

eman ta zabal zazu

Universidad
del País Vasco

Euskal Herriko
Unibertsitatea

On the (ir)rationality of political violence.
Helburu politikoak erdiesteko biolentzia erabili izan
dutenen arrazionaltasunean sakonduz

Egilea:

Mikel Saratxo Moro

Zuzendariak:

Julen Zabalo Bilbao

Daniele Conversi

2023

On the (ir)rationality of political violence.
Helburu politikoak erdiesteko biolentzia erabili izan dutenen arrazionaltasunean sakonduz

ESKERRAK

Doktorego-tesi bat idaztea ez da lan makala, eta nik inork baino hobeto baieztatu dezaket hori. Asko izan dira prozesu luze honetan amore emateko zorian egondako uneak eta etsipenari garaipena emateko tentazioak. Bakardadea sentitu dut behin baino gehiagotan, ozeano zabalenetan itsasontzia urperatu zaion eta lurraren bila desesperatuta dabilen marinelaren antzera. Baina itsasoan ortzi-mugara begiratzean, batzuetan, itsasargi baten distirak etxerako bidea erakusten digun bezala, etsipenetik ateratzeko eta helmugara heltzeko nire argiak ere izan ditut, eta hemen daude argi horiei zuzentzen dizkiedan esker oneko hitzak.

Anari, frustrazioak jota egon naizenean nire sostengua eta itsasadar distiratsuen izateagatik, askotan merezi izan ez ditudan hitz politikak xuxurlatzeagatik, eta, batez ere, naizen bezala izanda ere, bizitzaren abenturan topatu ahal nuen bidelagunik onena izateagatik.

Amari, aitari eta Izasi, irakatsitako baloreengatik eta une argienetan zein ilunenetan nire alboan egoteagatik.

Julen Zabaleri, zalantzez beteriko "gazte" batengan konfiantza izateagatik, eta nire "pedradak" jasateko eta eurak bide onetik enfokatzeko beti prestutasuna izateagatik.

Daniele Conversiri, aholkulari ona izateagatik.

Féilim Ó hAdhmailli, Irlandan egindako ikerketa-egonaldia antolatzen laguntzeko borondatezko jarrera erakusteagatik. Go raibh míle maith agat!

Elkarrizketatuei, haien gogoetak konpartitzeagatik.

Iratiri eta Johni ("The Broadway Defenders"), Belfasten etxean bezala sentiarazi izanagatik.

Urizi, Críostóirri, Iñigori eta Gileni, nire idazteko estilo kaskarrari benetako estiloa ematen saiatzeagatik.

UPV/EHUko Euskara eta Eleaniztasuneko Errektoreordetzari, ikerketa hau posible egiteagatik.

UPV/EHUko Soziologia eta Gizarte Langintzako sailari, besoak zabalik hartzeagatik.

Parte Hartuz ikerketa taldeko kideei, bestelako ikerkuntza bultzatzeagatik gizarte zientzietan.

University College Cork unibertsitateari, nire ikerketa-egonaldia onartzeagatik.

Belfasteko The Linen Hall Libraryko, Dublingo National Libraryko eta Lazkaoko Artxiboko langileei, benetako altxorak nire eskuetan edukitzea ahalbidetzeagatik.

Ez nuke nahi prozesu luze honetan era batean edo bestean lagundu didan inor ahaztea. Hortaz, hau irakurtzen ari bazara eta zure izena ez baduzu ikusten, jakin ezazu bihotzez eskertzen dizudala emandako laguntza.

On the (ir)rationality of political violence.
Helburu politikoak erdiesteko biolentzia erabili izan dutenen arrazionaltasunean sakonduz

Ikerketa lan honek UPV/EHUko Euskara eta Eleaniztasuneko Errektoreordetzak euskarazko tesia egiteko diru-laguntza jaso du, 2015ko uztailetik 2019ko martxora arte.
Horretaz gain, UPV/EHUko mugikortasuna sustatzeko eta ikerketaren emaitzak hedatzen laguntzeko deialdiaren diru-laguntza jaso du, 2017ko apiriletik 2017ko uztaila arte.

On the (ir)rationality of political violence.
Helburu politikoak erdiesteko biolentzia erabili izan dutenen arrazionaltasunean sakonduz

AURKIBIDEA

TESIAREN AURKEZPENA	12
a) Summary	15
b) Tesiaren helburuak, ikerketa-galderak eta hipotesiak	19
I POLITICAL VIOLENCE AND RATIONALITY. TOWARDS A THEORETICAL FRAMEWORK ON THE RATIONALITY OF VIOLENCE	21
I.1 The research of political violence. A multidisciplinary approach.	21
I.2 The definition(s) and the conceptualisation(s) of violence.	23
I.2.1 The definitions of violence. An ongoing debate.	23
I.2.1.1 The observational / restricted / intrinsic definitions of violence. Violence as the intentional use of physical force.	26
I.2.1.2 The legitimate/strict definitions of violence. Violence as an illegal and illegitimate physical force.	28
I.2.1.3 The structural/expansive/widespread definitions of violence. Violence as a part of the social structures.	29
I.2.2 Towards a conceptualization of violence.	32
I.2.2.1 Civil violence.	32
I.2.2.2 Social violence.	33
I.2.2.3 Collective violence.	34
I.2.2.3.1 Charles Tilly's interpretation of collective violence.	35
I.2.2.4 Political violence: the concept.	38
I.2.2.4.1 Political violence, politics, State, and power	40
I.2.2.4.2 Political violence, terrorism, and armed struggle.	44
I.2.2.4.3 Political violence and revolution	47
I.3 The rationality and the irrationality of violence. Different perspectives to explain violence.	52
I.3.1 The structural-functionalist perspective. Violence as social anomie.	52
I.3.2 The social psychological perspective. Violence as the consequence of human frustration.	55
I.3.2.1 JC Davies' J-curve theory.	56
I.3.2.2 Ted Robert Gurr's theory of relative deprivation.	57
I.3.3 The perspective of the rational choice theory. Violence as the consequence of a rational calculation.	61
I.3.3.1 Arrazionaltasuna, aktore arrazionalak eta biolentzia.	61
I.3.3.2 The application of the rational choice theory to the study of political violence.	65

I.3.3.3	Mancur Olson and the economic rationality. Costs/benefits ratio as the logic in decision-making.	68
I.3.3.4	Individual rationality and collective rationality.	69
I.3.3.5	Biolentzia politikoa eta arrazionaltasun indibiduala.	71
I.3.3.6	Bounded rationality and broad rationality. The limitations of human rationality and the role of emotions in decision-making.	75
I.3.3.6.1	Herbert Simon and the bounded rationality.	76
I.3.3.6.2	Jon Elster and the broad rationality. The role of emotions in decision-making.	78
II HOW TO ADDRESS THE ANALYSIS OF THE RATIONALITY OF POLITICAL VIOLENCE? LOOKING FOR THE MOST SUITABLE METHODOLOGY FOR THIS THESIS		84
II.1	Options and difficulties in the social sciences for the analysis of violence.	84
II.2	Erabilitako metodologiaren azalpena.	86
II.2.1	The SWOT analysis.	92
II.2.2	The game theory as an instrument for the analysis of social conflicts.	95
II.2.2.1	The definition of "game."	96
II.2.2.2	Typologies of games.	96
II.2.2.3	The representation of games.	98
II.2.2.4	Types of strategies in game theory.	99
II.2.2.5	Nash equilibrium, Pareto optimality and the evolutionarily stable strategies (ESS).	100
II.2.2.6	The war of attrition game.	102
II.2.2.6.1	"One-Sided Games in a War of Attrition".	107
II.2.2.7	The stag hunt game.	109
II.2.2.8	The ultimatum game.	112
II.2.3	Comparative analysis. Comparing the cases of former ETA and IRA members.	114
II.2.3.1	Erabilitako elkarrizketa-gidoia.	116
III BIOLENTZIA POLITIKOA ETA ARRAZIONALTASUN KOLEKTIBOA. ETAREN KASUA.		121
III.1	Basque Nationalism until ETA's emergence.	122
III.2	The beginning of ETA. From the theorizing of political violence to the implementation of an armed strategy.	130
III.2.1	The theorisation of the revolutionary war.	133
III.2.1.1	<i>Guerra revolucionaria. La insurrección en Euzkadi.</i>	135
III.2.1.2	<i>Carta a los intelectuales.</i>	136
III.2.1.3	<i>Bases teóricas de la guerra revolucionaria.</i>	137

III.2.1.4	<i>Hacia una estrategia revolucionaria vasca.</i>	138
III.2.2	Nazionalismo iraultzailea.	140
III.2.2.1	<i>Nacionalismo revolucionario.</i>	140
III.2.3	ETAren V. Biltzarra.	142
III.2.3.1	V. Biltzarreko I zatia: <i>Posiciones ideológicas aprobadas por la V Asamblea.</i>	143
III.2.3.2	V. Biltzarreko II. zatia: <i>Ideología oficial de Y.</i>	144
III.2.4	Marxismoari, nazio auziari eta biolentziari buruzko eztabaidak eta jarrerak ETAren V. Biltzarraren garaian.	146
III.2.4.1	“Joera obrerista” (ETA-berri).	146
III.2.4.2	“Joera kulturalista” (Branka).	148
III.2.4.3	“Joera anticolonialista” (ETA-V).	149
III.3	ETAren lehenengo etapa estrategikoa. Estrategia insurrekzionala: gerra iraultzailea / ekintza-errepresio-ekintza.	152
III.3.1	Estrategia eraketarako faktoreen analisia: AMIA analisia 1967an.	152
III.3.1.1	Estrategia eraketarako kanpoko faktoreak.	153
III.3.1.1.1	Aukerak.	154
III.3.1.1.2	Mehatxuak.	155
III.3.1.2	Estrategia eraketarako barruko faktoreak.	158
III.3.1.2.1	Indarguneak.	158
III.3.1.2.2	Ahulguneak.	160
III.3.1.3	AMIA analisiaren ondorioak.	161
III.3.2	Ekintza-errepresio-ekintza estrategiaren lehen fasea: 1967-1970.	165
III.3.3	Marxismoa, nazionalismoa eta biolentzia politikoa. 1970eko zatiketak.	169
III.3.3.1	Células Rojas.	170
III.3.3.2	ETA-VI.	172
III.3.3.3	ETA-V.	173
III.3.4	Ekintza-errepresio-ekintza strategiaren bigarren fasea: 1971-1974.	176
III.3.5	Antolaketa-eredu berriak frankismoaren amaieraren aurrean. “Miliak” eta “polimiliak”.	184
III.3.6	“Txiki” eta Otaegi: Francoren azken fusilatua.	190
III.3.7	The insurrectional strategy as a game.	191
III.3.7.1	Typology and description of the game.	191
III.3.7.2	The dynamic of the game.	192
III.3.7.3	The insurrectional strategy as a war of attrition.	195
III.4	ETAren bigarren etapa estrategikoa (1975-2007). Bi aukera estrategikoen artean: negoiazioa eta nazio frontea.	198
III.4.1	Estrategia-eraketarako faktoreen analisia. AMIA analisia trantsizio garaian.	198

III.4.1.1	Estrategia eraketarako kanpoko faktoreak.	200
III.4.1.1.1	Aukerak.	201
III.4.1.1.2	Mehatxuak.	204
III.4.1.2	Estrategia eraketarako barneko faktoreak.	209
III.4.1.2.1	Indarguneak.	209
III.4.1.2.2	Ahulguneak.	211
III.4.1.3	AMIA analisiaren ondorioak.	213
III.4.2	New games, new rules. Negotiation or national front?	215
III.4.3	Nazio Frontea.	217
III.4.3.1	Nazio frontierako saiakerak Espainiako II Errepublikan eta Gerra Zibilean.	217
III.4.3.2	Nazio Frontierako saiakerak frankismoan.	220
III.4.3.2.1	BAI kanpaina.	221
III.4.3.2.2	1971ko elkarrizketak.	223
III.4.3.3	Nazio frontierako saiakerak trantsizioan. Txibertako elkarrizketak: <i>haustura ala erreforma</i> .	228
III.4.3.3.1	Txibertako elkarrizketak (1977). <i>Hhaustura ala erreforma</i> .	230
III.4.3.4	Nazio frontierako saiakera demokrazia parlamentarioan.	241
III.4.3.4.1	Lizarra-Garaziko akordioa (1998-1999). Dena ala ezer ez.	241
III.4.3.4.1.a	ETAren su-etena. Abertzaleen arteko akordioaren ondorioak.	241
III.4.3.4.1.b	Akordioaren inplementazioa.	244
III.4.3.4.1.c	Zuricheko kontaktuak Espainiako Gobernuarekin.	248
III.4.3.4.1.d	Abiadura ezberdinak, akordioaren mugak eta su-etenen amaiera.	249
III.4.3.5	The national front strategy as a game.	254
III.4.3.5.1	Tipology and description of the game.	254
III.4.3.5.2	The dynamic of the game. The national front strategy as a war of attrition and a stag hunt game.	255
III.4.3.5.3	The collective dimension.	258
III.4.3.5.4	The corporative dimension.	259
III.4.4	Negoiazioa.	276
III.4.4.1	Negoiazio saiakerak trantsizioan eta 80 hamarkadaren lehen erdian.	276
III.4.4.2	Aljerreko elkarrizketak.	282
III.4.4.3	1992ko gertakariak: negoziatorako mugarrak.	289
III.4.4.4	Zapateroren Gobernuarekiko negoziazio-prozesua (2005-2007).	291
III.4.4.4.1	Elkarrizketak su-etenen aurretik.	291
III.4.4.4.2	Su-etenen iragarpenetik Barajasera Loiolatik pasatuz. Gaizki hasten dena, gaizki amaitu ohi da.	295

III.4.4.4.3	Etengabeko "istripuak". Konfiantza ahulduz doa.	296
III.4.4.4.4	Akordiorik ez mahai teknikoan.	297
III.4.4.4.5	Loiolako elkarrizketak.	300
III.4.4.4.6	Blokeotik eztanda.	303
III.4.4.4.7	Barajasetik Suitzara. Akordio negoziatu baterako azken aukera.	305
III.4.4.5	The negotiation strategy as a game.	313
III.4.4.5.1	Typology and description of the game.	314
III.4.4.5.2	The dynamic of the game.	317
III.4.4.5.3	Incentives and motivations for a dialogued end of violence. Why look for a dialogued final?	320
III.4.4.6	The ultimatum game. Between fairness and rationality. Why did the negotiations fail?	322
III.5	Estrategia armatuaren mugak agerian (2007-2011). ETAren jarduera armatuaren amaiera.	327
III.5.1	Estrategia-eraketarako faktoreen analisisa. AMIA analisisa (2009-2010).	333
III.5.1.1	Estrategia eraketarako kanpoko faktoreak.	333
III.5.1.1.1	Aukerak.	333
III.5.1.1.2	Mehatxuak.	336
III.5.1.2	Estrategia eraketarako barneko faktoreak.	338
III.5.1.2.1	Indarguneak.	338
III.5.1.2.2	Ahulguneak.	339
III.5.1.3	AMIA analisiaren ondorioak.	342
III.5.2	ETAren jarduera armatuaren behin betiko amaiera.	344
IV BIOLENTZIA POLITIKOA ETA ARRAZIONALTASUN INDIVIDUALA. ETAKO ETA IRAKO KIDE OHIEN HAUSNARKETAK BIOLENTZIA POLITIKOAREN ERABILPENARI BURUZ. ANALISI KONPARATUA.		349
IV.1	Arrazoiak eta motibazioak erakunde armatuan sartzeko.	350
IV.1.1	Familia-giroa, haurtzaroa eta politikaren inguruko interesaren jatorria.	350
IV.1.1.1	ETAko militante ohiak.	350
IV.1.1.2	IRAKo militante ohiak.	353
IV.1.2	Gertakari konkretuen eragina erakunde armatuan sartzeko.	356
IV.1.2.1	ETAko militante ohiak.	357
IV.1.2.2	IRAKo militante ohiak.	359
IV.1.3	Motibazio ideologikoak, estrategikoak edota emozionalak erakunde armatuan sartzeko?	361
IV.1.3.1	ETAko militante ohiak.	362

IV.1.3.2	IRAKo militante ohiak.	365
IV.1.4	Torturaren eragina borroka armatuarekiko atxikimendurako.	368
IV.1.4.1	ETAko militante ohiak.	369
IV.1.4.2	IRAKo militante ohiak.	373
IV.2	Borroka armatuaren inguruko iritziak eta jarrerak.	379
IV.2.1	Borroka armatuaren amaierak eragindako emozioak.	379
IV.2.1.1	ETAko militante ohiak.	379
IV.2.1.2	IRAKo militante ohiak.	381
IV.2.2	Borroka armatuaren amaieraren inguruko gogoeta politikoa.	383
IV.2.2.1	ETAko militante ohiak.	384
IV.2.2.2	IRAKo militante ohiak.	385
IV.2.3	Borroka armatuaren amaiera-prozesuaren inguruko iritzia.	387
IV.2.3.1	ETAko militante ohiak.	387
IV.2.3.2	IRAKo militante ohiak.	389
IV.2.4	Borroka armatuaren erabilerari, zilegitasunari eta eraginkortasunari buruzko gogoeta gaur egun.	390
IV.2.4.1	ETAko militante ohiak.	390
IV.2.4.2	IRAKo militante ohiak.	392
IV.3	Borroka armatua gaur egun eta etorkizunari begira.	395
IV.3.1	Borroka armatua gaur egun.	395
IV.3.1.1	ETAko militante ohiak.	396
IV.3.1.2	IRAKo militante ohiak.	398
IV.3.2	Etorkizunari begira.	401
IV.3.2.1	ETAko militante ohiak.	401
IV.3.2.2	IRAKo militante ohiak.	402
CONCLUSIONS		405
References		424

TESIAREN AURKEZPENA

Ikerketa honetan biolentziaren fenomenoaren analisisan sakondu nahi dugu. Gai korapilatsua bezain arantzatsua da biolentziarena. Izan ere, esan daiteke biolentziak markatu egin duela neurri handi batean gizakiaren historia, nekez imajina baitaiteke egungo mundua biolentziak bere garapenean izan duen eragina kontuan hartu gabe. Baina biolentzia oso fenomeno zabala da, eta motibazio ugari egon daitezke bere atzean. Horregatik, tesi honen aztergaia biolentzia politikora mugatu dugu, haren erabileraren atzetik egon daitekeen logika arrazionala azaltzeko asmoarekin. Hain zuzen ere, tesi honen helburu nagusia biolentzia politikoa erabili izan dutenen arrazionaltasun indibiduala eta kolektiboa azaltzea da.

Bitxia irudi daiteke biolentzia politikoa arrazionaltasunarekin lotzea, ohikoagoa izaten baita hura giza fenomeno irrazionaltzat hartzea. Arrazionaltasunaren ikuspegia, aldiz, gutxiago aplikatu ohi da biolentzia politikoaren azterketarako, eta gure ustez, ikuspegi horrek ematen digu aukera bere atzean dauden arrazoiak eta motibazioak sakonago aztertu ahal izateko, beste ikuspegi batzuek lortzen ez dutena. Haatik, ikerketa honekin biolentzia politikoaren fenomenoak ohikoa ez den perspektiba batetik aztertzea proposatzen dugu. Izan ere, Lawewnce Braggek esan zuen bezala, *the important thing in science is not so much to obtain new facts as to discover new ways of thinking about them*. Aurrekoa izan da tesi honekin jarraitu dugun premisa nagusia.

Hortaz, tesi honetan biolentzia politikoaren fenomenoak hura erabili izan dutenen arrazionaltasunaren ikuspuntutik aztertu nahi dugu, alde kolektibotik zein indibidualetik. Baina biolentzia politikoaren kasuistika oso anitza da, eta kasu bakoitzak errealitate zehatz bati erantzuten dio. Horregatik, tesi honetan biolentzia politikoaren arrazionaltasun kolektiboaren azterketa kasu konkretu

batera mugatu nahi izan dugu, arrazionaltasun kolektibo konkretu eta subjektibo horren arrazoietan sakontasunez murgildu ahal izateko. Aukeratu dugun kasu-ikasketa ETArena izan da. Konkretuki, ETAk biolentzia politikoaren erabileraz izandako arrazionaltasun kolektiboaren garapena azaldu nahi izan dugu.

Halaber, tesian ikusiko dugun bezala, posiblea da arrazionaltasun indibidualaren eta kolektiboaren arteko disonantzia aurkitzea. Halatan, kolektiboki aritzean, askotan, norberaren arrazionaltasun indibiduala komunitatearen edo taldearen arrazionaltasun kolektiboaren mendean jarri ohi da, hau da, erabaki-prozesuetan eragiten duten faktoreen interpretazioa taldearen esku utzita. Alabaina, nahiz eta pentsa litekeen erakunde armatu batean sartzea erabakitzen duten norbanakoek bat egiten dutela erakunde horren oinarri ideologikoekin eta estrategikoekin, hots, erakunde horren arrazionaltasun kolektiboarekin, biolentzia politikoaren arrazionaltasunaren inguruko analisia osatuagoa izan dadin, uste dugu komenigarria dela arrazionaltasun indibidualetik arrazionaltasun kolektiborako jauzia ematen dutenen arrazoi eta motibazio pertsonalak aztertzea.

Aurrekoa kontuan harturik, interesgarria iruditu zaigu ikerketa honetan eremu kolektiboa eta indibiduala bereiztea. Horregatik, analisi konparatu bat egin dugu ETako eta IRAko kide ohiek biolentzia politikoaren erabilerari buruz erabilitako arrazionaltasun indibidualaren artekoa. Zehazki biolentzia politikoaren erabileraren eta haren amaieraren inguruan egiten dituzten gogoetak aztertu nahi izan ditugu.

Tesi hau atal ezberdinetan banatu izan dugu, ikerketa honekin egin ditugun hausnarketa guztiak era ordenatuan islatzeko. Hurrengo puntuetan tesiaren egitura eta laburpena ez ezik, tesi honen abiapuntua izan ziren hipotesiak, ikerketa honekin bete nahi izan ditugun helburu orokorrak eta tesi hau egitera

bultzatu gintuzten eta tesian zehar erantzuna ematen saiatu garen ikerketagaldera nagusiak ere aipatuko ditugu.

a) Summary

This thesis is divided into four chapters, through which we have studied the rationality of political violence from different points of view, from the most general to the most particular.

In the first chapter, we have presented a theoretical and bibliographic study on the conceptualisation of the phenomenon of political violence. Next, we have reflected on the relationship between rationality and the use of political violence, both from the collective and individual points of view. We have paid particular attention to the so-called Rational Choice Theory (RCT) perspective, which is the one we have applied in this thesis. We have also reflected on the influence of human emotions on people's rationality when using violence.

The second chapter presents the methodology used in the thesis. Once having discussed the possibilities and threats for analysing political violence, we have explained the research techniques and analytical approaches used in this thesis, such as the SWOT analysis and game theory.

In the third chapter, we have gone from the general to the concrete. This chapter addresses the analysis of collective rationality in the use of violence. We have limited the analysis to a specific case to deepen it. We have chosen to delve into ETA's case study. Concretely we wanted to know how ETA developed its collective rationality on the use of political violence. To this end, we have analysed the strategies ETA carried out throughout its history, focusing on the strategic value that the organisation gave to political violence. A fundamental part of this study has been analysing ETA's primary sources, such as internal documents, communications, and interviews. To group and interpret the main factors that influenced ETA's strategic development, we conducted three SWOT analyses and explained ETA's strategies from the game theory perspective.

This third chapter has four parts. First, we have analysed the factors that influenced the emergence of ETA. Besides, we have focused on the theorisation ETA realised on the use of political violence and the internal debates in the organisation until its fifth Assembly (1966-67).

In the second part, we have analysed the insurrectional strategy ETA conducted during Francoism. Through the SWOT analysis, we have tried identifying the main factors that influenced ETA to choose this strategy. Then, from the game theory perspective, we have presented ETA's insurrectional strategy as a war of attrition game.

In the third part, we have analysed the development of the strategies developed by ETA from the Francoism end to the failure of the 2007 negotiation process. First, we have made one SWOT analysis to reflect the most influential factors for ETA's strategic shift. Next, we have analysed the two strategies used by ETA in this historical period (negotiation and national front), as well as the key factors that influenced the end of ETA's armed activity.

As for the strategy of the national front, we have analysed the different attempts made to materialise it. Special attention has been paid to the Lizarra-Garazi process, as it was the process closest to the execution of the national front. Finally, we have presented the national front strategy from the game theory logic; as a war of attrition game against the State and a stag hunt game concerning the rest of the political forces of the national front. In addition, we have presented the reasons that we consider most important for the failure of the national front strategy, considering the conflicts between collective and corporatist interests.

To analyse the negotiation strategy, we have tried to identify the leading causes of the collapse of the different dialogue processes between ETA and the Spanish State. We have paid particular attention to the 2005-2007 negotiation process since it was the closest to reaching a negotiated agreement. We have explained

ETA's logic on the negotiation strategy through the war of attrition and the ultimatum games.

In the fourth part of the third chapter, we have focused on the period 2007-2011, that is, between the end of the last negotiation process and ETA's announcement to end its armed activity. We have carried out a SWOT analysis to reflect the main internal and external factors that, in our opinion, influenced ETA's decision to end its armed activity.

In the fourth chapter, we have analysed the individual rationality of armed organisations' former members on the use of political violence. What can be the reasons and motivations of a person who leads an everyday life to enter an armed organisation? Do emotions influence such a decision? What reflections do they make on their organisation's armed activity end? The above are some of the questions we have tried to answer in this chapter. In this case, we found it interesting to pose a comparative analysis, so we conducted several in-depth interviews with ETA and IRA former members.

The chapter has three parts. First, we have gathered the interviewees' motivations for entering an armed organisation. We have divided these motivations into three types:

- Ideological/essentialist reasons. They derive from an ideological component, based on which people establish a politically intrinsic relationship between their ideological principles and the use of armed struggle. This type of reasoning focuses on the ideological or intellectual processes that activists in political organisations could have.

- Strategic/instrumentalist reasons. They derive from a rational choice of concrete methods concerning proposed objectives. This type of reasoning focuses on strategic issues regarding the effectiveness of the means used and the cause/effect relationship between these and the stated objectives.

- Emotional/circumstantial reasons. They derive from personal, family or community experiences. This type of reasoning focuses on lived experiences that could mark a turning point in these people, who, whether for a feeling of revenge or a need for community protection, opted to support armed organisations actively.

In the second part, we have collected the interviewees' reflections on the effectiveness and legitimacy of political violence, as well as on their organisation's ending of armed activity. We have also asked them about the development of these reflections and the influence of emotions on them. In the third, we have collected the current opinion of the interviewees on the use of political violence.

Then we will present the main objectives of this thesis as well as the hypotheses that we raised at the beginning of the research in addition to the main questions to which we have tried to answer.

b) Tesiaren helburuak, ikerketa-galderak eta hipotesiak

Helburu nagusiak:

- 1- Biolentzia politikoak erabili dutenen arrazionaltasun indibiduala eta kolektiboa analizatzea.
- 2- ETAk biolentzia politikoaren erabileraz izandako arrazionaltasun kolektiboaren garapena azaltzea.
- 3- ETAko eta IRAko kide ohiek biolentzia politikoaren erabilerari buruz erabilitako arrazionaltasun indibiduala alderatzea.

Ikerketa-galderak:

- 1- Ba al dago biolentzia politikoaren erabilera helburu politikoak lortzeko aukera arrazional gisa interpretatzerik?
- 2- Azal al daiteke ETAREN garapen estrategikoa aukera estrategiko arrazional gisa?
- 3- Nolakoa izan zen ETAREN arrazionaltasun kolektiboa biolentzia politikoaren erabilera estrategikoaren inguruan?
- 4- Zeintzuk izan ziren ETAk bere estrategia armatua hasteko, eraldatzeko eta amaitzeko eragina izan zuten faktore nagusiak?
- 5- Zeintzuk izan ziren ETAko eta IRAko kide ohiek erakunde armatu batean militatzeko erabakia hartzeko izan zituzten arrazoiak eta motibazioak?
- 6- Nolakoa da ETAko eta IRAko kide ohiek biolentzia politikoaren erabileraren inguruan egindako hausnarketaren garapena?
- 7- Nola jaso eta hausnartu zuten ETAko eta IRAko kide ohiek biolentzia politikoak behin betiko uzteko erabakia?

Hipotesiak

- 1- Arrazionaltasuna helburu jakin batzuk lortzeko bitarteko eraginkorren aukeratze-prozesu subjektibo gisa ulertuta, ezin da kategorikoki baieztatu helburu politikoak erdiesteko biolentzia erabiltzea arrazionala denik, ezta arrazionala ez denik ere.
- 2- Biolentzia politikoaren erabiltzen duten aktoreak arrazionaltzat har daitezke biolentziaren erabilera helburu jakin batzuk erdiesteko kostuaren eta onuraren arteko kalkulu batean oinarritu ez ezik, lortutako emaitzen araberako estrategia-aldaketarako prestasuna erakusten badute.
- 3- Erakunde armatuak eragile arrazionaltzat har ditzakegu biolentziaren erabilera helburu jakin batzuk erdiesteko kostuaren eta onuraren arteko kalkulu batean oinarritu ez ezik, lortutako emaitzen araberako estrategia-aldaketarako prestasuna erakusten badute.
- 4- ETAk hiru estrategia erabili zituen bere helburu politikoak lortzeko: estrategia insurrekzionala, negoziazioaren estrategia eta fronte nazionalaren estrategia. ETAk bere jarduera armatuari amaiera eman zion biolentzia politikoaren erabilerak eragindako kostuen eta onuren inguruko kalkulu arrazional batean oinarrituta.
- 5- Hainbat faktorek eragina izan dezakete erakunde armatu batean sartzea erabakitzen dutenen arrazionaltasun indibidualean. Erabaki horretarako hiru motibazio pertsonal mota nagusi aurki ditzakegu: motibazio ideologikoak/esentzialistak, motibazio estrategikoak/instrumentistak eta motibazio zirkunstantzial/emozionalak.

I POLITICAL VIOLENCE AND RATIONALITY. TOWARDS A THEORETICAL FRAMEWORK ON THE RATIONALITY OF VIOLENCE

I.1 The research of political violence. A multidisciplinary approach.

Different disciplines have approached the study of violence, such as psychology, criminology, historiography, sociology, and political science. Each has focused its analysis on specific variables while overlooking others. As Crenshaw points out, this tends to interdisciplinary research can create confusion due to the great variety of conceptual definitions and theoretical interpretations of violence (1992: 5). Moreover, it involves a barrier to developing a general theory of political violence (Ibid).

According to González Calleja (2002: 65), social sciences have presented violence as a secondary factor related to aggressiveness in the case of psychology, social change, and conflict in the case of sociology and related to revolution in political science. Besides, in Boyle's opinion (2012: 528), the sheer volume and the diversity of works published in the last years on the topic of violence proves that a generalist approach can rarely make an original contribution to academic knowledge in multiple fields as it did in the past. Additionally, as Aróstegui points out (1994: 37), the interests and the objectives of those who study the phenomenon of political violence usually influence the studies themselves. Crenshaw shares this view when affirming that *"it is difficult for studies on violence to avoid considering judgments, which are an important part of the social construction of violence"* (1992: 3).

It is highly advisable to delimit the object of study within the broad spectrum represented by the term "violence". In this thesis, we will focus on the

phenomenon of political violence. Indeed, one issue that has created interest in academia has been why political violence has persisted (or persists) in some political environments that claim to be democratic, especially in post-Second World War Western Europe.

Moxon-Browne (1993) subdivided the types of political violence into two broad categories. On the one hand, the one motivated by ethnic, nationalist or sovereigntist aspirations. On the other hand, the one inspired by ideologies that challenge the status quo, both rightist and leftist (Ibid: Xi). Some examples of far-right groups that used violence for political purposes are the following: *Nuclei Armati Rivoluzionario* - Armed Revolutionary Nuclei (NAR) (which was active in Italy from 1977 to the latest 80s) and the *Fédération d'Action Nationaliste et Européenne* - Nationalist and European Federation of Action (FANE) (which was created in 1966 and established close relations with the *Front National* - National Front Party (FN) during the 1980s). On the opposite side of the ideological approach, i.e., among the extreme left-wing groups, three of the most active ones in that period were the *Brigate Rosse* – Red Brigades (BR) (created in 1969), the *Rote Armee Fraktion* – Red Army Faction (RAF) (which was active since 1971 to 1998), and *Action Direct* – Direct Action in France (which was active since 1979 to 1987). On the other hand, several nationalist and pro-independence groups in Western Europe used political violence during the second half of the 20th century, such as *Fronte di Liberazione Naziunale Corsu*- National Liberation Front of Corsica (FLNC); *Terra LLiure* – Free Land in Catalonia; the *Óglaigh na hÉireann* - Irish Republican Army (IRA) in Ireland; or *Euskadi ta Askatasuna* – Basque Homeland and Freedom (ETA) in the Basque Country.

This thesis will focus on analysing the latter type of cases. Concretely, we will address the individual and collective rationality processes employed by those who have used violence for political purposes.

I.2 The definition(s) and the conceptualisation(s) of violence.

The first problem when researching violence lies in establishing a conceptual framework in which terms such as "violence", "political violence", or "terrorism" achieve unequivocal acceptance in the academic field. Attempts to define such concepts are almost as numerous as the number of authors tackling the subject. Such a great variety hinders the scientific work of extrapolating conclusions from concrete case studies to the general sphere. For that reason, in this chapter, we have considered it interesting to stop and comment on the primary reflections on the definition and conceptualization of violence.

We have begun by commenting briefly on differing proposals for defining violence. To synthesize the numerous definition proposals, we have grouped these definitions according to the proposals made by Coady (1986), González Calleja (2002), and Grundy & Weinstein (1974). Subsequently, we have gone into the conceptualization of "political violence" and its relationship with other concepts such as "conflict" or "terrorism".

I.2.1 The definitions of violence. An ongoing debate.

It is laborious and even frustrating to find a definition of "violence" that can be considered "neutral" or unequivocally accepted in academia. Such is the case that authors such as Aróstegui (1994), Blair (2009) and González Calleja (2002) consider that it may be an almost impossible task to obtain a single definition of such a broad concept. Moreover, Blair cites Wittgenstein when considering that given the multiple disciplines involved in the study of violence, it may not be desirable to establish a simple and unambiguous definition of violence acceptable in all contexts (1999: 19, 32).

In linguistic terms, "violence" originates from the Latin word *vis*, which means force or power, and *latus*, from the verb *ferus*, which means to carry. Therefore, based on the word's origin, it may be possible to say that violence means transporting force to something or someone (Platt, 1992: 174). Similarly, the Latin verb from which "violent" derives, *violare*, means "to dishonour, to outrage, to violate, to profane". There is another possible derivation from the Latin adjective *violentus*, which means "forcible, vehement, violent, impetuous, boisterous" (Bardis, 1973; in Van der Dennen, 1980). Likewise, when consulting the Oxford English Dictionary, we find its definition links violence with force:

"1- Behaviour with physical force with the intention of hurting, damaging, or killing someone or something. 2- The illicit exercise of physical force or intimidation by the display of such force. 3. Force of emotion or a destructive natural force".

Additionally, Blume thinks violence should be regarded as not a single kind of activity but a socially defined category that shares some standard features. (1996: 9). Besides, Salamanca argues that violence can be shown as an act or a sequence of events. Therefore, he thinks that outside the concrete context where violence appears, it may be impossible to understand its sense (2007: 16).

Jaques Sémelin doubts the convenience of using such an extensive term as violence, which can refer to concepts as diverse as criminal acts, mass collective demonstrations, or conventional war. Indeed, he believes that there is no theory to explain all forms of violence (1983: 17). In that regard, Chenais (1981: 12) believes that due to the lack of a legal definition, the concept of violence has been used to designate any shock, tension, or any relation of force.

Sidney Hook (1932; in Roucek, 2014: 142) defines violence as "*the illegal use of methods of physical coercion for personal or group purposes*". Hook differentiates what he considers legal force and violence. In his opinion, the State uses legitimate force to safeguard legality. On the contrary, violence is regarded as the illegal employment of force derived from individuals or collective actors. Blair (2009:

14), who points out that the only measurable and incontestable violence is the physical one, shares Hook's strict reflection on the definition of violence. Walter agrees in part with Hook and Blair. He says we should understand violence as the excessive damage or exaggerated infringement suffered by individuals when such damage is socially prescribed (1964: 354). However, Walter's definition omits Hook's reference to the direct physical damage. Likewise, Roucek does not limit the conceptualization of violence to the use of physical force:

"Coercion is the use of physical or intangible force to force to execute an action contrary to the will or judgment of the individual or group subject to such force. Violence is the application of force in such a way that it is physically or psychologically harmful to the person or group against whom it is applied"(Roucek, 2014: 142).

On the contrary, Nieburg agrees partly with Hook since he defines violence as *"the most severe and direct form of physical power"* (1969: 11). Nieburg also considers that the use of violence is the continuation of the negotiations undertaken in other ways. Moreover, Nieburg believes that violence responds to a strategic approach to implement the position of force or influence against the adversaries (Ibid: 12).

Far from Hook's or Nieburg's strict approaches, which directly relate the concept of violence to the existence of physical damage, Yves Michaud (1978; in Arostegui, 1994: 24) argues that violence exists when, in a situation of interaction, one actor acts directly or indirectly, massively or dispersed, directing its attack against one or more interlocutors in varying degrees; whether in their physical integrity, in their moral integrity, in their possessions or their symbolic and cultural participation. Similarly, Arostegui holds that the element that characterizes violence is the violation of people's fundamental rights (1994: 26). This author argues that violence arises when one actor coercively imposes itself against another, employing force in a conflict situation, but not necessarily through physical force. Therefore, in Arostegui's opinion, violence could be understood as an integral and, in some sense, a normalized part of social relations

(Ibid: 32). However, it can only be defined by considering several variables and circumstances (Ibid: 23).

Johan Galtung also defends this relationship between violence and conflict expressed by Arostegui. He believes that the inequalities between people are the root of violence. In such situations, people may use aggression, which Galtung defines as "*drives towards change, even against the will of others*" (1964: 95), as a response to the frustration generated by social or economic discrimination (Ibid: 96). Galtung also differentiates three types of violence, which he believes are part of the same interrelated body: the direct violence, the structural violence, and the cultural violence:

"I understand violence as avoidable affronts to basic human needs, and more globally against life, which lowers the actual level of needs below what is potentially possible. The threats of violence are also violence" (2003: 6).

As we can see, there are almost as many definitions and understandings of violence as authors trying to define it. Being aware of this, to facilitate their comprehension, some authors have grouped such conceptualizations and definitions into different sets. Thus, Arostegui (1994: 25) mentions the typologies elaborated by Grundy and Weinstein (1974) and by Coady (1986). While Grundy and Weinstein speak of *observational*, *strict*, and *expansive* definitions of violence, Coady mentions the *restricted*, the *legitivist*, and the *broad* definitions. In addition, González Calleja (2002) distinguishes between the *structural*, the *observational*, the *legitivist*, and the *relational* definitions of violence. As Aróstegui (1994: 25-28) and González Calleja (2002: 26-27) affirm, these different nomenclatures are directly related; the observational definitions correspond with the restricted or intrinsic ones, the legitivist with the strict ones, and the expansive and the broad with the structural ones. Below we will briefly comment on the main elements that distinguish these categories.

I.2.1.1 The observational / restricted / intrinsic definitions of violence. Violence as the intentional use of physical force.

These definitions tend to conceive violence as the physical force whose intentional use entails personal or material damage (Aróstegui, 1994: 27). This was the most common interpretation of violence for American political thought in the 1960s and 1970s attributable to liberal political reformism. An example of such a definition is the one proposed by Rule (1988; in González Calleja, 2002: 31), who understands violence as "the deliberate destruction of people or property by people acting together". Other authors whose definitions of violence might fall into this restricted category are Nieburg (1969), Gurr (1970; 1988), and Tilly¹. Tilly (1978a: in González Calleja, 2002: 32) considers violence "any observable interaction in which persons or objects are physically attacked or harmed despite their resistance ". These definitions are based on the pre-existing intentionality to perform a violent act or the threat of carrying it out.

One of these definitions' most significant criticisms is equating violence with physical force. Indeed, in the case of restricting the concept of violence to the use of physical force, we leave out of the idea of violence other types of "violent" manifestations such as the psychological, the cultural, or the structural ones (Leyton & Toledo, 2012: 33). However, it can be challenging to establish the conceptual difference between force and violence. González Calleja (2002: 33-34) mentions authors like Kant, Graham, and Gurr to establish differences between those concepts. In Kant's opinion, force becomes violence when it overcomes the resistance of an opposing force. Likewise, Graham and Gurr consider that force implies an action under the threat of the use of violence. Therefore, in their opinion, the concepts of "violence" and "force" share similar characteristics if the second is used to modify someone's action. Hence, force and violence represent

¹ Some authors frame Tilly in another category of definitions called "relational" due to his extensive study of social conflicts from the perspective of collective action. However, since in the definition given Tilly expressly refers to the use of physical force, we have considered it appropriate to include him in the category of observational definitions, although we accept that it is a somewhat debatable decision.

subsidiary facts; the former refers to power while the latter refers to the implicit act of power.

Additionally, Aróstegui considers violence a particular and extreme form of anomie, a concept introduced in sociology by Merton (1964) and Durkheim (1965) to refer to the absence of norms in a social setting. However, Aróstegui acknowledges that definition may present difficulties when characterizing state acts as violent, as it represents an institution whose relation to "legitimate" violence seems to be sacralised (Ibid: 30-31). As we will comment next, this is the central premise of the legitimist or strict definitions of violence.

I.2.1.2 The legitimate/strict definitions of violence. Violence as an illegal and illegitimate physical force.

The central idea of this category of definitions is that the State is the unique depository of legitimate violence. This consideration entails differentiating between force and violence. While force refers to the use of methods that include the use of physical force by the State, violence refers to the use of the same techniques by any actor other than the State itself, which is considered illegitimate in all cases (Crenshaw, 1992: 2). Accordingly, Balandier (1979, in Blair, 2009: 18) distinguishes between the concepts of violence and repression by considering that while violence refers to horizontal relations of domination within the social context, repression refers to vertical relations with identifiable agents as the law, the police and the ruling class.

These types of definitions are commonly attributable to conservative ideology movements. Some of its leading promoters are Hobbes (*Leviathan*), Weber (*Politics as a Vocation*), Machiavelli (*The Prince*), Locke (*Tracts of Government*), and Hegel (*Phenomenology of Mind*). In addition to the above, we could frame in this

group other contemporary authors such as Hook (1932), Walter (1964), and Sorel (1999), who argued that violence could save the world from barbarism.

One issue that arises here is the supposed conceptual equivalence between legality and legitimacy, leading to confusion in some cases. For example, it is usually argued that current law is the main factor in determining what should be considered force and what should be considered violence. In that case, could the military interventions of a state army in a foreign territory (where a different legality is applied) be considered acts of violence instead of force? In addition, what about the authoritarian or totalitarian political systems? In that sense,

Given the above, some authors assert that the legal/illegal factor should not be the critical element for defining the concept of violence. Nardin (1971: 63-64) believes that the aim of any empirical research on the subject should be the understanding of how violent interactions between groups, including the State, originate, escalate, and are finally controlled. Accordingly, González Calleja (2002: 38) believes that it is not out of place to situate the violent strategies carried out by political movements and the State itself on the same level of analysis.

I.2.1.3 The structural/expansive/widespread definitions of violence. Violence as a part of the social structures.

These definitions include various cases of injustice or social differences in the concept of violence. According to these definitions, which are usually framed in a broad leftist perspective, violence is comparable to any domination. They consider that the manifestation of physical force is only one facet of the concept, which may also include poverty, repression, and alienation (Aróstegui, 1994: 25-26). One author who could be classified in this type of definition is Newton Garver (1968). He discusses the positions that link the concept of violence with physical force and argues that the critical factor in defining violence is the

violation of people's fundamental rights. Hence, he differentiates between four types of violence; the one he calls "overt", which can be personal and institutional, and the one he calls "quiet", which he also attributes to individual and institutional actors. When Garver speaks of overt violence, he refers to "physical assault on the other." In contrast, quiet violence is exercised through the dispossession of some people by others by psychological means, by the prohibition of exercising rights, by the denial of access to specific social goods etc. (Aróstegui, 1994: 26). Hence, Garver differentiates between a type of violence that entails physical harm and another kind of violence that, although not involving direct physical damage, deprives specific individuals or groups of people of certain rights.

These definitions are closely related to the so-called "*conflict theory*," which include authors such as Dahrendorf, Rex, Coser, and Johan Galtung. Galtung establishes a clear relationship between violence and conflict. He considers violence as the consequence of a failure in the transformation process of a conflict situation. Therefore, violence appears "*when human beings are so influenced that their effective, somatic and mental realizations are below their potential realizations*" (Galtung, 1969; in Leyton & Toledo, 2012: 37). Galtung also differentiates between three interrelated types of violence: the *structural violence* (which is provoked by the social system itself and prevents specific individuals or groups from meeting their needs), the *direct violence* (the most visible of all three), and the *cultural violence* (symbolic violence that would try to justify structural violence and direct violence) Therefore, in Galtung's opinion, any personal domination or the limitation of people's fundamental rights should be considered violence since he believes that structural violence is present in all kinds of injustice derived from the behaviour of social, political and economic institutions (González Calleja, 2002: 29).

As a critique of this perspective, Aróstegui believes that this type of definition often confuses the concepts of conflict and violence. In that sense, he thinks it is more accurate to speak of structural conflicts rather than structural violence since, in his opinion, violence can have a structural origin only because it is intended to solve structural conflicts. However, he points out that neither inequality nor injustice nor class struggle represents episodes of violence by themselves (1994: 32).

González Calleja shares Aróstegui's criticism. He thinks that the use of the term "structural violence" causes "inflation" in the very concept of violence (2002: 29). Keane also believes that structural definitions confuse the concept of violence with others, such as "suffering," "alignment," or "repression" (2000: 61). In short, the criticism made to this type of definition is based on the idea that the concept of "structural" encompasses other concepts such as conflict, which may lead to confusing reflections on the origins, the causes, and the effects of violence. In the following table, we synthesize the main ideas commented on before:

Categories	Violence	Main critiques	Ideological reference	Main authors
Observational Restricted Intrinsic	-Intentional use of physical force or its threat - The State uses violence.	- They equate violence with physical force. - They exclude any non-physical coercion.	- Liberalism	Tilly Rule Nieburg Gurr Graham Lawrence
Legitimist Strict	- Intentional and illegitimate use of physical force, its threat or other coercion. - The State uses legal/legitimate force, not violence.	- They do not distinguish between "legal" and "legitimate". - They presuppose that all the "force" used by the State is legitimate.	- Conservatism	Hobbes Weber Locke Machiavelli Hook Sorel Walter
Structural Expansive Widespread	- An intrinsic part of social or political structures due to the unequal distribution of power and resources.	- They do not clearly distinguish between violence and conflict. - They include too many situations and acts in the concept of violence.	-Leftist ideologies	Marx Galtung Garver Dahrendorf Cosser Rex Weviorka

Source: self-made

I.2.2 Towards a conceptualization of violence.

What is the relationship between violence and politics? Is political violence the antagonism of politics, or is it an intrinsic part of them? What are the factors to differentiate political violence from other types of violence? Below we will establish some conceptual guidelines around violence that we will use throughout the thesis.

I.2.2.1 Civil violence.

James Rule (1988) alludes to civil violence to refer to violence as a part of social relations. The author excludes from the term any type of strategically planned violence (such as conventional warfare) or clashes between different societies.

Civil violence, therefore, manifests itself in the internal social relations of a given system due to the connection of social forces that compete in that system. Thus, when we talk about civil violence, we are referring to a generic vision of collective violence (a term on which we will focus later), which appears as a disintegrator that reflects the manifestation of some problems within the delimited social groups (Sánchez Jiménez, 2003: 43). As Rule points out:

“Civil violence, then, takes a vast number of forms: attacks on governments, attacks by governments, and struggles among nongovernment parties; actions directly tied to the exercise of central power and ones substantially disconnected from it; actions carefully orchestrated in advance, and ones emerging from the immediate flux of events. It involves contention over issues overtly political, as well as those rooted in the workplace, the neighbourhood, the school, and the place of worship” (1989: 12-13).

Therefore, we could understand civil violence as the violence that emerges from a spontaneous revolt by a particular social group in the face of discrimination or inequality.

I.2.2.2 Social violence.

The main conceptual difference between social violence and civil violence is that while the first implies a certain balance of potentialities among the opponents, the second presupposes that one of the opposing sides (generally the State) has more resources and, therefore, more possibilities for prevailing. In addition, social violence can be exercised collectively or individually, while civil violence is understood as a collective action. Social violence includes criminal violence. Some examples of social violence could be clashes between rival urban bands and sexist or xenophobic violence cases.

The social violence concept is used less assiduously in the academic world than in the past. Nowadays, there is a greater tendency to use other more sectorial and not so generic concepts to refer to specific types of violence such as sexist violence, school violence, sexual violence, etc. However, it is still used in the common language as a generic term to refer to "non-political" violence or as a

synonym for tension and social problems outside the home environment (Moreno, 2009: 23).

I.2.2.3 Collective violence.

Collective violence can be defined as any violent act carried out by a group of people, whatever their motivation or whomever the actor who carries it out is. Thus, collective violence can refer to political violence, organized crime, and other less organized or spontaneous acts of violence. In the late nineteenth and early twentieth centuries, new theories emerged in sociology and psychology that defended the idea that collective action should not be conceived as the sum of the individual actions that compose it. Gabriel Tarde (2011) and Gustave Le Bon (2000) related collective action to irrationality and the propensity for violence. In Le Bon's opinion, individuals lose their will, and control of their primary instincts disappears when they act collectively. Therefore, the group becomes irrational, emotional, extreme, instantaneous, irritable, voluble, and irresponsible (Moreno, 2009: 25).

However, other theorists such as Thomas Schelling (1964) with his masterpiece, *The Strategic of Conflict*, Ralf Dahrendorf (1959, 1968), Lewis Coser (1956, 1970), and John Rex (1981) started to explain collective action, violence and conflict from a perspective that alluded to rational reasoning. This kind of rational interpretation of the use of violence and the relational interpretation of the history linked to collective action are some of the many contributions that Charles Tilly made to the study of collective violence. Below, we will briefly comment on some of his contributions to this field of study.

I.2.2.3.1 Charles Tilly's interpretation of collective violence.

Charles Tilly, who spent much of his academic life studying the dynamics of political and social conflicts and the proliferation of violent acts in the context of such conflicts, argues that terms such as "violence", "fanaticism", or "terrorism" are useless to refer to coherent social realities. Moreover, he thinks those terms reflect the attitude of those who so call them. Nevertheless, Tilly believes that collective action is a coherent historical phenomenon. Therefore, in Tilly's opinion, violence should not be analysed from a closed perspective but considering the repertoires of action in which violence takes centre stage (Tilly, 1983; in González Calleja, 2011: 21). Moreover, he thinks that most episodes of collective violence develop from actions that are not violent in themselves initially (1978a: 177). Therefore, in his opinion, violence is no more than an option for collective action, among many others.

Furthermore, according to Tilly, for a nonviolent action to become violent, how the authorities respond has a more significant influence than the very nature of the action. Thus, the author points out that in modern Europe, the repressive forces are the most coherent initiators of collective violence (Ibid). However, he believes that even though no form of collective action is intrinsically violent, aggression is often precipitated by the presence of external agents, such as the repression ordered by the authorities (1975a: 212). Additionally, he believes that collective violence intrinsically belongs to the political sphere, so its manifestations act as an indicator that alerts about essential changes in the political system itself (Tilly, 1978b: 29).

However, due to the numerous studies on collective violence that Tilly developed throughout his long career, we can find different conceptualizations about it depending on when the author wrote those works. Guzmán (1990: 26-29) differentiates six approaches to the logic of collective violence in Tilly's work.

1) Violence and structural changes. Tilly proposes to analyse the structural processes of social change and relate them to the emergence and proliferation of collective violence actions to verify how the changes in the former affect the forms that the latter takes and inversely (Tilly, 1975a: 13).

2) Violence and the nation-state. Tilly puts the role of violence in creating and consolidating nation-states at the centre of his study. In this regard, Tilly believes that the nation-state emerged because of the extension of power and the rank of an autonomous political unit by conquest, alliance, bargaining, cheating, or administrative abuse (Tilly, 1975b; in Guzman, 1990: 27).

3) Violence and collective action. Through this approach, Tilly seeks to delimit the phenomena of collective violence in the context of collective action, which, in his opinion, needs to be analysed through four factors (Tilly, 1978a).

- **Interests.** They refer to the advantages a particular population sector expects from its relationship with others.

- **Organization.** It refers to the common identity and the structure of unity among the members of a community.

- **Mobilization.** The capacity for resource mobilization under collective control and the opportunity to establish a strong relationship between the population and its organization.

- **Opportunity.** It covers three factors: power, repression, and threat.

4) Violence and conflict. Tilly believes that violence must be understood and studied as an intrinsic part of the political or social conflict it arises. In that sense, he argues that violence occurs when one individual or collective actor makes opposing demands that involve the direct taking of goods or persons or their damage to another actor.

“Negative claims are those that hurt the interests of any other, or that reduce the likelihood of other people to reach a desirable situation, while demands may include threats and direct attacks; When the demands involve the direct taking of goods or persons or their damage, we use the term violence.” (Tilly, 1987; in Guzman, 1990: 28; our translation).

González Calleja (2011: 14) says that one of Tilly's outstanding scientific contributions to conflict theories is his analytical normalization of the violent factor. Indeed, Tilly perceives violence as a group manifestation with the pursuit of common collective interest, but that was denied more formal and routine participation in political decision-making.

5) Violence and the repertoires of contention. Tilly speaks of contention when referring to one social sector's demands opposing another. Thus, he believes that the repertoires of contention are common elements in political and social life, which on certain occasions, are included within the established social order and allowed by the authorities (strikes, demonstrations, etc.). However, they are outside the social establishment in other events, such as violence. Hence, violence should be conceived as another standard repertoire of contention that, although it is not necessarily desirable nor inevitable, it is one among others (Tilly, 2007: 5)².

6) Violence and power. Tilly proposes to analyse how the development of capitalism and the concentration of power by the State have influenced the forms of collective action. Tilly believes that the formation of the nation-state and collective violence are inherent phenomena in which the central element is the struggle for power between the State itself and the different groups that oppose that monopoly of power.

Additionally, Tilly (1978a; in González Calleja, 2011: 15) thinks that some of the most common circumstances that cause collective violence are the following ones.

² To deepen Tilly's study on the repertoires of contention view (Tilly, 1987; 2007) and especially (McAdam, Tarrow & Tilly, 2001).

- a) - Disproportionate responses from the authorities.
- b) - Control of political movement by radical groups.
- c) - Situations of a power vacuum.
- d) - The existence of previous conflicts.
- e) The maximalist leadership of the political organizations in dispute.

Therefore, in Tilly's opinion, collective violence is strongly related to the struggles for power among actors in a conflict situation. Moreover, he emphasizes the role of conflict in those struggles for power, which can generate cases of collective violence when these conflict situations are not solved by other means of negotiation.

So far, we have seen that it is difficult to establish the conceptual boundaries between terms such as social violence, civil violence, or collective violence since there is no academic unanimity about the crucial element for this conceptual delimitation. Something similar happens when we try to delimit the concept of political violence, which is sometimes used to describe different violent actions. Next, we will pause to comment on some prominent academic positions in this regard. Then finally, we will try to establish some conceptual guidelines that will help us understand the meaning of "political violence", and its relation with other terms frequently used when referring to politically motivated violent acts such as terrorism.

I.2.2.4 Political violence: the concept.

It is almost as challenging to find a "neutral" definition of political violence as of politics in academia. As Boyle points out, *"the precise boundaries of political violence have never been clear, as the authors sometimes mean very different things when describing an act as political"* (2012: 540). In Salamanca's opinion, violence is part of the political sphere, or it is constituted precisely in the top form of the anti-

political (2007: 16). In that regard, Calvert believes that all politics are a product of ritualized violence (1974: 30), while in González Calleja's opinion, violence is another form of politics, understanding it in a broad sense (2002: 264). Following the previous argument, Crenshaw wonders whether political violence should be limited to "*destructive harm intended to influence politics, or whether the concept should include any violence that has a political impact*" (1992: 2). Analogously, Stohl thinks "*violence may result from opposing forces attempting to impose their authority on the subjects. Thus, violence in practical terms becomes a rational instrument in the pursuit of political goals*" (1976: 22).

Schmid (1985) asked several investigators about the factors that, in their opinion, must be considered to delimit political violence. Some of them, such as Lodge, Tomasevski, Green, or Clutterbuck, replied that in their opinion, we should speak of political violence when either the goals or the perpetrators of the violent acts are political. In contrast, other authors such as Bonanate or Zofka consider that the determining factor is the motives that cause the violence. Schmid mentions that authors such as Young and Midlarsky relate political violence to power. Young argues that violence becomes political violence "*when it is used to sustain or oppose a structure of privilege and power*", while Midlarsky thinks it happens "*when it is directed against some authority structure*". Aróstegui believes it is impossible to find a simple definition of political violence. In his opinion, the definition depends on who defines it, their purposes, their relation to the established political power, and the context (1994: 42).

Nieburg defines political violence as follows:

"Acts of disruption, destruction, an injury whose purpose, choice of targets or victims, surrounding circumstances, implementation, and/or effects have political significance, that is, tend to modify the behaviour of others in a bargaining situation that has consequences for the social system" (1969: 13).

Nieburg relates the emergence of political violence with a continuous negotiation process among the different actors who are part of social conflicts and search for

an adjustment among their expectations and the final gratifications (Ibid.52-53). Roucek (2014: 145-146) shares Nieburg's view, adding that the emergence of political violence represents the existence of a collective struggle to change the existing social order in its integrity or a part of it, while Gurr speaks of political violence referring to "*all collective attacks within a political community against the political regime, its actors or its policies, including the different groups in conflict or their adherents*" (1970: 3-4). Similarly, Mars (1975; in Schmid, 1985: 21) alludes to the following peculiarities of political violence that distinguish it from violence in general:

- a) Activities carried out by aggregates of individuals, such as groups or collective movements.*
- b) Activities which tend to be more organized in contrast to the completely unorganized or spontaneous type of activities.*
- c) Activities that tend to challenge the legitimacy of the governing regime, thus threatening the stability of the political system as a whole.*
- d) Activities directed towards change, either of the governing regime itself or of aspects of the political system as a whole.*
- e) Activities involving a high probability of resistance and coercive reaction by the governing regime.*
- d) Activities involving a high degree of risk of injury and economic cost to both the participants and the opponents in the political process.*

Aróstegui thinks that political violence is always vertical violence in which one of the opposing parties presents better options than the other (1994: 36). On the contrary, authors such as Rule (1989) or Zimmermann (2012) include the different types of war, including conventional warfare, in the context of political violence.

I.2.2.4.1 Political violence, politics, State, and power

Political violence can be conceived as another form of political action or the opposite, as an event occurring precisely as the antithesis of politics. Due to this conceptual dichotomy, we consider adequate the reflection realized by Conteh-Morgan (2004; in Pinta, 2015: 8). He thinks that the essential starting point when carrying out a study on violence in political life lies in choosing the perspective to be adopted within this dichotomy. The first step for that purpose should be to

define “politics”. The Oxford Dictionary of English defines “politics³” as *“the activities associated with the governance of a country or area, especially the debate between parties having power”* or *“the activities of governments concerning the political relations between states”* (in addition to other definitions that are outside the context of this study). Otherwise, the Royal Spanish Academy of Language (RAE) defines *“política⁴”* as *“the art, doctrine or opinion concerning those who govern or aspire to govern public affairs”* or *“the citizen's activity when they intervene in public affairs with their opinion, with their vote, or in any other way”*. Concerning the dichotomy mentioned above, we consider that both the definitions provided by the Oxford Dictionary of English and those offered by the RAE reflect a conceptual relationship between politics and violence. Therefore, following that conceptualization of politics, violence may also be considered another means of political action.

Another definition is that provided by Vallès (2000; in Pinta, 2015: 9), who believes that politics should be viewed as any collective activity carried out by the members of a community to regulate the existing conflicts through the adoption of certain decisions that oblige all its members. This definition makes explicit reference to, on the one hand, conflicts within a community and, on the other, the obligation of its members to obey decisions that affect the community. Precisely, that obligation seems to carry with it the logic that there will be punishment in the case of not obeying. Such punishment is imposed on those who do not obey. They are not given the option of not complying with the punishment if they disagree with the decision, but the infringer is warned that they may be bound to fulfil it through the State's use of force/violence. Therefore, from our perspective, we understand that (political) violence is not the

³ <https://en.oxforddictionaries.com/definition/politics>

⁴ <http://dle.rae.es/?id=Ta2HMYR>

antagonism of politics but is an intrinsic part of it, either through its direct use or the threat of using it.

This reflection leads us to accept Max Weber's definition of "State" (1946: 78); "*A human community that claims the monopoly of the legitimate use of physical force within a given territory*⁵". Likewise, we believe that Warner and Crisp (1990; in González Calleja, 2002: 262) establish an excellent conceptual relationship between State, politics, conflict, and violence by considering that politics tries to organize relations among individuals and social groups to alleviate the inherent conflicts in social life, while the State, as the leading political actor, justifies its existence claiming to be a mechanism to resolve those conflicts.

Otherwise, from the tradition of political thought, it has come to consider that the idea of power is inherent to the one of violence. Indeed, both have a similar nature and only differ because power implies a legal and institutional framework that defines the legal uses of violence. In that sense, power is conceived as institutionalized violence (Di Pego, 2006: 106). Hanna Arendt considers that such equivalence between power and violence is wrong since it comes from the idea that "government is the man's dominance over the man through violence" (2006b: 52). The German author considers that the difference between violence and power is that the former requires justification because of its instrumental nature. Insofar as violence is a means, it needs to be justified with the objective it looks for, while power is an end inherent in the very existence of political communities (Ibid: 71-72).

Jürgen Habermas (2000: 217) criticizes the concept of power developed by Arendt since, in his opinion, the German author defends a "communicative concept of

⁵ Pinta (2015: 12) considers that Weber's definition has inspired many more contemporary ones such as that made by Giddens (1987: 20), who defines the State as "*a political organization whose government is territorially ordered and is capable of mobilizing the means of violence to support such domain*". We can observe that in this definition the concepts of State, politics and violence appear as elements of the same body.

power", in which it is understood as "the ability to agree about a common action in a communication without coercion". Although we recognize the originality of Arendt's conceptualization of power, we believe it is more appropriate to understand power from its classical conceptualization: a form of institutionalized violence within a legal framework that faces other types of violence.

We know that it is challenging, if not impossible, to find a definition of political violence that can be neutral and accepted by the different academic perspectives studying this phenomenon. However, we believe it is appropriate to establish some conceptual guidelines about the term to apply them to this study. In that sense, we are inclined toward the perspectives that consider political violence an inherent part of political action. Political violence may also complement other repertoires of political action selected from a rational strategic perspective. Indeed, political violence is different from other types of violence because the motivations that drive the actors that use it are political and are based on the dispute of power. Moreover, as González Calleja recalls, "we should not lose sight of the fact that political violence directed against the State is a way of questioning the legitimacy of the political regime itself" (2002: 38). These guidelines, which we consider correct and appropriate to apply in our study, are valid in the definition of political violence exposed by Wilkinson (1986; in Pinta, 2015: 20); "The act of deliberately inflicting, or threatening to do so, physical injury or damage for political purposes" (our translation).

Once commented on some conceptual guidelines regarding political violence that we consider appropriate for our study, we will briefly discuss the relationship between political violence and other concepts that we believe are important for its better understanding, such as terrorism and revolution.

I.2.2.4.2 Political violence, terrorism, and armed struggle.

As it happens with violence and political violence, the proposals for defining "terrorism" are almost as varied as the authors who study the subject. Edmund Burke, when referring to the Jacobin terror regime during the French Revolution, first used the concept of terrorism (Laqueur 2003). However, it was not until after the Second World War, with the re-growth of revolutionary armed groups, that the term terrorism began to be used in the current terms (Vázquez & Amézquita, 2016: 110). Indeed, terrorism is often used to highlight one violent action's illegitimacy and is generally used by persons who oppose violence in a particular political context⁶.

The famous phrase "one person's terrorist is another person's freedom fighter" relates to the above. Thus, as Crenshaw (1995: 4) points out, *"attempts to specify the unique qualities of terrorism and to establish the boundaries between terrorism and other forms of political violence invariably provoke dispute"*. Similarly, the same author pointed out in earlier work that most academic definitions of terrorism consider it a form of political violence, but that given the absence of a general theory of political violence; it may be advisable to include research on terrorism in the analysis of political violence (Crenshaw, 1992: 1).

Nevertheless, if terrorism is a form of political violence, what characteristics differentiate it from other forms of political violence? Is terrorism no more than another way of denominating certain acts of political violence in the same way that expressions such as armed struggle, paramilitarism, or guerrilla warfare are used? Once again, there is no academic unanimity about it. Schmid (1985: 73-79) presents a series of 22 elements that 45 experts on the subject coincide with when

⁶ There are exceptions to this depending on the historical context in which violent expressions occur. For example, the Russian Revolutionaries and the anarchists of the nineteenth century as well as the Secret Army Organization in the Algerian War of Independence did not renounce the term terrorism to refer to their activities (Crenshaw 1995: 8).

defining terrorism. The most repeated elements in defining terrorism are the following: *violence-force, political, fear-terror-emphasized, threat, physical effects, and anticipated reactions, victim-target differentiation, purposive-planned systematically-organized action, and method of combat -strategy-tactic*. These elements are presented as the most common among more than 100 definitions of terrorism considered in the study⁷, which, in our opinion, represents the great difficulty in finding a neutral definition of terrorism. Moreover, the author of the study mentioned above concludes that terrorism represents an abstract phenomenon whose essence may not be fully described, given the discrepancies in the academic sphere regarding accepting a definition of it (Ibid: 110). However, Schmid, based on Thornton's definition of terrorism (1964: 73-78), proposes an extensive one:

"Terrorism is a method of combat in which random or symbolic victims serve as the instrumental target of violence. These instrumental victims share group or class characteristics which form the basis for their selection for victimization. Through the previous use of violence or the credible threat of violence, other members of that group or class are put in a state of chronic fear (terror). This group or class, whose members' sense of security is purposively undermined, is the target of terror (...). The norm violation creates an attentive audience beyond the target of terror; sectors of this audience might, in turn, form the main object of manipulation. The purpose of this indirect method of combat is either to immobilize the target of terror to produce disorientation and/or compliance or to mobilize secondary targets of demands (e.g., a government) or targets of attention (e.g., public opinion) to changes of attitude or behaviour favouring the short or long-term interests of the users of this method of combat" (Schmid, 1985: 111)⁸.

As the definition above excludes violent actions whose targets are things or properties, it appears that, in the author's opinion, terrorism should only be qualified as such when its targets are persons.

Regarding the relationship between the concepts of terrorism, political violence, armed struggle, or guerrilla warfare, Wilkinson thinks that it is wrong to equate them, at the same time as he considers that on many occasions, the violence exerted by the States may provoke or fuel the terrorist violence:

"Terrorism is, in fact, a special mode of violence, which may be briefly defined as coercive intimidation. It involves the threat of murder, injury or destruction to terrorize a given target into

⁷ View those definitions in (Schmid: 1985: 119-158).

⁸ Underlines appeared in the original text.

conceding to the terrorists' will (...) Many have fallen into the error of identifying a single locus, agent or context of terrorism per se (...) I do not believe it is possible to adequately understand the former (terrorism) without paying some attention to the effects of the use of force and violence by states. Indeed, the latter often helps to provoke and fuel the violence of terrorist movements. Historically, state, and factional violence have repeatedly displayed this symbiotic relationship (...). Another important distinction between terrorism and other forms of violence is that terrorists recognize no ethical or humanitarian limits to their use of violence: any means are permissible, and everyone (including civilians, women, children, and neutrals) is expendable (1979: 99-101)".

Similarly, Ibarra (1987: 27) differentiates the concepts of "armed struggle" and "guerrilla" by giving the first one the following characteristics: 1 - Absolute secrecy of the armed group. 2- The armed group does not control any rural or urban areas. 3- Absence of active support of sectors of the population (which does not exclude ideological adhesions or the collaboration of people outside the armed group). 4- The armed group has a significant activity from a quantitative point of view on civil objectives. 5- The armed group prioritises the symbolic effects rather than the strictly military ones. In addition, Ibarra argues that "armed struggle" can be understood in two ways; as the first phase of a global political violence strategy (armed struggle - guerrilla – people army - general insurrection - a violent takeover of political power), or as a self-sufficient strategy.

In that regard, Crenshaw (1978) and Schmid (1985) point out that the main difference between the armed struggle and the guerrillas lies in the different relationships between the armed group and the civilian population. In guerrilla cases, the armed group represents a part of the population. It controls part of the territory and seeks to defeat the enemy militarily. Regarding armed struggle, the armed group is distanced from the people and seeks popular support presenting itself as a response to State's repression.

Otherwise, Wieviorka (1992) talks about two elements to be considered to understand the logic of terrorism. This author believes terrorism can be understood as a "method of action" or a "logic of action". In the case of understanding it as a method of action, a certain degree of rationality is awarded to the actors who practice it, as it is assumed that they use terrorism as a

temporary instrument to achieve their ends (Ibid). Those ends must be concrete, and in the case of obtaining them, the rational actor will abandon terrorism to adopt other nonviolent action methods. Otherwise, we could understand terrorism as a logic of action; in that case, terrorism loses its instrumental function to become virtually the end of the action itself⁹ (Ibid). Thus, it is not strange to hear talking of very heterogeneous groups that have adopted violent tactics under the umbrella of different ideologies or religions and have adapted what is said by such ideologies or religions to their specific purposes and contexts. Wieviorka calls "inversion" that process of ideological adaptation, which he defines as follows:

"An ideological and practical endeavour by means of which actors remove themselves from the concrete experience of those in whose name they are acting, plunge into terrorism and become heteronomous figures in struggles that are either not their own, or which are only theirs in some accessory fashion" (2003: 62).

The consideration of terrorism as a logic of action mentioned above can be related to the idea of revolution, a concept on which we will focus next.

1.2.2.4.3 Political violence and revolution

Marcuse defines revolution as *"the overthrow of a legally established constitution and government, by a social class or a movement whose purpose is to change the social structure and political structure"* (1970: 142). Based on this definition, we could understand that the objectives of the revolutionary movements can be considered concrete objectives (the overthrow of a government) and relatively diffuse or inconclusive (the change of a social or political structure).

Barrington Moore (1966) coincides with the classical theses of Marxism by attaching great importance to the socioeconomic variables and socio-economic

⁹ To go deep into this idea, see Raynaud, 1985 and Grundy & Weinstein, 1974.

structures in the study of revolutions¹⁰. Thus, this author believes that the impact of the modernization processes on specific sociopolitical and production networks is decisive in understanding the evolution of change processes. Besides, he distinguishes between "bourgeois revolutions", "revolutions from above", and "communist revolutions¹¹" (Martínez Meucci, 2007: 202). The bourgeois revolutions are those revolutionary experiences motivated by the rapid transformation of social structures, such as the French or the English revolutions. Regarding the revolutions from above, the modernisation processes took place without significant changes in the social structures, as in the Germans or the Japanese revolutions. Likewise, communist revolutions would represent the empowerment of the peasant and proletarian classes, which rebel against the elites after modernization (Ibid).

That relationship between revolution and modernization exposed by Moore is partly shared by Arendt, who conceives revolutions as the political phenomena proper to modernity. In addition, Arendt accepts that violence has become the factor that makes the emergence of politics possible. In her opinion, the concepts of politics and violence are intrinsically included in the idea of revolution (Di Pego, 2006: 116-117). However, Arendt argues that violence or mere political changes do not define the revolution.

"Neither violence nor change can help to describe the phenomenon of revolution; Only when the change occurs in the sense of a new origin when violence is used to form a completely different form of government, to give rise to the formation of a new political body, when the liberation of oppression leads, at least, to the constitution of freedom, only then can we talk about revolution" (2006a: 36).

Additionally, Theda Skocpol establishes a dichotomy between "*political revolutions*" and "*social revolutions*." In Skocpol's opinion, political revolutions transform the State's political structures, which implies the taking of political

¹⁰ This perspective is also applied in Tanter & Midlarsky, 1967.

¹¹ Moore, contrary to the classic postulates of Marxism, considers fascism as a revolutionary movement, a position discussed by authors such as Marcuse (1970) or Paxton (2005), who believe that fascism should not be considered a revolutionary movement since it does not imply a real change in the social and economic structures (Martínez Meucci, 2007: 203).

power by the revolutionary forces but does not imply a change in the social structures (Skocpol, 1984; in Asensio, 2012). , On the other hand, she defines social revolutions as “rapid, basic transformations of the State and class structures in a given society that are accompanied and in part carried through by class-based revolts from below” (Skocpol, 1984; in Asensio, 2012; our translation).

Moreover, unlike Marcuse, who considers violence a fundamental part of the revolution (1970: 143), Skocpol does not, although she does believe it is quite possible to happen, especially in cases of social revolutions. On the other hand, this American author distinguishes four perspectives for the study of revolutions; A) the Marxist perspective, which focuses on class contradictions; B) the psychological perspective, which is based on the idea of relative deprivation developed by Merton and Gurr; C) perspective of the system of values, which points out that revolutions are the imposition of a new set of values in society; D) perspective of the conflict theories, which focus on the struggle for the taking of power among opposing groups (Skocpol, 1984; in Martinez Meucci, 2007: 204-205). Indeed, one of the referential authors within the conflict theories, Marcuse, believes that historical criteria based on rational dialectic are essential for revolutions to succeed. He also says that in specific historical situations, violence becomes essential:

“A revolutionary movement, in order to be able to claim ethical and moral rights, must be able to provide rational motives that make it possible to understand its real possibilities of offering freedom and human happiness. And it must be able to see that its means are adequate and opportune to achieve that end. Only if the problem is placed within this historical relationship will it be accessible to a rational discussion (...) Political theory and practice recognize historical situations in which violence becomes the essential and necessary element of progress ”(1970: 143- 145). ”

In addition, Marcuse states that the end can justify the means (including the use of violence) in a revolution if it promotes the progress of human freedom and creates conditions that facilitate its realization (1970: 156). Moreover, he believes that a *“society without violence remains a possibility of a historical step still to be*

achieved" (Ibid). On the contrary, Lachmann (1997: 73-75) does not believe that violence is a fundamental element of revolution.

Charles Tilly differentiates two situations regarding revolutions. He speaks of "revolutionary situations" and "revolutionary results" (Martínez Meucci, 2007:205-206). Revolutionary situations represent events in which several opposing groups (including the present rulers) that own significant popular support, have incompatible aspirations, and wish to control the State or part of it and, therefore, that situation generates a "multiple sovereignty" (1995: 28). Tilly compares those situations with some protest movements that ultimately do not produce substantial changes in the system. On the other hand, revolutionary results arise when power is transferred between the old rulers and the new ones after going through multiple sovereignty, which occurs in very few revolutionary experiences (Ibid: 20-21).

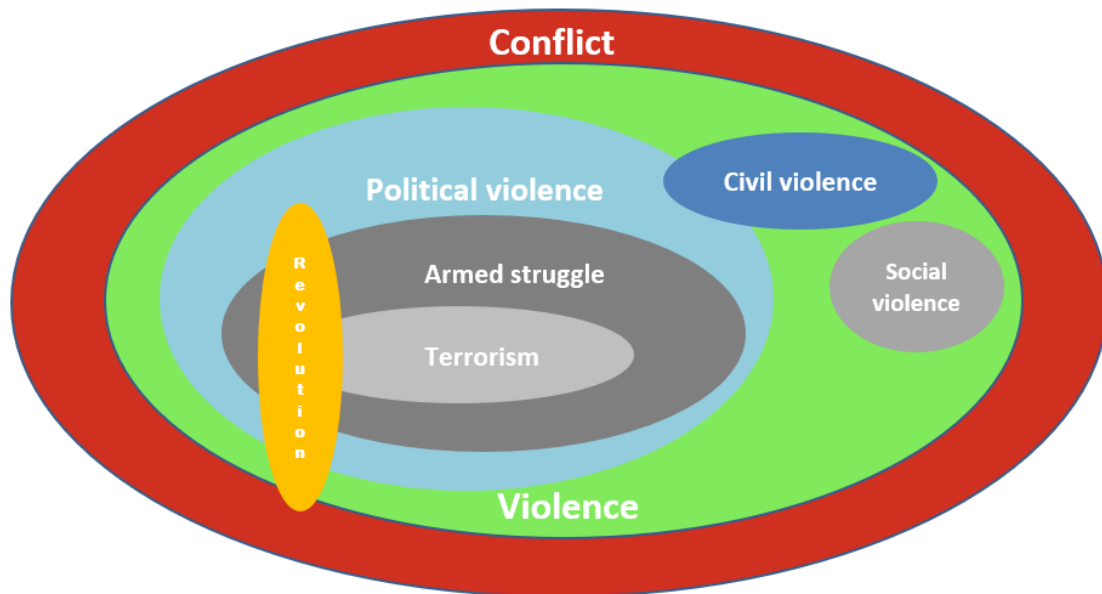
As we can see, the concept of revolution is no stranger to the conceptual difficulties of finding a neutral definition that we have discussed earlier on concepts such as violence or terrorism. In our opinion, the point of most outstanding friction about the conceptualization of "revolution" is whether it should explicitly include the use of violence or not. From our perspective, it is possible, although unlikely, that a rapid process of radical change in a given system occurs without the use of explicit violence¹². However, we believe that violence (understood broadly) is present in any political process related to the transfer of power. In addition, as we have commented before, our perspective on the conceptualization of violence comes close to the postulates set out in the structural definitions (although we do not entirely agree). Therefore, we believe

¹² An example of it could be the proclamation of the Second Republic in Spain in 1931, which happened after the voluntary exile of King Alfonso XIII after clearly losing the monarchists in the municipal elections of that same year in favour of the republican forces. Possibly, this event should not be catalogued as a revolution, due precisely to the absence of violence in it, but we believe that in part it fulfils the characteristics of a revolutionary process: the overthrow of a government and the rapid transfer of power from the old rulers to the new ones.

that violence can be expressed in other forms besides the form of physical force. That said, a good definition of revolution could be the one proposed by Martinez Meucci, to which we would add that revolution represents the supreme expression of conflict in a concrete political context.

"The emergence of organized groups that have important social support (...) that seek the control of the state apparatus, and that justify and practice the use of violence as a means to seize power and the social implantation of ideas, values and Institutions that they consider visibly better than the present ones for the majority of the population" (2007: 16).

We have tried to represent the conceptual relationship between the phenomena commented above in the following graphic:

Source: self-made

So far, we have tried to establish some conceptual guidelines about the object of study of this research. The following section will focus on the main perspectives that have tried to explain and interpret violence's causes and rationality.

I.3 The rationality and the irrationality of violence. Different perspectives to explain violence.

There are two main perspectives in sociology and political science to analyse and explain the origin of violence. The first perspective puts at the analysis centre the system in which the actors that exercise violence coexist, while the second focuses on the personal analysis of the actors themselves. We could include the approach proposed by structural-functionalism in the first perspective. In contrast, we find the guidelines proposed by the social psychological and rational choice theories in the second perspective. Next, we will mention the main postulates of these perspectives.

I.3.1 The structural-functionalist perspective. Violence as social anomie.

Functionalism can be characterized by understanding society as an organism or a system whose parts are interrelatedly indispensable for proper functioning. Thus, according to the functionalist perspective, societies themselves own the necessary mechanisms to regulate their conflicts and the anomalies that may arise from social behaviour. Likewise, functionalism could be included within the empiricist tendency since it prioritizes fieldwork over other methodological options. Its primary reference is Émile Durkheim, who believes society is responsible for integrating its members and regulating their behaviours by establishing several rules and social mechanisms. The breaking of those social mechanisms leads to the appearance of a social imbalance or anomie. In this situation, violent manifestations may occur. Therefore, when the mechanisms that enable social consensus fail, the elites may try to capture a higher level of

political power¹³, triggering a violent response made by the social groups that lose part of their capacity for social influence. Functionalism, therefore, studies violence from the general perspective of the society to which those who exercise it belong. Additionally, it considers the concepts of politics and violence contradictory (Aróstegui, 1994: 39).

Talcott Parsons, one of the primary references of functionalism in the 20th century, thinks that power uses force (not violence)¹⁴ as the leading resource to achieve social and political control. Accordingly, he affirms that violence is an attack against the normative order and the social system of expectations (1964: 31). Likewise, he thinks that societies tend towards equilibrium and regulate themselves through the reordering of their institutions so that the use of force is legitimized if it is focused on restoring that equilibrium (González Calleja, 2017: 67). Regarding conflict, Parsons believes that it does not play a decisive role in the social system. Instead, he considers it a system dysfunction (Guzmán, 1990, 18).

Following Parsons' ideas, authors like Merton, Coser, and Smelser continued with the functionalist perspective, placing the conflict at the centre of their analysis. In that way, Merton thinks that violence can have a functional component if a collective actor aspires to achieve social changes (1964: 212). Moreover, Merton develops the "relative deprivation" concept, which he links with his *theory of reference groups*. According to this theory, identity is built based on people's perceptions in different social situations (Abreu, 2012). That perception derives a set of individual gratifications or frustrations depending on

¹³ Parsons makes a comparison between the behaviour of power and of money in society. In his opinion, the State declares itself in political bankruptcy when it is unable to fulfil its commitments so that it loses legitimacy. In these situations, the State makes use of force to recover the lost credit, in the same way in which gold reserves sustain the value of money during economic crises (Parsons, 1964: 65-69; González Calleja, 2017: 68).

¹⁴ This differentiation between "force" and "violence" is typical of the legitimist or strict definitions of violence commented on in the previous chapter.

the social position (Guzman, 1990: 20). However, Coser (1970) thinks that the set of values that define a society is not integrated in the same way by all the social groups. Thus, the low status is related to frustration or relative deprivation situations prone to violent crime (Coser, 1970: 54). Similarly, Coser (1956) argues that conflict, and therefore violence, may even become a stabilizer of the system itself when there are significant inequalities among social groups. Moreover, Coser (1970: 78-92) distinguishes three functions that violence can acquire within society:

- **Violence as realization.** Violence can offer alternative ways of achieving the desired status when the other channels are blocked.
- **Violence as a sign of danger.** Violence can indicate severe maladjustment in society since people only choose to use it in frustration, anxiety, or demand for affection.
- **Violence as a catalyst.** When the State responds to the violence disproportionately used by a social group, that violent response can generate a feeling of solidarity that leads to greater violence against the State¹⁵.

Therefore, Coser understands violence as a conflict resolution mechanism since he defends that the emergence of violence is usually motivated by the failure of the authorities (Ibid: 96). Regarding the factors that can determine that these conflict situations lead to violence, Smelser (1989; in González Calleja, 2002: 93-95) points out five main categories: 1) - *structural conditions*; 2) - *ideas, ideologies, and beliefs*; 3) *the existence of precipitating factors*; 4) *the development of groups' mobilization*; 5) *the process of the conflict and the social control measures*. Smelser focused his analysis on the study of collective behaviour. Moreover, his theory is considered the origin of the *collective behaviour theories* or the *social movements'*

¹⁵ This interpretation of violence is similar to that carried out by ETA during the Franco regime through the logic of the *action-repression-action* spiral. In subsequent chapters, we will focus on ETA's interpretation of violence.

theories, according to which violence is just another means of collective behaviour (Guzmán, 1990: 19).

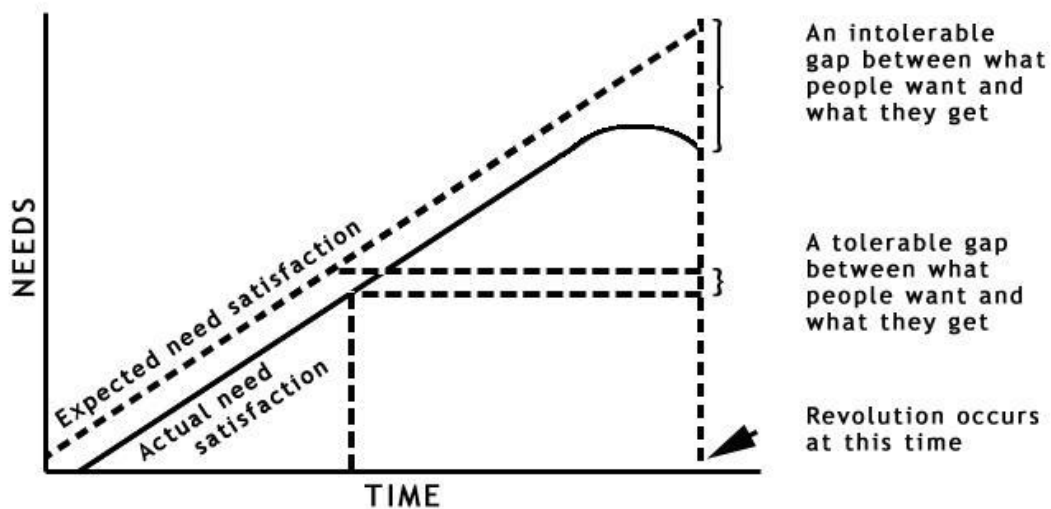
I.3.2 The social psychological perspective. Violence as the consequence of human frustration.

Due to the great conflict in the Cold War, different authors questioned the functionalist premise that societies tend towards equilibrium. As an evolution of the functionalist perspective, the theorists of the social psychological perspective consider conflict an inherent part of social life, so they place it at the centre of their analytical approach. Indeed, these theories are based on the duality of frustration-aggression that Dollard (v. Dollard et al., 1980), among others, proposed several decades before. This perspective emerges from considering the distance between one group's socioeconomic expectations and its authentic situation. From this premise, violence appears when a sector of the population considers their social status intolerable. In other words, the resulting violence represents the summation of individual frustrations in a social sector (González Calleja, 2017: 71).

Several theories could be framed in the perspective of the social psychological theory, such as Feierabend's & Nesvold's *theory of change with frustration* (view Feierabend; Feierabend & Nesvold, 1969 & 1973) or Samuel Huntington's *theory of modernization* (v. Huntington, 2006). However, the theories that probably had the most significant impact were Ted Robert Gurr's *theory of relative deprivation* and JC Davies' *J-curve theory*. Next, we will comment on the main postulates of both approaches.

I.3.2.1 JC Davies' J-curve theory.

In the article "Toward a Theory of Revolution" (1962), Davies presents an analytical model to identify the most determining factors that can cause the emergence of a rebellion. Davies started from the hypothesis that the political or social unrests that trigger a violent uprising are more likely to occur in periods of economic decline preceded by a long period of prosperity and growth. According to Davies' hypothesis, economic growth makes individuals' expectations regarding their living conditions and social status grow. Still, when that growth slows down or is reversed so that a gap between the expectations and the reality is originated, it is at that moment when individuals are more likely to participate in violent collective mobilizations such as rebellions and revolutions. Davies formulated his hypothesis graphically through the *J-curve*:

J.C. Davies' J-curve. Source: popularscience.com
(v. Davies, 1962: 6).

As we see in the graphical representation of Davies' J-curve, the difference between the expectations and reality is sharpened in situations of economic decline, which increases frustration. It is when the graph lines separate until they reach an intolerable point for individuals when violent collective actions are

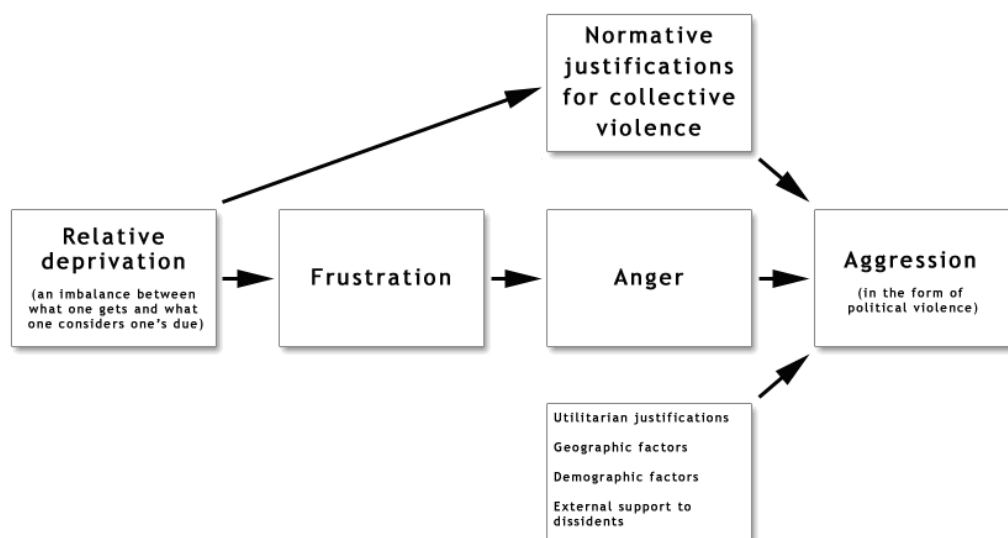
more likely to arise. Davies, therefore, relates violence to the economic situation. Concretely, he relates the emergence of violent collective actions with the frustration generated in the lower classes in the face of abrupt economic changes. However, Davies' J-curve hypothesis has some shortcomings in explaining why violent riots occur in situations of economic decline and why not in others. Likewise, it does not determine when frustrations pass from a "tolerable" degree to an "intolerable" one in which the population uses violence as a response. Being aware of the above-mentioned, Davies reworked his theory. He said that it is unlikely that the lower classes will carry out a revolution on their own in a situation of economic changes. In his opinion, they need the middle classes and part of the upper classes to share that frustration and participate in the revolution (1971: 133).

As Davies did, Ted Robert Gurr tried to explain the dynamics of collective violence based on the frustration-aggression hypothesis. His book, *Why Men Rebel* (1970), is considered one of the primary references within the social psychological perspective. Gurr proposes the *theory of relative deprivation*, one of his most brilliant contributions to analysing the phenomenon of violence. Next, we will comment on the main ideas of that theory.

I.3.2.2 Ted Robert Gurr's theory of relative deprivation.

Ted Robert Gurr's *theory of relative deprivation* follows Dollard's and Davies' works since it explains violence as a response to a situation of frustration. Concretely, Gurr believes that in the face of a situation of relative deprivation, which he defines (similarly to Davies) as a perceived discrepancy between individuals' valued expectations and their valued capabilities (1970: 13), individuals enter a discontent situation that later becomes politicized and finally translates into violent actions.

Gurr was one of the pioneers in applying sophisticated models of comparative analysis in the study of violence. His theory focuses on analysing the development of social discontent and how it is socialized and expanded. It also identifies and classifies the different types of political violence. Hence, Gurr presents a sequence to explain how a situation of relative deprivation in which violence is not applied derives to one in which the use of violence acquires great importance. This sequence can be seen in the following graphic:

Graphic 3: Gurr's sequence from relative deprivation to political violence.
Source: <http://www.popularsocialscience.com/2012/11/05/the-causes-of-civil-war/>

Thus, according to Gurr, the greater the relative deprivation intensity, the greater the likelihood of an outbreak of political violence. The discontent produced by a situation of relative deprivation (which does not represent an objective reality but responds to each individual's subjective perception) is politicized when individuals relate that situation to social or political injustice. Indeed, Gurr argues that for political violence to arise, there must be a high degree of politicized discontent among individuals, who must show a predisposition for violence. Although, in the first stage, Gurr considered that economic factors were the determinants for the increment of political violence, then he pointed to other variables to explain that increment as the following ones:

- *The intensity of normative justifications for political violence.* It refers to the ideological adherence and the legitimacy owned by the established political power.
- *The intensity of utilitarian justifications for political violence.* It refers to the social conviction about the effectiveness of using political violence.
- *The scope of justifications for political violence.* It refers to the number of people mobilized and the time the protest lasts.

Additionally, Gurr identifies three effects that can influence the level of conflict and political violence in society (González Calleja, 2002: 123-124);

- 1) The existence of political violence generates justifications that favour the development of future violent actions.
- 2) The more violence the regime uses against "a dissident group", the mayor is the potential for a violent response by that group. For that to happen, the group must deviate from a high degree of social cohesion based on ideological or strategic reasons.
- 3) The political results obtained by the effects of using violence can have a double impact; On the one hand, quickly obtained results can provoke more actions that are violent. Nevertheless, on the other hand, if dissident groups get nonviolent mechanisms to resolve their dissatisfaction, violence can contribute to its disappearance.

In addition, according to Gurr, although the politicized discontent that can degenerate into violence generally takes place in the case of the lower classes (as Davies argued at first), it can also occur within the middle classes or the elites. Furthermore, Gurr believes that the combination of the discontent suffered by the masses and the elites is the key to determining the form that political violence will take, as shown in the following table:

		Intensity and development of masses' discontent	
		LOW	HIGH
Intensity and development of elites' discontent	LOW	Minimum violence	Tumults, riots
	HIGH	Conspiracy	Inside war, revolutions.

Types of political violence (Gurr, 1970; in González Calleja, 2002: 126).

As we can see in the table above, when the masses' and the elites' degree of discontent is high, it is when it is most likely to explode into an internal war or a revolution. Likewise, Gurr believes that a revolution can happen when individuals' expectations increase due to limited reforms that the political system adopts after a long period of deprivation. This approach is based on the premise that political violence is understandable, although, in Gurr's opinion, it does not mean that it is necessary or inevitable but is susceptible to be solved (1970: 359). Guzmán (1990: 22) summarizes Gurr's explanatory model in the following way.

- a) It is necessary a previous potential to provoke collective violence. That potential depends on the changes in the dissident group's position and expectations, the differential changes in the role of other groups, the opportunities offered to the group, and the available opportunities. Combining the above factors produces relative deprivation, which may become political violence.
- b) The potential for political violence depends on factors such as the symbolic features linked to the use of violence in a utilitarian or an ideological way, the historical magnitude of political violence, the regime's effectiveness in containing relative deprivation, or the legitimacy of the regime itself has at that moment. The combination of the above factors leads to differentiated magnitudes of political violence.

- c) The magnitude of political violence depends on the dissidents' geographical concentration, the regime's organizational level, the degree of loyalty to the regime by its adherents and dissidents, and the possibilities for protest.
- d) It is possible to classify the different forms of violence according to the greater or lesser degree of relative deprivation that both the masses and the elites suffer in a concrete stage.

As we can see, Gurr brings exciting new elements to the analysis of political violence. He takes a step further within the frustration-aggression perspective by developing the concept of relative deprivation and adding new analytical variables. Furthermore, Gurr situates the conflict at the centre of his theoretical proposal and considers the role of the State and the political power in the development of violence. Therefore, we consider that Gurr's proposal and the social physiological perspective present an adequate reflection to apply in the study of political violence. However, in some cases, it may be more appropriate the application of other analytical perspectives (or at least as a complement to the previous one) that provide a more framed approach to the relationship between the objectives and the means proposed, such as the rational choice theory.

I.3.3 The perspective of the rational choice theory. Violence as the consequence of a rational calculation.

I.3.3.1 Arrazionaltasuna, aktore arrazionalak eta biolentzia.

Zertaz ari gara arrazionaltasunaz hitz egiten dugunean? Hitzaren jatorri etimologikoari dagokionez, latinezko *rationalitas* hitza da bere sustraia, zeina, aldi berean, *ratio* hitzetik datorrena, kalkulua, kontua edo arrazoia esan nahi duena. Bere aldetik, *The Cambridge Dictionary* horrela definitzen du arrazionaltasuna: "pentsamendu argian eta arrazoiaren oinarrituta egotearen edo

erabakiak hartzearen nolakotasuna” (*“the quality of being based on clear thought and reason, or of making decisions based on clear thought and reason”*). Halaber, hiztegi horren arabera arrazoia (*“reason”*) pentsatzeko eta erabaki onak hartzeko gaitasuna da (*“the ability to think and make good decisions”*). Bestalde, RAEri arrazionaltasuna zer den galdetzen badiogu, *“arrazionalaren nolakotasuna”* dela esaten digu honek, eta arrazoia (beste esanahi batzuen artean) *“pentsatzeko ahalmen”* gisa definitzen du. Hortaz, RAEren definizioetan oinarrituta, ondoriozta genezake arrazionaltasuna dela pentsatzeko ahalmena duenaren berezko nolakotasuna. Aurreko definizioekin lotuta, ohikoa izaten da arrazionaltasunaren kontzeptua pentsamendu objektiboarekin lotzea, emozioen eraginetik at, alegia. Aldiz, irrazionaltasuna, pentsamendu logikoarekin baino, giza emozioei erantzuten dieten portaerekin lotu ohi da. Hala ere, nork eta nola interpretatzen duenaren arabera, arrazionaltasuna esanahi desberdinak izan ditzakeen kontzeptua da.

Habak (2018) arrazionaltasunari buruzko azterketari gizarte-zientziek eman dizkieten ikuspegi desberdinetako batzuk aurkezten ditu. Autoreak *“sistema sozialen arrazionaltasuna”* (Parsons, 1999), *“arrazionaltasuna arau-kontzeptu kritiko gisa”* (Horkheimer, 1973) edo *“arrazionaltasun kritiko-soziala edo politikoa”* (Habermas, 1996) aipatzen ditu, besteak beste. Era berean, Max Weberrek lau gizarte-ekintza mota proposatu zituen, lau arrazionaltasun-motarekin lotu daitezkeenak (Kalberg, 1980: 1): *“Ekintza arrazional propositiboa”* (*Rational-purposeful Action*), helburu bat lortzeko bitarteko jakin batzuei emandako espektatibei erreferentzia egiten diena; 2) *“Baloreen ekintza arrazionala”* (*Value-rational Action*), arrazoi etiko, moral, ideologiko eta abarren ondorioz sortzen dena; 3) *“Ekintza afektiboa”* (*Affective action*), sentimenduek edo emozioek determinatzen dutena; 4) *“Ekintza tradizionala”* (*Traditional action*), zeinaren bidez aktoreak aurretik egindakoa errepikatzen duen.

Bestalde, Kantek arrazionaltasunaren inguruko dualtasun bat planteatu zuen arrazionaltasun instrumentalaz eta arrazionaltasun moralaz hitz egitean. Lehenengoa, "helburu jakin bat lortzera bideratutako ekintza-ildo bat egokitzeko giza gaitasunean zentratzen da". Arrazionaltasun moralak, aldiz, ekintzen eduki morala hartzen du kontuan. Kantek planteatutako dualtasunari neurri batean jarraituz, Mosterínek (1973) bi arrazionaltasun mota bereizten ditu: arrazionaltasun praktikoa eta arrazionaltasun teorikoa. Lehenengoaren oinarria hura aplikatzen duen aktorearen erabakiak, ekintzak eta jokabidea dira, eta planteatutako helburuak lortzeko bitarteko egokiak erabiltzean datza. Arrazionaltasun teorikoak, aldiz, norbanakoaren sinesmenei eta iritziei buruzko onarpenak arautzen ditu (457-458). Mosterínek arrazionaltasun praktikoiari datzekion hiru baldintza planteatzen ditu: 1) helburuen kontzientzia izatea; 2), ahal den neurrian, planteatutako helburuak lortzeko behar diren bitartekoak ezagutzea; 3) helburu horiek lortzeko behar diren bitartekoak praktikan jartzea (469-470). Hala ere, arrazionaltasun teorikoa arrazionaltasun praktikoen parte dela dio, edo arrazionaltasun praktikoa arrazionaltasun teorikoen existentzia auresuposatzen duela, behintzat:

"Quien no pretenda ser racional en sus creencias no puede ser sincero al pretender ser racional en algún dominio de la praxis. Al menos tendrá que ser racional en sus creencias relevantes para ese dominio de la praxis (...) Por tanto, la racionalidad práctica supone la teórica incluso en la determinación de los fines, y aún más obviamente, desde luego, en la elección de los medios más adecuados para la consecución de nuestras metas, pues es también en función de lo que creemos acerca del mundo que juzgamos de la adecuación de los medios. La finalidad de obtener un sistema credencial lo más objetivo y verídico posible es una finalidad común a todos los agentes racionales. Y la racionalidad teórica no es sino la estrategia que conduce a esa finalidad" (Ibid: 472-473)

Era berean, autoreak dio helburu kolektibo jakin bat lortzeko aukerarik arrazionalena dela plan koherente baten inguruan batzea (474). Hala ere, plan hori beti berrikusi eta aldatu behar da Mosterínen ustetan, unean uneko zirkunstantzia zehaztetan eta eskuragarri dagoen informazioan oinarrituta:

"consideraremos que nuestros programas son siempre provisionales y que están en función de los fines que ahora perseguimos -y que en el futuro pueden cambiar- y de la información de que ahora disponemos -que con el tiempo puede crecer-. Por eso someteremos nuestro programa a constante

revisión, sobre todo si se descubre que varias de las propuestas de que consta son incompatibles entre sí, o si cambiamos de fines o si progresa nuestra ciencia de los medios" (475).

Orain arte ikusi dugun bezala, arrazionaltasunaren kontzeptua bera batzuetan nahasia edo kontraesankorra izan daiteke. Are gehiago, arrazionaltasuna definitzeko orduan proposamen batzuk beste batzuk baino zorrotzagoak dira. Sánchez-Cuencaren arabera (2009:13) arrazionaltasunaren definizioa zenbat eta zorrotzagoa izan, orduan eta errealismo gutxiago adierazten du. Zentzu horretan, Streben arabera (1998), arrazionaltasun printzipioa gizabanakoek aukera posible ugariaren artean erabaki onena hartzeko moduari dagokio.

Aurretik esandakoa aintzat hartuta, eta tesi honetan zehar ahalik eta arrazionaltasun kontzeptu argien garatzeko asmoz, arrazionaltasuna honela ulertzea proposatzen dugu: pentsamendu-sistema bat, zeinaren bidez eragile arrazional indibidualek zein kolektiboen haien helburuak lortzeko, une jakin bakoitzeko zirkunstantziak eta eskura duten informazioaren arabera, beraien ekintza-ereduak ezarri eta eraginkorrenzat jotzen dituzten bitartekoak aukeratzen baitituzte.

Baina, zer da aktore arrazional bat? Suposizio sinpleenetik abiatuta, esango dugu aktore arrazional bat ezarritako helburuak betetzeko bere ustetan eraginkorrenak diren ekintza-metodoak aukeratzen dituen dela (Corte et al., 2007: 370). Aurrekoa da aukera arrazionalaren teoriak (*rational choice theory* -RCT) defendatzen duen arrazionaltasun klasikoaren eredua. Esparru politikoari helduta, Colemanek (1990) eta Rosenbergekin (1995) defendatzen dute mugimendu soziopolitikoek aktore arrazional gisa jokatzeko joera dutela (in Corte et al., 2007:370).

Hortaz, gure ikergaira ekarrita, ba al dago biolentzia politikoaren erabilera ekintza arrazionaltzat jotzerik? Eta eragile kolektiboei dagokienez, ba al dago erakunde armatuak eragile arrazional gisa ulertzerik? Autore batzuek horrela pentsatzen dute, eta hori defendatzeko argudiatzen dute erakunde armatuak

maiz egoeren bilakaeraren eta aurkarien erantzunaren arabera haien estrategiak aldatzen dutela (Crenshaw, 2001; Sánchez-Cuenca, 2001, Corte et al., 2007). Izan ere, ekintzaren arrazionaltasunaren ikuspegitik, biolentziaren erabilera beste edozein aukera gisa uler daiteke, hau da, biolentzia prozesu arrazionalaren baitako lehentasun-eskala baten araberako aukera optimotzat har liteke (Vázquez & Amézquita, 2016: 112). Horrek ez du esan nahi biolentzia politikoaren erabilera ona, etikoa edo morala denik, baina, era berean, horrek ez du ukatzen biolentzia politikoa erabiltzen duten aktoreen ikuspegitik biolentzia politikoaren erabilerak logika arrazionala jarraitzen duenik. Hala ere, zaila da estrategia baten arrazionaltasuna baloratzea hura inplementatzen duen aktorearen sinesmenen arrazionaltasuna ebaluatu gabe. Horregatik, ekintza bat edozein ikuspegitik baloratu aurretik, komenigarria da norbanakoaren jardunaren oinarri diren sinesmenetan sakontzea, (Vázquez & Amézquita, 2016: 112). Hortaz, RCT aplikatzeak biolentzia politikoaren analisirako biolentzia erabiltzen duten aktoreen arrazionaltasuna onartzera garamatza, aurrean komentatuko dugunez.

I.3.3.2 The application of the rational choice theory to the study of political violence.

The rational choice theory (RCT) tries to apply the economic logic of the cost/benefit ratio to any human interaction. Hence, the perspective involved in the RCT presupposes rational actors design and implement their strategy as they try to maximize their benefits and minimize their costs. In that sense, Sánchez-Cuenca maintains that the RCT can be understood as individualistic positive consequentialism (2007: 16). Thus, the RCT presupposes rational actors act selfishly against the adversary's interests and make their decisions through rational logic. As we will see later, several analytical tools and different perspectives enable the application of the RCT from a perspective that

understands rationality beyond the orthodox economist conceptualization previously mentioned. In this regard, Vidal de la Rosa recalls that the RCT equates the "rational" concept with the "instrumental" concept; that is, it refers to intentional action guided by interests of any kind (2008: 222).

However, what about the use of political violence from the perspective of the RCT? The application of the RCT in the specific case of the analysis of political violence leads us to accept the rationality of the actors who practice it. In other words, we must assume that they adopt the decision to use violence from a calculation of its functionality, thus accepting that political violence can be understood as a method that may enjoy some effectiveness in achieving political objectives. Following what was stated by Aya (1990: 95-96), we may assume that from the perspective of the RCT, the rational actor considers all the possible methods of action applicable in a particular situation, as well as the probability of achieving their objectives by using each method. Therefore, the rational actor will choose the option most likely to give the best results (Elster, 1995: 31). In this way, both an individual and a collective actor may think that the probability of achieving their political objectives using non-violent methods is lower than by violent ways or the opposite. Therefore, using political violence can represent one rational option in some cases.

However, the cost/benefit ratio implicit in the perspective of the RCT can determine that the costs derived from the use of political violence can be counterproductive for the actor that uses it. Therefore, that same rational logic can determine why an armed group can end its violent strategy. They may conclude that the costs generated using violence (repression, lack of social support, imprisonment, death etc.) are more significant than its benefits. Moreover, from the RCT perspective, the adoption by a group of a violent strategy and the decision to abandon the violence can be considered equally

rational, even though that group does not achieve the objectives intended to accomplish through political violence.

On the other hand, this supposed collective functional rationality attributed to political violence may present characteristics more typical of “irrational” reasoning when we analyse it from an individual perspective. In that regard, we sometimes forget that groups are made up of persons (at least until artificial intelligence takes us to the background). As human beings, we do not govern all our behaviour from a strictly rational logic. Other “irrational” factors influence our individual decision-making processes. In addition, within the framework of political violence, people who exercise it might be aware that in the case of achieving some benefit, this will be more a collective benefit than one of an individual nature. At the same time, the costs are primarily individual (in the form of repression, torture, imprisonment, or even death).

Considering the above, could we understand political violence as an individual rational option? Are emotions the main factor that breaks that supposed rationality in our behaviour? Or, on the contrary, do emotions represent the uniqueness of human rationality? There are different approaches within the RCT, from the logic of the rational economic orthodoxy driven by Mancur Olson to the perspectives driven by Herbert Simon and Jon Elster. Olson placed the individual at the analysis centre by assuming that the individual adherence to a collective struggle responds to a rational choice based on cost/benefit criteria. However, this approach to rationality presents a conflict between individual and collective benefit. In this sense, Olson proposed that only the ruling elites of collective organizations can act with criteria of collective benefit rather than individual benefit (Lorenzo Cardaso, 2001: 246). Nevertheless, Simon and Elster criticised Olson's proposal and defended the concepts of *bounded rationality* and *broad rationality*.

I.3.3.3 Mancur Olson and the economic rationality. Costs/benefits ratio as the logic in decision-making.

Why do individuals decide to get involved in a group? Which are their primary motivations for doing so? Should collective logic be understood as a sum of individual interests? These are some of the questions Mancur Olson tried to answer. Olson defends the idea that an individual will not cooperate with a group to obtain a collective good unless such cooperation is motivated by individual incentives, whether positive or negative, which can be material like money or non-material such as prestige or power (1992: 12). Olson's model of individual rational calculation can be represented as follows:

Individual rational calculation: $R = B \times P - C + I$

R= Reward; B= Benefits; P= Probability that individual action is decisive;

C= Costs; I= Incentives

Source: González Calleja, 2002: 154.

However, in contrast to the logic of the social psychological perspective discussed above, Olson argues that collective action should not be understood as a sum of individual interests because, on many occasions, individual claims may be contradictory to collective ones. Aguiar (1991: 3) compares Olson's perspective with business behaviour; several companies may agree to collaborate to maintain high prices and thus maximize their profits, still, from an individual (corporativist) point of view, a particular company can break that collaboration to increase its sales. In that sense, Olson points out that the larger the group, the smaller the incentive to obtain an individual benefit, so the cost/benefit logic makes individuals tend to take a lesser part in collective actions within big groups. Olson calls this phenomenon "*free rider*", referring to the selfish individual logic.

In addition, Olson revealed two considerations inherent to collective action: 1 - individuals do not mobilize just because they have reasons for mobilization, and 2 - it is unclear what factors determine the mobilization of individuals with common interests. Moreover, in Olson's opinion, mobilization is the exception to the predominant individualist selfish logic (Zubiaga, 2007: 50). Hence, Olson established the roots for applying the RCT to the analysis of collective action from an individualistic economic perspective.

Other authors applied the logic of the RCT to the analysis of human behaviour before Olson. For instance, Downs (1957) applied the rationalist perspective to the analysis of the electoral process, affirming that for a rational and self-interested voter, the costs of voting normally exceed the expected benefits. In that regard, political parties tend to adopt centrist positions in political elections. Furthermore, Arrow (1950) showed that when voters have three or more alternatives, it is impossible to design a voting system that allows reflecting the preferences of the individuals in a global preference so that at the same time, they are fulfilled specific rational criteria. Alternatively, if the decision-making body has at least two members and at least three options among which they must decide, then it is impossible to design a social choice rule that satisfies all the parties. Despite the previous examples, there is some academic unanimity in giving Olson the honour of being the pioneer in the application of the RCT to collective action

I.3.3.4 Individual rationality and collective rationality.

Mancur Olson warned about the limitations of applying the logic of individual rationality in the collective framework. Concretely, Olson affirms that participation in collective actions is not a logical consequence of the rational task, as it is not directed to the maximization of the individual utility. Indeed, Olson

says that collective rationality contradicts individual rationality (Valencia, 1990: 188), or, in other words, the presence of one includes the absence of the other.

Regarding the political sphere, Olson affirms that participation acquires a political sense insofar as it loses rationality. It recovers its rational meaning as it misses its collective and political significance (Mattei, 1986; in Páez, Valencia & Echebarría, 1993: 75). However, are the individual selective incentives the main factor that explains collective mobilization? In most cases, the collective action focuses on achieving collective and not individual goals; that is to say, the benefit obtained because of collective mobilization will be enjoyed by the individuals who mobilized and all their community. According to Olson's logic, no individual will take risks if it is not to obtain an explicit individual benefit. However, we can see that this is not always the case. In fact, how could we explain militancy in armed groups such as ETA or the IRA if not through the identification by their members of some collective interests and benefits derived from their individual participation?

On the other hand, from a group logic in which political violence is interpreted as a means to achieve national independence, the logic of the individual rational perspective is equated with the group's view. The collective perspective corresponds to the people, community, or country the group in question claims to represent. In other words, the group assumes a corporative identity within the community where it is framed. It understands that all the community will enjoy the benefits derived from its activity. In contrast, only the group and, more specifically, its members will suffer the costs derived from it.

Then, what incentives can motivate individual participation in armed organizations? Opp points out (1989: 254) that material and solidarity incentives and individual and collective motivations can move people. Those collective incentives may be motivated by some constructed beliefs such as ideologies, a

sense of solidarity, a way of understanding justice, etc. Moreover, the individuals who mobilize understand these collective incentives from an instrumental perspective (Pizzorno, 1994, Páez, Valencia & Echebarría, 1993: 79). On this relationship between individual and collective incentives, Hirschman (1986) says that people usually act in a cyclical way between what corresponds to their personal life and what corresponds to their participation in public affairs. The passage from the private to the public sphere happens when one suffers disappointment regarding their expectations. Similarly, Hirschman affirms that the return from the public sphere to the private one occurs when a considerable period has passed without having that public activity achieved the expected results. It also may happen when the group goes out of control and increases participation costs or when a less attractive result is reached than initially was expected (Ginzález Calleja, 2002: 166).

At this point, we dare to say that how people use rational thinking varies when acting individually and collectively. Similarly, we think other factors, besides the costs/benefits ratio, determine our rational behaviour. In our opinion, rational human logic does not only respond to merely economic parameters. Nevertheless, it does not mean that we do not make our decisions rationally, but that emotions, inherent to every human being, influence our decision-making. Precisely, authors framed in the perspective of the RCT as Herbert Simon or Jon Elster believe that emotions represent one of the main factors of human rationality, as we will see below.

I.3.3.5 Biolentzia politikoa eta arrazionaltasun indibiduala.

Kapitulu honetan biolentziaren arrazionaltasunaren eta irrazionaltasunaren inguruan aritu gara. Aipatu dugun moduan, funtzionalismoak eta agregatu psikologikoaren inguruko teoriak (the social psychological perspective)

irrazionaltasunarekin lotu ohi dute biolentziaren fenomenoak, baita biolentzia politikoarena ere. Aldiz, aukera arrazionalaren teoriak (RCT) biolentzia politikoaren arrazionaltasunezko ikuspegi batetik ulertzeko eta azaltzeko parada ematen digu. Hala ere, arrazionaltasunezko ikuspegi hori segun eta eremu indibidualean edo kolektiboan aplikatzen bada parametro ezberdinei erantzun diezaiekeela ikusi dugu.

Izan ere, Mancur Olsonek planteatzen duen arrazionaltasun-ereduaren arabera norbanakoek bakarrik parte hartuko dute ekimen kolektiboan pizgarriak aurkitzen badituzte kostu-mozkin harremanari dagokionez (1992: 12). Aipatu pizgarriak positiboak edo negatiboak eta materialak edo immaterialak izan daitezke, baina edozein kasutan ere, Olsonen ustez norbanakoak mozkin indibiduala aterako duela pentsatu behar du kolektiboki aritzeko erabakia har dezan.

Gure ustez, Olsonen pizgarrien ereduak balio dezake kasu batzuetan norbanakoen parte-hartze kolektiboa azaltzeko (baita parte-hartze politikoarena ere). Adibidez: pertsona batek erabaki dezake alderdi politiko batean militatzen hastea etorkizunean bere lanbide bihurtu nahi duelako militantzia hori (pizgarri material positiboa) edo ospea lortu nahi duelako bere inguruan (pizgarri immaterial positiboa). Baina, zeintzuk izan daitezke erakunde armatu batean sartzea erabakitzen duen pertsona baten pizgarri indibidualak? Balizko kostuak argi daude: urte luzeetako espetxealdia edo heriotza. Aldiz, balizko pizgarriak identifikatzea zailagoa da. Izan ere, ez dugu uste mozkin ekonomikoa izaten denik erakunde armatu batean sartzeko pizgarri indibiduala. Halaber, ospeari dagokionez, suposatzen dugu erakunde armatu batean sartzen den pertsona batek ez duela bere inguruan aipatzen, eta, hortaz, zaila iruditzen zaigu balizko ospe-araketa hori pizgarri indibidual gisa planteatzea. Beraz, ez zaigu iruditzen Olsonen eredu oso aplikagarria denik erakunde armatu batean sartzen direnen

motibazioak aztertzeko. Izan ere, bat egiten dugu Casquetek (1998; in González Calleja, 2002: 169) Olsonen arrazionaltasun-ereduaren aplikazioari eginiko bi kritika nagusirekin: 1) ez du altruismoa kontuan hartzen norbanakoen mobilizazio kolektiboa azaltzeko; 2) mugimendu politiko askok ez dizkie pizgarri materialik eskaintzen beraien kideei kolektiboki aritzeko.

Hardinek (1995: 14-17), ordea, uste du norbanakoek kalkulu arrazional baten ondorioz erabaki dezaketela talde batean sartzea nahiz eta erabaki horrek mozkin indibidualik eragin ez. Bere ustez norbanakoek kolektiboki aritzea erabakitzen dutenean interes indibiduala bigarren mailako faktore bihurtzen da interes kolektiboaren aurrean, bestelako motibazio batzuen menpe kokatzen baita. Aipatu motibazioak askotarikoak izan daitezke, hala nola: taldearekiko identifikazioa, kideekiko leialtasuna, justiziaren inguruko gogoeta, nortasun nazionala edota elkartasuna (Ibid). Motibazio horiek, baina, nekez lotu daitezke Olsonen arrazionaltasun-ereduaren pizgarriekin. Izan ere, interes indibidualarekin lotutako motibazioak baino interes kolektiboarekin lotutakoak direla esan liteke. Hortaz, badirudi arrazionaltasun indibidualak eta kolektiboak talka egiten dutela norbanakoen mobilizazio kolektiboa azaltzeko orduan, are gehiago erakunde armatuetan militatu dutenen motibazioen kasuan.

Aurrekoarekin lotuta, Klandermansek (1984; 1985) arrazionaltasun indibidualaren eta arrazionaltasun kolektiboaren arteko talka hori saihesteko motibaziozko eredu bat planteatzen du itxarondako utilitatearen teorian¹⁶ (*Expected Utility Hypothesis*) oinarrituta. Izan ere, Klandermansen ustez arrazionaltasun indibidualaren eta kolektiboaren arteko talka saihesteko norbanakoaren *pizgarri kolektibo pertsonalak* (Jenkins, 1983: 537). aintzat hartu

¹⁶ Itxarondako utilitatearen teoriaren arabera ekimen indibidualerako motibazioa emaitza jakin batzuk lortuko direneko itxaropenaren eta emaitza horiei emandako balioaren arabera izaten da (Páez, Valencia & Echebarría, 1993: 76-77). Gehiago sakontzeko itxarondako utilitatearen teorian ikusi Feather (1982).

behar dira. Halaber, Klandermansek (1997; in Leyva, 2007: 76) hiru zutabetan oinarritzen ditu ekimen kolektiboaren eraketa eta garapena:

- 1- Sinesmen kolektiboaren eraikuntza eta berreraikuntza (ekintza kolektiboaren markoak).
- 2- Atsekabetik ekintzarako transformazioa (parte hartzeko motibazioa).
- 3- Konpromisoaren eraketa eta mantenua.

Klandermansek aipatzen dituen pizgarri kolektibo pertsonal horiek anitzak izan daitezke; batzuetan pizgarri materialak izaten dira, adibidez: komunitate, etnia edo talde sozial konkretu baten egoera sozialaren hobekuntza; eta beste batzuetan immaterialak izan daitezke, adibidez: oinarri ideologikoetako helburuak planteatzean edo elkartasunezko sentipenak eta emozioak jokoan sartzen direnean. Izan ere, azken motatakoen artean, elkartasuna oso pizgarri inportantea izaten da ekinbide politiko kolektiboa azaltzeko (Opp, 1989; Páez, Valencia & Echebarría, 1993: 78).

Aurreko gogoeta biolentzia politikoaren eremura ekarriz, norbanakoen parte-hartzea azaltzeko pizgarri kolektiboak ezinbesteko faktoreak direlakoan gaude. Izan ere, aurretik aipatu dugun moduan, pizgarri pertsonalek (materialek zein immaterialek) nekez azaldu ahal dituzte norbanakoen motibazioak biolentzia politikoa erabiltzeko edota erakunde armatu batean sartzeko ikuspegi arrazional batetik (Klandermansek aipatzen duen atsekabetik ekintzarako transformazioa, alegia). Hortaz, arrazionaltasun indibidualako ikuspegitik, pizgarri kolektibo pertsonalek azaldu ditzakete norbanakoek dituzten motibazioak biolentzia politikoiari ekiteko. Era berean, pizgarri kolektiboaren forma hartzen duten motibazio pertsonal horiek azaltzeko, emozioak kontuan hartzeko ezinbesteko faktoreak dira. Izan ere, Elsterrek (1996, 2002) eta Simonek (1957, 1983) defendatzen duten moduan, emozioek gizakion erabakitze-prozesuetan eragin ez ezik, gure arrazionaltasun indibidualaren funtsezko elementuak ere badira.

I.3.3.6 Bounded rationality and broad rationality. The limitations of human rationality and the role of emotions in decision-making.

To what extent do emotions affect our decision-making? Can human beings abstract from their emotions when choosing a strategic option? Is the human being irrational due to the influence of emotions in our decisions? These philosophical questions make us rethink if the human being is, in a strict sense, a rational being or not. If not, human beings should be "degraded" from being rational to being non-rational, or at least "not completely rational". The technological advancements in artificial intelligence systems that can measure the influence of thousands of factors and variables in fractions of a second may relegate us shortly to a second plane as far as strict rational thinking is concerned. As possible as terrifying. However, what differentiates us from those computers and robots that increasingly make more decisions for us? Apart from our evident inferiority in the calculation speed, the main difference (at least, until today) is that human beings feel and have emotions that, whether we like it or not, influence us in our daily decision-making. We usually think of irrational thinking when referring to emotions. Indeed, it is common to understand emotions as an obstacle in human rational thinking that makes us act more guided by what our heart dictates than our brain warns (v. Markic, 2009).

However, could we understand emotions as another element in our rational thinking? This is precisely the basis of the approaches argued by authors such as Herbert Simon, who speaks of *bounded rationality*, or Jon Elster, who speaks of *broad rationality*. Next, we will comment on the main contributions of both authors in the field of the RCT.

I.3.3.6.1 Herbert Simon and the bounded rationality.

Herbert Alexander Simon was awarded the Nobel Prize in Economics in 1978 for his pioneering research on the decision-making processes in economic organizations¹⁷. He argues that as neither individuals nor organizations can obtain all the necessary information to contemplate all their possible strategic options, the ideal model of rationality barely exists. In this regard, Simon (1955) identifies certain limitations that human beings have, both cognitive (internal) and environmental (external), which preclude the perfect economic rationality in our decision-making. Moreover, Simon argues that studying independently of these limitations is not enough, but it is essential to integrate both limits into the analysis. Moreover, he proposes a model of rationality that, according to him, best applies to human decision-making and *bounded rationality*¹⁸. In this approach to rational human behaviour, Simon replaces the concept of profit maximization with satisfaction with the achievement of personal and subjective objectives (Estrada, 2007: 184).

Moreover, Simon (1983) says that people construct subjective concepts of reality based on which they guide their behaviour. That personal reality is subject to imperfect and asymmetric information. Therefore, Simon proposes replacing the notion of global rationality with that of intentionally rational behaviour, which is more likely to be compatible with people's real possibilities of accessing existing information and human processing capabilities. Simon (1955) argues that since when deciding, people do it within a concrete context, our election

¹⁷ Simon's contribution to the field of economics and social sciences is very extensive. As a synthesis of his contributions, view Earl & Edward, 2001. Besides, Simon was a pioneer in the field of artificial intelligence by creating with Allen Newell and J.C. Shaw the *Logic Theory Machine* (Newell & Simon, 1956) and *General Problem Solver* informatics programs (Newell, Shaw & Simon, 1959).

¹⁸ Simon first used the term "bounded rationality" in his book *Models of Man: Social and Rational* (1957). In the first edition of *Administrative Behaviour* (1956), Simon uses the concepts "limits to rationality" or "limits of rationality" to refer to what later became known as bounded rationality.

process allows it only to be the most satisfactory one in some circumstances, among other several possible options:

"In the process of decision, those alternatives are chosen which are considered to be appropriate means of reaching desired ends. Ends themselves, however, are often merely instrumental to more final objectives. We are thus led to the conception of a series, or hierarchy, of ends. Rationality has to do with the construction of means-ends chains of this kind" (Simon, 1976: 62).

Furthermore, Simon differentiates the concept of "choice" (tactical decision), which he defines as *"the process by which one of the alternatives for each moment is behaviour is selected to be carried out"* (1976: 67) and the one of strategy, which he defines as *"the series of such decisions which determines behaviour over some stretch of time"* (Ibid). Accordingly, he establishes three steps in decision-making: (1) *the listing of all the alternative strategies;* (2) *the determination of all the consequences that follow upon each of these strategies;* (3) *the comparative evaluation of these sets of consequences* (Ibid). Thus, strategy-choice problems come when describing and evaluating the consequences and connecting them with our behaviour alternatives (Ibid: 77). In addition, since this evaluation involves listing the consequences in their order of preference, choosing the best strategy corresponds to the highest alternative on that list (Ibid: 73).

Nevertheless, Simon points out that individuals' decisions as members of an organization generally differ from their personal decisions (Ibid: 202). Simon argues that one organization's members usually make decisions unrelated to their individual benefit. Still, they do it in a corporatist sense, making the organization's goals their own. For that individual/collective duality to occur, Simon mentions two fundamental elements: *authority* (Ibid: chapter VII) and *loyalties and organizational identification* (Ibid: chapter X). The authority refers to the existing hierarchy among the members of the organization. In this way, hierarchical ranks increase their internal cohesion under the obedience of the subordinates to their superiors. Simon defines loyalty as the *"process whereby the individual substitutes organizational objectives for their own goals as the value-indexes*

determine their organizational decisions" (1976: 218). In other words, the loyalty of individuals to an organization comes when they understand the organisation's objectives as if they were their own.

It is undeniable that Simon's contribution to rational thinking has been enormous, having introduced an innovative perspective for rational decision-making analysis through the conceptualization of bounded rationality and identifying the cognitive and environmental limitations that affect it. However, Simon has been criticized for not sufficiently considering the role of emotions in decision-making, especially as far as collective decisions are concerned (Cohen, 2007). In this regard, we consider the contribution made by Jon Elster of great importance and usefulness. Hence, next, we will comment on Elster's main contributions to the RCT, particularly regarding the role of emotions in human decision-making.

I.3.3.6.2 Jon Elster and the broad rationality. The role of emotions in decision-making.

Jon Elster has spent much of his academic career trying to adapt the methodological logic of the RCT to the analysis of individuals' decision-making preferences. Elster starts from the perspective of methodological individualism¹⁹ under the premise that both institutions and social change are determined by individuals' interactions (Elster, 1995: 23). Thus, according to Elster (1985), for collective identities to be created (including social classes), several settings in the planned goals must remain stable across time. However, this process breaks down when group interests diversify, when divergent orientations develop among individuals and when social bonds break down (Tanaka, 1994: 243, note 36).

¹⁹ To see Elster's justification for the applicability of methodological individualism see Elster, 1984.

Therefore, Elster believes that collective action can be analysed through the beliefs and the reasons that precipitate it (Zubiaga, 2007: 95). Although he includes himself within the microanalysis perspective that represents methodological individualism, he does not seek ways of macro analysis to interpret reality. Elster, similarly to Simon, believes that through microanalysis, we may conclude that the decisions that organizations make cannot always be explained by the logic of profit maximization since the desires and beliefs of both individuals and organizations may change over time. Hence, applying strict rationality (the classic logic of the RCT) in many cases may appear incomplete in explaining human decision-making processes. In this regard, Elster proposes using mechanisms and searching models of cause-effect relationships within what he defines as *broad rationality* (1988: 9). Mechanisms represent the middle point between the general laws and the descriptions of specific events (Elster, 2005: 239). Moreover, according to Elster, mechanisms²⁰ are easily identifiable, widely used causal models that usually appear within unknown conditions and with indeterminate consequences and allow us to explain but not predict (Ibid: 239).

	CAUSE	EFFECT
Law	If C ₁ , C ₂ ...C _n	Then ALWAYS E
Mechanism	If C ₁ , C ₂ ...C _n	Then SOMETIMES E
Description	If C ₁ , C ₂ ...C _n	Then IN THIS OCCASION E

Differences between general laws, mechanisms, and descriptions, according to Elster. Source: self-made.

As the cornerstone of his conception of broad rationality, Elster considers that an action is rational when, in addition to being consistent, i.e., possible and

²⁰ A causal mechanism proposed by Elster is that of *adaptive preferences* (1988: 160). Elster uses the fable of the fox and the bitter grapes as an example of how people can change their desires or even their beliefs thus to minimize our sense of disappointment when feeling unable to achieve a goal. To delve into Elster's most up-to-date notion about causal mechanisms view Elster, 2005; 2010.

realistically feasible (1988: 12), the reasons that trigger it are also rational (Ibid: 29). However, could those reasons be considered rational when motivated by previously constructed desires and beliefs? Elster himself (1988: 29) asserts that there may be situations in which beliefs and desires may be consistent and even morally acceptable but still be dubiously rational. On the one hand, Elster (2002: 306) states that beliefs²¹ are vulnerable to their framing, i.e., how individuals perceive and interpret information (the evidence). On the other hand, Elster distinguishes between well-founded in evidence rational beliefs and irrational beliefs, which are distorted by mechanisms that are not based on evidence (Ibid: 303). Based on those beliefs, individuals construct their desires, focusing on their actions²².

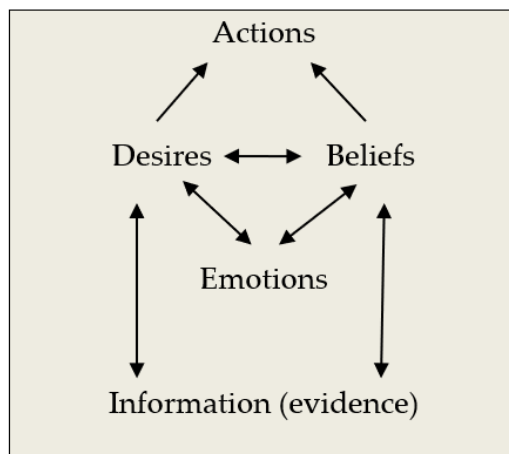
Hence, desires and beliefs act as a link between emotions and actions (Ibid: 299). Nevertheless, could we say that these emotions may become rational? Elster thinks it is possible in some instances, although he points out that considering emotions rational probably responds to a cultural question (Ibid: 379). That means that what some people can consider rational can also be considered irrational by others. On the one hand, Elster (1996: 1387) says that emotions have cognitive antecedents and intentional objectives. However, on the other hand, he affirms that *"all human satisfaction comes in the form of emotional experiences"* (Ibid: 1386).

It may be helpful to reflect on how the different elements that, according to Elster, influence our decision-making (evidence, beliefs, desires, and emotions) interact

²¹ Beliefs can be part of mental constructions based on cultural, ideological or any other criteria and they can also refer to the personal interpretation of the means/ends relationship.

²² Elster thinks that actions based on irrational beliefs are by implication irrational actions and, therefore, that emotions based on irrational beliefs are equally irrational (2002: 303), although he later says that an emotion can be rational even if it is based on irrational beliefs or vice versa (Ibid: 377).

and change the system of preferences in our decision-making processes. We have tried to summarize that interaction in the following graph:

The role of emotions in human decision-making, according to Elster.
Source: self-made.

We will try to contextualize the last graphic with an example related to the use of violence- Let us think of a mother whose son has been kidnapped. She receives a note from the abductor in which she is asked for a sum of money to free her son. At the same time, she is told that if she contacts the police, her son will die. The note ends, indicating the place and time in which the exchange of the child for the money will take place. Assuming that the mother's only goal (desire) is to recover her son safely, she is faced with several dilemmas: the first is whether to contact the police or not. She has certain information (evidence); her son has been kidnapped, she must pay a sum of money for his release, and it is not possible to contact the police (she also knows of other cases in which the police have intervened and finally, the kidnapped person has been killed). In this situation, the mother feels fear, anger, and helplessness (emotions), which makes her doubt which option (action) to follow.

She finally decides to go alone to the meeting with the kidnapper without informing the police. When she arrives, she sees her son with the kidnapper, who tells her to give him the money if she wants to save the child's life. The mother,

distrusting the real intentions of her son's abductor, had decided to go to the meeting with a hidden pistol. She knows that she is a good shooter since, in the past, she was a member of the army (evidence). So, she thinks that she could shoot the kidnapper (action) and thus save her son (desire), although the woman also doubts whether to shoot or not since she believes that in case of shooting, she could harm her son (rational belief). Then, the mother is again faced with a new dilemma: should she trust the kidnapper's promise that he will release her son if giving him the money, or should she distrust the promises made? Once again, fear, uncertainty, and despair (emotions) make her doubt what the best option will be (beliefs).

Finally, she decides to hand over the money, trusting that the kidnapper will release her son. However, the kidnapper takes the money and tries to escape with the child. Then, the mother, whose desire is still to recover her son alive, decides to shoot, reaching the kidnapper in one arm, who releases the child and continues his escape. The mother, once she has ensured her son's safety, decides to follow the kidnapper (action) since the feeling of anger and revenge (emotions) makes her think (beliefs) that her new goal (desire) is to avoid that person from kidnapping any child again. Then, she decides to end the kidnapper's life by reshooting him (action) so that she fulfils her last desire and gets the satisfaction of doing it, even though she may later feel some regret (emotions).

The previous example helps us see how emotions interact with our rational thinking. Nevertheless, was the choice made by the mother of the previous example the best among all the possible choices? Was it the most rational one? Did her emotions lead her to irrationality, or did they help her act rationally? We believe it is impossible to offer an objective response in this regard. Given the result, the last option (to use violence) was the best way to achieve the mother's goals (to save her son and prevent the abductor from kidnapping any child again). However, since we cannot know what would have happened in case the

woman had called the police or if she had let the kidnapper escape, it is not possible to determine if her choice was the most rational one. Nevertheless, in terms of means/ends rationality, it could be said that her final choice was rational despite the risks she took.

Thus, we have concluded that whether considering them rational or irrational, emotions have a direct influence on human rationality. Moreover, even though emotions can sometimes lead us to act irrationally, they complement human imperfect rational capacity. Therefore, we believe that when researching the individual rationality of those who have used political violence, we must pay special attention to the emotional factor. In that way, we may obtain congruent answers that help us understand the phenomenon of political violence from the perspective of those who practised it, this being the main objective of this thesis.

II HOW TO ADDRESS THE ANALYSIS OF THE RATIONALITY OF POLITICAL VIOLENCE? LOOKING FOR THE MOST SUITABLE METHODOLOGY FOR THIS THESIS

II.1 Options and difficulties in the social sciences for the analysis of violence.

The social sciences have approached the analysis of violence through different analytical approaches, such as comparative studies (Waldman, 1997; Irvin, 1999; Kerr, 2016), quantitative studies with a large number of variables (Tilly, 1978b; Ross, 1992; Kalyvass, 2006; Jiménez, 2009), in-depth interviews to direct participants in violent episodes (Moloney, 2010; Reinares, 2011; Taylor, 2011), concrete case studies (Clark, 1984; Bew & Gillespie, 1999; Salamanca, 2007) or the application of analytical mechanisms such as the game theory (Bennett, 1995; Laiting, 1995; Sánchez-Cuenca, 2001; Green, 2002).

Sociology and political science often focus on the social, economic, historical, or political factors that provoke specific violent episodes. Likewise, it is common to find studies elaborated by quantitative and qualitative methods. Indeed, there is an ongoing debate on the desirability of using qualitative techniques in social research, such as in-depth interviewing, or quantitative techniques, such as surveys. Proponents of quantitative methodology usually grant a lack of scientific rigour to qualitative methods. On the contrary, proponents of qualitative techniques believe that by qualitative methodology, it is possible to achieve information that is impossible to obtain through quantitative techniques. The study of violence is no stranger to this debate; thus, the number of qualitative and quantitative studies related to this phenomenon has increased exponentially in the last decades. We can find studies that combine data analysis at local and

international levels (Weinstein, 2007; Balcells, 2010; Peterson & Wallesteen, 2015) or case studies that collect a great deal of quantifiable data on the Northern Ireland conflict (Deutsch & Magowan, 1973, Wright, 1981, Wright & Webb, 2004) and the Basque case (Clark 1983, Abadie & Gardezabal, 2003; Mansvelt Beck & Markusse, 2008).

Analogously, a great variety of academic works has approached the subject of violence using qualitative techniques. We can find theoretical works that synthesise the main academic theories on violence (Burton, 1977; Domenach; Labortit et al., 1981; Aróstegui, 1994; González Calleja, 2002; Blair, 2009). Some studies have focused on specific cases, such as the Colombian one (Sánchez & Merteens & Hobsbawn, 1984; Pécaut, 2003), the Irish one (Kennedy- Pipe, 1997, McEvoy, 1998, Emerson & Orr & Conolly, 2014), or the Basque one (Letamendia, 1994, Muro, 2008, Odriozola, 2014, Whitfield, 2014). Other works apply qualitative and quantitative techniques (Wilkinson & Stewart, 1987; White, 2000; Jones & Libicki, 2008).

Nevertheless, in recent decades, the study of violence has undergone significant changes in its objectives and methodological approaches. During the 1960s and 1970s, most researchers focused on general questions about the use of violence in society. In recent years, we have seen that many scholars have shifted that generalist approach to another in which they prioritise the study of a specific type or a specific case of violence (Boyle, 2012: 527-528). Another element to consider is the high level of specialisation in the study of political violence. Due to this specialisation, new fields such as “terrorism studies” have arisen. In Boyle’s opinion, that may have negative consequences, such as understanding terrorism as an exceptional event rather than a type of political violence (2012: 529).

Therefore, choosing the methodology to use in the study of violence is a task that is not always easy for researchers since, depending on that choice, the results and

the conclusions can vary considerably. In this regard, we agree with Robert W. White (2000) on the need to complement the analytical value provided by quantitative data in studying political violence with qualitative methods such as in-depth interviews to direct participants. That is why we think he is right when saying that *“the best research on small-group political violence is undertaken by researchers who, on some level, interact with the people being researched”* (Ibid: 100).

II.2 Erabilitako metodologiaren azalpena.

Atal honetan tesian erabilitako metodologia azalduko dugu. Hasieran esan dugun bezala, ikerketa honen helburu nagusia biolentzia politikoa erabili dutenen arrazionaltasun indibiduala eta kolektiboa aztertzea da. Helburu orokor hori betetzeari begira, ikerketa bi zatitan banatu dugu, helburu bana ezarriz. Alde batetik, ETAk²³ biolentzia politikoaren erabileraz izandako arrazionaltasun kolektiboaren garapena azaltzea da tesi honen helburuetako bat. Bestalde, biolentzia politikoaren erabilerari buruz ETako eta IRAko²⁴ kide ohiek garatutako arrazionaltasun indibiduala alderatzea helburua daukagu.

Ikuspegi kualitatibotik planteatu dugu ikerketa hau, biolentzia politikoa bezalako fenomeno sozial baten errealitatea eta hura erabili izan dutenen

²³ETAren historian barne-zatiketa ezberdinak egon dira, adibidez: 1966an ETA-berri sortu zuten ETAREN V. Biltzarretik kanporatutakoek; 1970ean ETA-V eta ETA-VI erakundeak banatu ziren; eta gauza bera gertatu zen 1974an ETA-m eta ETA(pm) erakundeen artean. 1986an ETA(pm) (VII) disolbatu zen, eta nahiz eta barne-zatiketa batzuk izan zituen (ETA(pm) (VIII), Milikis,...), 1986tik aurrera desagertu edo ETA(m) erakundeak sartu ziren. Hortik aurrera esan daiteke ETA bakar bat egon zela aktibo, hots, ETA(m) erakundearen bidea jarraitu eta 2018an bere azken komunikatua argitaratu zuena. Horregatik, tesi honetan “ETA” aipatzean 2011an bere jardura armatuari amaiera eman eta 2018an bere azken komunikatua argitaratu zuen erakundeaz arituko gara. Bestelako zatiketei erreferentzia egitekotan argitasunez aipatuko dugu nahasteak ekiditeko.

²⁴IRAren kasuaren analisirako elkarrizketatutako pertsona guztiak 1969an sortutako eta 2005ean bere kanpaina armatua bukatutzat eman zuen Provisional IRA erakundeko militanteak izan ziren. Historian zehar barne zatiketa ezberdinak gertatu dira IRAren baitan: 1969an Provisional IRA (PIRA) eta Oficial IRA (OIRA) erakundeen artekoa; 1986an PIRA eta Continuity IRA (CIRA) erakundeen artekoa; edo 1997an PIRA eta Real IRA (RIRA) erakundeen artekoa, besteak beste. Lan honen kasuan, hemendik aurrera “IRA” aipatzean Provisional IRA erakundeaz arituko gara. Bestelako zatiketei erreferentzia egitekotan argitasunez aipatuko dugu nahasteak ekiditeko.

arrazoiak eta motibazioak aztertu ez ezik, haien diskurtsoa nola garatu zen ezagutu nahi genuelako. Aurrekoa kontuan hartuta, ikerketa bi azpi-azterketatan banatu dugu. Azpi-azterketa bakoitzean metodologia ezberdina erabili dugu, ezarritako helburuak betetzeari begira.

Lehenengoan, ETA aktore kolektibo arrazional gisa ulertuta, erakundeak historian zehar izan zituen estrategien eta biolentziari buruz izandako diskurtsoaren eta gogoetaren garapena aztertu dugu. Aukera arrazionalaren teoriaren (RCT) perspektibatik abiatuta, ETAk biolentzia politikoaren erabilera estrategikoaren inguruan garatutako arrazionaltasun kolektiboan sakondu nahi izan dugu. RCT perspektibaren bidez biolentzia politikoaren erabilera beste edozein aukera gisa uler daiteke, hau da, biolentzia prozesu arrazionalaren baitako lehenetsun-eskala baten arabera aukera optimotzat har liteke (Vázquez & Amézquita, 2016: 112). Hortaz, biolentzia politikoaren analisisian RCT aplikatzeak biolentzia politikoa erabiltzen duten aktoreen arrazionaltasuna onartzea ahalbidetzen du.

Lau zatitan banatu dugu ETAREN arrazionaltasun kolektiboaren inguruko atal hau; azpiatal bana dedikatu diogu ETAk erabilitako hiru estrategiei, eta beste azpiatal batean aztertu ditugu ETAREN jarduera armatuaren amaierarako arrazoiak. AMIA matrizea eta jokoen teoria erabili ditugu gure azterketarako. AMIArekin ETAk biolentzia politikoaren erabilerari ekiteko, estrategiaz aldatzeko eta bere jarduera armatua amaitzeko izandako kanpo eta barne faktoreen eragina irudikatu nahi izan dugu. Hiru AMIA egin ditugu. Lehenengoan, ETAk XX. mendeko 60 hamarkadaren erdialdean estrategia insurrekzionala planteatzeko faktoreak aztertu ditugu. Bigarrenean, frankismoaren amaieran ETAk estrategiaz aldatzeko eta negoziazio estrategiari eta nazio frontearen strategiari ekiteko faktore eragingarrienak islatu ditugu. Hirugarrenean, ETAk bere jarduera armatuari amaiera emateko arrazoiak aztertu ditugu.

Halaber, joko teoriatik abiatuta, ETAk biolentziari emandako zentzu estrategikoa islatu nahi izan dugu estrategia bakoitza joko moduan aurkeztuz. Jokoen ereduaren bidez ETAk estrategia bakoitzarekin jarraitutako logika arrazionala ez ezik, estrategia bakoitzak zergatik egin zuen porrot islatu nahi izan dugu. Hiru joko erabili ditugu ETAREN garapen estrategikoa azaltzeko: desgaste gerraren jokoa (war of attrition game), oreinaren ehizaren jokoa (stag hunt game) eta ultimatumaren jokoa (ultimatum game).

Hala ere, zaila da estrategia baten arrazionaltasuna baloratzea hura implementatzen duen aktorearen sinesmenen arrazionaltasuna ebaluatu gabe. Horregatik, ekintza bat edozein ikuspegitik baloratu aurretik, komenigarria da jardunaren oinarri diren sinesmenetan sakontzea. Izan ere, diskurtso ideologikoak zehazten du, neurri handi batean, mugimendu politiko baten norabidea (Odriozola, 2016: 11). Zentzu horretan, ETA bezalako erakunde baten arrazionaltasun kolektiboa ezagutzeko, ezinbestekoa iritzi diogu bere diskurtsoari erreparatzeari.

Horregatik, ETAk nazio-arazoari eta, bereziki, biolentziari buruz egindako gogoetaren garapena aztertu dugu erakundeak idatzitako iturri zuzenen analisiaren bidez. Iturri ezberdinetatik lortu izan ditugu ETAREN dokumentuak; erakundearen sorreratik 1978 urtera arteko dokumentu gehienak *Documentos Y* (Hordago, 1979) zein Euskadi eta askatasuna (Núñez et al., 1993) bildumetan kontsultatu ditugu. 1978tik aurrerako gehienak Lazkaoko Benediktarren artxiboan (<http://lbf.eus/eu/>) kontsultatu ditugu. Kasu batzuetan Internet bidezko iturrietatik lortu ditugu dokumentuak, eta, publikoari zuzendutako agirien edota elkarrizketen kasuetan, horiek argitaratu ziren egunkarien bidez lortu ditugu.

Bigarren azpi-azterketan biolentzia politikoaren erabilerari buruz ETako eta IRAko kide ohiek garatutako arrazionaltasun indibiduala aztertu eta alderatu dugu. Horretarako, sakoneko elkarrizketa fokatua ea ez-zuzendua teknika erabili

dugu. Lagina diseinatzeko laginketa ez probabilitistikoa erabili da; laginaren hautaketa informazioak gidatua izan da, hau da, eduki informatiboari buruzko espektatiben arabera egin da (Flyvbjerg, 2006). Lagina hautatzeko orduan, elkarrizketatuen generoa, adin-tartea, jatorria eta militantzia-garaia kontuan hartu dira. Halaber, ikerketa kualitatiboan ohikoa den bezala, ez genituen gure lagineko norbanakoak aukeratu unibertso osoaren elementu estatistiko esanguratsuak zirelakoan, baizik eta ezaugarri ezberdinak zituzten militante ohien testigantzak jasotzeko asmoz. Kapitulu hiru zatitan banatu dugu.

Lehenengoan, elkarrizketatutakoek erakunde armatu batean sartzeko izan zituzten motibazioetan zentratu gara. Bigarrenean, elkarrizketatuek biolentzia politikoaren eraginkortasunari, zilegitasunari zein haien erakundeen jarduera armatuaren amaierari buruz egindako hausnarketak jaso ditugu. Hirugarrenean, elkarrizketatuek gaur egun borroka armatuaren erabilerari buruz duten iritzia jaso dugu, baita etorkizunari buruz duten ikuspegia ere. Elkarrizketen bidez lortutako informazioa izan da tesiaren kapitulu honetan erabili dugun iturri nagusia..

Guztira 19 elkarrizketa egin dira, 10 ETako kide ohien kasuan eta 9 IRAko kide ohien kasuan. Elkarrizketak 2017ko apiriletik 2018ko apirilera bitarte egin ziren. Elkarrizketak planifikatu zirenean, ETA oraindik ez zegoen erakunde gisa desagertuta. Aurrekoa ETako militante ohiek proposatutako gaiei buruz lasaitasun eta zintzotasun osoz hitz egiteko eragozpena izan zitekeela pentsatu genuen, hori izanda elkarrizketa sakonak egitearen helburu nagusia. Horregatik, hain zuzen ere, tesiaren atal honetan analisi konparatua planteatu dugu. Izan ere, IRA ETArekiko antzekotasun batzuk zituen erakundea izanik (biak XX. mendeko Europan egon ziren erakunde armatu iraunkorrenak izan ziren) eta jarduera armatua aspaldi amaitua zuenez, aukera interesgarria iruditu zitzaigun ikustea bere militante ohien hausnarketa indibidualak ETakoekin alderatuz

antzekoak izango ote ziren edo alde handiak aurkituko ote genituen bi kasuen artean.

Elkarrizketa-gidoia diseinatu dugu elkarrizketen oinarri gisa. Elkarrizketatuei gidoia eskuratzeko aukera eman zaie elkarrizketa egin aurretik. Hala ere, zenbait kasutan, elkarrizketen norabide naturala jarraiki, gidoian agertzen diren galderez gain, beste galdera batzuk egin zaizkie elkarrizketatuei. Halaber, elkarrizketatuei baimena eskatu zaie elkarrizketak grabatzeko, gero transkribatu ahal izateko. Behin transkripzioak eginda, elkarrizketen audioak ezabatu ditugu, hala adostu baitugu elkarrizketatuekin.

ETAren kasu analisirako erakundeko hamar militante ohiren testigantzak jaso dira. Guztiek kartzela-zigorra ordaindu dute erakunde armatuko kide izateagatik. Interes berezia geneukan ETAren historiako azken urteetako (1998tik aurrera) militanteen testigantzak jasotzeko, garai hori gutxiago ikertu baita. Hori dela eta, elkarrizketatu gehienak garai horretakoak dira. Anonimotasuna gordetzeko (hori baitzen elkarrizketa egiteko baldintza), identifikatzaileak erabili ditugu. Sei testigantza (E-1, E-2; E-3, E-4, E-5, E-6) aurrez aurreko sakoneko elkarrizketen bidez jaso dira, eta beste kasuetan (E-7, E-8, E-9, E-10) aurretik pasatutako galdetegiaren erantzunak idatziz jaso ditugu. Elkarrizketa guztiak euskaraz egin dira E-3-a izan ezik, gaztelaniaz egin dena. Haietatik lau Euskal Autonomia Erkidegoan egin dira, eta beste biak Nafarroako Foru Erkidegoan. Halaber, idatziz jasotako testigantzei dagokienez, E-10ekoa gaztelaniaz jaso dugu, eta besteak euskaraz. Galdetegi bera erabili da kasu guztietan, galdera irekiak planteatuz.

Elkarrizketatutako ETAko militante ohiak:

Identifikatzailea*	Generoa	Adin tartea
E-1	Emakumezkoa	- 35
E-2	Emakumezkoa	50 - 60
E-3	Gizonezkoa	35 - 50
E-4	Gizonezkoa	35 - 50
E-5	Gizonezkoa	50 - 60
E-6	Emakumezkoa	50 - 60
E-7	Gizonezkoa	- 35
E-8	Gizonezkoa	35 - 50
E-9	Gizonezkoa	35 - 50
E-10	Gizonezkoa	+ 60

* E-7, E-8, E-9, E-10 identifikatzaileekin azaltzen direnek idatziz erantzun zuten galdetegia.

IRaren kasu analisirako erakundeko bederatzi militante ohiren testigantzak jaso dira. Guztiek kartzela-zigorra ordaindu dute erakunde armatuko kide izateagatik. Elkarrizketatuen anonimotasuna gordetzeko identifikatzaileak erabili ditugu. Orotara, zortzi elkarrizketa egin ditugu (I-1, I-2, I-3, I-4, I-5, I-6, I-7, I-8), sei Ipar Irlandan eta beste biak Irlandako Errepublikan. Elkarrizketa guztiak ingelesez egin dira. Elkarrizketez gain, beste testigantza bat idatziz jaso dugu (I-9). Galdetegi bera erabili da kasu guztietan, galdera irekiak planteatuz.

Elkarrizketatutako IRAko militante ohiak:

Identifikatzailea*	Generoa	Adin tartea
I-1	Gizona	50-60
I-	Emakumea	50-60
I-3	Emakumea	50-60
I-4	Gizona	50-60
I-5	Gizona	+60
I-6	Gizona	+60
I-7	Gizona	50-60
I-8	Gizona	+60
I-9	Gizona	+60

* I-9 identifikatzailearekin azaltzen denak idatziz erantzun zuten galdetegia.

Ondoren, erabilitako elkarrizketa-gidoia aurkeztuko dugu. Halaber, AMIA analisiaren eta joko teoriaren nondik norakoak aipatuko ditugu, ETaren arrazionaltasun kolektiboa aztertzeke erabili ditugun joko ereduak azaltzeaz gain.

II.2.1 The SWOT analysis.

The SWOT analysis is a management tool that facilitates the process of strategic planning since it provides the necessary information for implementing actions, corrective measures, and improvement projects. The use of SWOT analysis had its beginning during the 70s. It seeks to determine the best decision to obtain strategic goals. For that purpose, the SWOT analysis considers the internal factors (strengths and weaknesses) of the study subject (company, organisation, project, etc.) as well as the external factors (opportunities and threats) that can influence its strategy. These four factors, internal and external, are represented by a square matrix as follows:

	Helpful Factors (to achieve a strategical goal)	Harmful Factors (to achieve a strategical goal)
Internal Factors (organisation's elements)	Strengths S	Weaknesses W
External Factors (environmental elements)	Opportunities O	Threats T

The above internal factors (strengths and weaknesses) refer to those the organisation can influence. These factors can be positive (strengths), which the organisation will try to promote, or negative (weaknesses), which it will try to minimise. On the other hand, external factors refer to those that do not depend on the organisation itself but have an impact on it. Hence, the organisation will try to implement the opportunities that arise from the outside and avoid threats. Therefore, the strategic planning process should focus on the key results areas and will be considered functional when the weaknesses are diminished, the strengths are increased, the impact of the threats are addressed opportunely, and the use of the opportunities is capitalised in the scope of the objectives. However, one organisation may adopt different strategies depending on its goals or

situation. Indeed, Weihrich establishes four main combinations of the SWOT matrix elements that an organisation most usually makes to adopt an effective strategy (1982: 60):

***The WT Strategy (mini-mini).** In general, the WT strategy aims to minimise both weaknesses and threats. A company faced with external threats and internal weaknesses may indeed be in a precarious position. Such a firm may have to fight for its survival or may even have to choose liquidation.*

***The WO Strategy (mini-maxi).** The second strategy attempts to minimise the weaknesses and maximise the opportunities. A company may identify opportunities in the external environment but have organisational weaknesses which prevent the firm from taking advantage of market demands*

***The ST Strategy (maxi-mini).** This strategy is based on the organisation's strengths that can deal with environmental threats. The aim is to maximise the former while minimising the latter.*

***The SO Strategy (maxi-maxi).** Any company would like to be in a position where it can maximise both strengths and opportunities. Such an enterprise can lead to strengths, utilising resources to take advantage of the market for its products and services.*

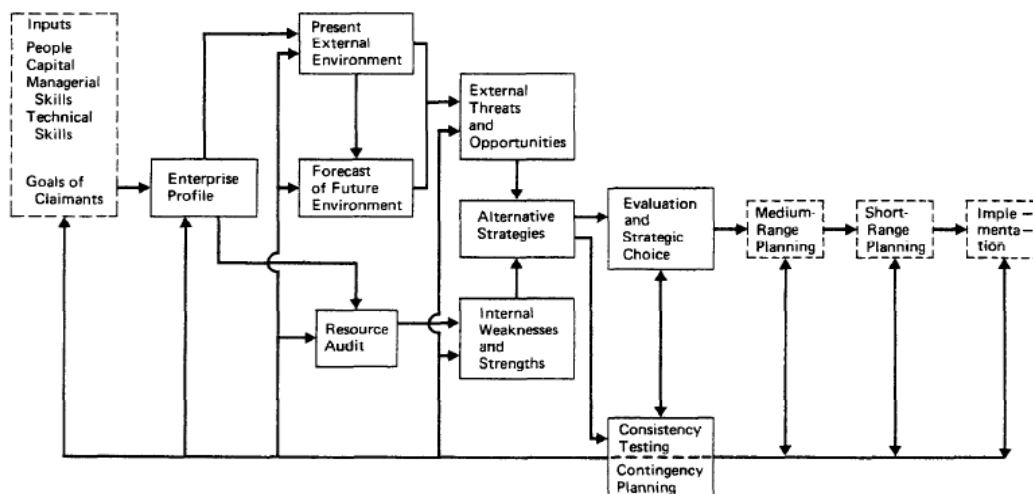
Therefore, the SWOT analysis evaluates a specific situation conditioned to the external and internal factors at a given moment. However, it is likely to be a constant variation in those factors, so it may be convenient to perform a new SWOT analysis to design an effective strategic approach for each specific moment by considering the analysis of the past and the projection of the future (Ibid). After analysing the boxes of the SWOT matrix, the organisation must design the strategy that it considers most effective to achieve its strategic objectives, which should be realistic and achievable based on the conclusions obtained in the SWOT. Once the organisation has established its strategy, the next step is to define specific areas or tactical objectives.

As Coman and Romen point out, the most significant merit of SWOT as the leading tool for strategic analysis lies in its simplicity and clarity (2009: 5678). The strengths analysis aims to leverage the organisation's core competence and maximise its value-creation potential. In contrast, core problems need to be diagnosed to correct them. These authors attach great importance to internal analysis (strengths and weaknesses), so they affect some features organisations

should consider when determining the items in the matrix. Thus, items should be (Ibid: 5679):

- **Concise:** Four or five items per list.
- **Actionable:** Items should call for actions. They should easily allow for the crisp definition of action goals provided to executives charged with remedying the problems.
- **Significant:** The items in the lists substantially impact the company's value. Actionable weaknesses that have a negligible effect on the company's value should be eliminated from the analysis.
- **Authentic:** The lists should obviously be authentic rather than wishful thinking.

Otherwise, Weirich divides the strategical process design into nine steps: (1) Recognition of the various organisational inputs. (2) Preparation of the enterprise profile. (3) Identification of the current external environment. (4) Preparation of a forecast with predictions of the future environment. (5) Preparation of a resource audit emphasising the organisation's internal weaknesses and strengths. (6) Development of alternative strategies, tactics, and other actions. (7) Evaluation and choice of strategies. (8) Consistency testing. (9) Preparation of contingency plans (1982: 55). Thus, Weirich establishes a direct relationship between the previous steps in the following way:

Strategic planning process. Source: Weirich, 1982: 55.

Accordingly, the SWOT matrix can be applied to the strategic design of very different organisations. It bases its effectiveness on the organisation's rationality since it is assumed to choose its strategy based on the most efficient items identified in the matrix. However, since the organisation does not have, in principle, the ability to influence the external factors (opportunities and threats), it is possible that despite a correct identification of the different Influencing items in the SWOT matrix, the results obtained are not as expected. Moreover, there are many external elements whose consequences are impossible to predetermine. However, we believe that carrying out an after-the-event-SWOT analysis on the strategic choice of an organisation can help to understand and explain the logic of that organisation to establish a strategic approach under specific circumstances.

II.2.2 The game theory as an instrument for the analysis of social conflicts.

Game theory is a field of mathematics that studies the optimal strategies of individuals or groups (players) interacting with each other. It has been applied in various areas such as biology (Maynard Smith, 1982) and political science (McCarty & Meirowitz, 2007). It is considered that John von Neumann (1928) founded the field of study based on this theory by proving the *minimax theorem*. Years later, Neumann wrote with Oskar Morgenstern the book *Theory of Games and Economic Behavior* (1944), in which they focused on finding solutions to two-player zero-sum games. Subsequently, the interest in game theory focused on analysing optimal strategies in cooperative game situations, that is, games in which it is possible to carry out negotiations and agreements.

Likewise, the game theory has been developed as a tool to understand conflict and its possible solutions. However, it could be said that it is a normative rather than a predictive theory. It explains how the solutions to conflicts should be rather than which one will be adopted. Hence, rational strategic choice is the

central concept of game theory. Thus, to act rationally, we must consider what we want and can achieve by considering that other actors' actions can limit our desired results. Indeed, each player must know that the rest will also try to maximise their results since they act equally rationally (Accinelli, 2016: 287-288; Miller Moya, 2004).

Nevertheless, what is meant by "game", and what types of games can we find in game theory? Below is a brief presentation on this issue.

II.2.2.1 The definition of "game."

According to standard notation, a particular game (G) between two players (A and B) is denoted as $G [S_A, S_B, U_A(a, b), U_B(a, b)]$. S_A and S_B represent the set of strategies available to players, and $U_A(a, b)$ and $U_B(a, b)$ describe the pay-offs obtained when each player chooses a particular strategy.

II.2.2.2 Typologies of games.

1- Simultaneous games and sequential games.

A simultaneous game is one in which players play at the same time or are unaware of the other players' previous moves. Closed envelope auctions are an example of this type of game. On the other hand, a sequential game is one in which one player first chooses the move and then chooses the other. An example of this type of game is chess.

2- Symmetrical games and asymmetrical games

Symmetrical games are those in which players' identities can be exchanged without changing the pay-offs. Some examples of symmetrical games are the standard representations of the hawks/doves game, the prisoner's dilemma

game, or the stag hunt game. On the contrary, in asymmetrical games, the roles of each player are predetermined. Two examples of this type of game are the ultimatum game and the dictator's game.

3- Cooperative games and non-cooperative games.

In cooperative²⁵ games, players compete, collaborate, negotiate, and create coalitions to achieve a joint goal. Therefore, the biggest problem within cooperative games is the distribution of benefits among the allied players. On the contrary, in non-cooperative games, there is no possibility of negotiation. Players make decisions independently, seeking their particular benefit.

4- Zero-sum games and non-zero-sum games

Zero-sum games are those in which the total profit for all players always adds up to zero. In other words, one player's pay-off corresponds precisely to the other player's loss. On the contrary, non-zero-sum games²⁶ are those in which one player's winnings do not have to be equivalent to the other's losses.

5- Perfect information games and imperfect information games.

In perfect information games, players know everything that happens from the beginning of the game until the moment they must make a move. Likewise, each player knows the possible movements of their opponents. An example of a perfect information game is chess. On the contrary, players do not have information about the opponent's movements in imperfect information games. Imperfect information appears when decisions must be made simultaneously,

²⁵ Within the cooperative games we can find games with transferable utility or games with non-transferable utility. In games with transferable utility members of a coalition can get different rewards, while in non-transferable utility games the reward earned by all coalition members is the same.

²⁶ Von Neumann and Morgenstern (1944) showed that any non-zero-sum game for n players can be reduced to a zero-sum game for $n + 1$ players, where the player $(n + 1)$ represents the total gain or loss

and players need to analyse all possible outcomes. Poker is an example of an imperfect information game, as cards are not shown to opponents.

6- Games with complete information and games with incomplete information

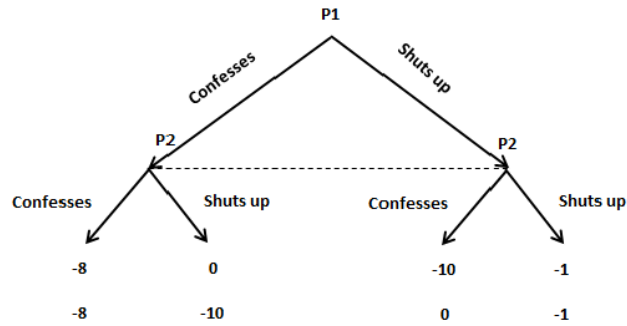
A concept similar but not the same as perfect information is that of complete information. In this type of game, each player knows the rules of the game, the utility function (profits and costs), and the possible strategies of their opponents, but not necessarily their actions. Conversely, in games of incomplete²⁷ information, a player may not know the exact pay-off functions of the other players but can set a probability function on them.

II.2.2.3 The representation of games.

1- Extensive representation.

The extensive representation of a game describes its temporal structure. The game's first move is identified with a distinctive node called the game's root. A game consists of a connected chain of branches that begins at the tree's root and ends at the terminal node if the game is finite. The nodes represent the possible movements in the game. The branches that start from the nodes represent the choices or actions available in each move. Each terminal node reports the consequences for each player if the game ends on that node. An example of an extensive representation can be seen in the following diagram, which depicts the well-known prisoner's dilemma game.

²⁷ One of the pioneering authors in the study of games with incomplete (asymmetric) information was John Harsanyi (1967; 1968a; 1968b).

Source: self-made & Rayo, 2015.

2- Normal/strategic representation.

In normal games, players move simultaneously. If the set of strategies is discrete and finite, the game can be represented by a matrix $n \times m$. Each game in extensive form has a representation in normal form. However, each normal-form game can have more than one representation in extensive form. An example of a normal expression would be the following matrix, which reflects the well-known prisoner's dilemma game payments.

		Prisoner 2	
		Confesses	Shuts up
Prisoner 1	Confesses	-8, -8	0, -10
	Shuts up	-10, 0	-1, -1

Source: self-made

II.2.2.4 Types of strategies in game theory.

The concept of strategy is sometimes confused with that of a move. A move is an action taken by a player at some point during the play of a game, while a strategy is a complete algorithm for playing the game (Polak, 2007). There are different types of strategy in game theory. A dominant strategy is optimal (i.e., it gives the highest pay-outs) regardless of what other players do.

In contrast, we talk about a dominated strategy if there is another that gives higher pay-outs regardless of how the other player behaves (Bárcena Ruiz, 2008: 15). Besides, strategies can be discrete if there is a finite number of possible actions (for example, in the rock–paper–scissors game) or continuous if there are infinite or many possible moves. On the other hand, if the strategy consists of performing a specific action with 100% probability, we are talking about a pure strategy. In contrast, players assign a probability distribution on their set of pure strategies in games with mixed strategies.

II.2.2.5 Nash equilibrium, Pareto optimality and the evolutionarily stable strategies (ESS).

Nash Equilibrium is one of the most fundamental concepts in game theory (Osborne & Rubinstein, 1994: 11). It is a solution proposed for non-cooperative games involving two or more players. In an equilibrium situation, no player has anything to gain by changing their strategy if other players neither change theirs. Indeed, when each player has chosen a strategy, and no player can benefit by changing strategies if the other players keep theirs unchanged, then that strategy and the corresponding pay-offs constitute one Nash equilibrium. In 1950 John Nash defined and explained the concept of equilibrium as follows:

One may define a concept of an n -person game in which each player has a finite set of pure strategies and in which a definite set of payments to the n players corresponds to each n -tuple of pure strategies, one strategy being taken for each player. For mixed strategies, which are probability distributions over the pure strategies, the pay-off functions are the expectations of the players, thus becoming polylinear forms in the probabilities with which the various players play their various pure strategies. Any n -tuple of strategies, one for each player, may be regarded as a point in the product space obtained by multiplying the n strategy spaces of the players. One such n -tuple counters another if the strategy of each player in the countering n -tuple yields the highest obtainable expectation for its player against the $n - 1$ strategies of the other players in the countered n -tuple. A self-countering n -tuple is called an equilibrium point (Nash, 1950).

Nevertheless, we must differentiate the Nash Equilibrium from the Pareto optimality (Pareto, 1935), which is the situation in which one player's outcome cannot be better without making other players' outcomes worse. Therefore, the

Pareto optimal outcome cannot be improved without hurting at least one player. For example, in the case of the prisoner dilemma game, the Nash equilibrium is obtained when both players confess. In contrast, the Pareto optimum appears when both players do not confess²⁸.

The key to understanding this paradox is that the result (do not confess, do not confess) is the best from a collective point of view, while playing (confess, confess) would be more appropriate from an individual point of view. Indeed, if both players are enemies or do not know each other, it is logical to think that the more rational solution is to seek the Nash equilibrium from an individual point of view. However, if both players are a father and his son, it is no less logical to think that both will prioritise the common benefit rather than the individual one. Therefore, we can conclude that each game's circumstances can vary its solution even though its rules do not change.

Likewise, an evolutionarily stable strategy (ESS), which may be either a pure or a mixed strategy, is the one that, if a population adopts, any other alternative strategy cannot invade. The concept of evolutionarily stable strategy (ESS) was introduced by Maynard Smith and Price (1973) and subsequently developed by the former (Maynard Smith, 1974; 1982), who defined it as follows:

A strategy Z (both pure or mixed strategies) is an ESS if the expected utility of Z played against itself is greater than the utility of any other strategy J played against I. This can be written $E_I(I) > E_I(J)$, where E gives the expected utility of the strategy in parentheses played against the strategy indicated by the subscript. The relevance of this definition is as follows. In a population consisting entirely of individuals adopting strategy Z, rare variants arising by mutation which adopted a different strategy J would not increase in frequency, and hence the population would be stable under mutation and selection. In the definition, we have required that $E_I(I) > E_I(J)$; difficulties arise if $E_I(I) = E_I(J)$. In this case, Z is an equilibrium strategy, but it need not be stable. To determine the stability, we need to know $E_J(J)$ and $E_J(I)$. Thus in a population of which a fraction p adopt I and (1-p) adopt J, the expected "fitnesses" are: $E(I) = pE_I(I) + (1-p)E_J(I)$, $E(J) = pE_I(J) + (1-p)E_J(J)$. I will then be evolutionarily stable if $E_I(I) > E_J(J)$. Thus we can extend our definition

²⁸ To delve into the conceptual and mathematical differences between the Nash Equilibrium and the Pareto Optimal see Nakayama, 1980; Demski & Sappington, 1984 or Maskin, 1999. See also https://eml.berkeley.edu/~webfac/saez/e131_s04/publicgoods1.pdf.

and say that I is an ESS if, for all alternative strategies J , either $E_I(I) > E_I(J)$, or $E_I(I) = E_I(J)$ and $E_J(I) > E_J(J)$ (Maynard Smith (1974: 212-213).

An ESS is an evolution of the reasoning of the Nash Equilibrium. Indeed, each ESS corresponds to a Nash equilibrium, but some Nash equilibriums do not conform to an ESS. The typical framework in which this concept is applied is where individuals are repeatedly extracted from a large population to play a symmetrical two-player game. At first, all individuals are “programmed” to play a particular pure or mixed strategy. Then, it is assumed that a small fraction of the population adopts a different strategy at some point. In this context, the strategy in question is evolutionarily stable if a positive barrier to invasion leads to mutant strategies. (Villena & Villena 2005: 23-24).

After discussing the basic game theory concepts, we will explain the games we have applied in this work.

II.2.2.6 The war of attrition game.

The war of attrition arises when two (or more) rational actors compete and bear a cost at each round of the game, hoping that the opponent will be the one who will give up. When playing the game, each player must decide whether to cut their losses and exit or to hold until it is the opponent who withdraws from the game (Pindyck: 2009). Indeed, in the war of attrition, the successful player only needs to reach the maximum cost the opponent is willing to bear and cease fighting just after the other quits. In this sense, the war of attrition is similar to a second-price auction in which the winning (high) bidder pays only the bid of the second-highest bidder (Anderson, Goeree & Holt, 1998).

The war of attrition model emerges as a repetitive model of the *hawks/doves*²⁹ game (Maynard Smith, 1982: 11-20). There are two types of players in that game: *hawks* and *doves*. Hawks always choose an aggressive strategy by increasing the level of conflict until they reach physical combat and only withdraw from the game when injured. On the contrary, doves bluff with fighting, but they never come into confrontation as they draw from the game when facing a hawk. Nevertheless, hawks and doves compete to achieve a profit (V) in each game round, but they also must meet a cost (C) associated with being injured. Therefore, each round winner gets a reward +V, and the loser (if they fight) has a cost -C.

There are three encounter possibilities:

Dove VS Dove: They do demonstrations but do not get to the physical showdown. One of them leaves at cost $C=0$ since there is no fight. The winner receives V, and the loser 0. Therefore, each dove has a 50% chance of winning in a showdown with another dove. The average pay-off then is $V/2$.

Hawk VS Dove: The dove withdraws from the game with $C=0$, and the hawk receives V.

Hawk VS Hawk³⁰: The two hawks face until one wins the fight and the other leaves. The winner receives V and the loser -C. The average pay-off is $(V-C) / 2$, which can be negative if $C > V$. Below is a game's average pay-outs matrix.

²⁹ An important difference between the war of attrition model and the hawks/doves game is that, in the war of attrition, one of the players can almost guarantee the victory by choosing a high enough cost (Maynard Smith, 1982: 28-40). In contrast, in the hawks/doves game, a hawk has only a 50% chance of achieving victory if facing another hawk (Abramson, 2006: 33).

³⁰ As Abramson points out (2006: 18-19), neither strategy (H or D) corresponds to an ESS. The success of the strategy elected depends on the composition of the population. Suppose that x = fraction of H and $1-x$ = fraction of D, then the increase in fitness is $W(H)= x\frac{V-C}{2}+ (1-x)V$, and $W(D)= (1-x)V/2$. Therefore, we have an equilibrium situation when $W(H) = W(D) \rightarrow x=V/C$. We observe that if V is very large then x is very small, which may explain why H-H clashes are not as common as might be expected (Ibid)

	If facing one HAWK	If facing one DOVE
One HAWK receives	$(V-C) / 2, (V-C) / 2^{31}$	$V, 0$
One DOVE receives	$0, V$	$V / 2, V / 2^{32}$

Source: Abramson: 2006: 18

Indeed, if the cost of fighting is relatively low compared with the profit ($V > C$), then the logical thing would be to choose a strategy H rather than D. In that case, H is a dominant strategy; however, if the cost of fighting is greater than the benefit ($V < C$), it is not true that H is always the best response to H, but it is also not true that D is a dominant strategy against H. Moreover, as the number of H increases, the benefits associated with this strategy decrease. Therefore, it would be rational to adopt ambiguous behaviour and sometimes act as a dove and sometimes as a hawk to adopt a mixed strategy (Accineli, 2016: 295-296). Hence, we find the Nash Equilibriums in pure strategies when one of the players chooses H, and the other chooses D. It is logical to think that the H-H confrontation is an undesirable option for both players since they only have a 50% chance of achieving victory and the costs of the confrontation are very high. Therefore, it is assumed that when a player has chosen H and encounters another H, from a rational perspective, that player would have preferred to adopt a strategy D to avoid combat. On the other hand, if two D's meet, both would have chosen to adopt an H strategy. We verify, therefore, that in the hawks/doves game with pure strategies, the Nash equilibrium is found when players choose the strategy contrary to that of their opponent³³.

Nevertheless, not all players can support the same C in real life, and they may not be so interested in achieving V or spending much time in fighting. Indeed,

³¹Abramson represents the average of the payoffs. However, in the real distribution of payoffs, one hawk takes the total profit (V) and pay C, while the other pays C equally but its profit is 0.

³² When two doves meet, one of them gets V and the other retires with $V = 0$ and $C = 0$. $V/2, V/2$ represents the average payment in D,D encounters.

³³Sánchez-Cuenca exposes one symmetrical solution to the game with mixed strategies (2001: 77-80)

depending on their resistance threshold, the same cost does not mean the same for all players. In addition, V does not represent an infinitely valuable gain for which it is worth being injured (except when it is a matter of life or death). Besides, no rational actor would consider spending infinite time on each confrontation.

The logic in the previous paragraph is fundamental to understanding the war of attrition game. In functionality terms, the hawks/doves game addresses the question of when an actor should escalate to dangerously costly physical combat. In contrast, the war of attrition model seeks to answer how contests may be resolved when there is no possibility of direct physical combat³⁴.

Now, we will expose the classic model of war of attrition proposed by Abramson (2006: 33-38). Suppose there is no asymmetry between players A and B. Additionally, none of the players knows the time limit the other player is willing to endure until withdrawing from the game. Therefore, both players show their strength and finally wait for their opponent to withdraw from the game. Let us suppose that both players compete for a resource of value V . Let us also assume that the cost C suffered by both players is proportional to time ($C = kt$). Likewise, each player presets their resistance threshold, that is, the maximum cost they are willing to bear: $c(A)$ and $c(B)$. Thus, the winner will get a net payoff $=V-c$, and the loser will suffer a loss $=-c$. In that case, there are only three possible outcomes.

- 1) A reaches its resistance threshold, and B has not retired yet -- B wins the game.
- 2) B reaches its resistance threshold, and A has not retired yet -- A wins the game
- 3) A and B retire simultaneously, paying the exact cost. -- Tie between A and B

³⁴ [https://en.wikipedia.org/wiki/Chicken_\(game\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Chicken_(game))

Resistance threshold	A's net profit	B's net profit
$C(A) > C(B)$; A wins	$V - C(B)$	$-C(B)$
$C(B) > C(A)$; B wins	$-C(A)$	$V - C(A)$
$C(A) = C(B)$; Tie	$\frac{1}{2} V - C(A)$	$\frac{1}{2} V - C(B)$

Source: Abramson, 2006:34

Nevertheless, as Abramson points out (Ibid: 35), no pure strategy can be an ESS in a war of attrition. In other words, no resistance threshold predetermined represents an ESS³⁵. Moreover, in the war of attrition case, the ESS is determined by a mixed strategy, that is, a strategy characterised by a probability function $P(x)$.

$$\text{profit} = \int_0^c (V - x)P(x) dx;$$

$$\text{loss} = C \int_c^\infty P(x) dx$$

Source: Abramson, 2006: 36

Accordingly, as Sánchez-Cuenca points out (2001: 81-82), the Nash equilibriums in the war of attrition game are the same as in the hawks/doves game. There are two asymmetric solutions: one player always chooses to retire, the other never to retire, and vice versa. On the other hand, a symmetric solution with mixed strategies fulfils the same probability function as in the hawks /doves game: $p = C / (V + C)$ (Ibid).

Several models have been developed to respond to the war of attrition game situations. One of these models is the one proposed by Asako (2015a; 2015b). This model presents several solutions to the war of attrition game when only one of the players has the absolute capacity to defeat the other. Since we think Asako offers an exciting model for our case study, we will briefly comment on that model's main ideas.

³⁵ See Maynard Smith, 1974; 1982 and Maynard Smith & Price, 1973.

II.2.2.6.1 “One-Sided Games in a War of Attrition”.

As Yashushi Asako (2015a; 2015b) points out, when applying the war of attrition model, many studies fail to account for a situation in which only one player may be defeated. An example of that kind of game could be the conflicts between a State and an armed group³⁶. In these conflicts, only the armed group may be defeated as the State generally has a far more robust military and substantially more resources. However, despite the possibility of being defeated, the armed group may still decide to attack, which, in turn, may lead the State to negotiate with them.

Asako's (2015a) model raises two hypothetical cases in which only one of the players (player-2) can be defeated; a game with complete information and another with asymmetric information. The model with complete information has the same implications as the standard war-of-attrition model if the probability that player-1 defeats player-2 is sufficiently low. In that case, the battle will end immediately because one of the players surrenders or endure so long as the players do not capitulate. However, if the probability that player-1 defeats player-2 is sufficiently high, a unique type of equilibrium exists where player-2 immediately surrenders (Ibid: 325).

Thus, Asako's model (Ibid:317) for a game with complete information has Nash equilibrium with the following properties:

- (i) If $b_{1r} > c_1$, player 2 immediately gives in ($T_2 = 0$).
- (ii) If $b_{1r} < c_1$, the following three types of equilibria emerge:
 - (a) Player 1 immediately gives in ($T_1 = 0$).
 - (b) Player 2 immediately gives in ($T_2 = 0$).
 - (c) Both players back down probabilistically such that

³⁶ “Terrorist groups” in Asako's words (2015a: 314).

$$\begin{aligned}
 & - \Pr(T_1 < t) = 1 - \exp(-((C_2/b_2) + r) t) \\
 & - \Pr(T_2 < t) = 1 - \exp((r - (C_1/b_1)) t)^{37}
 \end{aligned}$$

Asako also proposes a model for a game with asymmetric information, which may be more interesting for our case. In this case, player-2 knows their robustness, but player-1 does not. Although player-1 does not know the true value of r (player-2's robustness), they know that player-2 is either a strong (S) type with $r = r_s$ or a weak (W) type with $r = r_w > r_s$, and that this characteristic is distributed according to prior probabilities $\Pr(r_s) \in (0,1)$ and $\Pr(r_w) = 1 - \Pr(r_s)$. If player-2 has r_w , they are more likely to be defeated early (Ibid: 318).

Nevertheless, Asako imposes some restrictions on the model with asymmetric information. Firstly, the author makes the following assumption: $r_s < c_1/b_1 < \Pr(r_s)r_s + \Pr(r_w)r_w$. So, if $r_s > c_1/b_1$, then the equilibria are identical to the first one commented for the game with complete information (player-2 immediately gives in ($T_2 = 0$)). And if $\Pr(r_s)r_s + \Pr(r_w)r_w < c_1/b_1$, then the equilibria are identical to the rest of equilibria commented, i.e., player-1 immediately gives in ($T_1 = 0$); player-2 immediately gives in ($T_2 = 0$) or both players back down probabilistically (Ibid). Instead, when player-1 chooses a pure strategy to fight until a certain period (i.e. $T_1 \in (0;1)$), then player-2 (who is some type-R $\in (S;W)$) may adopt a mixed strategy between fighting on ($T_2 > T_1$) and giving in immediately ($T_2 = 0$) (319). Nevertheless, player-2, no matter their type, will be willing to wage war if $V_r(T_1) \geq 0$ (321).

Therefore, regarding the model with asymmetric information, Asako stands that, as the war wages on, player-1 updates their belief regarding player-2's robustness. A prolonged war, thus, indicates to player-1 player-2 is harder to defeat than initially anticipated. Therefore, player-1 prefers to fight in the early

³⁷ $t \in (0, \infty)$ = time; T_1 and T_2 = times that player-1 and player-2 choose respectively to settle the war; $r \in (0,1)$ denotes player-2's robustness in fighting. C_1 and C_2 = the costs suffered by player-1 and player-2; b_1 and b_2 = the benefit for player-1 and player-2.

periods but gives in when the war is prolonged, and player-2 has an incentive to wait until player-1 gives in. Thus, an invincible player may concede even in one-sided games. Moreover, player-1 may capitulate earlier if player-2's resistance threshold is high and the benefit from winning is low.

Thus, according to Aasako's model, when player-1 is uncertain about player-2's robustness, there is one equilibrium in which players fight for a period. In this model, player-1 prefers to fight in the early periods but not in the long run because they would start to believe that player-2 is robust and challenging to defeat. Thus, even though player-1 can never be defeated, they may give in and, therefore, player-2 may be the winner in the war of attrition.

II.2.2.7 The stag hunt game.

The stag hunt game focuses on the conflict between individual and collective interests. It is an alternative formulation of the prisoner's dilemma posed by Rousseau (1999) and that Hobbes (2014) and Hume (1998) addressed. Rousseau described a situation in which two individuals go hunting. Each one chooses to hunt a stag or a hare. An individual player can hunt a hare alone, but a hare is worth less than a stag. They must cooperate and split the loot if they decide to pursue a stag. This situation is considered an essential analogy with social cooperation.

The logic of the application of the stag hunt as a game within the perspective of the game theory was developed by Brian Skyrms (2001; 2004), who argued that patterns of coordinated behaviour could best be explained from an adaptive dynamic perspective where the agents are only boundedly rational (Rooji, 2007: 133). Skyrms describes the dynamic of the stag hunt game as follows:

Let us suppose that the hunters each have just the choice of hunting hare or hunting deer. The chances of getting a hare are independent of what others do. There is no chance of bagging a deer by oneself, but the chances of a successful deer hunt go up sharply with the number of hunters. A deer

is much more valuable than a hare. Then we have the kind of interaction that is now generally known as the Stag Hunt (2001: 1).

Moreover, Skyrms explains the stag hunt game as a simple two-player³⁸ symmetric game with two strict equilibriums. Those equilibriums appear when both hunt either stag or hare. The first equilibrium gives the highest pay-off to both, so we call it “payoff-dominant” as it represents the Pareto optimal (Rooji, 2007: 134). On the contrary, if one player goes hunting stag but the other hunts hare, the pay-off is more favourable to the hare-hunter. Harsanyi and Selten (1988; in Rooji, 2007: 134) call that equilibrium “risk-dominant” because without further information on what the other player will do, it is safer to hunt a hare instead of a stag. That would occur if one player doubts the rational nature of the other player or if the group of “hunters” is not cohesive enough to guarantee that the action will be done collectively and without defections (Sánchez & Pena, 2002). Therefore, mutual trust between the players is necessary to cooperate in hunting a stag (Skyrms, 2004: 3).

Unlike in the Prisoner’s Dilemma, where the conflict arises between individual rationality and collective benefit, in the stag hunt game, what one player considers rational depends on their beliefs about the other player’s decision. Hence, depending on that rational choice, each player will prioritise the mutual benefit or the risk of not obtaining anything. Indeed, a player who chooses to hunt hare runs no such risk since their pay-off does not depend on the other player’s choice, but they renounce the potential profit of a successful stag hunt.

Suppose that hare hunting reports an estimated reward of 3 units, while joint stag hunting is rewarded with ten units. Individual stag hunting is doomed to failure and has a reward of 0 units. Therefore, the matrix representation of the game would be as follows:

³⁸ Skyrms also explains the game with more than two players, but for our purposes, we will focus more deeply on the two-player model.

Hunter 1	Hunter 2	
	Stag (collective)	Hare (individual)
	Stag (collective)	a, a
Hare (individual)	b, c	d, d

(Where $a > b \geq d > c$)

According to the pay-off matrix above, it is evident that the pessimist player, who always expects the worst, will hunt hares. Nevertheless, it is also clear that, faced with these rewards, the prudent player, immersed in the uncertainty of knowing that the other player could both do one thing and the other, will also hunt hares. Indeed, if one player decides to hunt a hare, it is even better for them if the other hunts stag to avoid competition for the hare (Skyrms, 2001: 4). Nevertheless, it is equally evident that in the case, both players trust each other, the option that provides the most significant benefit is the collaboration in the stag hunting. Therefore, as there are two equilibriums in the game, it seems logical to think that the confidence in the hypothetical cooperation of the other player is one of the determining factors for the game to be inclined towards one equilibrium or the other. Indeed, there is no dominant solution for this game.

Therefore, why can one go from equilibrium in hare hunting to equilibrium in stag hunting? Hobbes raises that question in terms of rational self-interest, whereas Hume raises it from the perspective of the dynamic environment. Hobbes suggests that the choice of a rational player in stag hunting will depend on their perception of the other's choice (Skyrms, 2004: 10). Therefore, from a rational point of view, for hare hunters to become stag hunters, everyone must change their individual beliefs about what others will do. Nevertheless, game theory based on rational choice does not tell us how or why this change of mind occurs (Ibid).

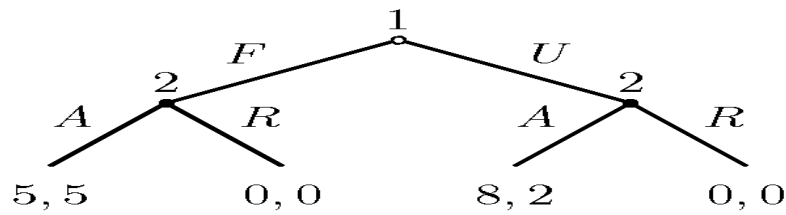
Nevertheless, the election of an individual (hare) or a collective (stag) strategy may depend on the other players' previous polls. Let us suppose that occasionally a player looks around the group and imitates the strategy they consider the best. If interaction structure is fixed at random pairing, the most likely outcome would be that everyone hunts hare. However, stag hunters will find each other if the structure is fluid and the learning dynamics fast relative to the strategy revision dynamics. Then imitation will slowly convert the hare hunters to stag hunters. We finally have a model to explain a modest social contract (Skrym, 2001: 13). Therefore, the relative value each player gives to the stag, the confidence among players, and their level of interaction will take the game towards one possible equilibrium: individual action (hare) or collective action (stag).

II.2.2.8 The ultimatum game.

The economists Güth, Werner, Schmittberger, and Schwarze (1982) designed a straightforward experiment that enabled the quantitative study of cooperation and altruism in human behaviour. That experiment has been known as the ultimatum game. The game rules are simple; two players must agree on how to split a sum of money. The proposer makes an offer, and if the responder accepts, the deal goes. If the responder rejects, neither player gets anything. In both cases, the game is over (Nowak; Page & Sigmund, 2000: 1773).

Let us see a graphic example of the ultimatum game. player-1 has ten units to distribute with player-2. Player-1 makes the offer, which can be a fair offer (F) or an unfair one (U). Player-2 decides whether to accept (A) or reject (R) such a bid. If player-1 chooses to play with strategy F and player-2 accepts, they both get five units. If player-1 plays with strategy U and player-2 accepts it, then player-1 takes eight units and player-2, the other 2. Of course, if they disagree, there will be

nothing to distribute, and none will get any profit. In the following diagram, we can see the extensive representation of this game:

Source: https://en.wikipedia.org/wiki/Ultimatum_game

So, what should be each player's strategy if both act rationally and with the sole objective of maximising their profit? We could think that an unfair distribution proposal may offend the responder, and they will reject it. However, rational responders should accept even the most minor offer since the alternative is getting nothing. Proposers, therefore, should be able to claim almost the entire sum. Consequently, it seems evident that these strategies constitute the game's Nash equilibrium. Thus, any deviation regarding this rational strategy implies the presence of some emotional component. However, in different studies conducted with different incentives in different countries, most proposers offer 40-50% of the total sum, and about half of all responders reject offers below 30% (Harbaugh; Krause & Vesterlund, 2007).

The classical explanation of the ultimatum game as a well-formed experiment approximating general behaviour often concludes that the rational behaviour in assumption is accurate but must encompass additional vectors of decision-making. An altruistic punishment account suggests that rejections occur out of altruism. People reject unfair offers to teach the first player a lesson, reducing the likelihood that the player will make an unfair offer. Thus, rejections are made to benefit the second player or other people in the future. By contrast, a self-control account suggests that rejections constitute a failure to inhibit a desire to punish the first player for making an unfair offer. Some social experiments have led researchers to conclude that "reputation" is more important than any economic

reward (Gil-White, 2004). However, others have proposed that the social status of the responder may be part of the pay-off (see Hu et al., 2015).

So, why are some players willing to reject a proposal with gains knowing that this means they will be left with nothing? On the one hand, Harbaugh, Krause, and Liday (2002) note the presence of pro-social behaviour in most proposers. On the other hand, Hoffman, McCabe, and Smith (1996) say that many proposers are afraid that their offer will be rejected and, therefore, they will win nothing (Gutiérrez Cayón, 2016: 14). Both approaches are related to each player's concept of "fairness". On the part of the responder, including their consideration of justice in the decision may cause them to reject offers that they consider unfair, even if it supposes it is against their interest since they would stop earning positive amounts (Ibid). Pretenders' consideration of what is "unfair" can make their offer bigger than the minimum.

Therefore, the empirical evidence shows that emotional factors related to broad and bounded rationality affect the final distribution of profits in the ultimatum game scenario. Thus, we could say that the ultimatum game is essential from a sociological perspective because it illustrates the human unwillingness to accept injustice.

II.2.3 Comparative analysis. Comparing the cases of former ETA and IRA members.

The comparative method is not a technique of sole application in the study of political violence, nor is it in social sciences. It is instrumental in any academic discipline to seek similarities and differences among cases and verify, strengthen, modify, or even dismiss the conclusions obtained in a particular case. According to Sartori (1999: 29), the comparative method helps control our generalities. This

control function is the main strength that the comparative method adds to the analysis in social sciences and, more specifically, the study of political violence.

In our case, we have analysed the main motivations that influenced both ETA and IRA former members to get involved in an armed organisation. As Crenshaw points out, political violence is not exclusive instrumental, so scholars should consider the emotional side of violence to address how actors involved in the practice of violence understand, explain, or even justify its use (1992: 8). Therefore, we have considered it extremely important to analyse these emotional motivations. Indeed, Boyle recalls that recent studies have demonstrated that emotions such as the lure of revenge, the fear of social sanction and other selective incentives can motivate individuals to join insurgent movements (2012: 536).

Accordingly, the motivations for people to engage in an armed organisation may respond to several reasons. Those may be instrumentalist (in terms of political effectiveness), essentialist (ideological) or emotional (desire for revenge, anger, etc.). In that regard, Strauss (2008) concludes that in most cases, ideological motivation and strategic choice are complementary perspectives to explain the main reasons why people engage in acts of political violence.

However, comparing cases of vastly different characteristics can present specific methodological difficulties that can lead to conclusions that are not entirely conclusive. That is why we have chosen to compare the cases of IRA in Ireland and ETA in the Basque Country. Although both present peculiarities that make them unique, both share certain factors that support the comparative study. Kerr mentions some factors common to both the Irish and the Basque cases:

“both have primarily contemporary, 20th-century expressions, take place within the context of the developed world, have experienced paramilitary as well as political expressions of secessionist nationalisms, currently take place within a democratic context, and both have experienced a dramatic reduction in violence over the last two decades” (2016: 1).

Another feature common to both cases is that both organisations were active for several decades. This fact is very uncommon among armed organisations. Moreover, as David Rapoport argues (1992; in Muro, 2012: 8), 90% of armed organisations do not last more than a year. Thus, the study of the IRA and ETA cases, both armed organisations that remained active for a considerable period, seems to have a reasonable basis for the comparative analysis. Indeed, these (and others) similarities and differences among the cases of ETA and the IRA make this comparative study interesting to deepen the main reasons that motivate people to get involved in armed organisations. Below we show the script of the interviews conducted with former members of ETA and the IRA.

II.2.3.1 Erabilitako elkarrizketa-gidoia.

<u>Informazio pertsonala / Información personal</u>
--

1 – Noiztik eta nondik dator zure interesa politikan? / ¿Cuándo comenzó tu interés en cuestiones políticas?

2 – Utzidazu galdetzen zure haurtzaroz; gogoratzen duzu ea umea zinenen kontzientea zinen Euskal Herriko gatazka politikoaz? / ¿Permíteme preguntarte por tu niñez; recuerdas si eras consciente de la existencia de un conflicto político en Euskal Herria cuando eras un/a niño/a?

3 – Ba al zatoz familia edota giro abertzale batetik? / ¿Dirías que vienes de una familia y un ambiente abertzale/nacionalista?

4 – Noiz sartu zinen era aktibo batean Ezker Abertzalean edo haren inguruko mugimendu politikoan? / ¿Cuándo te involucraste de una manera activa en la Izquierda Abertzale o en el movimiento político a su alrededor?

5 – Egon al zen gertakari edo esperientzia bereziren bat eragina izan zuena zuzen zure ekinbide politikoaren areagotzeko? / ¿Recuerdas si hubo algún suceso o alguna experiencia especial que te influyó para que decidieras adoptar una actitud más activa o con más responsabilidades en tu actividad política?

Borroka armatuaren amaierako prozesua / Proceso de final de la lucha armada

6 – Gogoratzen zara nola sentitu zinen 2011an ETAk bere jarduera armatua amaitutzat ematen zuela iragarri zuenean? / Ahora que han pasado más de 6 años desde que ETA anunciara que ponía fin a su actividad armada, ¿recuerdas cómo te sentiste en ese momento?

7 – Termino politikoetan, zein izan zen zure erreakzioa borroka armatuaren amaierari buruz? Zure iritziz, garaipen bat izan zen ala porrota neurri batean? / ¿Cual fue tu reacción en términos políticos ante el final de la lucha armada? ¿Consideras dicho final como una victoria o como una derrota en cierto sentido?

8 – Ahal izango bazenu, zerbait aldatuko zenuke prozesu honi dagokionez? / Si pudieras, ¿cambiarías algo en lo referente al proceso de paz?

Borroka armatua / Lucha armada

9 – Izan al zara inoiz atxilotua edo egon al zara inoiz kartzelan? / Has sido alguna vez detenido/a o has estado alguna vez en prisión?

- Noiz eta zergatik? Zenbat denbora egon zinen kartzelan? / ¿Cuándo y por qué? ¿Cuánto tiempo estuviste en prisión?

10 – Tratu txarrak edota torturak jasan behar izan zenituen atxilotua izan zinenean edo kartzelan egon zinenean? / ¿Sufriste malos tratos o torturas cuando fuiste detenido/a o cuando estuviste en prisión?

11 – Uste al duzu esperientzia horrek indartu egin zuela zure iritzia borroka armatuari buruz? / ¿Crees que vivir esa experiencia reafirmó o fortaleció tu opinión sobre la lucha armada?

12 – Zeintzuk izan al ziren zure kasuan ETA bezalako erakunde armatu batean sartzeko edo berau bultzatzeko arrazoi nagusiak? Batzuetan, militante ohiek arrazoi ideologikoei, arrazoi emozionalei edota arrazoi estrategikoei erreparatzen diete. Gogoratzen zara zeintzuk izan ziren zure kasuan eragin handien izan zuten arrazoiak? / ¿Recuerdas cuáles fueron las principales razones que motivaron tu entrada en una organización armada como ETA? En

ocasiones los/las militantes aluden a razones ideológicas, emocionales o puramente estratégicas. ¿Recuerdas cuáles fueron las principales razones que influyeron en tu decisión?

13- Aldatu al duzu zure iritzia borroka armatuaren erabilerari buruz ordutik hona? / ¿Has cambiado tu opinión sobre el uso de la lucha armada desde entonces hasta ahora?

14- Badaude aktibista eta antolakunde batzuk argudiatzen dutenak arrazoi eta baldintza berak daudela gaur egun borroka armatua erabiltzeko iraganean zeuden bezala, eta, hortaz, Ezker Abertzalearen estrategia aldaketaren aurkakotasuna adierazten dute. Beste batzuk, aldiz, uste dute gaur egun borroka armaturako baldintzarik ez badago iraganean ere ez zegoela. Zein da zure iritzia honen inguruan? / Hay activistas y organizaciones las cuales argumentan que a día de hoy existen las mismas razones y condiciones para la práctica de la lucha armada, y, por tanto, se muestran contrarios al cambio estratégico de la Izquierda Abertzale. Otros, en cambio, piensan que si hoy en día no existen condiciones y razones para el uso de la lucha armada, en el pasado tampoco las hubo. ¿Cuál es tu opinión al respecto?

15 – Uste al duzu borroka armatuaren erabilpena positiboa edo produktiboa izan zela? Edo uste al duzu, orain erretrospektibaz begiratuta, borroka armatuak ez zuela inoiz gertatu behar? / ¿Crees que el uso de la lucha armada fue positivo o productivo? O, pensándolo ahora con retrospectiva ¿crees que nunca se debió utilizar la lucha armada?

Etorkizunari begira / Mirando al futuro

16 – Nola azalduko zenieke gaur egungo gazteei zure esperientzia gatazka politiko-armatuan? Zer gustatuko litzaizuke beraiek ikastea zure esperientziatik? / ¿Cómo les explicarías a los/las jóvenes de hoy en día tu experiencia en el conflicto político-armado? ¿Con qué idea te gustaría que se quedaran sobre tu experiencia?

17- Zerbait gehitu nahi duzu? / ¿Quieres añadir algo?

Interview template

Personal information

1 - How and when did you become interested in politics?

2 - Tell me about your childhood, do you remember if you were aware of the political conflict when you were a child?

3 - Do you come from a republican family or a republican environment?

4- What geographical area do you come from?

5 - When did you get involved in the republican movement?

6 - Was there any special event that influenced you to get involved more deeply in the republican movement?

Peace process

7 - Now that almost 20 years have passed since the Good Friday agreements, do you remember how you felt in that moment?

8 - In political terms, what was your reaction to the end of armed struggle? In your opinion, was it a victory or a defeat in some way?

9 - Is there anything concerning the peace agreements that you would change if you could?

Armed struggle

10 – Have you ever been arrested or in prison?

If so: When and why? How long were you in prison?

11 - Were you tortured or did you suffer ill-treatment when you were arrested or while you were in prison?

12 - Do you think that that experience strengthened (firmed up) or changed your opinion about the use of armed struggle?

13 - Now I would like to ask you about the reasons that in your particular case influenced you to make the decision to support or get involved with an armed organisation. Sometimes when activists are asked about this issue, they refer to

ideological, emotional or purely strategic reasons. Do you remember what your biggest motivation to get involved in the Republican Movement was?

14 - Have you changed your opinion about the use of armed struggle from then to now?

15 - There are some political activists here in Ireland who argue that the same conditions/reasons exist today for armed struggle as existed prior to the peace agreements, since Ireland is still divided. Others argue that if the reasons don't exist today for armed struggle, they shouldn't have existed prior to the peace process either. What is your opinion about that?

16 - Do you think that the use of armed struggle was somehow positive or productive? Or, do you believe, in retrospective that it should not have happened?

Looking at the future

17 - If you had to explain nowadays to young people your personal experience of the conflict, what would you say them?

18- Would you like to add anything or to say anything more?

III BIOLENTZIA POLITIKOA ETA ARRAZIONALTASUN KOLEKTIBOA. ETAREN KASUA.

Lan honen lehenengo atalean biolentzia politikoaren erabilpenaren balizko izaera arrazionalaz aritu gara. Beste gauza batzuen artean, arrazionaltasun eta eraginkortasun kontzeptuak ezberdindu ditugu. Izan ere, eraginkortasunak lortutako emaitzei erreparatzen dien moduan, arrazionaltasunak helburu konkretu batzuk eskuratzeko aukeratutako bitartekoen eta estrategien utilitarismoari egiten dio erreferentzia. Hortaz, baliteke estrategia bat eraginkorra ez izatea, lortutako emaitzak ez direnean espero zirenak, baina aldi berean arrazionala izatea, erabilitako bitartekoek alde aurretik diseinatutako logika estrategiko bat jarraitzen badute.

Aurreko logika jarraituz, aktore kolektibo batek biolentzia politiko helburu politiko batzuk erdiesteko bitarteko bihurtzen duenean alde aurretik diseinatutako estrategia baten baitan, esan genezake biolentzia politikoaren erabilpena aukera estrategiko arrazionala dela hura erabiltzea erabakitzen duen aktore kolektiboaren ikuspegiaren arabera.

Hain zuzen ere, kapitulu honetan helburu politikoak erdiesteko biolentzia erabili izan dutenen arrazionaltasun kolektiboaren azterketa egin izan dugu. Horretarako, kasu-ikasketa bat egin dugu, hemen aurkezten duguna: ETArena. Konkretuki, ETA aktore arrazional gisa ulertuta erakundeak bere historian zehar izan zituen estrategien garapenaren azterketa egin dugu³⁹.

³⁹ Kapitulu honetan zehar gai honi buruz iraganean egin ditugun zenbait artikuluren zati batzuk sartu ditugu. Kasu batzuetan, artikuluen erreferentzia zuzena egin dugu, eta, beste batzuetan, zati txikiak sartu ditugu testuan. Artikuluak hurrengoak dira: Saratxo, 2013; Saratxo & Zabalo, 2013; Zabalo & Saratxo, 2015; Odriozola & Saratxo, 2017; Odriozola & Saratxo, 2018.

Kapitulua lau zatitan banatu dugu. Lehenengoan, ETAREN lehen urteak ekarri ditugu gogora, haren sorrerarako eragina izan zuten faktoreak aztertuz eta erakundearen baitan bere sorrerarik V Biltzarrera arte biolentziaren inguruan egindako teorizazioetan eta izandako barne-eztabaidetan arreta zentratuz. Bigarren zatian erakundeak frankismo garaian aurrera eraman zuen estrategia aztertu dugu. AMIA analisiaren bidez, erakundeak estrategia hura aukeratzeko eragina izan zuten faktore nagusiak identifikatzen saiatu gara. Ondoren, joko teoriaren logikari jarraituz, frankismo garaiko ETAREN eredu estrategikoa desgaste gerra eredu gisa aurkeztu dugu. Hirugarren zatian ETAREN strategiaren garapena frankismoaren amaieratik 2007an Espainiako Gobernuarekin izandako negoziazio-prozesuaren porrotera arte aztertu dugu. Hasteko, estrategia aldaketarako faktore eragingarrienak islatzeko beste AMIA bat erabili dugu. Halaber, bigarren zati hau garai historiko horretan ETAK erabilitako bi estrategien (negoziazioa eta nazio frontea) garapenaren eta ondorengo kolapsoaren funtsezko puntuen analisi banatan aurkeztu dugu. Laugarren zatian, 2007-2011 aldiari jarri dugu arreta, hau da, Zapateroren Gobernuarekin izandako negoziazio-prozesuaren amaieraren eta ETAK bere jardura armatua amaitzeko egindako iragarpenaren artekoan. ETAREN erabakia ikuspegi estrategiko batetik azaltzeko asmoz, AMIA azterketa egin dugu. Azterketa horren bidez, gure ustez, ETAK bere jardura armatuari amaiera emateko eragina izan zuten barneko eta kanpoko faktore nagusiak islatu ditugu.

III.1 Basque Nationalism until ETA's emergence.

Basque nationalism emerged at the end of the 19th century, at a time of nationalist boom, and in a context of capitalist development and modernization of the State (Zabalo, 2004: 75). Indeed, the Spanish State-building process had some important Basque Country notions. Probably in no other territory of the new State this process had such potent ingredients of coercion as in the Basque

Provinces. The feeling of pawning a military occupation continued even after 1876 for a long time (Mees, 1996: 69).

Moreover, after the defeat of the sector that defended the maintenance of the Basque *Fueros*⁴⁰ in the Carlist Wars, the existing Basque semi-autonomy was transformed into political centralism within the Spanish State. Moreover, the repeal of the *Fueros* provoked the wrath of the Basque liberals, forming with the pro-*Fueros* side a broad pre-nationalist movement that was nourished by practically all the political and social sectors of the Basque society. Nevertheless, the *Concierto Económico* (Economic Agreement) concession achieved its objective by dividing the pro-*Fueros* side and integrating Basque economic elites into the restorationist monarchy. (Ibid).

Despite the above, the process of industrialization experienced in the Basque Country at the end of the 19th century, especially in Biscay, was another determining factor for the emergence of Basque nationalism. Indeed, Della Porta & Mattina (1986: 127) suggest that Basque nationalism emerged as a reaction of Bilbao's urban middle class to the political changes produced by industrialization, the supremacy of an industrial oligarchy, and the emergence of socialist unions supported by the immigrant working class. In their search for political representation, those urban extracts found in the nationalist ideology

⁴⁰ The Basque *Fueros* are part of the deepest root of the legal framework of the Basque People. They are one of the maximum exponents of their uniqueness, expressed in centuries-old customs and practices. In their origin, the *Fueros* were a set of norms which regulated the administration of the Basque Historical Territories. The *Fueros* were based in the councils, which maintained representation in the *Biltzar Nagusiak - Juntas Generales* (General Meetings), the supreme governing body of each territory. During the several centuries that the *Fueros* were in force, the different kings or lords swore to abide by them. They recognized the Basque historical territories' right to collect their taxes and exemption from paying taxes to the Castilian crown, the exemption from the obligation of the Basques to participate in military actions (unless it was in defence of their territory) and respected Basque's free internal organization. After the third Carlist War, a law dated July 21, 1876, affirmed that the *Fueros* were repealed, reformulating a part of them in the form of "Contracts" with the new liberal State in fiscal and administrative matters, that is, the *Concierto Económico* (Economic Agreement).

elaborated by Sabino Arana an expression adequate to their discontent (Ibid).

Indeed, the process that led to the emergence of Basque nationalism comes mainly from the Biscayan pro-*Fueros* ideological trend (Lorenzo Espinosa & Zabala, 1999: 70). Moreover, Sabino Arana wrote in 1892 *Bizkaia por su independencia* (Biscay for its independence) and in 1893 issued the *Oath of Larrazabal*⁴¹, which is considered the founding discourse of Basque nationalism. Furthermore, in 1895 Arana founded the *Eusko Alderdi Jeltzalea - Partido Nacional Vasco (EAJ-PNV)*⁴² to achieve the independence of the Basque Country. However, in the last years of his life, Sabino Arana had an ideological, or, at least, a strategic change, in his original pro-independence⁴³ plans. Hence, in May 1902, Arana was imprisoned for the crime of rebellion for sending a telegram to US President Theodore Roosevelt, congratulating him for granting independence to Cuba. Faced with this situation, on June 22, Sabino Arana published from prison an article called *Grave y transcendental* (Serious and transcendental), in which Arana renounces the claim of independence and raises the possibility of creating a new party to avoid the harassment against Basque nationalism.

The next day Sabino Arana sent a letter to his brother, Luis, telling him the following:

“Mi consejo es este: hay que hacerse españolistas y trabajar con toda el alma por el programa que se trace con este carácter. A mi modo de ver, la Patria nos lo exige. Esto parece un contrasentido; pero si en mí se confía debe creerse. Es un golpe colosal desconocido en los anales de los partidos. Queda empañada toda mi reputación. Deshecha la obra de muchos años, levantada a costa de grandes sacrificios. Tú ya me comprenderás. Recuerdos a Mari e Isabel. Mu a los chicos. Tu hermano, Sabin” (in Ortigosa, 2013: 510).

Arana's strategic proposal has different historical interpretations of this change.

⁴¹ Available at: <http://aunamendi.eusko-ikaskuntza.eus/eu/discurso-de-larrazabal/ar-46801-63646/> and <http://aunamendi.eusko-ikaskuntza.eus/eu/discurso-de-larrazabal/ar-46801-63646/>.

⁴² In the parts of this thesis written in Basque, we will refer to this political party as "EAJ", while in the parts written in English, we will use the acronym in Spanish "PNV".

⁴³ To deepen into Sabino Arana's concept of independence see Arana Goiri, 1980 and Chacón, 2014.

Besides proposing to dissolve the PNV, he tried to create the *Liga de vascos españolistas* (League of pro-Spanish Basques). A few months before his death in 1903⁴⁴, Sabino Arana named the pro-independence Ángel de Zabala, the successor of the PNV leadership.

Nevertheless, after Arana's death, a permanent conflict embroiled radical separatists and moderate regionalists within the PNV (Conversi, 1999: 35). Moreover, the non-pro-independence sector of the political party, which was based around the *Euskalduna* newspaper, began its campaign against the PNV's pro-independence leadership. In that situation, Zabala had to solve three conflictive issues: the elaboration of a nationalist program and the party's internal organisation, the nationalist position before the Economic Concerts and the definition of an electoral strategy (Mees, 1990: 117).

In 1906, the PNV celebrated its first National Assembly and published its basic ideology in a manifesto⁴⁵, where it proposed to re-establish the *Fueros* and the Basque unification. On August 4, 1908, Luis Arana, Sabino Arana's brother, was elected president of the PNV National Assembly, a position he held until being expelled at the end of 1915, being replaced by Ramón Bikuña. At that time, Luis Arana reissued the *Bizkaitarra* journal. In addition, he was one of the creators of the ELA-STV workers' union in 1911 to defend the rights of the nationalist workers and prevent them from integrating into the socialist and anarchist unions that monopolize that sector.

During that period, internal debates take place within the PNV. An autonomist

⁴⁴ Engracio de Arantzadi "Kizkitza", who was a nationalist and the first editor of the *Euzkadi* newspaper, said in his memoirs that after Arana's death in 1903, they believed that Basque nationalism was doomed to disappear for a lack of sufficient means and because it was hated for a good part of society. However, the fact that the liberal Alfonsino Rafael Pikabea offered them the rostrum of his newspaper *El Pueblo Vasco* - in addition to a large economic aid - meant the salvation of the Basque Nationalist Party (Arantzadi y Etxebarria, 2010: 163-167).

⁴⁵ See document at <http://www.euskalmemoriadigitala.eus/applet/libros/JPG//001744/001744.pdf>.

side emerged from the moderate majority sector led by Kizkitza and Ramón de La Sota, who subordinated the PNV's initial pro-independence claims to more pragmatic and autonomic positions. Then, in 1916 that sector renamed the PNV as *Comuni3n Nacionalista Vasca* (CNV) (Basque Nationalist Communion). CNV set aside the PNV's independence demands to promote right-wing policies based on the Catholic religion (Iraola, 2014: 107, note 11). In 1921, the pro-independence sector of the PNV, which was articulated around the journal *Aberri* and to which Luis Arana and Eli Gallastegi "Gudari" belonged, officially split CNV creating a new political party, which was known as *PNV-Aberri*⁴⁶. In February 1922, *Aberri* obtained nine councillors in Bilbao City Council, while CNV only obtained four (See Agirreazkuenaga, 1996). However, from 1923 until 1930, the dictatorship of General Miguel Primo de Rivera suspended political parties as well as their headquarters and newspapers. In that situation, the leaders of the PNV went into exile.

With the end of Primo de Rivera's dictatorship in 1930, on November 16, the two tendencies within the PNV reunited under the direction of Ramón Bikuña, who would decisively bet on getting a Basque Statute of Autonomy. Nevertheless, not all the positions agreed with the PNV's unification; therefore, a non-confessional and republican sector split from the political party and founded *Eusko Abertzale Ekintza – Acci3n Nacionalista Vasca* (EAE-ANV) (Basque Nationalist Action). EAE-

⁴⁶ PNV-*Aberri* had as reference the Irish political party *Sinn Féin*, while the CNV condemned the 1916 Easter Rising, finding an alternative reference in its moderate counterpart, J. Redmond's parliamentary Nationalist Party. (Conversi, 1993: 52; Fernández Soldevilla, 2017: 222), a party with which *Aberri* maintained a certain degree of relationship (Iztueta, 1998: 84). On the one hand, they rejected participation in Spanish political institutions. On the other hand, they gave great importance to having sectoral organizations. For that purpose, *PNV-Aberri* formed an association of women called *Emakume Abertzale Batza* similar to the Irish republican one, *Cumann Nam Ban*. In addition, Eli Gallastegi was one of the precursors of the first *Aberri Eguna* (the Basque homeland day), whose date was established on Easter Sunday as a tribute and reminder to the Irish *Easter Rising* of 1916. According to Lorenzo Espinosa, Gallastegi drew up a draft in which it appeared named "A military volunteer organization" (Fernández Soldevilla, 2017: 223) similarly to the organization *Óglaigh na hÉireann* (Irish Volunteers), which was created in 1913 and was one of the predecessors of the Irish Republican Army (IRA).

ANV proposed a more progressive liberal nationalism than the one proposed by the PNV, rejected Arana's racist theses and proposed collaboration with left-wing parties even if they had a Spanish national project (Díez Medrano, 1999; in Iraola, 2014: 106). Indeed, EAE-ANV⁴⁷ was the only Basque nationalist party participating in the Popular Front in the 1936 elections (Ibid).

Likewise, in 1932 the group of mountaineers who moved around the journal *Jagi-Jagi*, with Eli Gallastegi as one of its primary references, split from the PNV. *Jagi-Jagi* had pro-independence claims like *Aberri*, but the beginning of the Spanish Civil War and the subsequent Franco regime slowed down the group's activity⁴⁸. Lorenzo Espinosa and Zabala (1999: 20) say that although after the Spanish Civil War, the channels of generational transmission within Basque nationalism were interrupted, there is a particular historical or, at least, ideological union between the pre-war movements *Aberri*, *Jagi-Jagi* and ETA. Moreover, according to these authors, "*Aquella nueva trend EGIN-ETA y también la disidente de EGI a la que perteneció J.A. Etxebarrieta, no eran sino la refundación del independentismo Jagi-Jagista*". López Adán (Beltza) shares this position. In his opinion, although Eli Gallastegi influenced ETA's emergence, younger personalities coming from EGI as José Antonio Etxebarrieta (brother of Txabi Etxebarrieta) made *Aberri's* and *Jagi-Jagi's* line of thought link with ETA's approaches. Beltza says:

"Durante la primera mitad de los años sesenta y hasta casi la V Asamblea, se oía a menudo dentro de ETA una explicación de la historia política nacionalista, en la que se distinguían la actitud "intervencionista" y la "no intervencionista", en relación con la política Española. Al PNV se le calificaba de "intervencionista", es decir, se le atribuía la línea de pretender conseguir la libertad vasca a través de reformas y cambios políticos conseguidos y pactaos con Madrid; por el contrario, se calificaba a Jagi-Jagi de "no intervencionista", explicando que su línea era actuar en Euskadi, mover localmente al pueblo y arrancar la libertad mediante el desarrollo de la lucha por la independencia. ETA se colocaba a sí misma en esta última línea" (1977; in Lorenzo Espinosa & Zabala, 1999: 18-19).

⁴⁷ On EAE-ANV see Vargas Alonso, 2002; Renobales, 2005; De la Granja, 2009 and Larrañaga, 2013.

⁴⁸ See López Adán, 1974, Gallastegi, 1993, De la Granja, 1995: 44; De Pablo; Mees & Rodríguez Ranz, 1999. On *Aberri* and *Jagi-Jagi* see also Elorza, 1978, Lorenzo Espinosa & Zabala, 1999: 17-36; Renobales, 2010; Fernández Soldevilla, 2017).

On the ideological continuity of ETA regarding Aberri and Jagi-Jagi, Txillardegui, an ETA founder, said in the book *Euskal Herria helburu* that the first time he learned of the existence of Jagi-Jagi was in 1950 once he was detained (1995; in Lorenzo Espinosa & Zabala, 1999: 20). The Spanish police asked him about that group. Fernández Soldevilla is critical of this hypothesis of the link of ideological union between Aberri, Jagi-Jagi, and ETA since, in his opinion, the real influence that both movements had on ETA's ideological development process was minimal. However, he argues that Aberri and Jagi-Jagi were, in many ways (but not all), a historical antecedent of ETA (2017: 262).

In 1936, before the start of the Spanish Civil War, the short-lived Republican government in Madrid granted the Basques a statute of autonomy. This concession could not survive more than a few months before the wave of events swept it away. Before the final onslaught, the Basque nationalists had turned to defend the Spanish Republic against the Francoist troops. As the Republican forces suffered defeat in 1939, the Francoists turned on the losers with unremitting ferocity imposing their centralized authoritarian order (Conversi, 1999: 38). An estimated 25,000 Basques were killed during the Spanish Civil War between 1936 and 1939, and thousands more were imprisoned (Withfield, 2014: 39).

Besides, after Franco's victory in the Spanish Civil War and the escape into exile of the Lehendakari José Antonio Agirre (PNV) and the rest of the Basque Government members who managed to escape the repression of the regime, Basque nationalism entered a dynamic of political inaction that lasted practically two decades. The Basque Government had hoped that an international military intervention by Allied forces in World War II could lead to the overthrow of the Franco regime.

However, the so-called *Pacts of Madrid of 1953 and the signing of the Concordat between the Spanish State and the Holy See* a few weeks before ended the Basque

Government's hopes that international intervention in Spain could positively influence their demands. Moreover, after both agreements, the Franco regime was accepted de facto in the International Community. The world was already positioned more based on Cold War parameters than those referring to the Second World War. Moreover, since the priority of the United States after the Second World War was their struggle against the Soviet Union and communism, they found Franco's Spain an excellent ally for that purpose (Apalategi, 2006: 145).

One year before signing those agreements, a group of twenty-something university students, who later came to be known as *Ekin*, began to meet without any other intention than to discuss historical and philosophical issues, especially those related to the Basque Country. That group expanded throughout the Basque Country while distributing some notebooks of political education for their militants and supporters, known as *Ekin Koadernoak* (Ekin Notebooks). Those notebooks, some of which ETA incorporated later into its political formation, began to glimpse the first criticisms and reproaches towards classic nationalism and its lack of activism since the Spanish Civil War (Wieviorka: 150). Indeed, the differences and discrepancies between Ekin and the PNV were increasing in the ideological field and concerning political activity⁴⁹. Nevertheless, between 1955 and 1957, the youth organization of the PNV, *Eusko Gaztedi*, merged with Ekin, and they created the new organization *EGI-Conjunto*. That fact, among other things, allowed Ekin to become known in different circles of Basque nationalism (Watson, 2007: 196). However, that rapprochement between the "old" and the "new" Basque nationalism broke in 1958. Tensions between a part of the PNV and Ekin members resulted in the division of EGI-

⁴⁹ According to Txillardegui (one of Ekin's and ETA's founders), already in 1957 and 1958 there were debates among the Ekin members about the use or not of political violence. At that time, as a large part of the Ekin members were fervent Catholics, the option of the violent way did not obtain great support within the group ("Txillardegui, 1997"; in Lorenzo Espinosa, 2018: 376).

Conjunto On the one hand, those faithful to the political party discipline. On the other, those who intended to act ultimately autonomously. The supporters of that last option created a new organization in December 1958: Euskadi ta Askatasuna (Basque Country and Freedom), ETA.

III.2 The beginning of ETA. From the theorizing of political violence to the implementation of an armed strategy.

ETA was born in December 1958⁵⁰. The emergence of ETA is usually considered the result of a dispute, in part generational, within Basque nationalism. That dispute was provoked partly by the fierce repression of Franco's regime, which, during the war and the extended post-war period, had robbed the traditional Basque nationalist movement, represented by the Basque Nationalist Party (PNV), of intellectual leaders and activists. As a result, the new generation was denied the channels for transmitting the nationalist tradition⁵¹. Furthermore, the previous generation had deliberately concealed these channels, fearful of Franco's repression (Conversi, 1997: 267). ETA, therefore, needed to find a way to reinvent its nationalist base. This reinterpretation, which was initially closely linked to the traditional interpretation of Basque nationalism, eventually proposed a Marxist understanding of Basque oppression in total opposition to the traditional ideas of Basque nationalism.

On the one hand, the Basque language was proclaimed as the main identifying mark of the Basque nation. On the other, ETA soon added a socialist ideological interpretation to its nationalist ideological roots and, therefore, to its political

⁵⁰ According to some sources, it was in 1959, as it was in July of that year that ETA's first communiqué, addressed to the then exiled Basque president, was released. However, as Txillardegui points out, it was in a meeting held in Deba (Gipuzkoa) in December 1958 when the name ETA was chosen (Ibid).

⁵¹ On the different generations of Basque nationalists, see Perez-Agote, 1984 and Gurrutxaga, 1985.

discourse. Moreover, as Zabalo and Odriozola point out (2017: 136), discourse plays a cultural role in making people aware of the nation. Furthermore, each discourse on the nation is closely tied to the nationalist movement's ideological assumptions.

Undoubtedly, the origin of this interpretation of nationalism under the ideological prism of socialism lies in the fact that ETA, like many other left-wing movements in Europe, absorbed the ideology and later the strategy of different revolutionary anti-colonial movements of the 1950s and 1960s (Jauregui, 1981: 238-248; Muro, 2007: 99-105; Saratxo & Zabalo, 2013: 18). Thus, the revolutionary theories developed by Frantz Fanon, Ernesto Guevara, Mao Zedong, and Lenin were the basis for ETA's ideological development (v. Iztueta & Apalategi, 1977; Bruni, 1988; Sullivan, 1988).

In this new scheme of things, direct action was granted great importance, leading to theorising the Basque country's armed insurgency. According to Conversi (1993: 256), the experience of Algeria seemed to promise that only violence could pay off and lead the insurgents to victory. So, from the mid-nineteen-sixties, ETA claimed that the use of political violence could generate the necessary conditions for a popular revolt in the Basque Country against Franco's Regime. The above and the rebirth of a Basque cultural movement led to the resurgence of mass nationalism in the Basque Country, practically non-existent since Franco's victory in the Spanish Civil War (Jauregui, 1981: 273). According to Watson (2007: 23), this cultural resurgence and the theorisation of political violence were two main determining factors in ETA's foundation⁵².

Biolentzia eta EAJrekiko liskarrak.

ETAren sorrera eragin zuten Ekin taldearen eta EAJ alderdiaren arteko liskarrak

⁵² See also Laitin, 1996; or Waldman, 1997.

mantendu ziren ETaren sorreratik aurreragoko urteetan. 1961ean Donostiara zihoan soldadu ohien tren bat errailetik irteten saiatu zen ETA. Nahiz eta erakundeak ez zuen bere helburua lortu, EAJk treneko ekintza kondenatu zuen. Horrek inflexio puntu bat ezarri zuen alderdiaren eta erakundearen arteko harremani zegokienez⁵³. ETAk gogor kritikatu zuen EAJren jarrera, batez ere, Eusko Jaurlaritzarena, interes espainolen aldeko instituzioa bat zela adieraziz eta hura ordezkaturiko zuen nazio fronte baten aldeko aldarria eginez (Garmendia, 1979 (1): 121-122). Izan ere, nahiz eta I. Biltzarraren inguruko garaian hori ez izan ETaren diskurtso ofiziala, *Zutik* 8an argitaratutako artikulu batean aurreikusten hasi zen etorkizuneko jarrera hori:

“Ellos achacan a los nuevos patriotas de estar abandonando los principios humanos que siempre fueron divisa primordial dentro de la filosofía nacionalista vasca, para lanzarse por el camino de la violencia (...) Pero estos patriotas ignoran sin duda, que la juventud vasca, harta ya de promesas y de expectativas interminables e inactivas, no ha podido menos que preguntarse: ¿dónde está la capitulación de los vascos en la última guerra?⁵⁴”.

Denborarekin harremanak are gehiago okertzen joan ziren. Presoen aferak ez zuen lagundu harremanak hobetzen. Izan ere, garai horretan euskal preso politiko gehienak ETakoak izanda, EAJren elkartasuna ez zen oso handia izan (Ibid: 123). EAJren jarrera hori Bizkai Buru Batzarreko burua zen Ajuriagerrak aditzera eman zuen⁵⁵:

“Nos hablan de que los de ETA han mandado un emisario para pedir una entrevista con el PNV. El PNV no puede recibir a los de ETA, ni en conversación por razones de: Dignidad: Son unos calumniadores (...) Disciplina: Su directiva está formada por una persona expulsada de EGI⁵⁶”.

Halaber, 1963an Itsason ospatutako Aberri Egunean orduko Lehendakariak, Jesús María Leizaolak, ETaren eta biolentziaren aurkako mezua luzatu bazuen ere, urte berean Euzko Gaztedik argitaratutako *Gudari* aldizkariko artikulu

⁵³ Gogoratu behar da José Antonio Agirre Lehendakaria 1960an hil zela. Agirre izan zen Ekinen garaian EAJ eta Ekinen arteko akordio bat osatzearen aldekoena EAJkoen artean. ETAk 1961eko apirilean argitaratutako *Zutiken* lehendakariaren izaera goraiatzeko zuen (Ikusi *Zutik* 196; in Hordago, 1979 (1): 383-386).

⁵⁴ “¿Cuándo hemos capitulado?” *Zutik* 8; in Hordago, 1979 (2): 302.

⁵⁵ Txillardegiren iritziz, Ajuriagerrak Ekinekin egin bezala, ETaren desagertzea bilatzen zuen (Txillardegi, 1997; in Lorenzo Espinosa, 2018: 376).

⁵⁶ Juan de Ajuriagerraren adierazpenak; in Núñez et al., 1993 (1): 69.

ezberdinetan biolentziaren erabileraren aukera defendatzen zen⁵⁷. Hurrengo urtean, ETAk bere III. Biltzarrean “askapen nazionalako interesen aurkako elementu” bezala definitu zuen EAJren jarduna⁵⁸. Hala ere, Txillardegiren arabera, 1964an EAJko kide batek batzar bat egitea proposatu zion ETARI liskarrak konpontzen saiatzeko, baina batzar hori ez zen azkenean burutu alderdiaren aurkakotasunagatik:

“En una ocasión, a principio de 1964, Julio Jauregi (PNV) nos hizo una proposición para iniciar el camino de la reconciliación, celebrar una cena en Biarritz (...) Estuvimos esperando en un restaurante sobre la playa de Biarritz, pero Jauregi no aparecía. Entonces Isidro Monzón le llamó por teléfono (...) Y volvió muy extrañado: << según me ha dicho Julio, que él no vendrá, que los de Beyris le han prohibido cenar con nosotros>>. En aquel tiempo la secretaria del PNV estaba en la villa de Beyris. En 1964, mucho antes de que comenzaran las acciones armadas, los dirigentes del PNV tenían prohibido hablar con nosotros, prohibido incluso celebrar una pequeña cena con nosotros en Biarritz” (Txillardegi, 1997, in Lorenzo Espinosa, 2018: 377).

Ikusten denez, ETAREN eta EAJREN arteko harremanak ez ziren oso onak izan erakundearen lehenengo urteetan, beste arrazoi batzuen artean, ETA borroka armatua bateratzen zuen bide iraultzaile bat diseinatzen ari zelako.

III.2.1 The theorisation of the revolutionary war.

ETA was not born as an armed organization, not even intending to implement an armed strategy. Although one of the main reasons for its creation was the critics of traditional nationalism about its lack of activism, that criticism did not include the need to implement an armed strategy in the first instance. Indeed, ETA was almost entirely devoted to its members' recruitment, training, and propaganda activities (Jauregui, 1981: 273). Thus, the organization spent much of the first decade of its history theorizing and debating which would be the most effective means to achieve its political objectives. That reflective process continued over the years and was not free of tensions, expulsions, and splits within ETA.

⁵⁷ Ikusi *Gudari* 15 eta 20; in Hordago, 1979 (2): 415 eta 417.

⁵⁸ Ikusi “*Actas de la II parte de la III asamblea*”; in Hordago, 1979 (3): 125-126).

Indeed, ETA's first armed actions and the subsequent police repression brought to light the different opinions among the ETA militants about the use of violence.

Some showed their favourable stance towards the use of political violence:

"Varios jóvenes vascos acaban de ser condenados a largas penas. Se les acusa de haber recurrido a la violencia, para expresar su oposición al régimen. (...) Pues bien, la violencia engendra violencia. Los jóvenes vascos no quieren vivir como esclavos. Son los nuevos gudarís de la nueva resistencia⁵⁹".

Others, however, showed their discrepancies towards violent strategy:

"La dictadura de Franco y en general la dominación de Euskadi por España, se basa en la fuerza. Atacarla con medios violentos es llevar la lucha a su terreno. (...) Existe un fondo de valores cristianos indudable en Euskadi, que favorece ese tipo de actuación. (...) La no-violencia, permitiría usar el gran número de abertzales tocados que existe en nuestra Patria⁶⁰".

Those divergent views on the use of violence were formulated at a stage in which ETA had not yet discussed in depth what would be the organization's official position in that regard. Nevertheless, after self-defining as the *Basque Revolutionary Movement of National Liberation* after its first assembly (1962)⁶¹, ETA proposed a way of action based on mass and violent struggle after the workers' strikes shook the Southern Basque Country during the first half of 1962⁶².

The experiences of national liberation movements such as those in Algeria, Tunisia, Israel, Cyprus, Cuba, and China significantly influenced ETA's II Assembly (1963). Even though a specific strategy for the development of the armed struggle did not materialize within the debate of that assembly, the organisation's tendency to incorporate those insurrectionary models to the Basque Country (called *anticolonialista*, *tercermundista* or *guevarista*) became more robust. Moreover, that debate was directly related to ETA's reflection on the characterization given to the national question during its first years. Thus, the

⁵⁹ "Cuando los violentos condenan la violencia", *Zutik diciembre-enero 1961-62*; in Hordago, 1979 (1): 405-406.

⁶⁰ "En torno a la no violencia", *Zutik*, 6; in Hordago, 1979 (1): 295.

⁶¹ View document in Hordago, 1979 (1): 526-533.

⁶² View "Los obreros hemos comenzado la lucha", *Zutik* 4 (1962); in Hordago, 1979 (2): 260-261. Over the next few years, the workers' movement will become one of the main social sectors in which the organization will find new militants and collaborators (Laitin, 1996: 210).

work of authors such as Frantz Fanon (2006) or Federico Krutwig (2006)⁶³ significantly influenced the organization's ideological development since it began to understand the Basque national question in anti-colonial terms⁶⁴. Indeed, this reinterpretation of the national question in anti-colonialist terms by ETA took place at a historical moment in which the wars of national independence were taking place under those ideological parameters and, for the most part, using armed struggle (Larson, 1977: 95).

III.2.1.1 *Guerra revolucionaria. La insurrección en Euzkadi.*

Although the revolutionary anti-colonialist theories were gaining strength among its militants, it was not until its III assembly (1964) that ETA officially approved a document that proposed the use of political violence within a revolutionary strategy. That document, entitled *Guerra revolucionaria. La insurrección en Euzkadi*⁶⁵ (Revolutionary War. The insurrection in the Basque

⁶³ The book *Vasconia*, published by Federico Krutwig in 1963 under the pseudonym of Fernando Sarrailh de Ihartza was a source of great interest for ETA since its publication. In the author's opinion, any national liberation movement must be revolutionary (Krutwig, 2006: 393). In his opinion, national liberation and political violence are two indivisible concepts. Krutwig argues that a country that seeks its independence must inexorably use illegal methods, given the mere declaration of independence is considered an illegal act in the international order (Ibid: 394). Moreover, in Krutwig's opinion, the use of political violence is essential not only in the national liberation phase but also once the national independence has been obtained, to defend the rights acquired against the State (Ibid: 395). Krutwig makes direct references to the national liberation movements in Africa and Asia, especially those of Algeria and Vietnam by arguing that they can be exemplary for the Basque case.

⁶⁴ Probably, the revolutionary experiences that had a bigger impact on ETA's ideological development were the Cuban revolution and the Algerian independence war. On the one hand, those experiences proved that the revolutionary war could be an effective model in the practical field, and, on the other hand, they combined the national problem, a revolutionary point of view and the use of political violence in their ideological approach (Saratxo, 2013: 94-95).

⁶⁵ ETA had published several political notebooks among which there was one entitled *Guerra revolucionaria* (Revolutionary War), which was later reworked and renamed *La insurrección en Euzkadi* (The insurrection in Euzkadi). The text accepted in the III assembly, *Guerra revolucionaria. La insurrección en Euzkadi*, was a version that joined the two previous documents. The authors mentioned in the text's bibliography were Federico Krutwig (2006), Ernesto Guevara (1960), Mao Zedong and Claude Delmas (1963), among others. We could say that this text was a synthesis of the ideological and strategic contributions made by the national liberation movements of that time throughout the world (Saratxo, 2013: 96).

Country) came to represent decolonisation processes' influence (especially the Cuban revolution, the war of independence of Algeria, and the Vietnam War) on the organization's ideological development. In this document, the revolutionary war was defined as follows⁶⁶:

“La guerra revolucionaria es un conjunto de acciones de toda naturaleza (políticas, sociales, económicas, psicológicas, armadas, etc.) que tiende al derrocamiento del poder establecido en un país y su reemplazamiento por otro régimen, orden o sistema. (...) En una ecuación se podría resumir así: Guerra psicológica + Guerrilla (urbana o de monte) + Revolución = Guerra Revolucionaria⁶⁷”.

At the same time, based on what Krutwig (2006: 394) stated about the necessity of practising revolutionary political violence, ETA established the revolutionary war as its new strategic approach:

“La guerrilla no es más que una táctica, una de tantas de la G.R. (...) La guerrilla clásica se dirigía contra un enemigo y este enemigo era un ejército. En la G.R. por el contrario, el enemigo es un régimen político de opresión. (...) Para destruir a este enemigo la G.R. se hace con un arma terrible, indestructible, un ideal, una ideología. (...) Tenemos que hacerle comprender (al pueblo), así mismo, que la severidad de las medidas tomadas por ETA son absolutamente necesarias para conseguir rápidamente la destrucción total del colonialismo extranjero⁶⁸”.

III.2.1.2 Carta a los intelectuales.

One of ETA's main objectives at that stage was to gain the support of the people in the revolutionary war. Thus, in its IV Assembly (1965), the organization accepted a document entitled *Carta a los intelectuales* (Letter to the Intellectuals). With that document, ETA aimed to get the involvement of the intellectual sector as well as of the small and medium Basque bourgeoisie in their proposal for a revolutionary war⁶⁹, following what Fanon (1961: 33-35) states on the different stages of the revolutionary war (Bruni, 1988: 59). Likewise, in that document,

⁶⁶ The definition given in the document of the revolutionary war is not what Krutwig proposed in Vasconia, i.e., the last revolutionary step of the war (2006: 396). Furthermore, the definition mentioned in the document goes beyond the concepts of war and classical revolution (Saratxo, 2013: 96).

⁶⁷ *La insurrección en Euskadi*; in Núñez et al., 1993 (1): 273.

⁶⁸ Ibid: 275-277.

⁶⁹ In Letamendia's opinion (1994 (1): 293), that letter was ETA's first attempt to implement the logic of the parallel structures (the political structures of a Basque State) adopted in its III assembly.

ETA asks for the participation of the entire working class, including immigrant workers, in what the organization calls "integral Basque revolution":

"Para ETA es claro que el trabajador inmigrado está cuando menos tan explotado como el oriundo del país. Por eso en nuestra lucha revolucionaria pedimos la participación de todos los trabajadores que hoy viven en nuestro suelo, sin distinción de origen. (...) Ahora bien, el cambio de estructuras vamos a hacerlo en Euskadi, va a ser una revolución vasca⁷⁰".

III.2.1.3 Bases teóricas de la guerra revolucionaria.

At this point, ETA needed to propose a model of action that would include the use of political violence under the principles of the revolutionary war but within the objective conditions of the Basque Country, and it had to be compatible with its proposal for an integral revolution. To that end, ETA produced a document entitled *Bases teóricas de la guerra revolucionaria* (The Theoretical Bases of the Revolutionary War). In that document, ETA established the parameters its revolutionary strategy should follow. The organization proposed a strategical approach based on the logic of action-repression-action, an approach by which ETA intended to convert Franco's repression in support of the revolutionary war:

"Llamamos guerra revolucionaria vasca al proceso político-militar que tiene por meta la autodeterminación del pueblo vasco; haciendo evidente la calidad ocupante del sistema actual y que con este fin usa el mecanismo acción-represión repetido en espiral ascendente. (...) en el momento que la represión se hace lógica con sus propios fines, da al pueblo oprimido su carta de naturaleza como Nación⁷¹".

Furthermore, that document raised specific guidelines to be followed by the organization. It was divided into several sections to deal with the repression (what years later would be the fronts of ETA). It also developed an ideology intended to respond to people's problems (the one that later would pose in the form of revolutionary nationalism). Finally, it created internal groups destined for the accomplishment of armed actions. That document and the logic of action-repression-action were accepted at ETA's IV assembly (1965).

⁷⁰ *Carta a los intelectuales*; in Núñez et al., 1993 (1): 295.

⁷¹ *Bases teóricas de la guerra revolucionaria*; in Hordago, 1979 (3): 514-515.

However, after ETA's IV assembly, the internal tensions increased, resulting in clashes between different sectors within the organization. As we will discuss later, those clashes peaked in ETA's V Assembly (1966-67), after which the anti-colonialist sector took control of the organization.

III.2.1.4 *Hacia una estrategia revolucionaria vasca.*

1968an José Luis Zalbidek K de Zunbeltz izengoitiarekin *Iraultza* aldizkarian argitaratutako artikuluak zeresan handia sortu zuen ETako militante zein ingurukoaren artean. Testuan zuzenki aipatu ez arren, kolonialismoaren kontrako planteamenduetatik inperialismoaren kontrako planteamendu teorikoetarako jauzi ideologiko bat topa zitekeen bertan (Jáuregui, 1981: 417). Izan ere, nazio arazoaren inguruko garapen ideologiko horrek kritika zorrotzak jaso zituen ETako tesi kolonialisten defendatzaileen aldetik, batez ere, Beltzaren eta Krutwigen aldetik (Núñez et al., 1993 (2): 303). Horregatik, jasotako kritikak aintzat hartuta, Zalbidek testuaren bigarren edizio bat idatzi zuen, *Fines y medios en la lucha de liberación nacional*⁷² izeneko.

Testuaren lehenengo bertsioan zentratuz, hurrengo urteetan ETaren barneko eztabaida sutsuak sortu zituen masa-borroka eta borroka armatuaren arteko harreman dialektikoaz, Zalbideren ustez, masa mugimenduak mugimendu armatuarekiko menpekotasuna onartu behar zuen, hots, herriak erakunde armatuan delegatu behar zuen abangoardia iraultzailearen funtzioa (Letamendia, 1994 (1): 344-345). Haatik, autoreak gerrillaren aspektu taktikoa onartzen zuen, hau da, Krutwigek *Vasconian* aitortu bezala, garaipen militarren aukera alboratuta. Era berean, behar politiko eta ideologikoak lehenesten

⁷² Ikusi dokumentua: <http://www.abertzalekomunista.net/es/relato-historico/historia-del-mlnv/vi-asamblea/documentos-vi-asamblea/621-fines-y-medios-en-la-lucha-de-liberacion-nacional-1974> [Kontsulta: 2019-1-30].

zitzaizkien behar militarrei, borroka-eredu eta borrokaren eduki politikoaren arteko lotura azalduz.⁷³ Bestalde, 1968an bertan ETAk Melitón Manzanos polizia espainiarraren kontra egindako ekintzak euskal prozesu iraultzailearen aro berri bat zabaldu zuela zioen Zalbidek; euskal mugimendu iraultzaileak defentsa estrategikotik ofentsibara igaro behar zueneko, alegia. Hala ere, Zalbidek, ETAREN gaitasun militarraz jabetuta, argitasunez adierazi zuen defentsa estrategikoa eta ofentsibaren arteko dialektika:

“Una defensiva estratégica no es incompatible con ofensivas de tipo táctico Si la desproporción de fuerzas en favour del opresor impone al pueblo vasco una defensiva estratégica, la táctica ofensiva tiene por finalidad precisamente el ir superando paulatinamente esa desproporción (...) En el aspecto puramente militar, la combinación de defensiva estratégica y táctica ofensiva es conocida como lucha de guerrillas⁷⁴”.

Aurrekoarekin lotuta, dokumentuan esandakoaren arabera, errepresioaren maila igo ahala geroz eta zailagoa izango zen masen ekintzak burutzea, eta, hortaz, masen eta *erakunde iraultzailearen* arteko lotura ezinbestekoa zen, hots, masen borroka borroka armatuaren ekinbidera moldatu behar zela (Letamendia, 1994 (1): 344).

“en la medida en que la represión aumenta, las acciones de masas se hacen más difíciles y pasan a segundo término, al tiempo que cobra una importancia mayor la actividad de las masas de carácter indirecto en íntima colaboración con la organización revolucionaria”

Halaber, ETAk ordura arte biolentziari buruz egindako teorizazioaren eta praktikaren arteko distantziaz ohartzen da testuan, ordutik aurrea biolentzia iraultzailearen inguruko teoria eta praktika maila berean kokatu behar zirela adierazita:

“Queda superada la contraposición arrastrada durante años entre la teoría y la práctica revolucionaria. Se justificaba en teoría una violencia revolucionaria que no existía más allá del papel (...) La nueva ofensiva restituye- por el momento al menos- la unidad entre la teoría y la práctica revolucionaria⁷⁵”.

Aurretik aipatu ditugun Krutwigen eta Beltzaren kritikak bi eremutatik zihoazen: alde batetik, nazio arazoaren oinarri koloniala alboratu izana eta,

⁷³ *Hacia una estrategia revolucionaria vasca*, in Núñez et al., 1993 (2): 323.

⁷⁴ *Ibid*: 324.

⁷⁵ *Ibid*.

bestalde, kontraesan nazionalaren aspektu iraultzailea gutxietsi izana (Letamendia, 1994 (1): 344). Krutwigek berak kontraesan nazionalaren ezaugarrien berri eman zuen 1966an idatzitako testu batean. Bertan, euskal prozesu iraultzailearen eremu nazionala eta sozialaren arteko lotura ideologikoa ezarri nahi zuen. Testu hori *Nacionalismo revolucionario* izan zen, eta V. Biltzarrean ETAk bere egin zuen. Hurrengo atalean V. Biltzar horretan izandako eztabaidetan zentratuko gara, biolentziaren erabilpenaren ingurukoan arreta berezia jarriz.

III.2.2 Nazionalismo iraultzailea.

Lehen esan moduan, ETA kolonialismoaren aurkako teoriez baliatu zen gerra iraultzailearen eskema estrategikoa diseinatzeko. Horrek nazio arazoa eta biolentzia politikoaren erabilpena eskema ideologiko berean kokatzea ahalbidetu zion erakundeari. Hala ere, ETAREN ekuazio ideologikoan arazo sozialaren aldagaia ez zegoen oraindik guztiz argituta. Gerra iraultzailearen hausnarketarekin gertatu bezala, Krutwigen idazki batean oinarritu zen ETA nazio arazoa eta arazo soziala ekuazio ideologiko berean sartzeko. Idazki hori *Nacionalismo revolucionario* izenekoa izan zen.

III.2.2.1 *Nacionalismo revolucionario.*

1966an *Branka* aldizkarian argitaratu zen artikulu honek ETAREN V. Biltzarrean adosturiko oinarri ideologikoen muina ezarri zuen. Testuaren hasieran bertan, nazionalismo iraultzailearen kontzeptua definitzen da:

“En los últimos años se ha visto nacer una nueva forma de lucha del hombre por su libertad y, muy en especial, de las clases trabajadoras por su liberación social. Esta nueva forma de combate es la llamada nacionalismo revolucionario (Krutwig, 1966a: 7).

Testuan zehar asko dira Lenin, Bakunin, Trotsky Mao edota Truong Chinen teoriei⁷⁶ egindako goraipamenak. Ez da gauza bera gertatzen Engels eta komunismo klasikoaz aritzen denean:

“En ese sentido se mostró (Engels) injustamente enemigo del nacionalismo checo y de otros pueblos (...) La teoría leninista (...) ha dado nacimiento al llamado nacionalismo revolucionario que es la forma de lucha que después de la guerra mundial han adoptado los pueblos sometidos al imperialismo para la obtención de su liberación nacional y su liberación social” (Krutwig, 1966a: 7-8).

Zentzu horretan, Krutwigek komunismo klasikoa eta nazionalismo iraultzailea ezberdintzen ditu nazio arazoari dagokionez. Bere ustez, komunismo klasikoak ez bezala, nazionalismo iraultzaileak herri zapalduen aspirazio nazionalak bere gain hartzen ditu, helburu nazionalistak eta iraultzaileak logika berean sartuz. Halaber, nazionalismo burgesarekiko alde ideologikoa ere nabarmentzen du, bakoitzak idiosinkrasia ezberdina duela argudiatuz (Ibid: 9). Nazionalismo iraultzailearen aplikazio praktikoaz, Krutwigek dio kasu bakoitzeko baldintzek ezarri behar dituela jarraitu beharreko irizpideak. Hortaz, 60 hamarkadako Euskal Herriko baldintzetan, bere ustez, hirugarren munduko eredia zen jarraitu behar zena. Horren harira, eta Txinako adibidea erabiliz, posiblea deritzo euskal nazionalismo iraultzailean burgesia txikia eta ertainaren parte hartzeari (Ibid: 10). Aldiz, Espainia edo Frantziako ezkerreko aliantzarik sortzea ez du aintzat hartzen:

“El enemigo del pueblo vasco en esta lucha lleva un nombre simple se llama España (y en su caso Francia) (...) por España hemos de entender, en su caso, igualmente a la izquierda española (...) Poco importará que encubra su malintencionado y oculto designo bajo el manto de un pseudo-internacionalismo (...) que, de hecho, representa una forma de colonialismo bajo el manto de izquierdismo” (Ibid: 11).

Izan ere, Krutwigek analisiaren arabera, euskal klase borrokaren kontraesanak eta Espainiakoak antagonikoak dira. Krutwigek ustez, beraz, eta Maok horretaz esandakoari jarraituz, kolonizatutako herriek aurre egin behar dien kontraesanik

⁷⁶ Leninen eragin ideologikoa oso nabaria da testuan zehar. Leninek nazio arazoari buruz egindako ekarpenak jasotzeko, ikusi adibidez (Lenin, 1914; 1920). Ikusi ere Bakunin, 1867; Trotsky, 2001; Zedong, 1938a; Chinh, 1967.

handiena kontraesan nazionala da, eta horregatik, kontrairaultzailetzat hartzen ditu nazionalismoaz arnegatzen duten euskal mugimendu ezkertiarak :

“Un pseudo-revolucionario vasco, creyendo ser más revolucionario, en tal sentido se olvidare la condición primordial de un movimiento progresista revolucionario en Vasconia consiste en ser nacionalista, dejaría de ser revolucionario en la misma medida en que deja de ser nacionalista.” (Ibid: 19).

Kontraesan nazionalaren harira, berriro ere Maok esandakoa aintzat hartuta, Krutwigek dio nazionalismo iraultzailearen garaipenerako bidean, herri zapaldu batek afera kulturalari funtsezko garrantzia eman behar diola; bere iritziz, aldagai kulturala *gerrillaren Estatu Gorena* da eta (Ibid: 13).

Laburbilduz, Krutwigek nazionalismo iraultzailearen formularekin batu nahi zituen hiru elementu: nazionalismoa, iraultza eta auzi soziala. ETA nazionalismo iraultzailearen kontzeptuaz baliatu zen bere V. Biltzarraren aurretik sortuak ziren hika-mika ideologikoei irtenbidea emateko, orain ikusiko dugunez.

III.2.3 ETAREN V. BILTZARRA.

1965ean ETAREN IV. Biltzarrean *Bases teóricas de la guerra revolucionaria* txostena onartu zenetik 1966ko V. Biltzarreko I. zatia burutu arteko denboraldia oso liskartsua izan zen erakundearen baitan. Zenbait atxiloketaren eta ihesaldiren ondorioz sortutako ETAREN Bulego Politiko berriak IV. Biltzarrean onartutako gerra iraultzailearen inguruko oinarri ideologiko eta estrategikoak kolokan jarri zituen. Konkretuki, nazio arazoa azaltzeko ikuspegi kolonialista eta ekintza-errepresio-ekintza aukera estrategikoa alboratuak izan ziren ETAREN diskurtso ofizialetik. Haien orde, André Gorzen eta Europako ezker berriaren teorietan oinarritutako “erreforma ez erreformistak” kontzeptuan oinarrituta zegoen aukera estrategikoa bultzatu nahi zuten (Bilbao, 1996). Aukera berri hori, “boterearen mailakako erdiespenean” oinarritzen zen, IV. Biltzarrak bultzaturiko bide iraultzailea baztertuz. Jokin Apalategik (2006: 159) hiru puntu nagusitan laburbiltzen ditu aukera horren nondik norakoak: 1) klase borroka

Estatu mailan antolatu nahi zuten, ETA erakunde autonomo gisa desagerraraziz; 2) Europa mailako mugimendu sindikala eratu nahi zuten; 3) borroka armatua alboratu nahi zuten, errepresioaren sorburutzat hartzen zuten eta.

Bulego Politikoaren jarrera hori espainolizatzen hartu zen IV Biltzarreko tesien defendatzaileen aldetik. Hori dela eta, erakundearen estrategia gerra iraultzailearen parametroetara itzultzeko eta euskal nazio arazoa eta arazo soziala formula ideologiko bakar baten bidez azaltzeko helburuarekin, 1966an ETAREN V. Biltzarra antolatu zen.

III.2.3.1 V. Biltzarreko I zatia: *Posiciones ideológicas aprobadas por la V Asamblea.*

1966ko udan ETAKO zenbait militantek Bulego Politikoaren norabide ideologikoaren aurkako txosten bat idatzi zuten. Txosten hori *Informe verde* gisa ezagutu zen (inprimatu ziren orriak berdeak ziren eta). Idatzitako testuari beste militante batzuek eginiko emendakinak jaso eta gero, txostena berridatzi zen. Azken bertsio hori izan zen *Informe verde revisado*⁷⁷ izenaz ezagutu zena (Hordago, 1979, (7): 56). 1966ko abenduan burutu zen V. Biltzarreko I. zatian, aurrekoaz gain, beste lau txosten aurkeztu ziren, haien artean J. A. Etxebarrietak idatzitako *Análisis y crítica del españolismo social-chauvinista*⁷⁸, Bulego Politikoaren norabidea salatzea helburu zuena. Horretaz gain, eztabaidatuak izan ez ziren beste hiru txosten aurkeztu ziren, haien artean Bulego Politikoak aurkeztutako *Por una izquierda socialista revolucionaria vasca*, zeinetan, beste gauza batzuen artean, ETAREN adar militarren desagertzea bultzatzen baitzen (Ibid. 67).

Informe verde revisado dokumentua ez zen onartua izan, biltzarraren aurretik

⁷⁷ Ikusi dokumentua: <http://www.ehk.eus/es/v-asamblea-cast/documentos-v-asamblea/4275-informe-verde-revisado-onartutako-ponentzia-1966-cast>.

⁷⁸ "Informe Txatarra" bezala ezagutu egin zen dokumentu hori. Ikusi dokumentua: <http://www.ehk.eus/es/v-asamblea-cast/documentos-v-asamblea/4274-informe-txatarra-onartutako-ponentzia-cast>.

aurkeztu ez baitzen. Hala ere, biltzarraren amaieran idatzi zen *Posiciones ideológicas adoptadas por la V. Asamblea*⁷⁹ testuan, aipatu txostenean emandako definizio ideologikoak aintzat hartu ziren (Ibid: 56). Halaber, ETAk burgesia nazionalaren izaera iraultzailea onartzen zuen prozesu iraultzailearen fase nazionalak iraun bitartean (Ibid: 174). Haatik, ETAk garbi utzi zuen herri langilea zela *iraultza integrala* garaipenera eramanezakeen subjektu bakarra (Ibid. 175). Horrekin lotuta, testuaren arabera, ETAREN zereginak hurrengoak ziren: 1) herriari nazio-klase kontzientzia zabaltzea; 2) euskal teoria iraultzailea sortzea; 3) teoria iraultzailea praktikara eramatea Euskal Herriko baldintza objektiboetan oinarritutako estrategia baten bidez (Ibid. 176).

V. Biltzarreko I. zati horretatik bi elementu nagusi nabarmen ditzakegu: alde batetik, Bulego Politikoaren inguruko militanteen kanporatzea (haiek izan ziren ondoren ETA-berri sortu zutenak), eta bestetik, nazio arazoa eta arazo soziala kontzepzio ideologiko berean azaltzeko lehen saiakera sendoa ETAREN aldetik. Hurrengo urtean ospatu zen V. Biltzarreko II. zatian, erakundeak urrats sendoagoak eman zituen zeregin horretan, orain ikusiko dugunez.

III.2.3.2 V. Biltzarreko II. zatia: *Ideología oficial de Y.*

1967ko martxoan burutu zen ETAREN V. Biltzarreko II. zatia. Bertan txosten ezberdinak aurkeztu ziren eztabaida politikorako: I. zatian irakurritako *Informe verde revisado* dokumentuaz gain, Txillardegik gidatutako joerak⁸⁰ aurkeztutako *Ponencia ideológica* eta *Ponencia sobre el Frente Nacional* ere irakurri ziren (Núñez et al., 1993 (2): 86). Joera horren arabera, ETA Euskal nazio fronte bihurtu behar zen masa-ekimenak bideratzeko, sistemak sortutako aukera legalez baliatzeko eta, batez ere, esparru kulturean eragina izateko (Ibid. 87). Txostenak irakurri

⁷⁹ Ikusi dokumentua in Hordago, 1979 (1): 173-180.

⁸⁰ Letamendiak (1994) kulturalista deitzen dio joera honi; Jauregik (1981) etnizista edo sozialista humanista; beraiek "grupo socialista" bezala sinatzen zuten 1967ko idatzietan. Ikusi Hordago, 1979 (7): 25-54)

ostean, eztabaidarako lau lantalde eratu ziren: 1) aktibismoa; 2) estrategia; 3) ideologia; eta 4) estruktura (Hordago, 1979 (7): 79). Bigarren lantaldean hartutako erabakiak biltzarraren I. zatian eztabaidatutakoaren ildotik joan ziren, hots, erakundea lau frontetan banatzea: kulturala, sozio-ekonomikoa (Langile Frontea), politikoa eta militarra⁸¹. Ereku ideologikoari dagokionez, *Informe verde revisado* eta Krutwigek idatzitako *Nacionalismo revolucionario* testuetan azaldutakoaren sintesi bat aurkeztu zen *Ideología oficial de Y*⁸² izena hartu zuen behin betiko txostenean, zeinetan, ETAk “euskal nazio askapeneko mugimendu sozialista” bezala definitu zuen bere burua. Aipatu txostenean, ETAk nazionalismo iraultzailea hartu zuen erakundearen ideologia ofizialtzat, hura horrela definituz:

“El nacionalismo revolucionario tiene por fin el desarrollo pleno del pueblo y del hombre vasco, eliminando por tanto todas las alienaciones que padece el Pueblo Vasco (...) En nuestro caso concreto, el Nacionalismo Vasco es subjetivamente revolucionario y su lucha es una aportación y una lucha del internacionalismo proletario⁸³”.

Estrategiari buruz ez zen aldaera handirik egon IV. Biltzarrean onartutakoarekin alderatuta, ekintza-errepresio-ekintzak jarraitu baitzuen ETAREN oinarritzko metodo estrategikoa izaten. Esan daiteke ETAK biolentziaren erabileraren inguruko eztabaida garatutako prozesu ideologikoaren ondorioz itxi zuela, borroka armatua aukera estrategikotzat ez ezik, nazionalismo iraultzailearen formulapean hura elementu ideologikotzat ere hartuz. Hala ere, V. Biltzarraren garaiko ETAREN barruko hiru joerek gogoeta ezberdinak egin zituzten auzi nazionalaren, auzi sozialaren eta biolentziaren erabilpenaren inguruan, ondoren ikusiko dugunez.

⁸¹ Ikusi *Asamblea Nacional de ETA 2ª Sesión (Actas)*; in Hordago, 1979 (7): 93-94.

⁸² Ikusi Núñez et al., 1993 (1): 249-250. Ikusi dokumentua; <http://www.ehk.eus/es/v-asamblea-cast/documentos-v-asamblea/4313-la-ideologia-oficial-y>.

⁸³ *Ideología oficial de Y*; in Hordago, 1979 (7): 98.

III.2.4 Marxismoari, nazio auziari eta biolentziari buruzko eztabaidak eta jarrerak ETAREN V. Biltzarraren garaian.

III.2.4.1 “Joera obrerista” (ETA-berri).

V. Biltzarrean kanporatutakoek ETA-Berri sortu zuten. Beraiek izan ziren IV. Biltzarretik V. Biltzarrera erakundearen Bulego Politikoa kontrolatu eta klase borroka nazio auziaren aurrean lehenesten zutenak. Nahiz eta behin baino gehiagotan ETA-Berri marxismo-leninismo klasikoarekin lotu izan den, bere erreferentzia ideologiko nagusiak troskismoaren eremuan sar daitekeen “Europako ezker berria” bezala ezagutu zen mugimendu intelektualean aurkitzen ziren; Bruno Trentin, Lelio Basso, Ernest Mandel eta Michel Bosquet (André Gorz) autoreen teoriak oso garrantzitsuak izan baitziren erakunde berriarentzat.

50 hamarkadaz geroztik Europan zehar hedatuz joan zen ongizate estatuaren aurrean hausnarketa berriak egin zituzten lehen aipatutako ezkerreko intelektual horiek, eta sozialdemokraziaren eta stalinismoaren arteko hirugarren bide bat proposatzen saiatu ziren. ETA-Berri hausnarketa haietara hurbildu zen, eta hortik abiatuta, euskal kasuan aplikatu beharreko eredu teoriko eta estrategiko bat proposatu zuen: “erreforma ez erreformistak” eta “boterearen eskuratzeko progresiboa”.

Proposamen horren zehaztapenak *Por una izquierda socialista revolucionaria vasca*⁸⁴ dokumentuan bildu zituen. Testuan azpimarratzen zen prozesu iraultzailea helmugara eraman ahal izateko hainbat “erreforma iraultzaile” inplementatu behar zirela sistema kapitalistaren barruan. Hala ere, eremu teorikoan bada ere, ETA-Berriek ez zuten insurrekzio iraultzailearen aukera guztiz baztertu, baina

⁸⁴ Dokumentu hori izan zen joera obreristak (gerora ETA-Berri sortuko zuena) V. Biltzarrera eraman zuen eztabaidarako txostena. Hala ere, V. Biltzarreko lehen zatian joera hau erakundetik kanporatuta izanenez, txosten hori ez zen eztabaidatua izan. Geroago, *Zutik* 52an argitaratu zen. Ikusi Hordago, 1979 (5): 134-165.

horretarako langile klasearen heldutasun nahikoa beharrezkoa zela argudiatzen zuen⁸⁵. Izan ere, ETA-Berrik ez zuen lehenengo momentuan biolentziaren erabilpenaren aukera alboratu, baina baldintza batzuk jartzen zituen hura erabiltzeko: biolentzia hori mugatua⁸⁶ izatea, izaera popularra edukitzea, hots, erakundeak biolentzia hori ez kapitalizatzea, eta borroka armatuaren erabilpena ez bihurtzea erakundearen funtzio bakarra.

Antolaketa ereduari helduta, ETA-Berrik Espainiako eta Frantziako Estatuetakoa indar progresistekiko aliantza sortzea defendatzen zuen. Horretarako, sozialdemokraziatik eta stalinismotik aldentzea eta langile klasea oinarritzat hartuko zuen mugimendu bat sortzea proposatzen zuen⁸⁷.

Nazio auziari dagokionez, ETA-Berrik oinarri etnikoa alboratu egin zuen, hizkuntza barne, eta klasea jarri zuen aldarrikapen nazionalaren erdian. Nazionalismo burgesa eta nazionalismo popularra ezberdindu egin zituen, Leninek menderatutako nazioen nazionalismoaren eta nazio zapaltzaileen nazionalismoaren artean egin zuen bezala⁸⁸. Horregatik, euskal burgesiarekin batera nazio fronte bat osatzearen aurkakotasuna adierazten zuen, eta garbi utzi zuen *Zutik* 41eko *Unidad sí, pero, ¿qué unidad?*⁸⁹ artikuluan. Era berean, nazionalismoak bultzatzen ei duen nazioen arteko berdintasunaren printzipioa abstraktutzat jotzen zuen ETA-Berrik, eta horren aurrean menderatutako klaseen arteko parekidetasuna aldarrikatzen zuen⁹⁰. Orduan, euskal nazioaren

⁸⁵ Ikusi "Acción sindical"; Ibid: 89.

⁸⁶ Testuan biolentzia mugatutzat hartzen dira emisio piratak, sabotajeak, miaketak edota manifestazioak. Aldiz, biolentzia mugagabetzat hartzen da pertsonen zuzendua dena. Azken hau bakarrik egongo litzateke justifikatuta insurrekzioaren lehenengo fase batean, baldin eta amaieraraino eramango dela ziurtatu ahal bada.

⁸⁷1969an ETA-Berri *Komunistak-Movimiento Comunista Vasco* izendatzera pasatu zen, eta 1972an Espainiako *Movimiento Comunista* sartu zen, *Euskadiko Mugimendu Komunista* sortuz MCren barnean.

⁸⁸ Ikusi Lenin, 1914.

⁸⁹ Ikusi dokumentua in Hordago, 1979 (5): 23-35.

⁹⁰ Ikusi "Los tres pilares del internacionalismo obrero", *Zutik* 41.

existentzia aldarrikatzen zuen, baina ez ikuspuntu etnizista edo nazionalista batetatik, langile klaseen arteko lankidetzaren internazionalista bultzatzeko baizik.

III.2.4.2 “Joera kulturalista” (Branka).

V. Biltzarrean eredu anticolonialistaren aldeko joera gailendu zela ikusita, ETAREN buruzagitzari gutuna⁹¹ bidali eta erakundea uztea erabaki zuten joera sozialistako kide batzuek (Txillardegik, Benito del Valle eta Xabier Imazek). *Branka* aldizkariaren inguruan bildu ziren orduan eta bertan argitaratu zituzten haien tesiak. Brankak marxismoari kritika egiten zion nazio auziarekiko izandako jarreragatik eta, hortaz, sozialismo humanista defendatzen zuen⁹².

Nazio auziari dagokionez, ikuspegi estrukturalista bere eginda, Brankak euskal nazioaren oinarrian hizkuntza eta kultura jarri zituen, hizkuntza, etnia eta nazioa erabat lotuz. Izan ere, Brankaren ustez euskal nazioa komunitate etniko bat da, eta nazio batasuna lortzeko ezinbestekotzat jotzen zuen hizkuntza batasuna lortzea. Hortaz, Brankaren ustez Euskal Herriaren kasuan nazio borrokaren motorra hizkuntza borroka eta identitate borroka zen, eta ez klase borroka⁹³. Horrela, ETA-Berriri leporatzen zion nazio ikuskera galdu izana, eta Euskal Herriaren zapalketa nagusiaz (zapalketa kulturala eta nazionala) ez konturatzea. Hain zuzen ere, Brankakoentzat alienazio linguistiko eta kulturala zen herri baten zapalketa neurtzeko neurgailu nagusia (Jauregi, 1981: 359-367).

Estrategia politikoari dagokionez, Brankak euskal nazio fronte bat osatzea proposatzen zuen soberania politikoa eskuratzeko, Hirugarren Munduko hainbat herrietan bultzatutako nazio askapenerako frontearen eredua bere eginez. Horretarako, Euskal Herriko klaseen arteko elkarlana proposatzen zuen,

⁹¹ ikusi Hordago, 1979 (7): 101-107.

⁹² Ikusi “Por un socialismo vasco”, *Branka*, 5 (1967): 44- 52.

⁹³ Txillardegik gaiak teorizatu zuen Brankako hainbat artikulutan eta *Hizkuntza eta pentsakera* liburuan (Txillardegik, 1972).

burgesia txikiaren koordinaziopean. Izan ere, Brankaren ustez, oroz gain, Euskal Herriak nazio identitatea berreskuratu ahal izateko ezinbesteko zitzaion Euskal Estatua eskuratzea (Ibid: 379-394).

Biolentziaren erabilpenari dagokionez, Brankak, talde moduan, ez zuen hausnarketa handirik egin. Hala ere, Krutwigek (1966b; 1967) *Branka* aldizkarian idatzitako “Estrategia guerrillera” artikuluan gerra iraultzailearen eta gerrilla-gerraren printzipioak azaldu eta Euskal Herrian aplikatzeko proposamena luzatu zuela kontuan hartuta, pentsa liteke Brankak bat egiten zuela, edo ez zuela kontraesan handirik behinik behin, gerra iraultzailearen proposamenarekin.

III.2.4.3 “Joera antikolonialista” (ETA-V).

V. Biltzarrean erakundearen kontrola hartu zuen joera antikolonialista gerora ETA-V bezala ezagutu zen. Oinarri ideologikoei dagokienez, IV. Biltzarrean onartutako tesi antikolonialista berretsi eta gehiago zehaztu zuen Euskal Herriaren askapen sozialari zegokion gaia. Horretarako, Leninen oinarri teorikoekin batera, Mao Zedongen Txinako eredu iraultzailea aukeratu zuen Europako marxisten eskema klasikoa hartu beharrean. Izan ere, gogo beroz hartu zituen tesi maoistak. Maoren teoria iraultzailean euskal iraultza ikuspegi teoriko egokitik interpretatzeko aukera ikusi zuen, Maok bere teoria iraultzailean nazio borroka eta borroka soziala lotu baitzituen⁹⁴. Garaiko marxismoarentzat, oro har, atzerakoiak ziren Mendebaldeko Europako aldarrikapen nazionalak, iraultza burgesaren hondakintzat jotzen baitzituen. ETA-Vek, bere aldetik, marxismora hurbiltzearekin batera, euskal nazio askapenaren aldarrikapenari eutsi zion (Jauregi, 1981: 437-447; Apalategi, 1985: 279-282).

⁹⁴ Ikusi adibidez Zedong, 1935; 1938a; 1938b.

Estrategiari eta zehazki biolentzia politikoa erabiltzeari dagokionez, Mao Zedongen iraultza-gerra (1936) (edo Euskal Herrira ekarrita, euskal iraultza) praktikan jartzea erabaki zuen, hots, bere helburuak lortzeko borroka armatuari eustea⁹⁵. Maoz eta Leninez gain, honako erreferentzia ideologikoak izan zituen gidalerro: Israelgo Menaghen Begin buruzagiaren *Revuelta en Tierra Santa*, Aljeriako iraultzari buruzko lanak, tartean, Claude Delmas frantziar armadako koronelarena, Kubako iraultzari buruzko lanak, eta Krutwigen obra (Hordago, 1979 (7): 77; Jauregi, 1981: 443).

Nazio askapenaren arloan, naziotasunaren oinarrian euskara eta euskal etnia jartzen zituen ETA-Vek. Halaber, euskararen alboan euskal langileak jarri zituen nazioaren oinarrian, Euskal Langile Herria definitu baitzuen nazioaren subjektu gisa. Krutwigek teorizatu bezala, ETA-Vek ere askapenerako nazio fronte bat antolatzearen alde egin zuen.

Hurrengo taulan ETAREN V. Biltzarraren garaiko hiru joeren oinarri ideologikoak eta estrategikoak:

⁹⁵ Ikusi Hordago, 1979 (7): 257-262.

	ETA-Berri	Branka	ETA V
Marxismoaren erreferentziak	Europako ezker berria (Basso, Mandel, Gorz...). Troskismoa	Sozialismo humanista autogestionarioa.	Hirugarren munduko iraultzaileak (Mao Zedong, Frantz Fanon...). Nazionalismo iraultzailea.
Nazio auzia	Autodeterminazioa eta internazionalismoa. Nazionalismoaren aurka.	Hizkuntza eta kultura nazioaren oinarrian. Euskal estatu librea.	Euskal Herria = kolonia. Nazionalismo iraultzailea.
Biolentziarekiko jarrera	Biolentzia "mugatuaren" alde.	Hausnarketa sakonik ez.	Aldeko jarrera.
Estrategia	"Erreforma ez erreformistak". Aliantza langile mugimenduekin.	Ez du gerra iraultzailea baztertzen.	Eredu insurrekzionala. Gerra iraultzailea / Ekintza-errepresio-ekintza
Nazio fronteari buruzko iritzia	Nazio frontearen kontra	Nazio frontea: ezinbesteko tresna	Nazio frontearen alde.

Iturria: Odriozola & Saratxo, 2018.

Orain arte ikusi dugunez, ETAk auzi nazionala eta auzi soziala bateratu zituen bere V. Biltzarrean nazionalismo iraultzailearen aukera ideologikoarekin. Halaber, biolentziaren erabilpena teorizatua zuen gerra iraultzailearen logikarekin. Teoriatik praktikara, baina, alde handia egoten da, eta badaude faktore ezberdinak, bai barne mailakoak eta baita kanpo mailakoak ere, estrategia baten aukeraketan eta garapenean eragiten dutenak. Hurrengo atalean ETAk 1967an estrategia insurrekzionala aukeratzeko eragina izan zuten faktoreak aztertuko dugu AMIA matrizearekin.

III.3 ETAre lehenengo etapa estrategikoa. Estrategia insurrekzionala: gerra iraultzailea / ekintza-errepresio-ekintza.

III.3.1 Estrategia eraketarako faktoreen analisisa: AMIA analisisa 1967an.

Lehen esan dugun moduan, ETA ez zen jaio estrategia armatu bat aurrera eramateko intentzio argiarekin. Nahiz eta lehergailuz egindako lehen ekintzak 1959an burutu eta bere I. Biltzarraren (1962) ostean biolentziaren erabilpenaren inguruko eztabaidak eta teorizazioak ugaltu egin ziren bere militanteen artean, esan liteke bere V. Biltzarraren amaierak (1967) markatzen duela ETAre estrategia armatuaren hasiera ekintza-errepresio-ekintza espiralaren forman gerra iraultzailearen logikapean. Estrategia hori eta ez beste bat aukeratzeko eta diseinatzeko orduan arrazoi asko egon liteke. Arrazoi horiek sailkatzea, ordea, ez da erraza, eta horiek ahalik eta modurik argienean aurkezteko, zientzian eta, batez ere, enpresa munduan oso erabilia den AMIA (Aukerak, Mehatxuak, Indarguneak eta Ahulguneak) izeneko matrizea erabiliko dugu.

Indarguneak	Ahulguneak
<p><u>JUSTIFIKAZIO IDEOLOGIKOAN:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Gerra iraultzailearen inguruko oinarri teorikoa eratuta zuen ETAK. - Nazionalismo iraultzailea eta euskal langile herria: integrazioarako aukerak. <p><u>BITARTEKOETAN:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Fronteen egitura eta <i>hirurkoak</i>. <p><u>EMAITZETAN:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ETak ekimen eta ekintza sinbolikoak burutu ditu. 	<p><u>JUSTIFIKAZIO IDEOLOGIKOAN:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Barne disonantziak ETaren baitan biolentziaren erabilpenaren inguruan. <p><u>BITARTEKOETAN:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Iraultza klasiko bat aurrera eramateko zailtasun objektiboak. <p><u>EMAITZETAN:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Ordura arteko ekinbidea mugatua izan da.
<p><u>NAZIOARTETIK:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -Esperientzia iraultzaile garaileak (Kuba, Arjelia). <p><u>ESPAINIATIK:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Frankismoaren aurkako ekimenak begi onez ikusten dira. <p><u>EUSKAL HERRITIK:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Loraldi kultural berria. 	<p><u>NAZIOARTETIK:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -Frankismoaren aurkako kanpo interbentzionik ez. - NBek Espainia onartu zuen 1955ean. -Gerra hotzaren testuingurua. <p><u>ESPAINIATIK:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Erregimen frankistaren jazarpena - Ekimen politikorako itxiera osoa. <p><u>EUSKAL HERRITIK:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -EAJ da euskal nazionalismoaren erreferente nagusia - EAJk ez du bat egingo ETarekin.
Aukerak	Mehatzuak

Iturria: Autoreak eginda.

III.3.1.1 Estrategia eraketarako kanpoko faktoreak.

Eragile baten jarduera ez da nahikoa eragile horren arrakastaz edo aurrera egiteko aukeraz balorazioa egiteko. Aitzitik, posible liteke eragile horrek oso jarduera egoki eta arduratsua garatzea, baina berak kontrolatu ezin dituen arrazoiek bertan behera uztea bere ahalegin guztia, eta alderantziz. Izan ere, etengabe agertzen ari dira faktore berriak, norberaren esku ez daudenak, eta horiek ulertzea, eta ahal den moduan egokitzea, izaten da erronka. Horiek dira aipatuko ditugun kanpoko arrazoiak. Gustatu edo ez, kanpoko arrazoiek eragin egiten dute eguneroko jardueran, batzuetan laguntzeko, eta besteetan traba

egiteko. Izaera negatiboa dutenak mehatxu bihurtzen dira gure zereginerako, eta izaera positiboa dutenak aukera aurrera egiteko. Aurrean ditugu 1967an ETAREN estrategia-eraketarako eragina izan zuten kanpoko arrazoi nagusienak.

III.3.1.1.1 Aukerak.

II. Mundu Gerraren osteko garaiak aldaketa sakonak ekarri zituen. Nazien kontrako aliantza izandakoa laster eredu ekonomiko kapitalistaren eta komunistaren defendatzaileen arteko konfrontazio bihurtu zen. Bloke komunistaren erreferentzia nagusia Sobietar Batasuna bazen ere, bazeuden stalinismoaren eremu teorikotik aldentzen ziren bestelako mugimendu iraultzaileak ere. Alde batetik, Mao Zedongek gidatutako Txinako iraultzak, Japoniako indar inperialistak kanporatu ostean, erakutsi zuen eredu komunista herrialde ez garatuetan ere ezartzea posiblea zela. Halaber, Kubako iraultzak armada txiki batek gerrilla-gerraren bidez erregimen bat boteretik kentzea posiblea zela demostratu zuen. Kolonialismoaren kontrako mugimenduei dagokienez, kolonizatutako herriek borroka armatuaren bidez askapen nazionala eskuratu zezaketela agerian geratu zen Aljeriako Independentzia Gerran, Fanonen teoria errealitate bihurtuz. Azken bi esperientzia horiek, beharbada, eragingarrienak izan ziren ETAREN kasuan; alde batetik, eremu praktikoan eredu eraginkorrek zirela demostratu zutelako, eta bestalde, nazio auzia, iraultza eta biolentzia aldagaiak ideologikoki bateratu zituztelako kolonialismoaren kontrako aukera ideologikoarekin. Izan ere, Francoren kontrako Espainiatik begi onez ikusten hasi zen ETAREN jarduna, erregimenaren kontrako borroka bezala ulertzen baitzen. Zentzu horretan, esan daiteke Espainiako antifrakistentzat erregimenaren kontrako borrokaren ikur bilakatzen ari zela ETA.

Bestalde, 60 hamarkadan euskal kulturaren berpizkundea bizi izan zen Euskal

Herrian. Bazegoen euskal kultura indartzeko gogo eta nahi bat. 50 hamarkadaren amaieran eta 60 hamarkadaren hasieran lehen ikastolak ireki ziren. 1963an Jorge Oteizak euskal kultura astindu zuen *Quosque tandem* saiakerarekin. Oteiza izan zen, gainera, 1966an sortu eta euskal kantagintza berriaren ikurra izan zen *Ez Dok Aamairu* mugimendu kulturalari izena jarri ziona. Euskal kantagintza berria errebindikazioarekin lotuta zegoen, eta gogotik lortu zuen herria bereganatzea, publiko gaztea bereziki. Kultur mugimenduaren transmisiorik zuzenena izan baitzen kanta; eta horri esker lortu zuen, hein batetan, euskal kultura herritartzea (Artze et al., 1977; in Odriozola, 2016: 286). Horrez gain, Oteizak Oñatiko Arantzazuko santutegirako eginiko eskultura Txabi Etxebarrietari dedikatu zion haren heriotzaren ostean⁹⁶. Bestalde, 1966an, Espainiako 14/1966 prentsa lege berriak argitalpenen bahitze administratiboa aurreikusten bazuen ere, euskaraz argitaratzeko bide berriak ireki ziren, baina oso estuak oraindik. Horrela, Durangoko Euskal Liburuaren Azoka jaio zen 1965ean. Hamarkadaren amaiera aldera, berriz, euskararen zabalkunderako funtsezkoak izango ziren zenbait aldizkari sortu ziren: *Zeruko Argia* eta *Goiz Argi* Gipuzkoan, *Principe de Viana* Nafarroan, *Herria* Lapurdin eta *Anaitasuna* Bizkaian. (Olariaga & Egaña, 2018: 31).

III.3.1.1.2 Mehatxuak.

Bigarren Mundu Gerraren amaieraren ostean, euskal nazionalismoaren esperantzak Espainiako Bigarren Errepublikara garaiko erregimen politikoa berreskuratzeko zuen eta Frankismoa boteretik kenduko zuen balizko kanpo interbentzio militar batean oinarritzen ziren. Izan ere, Bigarren Mundu Gerran

⁹⁶ Oteizak hurrengo hitzekin omendu nahi izan zuen Txabi Etxebarrieta: “7 de Junio, sacrificado en Benta-Aundi, el primero de nuestra Resistencia última, cuando subo el 1 de noviembre ya he decidido que pondré en lo alto del Muro. El Hijo muerto, a los pies de la madre, que estará mirando, clamando al cielo, hablando, no sé”. Orduko euskal kulturako mugimenduaren eta ETAREN arteko harremanaz gehiago jakiteko ikusi Odriozola, 2016: 279-300.

zabaldu zen faxismoaren kontrako pentsaerak eta borrokak kanpo interbentzio hori ahalbidetuko zuelakoan zegoen orduko EAJ eta erbestean aurkitzen zen Eusko Jaurlaritza. Aitzitik, Gerra Hotzaren testuinguruan komunismoaren kontrako borroka lehentasuna bilakatu zen bloke kapitalistako Gobernuentzat, eta zeregin horretan aliatu ona topatu zuten erregimen frankistan. Hortaz, Bigarren Mundu Gerran faxismoaren aurkako aliatuak izandakoen kanpo interbentzio militarra ez burutzeaz gain, 1953an sinatu ziren *Madrilgo Paktuek* eta *Espainiar Estatuaren eta Vatikanoren arteko Konkordatuak* deuseztatu zituen euskal nazionalismoaren aipatu esperantzak. Horrez gain, 1955an NBEk Espainiar Estatua onartu zuen, eta horrek frankismoarentzat Nazioarteko Komunitatearen onarpena ez ezik, erregimena boteretik kenduko zuen kanpo interbentzioaren aukeraren alboratzea ere ekarri zuen.

Nahiz eta Nazioarteko Komunitateak Erregimen Frankista onartu 50 hamarkadan, horrek ez zuen ekarri Erregimenaren irekiera politikoa edo errepresioaren jaitsiera. 1959an ordena publikoaren 45/1959 Legea sinatu zen Espainian, eta 1963ko abenduan Ordena Publikoaren Auzitegia sortu zuten. Aipatu legearekin batera *Ley del bandidaje y el terrorismo* indartu zuen erregimenak 1960an sinatutako lege-dekretu batekin zein 1963an sinatutako kode penal berriarekin. Bitartean, 1962an Asturiaseko meatzarien grebaren aurka gogor oldartu zen erregimen frankista. Bestalde, 1965etik aurrera protestak areagotu ziren unibertsitate mailan, Bartzelonako Unibertsitatekoak bereziki erreprimituak izanik (Gómez Oliver, 2008). Gainera, sindikatu guztiak legez kanpo zeuden (OSE izan ezik) eta berdina gertatzen zen alderdi politikoekin.

60 hamarkadan loratu zen euskal esparru kultural berriak ere frankismoaren errepresioaren jomuga izan zen. Adibidez, 1965ean Deban antolatutako euskal jaia debekatu zuen gobernadore zibilak, liskarrak eta atxiloketak egon zirelarik (Odriozola, 2016: 289). Antzeko jazarpena jaso zuen euskal kantagintza berriak; hamaika kantaldi debekatu baitzituen espainiar gobernuak eta beste hainbeste

abesti zentsuratu.

ETAren kontrako jazarpena ere oso handia izan zen erakundearen sorreratik bertatik. 1960an lehenengo atxilotuak izan zituen erakundeak. Juan José Etxabe eta Jon Ozaeta ETAkideak atxilotuak izan ziren Donostian Guardia Zibilaren kuartel batean pintadak egiten ari zirelarik⁹⁷. Hurrengo urtean⁹⁸ soldadu ohien trenaren aurka buruturiko ekintzak errepresio handia ekarri zuen; 200 bat pertsona atxilotuak, torturatuak eta espetxeratuak izan ziren. Atxilotu gehienak Madrilera eraman zituzten eta gehien-gehienek tortura salatu zuten. Auzipetutako zazpi pertsonak ETAren kontrako lehen gerra-kontseilua pairatu zuten eta kondena luzeko lehen zigorrak izan ziren ETarentzat (Odriozola, 2016: 324); 20 urtera arteko kartzela zigorrera kondenatuak izan ziren (Bruni, 1988: 40; Jáuregui, 1981: 137). 1964an ETako hainbat militanteren kontrako epaiketak hasi ziren. Horren harira, ETako presoek kartzelan barneko estatus politikoaren aldeko kanpaina bat abiatu zuten. Halaber, presoek ekimenaren aldeko mobilizazioetan parte hartzea leporatuta, hamarnaka pertsona atxilotuak izan ziren⁹⁹. Orotara, 1961-1965 tartean 145 pertsona izan ziren kartzelaratuak ETAkideak izatearen akusaziopean, atxilotuak izandakoak ehunka izan zirelarik (Zabalza, 2015: 76).

Euskal Herrian, eta konkretuago, euskal nazionalismoari dagokionez, nahiz eta ETAren erreferentzialtasuna igotzen joan zen urteak pasa ahala, esan liteke 1967an EAJk euskal nazionalismoaren hegemonia sinbolikoa mantentzen zuela;

⁹⁷ ETako bi militante haiek aurrerago aitortu zutenek, ekintzaren objektiboa ez zen kuartelean pintadak egitea, baina Donostiako hiria ez ezagutzeak kuarteleko horma batean pintadak egitea eraman zituen, kuartel baten aurrean zeudela jakin gabe. (Núñez et al., 1993 (1): 49)

⁹⁸ 1961eko martxoaren 27an poliziak kotxe baten barruan zeuden bi pertsonak tirokatu zituen, ETako militante batzuk zihoazen kotxea zelakoan. Poliziaren erratzearen ondorioz Javier Batarrita hil zen 49 tiro jaso ostean. Kotxean berarekin zihoana elbarri geratu zen (Zabalza, 2015: 43).

⁹⁹ ETak 1962an kartzeletako egoeraren inguruan egindako balantze batean esaten zuen erakundeko 28 militante zeudela kartzelan, eta haietatik zortzik kondena irmoa zuten. 1969an 862 euskal preso politiko zeuden (ez soilik ETakoak) (Egaña, 2017: 135-136).

alde batetik, erbestean zegoen eta EAJ buru zuen Eusko Jaurlaritzak jarraitzen zuen izaten hauteskunde batzuen bidez aukeratutako azken euskal instituzioa, eta horrek zilegitasun sinboliko handia ematen zion. Bestetik, ETAREN ordura arteko jarduera mugatua izanik, erakundeak ez zuen hegemonia sinboliko hori EAJri lehiatzea lortu. Halaber, alderdiaren eta erakundearen arteko balizko aliantza bat egotea urrun ikusten zen. Hortaz, nahiz eta ETAK bere V. Biltzarrean “burgesia nazionalistarekiko” aliantzaren eta nazio frontearen aldeko aldarria egin, 1967an ETAREN eta EAJren arteko aliantza bat ez ezik, Nazio Fronte bat eratzeko aukera ere urrun aurkitzen zen.

III.3.1.2 Estrategia eraketarako barruko faktoreak.

Aipatu ditugun kanpoko faktoreen kasuan, euren eragina baliatzean (aukerak) edo, bestela, saihestean (mehatxuak) dago gakoa. Hau da, norberaren eragin-gaitasunetik at gertatzen dira, eta horien aurrean jarrera bat hartzen da, batzuetan nahita, baina zenbaitetan nahi izan gabe ere bai. Orain agertuko ditugun barruko faktoreak, aldiz, eragilearen beraren jardunak sortzen ditu, eta jardun horrek ondorio positibo edo negatiboak ekar ditzakete.

III.3.1.2.1 Indarguneak.

Bere lehenengo urteetan ETA barne formaziora eta teorizaziora dedikatu zen gehien bat. Izan ere, euskal nazionalismoak historikoki nazio auziari emandako interpretazio biologikoa alboratzearekin batera, ETAK kolonialismoaren kontrako logikan oinarritu zuen euskal nazio auziaz egindako teorizazioa. Horrela, Euskal Herria kolonizatutako herri bat zela ulertuta, kolonialismoaren kontrako garaiko mugimendu askok hartutako bide estrategikoaren inguruan ere, hots, gerra iraultzailearen inguruan, teorizatzen eta eztabaidatzen hasi zen ETA. V. Biltzarrean eztabaida horiek goia jo zuten, barne zatiketak eraginez

erakundearen baitan. Hala ere, ETAk V. Biltzarrean tesi antikolonialistak berrestez gain, nazio auzia eta auzi soziala ideologikoki bateratzeko formula bat aurkitu zuen nazionalismo iraultzailearen aukera ideologikoan. Horrez gain, *euskal langile herria* euskal nazioaren subjektu politikotzat hartuz, euskal jatorria ez zuten pertsonen parte-hartzea *euskal iraultza integralean* ahalbidetzen zen, eta horrela, gutxika, parametro nazionalistetatik at kokatzen ziren bestelako gizarte sektore batzuk ETAREN planteamenduetara hurbiltzen hasi ziren.

Eremu teorikoaz gain, 1967an ETAk gerra iraultzailearen balizko aplikaziorako antolaketa-eredua eratuta zeukan. Alde batetik, Maok Txinako iraultzarako eta, batez ere Truong Chinek (1967) Vietnameko gerrarako diseinatutako fronteen egitura (fronte kulturala, fronte sozioekonomikoa, fronte politikoa eta fronte militarra¹⁰⁰) beretzat hartua zuen ETAk, masa borroka erakundearen jardunera erakartzeko asmoz. Horrez gain, frankismoaren errepresioa ekiditeko helburuarekin, Krutwigek (2006: 401-404) *Vasconia* liburuan aipatutako *hirurkoen*¹⁰¹ antolaketa-unitatea bere egina zuen ETAk.

Ordura arteko emaitza praktikoei dagokienez, ETAREN jarduna ekintza sinbolikoetara mugatua zegoen gehien bat. Alde batetik, erakundearen gaitasun armatua oso mugatua zelako garai horretan, baina, bestetik, gerra psikologikoaren printzipioak praktikara eramanez nahi zituelako. Jardun mugatu horrek, baina, neurri bateko balio sinbolikoa eman zion ETARI bere lehenengo urteetan frankismoaren kontrako borrokan.

¹⁰⁰ Fronte militarra indartu bazen ere, ez zen frontierik garrantzitsuena; bere helburua beste hiru fronteak laguntzea zen (Núñez et al., 1993 (2): 301; Odriozola, 2016: 207-208).

¹⁰¹ Hirurkoak hiru militantek osatutako oinarrizko zelulak dira.

III.3.1.2.2 Ahulguneak.

Ohikoa izaten da barne eztabaidak, disonantziak edota zatiketak egotea edozein mugimendu politikotan, are gehiago hasierako momentuetan, alegia, mugimendu hori bere oinarri ideologikoa eta bere estrategia politikoa diseinatzen ari denean. ETAren kasua haietako bat izan zen. Erakundearen sorreratik bertatik nazio auziaren inguruan, nazio auzia auzi sozialarekiko uztarketaren inguruan eta biolentziaren erabilpenaren inguruan sortutako eztabaidek barne zatiketak eragin zituzten, erakundearen jarduteko gaitasuna mugatuz. Horrek adierazten zuen balizko estrategia armatu bat aukeratzeak ondorio negatiboak ekar diezazkiokeela ETARI bere militante kopurua handitzeari begira, eta, hortaz, erakundearen jarduteko gaitasunari ere bai, barne sektore batzuek bere bidea bilatu ahal baitzuten ETAtik kanpo (urte batzuk geroago gertatu bezala). Hala ere, egia da gauza bera gertatu ahal zitzaiola kontrako erabakia hartzen bazuen, hots, biolentziarik gabeko estrategia bat aukeratu izan balu. Edozein kasutan ere, argi dago 1967an biolentziazko estrategia baten hautua hartzea aldagai arriskutsua izan zitekeela ETAren barne kohesiorako.

Bestalde, 1967ra arteko esparru teorikotik kanpoko ETAren jarduna nahiko mugatua izan zen, batez ere bere jardun armatua. Horrek, neurri handi batean, insurrekziozko bide zuzena, hain zuzen ere, *La insurrección en Euzkadi* dokumentuan proposatzen zena, alboratzera eramane zuen ETA, Euskal Herriko baldintza objektiboetan eraginkorra izango ez zelakoan. Horregatik, bere IV. eta, batez ere, V. Biltzarrean prozesu iraultzaile klasiko bat planteatu beharrean, ETAK herriaren sostengua izango zuen eta gradualki aurrera eramango zuen *iraultza integral* baterako oinarri teorikoa diseinatu zuen, baina momentuz teoriatik praktikara igarotzeko ezinean aurkitzen zen, eraginkortasun estrategikorik gabeko egoera batean, alegia.

III.3.1.3 AMIA analisiaren ondorioak.

Aurreko atalean ETak 1967an bere estrategia aukeratzeko izandako barne eta kanpo faktore edo arrazoi nagusiak aipatu ditugu. Ikusi dugunez, estrategia eraketarako kanpo faktoreen artean, positiboak edo *aukerak* nazioartetik ez ezik, Espainiatik eta Euskal Herritik ere datoz. Izan ere, garai hartan irabazle suertatu ziren nazioarteko mugimendu iraultzaileek gerra iraultzailearen aukera estrategikoak arrakastatsua izan zitekeenaren ebidentzia eman zien ETari. Bestalde, 60 hamarkadan Euskal Herrian sortu eta indartu zen mugimendu kultural berriak herri mobilizaziorako aukerak indartu zituen, hura ETaren planteamendu iraultzailerako faktore garrantzitsua izanik. Espainiari dagokionez, erregimen frankistaren izaera errepresiboak ahalbidetzen zuen ETaren jarduna begi onez ikustea erregimenaren kontrakoan aldetik. Aldiz, arrazoi negatiboen edo *mehatxuei* dagokienez, Gerra Hotzaren testuinguruak erraztu zuen Nazioarteko Komunitateak erregimen frankista onartzea, Espainia NBEan sartuz eta frankismoaren kontrako kanpo interbentziorako aukera alboratuz.

Bestetik, barne faktoreen artean, negatiboak edo *ahulguneak* ETaren ordura arteko jardunaren aldetik datoz gehien bat. Izan ere, erakundearen jardun armatua oso mugatua izan zen 1967ra arte, eta horrek, neurri handi batean, prozesu iraultzaile klasiko bat aurrera eramateko ezintasuna demostratu zion ETari. Era berean, erakundearen baitan izandako eztabaidek eta zatiketek erakusten zuten estrategia biolento bat aukeratzeak barne disonantziak sor zizkiokeela ETari. Aldiz, bazeuden ere barne faktore positiboak edo *indarguneak*: alde batetik, 1967an ETak bazuen gerra iraultzailearen inguruko oinarri teorikoa eratuta, eta horrek haren aplikazio praktikoa errazten zuen. Halaber, nazionalismo iraultzailea erakundearen ideologia ofiziala izanik, eta euskal langile herria euskal nazioaren subjektutzat hartuta, bestelako gizarte sektore

batzuen sostengua edota partaidetza (batez ere langile sektorearena) lortzeko aukera handiagoak zituen erakundeak.

Aurretik esandakoa kontuan hartuta, esan liteke 1967an gerra iraultzailearen estrategia aukeratzeko aldeko faktore nagusienak ETArenezat kanpoko mugimendu iraultzaileen esperientzien eraginetik eta erakundeak egindako lan ideologikoetatik zetozela. Aldiz, kontrako faktoreei dagokienez, Nazioarteko Komunitateak erregimen frankista onartzean, ETArenez planteamendu iraultzailea zilegitasun-maila txikiagoa lor zezakeen nazioarteari begira. Halaber, nazio auzia kolonialismoaren kontrako ikuspegian planteatzean eta biolentzia politikoaren erabilpena strategiaren oinarrian jarritz, ETAk barne-zatiketa berriak pairatzeko arriskua ez ezik, EAJrekiko balizko aliantza bat, Nazio Fronte gisa, eratzeko aukera urrunago izango zuen.

Aldeko eta kontrako faktoreen analisisian oinarrituz, esan liteke ETAk IM (indargune-mehatxu) estrategia bat (*The ST Strategy, maxi-mini*, Weihrich, 1982: 60) aukeratu zuela gerra iraultzailea praktikara eramatea erabaki zuenean ekintza-errepresio-ekintza formulapean. Izan ere, erabaki horrekin ETAk eremu ideologikoan zuen indargune nagusia maximizatzea bilatzen zuen agerian zituen ahulguneen ginetik, eta, aldi berean, erregimen frankistaren errepresioa saihesten saiatzeko antolaketa-eredu bat planteatzen zuen fronteen egiturarekin.

Aurretik esandakoan oinarrituz, esan liteke ETAk nazio auziari emandako kolonialismoaren kontrako ikuspegian oinarritutako balio ideologikoa eman ziola biolentzia politikoaren erabilpen estrategikoari gerra iraultzailea praktikara eramatea erabaki zuenean ekintza-errepresio-ekintza espiralaren aplikazioarekin. Halaber, erregimen frankistaren errepresioa eta itxiera politiko hertsia zein mundu mailan ziharduten mugimendu iraultzaileen esperientziak erabaki horren faktore pizgarriak izan ziren. Hain zuzen ere, ETAk 1967an nazio

auziaren eta biolentziaren inguruan egindako hausnarketen arteko harremana hurrengo formularen bidez irudika daiteke:

<p>X = Nazio auziaren interpretazio ideologikoa. (ETAren kasuan kolonialismoaren aurkako ikuspegia).</p> <p>Y = Biolentziaren inguruko hausnarketa teorikoa. (ETAren kasuan kolonialismoaren aurkako gerra iraultzailearen ondorio praktikoa.)</p> <p>b = Kanpo eraginak. (nazioarteko esperientzien eraginak: ETAren kasuan hirugarren mundukoak.)</p> <p>Z = Biolentziaren erabilpen estrategikoa. (Gerra iraultzailea/Ekintza-errepresio-ekintza)</p> <p>c = Euskal Herriko baldintza objektiboak. (Garai horretan: erregimen frankista Estatu espainiarrean.)</p>	<p>Y=bX</p> <p>Z=cY</p> <p>Z=cbX</p>
--	---

Iturria: Saratxo, 2013: 108

Eremu teorikoan eztabaidatua izan ostean eta estrategikoki biolentzia erabiltzea erabaki ondoren, ETA ekintza-errepresio-ekintza praktikara eramaten saiatu zen. Hurrengo atalean 1967an hartutako estrategia zertan gauzatu zen ikusiko dugu.

Aurretik aipatu bezala, 1959ko abenduan egin zituen ETAk lehergailuz bere lehenengo ekintzak. 1961eko uztailean jauzi kualitatibo bat eman nahi izan zuen Donostiara zihoan falangistez beteriko trena errailetik ateratzen saiatu zenean. Edonola ere, bere lehenengo urtetan ETA militante berrien kaptaziora eta formaziora zein propaganda ekimenak burutzera dedikatu zela azpimarratu behar da, hura izanik 1964ra arteko bere ekinbide nagusia (Jáuregui, 1981: 273). Izan ere, 1964an antolatutako III. Biltzarrean ETAk prozesu iraultzaile bat aurrera eramateko erabakia ofizialki onartu zuen. Beste gauza batzuen artean, euskal *hierarkia paraleloak* (OPA) martxan jartzea proposatzen zuen. Hierarkia paralelo horien funtzioa etorkizuneko Euskal Estatuaren instituzioak eraikitzea eta frankismoari zilegitasuna eta eraginkortasuna kentzea zen (Krutwig, 2006: 410). ETAren teorizazioaren arabera, hierarkia paraleloen ezarpena prozesu

iraultzaileak iraun artean aurrera eraman behar da, ez da garaipenera itxaron behar¹⁰²:

“Conforme a lo dicho sobre las jerarquías paralelas, iremos creando en cada pueblo de Euskadi un ayuntamiento clandestino con su alcalde y concejales (...) Así, el día de la independencia tendremos prácticamente en pie y funcionando todos los servicios¹⁰³.”

IV. Biltzarrean (1965) ETAk lau sailetan banatu zituen bere barne-antolamendua: informazio saila, bulego politikoa, OPA eta sail militarra. Azken sail horren egoera ETAk garai horretan teoriaren eta praktikaren artean zuen distantziaren adierazlea zen; gerra iraultzaileaz, borroka armatuaz edota iraultza integrazleaz hitz egiten zen bitartean, sail horretako egoerak ez zuen aukera handirik ahalbidetzen: sei pertsona, pistola bat eta sei metrailera ziren ETAREN garaiko baliabide militar guztiak (Núñez et al., 1993 (1): 163). Hala ere, V. Biltzarraren bigarren zatiaren ostean, ETA ekintza-errepresio-ekintza espirala martxan jartzeari ekin zion.

Estrategia horren garapena bi fasetan bana daiteke: lehenengoa 1967-1970 tarteari dagokio¹⁰⁴ eta bigarrena 1971-1974 tarteari. Izan ere, Ibarrek (1987: 67-68) aipatu bi faseak ezberdintzen ditu, bakoitzari logika eta ezaugarri propioak emanez. Lehenengo etapari dagokionez, Ibarren ustez ekintza-errepresio-ekintza espirala zerotik hasten da, herri mobilizazio urriko egoera batetik, eta estrategiaren jomuga insurrekzio orokor batera ailegatzea da akzio-errepresio prozesu baten ondorioz¹⁰⁵, zeinetan, ETAREN planteamenduen arabera, Estatuaren errepresioa elementu gakoa da insurrekzioaren fasera ailegatzeko.

¹⁰² Letamendiaren arabera (1994 (1): 293) IV. biltzarrean onartutako *Carta a los intelectuales* dokumentua izan zen ETAk hierarkia paraleloak sortzen hasteko lehenengo deia.

¹⁰³ *Guerra revolucionaria. La insurrección en Euzkadi*; in Núñez et al., 1993: 281.

¹⁰⁴ Ekintza-errepresio-ekintzaren strategiaren hastapena 1965ean koka daiteke ere, hots, ETAREN IV. Biltzarra burutzen denean. Hala ere, strategiaren inplementazio praktikoari dagokionez, zuzenago iruditzen zaigu 1967 urtea ezartzea hastapen gisa, hots, behin ETAREN V. Biltzarraren bigarren zatia burutu eta gero.

¹⁰⁵ 1968ko uztailean idatzitako *“La acción-represión en Euzkadi”* dokumentuan ETAk ekintza-errepresio-ekintza espiralaren logika eta ordura arte izandako garapena azaldu zuen. Ikusi dokumentua in Garmendia, 1979 (2): 193-200 eta Hordago, 1979 (7): 518-523.

Bigarren fasea, aldiz, espirala indarrean dagoen puntu batetik hasten da; herri mobilizazioaren maila altuagoa da aurreko fasean baino, espiralaren lehenengo urratsak bete baitira dagoeneko (Ibid). Bigarren fase honetan, ETAREN helburua herri mobilizazioa praktika armatuarekin lotzea izango da espiralaren azken fasera igarotzeko, hots, herri insurrekzio armatua inplementatzeko. Izan ere, Ibarraren ustetan bigarren fase horretan Estatuaren errepresioa ez da elementu gakoa ETAREN estrategiaren inplementaziorako, erakundeak konfiantza handiagoa baitu herri mobilizazioaren garapenean aurreko etapan baino (Ibid).

III.3.2 Ekintza-errepresio-ekintza estrategiaren lehen fasea: 1967-1970.

V. Biltzarraren bigarren zatiaren ostean (1967) ETAK teoriatik praktikarako jauzia eman nahi zuen ekintza-errepresio-ekintza espiralarekin. Izan ere, nahiz eta bere IV. Biltzarrean (1965) ekintza-errepresio-ekintza espirala martxan jartzea adostu, 1965ean eta 1966an ETAK ez zuen ekintza garrantzitsurik egin, eta, hortaz, espirala ez zen martxan jarri 1967ra arte. Izan ere, ekintza-errepresio-ekintza espiralaren adibiderik argiena 1968an gertatu zen. Urte horren ekainaren 7an ETAREN V. Biltzarra zuzendaria eta erakundearen ideologoetako bat izan zen Xabier (Txabi) Etxebarrietak¹⁰⁶ José Pardines guardia zibila hil zuen Billabonan, azken honek Etxebarrieta Iñaki Sarasketarekin batera zihoan kotxea kontrol batean gelditu eta gero. Ordu batzuk geroago, Guardia Zibilak Etxebarrieta tiroz hil zuen Tolosako Benta Haundiko bidegurutzean. Egun berean, Txabi Etxebarrieta biolentzia hilgarria erabiltzen eta bere kontra jasotzen zuen ETAKO lehen militantea bilakatu zen. Herri-mobilizazio handiak eta erregimen frankistaren errepresio handia eragin zituen gertaera horrek.

¹⁰⁶ Etxebarrietak idatzi zuen urte horretako Aberri Egunerako ETAK prestatutako agiria (Ikusi Hordago, 1979 (6): 523). Agirian nazio frontearen aldeko aldarria egiten zen; fronte horrek programa minimo baten inguruan herriko maila popularrak bildu behar zituela esanez (Odriozola, 2016: 216).

Bi hilabete geroago, abuztuaren 2an, ETAk Espainiako Poliziaren Brigada Politiko Sozialaren burua eta torturatzaile ezaguna zen Melitón Manzanás hil zuen. Etxebarrietaren eta Manzanásen heriotzak hain denbora laburrean burutu izanak bigarrena lehenaren erantzun gisa ulertzera eramán lezake. Hala ere, ETAk bere azkenengo *Zutabea* (2018) Manzanásen kontrako ekintza *frankismoaren terrorearen erantzun orokor gisa* eta Etxebarrietaren heriotza burutu baino lehenago erabaki zuela adierazi zuen. Halaber, dokumentu horretan ETAk Manzanásen kontrako ekintza inflexio puntu bat izan zela bere ekinbide armatuan adierazi zuen:

Erakundeak pertsona bat hiltzeko prestatuturiko lehen ekintza izan zen eta, propaganda armatuaren ildoak gaindituz, jarduera armatu erasokorrako baterako urratsa iragarri zuen, ondoren etenik izan ez zuena ETAk borroka armatua utzi arte. Inflexio puntu horretatik aurrera enfrentamendua areagotu eta ETArek ekintza armatuen kopurua emendatu egin zen (ETA, 2018: 19-20).

Halaber, ekintza hura aldarrikatu zuen agirian¹⁰⁷, ETAk martxan jarritako iraultza integraleko prozesuaren baitan kokatu zuen Manzanásen heriotza, herriaren sostenguaren beharra azpimarratzen zuelarik:

Pero no queremos que la ejecución sea considerada como un hecho aislado, como una venganza privada de poca importancia. La ejecución del policía Manzanás es un importante paso adelante en nuestra lucha revolucionaria y adquiere su verdadero valor al situarlo dentro de esta lucha (...) seguiremos adelante mientras el pueblo nos ayude, nos apoye y quiera que sigamos, mientras nuestro pueblo siga comprendiendo que ser vasco y ser pueblo, hoy, significa lucha.

Ibarraren arabera (1987: 74) Manzanásen kontrako ekintzak lagundu zuen ETAk ekintza-errepresio-ekintza espiralarekin lortu nahi zituen erregimen frankistaren deslegitimaziozko efektua zein erakundearen biolentziaren legitimaziozkoa indartzen. Izan ere, Estatuaren biolentziaren monopolioa kolokan jartzen hasi zen ETA bere jardunarekin. Halaber, Manzanásen kontrako ekintzak frankismoaren errepresio latza ekarri zuen: 1968an ETArekin lotutako 434 atxilotu, 189 kartzelaratu, 75 deportatu eta 38 exiliatu egon ziren (Bilbao, 2006), eta 1969an 1953 atxilotu egon zen Euskal Herrian (Garmendia, 2000: 146), haien artean ETArek orduko zuzendaritza ia osoa atxilotua izan zen Bilbon eta

¹⁰⁷ Melitón Manzanás, *ejecutado*; in Hordago, 1979 (7): 531-533.

Kantabrian izandako operazio polizialen ondorioz. 1969ko amaieran 300 euskal militante inguru (ez solik ETakoak) zeuden espetxeratuta, eta hiru pertsona hilda suertatu ziren indar polizialek tirokatuak (Zabalza, 2015: 111). Horrek, espiralaren indartzea ekarri zuen, neurri batean bada ere. Izan ere, ETaren ekintza-errepresio-ekintza espirala martxan jartzeko funtsezkoa izan zen erregimen frankistaren papera; alde batetik, bere jarrera errepresiboarekin espiralaren ziklo osoa betetzen baitzuen, eta, bestetik, ETaren estrategia bera errepresio harekin koherentea zelako (Jáuregui, 1981; Jeram & Conversi, 2014; in Odriozola, 2016: 254 eta 341).

Frankismoaren errepresioak goia jo zuen 1970ean Burgosko prozesuarekin, zeinetan ETako 16 militante epaituak izan baitziren terrorismoa leporatuta, haietako sei Manzanas hil izanaren akusazioa jasoz. Epaketak 25 egun iraun zituen, eta abenduaren 28an Burgosko Epategi Militarrak epaia publiko egin zuen: 9 heriotza-zigor sei akusaturentzat (Manzanasenaz gain, Fermín Monasterio taxilariaren heriotza leporatu zitzaien haietako batzuei) eta 519 urteko kartzela-zigorra orotara. Hala ere, Euskal Herrian eta nazioartean epaketak sorturiko oihartzun soziala bide, Francok auzipetuen heriotza-zigorrak bertan behera utzi eta 30 urtetako kartzela-zigorrak ezarri zizkien kondenatuei. Gogoratu behar da 1970eko abenduaren 1ean ETak (ETA-Vak)¹⁰⁸ Donostian Alemaniako kontsula zen Eugen Beihl Schaeffer bahitu zuela. Burgosko prozesuaren epaiak kontsularen etorkizuna erabakiko zuela adierazi zuen ETak (Bruni, 1988: 125). Hala ere, abenduaren 25ean, epaia atera baino hiru egun lehenago, Beihl askatua izan zen. Geroago jakin zenez, Telesforo Monzón buru zuen Anai Artea elkartearen bitartekaritzaren bidez, Alemaniako Gobernuak Francorekin hitzartu zuen Burgosko epaituak ez zirela heriotza-zigorrera kondenatuak izango, eta horren ondorioz Beihl askatua izango zela.

¹⁰⁸ ETA Viek agiri bat atera zuen bahiketarekin zerikusia ez zeukala esanez. Ikusi *Comunicado de la dirección nacional de ETA*; in Hordago, 1979 (10): 117.

Horrela izan ezean, Alemaniak Espainiarekiko harreman ekonomikoak moztuko zituen (El País, 1981). Bahituta egonda, Beihlek ihes egitea lortu zuen, baina herritar batzuegana laguntza eske jo zuenean, herritar horiek Beihl bueltatu zioten ETari (Ibid). Bere azken *Zutabean*, ETAk ekintza hori euskal gatazka politikoa nazioartean ezaguna izateko burutu zuela adierazi zuen:

ETAk, herri erantzun irmoa antolatzearekin batera, Euskal Herriaren askatasun nazionalaren aldeko borroka nazioartean entzunarazteko ekintza burutu zuen, Alemaniako Kontsula bahituz. ETAk burutu molde horretako lehen ekintza izan zen eta 24 egun iraun zituen (ETA, 2018: 20).

Burgosko epaiketaren prozesuak ekintza-errepresio-ekintza espirala bere unerik gorenera eramanean zuen. Urte bat lehenago, 1969an, ETA oso ahulduta zegoen erregimenaren errepresioaren ondorioz, baina prozesuaren oihartzunak eragin zuen ETako militanteak erregimen frankistaren kontrako abangoardia bilakatzea Euskal Herrian, Espainian eta nazioartean (Muro, 2008: 106). Zentzu horretan, ekintza-errepresio-ekintzaren logikak inork gutxik espero ahal zuen eraginkortasuna lortu zuen (Whitfield, 2014: 43).

Hala ere, espiralak ez zuen eraginkortasun maila bera lortu langile mugimenduaren atxikipenari zegokionez. ETA langile mugimenduaren erreferente nagusi bilakatzen saiatu zen garai horretan bere Langile Frontearen bidez. Horretarako, ETA langile mugimenduan sartu zen era aktibo batean, batez ere, enpresa gako batzuetan zituen militante batzuei esker (Ibarra, 1984: 186). Horrek eta 1967an CC.OOen kontrako ilegalizazioak ETA Euskal Herriko langile mugimenduaren erreferente berria izatea ahalbidetu zuten (Ibid, 1987: 75). Hala ere, orduko euskal langile mugimenduak ez zuen bat egiten ETaren helburu nazionalistekin, eta nahiz eta erakundearen ekinbideari esker identifikazio-prozesu bat sortu zen ETaren eta langile mugimenduaren artean, langile mugimendua ez zen ETaren strategiaren aktibo garrantzitsu bilakatu, identifikazio hori ez baitzen ETAk espero zuen mailara heldu. ETA euskal langile mugimenduaren ikurra bilakatzen ari zen bere borroka antifrankistagatik baina

ez langile klase horrek bat egiten zuelako ETAREN aldarrikapen nazionalekin¹⁰⁹ (Ibarra, 1987: 78). Horrez gain, garai horretan ETAK ez zuen langile mugimenduarekin zuzenki lotutako ekintza armaturik burutu, eta ETAKoak ez ziren langileen kontrako errepresioa ez zen izan ETAREN kontrakoa bezain latza, hori izanda langile mugimendua espiralaren logikan ez sartzeko beste faktore garrantzitsu bat (Ibid).

Izan ere, Burgosko prozesuaren ostean langile mugimenduaren eta ETAREN arteko identifikazio hori gutxitzen joan zen. Esan daiteke, beraz, ETAK planteatutako ekintza-errepresio-ekintza espiralak porrot egin zuela langile mugimenduaren inplikazioari dagokionez. Alde batetik, langile mugimenduak, momentu puntualetan salbu, biolentziarik gabeko borroka bat aurrera eraman zuelako, eta, bestetik, langile mugimenduak ez zuelako bat egin ETAREN estrategia insurrekzionalarekin (Ibid).

Hain zuzen ere, langile mugimenduarekiko harremanak, antolaketa-ereduak, marxismoaren eta nazionalismoaren arteko dialektikak eta biolentziaren erabilpenaren inguruko iritzi ezberdinek barne zatiketa berriak eragin zituzten ETAREN baitan, ondoren ikusiko dugunez.

III.3.3 Marxismoa, nazionalismoa eta biolentzia politikoa. 1970eko zatiketak.

V. Biltzarraren osteko urteetan hiru joera egon ziren ETAREN baitan. 1966an ETABerriren zatiketa burutu zen moduan, 1970ean ere aipatu joeren arteko ika-mikek zatiketa berriak ekarri zituzten. Alde batetik, ETAREN V. Biltzarrean adostutako oinarri ideologiko eta estrategikoak indarrean mantentzen zituen joera zegoen, ETA-V bezala ezagutu zena (gerora, ETAREN siglak bere gain mantendu zituen

¹⁰⁹ 1967an sorturiko *Comisión Obrera Provisional de Gipuzkoak* (zeinetan ETAREN Langile Fronteak parte hartzen baitzuen) bere gain hartu zuen euskal auzi nazionala (CC.OO de Euzkadi, 2001: 9). Hala ere, oro har, auzi nazionala ez zen orduko euskal langile mugimenduaren lehentasuna.

bakarra). Bigarrena, borroka armatuaren estrategia kolokan jartzeaz gain, ETA Espainia mailako alderdi marxista-leninista sortzeko helburua zuena eta (*Células Rojas* izenarekin ezagutu zena izan zen. Eta hirugarrena, 1970eko Biltzarra¹¹⁰ deitu zuena izan zen, ETA euskal langileen alderdi bihurtu nahi zuena, eta urte batzuk geroago, *Células Rojas* taldeak egin bezala, nazionalismoaz arnegatu zuena: ETA-VI. Aipatu hiru joeren arteko ika-mikez zentratuko gara hurrengo lerroetan.

III.3.3.1 Células Rojas.

*Células Rojas*¹¹¹ taldeak ETAREN V. Biltzarrean adostutako oinarri ideologikoei eta estrategikoei egindako kritika handienak hiru eremutan bana daitezke: nazio arazoaren interpretazio ideologikoa, borroka armatuaren erabilpena eta mugimendu iraultzailearen antolamendu-eredua (Núñez et al., 1993 (3): 39). Kritika horiek euskal nazio arazoari marxismo klasikoaren eta Stalinen Estatu multinazionalen inguruko teorien¹¹² aplikatze zorrotzaren ondorioz zetozen (Iztueta & Apalategi, 1977: 83). Letamendiak (1980: 11). hiru puntu nagusitan ikusten du talde horren berezitasuna orduko ETAREKIN alderatuz: 1) borroka armatua errefusatzeko zuten; 2) nazionalismoa (euskal nazionalismoa barne) ideologia burgestzat hartzen zuten; 3) klase borroka Estatu espainiar mailan kokatzen zuten. Nahiz eta talde horrek ekintza armatu batzuk burutu zituen

¹¹⁰ Biltzar hori 1970eko abuztuaren 31n burutu zen Itxason. Biltzarra antolatu zuen barneko zuzendaritzak eztabaidatzeko txostenak bildu zituen *Kemen* 3an. Txosten gehienek kolonialismoaren kontrako ikuspegia alboratu eta marxismo-leninismoa, eta neurri txikiagoan maoismoa, hartzen zuten oinarri gisa. Txosten haietatik, soilik "Paten Kutzat" izenekoak defendatzen zuten nazio frontearen eraketa zein ETAREN parte-hartzea bertan. Barneko zuzendaritzak "Proposiciones generales" izeneko dokumentua aurkeztu zuen biltzarraren gidoi moduan. Dokumentu horretan "independentzia" eta "Euskal Estatua" kontzeptuak kendu eta "autodeterminazio eskubideaz" hitz egiteaz gain, borroka armatuaren erabilpena guztiz alboratzen ez bazen ere, hura "kritikotasunez" aztertu behar zela esaten zen (Letamendia, 1994: 346-347).

¹¹¹ Ikusi talde horrek sortutako dokumentuak in Hordago, 1979 (11). Ikusi ere Iztueta & Apalategi, 1974: 83-97.

¹¹² Ikusi Stalin, 1913.

1970eko udaberritik aurrera, batez ere bankuen lapurretak (Jauregui, 1981: 469), 1972an argitaratutako *Saioak* aldizkariaren 2. alean gerra iraultzailearen eta borroka armatuaren kontrako jarrera adierazi zuen:

“La estrategia de guerrilla aplicada hoy a Euskadi está determinada por el contenido de la lucha burguesa de la historia de ETA (...) Creemos que únicamente la lucha de masas dirigida y orientada por el proletariado podrá resolver el problema social, fundamento de la inadaptación nacional de Euskadi¹¹³”.

Era berean, nahiz eta nazionalismo mota ororen kontra agertu, internazionalismoaren argudiopean euskal langileek Estatu espainiarraren batasuna defendatu behar zutela aldarrikatzen zuen (Iztueta & Apalategi, 1977: 95). Hara, *Células Rojas* taldeak hartutako bide ideologikoa ETAREN V. Biltzarrean adostutako oinarrietatik erabat urruntzen zen. Are gehiago, V. Biltzarrean euskal nazioaren oinarritzko elementutzat hartu zen etnia kontzeptuaren aurkakotasuna adierazi zuen, kontzeptu metafisiko eta existentzialista zela argudiatuz (Núñez et al., 1993 (3): 40). Horrez gain, fronte nazionalaren eraketa proposatzea irrigarria zela esan zuen talde honek *Saioak*¹¹⁴ aldizkariaren 3. zenbakian (Letamendia, 1994 (1): 346). Halaber, euskal langileen alderdia sortzearen aurka azaldu ez arren, formazio politikoan sakontzeko etapa ezberdinak igarotzea beharrekotzat hartzen zuen urrats hori eman aurretik. Hori izan zen, hain zuzen ere, 1970eko Biltzarrearen talde bultzatzailearekiko (ETA-VI) ezadostasun nabariena. Izan ere, aipatu *Saioak* 3an, *Células Rojas* taldeak 1970eko biltzarra “*una lucha a muerte entre lo pequeño burgués y lo proletario*” bezala interpretatu zuen. Aldizkari hura argitaratu eta gutxira, *Células Rojas* talde gisa disolbatu zen (Ibid: 348).

¹¹³ *Saioak* 2; in Apalategi, 2006: 166.

¹¹⁴ Ikusi aldizkari hori in Hordago, 1979 (11): 459-526.

III.3.3.2 ETA-VI.

V. Biltzarrean adostutako oinarriak kolokan jarri eta gero 1970eko Biltzarra deitu eta bere zilegitasuna onartu zuen joera bakarra izan zen ETA-VI¹¹⁵ bezala ezagutu zen taldea. Talde horrek egindako kritika nagusiak V. Biltzarreko erabakiei hurrengo puntuetan zentratu ziren: 1) lau fronteen eskema; 2) ekintza-errepresio-ekintza espiralaren eraginkortasuna; 3) ETAREN antolaketa eredua; 4) Euskal Herriaren zapalkuntzaren jatorria; 5) nazio frontea eta euskal burgesiarekiko aliantzak (Iriarte, 1980: 25). Borroka armatuari zegokionez, nahiz eta 1970ean horren beharra ez ukatu, nazionalismoarekiko lotura zuenekoaren aurkakotasuna agertzen zuen dagoeneko 52. *Zutiken*: “*lo que tiene de progresista la afirmación sin equívocos de la necesidad de la violencia revolucionaria es anulado por el hecho de afirmarlo a partir de una concepción estrechamente chauvinista (nacionalismo burgués)*” (Apalategi, 2006: 166). Hain zuzen ere, 53. *Zutiken* (1971), ETA-VIek nazionalismoarekiko apurketa ideologikoa adierazi zuen: “*en ETA se ha producido en los últimos tiempos una ruptura, un corte: el corte con la ideología nacionalista y con manifestaciones de dicha ideología en la práctica política*”.

Horrekin lotuta, euskal nazio askapena kontzeptu burgestzat hartu zuen, eta Estatu espainiarraren barneko Euskal Herri libre bat aldarrikatzen zuen internazionalismoaren argudioa erabiliz (Iztueta & Apalategi, 1977: 103). Izan ere, ez zuen argitasunez azaltzen Euskal Herriko independentziaren inguruko bere jarrera; autodeterminazio eskubidea defendatzera mugatzen zen. Halaber, aipatu *Zutik* 52an ETAREN ordura arteko izaera gogor kritikatu zuen: “*ETA era una organización populista, marginada del movimiento de masas y movilizada por inquietudes individualistas*”. 1972ko uztailean eginiko Biltzar Ttipiaren ostean bitan banatu zen ETA-VI erakundea: *mayos* (mayoritarios) eta *minos*

¹¹⁵ Ikusi talde horrek (kasu batzuetan ETA – *Iraultza ala Hil* bezala sinatuta) sortutako dokumentuak in Hordago, 1979 (11). Ikusi ere Iztueta & Apalategi, 1977: 99-115.

(minoritarios). Lehenak troskismoaren aldekoak ziren eta alderdi iraultzailea bihurtu nahi zuten ETA-VI. Erbestean zegoen ETA VIren zuzendaritza aukera honen aldekoa zen. Bigarrenek, aldiz, ez zuten troskismoaren aukera defendatzen, eta alderdi komunista bat eratzearen alde egon arren, troskismoa ez zen beste aukera batzuen aldeko jarrera adierazten zuten. Azkenenean, bozketen ostean *mayoen* aukera gailendu zen bozka batengatik, eta orduan burutu zen barne zatiketa. Mayoek LCR (Liga Comunista Revolucionaria) mugimenduan sartzea erabaki zuten 1973an (hasieran ETA VI-LCR bezala sinatzen zituzten agiriak). 1976an LCR LKI (Liga Komunista Iraultzailea) izendatzera pasatu zen Hego Euskal Herrian. Minoei dagokienez, batzuk PCerekin hizketan hasi ziren, eta 1974an ehun bat militante sartu ziren Espainiako alderdi komunistan. Beste batzuk ORT (Organización Revolucionaria de Trabajadores) alderdi maoistara edo ETA-Berrik sustatutako MCE-EMK erakundean (Movimiento Comunista de Euskadi-Euskadiko Mugimendu Komunista) sartu ziren. Beste batzuek, bai mayoak bai minoak, ETAREN siglak bere gain hartu zituen ETA-Vera sartzea erabaki zuten. Ikusi Letamendia, 1994: 361-365.

III.3.3.3 ETA-V.

V. Biltzarreko tesien defendatzaileen aburuz, *Células Rojas-Saioak* zein ETA-VI taldeak ETAREN barneko desbideratze espainolistak ziren, eta haien aurrean V. Biltzarrean onartutako ETAREN definizioa, hots, *euskal nazio askapeneko mugimendu sozialista* mantendu zuten. Izan ere, aurreko bi taldeen aldarrikapenen aurrean, ETA-Vek¹¹⁶ burgesia nazionalarekiko aliantza estrategikoa defendatzen zuen, nazio frontearen aldeko logikapean. Halaber,

¹¹⁶ Ikusi talde horrek (kasu batzuetan ETA – *Askatasuna ala Hil* bezala sinatuta) sortutako dokumentuak in Hordago, 1979 (12). ETA Vek ETA VIren inguruan egindako kritikak ezagutzeko ikusi “Política del grupo llamado “ETA VI Asamblea”, *Zutik* 60, in Hordago, 1979 (12): 257-260.

Estatu espainiar mailako langile-frontea sortzearen aurkakotasuna adierazten zuen:

“Es una necesidad aliarse con las clases burguesas y pequeño-burguesas en un Frente Nacional (...) comprometerse con los trabajadores de dos naciones opresoras obliga a una seria problemática de explicación de nuestro problema nacional para evitar que la ideología dominante aliene estas alianzas y las convierta en una negación de nuestra lucha por la independencia¹¹⁷”.

Era berean, borroka armatuaren eta masa borrokaren arteko harreman dialektikoa defendatzen zuen beste bi taldeen bateraezintasun-argudioen aurrean.

“Lo que es completamente metafísico es oponer “las acciones militares” a “las acciones de masas”; las dos se complementan, el salto dialéctico importante es el momento en el que se pasa de las acciones de grupos de vanguardia a las acciones armadas populares¹¹⁸”.

Izan ere, ETA-Veko bost kidek¹¹⁹, guztiak V. biltzarrean hautatutako ETArekin Biltzar Tipiko kideak izanda, testu bat sinatu zuten 1970eko Biltzarrerako deia indargabetuz. Sinatzaileen arabera, biltzar hori deitu zuen Komite Exekutiboak ez zuen hura deitzeko zilegitasunik. Era berean, nazio frontearen aldeko aldarria berresten zuten.

“Berriz ere, talde arrotz batzuk, batez ere espainolak saiatu eta saiatzen dira euskal politika egileen artean nahaspila pizten. Badira ere haien burua abertzale daukatenak eta gazteria bide galgarri batera bildu nahi dutenak, espainol edo frantses asuntoak konpontzeko¹²⁰”.

Hurrengo taulan hiru taldeen arteko alde ideologiko eta estrategiko nagusiak islatzen dira.

¹¹⁷ Zutik 59; in Apalategi, 2006: 168.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Edur Arregi, Juan José Etxabe, Emilio Lopez Aadan (Beltza), Julen Madariaga, Federico Krutwig.

¹²⁰ Seigarren Biltzarraren kontrako agiria (Núñez et al., 1993 (3): 247)

	<i>Células Rojas</i>	ETA-VI	ETA-V
Biolentzia politikoaz	Kontra	Zalantzan	Alde
Euskal Estatuaz	Kontra. Espainiaren barneko autonomiaren alde	Zalantzan. Autodeterminazio eskubidearen alde (maila teorikoan)	Alde
Proposatutako antolaketa-eredua	Estatu mailako mugimendua ETA: erakunde gisa desagertu	Estatu mailako mugimendua ETA: euskal langileen alderdia	Euskal nazio frontea ETA: frontearen abangoardia
Nazionalismoaz	Kontra	Kontra	Alde: Nazionalismo iraultzailea

Iturria: Saratxo, 2013: 107

Hala ere, Burgoseko epaituen hausnarketek inflexio puntu bat ezarri zuten ETAREN garapen ideologikoan. Horrela, ETAKO militante horiek marxismo-leninismoa era esplizituan onartzean eta ETA-VI taldeari zilegitasuna ematean, bai *Células Rojas* taldearen aukera “likidazionista” nahiz ETA-VEKO tesi antkolonialisten defendatzaileen aukera (Krutwig, Beltza, Madariaga...) orduko ETAREN oinarri ideologikoetatik at kokatuak izan ziren. Gogoeta horiek *Documento de los presos de Burgos dirigido al Biltzar Ttipia de su organización Euskadita Askatasuna* idazkian bildu ziren¹²¹. Izan ere, Burgoseko epaiketaren osteko ETAK bere egin zituen epaituen tesiak, *Zutik* 63an¹²² modu agerian azaldu zen moduan. Aitzitik, nahiz eta Burgosko epaiketaren ostean ideologikoki gogoeta antkolonialistekin apurketa egon, ETA-V izan zen erakundearen jarraikortasun historikoa mantendu zuena¹²³. Izan ere, Zalbidek idatzitako *Fines y medios de la*

¹²¹ Ikusi Hordago, 1979 (10): 199-218. Burgosko auziperatuek idatzitako gutunak bi bertsio izan zituen: lehenean, ETA Viren alde eta ETA-VEKO taldean ziren Biltzar Ttipiko bost kideen aurka kokatzeaz gain, azken horien kontrako irain pertsonal gogorak ere topa zitezkeen. ETA-VEK, aipatu irainak kenduta, gutunaren eduki politikoarekin bat egin eta argitaratu zuen. Gutunean marxismo-leninismoaren aldeko apustu garbia egiten zen (López Adán, 2012: 135, 48. oharra).

¹²² In Hordago, 1979 (12): 355-362. Ikusi, gehigarri gisa Garate, 1971.

¹²³ 1972an Onaindiak, Uriartek eta Zalbidek gutun bat idatzi zuten Cáceresko kartzelatik ETA-V ETA bakarra zela esanez (Lopez Adan, 2012: 135, 48. oharra). Ikusi gutuna in *Zutik* 62; Garmendia, 1979 (2): 267-278.

*lucha de liberación nacional*¹²⁴ dokumentuan defendatutako ideia antiinperialistak erakundearen zigilu ideologiko nagusia bilakatzen hasi ziren (Jauregui, 1981: 470).

III.3.4 Ekintza-errepresio-ekintza estrategiaren bigarren fasea: 1971-1974.

Aurretik aipatu bezala, ekintza-errepresio-ekintza espirala martxan jarrita zegoen Burgosko epaiketaren garaian, baina ez ETAk aurreikusitako neurrian. Frankismoaren kontrako herri mobilizazioak ugaltu ziren, eta herri sektore batzuk, langile mugimendua barne, ETA begi onez ikusten hasiak baziren ere, onespén edo oniritzi horrek ez zen ETAREN proposamen insurrekzionalerako bulkada nahikorik ekarri (Ibarra, 1987: 85). Izan ere, 1971an, 1970eko barne zatiketen ostean eta errepresioaren eraginez, ETA-V oso ahulduta aurkitzen zen. Borroka armatuaren eta bide iraultzailearen aplikazioa defendatzen jarraitzen zuen ETA-Vak, baina Burgosko auziperatuek 1970eko VI Biltzarrari, eta hortaz ETA-VIri, emandako babesak barne erreferentzialtasuna kendu zien V Biltzarreko ideien defendatzaileei. Hala ere, 1971ko martxoan ETA-VIko Bizkaiko zuzendaritza atxilotu zutenean, ETA-Veko kideak saiatu ziren militante berriak erakartzen, eta hurrengo biltzar baterako prestakuntzekin hasi ziren (Bruni, 1988: 135). Halaber, 1971ko abuztuan ETA-Vek berrestrukturazio prozesu bat abiatu zuen, zuzendaritza berria aukeratzeko (Zabalza, 2015: 130). 1972an, EGI-Batasuna ETA-Van sartzean, ehunka militante berri gehitu ziren fronte guztietara, fronte militarra barne. Izan ere, hurrengo hilabeteetan hamarnaka komando berri sortu zituen ETA-Vek (Giacopuzzi, 1997: 19).

¹²⁴ Eskuragarri <http://www.abertzalekomunista.net/es/relato-historico/historia-del-mlnv/vi-asamblea/documentos-vi-asamblea/621-fines-y-medios-en-la-lucha-de-liberacion-nacional-1974> [Kontsulta: 2019-1-30].

Bere jarduera armatuari dagokionez, 1971n zehar ugaldtu ziren ETA-Vek buruturiko ekintza armatuak: lapurretak banketxeetan, leherkariak erregimenaren egoitzetan eta ultraeskuindarren ondasunen kontrako ekintzak, besteak beste. Orotara, 71 ekintza armatu burutu zituen, eta lau militante hilda suertatu ziren poliziaren kontrako enfrentamenduen ondorioz (Zabalza, 2015: 132) Hala ere, ETAk segitzen zuen erreferentzialtasuna bilatzen langile mugimenduaren baitan, eta horregatik lan munduko gatazketan era zuzen batean sartzea erabaki zuen. Horrela, 1972ko urtarrilean Lorenzo Zabala Suinaga enpresaburua bahitu zuen. Zabala Precicontrol enpresaren zuzendaritzako kidea zen. Enpresa horrek beraien lan baldintzetan hobekuntzak exijitzeko greba egin zuten langile batzuk kaleratu izan zituen. ETAk langile horiek berriz kontratatzea eta haien lan-aldarrikapenak onartzea exijitu zuen Zabalaren askatasunaren truke. Zabalaren bahiketak lau egun iraun zituen, enpresak ETAREN eskakizunak onartu zituen arte. Zabalaren bahiketaren ostean ETA-V ETA bakarra kontsideratzen hasi zen (Bruni, 1988: 137), batez ere, aurretik aipatu dugun Onaindiaren, Uharteren eta Zalbideren gutuna publiko egin ostean. ETAk horrela azaldu zuen Zabalaren bahiketa *Zutik* 63an (1972)¹²⁵:

Todos los patronos son iguales para nosotros, no cambia nada que tengan o no apellidos vascos. Tanto unos como otros son nuestros explotadores. Dicen que Zabala es vasco, pero explota a los obreros con la misma violencia que y los mismos métodos que cualquier otro patrón, independientemente de su nacionalidad.

Dokumentu berean, ETAk borroka armatuaren eta masa borrokaren arteko dialektikaz hitz egin zuen, bien arteko uztarketa defendatuz:

El FM de ETA está llamado a constituirse más adelante como la armada popular si el proceso revolucionario así lo exigiera, limitándose hasta el presente a acciones que aparte de radicalizar este proceso, sirven para desenmascarar a los enemigos del PTV (...) Estamos convencidos de que todos aquellos grupos políticos que tienen fundamentada su estrategia de lucha ÚNICAMENTE en el movimiento de masas (...) no pueden hacer posible la revolución¹²⁶.

¹²⁵ Letamendiaren arabera (1994 (1): 370) *Zutik* 63 horretan ETAREN apurketa ideologikoa ideia antikolonialistekin agerian geratu zen. Izan ere, hirugarren munduko esperientzien ordeztan, ETAREN eredu berriak Hego Amerikako hiri-gerrillak izaten hasi ziren. Laqueurren arabera (1979; in Letamendia, 1994: 371), hiri gerrillaren eredu Che Guevarak Bolivian izandako porrotaren ostean eta "Ezker Berria"ren sektore batzuen erradikalizazioa eraginez sortu zen.

¹²⁶ "Razones de la lucha armada", in *Zutik* 63 (1972).

1972an ETAREN jarduera armatuak igoera izan zuen¹²⁷, eta erakundeko lau militante hilda suertatu ziren. Gorakada horrek autonomia puntu bat eta neurri bateko erreferentzialtasuna ematen zion Fronte Militarrari beste fronteen aurrean, baina erregimenaren errepresioa Fronte guztietan pairatzen zuen ETAK (Garmendia, 1979 (2): 172). Horregatik, urte horretako urrian aurre-biltzar bat antolatu zen ETAREN barne antolamendua berritzeko. Horrela, Fronte Kulturala Langile Frontearekin bateratu zen (Letamendia, 1994 (1): 373). Halaber, 1972an bertan idatzitako *Resolución sobre la lucha armada* izeneko dokumentuan, ETAK berretsi zuen *Zutik* 63an masa borrokaren eta borroka armatuaren artean azaldutako dialektika. Hala ere, ETAK onartzen zuen 1970etik aurrera “atzerapen iraultzaile” bat egon zela Bizkaian eta Gipuzkoan, eta Estatuaren errepresioa¹²⁸ aipatzen zuen hori azaltzeko:

“En Guipúzcoa y Vizcaya - zonas más politizadas – se ha producido un aparente retroceso revolucionario: las masas ya concienciadas no luchan ¿Qué ha detenido y frenado el espíritu revolucionario en estos contextos? (...) La causa más importante, sin duda, es la brutal e increíble represión desencadena por el Estado sobre dichas zonas. (...) la única posibilidad real de superar los obstáculos que hoy mantienen a las masas sumergidas en el reformismo, el abstencionismo y el desánimo es un aparato militar que, codo a codo con las masas (pero por delante suyo) dinamice nuevamente el proceso revolucionario (...) hasta sacarlo del callejón sin salida en que se encuentra¹²⁹”

Hala ere, ETAREN ustez frankismoak errepresioarekin lortu nahi zuen efektuaren kontrakoa lortzen ari zela, hots, euskal jendartearen kontzientzia iraultzailea

¹²⁷ ETAK 1972an eginiko ekintza armatuen zerrenda argitaratuta dago aurretik aipaturiko *Zutik* 63an.

¹²⁸ Ibarrenaren ustez, dokumentu horretan ETA baikorregi agertzen da langile mugimenduaren atxikimenduari eta parte-hartzeari dagokionez. Aldi berean, ETAK errepresioari buruz egiten duen irakurketa ez dela zuzena dio (1987: 90). Izan ere, Ibarrenaren errepresioa ez zela izan handiagoa 1970tik aurrera, eta langile mugimenduaren kontrakoa, adibidez, askoz ere puntualagoa izan zela aurreko urteetan baino. Hala ere, Zabalzak gogoratzen duenez (2015: 142), 1972-73 urteetan ETAREN kontrako errepresioa areagotu zen, bi urte haietan sei ETAKide hil baitzituzten Espainiako indar polizialek. Letamendiak (1994: 334) Euskal Herrian izandako errepresioarekin lotutako hurrengo datuak ematen ditu; Guardia Zibilak edo Poliziak hildako pertsonak: 1968an 1, 1969an 3, 1970ean 16, 1972an 4, 1973an 14, 1975ean 18, 1976an 16. Guardia Zibilak edo Poliziak balaz zauritako pertsonak: 1970ean 16, 1972an 22, 1973an 14, 1974an 20, 1975ean 38, 1976an 21. Atxilotuak: 1968an 434, 1969an 1953, 1970an 831, 1972an 616, 1973an 522, 1974an 1116, 1975an 4625, 1976an 515.

¹²⁹ Hordago, 1979 (15); in Ibarra, 1987: 88-89.

handitzea. Horrela, ekintza-errepresio-ekintza espiralaren zuzentasuna frogatutzat ematen zuen ETAk:

“Gracias a la actividad militar – política en realidad – de ETA, las masas, recién y violentamente reprimidas despiertan de su letargo (...). Todo lo contrario, al golpear (el Estado) sobre las masas lo único que provocó fue un incremento en la capacidad concienciativa del pueblo, es decir, un salto más en la espiral revolucionaria: precisamente el efecto opuesto al que buscaban. Así fue cómo ETA demostraba con su práctica la validez de la teoría del foco y de la espiral acción-represión¹³⁰”

Aitzitik, ETAk jarraitzen zuen langile mugimenduaren borroketan parte-hartze zuzenagoa bilatzen, langile mugimenduaren nolabaiteko abangoardia bilakatu nahian. 1973an Felipe Huarte enpresaburua bahitu zuen. Kasu horretan, Huarteren enpresak kaleratutako hainbat langileren berkontratazioa eta beraien lan baldintzen hobekuntza eskatzeaz gain, ETAk 50 milioi pezeta exijitu zuen Huarte askatzeko. Bahiketak hamar egun iraun zituen. Aipatutako eskakizunak bete ondoren, ETAk Huarte askatu zuen. ETAk horrela baloratu zituen Zabalaren eta Huarteren bahiketak bere azken *Zutabe*an:

1970. urte inguru hartan, ETAk ahalegin berezia egiten zuen ekinbide armatua berpizten ari zen herri borrokaren gainontzeko adierazpideekin uztartzeko. Fronte politikoa, kulturala eta Langile Frontearen bidez garatzen zen borroka osatzea zen batik-bat ildo armatuaren zeregina. Horrek azaltzen ditu, esaterako, garai hartan ETAk lan gatazka batzuetan zuzenean eragiteko egindako ekintzak, Lorenzo Zabala ugazabaren bahiketa 72an (4 egun), edo Felipe Huarte oligarkarena 73an (10 egun). Horrela, gutxika handituz joango zen etengabeko herri mobilizazioaren eta presioaren bidez, erregimen frankista ahultzea, bere amaiera azkartzea eta Euskal Herriaren askatasuna lortzeko egoera berriak sortzea bilatzen zuen ETAk (ETA, 2018: 20).

Izan ere, 1973 urte berezia izan zen ETAREN historiarako. Alde batetik, poliziak erakundearen Fronte Militarreko arduraduna zen Eustakio Mendizabal, “Txikia” hil zuen Algortan. Txikia ETako militante karismatikoa izateaz gain, Fronte Militarraren eta Langile Frontearen arteko lotura islatzen zuen, eta bere heriotzaren ostean bi fronteen arteko talkak areagotu ziren¹³¹. Halaber, ETA-Vren

¹³⁰ *Resolución sobre la lucha armada*; 1972an idatzitako barne dokumentua. In Hordago, 1979 (15): 153.

¹³¹ 1973an argitaratutako *Hautsi 3an*, Langile Fronteak idatzitako “Resolución sobre el Frente Miitar” dokumentua zegoen. Bertan, ETAk garai hartan fronte bakoitzari ematen zion funtzioa azaltzen zen. Ikusi dokumentua in Hordago, 1979 (15): 95-97. ETA Abraham Guillének idatzitako *Estrategia de la guerrilla urbana* oinarritu zen aipatu testua idazterakoan (Letamendia, 1994: 381).

VI Biltzarraren lehen zatia burutu zen urte horretako abuztuan Hasparnen, eta abenduan ETaren historiako ekintzarik sonatuenetako bat burutu zen: Carrero Blancoren aurkakoa, alegia

Urte horretako urtarrilean argitaratutako *Hautsi* 2an, ETAk bi funtzio ematen zizkion borroka armatuari: langile mugimenduaren arazoei erantzutea eta insurrekzioaren aurreko faseen garapena, “euskaal armada iraultzailea”ren sorkuntzaren aukera alboratu gabe:

“Nuestra acción armada posee dos caras: la primera, de acciones tácticas destinadas a responder a problemas donde nuestros trabajadores vean frenadas sus capacidades de acción precisamente por la existencia de esa violencia institucional y de esas unidades especiales represivas. La segunda: el desarrollo estratégico cara a la preparación de las fases previas a la insurrección popular, sin olvidar la posible constitución de dicha armada revolucionaria vasca si el proceso revolucionario así lo exigiera¹³²”

Dokumentu horretan ETAk esaten zuen jarduera armatuak ez zuela inoiz masen borroka ordezkaturiko, hura osatuko zuela baizik. Era berean, ETaren zuzendaritza-funtzioaren helburua borroka moldeen arteko haustura saihestea zela aipatzen zuen:

“la actividad militar nunca suplantarà la lucha de masas, sino que deberá completarla y reforzarla. El control y dirección ejercidos por la organización tendrá como resultado eliminar el peligro de una ruptura entre la lucha armada, por una parte, y las otras formas de lucha revolucionaria¹³³”

Aipatu *Hautsian* esandakoak bat egiten zuen ETAk eredu insurrekzionalaren inguruan eginiko gogoeta berriarekin. Izan ere, Hirugarren Munduko ereduak alboratuta¹³⁴, ETarentzat eredu eragingarri berriak Hego Amerikako hiri-gerrilletatik eta foku iraultzailearen teoretatik zetozen. Horrela, ETAk arreta jarri zuen 70 hamarkadan ugaltzen hasi ziren hiri-gerrillen esperientzietan: Uruguaiako Tupamaroak, Palestinako Fatah edota Irlandako PIRA. Regis

¹³² *Hautsi*, 2; in Ibarra, 1987: 92.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Letamendiaren arabera (1994 (1): 371) *Zutik* 63an (1972) ETaren apurketa ideologikoa gertatu zen ideia antkolonialistekin. Orduan, Hirugarren Munduko esperientzien ordeztu, ETarentzako eredu berriak Hego Amerikako hiri-gerrillak izaten hasi ziren (Ibid). Laqueurren ustetan (1979: 193), hiri-gerrillaren teoriak Che Guevarak Bolivian izandako porrotaren ondorioz eta “Ezker Berria”ren sektore batzuen erradikalizazioaren eraginez sortu ziren

Debray¹³⁵ (1967) izan zen foku iraultzailearen teoriaren eta antolaketa-eredu politiko-militarraren aitzindaria. Debrayren teoriaren arabera, talde zentralizatu batek eraman behar zuen insurrekzioaren zuzendaritza, “Estatu Nagusi Iraultzaile” baten gisa. Debrayk mendi-gerrillari zuzendutako foku iraultzailearen teoria hiri-gerrillaren eremura eraman zuen Abaham Guillének (1969)¹³⁶, gerra luzearen (*guerra prolongada*) inplementazioa proposatuz:

“Estratégicamente, en un país de alto porcentaje de población urbana, el centro de gravedad de la guerra revolucionaria debe estar en la ciudad, pero en base a combates sorpresivos, móviles, rápidos, con superioridad de fuego (...) El ejército popular debe utilizar la estrategia de usura del adversario por medio de la guerra prolongada, a fin de que la moral política del pueblo gane a la fuerza militar, a la técnica” (Guillén, 1969; in Letamendia, 1994 (1): 381).

Hiri-gerrillaren teoriak aproposak ziruditen ETAREN ezaugarri zein beharretarako, eta laster teoria haien eragina nabaritu zen erakundearen idatzietan. Izan ere, VI Biltzarraren lehen zatirako aurkeztu ziren txosten gehienak (nahiz eta ez ziren eztabaidatuak izan, bigarren zatirako uzten baitziren eztabaida ideologikoak) aipatutako hiri-gerrillaren teoretan oinarritzen ziren (Letamendia, 1994 (1): 383).

VI Biltzar hori 1973ko abuztuan egin zen, ETA Carrero Blancoren kontrako ekintza prestatzen ari zelarik¹³⁷. Bertan erakunde leninistetan ohikoa izaten den zentralismo demokratikoa aukeratu zuen ETAK antolaketa-eredu gisa (Garmendia, 1979 (2): 176). Nahiz eta VI Biltzarraren lehen zati horretan barne-

¹³⁵ Debray 1966an Che Guevarak Boliviako orduko presidentea zen René Barrientos boteretik kentzeko gidatutako gerrillan sartu zen. Gutxira, Guevarak gerrillatik ateratzeko agindua eman zion Debrayri, azken honek beldurra zuelakoan borrokatzeko. Orduan, Debray, kazetaria izatearen aitzakiarekin, herrixka baterantz abiatu zen Ciro Bustos gerrillariarekin batera. Bidean biak atxilotuak izan ziren. Orduan, jasandako presioaren ondorioz, Guevara atxilotzeko ezinbesteko informazioa eman zioten Boliviako armadari (ez dago argi bietatik zein izan zen informazio hori eman zuena). Debray epaitua eta 30 urtetako kartzela-zigorrrera kondenatua izan zen. Hala ere, 1970ean askatua izan zen.

¹³⁶ Ikusi Hodges & Guillén, 1975. Debray eta Guillénez gain, Carlos Marighela gerrillari brasildarraren eragina nabarmentzekoa izan zen ETAREN garapen estrategikoan (ik. Marighela, 1969).

¹³⁷ Hasiera batean, Carrero Blanco Espainiako presidenteordea zenean, ETAK haren bahiketa prestatzen ari zen, kondena luzea zuten presoeren ordezkari gisa helburuarekin. Hala ere, 1973ko ekainaren 2an Carrero Blanco Espainiako Presidente izendatzean eta haren segurtasun maila handitzean, ETAK bahiketaren ideia alboratu zuen.

zatiketarik ez gertatu, Fronte Militarraren eta Langile Frontearen arteko ezadostasunak geroz eta handiagoak bilakatzen ari ziren. Edonola ere, VI Biltzarraren lehenengo zatian ateratako aktetan ETAk oraindik ere insurrekzioaren eredia jarraitu nahi zuela irakur zitekeen:

“Concebimos la lucha armada como forma suprema de la lucha de clase trabajadora. Nuestra liberación como clase y como pueblo será posible mediante la insurrección armada del proletariado y del resto del pueblo de Euskadi¹³⁸”

1973ko abenduaren 20an ETAk Carrero Blancoren kontrako ekintza burutu zuenean, erakundearen barneko tentsioak handitu ziren, batez ere Fronte Militarraren eta langile Frontearen artekoak. Horrez gain, Carrero Blancoren heriotzaren ostean erregimen frankistaren agorpena agerikoa zen, eta indar politikoak etorriko zen aldaketa politikorako prestatzen ari ziren dagoeneko (Garmendia, 1979 (2): 179).

1974an ETAREN jarduera armatua ez zen gelditu. Apirilaren 4an Guardia Zibilarren “Brigada Anti ETA”ko buruzagia zen Gregorio Pasadas, hil zuen ETAk Azpeitian, eta hurrengo egunetan, Espainiako segurtasun indarretako beste hiru kide hil zituen (Giacopuzzi, 1998: 33). Halaber, 1974an bertan argitaratutako *Zutik* 64an Zalbidetik urte batzuk lehenago masen borrokaren eta borroka armatuaren arteko dialektikaz esandakoa beretzat mantentzen zuen ETAk, ordura arteko borroka armatua erregimenaren kontradikzioak handitzeko baliorduna izan zela aitortzen zuelarik:

“La lucha armada ha contribuido eficazmente, pues, a resaltar y agudizar las contradicciones del sistema y su carácter opresivo, complementando las labores de agitación reivindicativas y concienciadoras de los revolucionarios a nivel de masas (...) a medida que la lucha se radicaliza y la represión arrecia, sectores crecientes de éstas (las masas) van comprendiendo la necesidad de optar por formas superiores de combate, y vistas las limitaciones de su acción pasan a colaborar directamente con la vanguardia revolucionaria y participan de su combate. Según progresa el proceso revolucionario, las formas clásicas de acción de masas se hacen más difíciles y pasan a un segundo término al tiempo que cobra una importancia mayor la actividad de éstas de carácter clandestino en íntima colaboración con el núcleo político-militar¹³⁹”

¹³⁸ *Resoluciones de la primera parte de la VI Asamblea de ETA-V* (1973ko abuztua); in Ibarra, 1987: 86.

¹³⁹ *Zutik* 164 (1974ko maiatza); in Ibarra, 1987: 89-90.

Hala ere, eredu insurrekzionalaren inguruko zalantzak erakundearen baitan areagotzen ziren heinean, ETA beste funtzio bat ematen hasi zitzaion borroka armatuari: Estatuaren ezegonkortzea, frankismotik irteera iraultzaile bat bultzatzeko (Ibarra, 1987: 95). Carrero Blancoren kontrako ekintza¹⁴⁰ funtzio horren espresiorik argiena izan zen, eta horrela interpretatu zuen ETAk ekintza horren helburua *Hautsi 5ean* (1974ko uztaila):

“Debilitar el régimen agudizando las contradicciones internas entre liberales y ultra-fascistas, radicalizando ambas tendencias e impidiendo de este modo la formación de una posición centrista, aglutinadora y estabilizadora (...) Estar preparados para desarrollar a tope de nuestras posibilidades humanas la iniciativa en los nuevos campos de lucha que se abrirán en el caso de que se produjese la transformación liberal del Estado español¹⁴¹”

Hortaz, ETAk V. Biltzarraren ostetik aurrera eraman zuen ekintza-errepresio-ekintza bidearen mugak agerian zeuden. Gauzak horrela, 1974an ETA bere estrategia eraldatzeko premian aurkitzen zen. Fronte Militarra izan zen bide insurrekzionala eta harekin lotutako estruktura politiko-militarrak alboratzeko aukera defendatu zuena (Letamendia, 1994 (1): 394-395). Hori baino lehenago, Langile Frontearen eta Fronte militarren arteko lehiek markatu zuten erakundearen egoera. Izan ere, Langile Fronteak oztopotzat hartzen zuen ETAk VI Biltzarrean aukeratutako antolaketa-eredua zein bere izaera militarra langile mugimenduaren abangoardia bihurtu ahal izateko (Giacopuzzi, 1992: 32). Hartara, 1974ko ekainean deituta zegoen Biltzar Ttipia, eta orduan izan zen Langile Frontearen zati handi batek ETA uztea erabaki zuen unea¹⁴² (Giacopuzzi, 1997: 24).

Ekinbide armatuarekin jarraituta, ETAk bomba bat jarri zuen Madrilgo Correo kalean zegoen Rolando kafetegian 1974ko irailean, espainiar poliziak hara joan

¹⁴⁰ Ikusi *Txikia* komandoko kideek Carrero Blancoren kontrako ekintzaren inguruan eginiko elkarrizketa in Forest, 2013.

¹⁴¹ *Hautsi*, 5 (1974); in Ibarra, 1987: 97.

¹⁴² ETako Langile Frontea izandakoak ibilbide ezberdina izan zuen ETA utzi ondoren lurraldearen arabera; Gipuzkoakoek LAIA (Langile Abertzale Iraultzaileen Alderdia) alderdia sortu zuten, eta Bizkaikoek era autonomoan funtzionatu zuten denboraldi batez, egitura bezala desagertu ziren arte (Hordago, 1979 (16); in Giacopuzzi, 1997: 24).

ohi zirelakoan. Leherkariak 50 zauritu baino gehiago eta 13 hildako eragin zituen, haietatik bakar bat polizia izanik. Ekintza horrek ETAren barnean existitzen ziren hika-mikak areagotu zituen. Izan ere, nahiz eta barne mailan ekintza bera akats gisa hartu, ETAren barnean batzuek uste zuten erakundeak ardura hartu eta bere gain hartu behar zuela ekintza hura (gerora, ETA-m osatu zutenek), eta beste batzuek, ordea, uste zuten erakundeak ez zuela bere gain hartu behar, horrek ordura arte lorturiko irudi soziala belztuko zuelakoan (gerora, ETA-pm osatu zutenek). Azkenean, ETAk ez zuen bere gain hartu ekintza hori¹⁴³, eta barne mailako liskarrek zatiketa berri bat iragartzen zuten.

Horrela, 1974ko urrian deitu zen Biltzar Ttipia, zeinetan ETAk izan zuen hurrengo barne-zatiketa gertatu baitzen: alde batetik, modelo insurrekzionalarekin jarraitu eta Urugaiko Tupamaroen estruktura politiko-militarra ezarri nahi zutenek ETA(pm) osatu zuten. Bestalde, bide insurrekzionalaren mugez jabetuta estrategia armatuaren birformulazioaren aldekoak zirenek ETA(m) osatu zuten.

III.3.5 Antolaketa-eredu berriak frankismoaren amaieraren aurrean. “Miliak” eta “polimiliak”.

Aurretik aipatu dugun bezala, Rolando kafetegiaren kontrako atentatuaren ostean ETA bitan zatitu zen: ETA(m) eta ETA(pm). Hasiera batean, ETA(pm)-k eredu insurrekzionalaren jarraipena defendatzen zuen, eta militanteen gehiengoa¹⁴⁴ mantendu zuen bere baitan. ETA(m), aldiz, bistakoa zen Francoren heriotzak ekarriko zuen irekiera politikoaren aurrean masa-borroka eta borroka armatuaren arteko dialektika birplanteatzearen alde kokatzen zen. 1974an bertan argitaratutako bi dokumentutan laburtu ziren bi erakundeen

¹⁴³ ETAk bere gain hartu zuen ekintza hori bere azken *Zutabe*an. Ikusi ETA, 2018: 25.

¹⁴⁴ 1974 urtearen amaieran ETA(pm)-k 200 eta 300 militante artean zituen, eta ETA(m)-k 40 bat militante (Letamendia, 1994 (1): 399).

ikuspegi estrategikoak; alde batetik, ETA(m)-ren *Agiria* (*Argalak* idatzia) eta, bestetik, ETA(pm)-ak zabalduko *Kemen*¹⁴⁵ 4an argitaratutako “¿Por qué defendemos una estructura político-militar?” artikulua.

Azken artikulua horretan, ETA(pm) masa-borroka eta borroka armatuaren arteko dialektikaz aritzen zen. Masa-borrokari zegokionez, maximoen eta minimoen bi programa ezberdintzen zituen; maximoen programak Euskal Herriko indar abertzale eta ezkertiar guztiak batzea zuen helburu, eta lau puntutan oinarritzen zen: Euskal Herriaren batasuna eta independentzia nazionala, Euskal Herriaren euskalduntzea, sozialismoaren aldeko borroka eta inperialismoaren kontrako elkartasuna (Letamendia, 1994 (1): 396). Minimoen programa, aldiz, zortzi puntutan oinarritzen zen: 1) behin behineko Gobernu popularra eratzea Euskal Errepublikarako, 2) Euskal Herrian ziharduten Espainiako indar polizialen disoluzioa, 3) botere frankistaren kontrako zigorrak inplementatzea, 4) elebitasuna sustatzea euskal lurralde osoan, 5) ekoizpen-bideen nazionalizazioa, 6) askatasun politikoak, sindikalak eta amnistia osoa lortzea, 7) Espainiar Estatuarekiko harreman konfederala sustatzea, eta, 8) Euskal Herrian bizi ziren atzerritarren eskubideak ziurtatuko zituen estatus bat eratzea (Ibid: 396-397). Borroka armatuari zegokionez, ETA(pm)-k bi zeregin nagusi planteatzen zituen: masa-borroka politizatzea eta borroka armatua “espezializatu” aurrera eramango zuten komandoak sortzea (komando

¹⁴⁵ Ordutik aurrera, ETA(pm)-k *Kemen* (1972an Fronte Kulturalak sortutako argitalpena) eta *Hautsi* argitalpenetan islatu zituen erakundearen agiriak eta hausnarketak. Horrez gain, kulturaren arloko gaiak jorrazteko, *Hitz* aldizkaria argitaratu zuen 1974 eta 1976 artean (Egaña, 2017: 86). ETA(m)-k *Zuzen* (argitalpen irekia) eta *Zutabe* (barne-argitalpen gisa) argitalpenak erabiltzen zituen. 1978an, *Komando* Bereziak ETA(m)-ean sartu ondoren, azken *Zutik* (69) argitaratu zuen ETA(m)-k (Ibid: 87) (ETA(pm)-k jarraitu zuen *Zutik* argitaratzen). 1975tik 1977ra argitaratutako *Zutiket*an (65, 66, 67 eta 68) ETAK “Nazio Askapeneko Erakunde Sozialista Iraultzaile Militar” moduan aurkezten zuen bere burua. 69.ean, aldiz, “militar” hitza kendu zuen (Casanova, 2007: 139. oharra). Bestalde, militanteentzako beste aldizkari bat egon zen, *Barne Buletina* izeneko; orotara 59 ale argitaratu ziren (Ibid). Bestalde, 1982an ETA zenbait irratsaio eman zituen; irratsaio haiek *Euskal Iraultzaren Irratia* izena hartu zuten (Egaña, 2017: 88).

bereziak). Halaber, fronteen egitura alboratzen zen, zuzendaritza organo bakarreko antolaketa-eredu politiko-militarra proposatzen zuelarik (Ibid: 397).

Aldiz, 1974ko azaroan ETA(m)-k argitaratutako *Agirian*, erakundeak estruktura politiko-militarretik aldentzen zela adierazi zuen. Erabaki hura estrategikoa izan zela esan daiteke. Izan ere, aurretik aipatu bezala, estruktura politiko-militarrak eredu insurrekzionala inplementatzeko aukera estrategiko gisa interpretatzen zuen ETA(m)-k, eta etortzear zegoen irekiera politikoaren testuinguruan eredu insurrekzionalaren mugak agerikoak ziren erakundearen aburuz:

“Ekintza-errepresio-ekintza” deitu estrategia inguru bilakatuari jarraitu zitzaion. Bosgarren Biltzar Nagusian onartutakoa, hots, ETAREN egitura lau adarrez osatzea: politika, kultura, langile eta militar adarrez, hain zuzen re. Egitura horren bitartez, gure Herriaren borroka-motak oro bideratzea pentsatu zen, askatasunerako gerra herrikoi handi batetara eramateraino. Errealitatea bestelakoa izan da: adarren lanak nahastu egin dira, batetik bestera iraganik, koadroak adarrez aldatu dira; hitz batez, organizatzeari buruzko nahasmenduaren etsenplu garbiena izan da ETA. (ETA, 1974).

Izan ere, ETA(m)-ren iritziz, Espainian gertatuko zen aldaketa politikoa begi-bistakoa zen 1974an, eta, horrez gain, “euskal armada herrikoa” sortzeko ezintasuna onartzen zuen. Hori dela eta, ETA(m)-k *demokrazia burgesak* ekarriko ei zituen bide politikoak erabiltzeko aukera defendatzen zuen. Hala ere, demokrazia burges horrek ez zuela euskal langileriaren helburuak lortzea ahalbidetuko adierazten zuen ETA(m)-k, eta horregatik, borroka armatuaren erabilpena ezinbestekotzat jotzen zuen etapa berri horretan ere:

Dena dela, Bosgarren Biltzar Nagusian finkaturiko strategiak ez gaitu askatasunerako gerra herrikoi batetaraino eramane. Aitzitik, beste espainol Estatuko herriekin batera, aterabide burges demokratiko baten aurrean aurkitzen gara gaur. Euskal Herriak ez du euskal armada herrikoi bat eratzea lortu, baina haren borroka eta auzo-Herrienak behartu dute oligarkia, ekonomia-haztea tratatzen ere duen faxismoa uztera; non, une honetan, guztioi baitzaigu begitaratzen hautsi-mautsi baten beharra. Auzia zera da, honi buruz ETAK zer jarrera hartu behar duen. Hego Euskal Herria industrializatua izanik ezin daiteke pentsa Euskadik garai lezakeenik, igurikatzen den demokrazia gaitzetsiko balu, eta hari legez kanpo jazarriko balitzaio. Hots, beharrezkoa izanen dela haren jokoa eginez, demokraziaz baliatzea politika-alderdiak, sindikatuak eta abar. Baina, ordea, ez gaitzetzke ere demokrazian osoki fida, jakin badakigu demokraziak ez litzakeela euskal langileen helburuak bete. Aitzitik, burgesgoarentzat, demokrazia biderik egokiena da, ezin barneratuz daukan gauza bakarra bereganatzeko, hits, gure azken xedeak betetzeko daukagun bakarra: borroka armatua. (Ibid).

Errepresioa zen, ETA(m)-ren aburuz, antolaketa-eredu politiko-militarra alboratzeko beste arrazoi bat. Izan ere, desdoblamentuaren estrategia berria jarduera armatuak, berez, dakarren errepresioa ekiditeko aukera eraginkortzat jotzen zuen. Era berean, desdoblamentuaren bidez borroka armatuaren erabilpenaren inguruko ezadostasunak murriztuko zirela argudiatzen zuen ETA(m)-k:

Gainera, borroka armatuak dakarren zapalkuntza izan dela eta, ezin konatuzko erorketek ez digute lanean jarraipenik iharduten utzi, ia etengabeki beti landua izan den militar arioan izan ezik (...) Gauzak hola izanik guri zegozkigun gizarte-sektoreak ezin ditugu behar bezala bildu eta organizatu ahal ukan. Orain arte ukan dugun egitura-motaren ondorioak badakizkigu. Adar bakoitzaren autonomia hobeki gorderik eta isillako lanaren arauak hobeto errespetaturik, erorketa gutxiago gera dakigun lor dezakegu. Baina, gure aburuz, aski frogatua den gauza da borroka armatuaz baliatzen den erakunde batek zampaketa dakarrela beti, hits, erorketak pairatu behar direla, eta, bide batez, axolatu egiten direla masa-erakundeen sortzea eta haztea, non, azken hauek demokratika-jokoan aritzeko guztiz ahul eta ahalgabe gertatzen baitira. Bestalde, hortik abiataturik, Erakundea beharturik legoke borroka armatua onartzen ez duten beste erakundeekin hautsi-mautsi egitera. Zertarako, bada, gure eskuak lotzen utzi? (Ibid).

Hartara, ETA(m)-ren iritiz, estruktura politiko-militarrak eta legalitate demokratikoan parte hartzea bi planteamendu bateraezinak ziren. Horregatik, alderdi eta eragile abertzale berriak sortzeko deia luzatzeaz gain, batasun abertzalearen aldeko apustua egiten zuen:

Egitura politiko-militarra elitista da guztiz, eta gaur egun ETA zer-nolakoa den ikusirik, halako egitura bat onartuz, ez lezake parterik har legalitate demokratikoan. Baina orduan, zergatik ez ondorio guztiak atera Erakunde osoa militar-adarrean bilduz? Aitzitik, legalitate demokratikoan aritu nahi baldin bada, ETAk bide bat beharko luke proposatu, hots, organizatu gabe dagoen herria politikazki ordezkartzea, batasun herrikoi abertzale baten bitartez. Eta, ETAk, jadanik dagoen edo berak sortuko lukeen plataforma demokratiko batean sartu beharko luke (Ibid).

Laburbilduz, hiru puntu nagusitan oinarritzen zuen ETA(m)-k bere egituraketa-proposamena:

- 1) *Gaur egun, gaizki organizatuta dauden langile eta abertzale taldek legalitate demokratikoan jokatu behar dute.*
- 2) *Legalitate demokratikoan ez sartzea, eta gure erakundea ilunpean eta isilean atxikitzea erabaki du.*
- 3) *Horregatik eta horretarako erabaki du ere, masa-laneko adarretatik bereiztea eta, taktikoki, bere lana mugatzea: hots, borroka armatuaren indartzera eta une bakoitzaren beharrei erantzunik bere politika-iritzi eta jarrerak adieraztera (Ibid).*

Agiriaren amaieran, ETA(m)-k erakundeak ordura arte izandako jarrera aktibista utziko zuela adierazten zuen, borroka armatua euskal langileen estrategiaren defentsan erabiltzeko:

ETA, estrategiari dagokionez, praktikan jarraitu zaion jokabide aktibista utziko du. Jakina, ez beste terrorista-motetan hasteko, baizik, borroka harmatua, euskal langileen defentsa bidez berme izan den estrategia batetan sar arazteko (Ibid).

Letamendiaren arabera (1994 (1): 398) agiri hori zabaltzean, ETAk, lehen aldiz, eta era kontziente batean, "talde-estatu" gisa aurkeztu zuen bere burua, gizarte zibilari deia egiten baitzion bere kabuz antolatzeko. Horren inguruan, 1975ean ETA(pm)-ren militante batek (LUR izengoitiarekin) idatzitako "*Análisis de las escisiones de ETA en el año 1974*" idatzian, ETA(m)-ren antolaketa-eredua Irlandako IRArenarekin alderatzen zen:

"La solución es clara: separar el aparato militar del aparato de masas y hacer de cada uno de ellos una organización diferente, a la imagen de IRA y Sinn Féin; el FM debería quedar como ETA, y todo el resto, crear un partido o un amplio Frente de Izquierda Abertzale" (Hordago, 1979 (17); in Letamendia, 1994 (1): 397).

Beraz, esan daiteke ETA(m)-ren eta ETA(pm)-ren arteko zatiketa irizpide estrategikoengatik burutu zela; bai 1974tik aurrera jarraitu beharreko strategiaren inguruko ezadostasunengatik baita erakunde armatuaren eta masa-eragileen artean izan beharreko harremanen ingurukoengatik ere. Hala ere, esparru ideologikoari eta borroka armatuaren erabilpenari dagokienez, ezberdintasun nabarmenik ez zegoen ETA(m)-ren eta ETA(pm)-ren artean, hasiera batean, behintzat. Izan ere, euskal gizarte zibila ez ezik, ETArekin inguruko jende asko ere kolokan zegoen erakundearen baitako zatiketa berriarekin, orduko militante batek adierazten zuenez:

"La gente de base tenía dificultad en saber perfectamente lo que estaba pasando. Si quería saber algo debía ir a Iparralde. Nosotros supimos de esa escisión cuando entraron en el interior los responsables. A nuestra casa llegó primero gente polimili y nos quedamos en esta parte. Con eso no quiero decir que no estábamos convencidos (...) Yo estaba en la cárcel en 1976 en donde estábamos gente pm y milis. Y discutíamos. Para nosotros, estoy hablando de la base con la que me relacionaba y no la gente de la dirección, funcionar como pm o como una organización militar no nos parecía gran diferencia" (Izaskun Rekalderi egindako elkarrizketa 1995ean. In Giacomuzzi, 1997: 28-29).

Aurrekoaz gain, ETA(m)-k berak 1975eko abuztuan argitaratutako *Zutik 65*ean bi erakundeen arteko antzekotasunak aipatzeaz gain, ETA(pm) Euskal Herriko “indar dinamikoena” bilakatzeko aukera ez zuen baztertzen:

“Entre las dos ETA no se da una diferencia sustancial de conceptos respecto a la Revolución Vasca, sino solamente en cuanto a las fases que ella debe recorrer; los político militares, si tenemos en cuenta la tarea realizada en estos últimos meses, pueden convertirse en la fuerza más dinámica de Euskadi” *Zutik 65*; in Giacopuzzi, 1998: 35).

Hain zuzen ere, ETA(m)-ren lehenengo erabaki operatiboa jarduera armatuaren geldiera taktiko bat aurrera eramatea izan zen, “estruktura eraginkor” bat osatzeko helburuarekin. Geldiera hura 1975eko maiatzera arte luzatu zen. Orduan, ETA(m)-k Espainiako segurtasun indarren eta haien “kolaboratzaileen” kontrako ofentsiba armatuari ekin zion (Zabalza, 2015: 182).

Bere aldetik, ETA(pm)-k erakundearen militantziaren eta koadroen gehiengoa bere eginez 1974ko azken hilabeteetan bertan hasi zuen bere jarduera armatua, eta laster Espainiako Poliziaren kontrako ekintza hilkorrak burutu zituen (Ibid: 186). Hala ere, 1975ean erakundearen baitan izandako Mikel Lejarzaren (“El Lobo”) infiltrazioaren ondorioz, dozenaka militante atxilotuak izan ziren, Josu Mujika Aiestaran ETA(pm)-ko militantea hilik suertatu zelarik. Operazio polizial horren ondorioz, ETA(pm)-k bere jarduera armatua Euskal Herritik kanpora hedatzeko zuen asmoa bertan behera geratu zen¹⁴⁶. Are gehiago, 1975eko amaieran, ETA(pm)-k komando aktibo bakarra zuen (Ibid).

Halaber, mobilizazioak ugaltzen ziren heinean, erregimenak bere azken atzaparkadak eman zituen, 1975eko irailaren 27an azken fusilamenduak agindu zituelarik.

¹⁴⁶ Ikusi Giacopuzzi, 1997: 50-53 eta Cerdán & Rubio, 2003.

III.3.6 “Txiki” eta Otaegi: Francoren azken fusilatuak.

1975. urtea inflexio puntutzat har daiteke Euskal Herriko eta Espainiako historian. Alde batetik, kaleko protesten intentsitatea handituz zihoan heinean, erregimenaren errepresioarena ez zen atzean gelditzen. Izan ere, 1975eko apirilaren eta uztailaren artean Bizkaian eta Gipuzkoan izandako salbuespen-egoeraren ondorioz ehunka pertsona izan ziren atxilotuak¹⁴⁷, eta Espainiako segurtasun indarrek 22 pertsona hil zituzten urtean zehar protesta edo mobilizazio ezberdinetan (Zabalza, 2015: 189). ETAren jarduera armatuak ere (hasiera batean ETA(pm)-rena, batez ere) gorakada izan zuen, eta horrek hiltzorian zegoen diktadorearen erantzun argia bezain bortitza izan zuen: Juan Paredesen (“Txiki”), Angel Otaegiren eta FRACeko José Luis Sánchezen, Ramón Garcíaren eta Humberto Baenaren heriotza-zigorrak. Kondenatuen aldeko kanpaina indartsua egon zen Euskal Herrian, Gipuzkoan bereziki, baina Espainia mailan protestek ez zuten Burgosko epaiketan izandako intentsitatea lortu. Izan ere, PCEk ez zuen heriotza-zigorrak salatzeke Hego Euskal Herrian deitu zen greba orokorrerako deia egin (Sullivan, 1988: 165). 1975eko irailaren 27an bostak izan ziren fusilatuak.

Fusilamenduen ostean, hileko hirugarren greba orokorra deitu zen Hego Euskal Herrian, eta enfrontamenduak ugaltu ziren manifestarien eta polizia espainiarren artean. Protestek, baina, Euskal Herriko mugak zeharkatu zituzten, eta enbaxada espainiar batzuk asaltatuak edota erreak (Lisboarena kasu) izan ziren (Giacopuzzi, 1998: 36). Horrez gain, Europako Ekonomia Erkidegoko zenbait herrialdek Espainian zuten enbaxadoreak deitu zituzten, eta Mexikoko presidentek, Luis Echeverría, Espainiarekiko harreman ekonomiko eta komertzialak bertan behera uzteaz gain, Espainiar Estatuaren kanporatzea

¹⁴⁷ Orotara, 4265 atxilotu eta 518 erbesteratu egon ziren 1975ean Euskal Herrian (Clark, 1984; Gurrutxaga, 1985; in Letamendia, 1994: 414).

NBEtik eskatu zuen (Ojeda Revah, 2017). Halaber, Suediako lehen ministroak, Olof Palmek, hiltzailatzat hartu zituen Espainiako agintariak.

Interpelazio diplomatikoek, baina, ez zuten denbora luze iraun; 1975eko azaroaren 20an Franco hil baitzen, eta ezjakintasunez beteriko trantsizio-garaia hasi zen, eta, horrekin batera, aukera eta mehatxu berriak estrategia-eraketarako.

III.3.7 The insurrectional strategy as a game.

After analysing the process by which ETA proposed implementing a revolutionary war strategy as a previous phase of an insurrectional process in the Basque Country during the Franco regime, in this section, we will try to interpret this strategic approach¹⁴⁸ through the language and the logic of the game theory.

III.3.7.1 Typology and description of the game.

Following the different types of games provided by the game theory, we will start from the premise that the insurrectional approach proposed by ETA during the Franco regime in the form of a revolutionary war can be identified as a simultaneous non-cooperative zero-sum game. Indeed, it is a non-cooperative game since, during the Franco regime, there was no possibility of any negotiation with the State that could turn the game into a cooperative model¹⁴⁹.

¹⁴⁸ Parallel to the insurrectional strategy, ETA repeatedly raised the rest of the Basque nationalist forces the articulation of a national front. However, ETA did not propose the creation of the national front as a strategic alternative to its insurrectional approach but rather did it as a call to the rest of the nationalist political formations to join the insurrection that the organization wanted to implement. In other words, as ETA stated, the creation of that national front would not have changed the rules of the game between ETA and the Spanish State. In any case, it would have increased the "insurrectional intensity" of ETA's strategic approach. Therefore, in this first stage, we have not analysed the national front strategy. The reader can read the analysis of the national front strategy in the post-Franco stage in the next chapter.

¹⁴⁹ On the one hand, the Franco regime did not have any incentive to engage in any type of dialogue or negotiation with ETA or to carry out any type of political concession (the only

Likewise, we can talk about an asymmetric game, given the apparent divergence between ETA's and the State's military capacity. Similarly, we would be talking about an asymmetric and imperfect information game since neither ETA nor the State knows the utility functions of the adversary nor the strategic movements available.

Similarly, it is a zero-sum game since profit sharing is no possibility. We understand that the benefit (V) for which ETA and the State competed was the political power and the monopoly of violence in the territory of the Basque Country. From this perspective, it seems logical to think that given that political power in a territory cannot be shared, and, by definition, a monopoly cannot be shared either, the game between ETA and the State must consider itself from a zero-sum perspective. Therefore, both ETA's insurrectional approach and the complete political closure of the Franco regime presented a game that can only be resolved with a victory or an absolute defeat.

III.3.7.2 The dynamic of the game.

In the insurrectional game, victory is obtained by whom finally takes control of the political power and, therefore, the control of the monopoly of the use of legal violence (either under Spanish or Basque legality) in the territory of the Country Basque. ETA and its insurrectionary process disappear from the political scene if the winner is the State. Its members are imprisoned or sentenced to death, and the Spanish legality in the Basque Country is maintained. Even more restrictive

exception could be found in the commutation of the death sentences in the Burgos trial, due to large international pressure). The only situation in which the regime could have been willing to enter a dialogue with ETA would have been in the hypothetical case in which the revolutionary war had reached the insurrectional phase, in which the regime would have had to choose between yielding or intensifying its offensive against ETA and the part of the population of the Basque Country that had joined the insurrection. For its part, ETA also did not contemplate an option to engage in dialogue or negotiations with the regime during the phase of the revolutionary war, as Krutwig (: 395) or Fanon (2006: 93-94) theorised.

legal measures could be incorporated to prevent a similar process from occurring again. On the contrary, if the winner of the game is ETA, this would imply that the Spanish State would lose the political power in the Basque Country, which would initially be in the hands of ETA until the institutions of the new Basque State assume it after establishing the new Basque legality. So far, the game does not differ significantly from the game that could represent a conventional war between two States. Indeed, in a traditional war scenario, the players compete for a territory's direct or indirect control. They do not cooperate, and the benefit of one corresponds precisely with the loss of the other.

However, the main difference between ETA's revolutionary war approach to a conventional war or a classical revolution lies in the function given to the use of violence. Although there may be other factors that determine the victory or defeat in conventional wars and classical revolutions, the correlation of forces between the actors generally determines the winner and the loser. There are exceptions, of course, such as the Vietnam War or the Algerian War of Independence. Nevertheless, despite the apparent asymmetry in terms of military capacity among the disputed actors, they were those who started from a position of lower military power and finally achieved victory.

ETA was logically aware of that asymmetry. Therefore, it posed the revolutionary war as a phase before the direct insurrectional route, which, in contrast, the organization never put into practice. Therefore, in 1967 ETA was aware that it did not have the sufficient operational capacity nor the popular support necessary to launch an insurrectional process in the Basque Country similar, for example, to the one carried out a few years earlier by the FLN in Algeria. Thus, ETA tries to achieve the greatest possible popular support in the first phase: the phase of the revolutionary war. Naturally, the ideological work is fundamental for that purpose, as seen in the large amount of political and ideological training material that ETA produces. However, that is insufficient. In

that sense, the State's repressive function against ETA was fundamental to the organisation's strategy.

ETA theorised that the repression of the State would be strategically beneficial¹⁵⁰, especially if that repression had an indiscriminate character against the civilian population of the Basque Country. Indeed, according to ETA's plans, the expected indiscriminate repression of the State would generate anger in Basque society that would become a direct response against the regime. That response would increase support for ETA's revolutionary approaches and mobilizing, militant, and operational capacity.

Moreover, according to ETA's logic, the greater the repression, the greater the Basque population's "insurrectional intensity" and the lower the benefit/cost ratio for the State¹⁵¹. Therefore, ETA's main objective through the revolutionary war strategy would be to force a repressive¹⁵² response by the State in a progressive manner until reaching an "escape point" (V_z). This "escape point" would represent the moment when ETA's level of control of the monopoly of violence (V_E) and, therefore, its level of control of the political power in the Basque Country is at the same level as the maximum cost that the State is willing to bear. In other words: its resistance threshold. Once this resistance threshold is exceeded, the insurrection would reach a level that would make the State's benefit/cost ratio so low that, seeing it from a rationality perspective, it would

¹⁵⁰ See *La acción-represión en Euzkadi*; in Garmendia, 1979 (2): 193-200.

¹⁵¹ When we talk about the State's cost/benefit ratio, we mean the relationship between the positive and negative incentives that the State would have had in the development of the insurrectionary process. In the beginning, when the level of violence and insurrectional intensity are not very high, the State must pay a low cost to maintain order, its status quo and, therefore, the monopoly of violence. However, as the insurrectional intensity increases, the State must face an increasing cost since it is increasingly difficult to have the insurrectionary process under control as well as to preserve the monopoly of violence.

¹⁵² Obviously, if that repression reaches an extreme level at which ETA is dismantled and the civil population sees no possibility of response, the revolutionary war approach ends up failing.

cause the State to withdraw from the game and, therefore, to overcome the insurrection.

III.3.7.3 The insurrectional strategy as a war of attrition.

As mentioned above, we could represent ETA's revolutionary war approach as a pre-insurrectionary phase. Moreover, ETA established a direct relationship between the violent-repressive spiral increase and its political power control level, or, in other words: the monopoly of violence. Moreover, according to ETA's logic, its utility function (V_E) would represent the organization's level of control of the monopoly of violence, which would be correlational to the "insurrectional intensity". This, in turn, would be determined by the number of people favourable to the insurrection, their activism, and the action-reaction spiral level's increment¹⁵³. Thus, according to ETA's ideal model, $V_E = V_{OE} + \sum(V_{EN} - C_{EN})$ would be inverse to the State's. Indeed, the State's utility function would be $V_S = V_{OS} + \sum(V_{SN} - C_{SN})$. V_{OE} and V_{OS} would represent the value of V_E and V_S at the beginning of the game (at that point $V_{OS} > V_{OE}$). In the same way, V_{EN} , C_{EN} , V_{SN} , and C_{SN} would represent each round's respective ETA's and the State's profits and costs.

Considering the above, we can say that the war of attrition model can represent ETA's insurrectional strategy. Indeed, the implementation of conventional warfare is discarded, but each player suffers a cost C in each game round. That cost brings each player closer to its resistance limit. According to the classic model of the war of attrition, both ETA and the State pre-set the maximum value of C that they are willing to bear in the game. In ETA's case, the cost C_E would be represented by the deaths and imprisonment of its members and supporters.

¹⁵³ We understand that ETA states that the increment of the insurrectional level corresponds exactly to the increase of V_E in the insurrectional game. That is, ETA believes that once the insurrectional level is equivalent to the escape point, the State quits the game.

In contrast, the State's cost C_s would be defined by the human, material, and symbolic damage caused by ETA's activity added to the insurrectional intensity level in the Basque Country.

The cost that the State can bear is much greater than in ETA's case. Moreover, the State is the only one of the two players who can defeat the other. However, ETA's action-repression-action logic presupposes that for each cost C that ETA must endure in each round, the organization will obtain a higher value V in the form of more considerable social support and greater operational capacity to face the next game round. Besides, despite the police about ETA, it could be said that the State was uncertain about the organization's real robustness, even more after the action against Carrero Blanco. Asako (2015a: 314) proposes for this model of war of attrition one equilibrium in which player-1 (in this case, the state) prefers to fight in the early periods but gives in when the war is prolonged, and player-2 (in this case, ETA) has an incentive to wait until player-1 gives in. Therefore, from the game theory perspective, it can be said that if we interpret the insurrectional approach as a war of attrition, there is an equilibrium solution where player-2 (ETA, in this case) can win the game if it can bear the costs of delaying the game for a period equal to or greater than the state resistance threshold. Therefore, the determining issue would be to know what resistance threshold the State would have. On this issue, different interpretations fit.

On the one hand, it is logical to think that if the insurrectional intensity derived from ETA's strategy had approached the "escape point", the State would have chosen to increase its repressive level against ETA. It could have reached a military intervention in the Basque Country. ETA's options to win the game would have been very limited or virtually nil in that situation. Indeed, let us look for an analogous case to this hypothetical situation. We could think about the military offensive of the Sri Lankan army that, between 2008 and 2009, killed hundreds of guerrillas and civilians and ended the *Liberation Tigers of Tamil Eelam*

guerrilla after more than 20 years of armed activity. Another hypothetical situation (the one that ETA raised) would be the one in which the State, aware of the level that the insurrection had reached, thinks that it has lost its legitimacy and its hegemony of power in the Basque Country and, therefore, it withdraws from the game instead of increasing its military offensive against ETA and the civilian population.

Having said the above, since we are talking about an incomplete information game, we could think that if ETA were convinced that there was no chance of the State giving in, its most rational option would have been to withdraw from the game. On the other hand, if the State had thought that it was impossible to defeat ETA, the most rational option for the State would have been to withdraw¹⁵⁴ from the game (Sanchez-Cuenca, 2001: 89).

So, what were the reasons why ETA's insurrectional strategy was unsuccessful, but neither did it end up with ETA defeated? There can be as many reasons as different prospects to answer that question. We will suggest some of them from the game theory perspective. The first and most obvious reason the insurrectional strategy was unsuccessful was that it was not implemented beyond the first phase of the revolutionary war. Indeed, the direct relationship that ETA expected to find between the level of its armed activity, state repression, and insurrectional intensity was not fulfilled. As a result, ETA did not achieve the exponential increase it hoped to accomplish in Basque civil society's support and direct participation in the insurrectional process. Thus, although ETA indeed managed to launch the action-repression-action spiral as planned in the first years of the revolutionary war, the insurrectional intensity finally failed to force the State's

¹⁵⁴ In this hypothetical situation, a process of dialogue or negotiation could have been opened. In principle, ETA did not contemplate the possibility of undertaking any negotiating process with the State, although, as Krutwig stays it in Vasconia, negotiations only arise after the end of the revolutionary war phase and never discussed political objectives (2006: 395). On the other hand, the option of the Franco regime sitting down to negotiate with ETA seems a rather unlikely option, but not completely ruled out if the insurrectional intensity were extremely high.

resistance threshold. Indeed, although the repressive level and the armed activity of ETA increased from 1967 to 1974, it did not have the consequences the organization hoped to obtain. On the contrary, all of them added to the foreseeable opening or the political transformation of the Franco regime that was predicted in 1974, forcing ETA to abandon the insurrectional model.

Therefore, the game of war of attrition during the Franco regime ended up, to some extent, a draw. In other words, although both players had to bear the costs of the confrontation, neither ETA nor the State reached their resistance threshold. Hence, that was the end of the first stage of the war of attrition game, but a new phase will soon be opened with different game rules from those in this first stage.

III.4 ETAREN BIGARREN ETAPA ESTRATEGIKOA (1975-2007). BI AUKERA ESTRATEGIKOEN ARTEAN: NEGOZIAZIOA ETA NAZIO FRONTEA.

III.4.1 Estrategia-eraketarako faktoreen analisia. AMIA analisia trantsizio garaian.

Franco hil eta bi egunetara Juan Carlos de Borbón Espainiako errege izendatua izan zen 1947ko *Ley de Sucesión en la Jefatura del Estado*¹⁵⁵ delakoa jarraiki. Hiru egun geroago, Espainiako errege berriak amnistia partzial baterako agindua eman zuen. 1976ko apirilean Espainiako parlamentuak 18/1976 Legea onartu zuen, zeinetan sindikatuak sortzeko eta grebarako eskubidea onartzen baitzen. Halaber, urte horretako ekainean 21/1976 Legea onartzean, alderdi politikoaren legalizaziorako aukera eman zen lehen aldiz Espainian Gerra Zibilaren ondoren. Izan ere, 1977ko ekainean antolaturiko hauteskunderen ondorioz Bigarren Errepublikaren garaitik herriak aukeratutako lehen parlamentua egon zen

¹⁵⁵ <http://www.cervantesvirtual.com/downloadPdf/ley-de-sucesion-en-la-jefatura-del-estado-de-26-de-julio-de-1947/>.

Espanian, 1978an onartu zen Espainiako Konstituzioa eratzeko enkargua izan zuena, alegia.

Hala ere, Euskal Herriko egoera politikoa ez zetorren bat Espainian aldaketa politikoa sortzen ari zen giro politikoarekin, eta egon zen protesten gorakada errepresioarekin erantzun zuen Estatuak. Egoera horretan, aukera eta mehatxu berriak sortzen ari ziren ekinbide politikorako ez ezik, jarduera armaturako ere. Hurrengo orrietan, trantsizio garaian ETAREN¹⁵⁶ estrategiaren eraldaketarako eragingarrienak izan ziren faktoreak aztertuko ditugu AMIA analisiaren bidez.

¹⁵⁶ Hemendik Aurrera "ETA" izena erabiliko dugu 2010eko urrian bere jarduera armatua bukatutzat eman zuen erakundeari erreferentzia egiteko. Bestelako barne-zatiketei erreferentzia egitekotan esplizituki aipatuko dugu.

Indarguneak	Ahulguneak
<p><u>JUSTIFIKAZIO IDEOLOGIKOAN:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ETaren ekinbidea ezaguna da nazioartean. - ETA frankismoaren aurkako eta nazionalismo ezkertiarren erreferente bilakatuta Euskal Herrian. <p><u>BITARTEKOETAN:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Militanteak lortzeko ahalmena (EGI-Batasuna ETAn sartu zen 1972an). - Antolaketa eredu berria: desdoblamendua. <ul style="list-style-type: none"> - KAS alternatibaren agerpena (1976). <p><u>EMAITZETAN:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Herri-babesa: Burgoseko epaiketak herri mobilizazio handiak eragin zituen. 	<p><u>JUSTIFIKAZIO IDEOLOGIKOAN:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Jarduera armatua justifikatzeko zailtasun handiagoak diktadura amaitzen denean. - Masa borrokaren eta borroka armatuaren arteko dialektikarako zailtasunak egoera politiko berrian. <p><u>BITARTEKOETAN:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Zatiketa ETA(m)/ETA(pm) (1974). <p><u>EMAITZETAN:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Ekintza-errepresio-ekintzak bere mugak utzi ditu agerian. Egoera politiko berrian are zailagoa izango da haren aplikazioa.
<p><u>NAZIOARTETIK:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Europako Komunitateen zabalpena. - Hiri-gerrilla esperientzien ugalketa Europan eta Hego Amerikan. <p><u>ESPAINIATIK:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Frankismoaren amaiera: irekiera politikoa - Ekimen politikorako aukera berriak. - Amnistiaren aldeko jarrera indar ezkertiarren aldetik. <p><u>EUSKAL HERRITIK:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Herri mobilizazio handiak. 	<p><u>NAZIOARTETIK:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Tupamaroen kontrako erasoaldia. - Ipar Irlanda: Gobernuaren eta IRaren arteko elkarrizketetan emaitzarik ez. <p><u>ESPAINIATIK:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Jazarpen politikoa ez da bukatzen diktadura amaitzen denean. - Irekiera politikoak eta parte-hartze instituzionalak bide insurrekzionala kolokan jartzen dute. - Ez da aurreikusten autodeterminazio eskubidearen onarpena. <p><u>EUSKAL HERRITIK:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Indar nazionalisten ugalketa. Proiektu eta ikuspegi ezberdinak.
Aukerak	Mehatxuak

Iturria: autoreak eginda

III.4.1.1 Estrategia eraketarako kanpoko faktoreak.

Diktadurapean ETarentzat eredu insurrekzionalak eduki ahal izan zuen zentzu estrategikoak bere baliagarritasuna galtzen zuen Francoren heriotzaren ostean. Hain zuzen ere, aurreko urteetan erregimen frankistaren itxiera politikoa eta

izaera errepresiboa ETaren garapen estrategikorako elementu gakoa izan zen moduan, trantsizio garaian hautematen zen parte-hartze politikorako irekierak eskema insurrekzionala justifikatzeko, eta, batez ere, hura garaile izateko aukerak ezdeusak ziren. Hala ere, urte haietan Europan eta Hego Amerikan ugaltzen ari ziren hiri-gerrillako talde armatuen esperientziek borroka armatuaren jarraipenerako ereduak erakusten zizkien ETari. Halaber, Bigarren Mundu Gerraren ostean bloke kapitalistaren eta komunistaren artean hasitako Gerra Hotzaren testuinguruak aukera eta mehatxu berriak gehitzen zituen eszenatoki politiko berrian. Euskal Herriari zegokionez, amnistiaren eta independentziaren aldeko mobilizazioak moteldu beharrean areagotu ziren, eta haiekin batera Estatuaren jazarpena. Hurrengo orrietan gure uztez ETaren garapen estrategikorako eragin berezia izan zuten kanpo faktoreez arituko gara.

III.4.1.1.1 Aukerak.

Trantsizio garaian II Mundu Gerraren ostean hasitako Gerra hotza *Détente* (arintze) egoera batean aurkitzen zen. Gerra Hotzaren hasiera 1947an ezarri ohi da, hots, *Marshall plana*¹⁵⁷ indarrean sartu zen unean. Ordutik 1991era arte mundu ordena bi eredu antagonikoren artean banatuta egon zen: eredu kapitalista eta eredu sozialista. 1948an *Bruselako Ituna* eta 1949an *Washingtongo Ituna* sinatu ziren, NATOri jaiotza emanez. 1955ean, ordea, Varsoviako Ituna sinatu zuten bloke sozialistako herrialde batzuek. Bi blokeen arteko tentsioa handituz joan zen

¹⁵⁷ *Marshall Plana* (ofizialki Europa Suspertzeko Programa) Bigarren Mundu Gerraren osteko Europari ekonomikoki laguntzeko AEBetako Marshall jeneralak 1947ko ekainaren 5ean aurkeztu zuen plana izan zen Arrazoi ekonomikoengatik zein politikoengatik hartu zuten Estatu Batuek Europari laguntzeko erabakia. Alde batetik, Europarekiko harreman ekonomiko normalizatuak berreskuratzeko asmoz. Bestalde, komunismoaren hedapena ekiditeko. Teorian, Europako herrialde guztiek har zezaketen parte Marshall Planean, baina sobietarrek eta haien eragin-eremuko herrialdeek uko egin zioten laguntzari. Bloke komunistako herrialdeez gain, Espainia eta Finlandia geratu ziren plan horretatik kanpo. 1948tik 1952ra egon zen indarrean, eta 13 mila milioi dolar jaso zituen Europak tarte horretan. Britainia Handia (% 23,5), Frantzia (% 20,5), Italia (% 11) eta Alemaniako Errepublika Federala (% 10) izan ziren laguntzarik handienak jaso zituzten herrialdeak. (Aizpuru & Martínez, 2011: 21-22).

hurrengo urteetan, eta 1962an goia jo zuten *Kubako misilen krisiarekin*. Hala ere, mundua suntsitu ahalko zuen balizko gerra nuklear bati beldurrez, 1970eko martxoaren 5ean *Arma Nuklearren Ez Ugartze Hitzarmena* sinatu zuten AEBek, Sobietar Batasunak eta Erresuma Batuak. Era Berean, 1971ean AEBek, Sobietar Batasunak, Frantziak eta Erresuma Batuak *Berlingo Akordioa* sinatu zuten, blokeen arteko tentsioa motelduz, neurri batean behintzat. 1973an AEB Vietnamentik atera zen, Vietcomen garaipena erraztuz eta Vietnameko gerra komunismoaren eta gerrilla-gerraren ikur epikoa bilakatuz. Aldi Berean, 1975ean ere *Helsinki akordioa* sinatu zen, zeinetan sinatzaileek (AEB eta Sobietar Batasuna barne) estatuen lurralde osotasuna eta haien mugen bortxa-ezintasuna adostu zuten.

Mundu mailako egoera horrek, aukera berriak ematen zizkien Europan zein Hego Amerikan ugaltzen ari ziren nazio askapeneko mugimenduei zein hiri-gerrilla ezkertiarrei. Hain zuzen ere, euskal kausaz gain, Europa mailan Irlandako iparraldean *troublesak* hasiak ziren, eta IRA erakundea (Provisional IRA¹⁵⁸, batez ere) intentsitate handiko kanpaina armatua eramaten ari zen. IRArena baino intentsitate txikiagorekin, Britainiako Askapen Fronteak (*Talbenn Diebiñ Breizh*) ere borroka armatuari ekin zion 1966an. Korsikako FLNC (*Fronte di Liberazione Naziunale Corsu*) ere 1976an sortu zen, eta Alemanian RAF (*Rote Armee Fraktion*) erakunde antikapitalista aktibo zegoen 1970tik. Bestalde, Hego Amerikan garaiko hiri-gerrillen ikur bilakatu zen *Tupamaroen Nazio Askapenerako Mugimenduak* bere jarduera armatua indarrean mantentzen zuen 1965tik, Uruguaiako estatuaren jazarpen latza jaso arren. Besteak beste, José Mujicaren (gerora, Uruguaiako presidentea izan zena 2010etaik 2015era bitarte) partaidetza izan zuen tupamaroen mugimenduak. Halaber, 1964an sorturiko eta Yasir Arafat

¹⁵⁸ 1969an IRA erakundea bitan banatu zen: Official IRA eta Provisional IRA.

buruzagi izan zuen *Palestinaren Askapenerako Erakundea* Palestinako ordezkari izendatu zuen NBEk 1974an.

Aurrekoaz gain, Sobietar Batasunaren babespean, eredu sozialista aplikatzen ari zen munduko zonalde anitzetan. Eredu sozialistarekin lotuta joan ohi den autodeterminazio eskubideari dagokionez, Espainian PCEk ez ezik, PSOEek ere amnistia osoa eta autodeterminazio eskubidea defendatzen zuen trantsizio garaian. Hain zuzen ere, 1974an PSOEek antolatutako Surensesko Biltzarrean (XII.a), *apurketa demokratikoaren* aldeko apustua egiteaz gain, Espainian benetako demokrazia egoteko, “iberiar nazio” guztiek autodeterminazio eskubidea izan behar zutela defendatzen zuen¹⁵⁹ (Val del Omo, 2004: 87-889). Bi urte geroago antolatutako biltzarrean ere autodeterminazio eskubidearen aldeko aldarria egin zuen alderdiak.

Europa mailan, 1973an Danimarka, Irlanda eta Erresuma Batua Europako Erkidegoan sartu ziren, guztira 12 Estatu batuz. Bere aldetik, Espainiak 1977an egin zuen Erkidegoan sartzeko eskaera. 1977an bertan onartutako Erreforma Politikorako *1/1977 Legea*¹⁶⁰ onartu eta Espainiako Gorteetarako hauteskundeak deitu ziren lehen aldiz Gerra Zibilaren garaitik. Horrek alderdi politiko berrien sormena eta ekimen politikorako aukera berriak ekarri zituen. Euskal Herrian, eta zehazki, euskal nazionalismoaren inguruan, alderdi eta egitura politiko

¹⁵⁹ “El PSOE entiende que el restablecimiento de la democracia en España requiere con carácter inexcusable las medidas siguientes: - Libertad de todos los presos políticos y sindicales. - Devolución de todos sus derechos a las personas que hayan sido desposeídas por sus actuaciones políticas y sindicales contra la dictadura. - Disolución de todas las instituciones represivas. - Reconocimiento y protección de las libertades mediante: - Libertad de partidos políticos. - Libertad sindical. - Libertad de reunión y expresión. - Derecho de huelga y manifestación. - Restitución del patrimonio expoliado a las organizaciones políticas y sindicales suprimidas por la dictadura. - Convocatoria de elecciones libres en plazo no superior a un año a fin de que el pueblo manifieste soberanamente su voluntad. - Reconocimiento del derecho de autodeterminación de todas las nacionalidades ibéricas”. (PSOEn XIII Biltzarreko Ebazpen Politikoa; in Val del Omo, 2004: 87-889).

¹⁶⁰ Ikusi <https://www.boe.es/boe/dias/1977/01/05/pdfs/A00170-00171.pdf>.

berrien izenak ugaltzen hasi ziren. Horrela, EHAS¹⁶¹ (Euskal Herriko Alderdi Sozialista, 1975) LAIA (Langile Abertzale Iraultzaileen Alderdia¹⁶², 1974) edo KAS (Koordinadora Abertzale Sozialista, 1975) siglak sartu ziren Euskal Herriko eszenatoki politikoaren egunerokotasunean.

Bestalde, Euskal Herrian giro politikoa gori-gorian zegoen kalean. 1975ean Txiki eta Otaegiren epaiketen eta heriotza-zigorren kontrako mobilizazioen ostean, amnistiaren aldeko aldarria gero eta presenteago zegoen, eta *Amnistiaren aldeko asteak* antolatzen hasi ziren. Bestetik, langile-mugimendua ere indarra hartzen ari zen Francoren heriotzaren ostetik. Mobilizazio haiek, baina, Estatuaren jazarpen bortitza izan zuten aurrean, hori izanik, hain zuzen ere, estrategia eraketarako mehatxuetako bat.

III.4.1.1.2 Mehatxuak.

Nazioarteko egoerak aukerak ez ezik, mehatxuak ere ekartzen zituen ETaren estrategia eraldaketarako. Izan ere, ETarentzat, neurri batean, eredu izan zitezkeen IRA erakundeak zein Tupamaroen mugimenduak izandako esperientziek estrategia armatuaren mugak erakutsi zituzten. Hain zuzen ere, Tupamaroen mugimenduaren jarduera armatuak gorakada handia izan zuen 1968tik aurrera, 1970-71 urteetan puntu gorenera ailegatuz. 1970ean Dan Mitrione agente estatubatuarra bahitu eta hil zuten tupamaroek, Uruguaiako poliziaritza tortura metodo berriak erakutsi ziolakoan (Fontana, 1992: 1056). Halaber, 1970-71ean ihesaldi ezberdinak burutu zituzten kartzelan zeuden MLN-Tko emakumezkoek zein gizonezkoek. 1970eko martxoaren 8an 13 presok

¹⁶¹ 1974an Hego Euskal Herrian sorturiko EAS (Eusko Alderdi Sozialista) eta Ipar Euskal Herrian sorturiko HAS (Herriko Alderdi Sozialista) alderdien batuketaren ondorioz sortu zen EHAS alderdia. 1977ko uztailean desegin zen Hego Euskal Herriko EHAS, Eusko Sozialistak taldearekin batera, HASI (Herriko Alderdi Sozialista Iraultzailea) alderdia osatzeko. Ipar Euskal Herriko EHAS 1979ra arte egon zen eszenatoki politikoan.

¹⁶² 1974an ETatik atera zen Langile Fronteak sortutako alderdia.

(emakumezkoak) ihes egin zuten Cabildoko espetxetik, eta 1971ko uztailaren 30ean 38 izan ziren *Operación Estrella* izenaz ezagutu zen ihesaldiaren ondorioz ihes egin zuten emakume-presoa¹⁶³. Bestetik, 1971ko irailaren 6an *Operación abuso* gisa ezagutu zen ihesaldiaren ondorioz MLN-Tko ehun presok (gizonezkoak), haien artean José “Pepe” Mújicak eta Raúl Sendicek, Punta Carretas izeneko maila handiko espetxetik ihes egitea lortu zuten¹⁶⁴. Hiru egun geroago, Uruguako Gobernuak armadari egokitu zion MLN-Tren kontrako ekinbidea 566/971 dekretuaren bidez. Horren ondorioz, hiri-gerrillaren kontrako errepresioa areagotu zen, eta 1972an operazio militar ezberdinen ondorioz, MLN-Tko buruzagitza atxilotua izan zen, tupamaroen mugimendua oso ahulduta geratu zelarik. 1973an, estatu-kolpea gertatu zen, eta 12 urteko diktadura pairatu zuen Uruguako herriak. 1985ean, diktaduraren amaierarekin batera, MLN-Tk amaiera eman zion bere estrategia armatuari, politika instituzionalari ekin ziolarik.

Beste aldetik, Irlandako iparraldean 1969an hasitako *troublesak* gori gorian zeuden trantsizio garaian, batez ere, Provisional IRA erakundearen jardura armatuaren gorakadaren ondorioz. PIRA 1969an sortu zen, IRA eta mugimendu errepublikar irlandarra *Provos*en (Provisionals) eta *Officials*en artean banatu zenean. Faktore ezberdinek eragin zuten barne-zatiketa hura. Alde batetik, 1969an Belfasten eta Derryn komunitate nazionalista irlandarraren aurka izandako jazarpenaren aurrean IRAk izandako zailtasunak komunitatea defendatzeko areagotu zituen IRAren barneko tentsioak. Bestetik, marxismoan eta nazionalismoan oinarritutako ikuspegiaren araberrako aliantzen inguruko ezadostasunek eta, batez ere, instituzio politikoetan parte-hartzearen inguruko iritzi kontrajarriek eragin zuten zatiketa (Hayes, 1998: 22; ikusi ere Horgan & Taylor, 1997). Hala ere, laster ikuspegi nazionalista eta abstentzionismoa

¹⁶³ Ihesaldi haien inguruan ikusi Jorge, 1994, Cardozo, 2010 eta Licitra, 2018.

¹⁶⁴ Ihesaldi horren inguruan ikusi *History Channelek* eginiko dokumentala in <https://www.youtube.com/watch?v=WlpSmPleHOQ>.

defendatzen zituen PIRA erakunde txikia eta isolatua izatetik intentsitate handiko jarduera armatua praktikatzera igaro zen. Izan ere, OIRAk gutxika jarrera erreformistagoa hartzen zuen artean¹⁶⁵, PIRAk nazio askapeneko gerra iraultzaile gisa planteatzen zuen gatazka politikoa. Hala ere, gatazka armatuaren intentsitatea handitzen zen heinean¹⁶⁶, hura amaitzeko lehen saiakerak gertatu ziren. Horrela, 1972an bi asteko su-etena eman zuen PIRAk Britainia Handiko Gobernuarekin elkarrizketak burutzeko. Elkarrizketek porrot egin zuten, eta PIRAk estrategia “defentsibo” batetik estrategia “ofentsibo”rako urratsa eman zuen (O’Brien, 1997: 79-81). 1975ean beste su-eten bat iragarri eta negoziazio-prozesua hasi zen PIRAREN eta Gobernu britainiarren artean. PIRAk uste zuen negoziazio-prozesu horren ondorioz britainiarren ateratzea Irlandatik lortuko zutela (O Bradaigh, 1975; in O Ruairc, 2008). Hala ere, negoziazioen porrotaren ondorioz eta ia urtebeteko su-etenaren ostean, PIRAk bere jarduera armatua berraktibatu zuen 1976aren hasieran.

Su-etena kaltegarria izan zen PIRAREN gaitasun operatiboarentzat (Bishop & Mallie, 1988; Smith, 1995; in Craig, 2014: 308). Gobernu britainiarrentzat, ordea, positiboa izan zen su-etena, PIRAREN eta mugimendu errepublikararen ahultze operatiboa eta politikoa lortu baitzuten. Urte batzuk geroago Britainia Handiko Gobernuak berak onartu zuenez, 1975eko su-etena ahalik eta gehien luzatzen saiatu zen PIRA militarki ahultzeko asmoz (Rees, 1985: 224).

Gauzak horrela, 1976ko urtarrilean, PIRAREN eta Britainia Handiko Gobernuaren arteko elkarrizketak amaitzearekin batera, PIRAk bere estrategia armatua eraldatu zuen- Ordura arte urte gutxiko ekinbide armatuak Britainia Handiko

¹⁶⁵ 1972an Official IRAk su-etena adierazi eta estrategia armatuari amaiera eman zion (hurrengo urteetan enfrontamendu batzuetan parte hartu zuen arren). 1974an OIRAKo sektore batek Irish National Liberation Army (INLA) erakunde armatuaren sormena bultzatu zuen.

¹⁶⁶ Gatazkarekin lotutako hildakoak (alde bietakoak) 1969tik 1976ra arte hurrengoak izan ziren. 1969: 16; 1970: 26; 1971: 171; 1972: 480; 1973: 255; 1974: 294; 1975: 260; 1976: 297. Iturria: CAIN Archive <https://cain.ulster.ac.uk/sutton/tables/Year.html>

irteera Irlandatik ekarriko zuela uste bazuen ere, ordutik 90 hamarkadara arte PIRAk helburu hori lortzeko denboraldi luzeko desgaste-gerra planteatu zuen (ik. White, 1989; Ryan, 1994; O'Brien 1997; Coogan, 2000; McKearney, 2011).

Irlandako zein Uruguaiako esperientziek, hortaz, bi ondorio nagusi utzi zuten ETarentzat: alde batetik, bide insurrekzionalaren mugak, eta, bestetik, negoziazioaren estrategiaren aukerak eta mehatxuak. Izan ere, trantsizioak zekarren irekiera politikoaren testuinguruan bide insurrekzionalaren agorpena agerikoa zen bezala, frankismoan baino aukera gehiago egon zitekeela Gobernuarekin negoziatzeko pentsatzea logikoa zirudien. Hala ere, kaleko giroak ez zuen esperantza handirik ematen biolentziaren amaieraz pentsatu ahal izateko, Estatuaren errepresioa ez baitzen moteldu trantsizioa garaian, Euskal Herrian bereziki¹⁶⁷, hurrengo koadroan ikus daitekeenez:

Table 1 Victims of armed and police violence during the political transition and early years of democracy

Victims of:	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982
armed violence by ETA	19	16	18	10	65	79	94	30	39
armed violence by the far right	85 (from 1972 to 75)		51		33		126		
police violence during demonstrations (Basque victims in parentheses)	2	5 (3)	12 (8)	14 (8)	5 (2)	9 (3)	2(1)	1	0

Iturria: Ubasart-González, 2019.

Gauzak horrela, nahiz eta, lehen aipatu moduan, garai hartan PSOEek zein PCEk autodeterminazio eskubidea defendatzen zuten, ez zen aurreikusten trantsizioaren ostean ezarriko zen sistema politiko berrian Euskal Herrirako autodeterminazio eskubidea onartuko zenik. Izan ere, 1978an Espainiako

¹⁶⁷ 1976ko martxoaren 3an Espainiako poliziak 5 langile hil eta 150 zauritu zituen soldaten igoera eskatzeko deituta zegoen greba orokorraren testuinguruan (Ik. Lasheras, 2001 eta Carnicero, 2007).

Konstituzioa onartu zenean autodeterminaziorako aukerak guztiz alboratuta geratu ziren.

Euskal Herrian eta euskal nazionalismoan zentratuz, alderdi eta mugimendu politiko berri ugari agertzen ari zen, batzuk KASen inguruan eta beste batzuk haren kanpoan. LAIAren kasuan, adibidez, KAS koordinadoraren inguruko eztabaidek barne-zatiketa eragin zuten koordinadoraren aldekoen eta kontrakoen artean¹⁶⁸; LAIA(bai) eta LAIA(ez) bezala ezagutu ziren zatiketa horiek. Era berean, LAIAk borroka armatuaren erabilpena errefusatzeko ez bazuen ere, masa-borrokaren osagarritzat hartzen zuen, betiere *alderdi buruzagiaren* politikaren mendean kokatuta. Izan ere, “abangoardia armatua” kontzeptua erabili beharrean (abangoardia alderdia zen LAIAren aburuz) “beso armatua” kontzeptua erabiltzen zuen alderdiak. LAIAren ustez, beso armatuaren funtzioak hurrengoak ziren: 1) propaganda armatua egitea; 2) masa-borrokari sostengu zuzena ematea 3) koadro militarrek sortzea (Letamendia, 1994 (1): 399).

Beste alde batetik, trantsizioak irekitzen zuen egoera politiko berriaren aurrean hartu beharreko jarreraren inguruan ez zegoen adostasunik euskal alderdi eta erakunde nazionalisten artean. “Haustura ala erreforma”, hori izan zen eztabaidaren oinarria, eta, geroago ikusiko dugun moduan, horren inguruko ezadostasunek nazio frontea eratzea galarazi zuten Txibertako elkarriketetan.

¹⁶⁸ Ikusi LAIAren hausnarketak KASen inguruan in *Sugarra*, 3, 1976.

III.4.1.2 Estrategia eraketarako barneko faktoreak.

III.4.1.2.1 Indarguneak.

ETAk militanteak lortzeko ahalmen handia erakutsi zuen frankismo garaian, batez ere 1972an, *EGI-Batasuna*¹⁶⁹ ETAn sartu zenean, erakundearen militanteen kopurua nabarmenki handituz (12 liberatu eta 500 militante inguru izan zituen ETAk garai hartan, eta hilabete batzuetara 40 komando inguru izan zituen ETAk (Giacopuzzi, 1997: 18)). Bestalde, bere jarduera armatuak gorakada izan zuen 1967tik aurrera, puntu sinboliko gorena 1973an izanda Carrero Blancoren kontrako ekintzarekin lortu zuena. Horrek eta erregimen frankistaren aldetik jasotako errepresioak, bereziki Burgosko epaiketaren garaian, Euskal Herriko eta Espainiako mugetatik kanpo ezagutzera eraman zuen ETA. Izan ere, herri-mobilizazioaren zikloak goia jo zuen 1970ean Burgosko epaiketaren testuinguruan, eta 13 urteetan izandako 9 salbuespen-egoerak herri-mobilizazioen intentsitatea igotzeko faktore pizgarria izan ziren (Zallo, 2014). Horrela, aliantzak sortu ziren mugimendu abertzalearen, langile-mugimenduaren eta errepresioaren aurkakoaren artean (Ibid). Hain zuzen ere, Burgosko epaiketaren kontrako mobilizazioak frankismoaren kontrako mobilizazioen ikur bilakatu ziren moduan, trantsizioan amnistiaren aldekoak izan ziren Euskal Herrian oihartzun handiena izan zutenak (ik. Bueno, 2014).

¹⁶⁹ 1969an EGI gazte antolakundeko zati bat era autonomoan funtzionatzen hasi zen. Adar militar bat sortu zuen (Letamendia, 1994 (1): 369) eta bere bi militante hil ziren 1969an leherkari bat maneiatzen ari zirelarik. Garai hartan, EGIk *Batasuna* izeneko aldzkaria argitaratzen zuen, eta horregatik, EAJ *EGI-Batasuna* deitzen hasi zitzaion antolakunde horri (Ibid). ETA-Vren eta EGI-Batasunaren arteko fusioa 1972ko Aberri Egunean gertatu zen Erandion egindako batzar baten ostean (Ibid: 370). Garai hartan EGiko militantea izandako Iñaki Mugika Arregik horrela azaldu zuen EAJren eta EGiren arteko harremana urte haietan: *“En realidad no teníamos una relación orgánica con el partido porque no nos facilitó nada. Nosotros montamos EGI por nuestra cuenta y las relaciones eran con un emisario del PNV, es decir, Mikel Isasi. El PNV tenía rechazo a cualquier actuación que no legitimase al Gobierno Vasco en el exilio”* (In Giacopuzzi, 1997: 18).

Halaber, ETA frankismoaren kontrako borrokaren eta nazionalismo ezkertiarren erreferente nagusietako bat bilakatu zen Euskal Herrian ez ezik, Espainian ere. Hori, baina, ez zen nahikoa izan ETAk frankismoan martxan jarri nahi zuen insurrekzioa pizteko. Gainera, fronteetan oinarritutako antolaketa-ereduak bere mugak adierazi zituen ordurako, eta trantsizioak irekitzen zuen egoera politiko berrian beste antolaketa-eredu baten beharraz jabetu zen erakundea. Horrela, 1974an argitaratutako *Agirian* ETA(m)-k desdoblamentuaren aukera proposatu zuen egoera politiko berrirako. Laster, ETA(pm)-k ere desdoblamentuaren aldeko apustua egin zuen. Izan ere, nahiz eta hasiera batean ETA(m) izan desdoblamentuaren estrategiaren aldekoena, 1975eko urtarrilean antolatutako biltzar nagusian, ETA(pm)-k masa-antolakunde berriak sortu zituen. Horrela, IAM (ikasle Abertzaleen Mugimendua), EGAM (Euskadiko Gaztedi Abertzaleen Mugimendua) eta LAB (Langile Abertzaleen Batzordea) jaio ziren, KAS koordinadorearen inguruan batu zirenak.

KAS 1975eko abuztuaren 1ean aurkeztu zen. Haren sorrera ELI (Eusko Langile Indarra) taldeak bultzatu zuen Txiki eta Otaegiren epaiketen kontrako mobilizazioak koordinatzeko. Hasiera batean, EAS, HAS eta LAIA alderdiek zein ETA(pm) erakundeak osatzen zuten, ETA(m)-ren babesari zuelarik. 1976an *KAS alternatiba* aurkeztu zen. Ordura arte, plan estrategikoa baino ez zuen ETAk (independentzia eta sozialismoa), baina KAS alternatibarekin ETAk proposamen taktikoa izan zuen lehen aldiz Espainiako Gobernuari aurkezteko (Letamendia, 1980: 13). Hasiera batean, bi proposamen egon zen: LAIArena eta ETA(pm)-rena. Izan ere, KASen funtzioa ulertzeko bi joera egon zen hasieratik. Alde batetik, LAIAk zein ETA(m)-k koordinadorearen izaera subiranoa defendatzen zuten, hots, gerora KASek hartu zuen bloke buruzagiren funtzioa. Beste aldetik, ETA(pm)-k eztabaidarako eragile gisa ulertzen zuen KAS, eta bere baitako eragileek erabakiak hartzeko independentzia izan behar zutela defendatzen

zuen¹⁷⁰ (Soldevilla, 2014). Azkenean, orduko indar korrelazioengatik, ETA(pm)-ren proposamena gailendu zen, eta KAS “kontsultarako koordinadora” eta “eztabaidarako mahai” bezala definitua izan zen¹⁷¹. Alternatiba taktikoari dagokionez, bi proposamen egon ziren ere: alde batetik, LAIAk defendatu zuena, eta, bestetik, ETA(pm)-k planteatu zuena. LAIArena proposamen maximalistagoa zen; adibidez, Estatuaren armadak Euskal Herrian zituen unitateen kontrola aldarrikatzen zuen¹⁷². ETA(pm)-ren proposamena ez zen horren maximalista, eta bost puntutan geratu zen definituta: 1) askatasun demokratikoen berreskurapena; 2) amnistia osoa; 3) langile klasearen bizi baldintzen hobekuntza; 4) indar errepresiboen disoluzioa Euskal Herrian; 5) autonomia estatutu bat Hego Euskal Herrirako; 6) Euskal Gobernu Probisionalaren sormena.

Bere aldetik, ETA(m)-k ETA(pm)-ren proposamenaren alde egin zuen¹⁷³ (hura EHASekin adostu ostean), eta horrela adierazi zuen 67. *Zutiken*. Hala ere, ETA(m)-rentzat KAS alternatiba minimoetako programa bat zen, hots, borroka armatua desaktibatzeke oinarri minimoa (Letamendia, 1994 (1): 452 eta Zabalza, 2015: 205).

III.4.1.2.2 Ahulguneak.

Francoren diktaduraren amaierak kolokan jartzen zuen ETAk frankismo garaian borroka armatua justifikatzeko erabilitako osagai iraultzailea, bai zentzu ideologikoan eta baita estrategikoan ere. Izan ere, ETAREN ekintza-errepresio-ekintza planteamenduak bere mugak erakutsi zituen Franco hil orduko, batez

¹⁷⁰ KASen sorrera-garaian izandako eztabaidetan eta jarreretan sakontzeko ikusi Arregi, 1981 eta Hordago, 1979 (17): 507-515.

¹⁷¹ “Nota a KAS” eta “Comunicado de fundación del KAS”, Hordago, 1979 (17); in Fernández Soldevilla, 2014.

¹⁷² “Propuestas de alternativa para el KAS”, Hordago, 1979 (18); in Letamendia, 1994 (1): 452.

¹⁷³ 1978an ETA(m)-k KAS alternatiba birformulatu zuen. Bertsio hori izan zen 1995era arte ETAk aldarrikatu zuena.

ere, ETAk aurrera eramane nahi zuen insurrekzioa pizteko beharrezkoa zen masa-borroka ez zelako izan erakundeak teorizatu zuen tamainakoa. Halaber, esparru ideologikoari dagokionez, eredu insurrekzionalean oinarritutako planteamendu ideologiko batek nekez lortu ahalko zuen arrakasta izan demokrazia parlamentarioaren testuinguruan.

Hain zuzen ere, 1976an ETA(m)-k *“Relación actividad armada-actividad de masas”* dokumentuan egoera politiko berrian borroka armatuaren eta masa-borroka arteko dialektika nola planteatzen zuen aditzera eman zuen. Alde batetik, bi funtzio ezartzen zizkion bere jardura armatuari: funtzio taktikoa eta funtzio estrategikoa. Funtzio taktikoa KAS Alternatibaren puntuak lortzeari atxikitzen zitzaion. Hau da, ETA(m)-ren ustez alternatibaren puntuak lortu arteko jardura armatuak izaera ofentsiboa izan behar zuen. Funtzio estrategikoa, aldiz, KAS Alternatibaren puntuak lortu osteko etapari atxikitzen zion ETA(m)-k, eta oligarkia espainiarraren aurka zuzenduta zegoen:

“a) Táctica: Una vez elaborada por KAS una alternativa política y la correspondiente línea de intervención, la acción militar ha de estar orientada al logro del mismo objetivo (...) El tipo de acción armada pues, ha de ser de carácter ofensivo, lo que se ve justificado por la negativa unilateral por parte de las fuerzas en el poder de aceptar la alternativa de KAS. (...)”

“b) Estratégica: El objetivo estratégico de la organización militar, será capacitarse para dotar al pueblo de una dirección, unos cauces organizativos y unos remedios materiales, todo ello de carácter militar, que posibilite el triunfo popular vasco sobre la oligarquía española (...) Si dicho enfrentamiento tendrá carácter insurreccional o de guerrilla prolongada, nos lo dirá el futuro aun imprevisible” (ETA, 1976).

Era berean, Francoren heriotzaren osteko testuinguruan herriak borroka armatuaren erabilpena babesteko egon zitezkeen zailtasunez ohartarazten zuen erakundeak. Izan ere, ETA(m) kontziente agertzen zen bere jarduerak kritikotasun handiagoa sortzen zuela trantsizio garaian frankismoan baino. Horregatik, *“ekintza selektiboak”* aurrera eramane behar zituela ondorioztatzen zuen:

“Hasta la muerte de Franco, las acciones de ETA apenas habían sido puestas en cuestión por ningún sector del Pueblo Vasco. Pero desde su desaparición y merced al consentimiento del que disfrutaban las fuerzas reformistas han logrado un mayor auditorio, lo que ha situado al Pueblo en una posición”

más crítica frente a nuestra acción. Esto que hemos podido comprobarlo en la práctica, obliga a un tipo de acción extremadamente selectivo, que no hemos sabido o podido realizar” (Ibid).

Halaber, ETAk garrantzi bera ematen zien jarduera armatuari eta borroka politikoari:

“en la actual coyuntura, la actividad política militar puede ser a nivel subjetivo muy loable y en cambio negativa a nivel político real, mientras que la actividad puramente política (entendiendo actividad política como actividad de masas) afín siendo de menor valor subjetivo puede ser más positiva” (Ibid).

Areago, ETAk KASi ematen zion abangoardia politikoaren funtzioa. Izan ere, ETAk bere jarduera armatuaren koherentzia KASek aurrera eramane beharreko programen arrakastaren araberakoa izango zela zioen:

“Mientras KAS no se consolide y dote de unos programas de intervención a corto y largo plazo, la acción armada, que sólo tiene sentido coordinada con las masas de acción, será incoherente y discontinua. Para que la organización militar desarrolle una línea de acción por lo menos coherente – al margen de que sea correcta o incorrecta – es preciso que KAS cumpla los requisitos anteriores” (Ibid).

Laburbilduz, trantsizio garaian ETAk zailago zuen bere jarduera armatua ideologikoki zein estrategikoki justifikatzea frankismoan baino. Gainera, frankismoan garatutako eredu insurrekzionalean oinarritutako ikuspegia estrategikoki baztergarria zen ETarentzat.

III.4.1.3 AMIA analisiaren ondorioak.

Aurreko atalean ETAk trantsizioan bere estrategia aukeratzeko izandako barne eta kanpo faktore nagusiak aipatu ditugu. Ikusi dugunez, estrategia eraketarako kanpo faktoreen artean, *aukerak* nazioartetik ez ezik, Espainiatik eta Euskal Herritik ere bazetozen. Nazioarteari dagokionez, Europan eta Hego Amerikan ugaltzen ari ziren hiri-gerrillen esperientziek estrategia armaturako ereduak erakusten zizkioten ETari. Aldi berean, Espainian Francoren heriotzaren ostean irekitzen zen egoera berriak ekimen politikorako aukerak irekitzen zituen, parte-hartze instituzionala barne. Gainera, garai hartan ezker espainiarraren ordezkari nagusiak ziren PSOE eta PCE alderdiek autodeterminazio eskubidea eta amnistia

osoa aldarrikatzen zuten. Euskal Herriko egoerari dagokionez, errepresioaren aurkako eta autodeterminazioaren zein amnistiaren aldeko mobilizazioak ugaltzen eta indarra hartzen ari ziren trantsizioa garaian.

Era berean, *mehatxuak* ere alde ezberdinetatik zetozkion ETari. Nazioartetik tupamaroen kontrako erasoaldiak eta PIRaren eta Gobernu Britainiarraren arteko negoziaketa prozesuaren porrotak estrategia armatu batek izan zitzakeen mugak erakutsi zituzten. Espainiari dagokionez, trantsizioak irekitzen zuen egoera politiko berriak bide insurrekzionalaren balizko arrakasta lurperatzen zuen zeharo. Aldi berean, Estatuaren errepresioa ez zen moteldu diktadorearen heriotzarekin, eta trantsizio garaian ere Espainiako indar polizialen jazarpena bortitza izan zen, Euskal Herrian bereziki. Horrekin batera, eta nahiz eta Espainiako alderdi ezkertiar nagusiak horren alde agertu, ez zen aurreikusten idaztear zegoen Espainiako Konstituzioak autodeterminazio eskubidea barne hartuko zuenik.

Horrez gain, trantsizioarekin batera eragile eta alderdi politikoak ugaltzen hasi ziren, euskal nazionalismoaren kasuan ere. Horrek, zalantzarik gabe, zailago jartzen zuen indar nazionalisten arteko dinamika komun bat planteatzea. Hain zuzen ere, trantsizioaren aurrean, indar nazionalista batzuek (ETAk barne) hausturaren aldeko jarrera aldarrikatzen zuten bitartean, beste batzuek erreforma politikoak ekar zitzakeen aukerak aprobeztatzea defendatzen zuten. Bestalde, KAS Alternatibarekin hauteskundeetatik aterako zen Espainiako Gobernuarekin negoziatzeko programa eratuta zuen ETAk.

Barne faktoreei dagokienez, *indarguneak* ETAk frankismoan zehar lortutako erreferentzialtasunetik zetozen gehien bat. Izan ere, frankismoaren kontrako erreferente nagusi bihurtu zen ETA. Halaber, erakundeak militanteak lortzeko ahalmena erakutsi zuen, batez ere, EGI-Batasuna ETAn integratu zenez geroztik. Aldi berean, trantsizioak irekitzen zuen egoera politiko berriaren aurrean ETAk

fronteen egitura alboratu eta desdoblamentuaren aldeko hautua egin zuen, demokrazia parlamentarioak ekar zitzakeen aukerak aprobetxatu nahian.

Hala ere, frankismoaren amaiera bera ETAREN estrategiarako *ahulgune* bat zen. Izan ere, ETAK diktaduran zehar bere jarduera armatua justifikatzeko erabilitako diskurtsoak zein estrategiak nekez egingo aplika zitezkeen demokrazia parlamentarioaren testuinguruan. Aurrekoarekin batera, egoera politiko berriak borroka armatua masa borrokarekin uztartzeko zailtasun handiagoak sortzen zizkion ETARI diktadurak sortzen zizkionak baino. Hain zuzen ere, masa-borrokarekiko uztarketaren eta antolaketa-ereduaren inguruko ezadostasunek ahulgune bat eragin zuten ETAREN garapen estrategikorako: ETA(m) eta ETA(pm) erakundeen arteko zatiketa, alegia.

Aldeko eta kontrako faktoreen analisisan oinarrituz, esan liteke ETAK bi proposamen estrategikoren artean aukeratu behar edo ahal izan zuela trantsizio garaian. Alde batetik, zituen indarguneak aprobetxatuz, kanpotik zetozkion mehatxuak neutralizatzen saiatu ahal zen (ST Strategy (maxi-mini), (Weihrich, 1982: 60)). Bestetik, kanpotik zetozkion aukerez baliatuz, zituen ahulguneak gutxitzen saiatu ahal zen (WO Strategy (mini-maxi), (Ibid)). Lehena Estatuarekiko negoziazio-estrategiari dagokio, eta, bigarrena, nazio frontearen strategiari. Izan ere, ordutik 2009ra arte, ETA bi aukera estrategiko horien artean aldizkatu zen.

III.4.2 New games, new rules. Negotiation or national front?

As commented before, Franco's death brought a political opening for political and institutional participation in Spain and the Basque Country. ETA was not indifferent to this general mood and knew that widespread armed resistance would become impossible, as upholding an insurrectional process would be untenable in the foreseeable context of parliamentary democracy. Consequently,

it gradually brought its discourse and political practice into line with the changed social reality. At that point, ETA became convinced of the need for a genuine democratic framework which would need to be negotiated with Spain. Consequently, ETA put forward specific tactical objectives for its negotiation with the Spanish government, intending to attain its strategic political goals. In 1978 ETA expressed this new tactical and strategic logic as follows:

...as Basque socialists, we defend the territory of Euskadi as an autonomous framework from which to develop the class struggle until national liberties have been conquered and capitalist exploitation eliminated (...). We do, however, acknowledge that the degree of awareness of the workers and the correlation of forces attained by left-wing nationalist sectors suggest that now is not the time to fight to reach our strategic goal (...) Our current tactical claim is the attainment of political democracy to permit certain bonds and prevalent institutions which guarantee a process of autonomy for the Basque Country. (ETA, 1978a) (our translation)

This change in ETA's discourse and tactical approach contrasted with an escalation of violent attacks in the following years. About this apparent contrast, Mees has pointed out that ETA sought to interfere in all the transition's crucial moments by considerably intensifying its violent activity (2003: 35).

How can this intensification in armed activities be explained? According to Lecours (2007: 121), ETA's violence had two dimensions. On the one hand, there was the purely instrumental dimension: the use of violence as a way to attain political objectives. On the other hand, there was a symbolic dimension, a way to reassert the Basque nationalist community, specifically the *radical* community (2008: 126). According to Aretxaga, ETA's violence could be understood as an attempt by the organization to demonstrate a certain degree of sovereignty on the Basque nation in opposition to the nation-state (2005: 253) (see also Douglass and Zulaika, 1990).

Nevertheless, after Franco's death, ETA utilized two contrasting and coexisting strategic approaches, each pursued with varying intensity depending on the

situation¹⁷⁴. On the one hand, ETA sought direct negotiation with the Spanish state, through which the organisation sought to obtain the right of self-determination for the Basque Country as a counterpart to abandon its violent strategy.

On the other hand, it pursued the idea of a national front, whereby the Basque Country's nationalist forces would unite to force the Spanish state to accept the right of self-determination. As ETA itself pointed out:

“ETAk beti bi bide seinalatu ditu borroka armatua bertan behera uzteko. Lehena, Espainiako estatuarekin konponbide negoziatu bat lortzea. Bigarrena, Euskal Herriaren burujabetzaren aldeko indar abertzaleen arteko ekimen batasuna. Aukera horiek guztiak jorratu dira, eta oinarritzko akordioak zein su-etenak ere izan dira horiek bideragarri egiteko” (Soto, 2018: 109).

ETA alternated both strategies between 1977 and 2009. The national front strategy peaked in 1977 and 1998 with the Txiberta talks and the Lizarra-Garazi accords. Similarly, the negotiation strategy had its most decisive moments between 1987 and 1989, with the Algiers talks, and between 2005 and 2007, with the Loiola talks. Next, we will analyse the most important events of both strategic approaches and interpret them from the perspective of the Rational Choice Theory. After that, we will address the process of the end of ETA's armed strategy in the same terms.

III.4.3 Nazio Frontea.

III.4.3.1 Nazio frontierako saiakerak Espainiako II Errepublikan eta Gerra Zibilean.

Nazio frontearen eraketa Jagi-Jagiren¹⁷⁵ aldarrikapena izan zen bere sorreratik bertatik (1932). Jagi-Jagik Autonomia Estatutuaren alternatiba gisa planteatzen

¹⁷⁴ View Saratxo & Zabalo, 2013.

¹⁷⁵ Jagi-Jagi *Bizkai Mendigoxale Batza* erakundearen (geroago *Euzko Mendigoxale Batza* EMB) prentsa organo ofiziala izan zen, baina praktikan aldizkari independentista bat eta izen bereko

zuen nazio frontea, eta Aberriren garaitik zetorren ideia zen (Renobales, 2010: 241). 1933an Jagi-Jagik nazio frontea eratzeko lehen deialdia luzatu zien EAJri zein EAERI. EAEk zalantza batzuekin baina begi onez jaso zuen Jagi-Jagiren proposamena eta horrela adierazi zuen 1933ko urriaren 8an argitaratu zen *Tierra Vasca* aldizkariaren “*Formemos un frente vasco*” izeneko editorialean. Hala ere, EAEk mesfidantzaz ikusten zuen EAJren parte-hartzea nazio frontean. EAJk ez zuen bat egin nazio frontearen proposamenarekin. Alderdi jeltzaleak aurreikusten zuen emaitza onak aterako zituela Espainiako Gorteetarako hauteskundeetan, hortaz, ez zuen nazio frontierik eratzeko beharrik, eta horregatik ez zuen proposamena onartu (Ibid: 243-246 eta 250). Alderdiaren erabakiarekin batera, Luis Aranek EAJko lehendakaritza utzi zuen, alderdiaren baitako autonomisten eta independentisten arteko talkak azaleratuz

Hiru urte geroago, Jagi-Jagik nazio fronte bat osatzeko deia egin zuen 1936ko hauteskundeetarako. Programa politiko independentista batekin, Jagi-Jagiren proposamenak Espainiako instituzio politikoetan ez parte hartzea bultzatzen zuen. Horrez gain, aukeratuak izanez gero, nazio frontearen hautetsiek ezingo zioten men egin Espainiako Konstituzioari. Izan ere, Jagi-Jagik soilik onartuko zuen hautetsien parte-hartzea Espainiako instituzio politikoetan helburu batekin: “*reclamar la independencia de Euzkadi y presentar una oposición total a cualquier ley española que afecte a Euzkadi*” (Fernández Soldevilla, 2017: 228;

EAJ alderditik bereizitako talde abertzale bat izan zen. Jagi-Jagi aldizkariaren lehenbiziko zenbakia 1932ko irailaren 17an argitaratu zen. Egoitza nagusia Bilboko Kale Nagusian zeukan. Bere garai onenetan hamasei orri izan zituen, latzenetan hiruzpalau, eta momentu jakin batean aldizkariaren 23.000 ale kaleratu egin ziren (Gara, 2007c). Espainiako Gerra Zibila hastearekin batera astekaria desagertu zen. EAJk errezeloz ikusi zuen astekariaren sormena, eta horrela adierazi zion Bizkaiko Buru Batzarrak astekariaren zuzendariari: “*Ante la aparición el pasado sábado 17 del semanario ‘Jagi-jagi’, sobre cuya presentación no tenía noticia alguna el BBB, se acuerda pedir al señor director del mismo que acuda a entrevistarse con el BBB para informar si el citado semanario es del PNV y, en caso afirmativo, rogarle que cuide escrupulosamente que ningún trabajo se oponga al contenido doctrinal de nuestra organización*”. Halaber, astekariak 19 espediente zigortzaile jaso zituen bere lehen urtean, eta jarrera intsumisoa mantenduz, taldekide batzuk kartzelaratuak izan ziren jasotako isunak ez ordaintzeagatik (Ibid).

Renobales, 2010: 247)¹⁷⁶. Jagi-jagiren proposamenak, baina, ez zuen lortu euskal indar nazionalistak fronte independentista batean elkartzeari. Alde batetik, EAE-ANV Frente Popularraren zerrendetan aurkeztu zen hauteskunde haietara, eta EAJk, Autonomia Estatutua eskuratzeko prozesuan murgilduta zegoelarik, uko egin zion nazio frontearen proposamenari¹⁷⁷. EAJren jarrera hori ez zen Jagi-Jagiren gustukoa izan, eta horrela adierazi zuen urte horren maiatzean argitaratutako *Jagi-Jagi* astekarian: *“contubernios y vergonzosas claudicaciones» y «escudándose en el nombre de Sabino, pactan y colaboran con el opresor de la Patria, traicionando al nacionalismo vasco”* (Fernández Soldevilla, 2017: 228). Urte horretako irailean Jagi-Jagik bilera batera deitu zituen euskal eragile nazionalistak jada hasita zegoen Espainiako Gerra Zibilaren aurrean zein jarrera mantenduko zuten eztabaidatzeko, baina hura ere ezerezean amaitu zen. Bilera horretara ELA, EAE eta Jagi-Jagi (EMB) bertaratu ziren, ez, ordea, EAJ.

Aurreko deialdiaren porrotaren ostean, nazio frontea eratzeko beste bi saiakera egon ziren 1937an¹⁷⁸, baina biek porrotean amaitu zuten. Renobalesen ustez

¹⁷⁶ EMBk (Jagi-Jagi) testu bat bidali zien gainontzeko indar nazionalistei nazio frontierako proposamena azalduz. Testu horretan, horrela definitzen ziren nazio frontearen ezaugarriak eta zereginak: *“Desde EMB se acepta la idea del Frente bajo las bases siguientes: 1- Abarcará a todo el país. 2- Todos los candidatos han de ser nacionalistas. 3- Los que resulten electos no acudirán a Madrid por tener convencimiento de que jamás España dará la libertad a Euzkadi de forma voluntaria. 4- No acatarán las leyes españolas. 5- EMB, en todo caso, no se opondrá a que los electos acudan a las Cortes españolas con una única misión: la de demandar la restitución de la independencia que se nos arrebató”* (Renobales, 2010: 247-249).

¹⁷⁷ Nazio frontearen proposamenaren alde agertu ziren Galdakaoko udalbatza, Jagi-Jagi, EAEko sektore bat eta Larrinagako kartzelan zeuden preso nazionalistak (Ibid: 250).

¹⁷⁸1937ko maiatzean, ELAk antzeko proposamen bat aurkeztu ondoren, Jagi-Jagik izaera independentista zuen proiektu bat proposatu zien gainontzeko euskal indar abertzaleei. Jagi-Jagik proposatzen zuen indar abertzaleetako batailoiek, beste gauza batzuen artean, gudarien bizitzak babesteko, ahalik eta gutxien parte hartzea Espainiako Gerra Zibileko batailetan, guda-materiala lortzen zen artean. Denboraldi baten ostean, batailoi abertzaleek borroka independentistari ekingo zioten mugimendu beliko batekin, eta, azken momentuan Frente Popularreko indarren aurka borrokatu beharko zuten independentzia lortzeko. EAJk eta EAEk uko egin zioten Jagi-Jagiren proposamenari, Espainiako Gobernuan eta, batez ere, Eusko Jaurlaritzan Espainiako alderdi ezberdinekin zituzten aliantzengatik. Hala ere, Jagi-Jagiren proposamenak ibilbide urria izango zuen, indar abertzaleek Eusko Gudarostean zuten indar korrelazioa gainontzeko indar politikoekiko gutxi gora behera %50ekoa baitzen (Vargas, 2001; in Fernández Soldevilla, 2017: 230).

(2010: 249-250) nazio frontierako saiakera hori utopikoa zen EAJren ikuspegitik; alde batetik, nazio frontea eratzeak Autonomia Estatutuaren lorpena oztopatu ahal zuelako, hori izanik EAJren orduko estrategia, eta, bestetik, nazio frontea eratuz gero, EAJk hauteskundeetan EAEren eta EMBren aldetik lortuko zituzkeen bozka gehigarriak ez zirelako oso nabariak izango alderdiaren beharretarako. Beste hitz batzuetan esanda, ikusita lortu ahalko zituen onurak eta kalteak, nazio frontea eratzea une horretan ez zen politikoki errentagarria EAJrentzat.

1938an EAJko, EAEko, ELAko eta EMBko zazpi kidek gutun bat bidali zioten haien formazio politikoari nazio frontearen eraketa eskatuz, baina orduan ere ezerezean geratu zen proposamena (Ibid).

III.4.3.2 Nazio Fronterako saiakerak frankismoan.

40 hamarkadan ere nazio frontea eratzeke beste saiakera bat egon zen. 1944an “Bloke Abertzale” bat osatzeko elkarrizketak hasi ziren EAJ, EAE, EMB eta ELA (Ik. Renoables, 2010: 254-271). Hala ere, 1944ko elkarrizketa horiek berriro ere ezerezean geratu ziren 1945ean, erbestean eta 1936ko gerraren aurretik Hego Euskal Herrian ezarrita zeuden euskal eragile politikoek¹⁷⁹ Baionako paktua sinatu zutenean, Espainiako Bigarren Errepublikako Gobernuari zilegitasuna aitortuz eta norabide independentista hartuko zuen proposamen hura alboratuz.

¹⁷⁹ EAJ, EAE, Euskadiko Alderdi Komunista, UGT, EMB, Izquierda Republicana, Comité Central Socialista de Euskadi, Partido Republicano Federal, CNT eta ELA.

III.4.3.2.1 BAI kanpaina.

Bi hamarkada pasa behar izan ziren nazio frontierako hurrengo proposamena mahai gainean jar zedin¹⁸⁰. Orduan, ETA izan zen nazio frontearen eraketarako eragile bultzatzaile handiena. *Zutik* 19an, ETAk indar abertzaleei deitu zien mahai-inguru batean biltzeko. Deiak ez zuen erantzunik jaso, baina ETAk gutun bat bidali zien gainontzeko indar abertzaleei (EAJ, ELA, EAE, Enbata, EMB eta Iratxe) bilera batera deituz 1964ko ekainaren 20rako (Jáuregui, 1981: 278). EAJ, EAE eta ELA ez ziren bertaratu, eta, nahiz eta horrez gain beste bilera batzuk egin (EAJ, EAE eta ELA gabe), dinamika ahulduz joan zen urtu zen arte. 1965ean, ETAk beste deialdi bat egin zuen oinarrizko akordio bat lortzeko, baina deialdi horrek ez zuen efekturik lortu (Ibid).

Bi urte geroago, bere V. Biltzarra amaitu ostean, ETAk *Batasuna Askatasuna Indarra* (BAI) kanpaina martxan jarri zuen. Proposamenaren ideia, baina, ETAk berak *Zutik* 47an aitortu zuen bezala, Jagi-Jagi taldearen inguruko pertsona batzuen aldetik etorri zen (Garmendia, 1979 (2): 18). Edonola ere, ETA nazio frontearen eraketa bultzatzen saiatu zen BAI kanpaina horrekin; alde batetik, abertzaleen arteko estrategia komun bat aurrera eramateko, eta, bestetik, bere V. Biltzarrean adostutako lau fronteen zereginak gorpuzteko. Kanpainaren helburuak indar abertzaleen batasuna bultzatzea eta haien arteko programa minimo bat adostea ziren. Programa minimo hori hiru zutabeetan oinarritu behar zen ETAREN aburuz: euskal lurraldeen bateratzea, askatasun nazionala eta

¹⁸⁰ Gaizka Fernández Soldevillak (2017: 235) Jagi-jagiren beste saiakera batez hitz egiten du Nazio Frontea eratzeko 1958an. Halaber, 60 hamarkadan *Frente Nacional Vasco* izeneko aldizkaria bat argitaratu zuen *Euzko Aberri Alkartasuna* taldeak Venezuelen. Ikusi aldizkariaren ale bat hurrengo linkean:

<http://urazandi.euskaletxeak.net/vol1/dvd10/Frente%20Nacional%20Vasco/Revistas/09/pages/01.htm>

[Kontsulta: 2019-2-21].

euskal herriaren euskalduntzea (Ibid: 19). Horrela egiten zuen ETAk batasunerako deia:

“Hacemos una llamada angustiosa a todos los vascos sinceros de cualquier sector político que sean. Ellos son el núcleo del pueblo. Una vez más, pedimos que se dejen a un lado los partidismos inútiles que se fundan en la inacción y los intereses personales de “jauntxos” (...) es decir, que el pueblo en su conjunto tome parte en la revolución, y no unos cuantos desesperados ante la inoperancia de los hombres “políticos” y la indiferencia del pueblo. Nuestra postura debe ser la unión en la lucha ante todo” (Batasuna panfletoa; in Garmendia, 1979 (2): 20).

Aurretik aipaturiko *Zutik* 41ean, ETAk nazio frontean sartzeko aipatzen zuen irizpide bakarra “espainolista” ez izatea zen. Halaber, ETAk ez zuen bere ideologia sozialista ezkututzen, baina ez zuen hori oztopotzat hartzen batasunerako:

“Nosotros creemos que el pueblo vasco sólo será libre en una Euskadi libre y socialista. Hay abertzales que creen que basta con la libertad nacional. Nosotros estamos dispuestos a luchar con ellos para conseguir la libertad vasca sin exigirles que abandonen sus ideas, pero sin que traten de imponernos las suyas (...) Nosotros no imponemos nuestro socialismo a ningún abertzale (...) Dentro de ETA siempre ha cabido todo el que se ha sentido abertzale (...) En la historia de ETA sólo ha habido expulsiones por una causa: españolismo. A nadie se le ha expulsado por no ser socialista (...) Pero ETA ha acusado siempre a los dirigentes del PSOE de españolistas vestidos de socialistas, y por espologistas se niega a todo trato con ellos, por muy socialistas que pretendan ser” (Zutik 47; in Garmendia, 1979 (2): 20-21).

ETAk zeregin zehatzak proposatzen zituen *Zutik* horretan, hala nola: ikastolak sortzea eta defendatzea. errepresioa salatzea, abertzaleak defendatzeko abokatuak prestatzea eta presoak babestea. Zeregin horietatik abiatuta, ETAk zapalkuntza nazionalaren aurkako euskal bloke trinko bat osatzea proposatzen zuen. Era berean, immigrazioaren gaia aipatzen zen; ETAREN ustetan, Euskal Herrira emigratutako langileek ere parte hartu ahalko zuten nazio frontean.

1967ko urriaren 1 aukeratu zuen ETAk kanpainari hasiera emateko eguna. Urtero antolatzen zen elkarretaratze euskaltzale bat Urbiako zelaietan, eta ETAk “Batasun eguna” deitu zuen egun horretarako. Guardia Zibilak Urbiako zelaietarako sarrera guztiak hartu eta hainbat pertsona atxilotu zituen, ETako koadro batzuk barne, eta deitutako kontzentrazioa ezin izan zen aurrera eraman (Ibid: 19).

Hala ere, ETAk BAI kanpaina indarrean mantendu zuen denboraldi batez, eta, nahiz eta kanpainak EAJren aldetik erantzun positiborik ez zuen jaso eta nazio fronterako proposamena beste behin ere ezerezean geratu, ETAk positiboki baloratu zuen kanpainaren ibilbidea eta haren eragina¹⁸¹. Alde batetik, bi hamarkadaren ostean, nazio frontearen ideia berriro ere mahai gainean egon zelako, eta, bestetik, kanpaina horrekin EGIren sektore batzuekiko harremanak indartu zirelako, hori 1972an EGI-Batasuna ETAn integratzeko pauso garrantzitsua izanik (Letamendia, 1994 (1): 361).

III.4.3.2.2 1971ko elkarrizketak.

BAI kanpaina porrotean amaitu arren, 1971ean nazio frontea eratzeko beste saiakera bat egon zen. Burgosko prozesuak frankismoaren aurkako batasun irudi bat proiektatu zuen Euskal Herrian, eta hori faktore pizgarria izan zen 1971ean nazio frontearen eraketarako egon zen saiakera berrirako. Iniziatiba Branka eta Anai Artea taldeen aldetik etorri zen, batez ere, Txillardegiren¹⁸² eta Telesforo Monzónen¹⁸³ bultzadarekin. 1967an hasi ziren EGI-Batasunaren eta Brankaren arteko kontaktuak (López Adán, 1999: 3. oharra), eta 1971n nazio frontea sortzeko elkarrizketak hasi ziren, bi helburu nagusirekin: Burgosko prozesuak

¹⁸¹ Ikusi BAI kanpainren inguruko eztabaidaren laburpena 1971ko apirilean argitaratutako *Garaia* addizkarian.

¹⁸² Garai horretan Txillardegik nazio frontearen inguruan teorizatu zuen lan ezberdinetan. Ikusi Txillardegi, 1973 (batez ere "Frente nacional vasco y no frente español de clase" deritzon IX. Atala). Halaber, *Branka* aldizkarian artikulua ezberdinak topa daitezke nazio frontearen ideia defendatzen dutenak, gehienak Txillardek edo Krutwigek idatziak. Ikusi adibidez "Sí al frente nacional vasco", in *Branka*, 9.

¹⁸³ Telesforo Monzón 1930ean EAJn afiliatu zen. 1933an diputatu aukeratu zuten Espainiako Gorteetarako. 1936an lehen Eusko Jaurlaritzako Gobernatzeko Sailburua izan zen, eta 1946ean erbestean zegoen Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailburua aukeratu zuten. 1969an euskal iheslari politikoei sostengua emateko Anai Artea elkartearen sortzaileetako bat izan zen. 1977an TTxibertako elkarrizketen porroten ostean Herri Batasuna koalizioaren sortze prozesuan parte hartu zuen, eta 1979ko hauteskundeetan diputatu aukeratu izan zen Espainiako Kongresurako, hara joan ez arren. Halaber, garai hartan espetxeratua izan zen. 1980ko martxoan legebiltzarkide aukeratu zuten EAeko lehen autonomia hauteskundeetan, baina segituan dimititu egin zuen. Donibane Lohitzunen hil zen 1981eko martxoaren 9an, eta Bergaran lurperatu zuten.

Euskal Herrian sorturiko euskal kontzientzia nazionala kapitalizatzea eta EAJren eta PSOEren arteko aliantza apurtzea (Letamendia, 1994 (1): 359). Sei alditan bildu ziren euskal indar nazionalistak 1971eko urtarriletik maiatzera arte. Jarraian, bilera haietako puntu interesgarrienak aipatuko ditugu¹⁸⁴.

Lehenengo bilera (1971-1-16)

Parte-hartzaileak: EAJ; ETA-V¹⁸⁵; ELA; ELA-Berri¹⁸⁶; EGI-Batasuna; Enbata; Branka eta Eusko Abertzale Laguntza - Ayuda Patriótica Vasca (EAL-APV)¹⁸⁷.

Lehenengo bilera horretan, ETA-Vek *Zutik 59*an nazio frontearen inguruan argitaratutako artikulua irakurri zuen (ik. Hordago, 1979 (12): 247-241). Artikulu horretan, ETAk lau helburu nagusi ezartzen zizkion nazio fronteari: Euskal Herri osoko batasuna, Euskal Estatuaren independentzia politikoa, Euskal Herriaren euskalduntzea eta oinarrizko produkzio-bideen sozializazioa.

EAL ados agertu zen ETArekin eta hura oinarri gisa erabiltzeko proposatu zuen. Bere aldetik, EAJk nazio frontearen zeregin zehatzaz gain, Eusko Jaurlaritzaren eta haren parte ziren alderdi ez abertzaleen funtzioaz galdetu zuen. Izan ere, 1970ean zabalduko *Unión vasca* izeneko testuan, EAJk hurrengo esaten zuen: “*Es criterio del PNV que toda unión vasca (...) debe realizarse dentro del Gobierno de Euskadi*” (in Letamendia, 1994 (1): 360). Aurrekoaz gain,

¹⁸⁴ Bileren inguruan jarraian aurkezten dugun kronologia *Garaia*, 228 (1976): 30-34 aldizkarian eta Auñamendi Eusko Entziklopediak <http://aunamendi.eusko-ikaskuntza.eus/eu/frente-nacional-vasco/ar-63003-37820/> [Kontsulta: 2019-2-20] egindako kronikan azaldukoaren laburpena da.

¹⁸⁵ ETA-VI ez zen gonbidatua izan, baina erakunde horretako bi kidek parte hartu zuten bileran ETA-Veko sei kideekin batera. Jagi-Jagi (EMB) ez zen gonbidatua izan antolatzaileek haren existentziaz ez zekitelako.

¹⁸⁶ Horrela interpretatzen zuen ELA-Berri nazio frontearen beharra: “*la realización del Frente Nacional es la culminación de un proceso de desarrollo político dentro de las siguientes perspectivas (...) la denuncia y efectiva liquidación de la infiltración del social-colonialismo españolista, eterno pescador de aguas turbias*” (Hordago, 1979 (11); in Letamendia, 1994 (1): 360-361).

¹⁸⁷ Eusko Abertzale Laguntza - Ayuda Patriótica Vasca (EAL-APV) diktadurak eragindako presoer, iheslariei eta errepresaliatuei laguntza emateko sorturiko eragilea izan zen. 1967an sortu zen, eta hasieran EAJko, ELAko, EAEko, Jagi-Jagiko eta ETAko kideek parte hartu zuten maila pertsonalean. EAJk EAL-APV utzi zuen aipatu zereginen bere kabuz aritzeko gaitasuna zuela alegatuz. Eragile honen intzidentziarik handiena Burgosko prozesuaren harira izan zen.

bileran parte hartu zuen EAJko kide batek nazio frontearen eta Eusko Jaurlaritzaren arteko harremanaz hurrengo esan zuen:

"falta el organismo que, en 1971, represente y dirija toda la lucha del pueblo vasco. Ese organismo existió en 1936, pero no existe en 1971. Estoy completa, total y plenamente en desacuerdo con la política del PNV, que es mi partido... Nos vamos a encontrar con una dificultad. Pongámosla sobre la mesa. Se trata de la existencia del Gobierno Vasco. En cuanto se toque seriamente la creación de un FNV surge el problema del GV. Yo veo tres soluciones posibles: 1. Convertir al GV, renovado, con otro programa, dando entrada en él a las fuerzas nuevas, en un GV de Liberación Nacional. 2. Suprimir el GV, por falta de representatividad; y reemplazarlo por el FNV. 3. Dejemos el GV tal como ésta; y creemos un FNV. Por el momento prefiero no inclinarme por ninguna de las tres. Vayamos al aspecto de la legalidad del GV. Repito que no estoy de acuerdo en absoluto. Puesto que el GV tiene dos fuentes de legitimidad: 1. La que le dan la República Española con el agua al cuello. 2. La que le viene de haber sido la emanación popular. En este sentido el GV debe ser la emanación del pueblo vasco actual. Pero el GV tiene pactos con el PSOE. Hay con toda razón para ser optimistas: el pueblo vasco está demostrando un verdadero deseo de llegar a una acción concertada... Hay también otro problema a analizar: el que se deriva de la existencia de una Euzkadi-Norte y una Euzkadi-Sur". (In Auñamendi Eusko Entziklopedia, <http://aunamendi.eusko-ikaskuntza.eus/eu/frente-nacional-vasco/ar-63003-37820/#37821> [Kontslta: 2019-2-21].

Aurrekoarekin lotuta, EAJko beste kide batek esan zuen berak nahiago zuela PSOE aliatu izatea Eusko Jaurlaritzaren bidez aurkari bezala baino.

Bigarren bilera (1971-2-6)

Parte-hartzaileak: EAJ; ELA; ETA-V; Enbata; EAL; EGI-Batasuna eta Branka.

Enbatak ez zuen txostenik aurkeztu, baina nazio frontea eratzekotan ez zela ofizialki partaide bezala agertuko adierazi zuen. Brankak eta EGI-Batasunak irakurri zuten beraien txostena, euskara hutsean EGI-Batasunaren kasuan. Horrek ezinegona sortu zuen bileraren parte-hartzaile erdaldunen artean, bereziki EALkoengan. Azken horiek bilera uztea erabaki zuten, baina azken momentuan bileran geratu ziren; haien txostena irakurri eta galdetu zuten ea zergatik ETA-VI ez zegoen gonbidatuta bileretara. ETA-Vek ETA-VI gonbidatzeko aukera kritikatu zuen, hura ETA bakarra zela adieraziz. Azkenean, hiru puntu adostu ziren hurrengo bileretarako:

- 1) Hizkuntzaren gaia (euskara eta gaztelera) zehaztu behar zela.
- 2) Hurrengo bileretara etorriko zirenak beraien mugimenduen izenean etorriko zirela.

- 3) Gehienez mugimendu bakoitzeko bi kide etorriko zirela, eta haietako batek, gutxienez, euskalduna izan behar zuela.

Hirugarren bilera (1971-3-6)

Parte-hartzaileak: EAJ; Enbata; ETA-VI; ETA-V; EGI-Batasuna; ELA; ELA-Berri; EAL; EAJ eta Branka.

ETA-VIren parte hartzeak ezinegona sortu zuen beste talde batzuegan, batez ere, ETA-Vren kasuan. Hala ere, ETA-VIren parte-hartzeaz hurrengo batean hitz egingo zela adostu zen. Halaber, parte-hartzaileek beraien mugimenduen izenean zetoze bilerara adierazi zuten, EAJkoek eta ELAkoek izan ezik, era "ofiziosoan" egiten zutela esan zutenak. Bileraren amaieran hurrengoetarako era "ofizialean" etortzeko esan zen, taldeen arteko benetako koordinadora bat sortu ahal izateko. Halaber, ordutik aurrera kideen 3/4ren aldeko botoa beharko zela partaide berriak koordinadoran sartzeko erabaki zen.

Laugarren bilera (1971-3-27)

Parte-hartzaileak: ELA-Berri; EAL; ETA-V; ETA-VI; EAJ; ELA; EGI-Batasuna; EMB; Branka eta Enbata.

Nahiz eta aurreko bileran partaideek haien mugimenduen ahots ofizial bezala parte hartuko zutela adostu, EAJko zein ELAko (ELA-zahar) kideek era pertsonalean zihoazela adierazi eta elkarrizketak utziko zituztela esan zuten. Beste partaideek kritikatu zuten EAJren eta ELAren erabakia; haien ustetan, elkarrizketak uzteko benetako arrazoia PSOEekin zituzten paktuak ziren. Hain zuzen ere, ETA-VIek PSOE ez gonbidatzeagatik EAEk gonbiteari uko eginga ziola ohartarazi zuen. Gainontzeko taldeek gogor kritikatu zuten ETA-VIren jarrera, eta PSOE ez gonbidatzeko erabakia berretsi zuten. Halaber, ETA-VIri nazio frontearen kontrako adierazpenak egin izana leporatu zitzaion eta errektifikazioa

egin ezean ez zela hurrengo bileretan parte hartuko adostu zen. ETA-VIren errektifikazio horren esperoan amaitu zen bilera.

Bosgarren bilera (1971-4-17)

Parte-hartzaileak: EAL; EGI-Batasuna; ETA-V; Enbala; ELA-Berri; ETA-VI eta Branka.

ETA-VIek aurreko bileran eskatutako errektifikazioa aurkeztu zuen (bilera baino lehen gainontzeko taldeei helarazi zitzairen testua), hurrengoa adieraziz:

“A comienzos de febrero aparecieron en Euzkadi unas hojas firmadas por nuestra organización, haciendo pública la existencia de reuniones oficiales entre distintas organizaciones políticas, de cara a la formación de un Frente Nacional Vasco, y denunciando el haber sido excluidos de las mismas. En realidad, no existieron tales reuniones con carácter de oficialidad, sino que se realizaron simplemente a nivel informal entre elementos de algunas organizaciones políticas. Creemos que es deber nuestro el rectificar la información de los hechos que allí dábamos, y el criticarnos por hacerlos públicos sin constatar la veracidad de los mismos. Desde estas líneas ETA afirma la urgente necesidad de desarrollar un auténtico Frente de fuerzas obreras y populares que elimine la opresión nacional a través de la destrucción del Estado Fascista, y de la clase dominante a quién defiende”
(ETA-VI, 1971eko apirilaren 17an)

Talde guztiek gaitzetsi zuten testua, horrekin nahikoa ez zela adieraziz. ELA-Berrik ETA-VIren parte-hartzea zela eta elkarrizketak uztea erabaki zuela adierazi zuen. ETA-Vek ere ETA-VIrekin batera ez zuela inolako proiektutan parte hartuko esan eta bilera utziko zuela adierazi zuen. Gainontzeko taldeen eskaerak entzun eta gero, ETA-V bileran geratu zen azkenean. Autokritika sakona egitea exijitu zitzaion ETA-VIri eta bilera bertan behera gelditu zen.

Seigarren bilera (1971-5-8)

Parte-hartzaileak: ETA-V; EGI-Batasuna; EAL; Enbata; ETA-VI eta Branka.

Antolatu zen azken bileraren giroa txarra izan zen. ETA-Vek egoeraren errua leporatu zion ETA-VIri, eta autokritika eskatu zion. ETA-VIek irakurri zuen prestatutako autokritika-testua, gainontzeko taldeen harridura eta haserrea eraginez, aurreko bileran irakurritakoaren oso antzekoa baitzen. ETA-VIek erantzun zuen lantzen ari zirela 44 orritako dokumentu bat, beraien jarrera

azalduko zuena, eta hilabete bateko epean prest egongo zela. Gainontzeko taldeek bozkatu ostean, ETA-VIren errektifikazioa errefusatua izan zen. Horren ondorioz ETA-VIek elkarrizketak uztea erabaki eta bilera utzi zuen. Gainontzeko taldeen aldetik elkarrizketen lehen fasea amaitutzat eman zen, eta hurrengo bileran ordura arte eginiko aurrerapenen balantze komun bat egiteko geratu ziren. Hala ere, hura izan zen azken bilera, eta nazio frontearen eraketa ezerezean amaitu zen beste behin ere.

Arrazoi ugari bila daitezke 1971ko porrota azaltzeko. Alde batetik, EAJk Eusko Jaurlaritzaren zilegitasuna kolokan jarriko zuen proiekturik bultzatzeko asmorik ez zeukala argitasunez adierazi zuen. Horren harira, Letamendiaren ustez (1994 (1): 360), EAJ nazio frontearen ideiatik urrun mantendu zen konbentzitura zegoelako Euskal Herriko eta Espainiako indar korrelazioaren garapenak arrazoia emango ziola. Aurrekoarekin lotuta, PSOE elkarrizketetara ez gonbidatzeak ezinegona sortu zuen Eusko Jaurlaritzako partaideen kasuan. Izan ere, EAEk ez zuen elkarrizketetan parte hartu, hain zuzen ere, PSOE gonbidatuta ez zegoelako. Bestalde, ETA-Vren eta ETA-VIren arteko tirabirak agerian geratu ziren bileretan, eta horrek bileren norabidea erabat markatu zuen. 1971eko saiakera horrek ez zuen fruiturik eman, eta Francoren heriotzaren osterara arte ez zen beste saiakerarik egon.

III.4.3.3 Nazio frontierako saiakerak trantsizioan. Txibertako elkarrizketak: *haustura ala erreforma.*

Adolfo Suárezek Gorteetarako hauteskundeak deitu zituen 1977ko apirilean, ekainaren 15erako martxoaren 18ko 20/1977 Errege Dekretu Legearen¹⁸⁸ bidez. Hauteskunde haien harira, Francoren heriotzaren osteko etapa politikoari ekiteko bi aukera aurrez aurre aurkitzen ziren: haustura ala erreforma.

¹⁸⁸ <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1977-7445>.

Espanian, frankismoaren kontrako oposizioa bi eragile nagusitan banatu zen hauteskundeei begira; alde batetik, PCEk bultzatutako *Junta Democrática de España* eragilea zegoen, eta, bestetik, PSOEek gidari zuen *Plataforma de Convergencia Democrática* eragilea. Bi plataformek autodeterminaziorako eskubidea aldarrikatzen zuten *haustura adostuaren* perspektiba baten barne (Ik. Porrero, 2006). Hala ere, *haustura adostuaren* perspektiba hura *erreforma adostua* bilakatu zen, batez ere 1977ko apirilean PCE legeztatu zenez geroztik (Anai Artea, 2011: 76).

Euskal Herrian, KAS Alternatiban oinarrituta eta *haustura demokratikoa* eta autodeterminazio eskubidea aldarrikapenarekin, 1977ko otsailean *Euskal Erakunde Herritarra* eragilea sortu zen. Eragile horrek urte horretako Aberri Eguna deitu zuen Gasteizen, baina hilabete batzuk baino ez zituen iraun, hauteskundeetan parte-hartzearen inguruko ezadostasunek haren desgitea eragin baitzuten (Zallo, 2014). Halaber, Marc Légasse euskal idazleak beste aliantza bat proposatu zuen 1977ko hauteskundeetarako. Bere ideia zen presoek, iheslariek eta fusilatuen senitartekoez osatutako zerrenda batean aurkeztea indar abertzale guztiak, *Presoak Cortes-etara* izena izango zuena (Fernández Soldevilla, 2009a: 102). Bere aldetik, EAJ PSOE ardatz zuen *Plataforma de Convergencia Democrática* delakora atxiki zen 1975eko ekainean. Izan ere, EAJk erreformaren aldeko hautua egin zuen urte batzuk lehenagotik, autonomiaren aldarrikapenarekin batera, eta ez zuen hautu hori aldatu trantsizio osoan zehar (Montero, 2014: 336).

Hortaz, esan daiteke euskal nazionalismoaren baitan bi perspektiba estrategiko nagusi planteatzen zirela trantsizioan, 1977ko hauteskundeetan parte-hartzeari begira eragin berezia izan zutenak; alde batetik, ETAk zein KASen inguruko indarrek defendatzen zuten *haustura demokratikoa*rena, eta, bestetik, EAJk planteatzen zuen erreformarena. Bi perspektiba haiek bateraezintasun agerikoak aurkezten zituzten arren, euskal nazionalismoak bere osotasunean estrategia

komun bat hartzeko saiakera egon zen. Izan ere, 1977ko hauteskunderen aurretik, Espainiako zein Euskal Herriko etorkizun politikoa erabakitzeaz zegoelarik, nazio frontea eratzeke beste saiakera bat burutu zen. Iniziatiba Telesforo Monzónnek bultzatu zuen, eta Txibertako elkarrizketetan islatu zen. Ondoren, elkarrizketa haietako gora-beheren laburpena aurkeztuko dugu.

III.4.3.3.1 Txibertako elkarrizketak (1977). *Haustura ala erreforma.*

Monzonen ustez, bi joera horiek, EAJrena zein ETArena, edo, erreformarena eta hausturarena, ez ziren bateraezinak. Haren ustez, Estatu frankistaren biolentziaren aurka altxatu zirenek 36ko gudarien borroka segitzen zuten; haien seme-alabak ziren. Hortaz, Francoren oinordekoen aurkako batasuna behar-beharrezkoa eta presakoa zela uste zuen.

Monzónen proposamena hiru zutabetan oinarritzen zen: 1) indar abertzaleen arteko dinamika komun bat erdiestea hauteskunderen begira; 2) Nafarroa, Bizkaia, Gipuzkoa eta Araba bilduko zituen Autonomia Estatutu bat eskuratzea; eta 3) Euskal Estatuaren sormena bultzatuko zuen nazio fronte bat eratzea¹⁸⁹ (Deia, 2017). Horrela azaltzen zuen Monzónnek bere egitasmoa 1977ko martxoan argitaratutako *Enbatan*:

“Nire arima guztiaz, abertzale guztien arteko programa batua eraikitzeke ekintzetan parte hartzea da nire egitasmo pertsonala. Horri ‘Bergararik Eibarra’ deitzen diot. Itun horren lehen atala preso guztientzako, bai eta atzerriratuentzako ere, amnistia osoa da; gero, galdua dugun guregaintasunaren berreraikuntza; azkenik, euskal populuak burujabetasunerako duen eskubidearen ezagupena, eta, noski, indar espainiar okupatzaileak Euskaditik kanporatzea... Bere buruaren jabe zen Jaurlaritzaren partaide izan nintzen. Gaur egun, alderdi guztien gain dago, Euskal Herriari galdetu bitartean, iraungo duen estatutu iragankor hori zein izango den erabakitzea (Anai artea, 2011: 83).

Monzónen lehenengo erronka hautagaitza abertzalea prestatzea izan zen. Hautagaitza hura 1977ko hauteskundeetarako aurkeztuko zen, baina ez zuen

¹⁸⁹ Ik. “Entrevista a Telesforo Monzon”, *Enbata*, 442 (1977-2-10); in Fernández Soldevilla, 2009a: 66. oharra.

Espainiako gorteetan parte hartuko. Horren ordez, *Euskadiko Biltzarra* (Asamblea de Euskadi) osatuko zen Iruñean, Eusko Jaurlaritzza berria aukeratzeko. Eusko Jaurlaritzza berri horrek Euskal Herriaren independentzia negoziatu beharko zuen Espainiarekin (Fernández Soldevilla, 2009a: 102).

1977ko otsailean Monzónnek bere proposamena helarazi zien ETA(m) zein ETA(pm) erakundeei. Bi erakundeek aldeketasuna adierazi zioten, baina KASeko indarren¹⁹⁰ onespina jarri zuten baldintza moduan parte hartzeko¹⁹¹. Hortaz, KASen bilera antolatu zen martxoaren 7an proposamenaz eztabaidatzeko, eta nahiz eta lehenengo unean soilik ETA(pm) agertu zen horren alde (ik. *Kemen* 10; in Letamendia, 1994 (2): 34), azkenean, gainontzeko eragileek ere, ETA(m)-k barne, baiezkoa eman zioten elkarrizketei ekiteari. Gauzak horrela, ETA(m)-k eta ETA(pm)-k bilera bat egin zuten Monzónekin KASen aldeketasuna adierazteko. Bere aldetik, EAJk, bere biltzarra egin ostean, elkarrizketetan hasteko bere aldeketasuna adierazi zion Monzóni. Orduan, EAJren eta ETA(m)-ren arteko bilera bat antolatu zen. Bertan ETA(m)-k hauteskundeei begirako jarrera komun bat hartzea proposatu zion EAJri, eta jeltzaleak aukera horren aurka ez ziren agertu¹⁹². Orduan, KASen eta EAJren arteko elkarrizketak hasi ziren Angeluko Txiberta hotelean. Orotara sei bilera¹⁹³ egin ziren. Ondoren, bilera haietako gora-beheren laburpena emango dugu.

Lehenengo bilera (1977-04-24)

Parte-hartzaileak: ETA(m); ETA(pm), EAJ; Telesforo Monzón; José Luis Elkoro (Alkateen Taldearen izenean).

¹⁹⁰ KASeko orduko partaideak ziren: EHAS, LAIA-Bai, LAB, LAK (Langile Abertzale Komiteak), ETA(pm) eta ETA(m). 1977an ESK eta EIA sartu ziren. 1979an Jarrai sartu zen. 1980ean HASi sartu eta LAIA irten egin zen.

¹⁹¹ "Cumbre vasca. Ruptura y división", *Punto Y hora de Euskal Herria*, 37: 10-12 (1977-5-26). Eskuragarri: <http://www.euskalmemoriadigitala.eus/handle/10357/48383> [Kontsulta: 2019-3-4].

¹⁹² Ibid.

¹⁹³ Ikusi bileretako aktak in Anai Artea, 2011 eta 1977ko maiatzean argitaratutako *Enbata* aldizkarian.

Ekaineko hauteskundeetan parte hartzea ala abstenitzea izan zen Txibertako elkarrizketetako gai nagusia, eta lehenengo bileran agerian geratu zen. Telesforo Monzónen diskurtso baten ostean ETA(m)-k zein ETA(pm)-k maiatzaren 15erako amnistia lortu ezean abstentzio-bloke bat eratzea proposatu zioten EAJri¹⁹⁴. Lau xede nagusi izango zituen bloke horrek: 1) presioa eragitea Gobernuari presoak askatzeko; 2) Estatutua eskuratzeko garaian posizio indartsua izatea; 3) erreforma ezegonkortzea parte-hartzerik ezaren bidez; 4) erreformarekin ez kolaboratzeko kontzientzia piztea herrian (Anai Artea, 2001: 93). EAJk, aldiz, nahiz eta gai horren inguruko posizio ofizialik adierazi ez zuen, parte-hartzearen aukera defendatu zuen, herriak bozkatu nahi zuela eta Gobernuak presoak askatuko zituela argudiatuz (Ibid). Gauzak horrela, parte-hartzaileak hurrengo bilera baterako geratu ziren. Bigarren bilera horretan, EAJk hauteskundeetarako bere proposamen ofiziala eraman behar zuen, eta gainontzeko indar abertzaleei egingo zitzaien parte-hartzeko gonbitea.

Bigarren bilera (1977-4-30)

Parte-hartzaileak: EHAS; LAIA-bai; EKA; ESEI; EAE; EAJ; ETA (m); ETA (pm); Telesforo Monzón eta Alkateen Taldea.

ETA(m)-k abstentzioaren aldeko apustua berrestu zuen. KASeko gainontzeko indarrek eta Alkateen Taldeak bat egin zuten abstentzioaren aukerarekin. Alkateek, gainera, maiatzaren 24rako amnistia egon ezean dimitituko zutela adierazi zuten. Hala ere, KASen barneko indarren jarrerak ez ziren monolitikoak. EHASEk, adibidez, abstentzioaren aldeko aldarri garbia egin zuen, horrela “frankisten erreforma ezegonkortuko zela” argudiatuz (Renobales, 2011: 39). ESEIk, aldiz, parte-hartzearen alde kokatu arren, amnistia lortzea jarri zuen

¹⁹⁴ Joseba Azkarragaren hitzetan: “ETA y los partidos de KAS introdujeron como condición previa a cualquier acuerdo que las formaciones abertzales en bloque se abstuvieran de participar en las elecciones generales si no se concedía una amnistía total. Pero todos teníamos claro que íbamos a presentarnos, incluido ANV” (Diario Vasco, 2011-8-2; in Renobales, 2011: 42. oharra).

lehentasun moduan, eta eragile guztien artean abstentzioa adostekotan horren alde egingo zuela adierazi zuen. Jarrera bera adierazi zuten EAEk zein EKAK (Ibid). EAJk, aldiz, edozein modutan hauteskundeetan parte hartuko zuela adierazi zuen. EAJren ustez, abstentzioarekin amnistiaren aldeko aldarria zailagoa izango zen, eta horrez gain, Nafarroaren gaia borrokatzeko posizio ahulagoa izango zuten indar abertzaleek:

“Asko hausnartu ondoren, hauteskundeetan baldintzarik gabe parte hartzeko erabakia hartu dugu (...) Egin diren sondeo guztien bidez, eta Araba eta Nafarroa kontuan harturik, uste dugu ezin dela abstentzioa kontrolatu, herriak bozkatu nahi du. Gu aurkezten ez bagara, herriak gure ordezkarietarik gabeko erakundeak ontzat emango ditu, homologatuak gainera (...) Parlamentuan koalizioak egin ahal izango dira amnistia, estatutua eta abar lortzeko. Pixkanaka lortuko dira. Nik bermatzen dut amnistia emango dutela” (EAJren ordezkaria Txibertako elkarrizketetan; in Anai Artea, 2011: 96).

Eragile guztiek haien argudioak azaldu zituzten bileran zehar, eta haien arteko tirabirak agerian geratu ziren. Bere aldetik, ETA(m)-k akordiorik egon ezean urte hasieratik indarrean zuen su-etena amaituko zuela adierazi zuen:

“Lehen gauza garrantzitsu bat esatea ahantzi dut: baldintzak betetzen ez badira, masa-mobilizazioek segituko dute, baita ekintza armatuek ere. Eta ohartarazten dugu: gure jarduera ezin da hauteskundeen arabekoa izan, hauteskunde horietan zeinahik parte hartzen duela ere”. (ETA(m)-ren ordezkaria Txibertako elkarrizketetan; in Anai Artea, 2011: 100).

Azkenean, jarreraren arteko talkak ikusita, eragile guztien arteko batzorde iraunkor baten sorrera adostu zen. Horrez gain, Adolfo Suárezekin bilduko zen beste batzorde bat osatzea erabaki zuten. Azken batzorde hori Santiago Brouardek, Iñaki Aldekoak, Valentín Solagaistruak, Iñaki Pujanak eta José Luis Elkoroak osatu zuten, eta maiatzaren 10ean bildu ziren Espainiako Presidentearekin.

Suárezekiko bilera hartan, indar abertzaleen ordezkariak Txibertako bileran esandakoa transmititu zioten Espainiako Presidenteari, hots, maiatzaren 24rako amnistia egon ezean, alderdi politiko guztiak legeztatu ezean eta askatasun demokratiko guztiak indarrean egon ezean indar politiko batzuek abstentziora deituko zutela, Alkateen Taldeko kideek dimitituko zutela, eta ETA(m)-k bere

jarduera armatua berraktibatuko zuela. Suárezek hauteskunderen osterara arte amnistia orokorrik ez zela egongo adierazi zuten ordezkari abertzaleei. Hauteskunderen aurretik, askoz jota, preso batzuk askatuko zituela “borondate oneko erakustaldi” gisa¹⁹⁵ adierazi zuten, PCEn legezkatzeren ondoren oso posizio ahulean aurkitzen zela Espainiako armadarekin argudiatuz. Askatasun demokratikoei buruz, hauteskunderen ondoren hasiko zela horiek ziurtatzeko prozedura legala esan zuten Suárezek (Fernández Soldevilla, 2009a: 104). Bestalde, eskakizunak bete ezean lehen aipaturiko neurrien aurrean (abstentzioa, alkateen dimisioa eta borroka armatuaren aktibazioa) Suárezek haiei aurre egiteko nazioarteko laguntza zeukala adierazi zuten ordezkari abertzaleei¹⁹⁶. Halaber, erakunde armatuei zegokienez, jarrera irmoa erakutsi zuten: desagertu behar ziren. (Anai Artea, 2011: 102).

Hirugarren bilera (1977-05-12)

Parte-hartzaileak: EAJ; EAE; ESB; EKA; EHAS; LAIA-bai; EIA; ESEI; ETA(pm); ETA(m); Alkateen Taldea eta Telesforo Monzón.

Suárezekiko bileraren ostean indar abertzale guztiek gogor kritikatu zuten Espainiako Presidentearen jarrera, eta horrela adierazi zuten maiatzaren 12ko bileran. Hala ere, eragile abertzaleen arteko talkak agerian geratu ziren beste behin ere. ETA(m)-k amnistia jartzen zuten baldintza negoziatzen moduan hauteskundeetan parte hartzeko, eta EAJk, aldiz, hauteskundeetan parte hartzearen aldeko bere jarrera berretsi zuten, hauteskunderen aurretik amnistia lortu ez arren.

¹⁹⁵ “Laupabost” preso gehiago askatzeko aukeraz hitz egin zuten Suárezek bilera horretan (Renobales, 2011: 178. oharra).

¹⁹⁶ “Cumbre vasca. Ruptura y división”, op. cit.

Gauzak horrela, *Argalak*, ETA(m)-eko ordezkarietako batek, hiru puntutako proposamen bat luzatu zuen maila pertsonalean (Renobales, 2011: 62; Anai Artea, 2011: 109):

- 1- Ekainaren 8rako amnistia eta askatasun demokratikoak ziurtatua egon ezean indar abertzale guztiek abstentzio aktiborako deia egingo zuten.
- 2- Erakunde armatuek ez zuten haien jarduera armatua berraktibatuko data horretara arte.
- 3- Akordioa lortzekotan, hura publiko egingo zen, eta hauteskunde-kanpainari gehituko zitzaion.

Alkateen Taldeak, Monzónek, EAEk eta ESBk beraien adostasuna adierazi zioten *Argalaren* proposamenari. Gainontzeko eragileek (ETA(m)-eko gainontzeko ordezkariak barne) ez zuten begi onez ikusten proposamena. EAJren ustez eragile bakoitzak aukera zezakeen hauteskundeetan parte hartuko zuen ala ez, eta eragileen arteko batasuna mantentzeko Autonomia Estatutuaren eskakizunean (Ibid: 63). Ezadostasunak, hortaz, sakonagoak ziren, eta indar abertzaleen arteko jarrera komuna hauteskunderi begira geroz eta zailago antzematen zen.

Hala ere, bilera amaitu aurretik, indar abertzaleetako ordezkari guztiek agiri bat adostu zuten Espainiako Gobernuaren jarrera salatzen zuena amnistia ez emategatik, erabaki horrek indar abertzaleen arteko banaketa bilatzen zuela adieraziz eta Euskal Herrian izan zitzakeen “ondorio larriez” ohartaraziz:

“Reunidos todos los partidos políticos abertzales y representantes del grupo de alcaldes y de grupos armados, consideramos una obligación de exponer a nuestro pueblo, la gravísima situación política de Euskadi que hemos hecho llegar directamente al Presidente del Gobierno Español, en audiencia concedida el martes día diez. En este momento el Rey, a través de su Presidente, debe conocer la situación de profundo deterioro (boicot a las elecciones de partidos políticos, dimisión de alcaldes, reanudación de ofensivas armadas, falta de credibilidad democrática ante la consulta electoral, etc). Al que podría verse abocado el pueblo vasco, ante la negativa del Gobierno de Madrid de liberar a todos los presos y posibilitar el retorno de los exiliados vascos en la fecha reclamada del 24 de mayo próximo. El hecho de no haber atendido al pueblo vasco en este derecho básico e indispensable, no

sólo para una credibilidad a la política seguida por el Gobierno respecto al pueblo vasco, sino también por las terribles consecuencias que puede acarrear a nuestro pueblo, nos obliga con honda preocupación a informar que: interpretamos esta negativa como un intento premeditado de dividir a las fuerzas políticas vascas. Intento que denunciamos ante la opinión vasca e internacional. Finalmente, manifestamos nuestro propósito de proseguir estas conversaciones entre las fuerzas firmantes, para ofrecer a Euskadi la firme voluntad de una acción común. El pueblo vasco espera que, en estas horas tan graves para él, no ha de faltarle el apoyo de las fuerzas de oposición democrática de todos los pueblos del Estado Español". Sinatzaileak: EAJ, EAE, EKA, EHAS, ESB, ES, LAIA, EIA, ESEI, ETA(pm), ETA(m), Alkateen Taldea ("Gravísima situación política en Euskadi"; *Punto y Hora de Euskal Herria*, 36: 12. Eskuragarri: <http://www.euskalmemoriadigitala.eus/handle/10357/48383> [Kontsulta: 2019-3-4].

Laugarren bilera (1977-05-14)

Parte-hartzaileak: LAIA; EHAS; EIA, ETA(pm); EKA; ESB; ESEI; EAJ; ETA(m); Alkateen Taldea eta Telesforo Monzón.

Hau izan zen EAJko ordezkariak parte hartu zuten azken bilera. Telesforo Monzónnek, bileraren moderatzaile moduan, bi puntutako gai-ordena proposatu zuen: maiatzaren 7an hasitako *Amnistiaren Aldeko Asteko gertakariak*¹⁹⁷ eta aurreko bileran *Argalak* egindako proposamenaren inguruko hausnarketak. Amnistiaren Aldeko Astean gertatutakoaz hitz egin ostean, ETA(m)-k jarduera armatuarekin hasteko beharra ikusten zuela eta hauteskundeetako hautagaitzak erretiratu behar zirela adierazi zien gainontzeko indar abertzaleei:

"Gertatuak gertatu, ekintzak egiteko ez gara itxarrotearen aldekoak, uste dugu hautagaitzak berehala erretiratu beharko lirakeela, baina EAJ-PNVk du hitza, zeren ados badago, hauteskundeak baino

¹⁹⁷ 1977ko maiatzaren 8tik 15era Amnistiaren aldeko Astea antolatu zen Hego Euskal Herrian, urte horretako bigarrena. Zazpi pertsona hil ziren poliziaren eta Guardia Zibilaren errepresioaren ondorioz, beste asko zaurituak izan zirelarik. Hilaren 12an greba zegoen deituta, eta eguerdian Guardia Zibilak bortizki desegin zuen Erreterian egindako manifestazioa. Balaz zauritutakoak asko izan ziren, eta batzuk, larri. Hildakoak, berriz, hiru izan ziren: Gregorio Maritxalar bala batek jo zuen bere balkoian zegoelarik, eta egun batzuk geroago hil zen; Rafael Gomez tiro batez hil zuten, paseatzen zebilela. Clemente del Caño Ibañez auto batek harrapatu zuen Bilbo-Behobia autobidean guardia zibilek barrkada bat kentzera behartu zutenean. Hurrengo egunean, Guardia Zibilaren jarrera ez zen aldatu Erreterian, eta hango gertaerek Euskal Herri osoan izan zuten eragina. Liskarrak areagotu egin ziren, eta ondorio tragikoak beste herrialdeetara ere zabaldu ziren. Maiatzaren 13an, greba orokorra deitu zen Hego Euskal Herri osoan. Egun horretan Jose Luis Cano hil zuten Iruñean. Jose Luis Cano hil zuten egun berean, Luis Santamaria, hilz zen (poliziak jaurtitako gomazko pilota bat ondoan erori zitzaion, etxeko balkoian, eta bihotzekoak jota hil zen). Hurrengo egunean Manuel Fuentes gaztea hil zuten Ortuellan. Halaber, eskuin muturrekoek Francisco Javier Núñez hil zuten Bilbon (Berria, 2017).

15 egun lehenagora arte itxarotea onartuko genuke, nahiz eta ez gauden alde.”(ETA(m)-ren ordezkarien adierazpenak; in Anai Artea, 2011: 111).

ETA(pm), EHAS, EKA, EIA eta LAIA(bai) ados agertu ziren ETA(m)-ren proposamenarekin. ESEIk esan zuen erabaki bateratua izatekotan, harekin bat egingo zuela, baina alderdi abertzaleek utzitako espazio hura beste batzuek ordezkaturako zutela ohartarazten zuen. EAJk, aitzitik, argi zeukan: edozein kasutan hauteskundeetara aurkeztuko zen, ez aurkeztea herriari egindako traiziotzat hartzen baitzuen:

“Hauteskundeetara aurkeztu behar dela uste dugu, herria bozkatzera joango da eta ez du inongo alderdi abertzalek ordezkaturako. Dena den, aurreikusi bezala, jende hori bozkatzera joateko modukoak dira baldintzak. Egungo egoera gorabehera, egungo Gobernuak hauteskundeak egitea ahalbidetuko du. Proposamen horretan kaleko istiluetarako bidea baino ez dugu ikusten. Eta ez joatea herriari traizio egitea litzateke. Hauteskundeetan parte hartuko dugu” (EAJren ordezkari baten hitzak; in Anai Artea, 2011: 111).

Alkateen Taldeak maiatzaren 24an dimisioa aurkezteko eta abstentziora deitzeko hartutako erabakia berretsi zuen. Era berean, EAJren erabakia kritikatu zuen, alderdiaren buruzagi batzuek esandakoaren aurka zihoalakoan¹⁹⁸. EAJk erantzun zuen egoera aldatuz gero erabakia ezberdina izan zitekeela, baina parte hartzeko erabakia hartua zuela berretsi zuen.

¹⁹⁸ 1977ko otsailean argitaratutako *Garaia* aldizkarian egindako elkarrizketa batean, Xabier Arzalluzek preso guztiak askatu ezean EAJk ez zuela hauteskundeetan parte hartuko adierazi zuen: *“Evidentemente, si no existe una salida de todos los presos vascos, un correcto tratamiento del problema del orden público, garantías del control electoral, igual tratamiento para la publicidad y acceso a los medios de difusión, no participaremos”* (“Entrevista a Xabier Arzalluz”, *Garaia*, 24; in “Cumbre vasca. Ruptura y división”, op. cit.). Halaber, Manuel de Irujo esan zuen Diario Vasco egunkariari egindako adierazpen batzuetan, EAJ amnistia osoa lortzekotan soilik aurkeztuko zela hauteskundeetan: *“si la amnistía se cumple plenamente el PNV concurrirá a las elecciones. De lo contrario se abstendrá”* (*Diario Vasco*, 77-3-25; Ibid). Arzalluzek idatzitako liburu batean, buruzagi jeltzaleak esan zuen berak ez ziola ETA(m)-ri EAJren abstentzioa prometituko (Arzalluz, 2005; in Fernández Soldevilla, 2009a: 72. oharra). Izan ere, Arzalluzek berak aitortu zuenez: *“Eran unas elecciones internacionalmente reconocidas, apoyadas por toda la Europa democrática y por los EE UU (...) Sabíamos que, si nos quedábamos fuera, otros ocuparían nuestro sitio. Nos convertiríamos en extraparlamentarios”* (Ibid).

Gauzak horrela, Monzón saiatu zen EAJrekin hitz egiten egoera bideratzeko, baina EAJk erabakia hartuta zeukan, eta bilera utzi zuen¹⁹⁹. ESBk esan zuen nahiz eta EAJ gabeko nazio frontea eratzea ez izan haien helburua, era horretako zerbait planteatzea zitekeela epe labur, ertain eta luzera begira, baina erakunde militarrek ardatz horren menpe egon beharko zutela gaineratu zuen. ETA(m)-k erantzun zion horrek jardun armatua utzi beharra esan nahi bazuen, erantzuna ezezkoa izango zela (Anai Artea, 2011: 112; Fernández Soldevilla, 2009a: 104).

ESEIk ere “fronte partzialak” sortzearen aurka agertu zen, eta galdetu zuen halako fronte batek nork gidatuko zukeen: alderdiek, alkateek edo erakunde armatuak. Bere aldetik, EKAKo ordezkariak *Argalak* egindako proposamena berrestea proposatu zuen, baina bigarren puntua kenduta. Gainerako eragileek esan zuten ezin zutela momentuan erantzun ofizialik eman. Egoera horretan amaitu zen bilera, nazio frontea sortzeko aukera berriro ere erabat deuseztatuta geratzen zelarik.

Bosgarren bilera (1977-05-17)

**Parte-hartzaileak: ESEI; EAE; ESB; EHAS; EIA; LAIA(bai); ETA(pm); ETA(m)n
Alkateen Taldea eta Telesforo Monzón.**

EAJrik gabe Monzónek Txibertarako zuen nazio frontearen ideia ahulduta edo ia lurperatuta zegoen, eta hori nabaritu zen bosgarren bileran. Hala ere, abstentzioaren aukerak, EAJ ezik, indar abertzaleen arteko batasuna ekar zezakeen oraindik, eta, hortaz, gai horrek monopolizatu zuen bilera. EKAREN ustez amnistiaren gaia hauteskunde-kanpainen borrokatu beharrekoa zen, horregatik, bertan parte hartuko zuela adierazi zuen, baina, aldi berean, ekainaren 6rako amnistia egon ezean bere hautagaitza kenduko eta abstentziora

¹⁹⁹ EAJko ordezkariak Monzónekin pribatuan hitz egiteari uko egin ostean, azken honek bileratik alde egiteko esan zien: *“Si no van a existir aportaciones en positivo, no creo que tenga mucho sentido que continuéis presentes en esta conferencia”* (Renobales, 2011: 78. oharra).

deituko zuela ziurtatu zuen²⁰⁰. EAEk²⁰¹, ESBk eta ESEIk behin betiko erabakirik ez zeukaten oraindik, eta hilaren 23rako jakinaraziko zutela esan zuten (Renobales, 2011: 72). Bere aldetik, KASen orduan zeuden alderdi politikoeak (EHAS, EIA²⁰² eta LAIA(bai)) abstentzio aktiborako deialdia eta kanpaina egingo zutela esan zuten. José Luis Elkorok, Alkateen Taldearen izenean, maiatzaren 24an haien dimisioa emateko erabakia konfirmatu zuen, baina proposamen unitariorik egon ezean (nahiz eta EAJ barne ez egon) ez zutela abstentzioaren aldeko kanpaina egingo esan zuen, sentsibiltate politiko ezberdinetako alkateak zeudela argudiatuta. Maiatzaren 23rako deia egin zen EAEk, ESBk eta ESEIk haien behin betiko erabakia gainontzeko eragileekin konpartitzeko.

Seigarren bilera (1977-5-23).

Parte-hartzaileak: EKA; EHAS; LAIA(bai); ESEI; ETA(pm); ETA(m); Alkateen Taldea; Telesforo Monzón eta ESB.

Nazio frontea sortzeko aukera gutxi geratzen ziren, eta azken bilera horretan proposamena lurperatu zen. EAEk²⁰³ (telefonoz deituta), ESBk eta ESEIk hauteskundeetan parte hartzeko erabakia hartua zutela komunikatu zieten gainontzeko eragile abertzaleei. Alkateen Taldeak atzera bota zuen maiatzaren

²⁰⁰ Espainiako Gobernuak ez zuen EKA garaiz legeztatu, hortaz, nahi izanez gero ere, EKA ezin izango zuen hauteskundeetan parte hartu.

²⁰¹ EAEk ez zeukan behin betiko erabakirik, alderdiaren baitan bi iritzi baitzeuden: batzuek abstentzioaren alde egin nahi zuten zuzenki, eta besteek, parte-hartze baldintzatuaren alde zeuden, hau da, hauteskundeetan parte hartzea baina amnistia eman ezean Espainiako Gorteetara ez joatea (Anai Artea, 2011: 115).

²⁰² Azkenean, EIA Euskadiko Ezkerra koalizioan aurkeztu zen hauteskundeetan EMKrekin batera (EMK ETA-berritik sortutako mugimendu komunista zen), eta parlamentari bat eskuratu zuten, Francisco Letamendia (Ortzi). Nafarroan Unión Navarra de Izquierdas (UNAI) hautagaitza sortu zuten, baina ez zuten parlamentariarik lortu. EIAk KAS utzi zuen 1977ko abuztuaren (Ikusi Garaialde, 1980; Egido, 1993 eta Fernández Soldevilla, 2009b).

²⁰³ Maiatzaren 31n antolatutako Biltzar Nazionalean idatzitako agiri batean, EAEk Espainiako Gorteetan parlamentariak lortuz gero ez zituztela eserlekuak hartuko adierazi zuen. Ikusi agiria in Renobales, 2011: 75-76.

24an dimititzeko erabakia, detaile gehiagorik eman gabe. Hortaz, ETA(m), EHAS eta LAIA(bai) bakarrik geratu ziren abstentzioaren aldeko jarreran.

Porrotaren sententzia erabatekoa zen, beste behin ere nazio frontea eratzeko saiakera ezerezean geratu baitzen. Telesforo Monzónek Suárezekiko elkarrizketa hartu zuen egoera horretarako arrazoi nagusitzat, eta porrota onartu bazuen ere, aurrerantzean indar abertzaleen batasuna lortzen saiatuko zela adierazi zuen:

“Egoera hau espero nuen; bilera hauetarako gestioak egiten hasi banintzen ere, porrot egin dudala aitortu behar dut, baina dena den, zatiketa hau Madrildik datorrela ziur naiz; pertsonalki, datozen egunen beldur naiz, euskaldunen arteko gerra edo horrelako zerbait gertatuko da, nire ustez, kontzientzia arazoa da, eta gainera, beste arazo bat ere badago, une honetan ez dakit zein beste bide har daitekeen, baina ororen gainetik, unerik larrienean eta asmatzeko segurtasunik gabe, nik diot ez naizela eusko gudariengandik urrunduko, eta ez ditut bakarrik utziko; nik eman diezaiekedan itzala ematen jarraituko dut, eta gudariez ari naizenean preso ez ere ari naiz, ez dut bereizketarik egiten.”
(Telesforo Monzónen hitzak; in Anai Artea, 2011: 118).

Monzonen nahia, baina, ez zen loratu eta bi hamarkada pasa behar izan ziren nazio frontea agenda politikoan berriro egoteko. Egoera guztiz ezberdina zen; demokrazia parlamentarioa sustraituta zegoen, Autonomia Estatutuak Espainiako legealdian sartuta, ETAk Espainiako Gobernuarekiko negoziazio-prozesu bat sortzeko bere jarduera armatua aktibo mantentzen zuen, eta EAJk EAEn zuen hegemonia politikoa agerikoa zen. Egoera politiko horretan nazio frontea eratzeko hurrengo saiakera gertatu zen, Lizarra-Garazikoa, alegia.

III.4.3.4 Nazio frontierako saiakera demokrazia parlamentarioan.

III.4.3.4.1 Lizarra-Garaziko akordioa (1998-1999). Dena ala ezer ez.

III.4.3.4.1.a ETAre su-etena. Abertzaleen arteko akordioaren ondorioa.

1998ko irailaren 12an Lizarran aurkeztu eta urriaren 2an Donibane Garazin berretsi eta sinatu zen *Lizarra-Garaziko Ituna*²⁰⁴. Sinatzaileek Ipar Irlandako bake-prozesua eredutzat hartuz, Euskal Herriko gatazkari eta haren ondoriozko biolentziari amaiera emateko konpromisoa hartu zuten. Akordioaren muina Euskal Herria subjektu politiko bilakatzea eta “erabakitze-markoa” bertan ezartzea zen. Hainbat helburu ezarri ziren, hala nola lurraldetasunari, erabakitzeari eta autodeterminazioari buruzko auziak ebatzea inolako eragilerik kanpoan utzi gabe, betiere biolentziarik gabeko egoera batean eta elkarrizketa eta negoziazioan oinarritutako prozesu ireki baten bidez (Letamendia, 2019).

Akordio horrek Euskal Herriko indar abertzaleen arteko konbergentzia-puntu altuena eragin zuen Txibertako elkarrizketen garaitik, eragile ezberdinen arteko hitzarmena burutu zela eta (Egaña, 2015: 18-20). Historikoa izan zen, funtsean euskal indar abertzaleen arteko lehen ituna izan zelako. Itunak bederatzi egun lehenagoko akordio batean izan zuen oinarria, EAJk eta HBk 1998ko irailaren 3an sinatutakoan, alegia. Aipatu testuari hitz batzuk aldatu eta huraxe aurkeztu zuten irailaren 12an, Lizarran (Esnaola, 2018)²⁰⁵. Aldez aurretik, abuztuan, ETA, EAJ eta EA akordio batera heldu ziren. Izan ere, 1998ko uztailean ETAk oinarrizko akordio bat sinatzeko proposamena aurkeztu zien EAJri eta EAri. Lau

²⁰⁴ Lizarran aurkeztu zen testua Ipar Irlandako bake prozesuari buruzko hausnarketa batzuekin hasten zen. *Lizarra-Garaziko Itun* gisa ezagutu zen horretan, ordea, Ipar Irlandako kasuaren inguruko zati hura ez zen agertzen.

²⁰⁵ Joseba Egibarren hitzetan: “HBk eta guk adierazpen modura egin genuen irailaren 3ko idatzia, baina azkenean hura izan zen Lizarrako Akordioaren edukia”. Ollorak prestatu zuen zirriborroa, eta Iruinek ñabardurak egin zizkion (Esnaola, 2018).

ziren akordiorako proposatzen ziren puntuak, geroago, ñabardura batzuekin, 1998ko abuztuan EAJk eta EAK onartu zituztenak:

“ 1- Akordioaren sinatzaileek, Araba, Bizkaia, Gipuzkoa, Lapurdi, Nafarroa eta Zuberoa bere baitan hartuko dituen instituzio egitura bakar eta subiranoa sortzeko urrats eraginkorrak gaurdanik emateko konpromisoa hartzen dute. Helburu dena duten indar politiko eta sozial desberdinekin bat eginez, instituzio-egitura gailen horren sorrera bidean, gaur egungo zatiketa instituzional eta estatuzkoak gainditzeko asmoa duen ekimen oro adostu, babestu eta bultzatuz.

2- Akordioaren sinatzaileek, Euskal Herriaren eraikuntza edota Euskal Herriaren eskubide demokratikoaren aldeko indarrekin, oinarritzko eta gutxiengo beharren inguruan, unean eta ikuspegi luzeagoko akordioak lotzeko eta dinamikak eragiteko konpromisoa hartzen dute.

3- EAJ-PNVk eta EAK Espainiaren eraikuntza eta Euskal Herriaren deuseztapena helburu duten alderdiekin (PP eta PSOE) dituzten akordioak bertan behera uzteko konpromisoa hartzen dute.

4- Euskadi Ta Askatasunak, bere aldetik, mugagabeko su-eten bati ekiteko konpromisoa hartzen du. Su-etena orokorra eta mugagabea izanik ere, ETAREN hornitze zereginak eta balizko enfrontamenduetan defenditzeko bere eskubidea bere horretan mantentzen dira” (ETA; EAJ; EA, 1998).

Esan bezala, ñabardura batzuk jarri zizkioten EAJk eta EAK ETAREN proposamenari. Hain zuzen ere, bi alderdiek ETAK sinatu ez zuen dokumentu bat adostu eta sinatu zuten abuztu hartan. Dokumentu horretan, bi alderdiek aldarrikatzen zuten ETAREN proposamenaren lehenengo bi puntuak aurrera eramanez ahal izateko eragile bakoitzak jarraitu beharreko estrategien eta erritmoen inguruko proposamena luzatu behar ziela besteei. Halaber, apurketak saihesteko, akordioaren segimendua eta ebaluaketa era elkartuan egitea proposatzen zen (EAJ; EA, 1998). Hirugarren puntuaren inguruan, bi alderdiek “euskal nazioaren defentsaren ikuspegitik” gobernagarritasunerako zein egonkortasunerako formula egokiak bilatzeko konpromezua hartzen zuten, baina, bestelako eragileen parte-hartzearen aukera baztertu gabe (Ibid). Dokumentuaren amaieran, ETAREN su-etenaren proposamena giza-eskubideen ikuspegiaren aldetik ontzat emateaz gain, sinatutako akordioa publiko ez egiteko konpromisoa hartzen zuten, gainontzeko eragileen oniritzia izan ezik.

Era berean, EAJk beste ohar bat gehitu zion akordioari, ETARI zuzenduta zegoena. Akordioaren lehen bi puntuen inguruan EAREKIN batera sinatutako

dokumentuan esandakoa berresten zuen EAJk. Hirugarren puntuaren inguruan, EAJk “etorkizunari begira” ikusten zuen proposamena, nahiz eta sortzear zegoen Eusko Jaurlaritza berria horren isla izango zela adierazi. Horrez gain, alderdi jeltzaleak adiskidetasunezko mezu zuzena luzatzen zion ETari, bi estrategien arteko lehia alboratzeko eta etapa berri bat irekitzeko zuen asmoa adieraziz:

“Han pasado demasiados años en los que las dos estrategias irreconciliables han funcionado cada una por su lado y enfrentándose. Se nos ha propuesto y hemos firmado un acuerdo para dar paso a una nueva etapa” (EAJ, 1998).

Hortaz, ETaren eta EAJren arteko akordioa hurbilago zegoen urte batzuk lehenago egon zena baino. Izan ere, *Ajuria Eneako Hitzarmena*²⁰⁶ sinatzeaz geroztik, alderdiaren eta erakundearen arteko harremana kaskarra izan zen; batez ere, 1993an eta 1996an, ETAk Ertzaintzaren burua eta EAJko militantea zen Joseba Goikoetxea eta Ertzaintzaren ofizialordea zen Ramón Doral hil zituelarik. Urte haietan batere adiskidetsuak ez ziren mezuak elkarri zuzentzen zizkion alderdiak eta erakundeak. Hala ere, 1996an ETAk akordiorako atea ez zuen ixten, EAJri zuzendutako dokumentu batean adierazten zuenez:

Euskadi Ta Askatasunak argi izendatuak ditu bere etsaiak eta argi adierazi dizue ere ez duela PNV alderdia etsaitzat hartzen (...) Gure eskua luzaturik izan duzue eta duzue oraindik. Badakizue zein den zuen indarra eta gizartean eragiteko ahalmena. Ez ezazue erabil gehiago zuen erkideen aurka, baizik eta Euskal Herriaren geroan urrats sendoak emateko (ETA, 1996).

Gauzak horrela, irailaren 18an ETAk su-etena²⁰⁷ iragarri zuen agiri baten bidez. Agiri luze horretan, ETAk Txibertako aukera ekartzen zuen gogora, 20 urte beranduago egia bihurtu zatekeelakoan. Halaber, *Alternatiba Demokratikoaren* balioa gorai patzen zuen, herriari hitza ematearen helburua bilatzen baitzuen ETaren hitzetan:

“Bestetik, egoera aldakor honetan zeresan nagusia du “KAS Alternatiba” zahartuaren lekua hartu duen “Alternatiba Demokratikoa” gizarteratu izana. Bake proposamen berri horren bidez, oinarri

²⁰⁶ Ikusi hitzarmena: http://especiales.ideal.es/2006/eta/pdf/1892/AJURIA_ENEA.pdf.

²⁰⁷ Hasiera batez, su-etena lau hilabetetako izango zen, eta akordioaren sendotzearen eta inplementazioaren arabera luzatuko zen (ETA, 2000b).

oinarrizko kontzeptu eraginkor bat hedatu da hiru urteotan; herriari hitza eramatearen beharra, herriak hitza berreskuratu eta hitz hori errespetatzea” (ETA, 1998a).

Horrez gain, ETAk deia egiten zien euskal eragile politikoei, sindikalei eta kulturei konpromisoa hartzeko Euskal Herriaren burujabetzaren alde. Halaber, Euskal Herriaren burujabetzaren aurkako indar politikoekiko akordioak apurtzeko deia luzatzen zuen ETAk:

Urrats guztien artean garrantzia handienekoa gaur egungo zatiketa instituzional eta estatuzkoa gainditze bidean jartzea izanen da; horretarako Araba, Bizkaia, Gipuzkoa, Lapurdi, Nafarroa eta Ziberoa bere baitan hartuko dituen instituzio egitura bakar eta subiranoa sortzeko urrats eraginkorrak gaurdanik emanaz (...) Subiranotasunaren aldeko apustu argi eta erabatekoa egiteko garaia da. Ondorioz, Espainiaren eta Frantziaren eraikuntza eta Euskal Herriaren deuseztapena helburu duten alderdi, egitura instituzional eta errepresiozkoekin dagoen hitzarmen oro bertan behera uzteko garaia da” (Ibid).

III.4.3.4.1.b Akordioaren inplementazioa.

Lehen aipatu bezala, su-etena iragarri eta lau egun geroago Lizarrako Ituna sinatu eta prozesua martxan jarri zen. Laster euskal gizarteak prozesuari ematen zion oniritzia edo aurkakotasuna neurtzeko aukera etorri zen urriaren 25eko Eusko Legebiltzarrerako hauteskundeekin²⁰⁸. Emaitzek, neurri batean, EAeko gizartearen oniritzia Lizarrako akordioarekin erakutsi zuten, hurrengo taulan ikus daitekeenez:

EAJ-PNV	21	350.322	28,01%
PP	16	251.743	20,13%
EH	14	224.001	17,91%
PSE-EE/PSOE	14	220.052	17,60%
EA	6	108.635	8,69%
EB	2	71.064	5,68%
U.AL.	2	15.738	1,26%
PLN-LNA	0	4.858	0,39%
PH	0	3.288	0,26%
EHB	0	864	0,07%

1998

EAJ-PNV	22	304.346	29,84%
PSE-EE/PSOE	12	174.682	17,13%
HB	11	166.147	16,29%
PP	11	146.960	14,41%
EA	8	105.136	10,31%
EB	6	93.291	9,15%
U.AL.	5	27.797	2,73%
CNPS	0	1.462	0,14%

1994

²⁰⁸ Hauteskundeak burutu baino lehen, BBCk ekoiztutako “ETA. Saliendo de las sombras” dokumentalean ETARI egindako elkarrizketa baten zati batzuk agertu ziren. Ikusi dokumentala: <https://www.youtube.com/watch?v=a-E68KVW8Ng>.

Eusko Legebiltzarrerako hauteskundeen emaitzak (1998). Iturria:
<https://www.datoselecciones.com/pais-vasco-parlamento-1998>

Alde batetik, euskal alderdi abertzaleek aurreko hauteskundeetan lortutako ordezkariak eta gehiengoa (41 eserleku) mantendu ez ezik, 117.329 bozka gehiago ere atera zuten hiruen artean. Orotara, 692.958 bozka lortu zuten EAJk, EHk eta EAK; PPK, PSEk eta U-ALK, ordea, 597.788. Bere aldetik, EBk 71.064 bozka eta bi eserleku lortu zituen. Halaber, parte-hartzea ere nabarmenki igo zen; 1994ko hauteskundeetan baino 230.923 pertsona gehiagok parte hartu zuten. Alderdika, EAJ izan zen alderdirik bozkatuena, 1994an baino 45.976 bozka gehiago lortu zituelarik, nahiz eta eserleku bat galdu. PP izan zen 1994ko hauteskundeekin alderatuta bozka eta eserleku gehiago irabazi zituen (104.783 bozka eta 5 eserleku gehiago). Ezker Abertzaleak ere bere emaitzak hobetu zituen, 57.854 bozka eta 3 eserleku gehiago lortu baitzituen. 1999ko urtarrilean Juan José Ibarretxe Lehendakari izendatua izan zen EAJren, EHren²⁰⁹ eta EAren aldeko botoak jaso ondoren (PSEk eta EBk zuriz bozkatu zuten). Aste batzuk geroago EAJ-EA koalizio-gobernua eratu zen, EHren babesarekin.

Eusko Jaurlaritza berria eratu aurretik ere lehenengo urratsak eman ziren Lizarrako akordioaren norabidean. Horrela, azaroaren 30ean EAJk *“Documento de pacificación y normalización del EAJ/PNV”* zeritzon testua²¹⁰ publiko egin zuen, zeinetan *“Ardanza Plana”* bezala ezagutu zen horretan esandakoa bere egiten baitzuen alderdiak. Bestetik, abenduaren 28an *“Euskal presoan eskubideen alde. Euskal presoak Euskal Herrira”* agiriaren²¹¹ bidez, Espainiako zein Frantziako espetxe-politikaren aldaketa eta sakabanaketa-politikoaren amaiera eskatzeko manifestazio bateratua deitu zuten EAJ, EH, EA, EB, AB, Batzarre eta Zutik

²⁰⁹ El País egunkariaren arabera, EHk Ibarretxeren alde bozkatzeko Lizarrako adierazpenarekiko konpromisoa eta euskal presoan sakabanaketaren amaieraren aldeko aldarrikapena egitea exijitu zion EAJri (El País, 1999-12-30; in Leonisio, 2015: 8).

²¹⁰ Ikusi dokumentua: <https://www.eaj-pnv.eus/es/adjuntos-documentos/528/htm/index.htm>.

²¹¹ Ikusi agiria: <https://www.eaj-pnv.eus/es/adjuntos-documentos/529/htm/index.htm>.

alderdiek²¹². Manifestazio hura 1999ko urtarrilaren 9an egin zen Bilbon, 100.000 pertsona batu zirelarik, ordura arte euskal presoek eskubideen alde egindako manifestaziorik jendetsua izanik (Egunkaria, 1999). Manifestazioaren amaieran irakurritako agirian, bertan parte hartutako jendearen aniztasun politikoa goraiatzearaz gain, sakabanaketaren amaiera eskatu zuten antolatzaileek:

“Gaur urrats bat eman dugu, urrats handi bat, pentsamendu eta ibilbide politiko anitzetako euskal herritarrek Bilboko kaleetan zehar manifestatu gara, euskal presoek dagozkien eskubideak errespetatuak izan daitezela exijituz (...) Azken urteotan, euskal gizartearen gehiengoak, eta bere instituzio ezberdinek, etengabe aldarrikatu dute egungo espetxe politikaren aldatzea eta dispersioaren amaiera. Gizarte erakunde ezberdinek bultzatutako mobilizazio ugarietaz gain, gaur hona ekarri gaitu justiziaren urgentziako premiak eta Euskal Herriarentzat giza eskubide banakoak nahiz kolektiboak errespetatuko dituen demokrazia eta bakean oinarritutako eszenarioa eraikitzeak konpromisoak” (EAJ, EH, et al, 1999).

Bestetik, 1999ko urtarrilaren 16an, Lizarra-Garaziko Foroak *“Lizarra-Garazi foroaren jarduerarako plangintza – 1999”* izeneko txostena aurkeztu zuen. Bertan, gogor kritikatu zuten komunikabideetan Lizarra-Garaziko akordioaren inguruan emandako *“informazio nahasia”*; haien ustetan, bake-prozesua oztopatzeko asmoz zabaltzen ari zena:

Euskal Erkidego Autonomikoaren Legebiltzarrerako Hauteskundeetan sortu zen giro nahasiak abertzale-ez abertzale dialektika muturrera eramanez, eta bake-prozesu batek ezinbesteko duen elkarrizketa asko zaildu zuen. Honekin batera, gainera, Lizarra-Garazik suposatzen duena guztiz nahastu da komunikazio mailan, proposamen demokratiko bat izan nahi duena “fronte abertzale” bihurtuz. Hauxe bilakatu delarik bake-prozesua oztopatu nahi dutenek Lizarra-Garaziren helburu garrantzitsuenaren kontra darabilten tresna nagusienetariko bat (Lizarra-Garaziko Foroa, 1999).

Hala ere, akordioaren muina zena, hots, ahalik eta eragile gehien batzea ez zela nahi bezala betetzen ari onartzen zuten:

Aipatu testuinguru horretan, hasera batean Adierazpenetik at gelditu ziren alderdietan oso urriak dira euren burua Lizarra-Garazin definitzen den eskemaren barnean publikoki kokatzen dutenak. Honek hankaz gora botatzen du Adierazpenean proposatzen den metodologia (Ibid).

²¹² Irailaren 27an ospaturiko *Alderdi Egunean*, Xabier Arzallusek, EBBko orduko buruak, *“entre todos sacaremos a los presos a la calle”* zein *“el pueblo vasco no cabe en la Constitución”* bezalako adierazpenak egin zituen (Gurruchaga & San Sebastián, 2000: 258).

Foroaren antolaketari zegokionez, talde iraunkorra eta batzarra eratzea erabaki zuten, bakoitzak zeregin zehatz batzuekin:

Talde Iraunkorrak Foroaren funtzionamendurako kontu guztiak antolatuko ditu. Modu berean, Batzarrak erabakitako egitasmoak aurrera eramateko behar diren neurri eta gestioak burutuko ditu. Talde Iraunkorreko partaideak honako hauek izanen dira: EAJ-PNV, EA, HB, AB, BATZARRE, IU-EB (EAE); LAB, ELA; AMNISTIAREN ALDEKO BATZORDEAK, ELKARRI eta ABK. Erakunde hauek ordezkari bana izanen dute Talde Iraunkorrea. Era berean, aipaturiko alderdi politikoen ordezkariez osaturiko idazkaritza baten beharra ikusten da, idazkaritza honek gutxiengo azpiegitura bat beharko duela ere argi ikusten delarik (...) Foroaren Batzarrak Talde Iraunkorrak deituko ditu. Batzarra Lizarra-Garazi Foroaren organo nagusia da, eta berari dagokio orain arte egindako bidea aztertzea eta datozen hilabetetako ildoak zehaztea (Ibid).

Aurrekoaz gain, hausnarketa-talde batzuen sorrera adostu zen, *gatazkaren sorreraren, lurraldetasunaren, erabaki-subjektuaren eta burujabetza politikoaren inguruko ponentziak sortu eta eztabaidagai jartzeko helburuarekin.*

Otsailaren 6an, nazio zein estatu-eraikuntzaren ikuspegitik Lizarra-Garaziko akordioaren ondorio nabarmenetako bat gertatu zen: Euskal Herri osoko Udalhautetsien Asanblada Nazionalaren sormena, alegia. Asanblada nazional horrek irailaren 18an egin zuen bere lehen bilkura. Orotara 315 udalerrri (horietatik 57 Nafarroakoak eta 14 Ipar Euskal Herrikoak) ordezkatzeko zituzten 1778 zinegotziz osatutako biltzarra²¹³ sortu zen, *Udalbiltza* izena hartu zuena. Han elkartutako hautetsiek bost helburu ezarri zizkieten Udalbiltzari:

- 1.- *Euskal Herria nazio bat dela aldarrikatzea.*
- 2.- *Euskal Herriaren egituraketa politikoa eraikitzeari laguntza ematea, lurraldetasunaren lekuko izanik eta sei euskal lurraldeetako udal ordezkariak esparru erkidean batzeko asmoz.*
- 3.- *Euskal Herriaren nazio eraikuntza bultzatzea, prozesu dinamiko eta demokratiko gisa ulerturik eta euskal herritar guztien erabakimen eta parte-hartze askean oinarriturik.*
- 4.- *Herrialde guztietako udalerrien arteko harremanak eraikitzen laguntzea, hizkuntza, kultura, kirola, ingurugiroa, lurraldearen antolaketa, ekonomia garapena eta ongizatea bezalako esparruetan udal ordezkarien ekintza bateratuei aukera emanez.*
- 5.- *Nazioartean, Euskal Herria nazio berezkoa eta desberdindua dela adieraztea, baita Euskal Herriak nazio gisa jardun nahi duela Europako geroko egituraketan eta instituzioetan ere (Udalbiltza, 1999).*

²¹³ 1980ean ETAk deia luzatu zuen "Euskal Herriko Biltzar Nagusia" sortzeko: "Apoyamos por medio de la alternativa KAS la creación del órgano de contrapoder E.H.B.N con sus alternativas en todos los campos, por la consecución de una Euskadi independiente, socialista, reunificada y euskaldun" (ETA, 1980a).

Halaber, 5 jardute-eremu proposatu ziren: euskara, kultura, lurralde-antolakuntza, hezkuntza, eta garapen ekonomiko-soziala. Lan-eremuak koordinatzeko batzorde iraunkor bat eratu zen (Letamendia, 2019).

Otsailaren 18an, ETAk su-etena mantentzen zuela adierazi zuen agiri baten bidez. Halaber, erakundeak hiru multzotan banatzen zituen Euskal Herrian eragina zuten alderdi politikoak:

Por una parte, los partidos que caminan con cada vez más decisión en el camino de la construcción nacional: EAJ, EA, AB y HB. Por otra parte, los partidos que han comenzado con tibieza o con firmeza pero que poco a poco han ido enfriándose: IU y CDN (...) por último, los partidos que tras una interpretación errónea y triunfalista del alto el fuego se han quitado las máscaras y que hasta ahora habían conseguido mantenerse al margen del conflicto general: PP, PSOE y UA y la derecha francesa y el PSF (ETA, 1999a).

III.4.3.4.1.c Zuricheko kontaktuak Espainiako Gobernuarekin.

Martxoaren 9an ETAko sei kide atxilotuak izan ziren Parisen. Horrek arriskuan jar zezaketen ETAREN su-etena. Izan ere, horrela baloratzen zituen ETAk gertakari horiek 1999ko maiatzean *Egunkariak* argitaratutako elkarrizketa batean:

“Madrilek eta Parisek egindako eraso militar horiek ulertu dira ez ETARI egindako erasotzat, baizik eta prozesuari, Euskal Herriari egindakotzat. Erantzun hori aski izan den edo gehiago behar zen neurtzea ez da gure lana. Uneren klabea ondo ulertu da, eta zoriontzekoa da eman den erantzuna. ETAREN arazotzat ulertu balitz, ETAk erantzun beharko zukeen, baina une honetan prozesuari eta Euskal Herriari egindako erasotzat hartua izan da eta Euskal herriak erantzun zabala eman dio” (ETA, 1999b).

Hala ere, maiatzean ETAREN eta Espainiako Gobernuaren arteko elkarrizketa-saio bat burutu zen Zurichen. Hura burutu aurretik, 1998ko azaroan, Espainiako orduko presidentek, José María Aznarrek, “askapeneko euskal mugimenduaren inguruarekin” kontaktuak hastea baimentzen zuela adierazi zuen²¹⁴ (El País, 2005). Halaber, Espainiako Kongresuak bake-prozesuari laguntzeko Gobernuari espetxe-politika malguago bat martxan jartzea eskatu zion aho batez hilaren

²¹⁴ Ikusi Aznarren adierazpenak: <https://www.youtube.com/watch?v=Xo8LKBgvpQs>.

10ean²¹⁵. Bere aldetik, ETAk abenduaren 21ean argitaratutako agiri batean ordura arte Gobernuarekin kontaktu zuzenak egon izana ezeztatzen zuen arren, elkarrizketa-prozesua martxan jartzeko bere aldeko jarrera adierazten zuen. Halaber, erakundeak argi uzten zuen Gobernuarekin adostu beharreko kontu bakarra Euskal Herriaren erabakitze eskubidea izan behar zela:

“No existe ningún proceso de relaciones. La fotografía de negociaciones secretas o a la sombra es falsa. Por lo menos hasta ahora no ha habido contacto directo entre ETA y el Gobierno español. Aunque Euskadi Ta Askatasuna ya ha mencionado a menudo su disponibilidad para abrir ese proceso de relaciones. Por otra parte, ETA ya ha dicho hace tiempo que no quiere representar la voluntad de Euskal Herria. La intención y la tarea de ETA es crear condiciones para que Euskal Herria pueda expresar su voluntad libremente y democráticamente. El Gobierno español conoce mejor que nadie esta actitud. Al igual que conoce, porque ha tenido un camino y un testimonio oficial, que lo único que España debe acordar y pactar con Euskadi Ta Askatasuna es el reconocimiento de Euskal Herria y el derecho de decidir libremente su futuro, ni más ni menos” (ETA, 1998b).

Maiatzaren 19an Espainiako Gobernuko eta ETAko delegazioak batu ziren Zurichen. Hasiera batetik, bi elkarrizketak era ezberdinean planteatzen zituztela argi geratu zen; ETAk Euskal Herriaren autodeterminazio-eskubidea negoziatzeko aukeratzat hartzen zuen artean, Espainiako Gobernuaren aburuz presoen gaia zen diskutitzeko kontu bakarra, betiere, ETAk behin betiko su-etena adieraziz gero (Zallo, 2001). Kontaktua, ezerezean geratu zen, eta ez zen beste bilerarik egon ETAREN eta Espainiako Gobernuaren artean²¹⁶.

III.4.3.4.1.d Abiadura ezberdinak, akordioaren mugak eta su-etenen amaiera.

Ziklo politikoa aurrera zihoan, eta nahiz eta maiatzaren 18an EAJk, EAK eta EHk Eusko Legebiltzarrean elkarlanean aritzeko akordio bat sinatu²¹⁷, ekainean egon

²¹⁵ Hurrengo hilabeteetan, Iberiar Penintsulatik kanpo kartzelaratuta zeuden euskal presoak hurbildu zituzten penintsulara.

²¹⁶ Ikusi https://elpais.com/politica/2011/10/19/actualidad/1319051837_932042.html elkarrizketen transkripzioak: [Consulted: 202-7-5].

²¹⁷ Ikusi akordioa: <https://www.eaj-pnv.eus/es/adjuntos-documentos/542/htm/index.htm#2> [Kontsulta: 2020-10-26].

ziren hauteskundeetan (udalekoak, foralak eta europarrak) EAJ eta EA koalizio²¹⁸ gisa aurkeztu ziren, ez ordea EH. Hala ere, 1998ko hauteskundeetan bezala, nahiz eta EAJ-EA koalizioa izan indarririk bozkatuena, gorakada nabarmena izan zuten PP eta EH alderdiek.

Hiru alderdi abertzaleen arteko harremanak okertuz joan ziren hurrengo hilabeteetan zehar, beste arrazoiaren artean, kale borrokaren eraginez. Izan ere, EAJk eta EHk kritika gogorak egin zizkion elkarri gertaturiko kale borrokako ekintzen inguruan izandako diskurtsoagatik. Alderdien arteko tentsio hura Lizarra-Garaziko Foroan ere islatu zen; EAJk, EAK eta EBk foroa desmobilizatu nahi baitzuten indar ez abertzaleekiko elkarrizketa-bideak irekitzeko asmotan (Leonisio, 2015: 14).

Gauzak horrela, 1999ko abuztuan, ETAk *“Hitzarmen berrirako proposamena”* izeneko dokumentua helarazi zien EAJ eta EA alderdiei. Dokumentu horretan erakundeak *“Euskal Herrian hauteskunde libre eta demokratikoak²¹⁹”* antolatzea proposatzen zuen, hurrengo ezaugarriak bete behar zituztenak:

- *Hauteskunde horiek Euskal Herri osoa hautes-eremu bakartzat egingo dira.*
- *Bere helburua, edozein hauteskundeetan legez, aurkezten diren aukera politiko desberdinak ordezkatzen dituzten parlamentariz osatutako Euskal Herriko Legebiltzarra hautatzea delarik.*
- *Legebiltzarkide horiek Euskal Herriaren ordezkari ere izanen dira.*
- *Legebiltzarkide horiek Euskal Herriko Lehendakaria izenen dena hautatu beharko dute.*
- *Legebiltzarkide horien ardura izanen da Euskal Herriaren bereratzeko prozesuaren aitzindaritzara bere gain hartu eta Euskal Herri Subiranoaren Konstituzioa burutzea (ETA, 1999c).*

ETAk Lizarra-Garaziko akordioan islatutako nazio eta estatu-eraikuntza prozesuari abiadura handiagoa eman nahi zion hauteskunde horien antolaketarekin. Are gehiago, erakundeak erabateko garrantzia ematen zien hauteskunde haiei eta haien ondorioz sortuko zen Legebiltzarrari. Hain zuzen

²¹⁸ Ikusi akordioa: <https://www.eaj-pnv.eus/es/adjuntos-documentos/538/htm/index.htm#2> .
[Kontsulta: 2020-10-26].

²¹⁹ ETAk hauteskunde haien inguruan egindako hausnarketan eta plangintzan sakontzeko ikusi ETA, 2000a: 5-9. Erakundeak egindako kalkuluen arabera, Euskal Herri osoko hauteskunde orokor batzuetan indar abertzaleek gehiengoa lortuko zuten (Ibid).

ere, ETAk Legebiltzar horren ekimenaren egonkortasunaren arabera planteatzen zuen borroka armatuaren behin betiko amaiera. Horrez gain, EAJk eta EAK proposamen berria onartuz gero, 1998az geroztik indarren zegoen su-etena iraunkorra bilakatuko zuela adierazten zuen ETAk:

- *Sortuko den Legebiltzar horren sendotasuna eta eginkortasunaren arabera orain arteko Euskal Herriaren armen bidezko defentsari amaiera emango lioke.*

- *Hitzarmen berria sinatuz geroztik ekintzen etenaldiaren epekako egoera iraunkor bilakatuko litzateke, beti ere hauteskunde horien jomuga azkar baten beha (Ibid).*

Aldi berean, abuztuan bertan ere, prozesuak bizi zuen “egoera larriaz” ohartarazten zuen ETAk agiri batean, orduko egoera juridiko-politikoa aldatu ezean prozesua bera hil ahalko zela ohartarazten zuelarik:

“Beraz, egoeraren larritasunez jabetu behar gara guztiok eta ondorioz egoera horrek eskatzen duen koherentzia guztiaz aritu. Dagoeneko sumatzen duen “impasse” egoera hori ezin da luzatu, eta denbora galdu gabe gaur egungo egoera juridiko-politikoa gaindituko duen proposamena egin eta martxan jarri behar da. Arduragabekeria galanta litzateke euskal gizartean sortu den ilusio guztia zakarrontzira botatzea norberak bere interesak aurrean jartzen dituelako” (ETA, 1999d).

Aurrekoaz gain, ETAk gogor kritikatzeko zuen EAJko kide batzuen jarrera prozesuarekin. Halaber, prozesua hauteskunde-lehiagatik desitxuratuta zegoela adierazten zuen:

“Irailaren 18az aurretiko egoerara itzultzeko saio ugari egin da, herri eraikuntza, Euskal Herriaren eraikuntza alde batera utzi eta mamirik gabeko bake prozesu ustela bideratu nahi izan dute, nortzuk eta ustez prozesu horretan buru-belarri eta gidari ibili beharko zukeen PNVko batzu (...) Ondoren, Estatu espainiar eta frantsesaren eraso batzuri erantzun zabala eman arren, hauteskunde-lehiaren menpe geratu da prozesu politikoa. Eta ekainaren 13ko hauteskundeen ondoren okerrago, prozesua indar abiarazi beharrean, jarrera kezkarriak oso agertu dira, atzera egiteko keinu nabarmenak, alegia” (Ibid).

Bestetik, ETAREN su-etenenaren urteurrenaren harira, Aznarrek bilera batera deitu zuen bere negoziazio-taldea. Bilera horretan, euskal preso guztiak Euskal Herriko espetxeetara hurbiltzea proposatu zitzaion presidenteari, ETAREKIKO elkarrizketak, behin betiko su-etena eta PPren hauteskunde-emaitzak bultzatzeko helburuarekin, (Gurruchaga & San Sebastián, 2000: 259). Orduko barne-ministroa zenak, Jaime Mayor Orejak, bere aurkakotasuna adierazi zuen.

Azkenean, Aznarrek erdibideko aukera bat hartu zuen: 105 euskal preso hurbildu zituen (Ibid).

Hala ere, ETAREN logika prozesuaren inguruan ez zen oinarritzen Gobernuak presoaren egoeraren inguruan egin ahal zituen pausoetan, baizik eta burujabetzari begira indar abertzaleek eginiko urratsetan oinarritzen zen. Hortaz, ETAK prozesuarentzat nahi zuen abiadura lortzen ez zela ikusita, 1999ko irailaren 28an zortzi tona lehegailu eta bestelako materiala lapurtu zuen Britainiako enpresa batean. Su-etena eta prozesua bera arriskuan egon zitezkeenaren seinale argia izan zen hura.

Urriari, EHk hurrengo urtean ospatzekoak ziren hauteskunde orokorretan abstenitu egingo zela adierazi zuen, euskal hautesleriaren %50aren abstentzioa lortzeko helburua planteatzen zuelarik. EAJk eta EAK uko egin zioten proposamen horri, eta Lizarra-Garaziko prozesua hiltzorian geratu zen.

Izan ere, azaroaren 28an argitaratutako agiri batean, ETAK su-etenen amaiera iragarri zuen. Agiri horretan, ETAK EAJrekin zein EArekin sinatutako akordioaren berri eman zuen lehen aldiz. Horrez gain, erakundeak kritikatzeko zuten EAJk eta EAK iragan ekaineko hauteskundeetan hartutako "jarrera partidista" eta bi alderdiek prozesuari emandako ikuspegia:

"Esan bezala, PNV eta EAren aldetik sinatutakoaren funtsa itxuraldatu eta herri eraikuntzarako behar zuen prozesua gizartearen aurrean etengabe "bake prozesu" gisa eta esker abertzalearen erantzuneko borroka tresnen desaktibazioarako prozesu gisa saltzen saiatu da" (ETA, 1999e).

Halaber, ETAK argitara eman zuen abuztuaren EAJ eta EA alderdiei eginiko hauteskunde nazionalak aurrera eramateko eta bere jardueraren armatuari amaiera emateko proposamena:

"Hitz gutxitan hau da Euskadi Ta Askatasunak ontzat ematen duen proposamen politikoa: Araba; Bizkaia, Gipuzkoa, Lapurdi, Nafarroa eta Zuberoako euskal hiritarrek libre eta demokratikoki hauteseremu bakarrean konstitugile subiranoa hautatzea (...) Testuinguru horretan eta prozesu konstitugile horretatik indarrean ezarriko diren instituzio desberdinen sendotasun eta egonkortasunaren testuinguru ETAREN deliberoa da Euskal Herriaren eskubideen defentsan erabilitako arma bidezko borroka alde batera uztea" (Ibid).

Aurreko paragrafoan esandakoan oinarritzen zen ETAk EAJri eta EAri abuztuan eginiko proposamena, eta, hain zuzen ere, bi alderdien aldetik erantzunik jaso ez izana eta Espainiaren eta Frantziaren errepresioa izan ziren ETAk su-etena apurtzeko emandako arrazoi nagusiak:

“ETAk planteamendu demokratiko honetan oinarritzen zen akordio berri batetarako proposamena luzatu zien PNV eta EAri. Ez PNVk ez EAk ez diote erantzun zehatzik eman oraino (...) Espainia eta Frantziak beren menperakuntza, okupazio eta eraso errepresiboekin aurrera darrate; eta Euskal Herrian dauden indarrak ez dira aski aktibatuak eraso horri eutsi eta eraikuntza bidean aurrera egiteko (...) Gauzak horrela, iaz abiarazitako prozesua blokeo eta usteltze nabarmena jasten ari da eta Euskadi Ta Askatasunak testuinguru horretan Euskal Herria defendatzeko hartutako konpromezuari erantzunez borroka armatuaren erabilera berraktibatzeko erabakia hartua du” (Ibid).

ETAren adierazpen hark Lizarra-Garaziko prozesuaren amaiera islatzen zuen argitasunez. Bere aldetik, EAJk gogor kritikatu zuen ETAren erabakia abenduaren 2an publiko egindako agiri batean. Alde batetik, EAJ zuzentzen zitzaion ETARI esateko erakundea ez zela “inor euskal prozesu politikoan sartzeko” eta borroka armatua berriro pizteak “debatea usteltzeko besterik ez” zuela balio (EAJ, 1999). Bestetik, Ezker Abertzaleari zuzentzen zitzaion EAJ esanez ausardia eta boluntarismoa nahasten zituela. Halaber, “bere sorreratik daraman bideari jarraituz, euskaldun guztiok barne bilduko dituen esparru juridiko politiko baten aldeko apostu garbia” egiten zuela adierazi zuen alderdi jeltzaleak (Ibid). Halaber, EAJk elkarlanerako deia egiten zien gainontzeko indar abertzaleei, antolatuko ziren foro politiko instituzional guztietan parte hartzeko zuten asmoa adierazten zuelarik:

“Arrazoi hauengatik dei egiten diegu Alderdi Abertzaleei eta batez ere EH-HBri bakoitzaren ezberdintasunetik abiatuz elkarri zor diogun errespetuan oinarrituz eduki modu eta erritmoak zehaztuko lituzken egitasmo honen oinarriak elkarrekin gauzatzera (...) Errespetu honetatik abiatuz EAJ-PNV prest dago elkarriketarako eta Euskal gatazka politikoari eusteko eta irteera bilatzeko antolatzen diren foro politiko instituzional guztietan parte hartzeko” (Ibid).

Su-etena abenduaren 3an amaitu zen ofizialki. 2000ko urtarrilaren 22an ETAk Pedro Antonio Blanco García, Espainiako armadaren teniente koronela, hil zuen. Lizarra-Garaziko prozesua hilda zegoen, eta berarekin batera, gaur egunera arte Euskal nazio frontea eratzeke egon den saiakerarik sakonena. Horrela

laburbiltzen zuen ETAk Lizarra-Garaziko prozesua 2003an argitaratutako *Zutabe* 100ean:

“Proposamen horren muina Euskal Herriaren subiranotasuna izan zen, eta prozesua laguntzeko PNVk eta EAK Espainiaren aldeko alderdiekin zituzten itunak hautsi eta Euskal Herriaren aldekoekin lotzea hobetsi behar zuten. ETAk bere aldetik lau hilabeteko su-etena ematea proposatu zuen. Epealdi hori prozesuaren garapenaren arabera berrituko zelarik. PNVk eta EAK sinatu egin zuten ETAREN eskaintza, orriaren atzekaldean ETAk onartu ez zituen baldintzapen berriak ezarriz. Prozesuak, 1999ko otsaila arte iraun zuen. Ondoren, PNVk eta EAK subiranotasun prozesuari balazta nabarmena jarri baitzioten. Hala ere, ETAk proposamen berria egin zien, eta proposamena erantzunik gabe utzi zutelarik eta subiranotasun prozesuan urratsik egiteko borondaterik agertzen ez zutenek, ekintzen etenaldia 1999ko abenduaren 3an amaitu zen” (ETA, 2003).

Lau urte beranduago, 2003ko abenduan, Ezker Abertzaleak *Bergarako proposamena* luzatu zien gainontzeko indar abertzaleei, hurrengo urtean ospatuko ziren hauteskunde orokorretan hautagaitza bakar bat eratzeko Euskal Herriaren autodeterminazio-eskubidean oinarrituta. ETAk proposamena babestu zuen prentsa-ohar baten bidez *“ekimen hori azken bururaino iristeko beharko liratekeen neurriak hartu eta behar diren urrats guztiak prestutasun osoa”* zuela adieraziz. Hala ere, bai EAJk eta baita EAK ere uko egin zioten proposamenari, haren sinesgarritasun falta argudiatuta.

III.4.3.5 The national front strategy as a game.

Once commented on the principal cases in which ETA raised the strategy of the national front, in this section, we will try to interpret this strategic approach through the logic provided by the game theory.

III.4.3.5.1 Typology and description of the game.

We understand the national front strategy proposed by ETA as the consolidation of a pro-independence block, which employs a unilateral strategy to create a Basque state. Indeed, unilaterality is a crucial concept in applying the national

front strategy. Moreover, regarding the pro-independence block and the state, we could say that the national front strategy represents an asymmetric simultaneous non-cooperative zero-sum game with imperfect information.

However, cooperation between the different nationalist forces (simplifying: between ETA and the PNV) is essential for consolidating the pro-independence block and, therefore, for the national front. However, cooperation between ETA and the PNV was never easy, as we have seen throughout this work.

Therefore, regarding ETA and the PNV, the national front strategy would be represented by a symmetric simultaneous cooperative non-zero-sum game with incomplete information. Indeed, although the gain of one does not correspond directly to the loss of the other (if the independence is achieved, both players win = collective benefit), both players may have doubts about each one's "corporative" utility function (which one will become the hegemonic reference of Basque nationalism = corporative benefit).

III.4.3.5.2 The dynamic of the game. The national front strategy as a war of attrition and a stag hunt game.

To some extent, the logic of the national front strategy has several similarities with the insurrectional approach we have raised in the previous chapter. Indeed, just as the insurrectional approach bases its strategic logic on an exponential increase in the "insurrectionary intensity", in the case of the national front strategy, it is necessary that an essential part of the civil society actively adhere to that strategy. In other words, a high degree of "pro-independence intensity" is required for the national front strategy to succeed. In that aspect, the national front strategy game's dynamic can be represented similarly to the insurrectional game. However, both games have two essential factors that differentiate them.

Unlike in the insurrectional game, in the national front game, the absence of violence is an essential factor since, otherwise, the unit of activity of the pro-independence block breaks up. Indeed, in the national front game, the determining factor in reaching the “escape point” (V_z), which is determined by the state’s resistance threshold) lies in the intensification of the “non-violent joint pro-independence strategy” and, therefore, the consolidation of the mutual strategic trust between ETA and the PNV. Moreover, the “escape point” in the national front game represents when the state withdraws from the game. Still, in this case, it does not lose the political control of the territory. Still, it accepts that such control will be subject to the democratic will of the Basque society expressed by a referendum or if such a referendum has already taken place when the state accepts it.

Consequently, in the national front game, the escape point represents the state’s acceptance of the Basque Country’s right to self-determination. It can happen either in an agreed manner, as it happened in Scotland or due to a unilateral declaration of independence, as it happened in Kosovo and was raised in Catalonia. Thus, according to ETA’s logic in this game, the dynamic of the national front game fits with the war of attrition model commented on in the previous chapter. Indeed, as a war of attrition game, the pro-independence movement’s utility function would be represented by $V_E = V_{OE} + \sum(V_{EN} - C_{EN})$, which would be inverse to the state’s. Indeed, the state’s utility function would be $V_S = V_{OS} + \sum(V_{SN} - C_{SN})$. This time, V represents each player’s political decision-making capacity (at the beginning of the game $V_{OS} > V_{OE}$). In the same way, C_{EN} and C_{SN} would mean the costs each player suffers in each game round. Therefore, V_E represents the level of political power controlled by the pro-independence block, which is determined by the “pro-independence intensity”. That “pro-independence intensity” would be defined by the number of people favourable to the “joint non-violent pro-independence strategy” and their level of

commitment and activism, as well as by the PNV's and ETA's commitment to the development of that joint strategy. Similarly, C_{EN} and C_{SN} represent the costs of the pro-independence block and the state in each game round. The state's costs (C_{SN}) would be characterised by the political attrition caused by the dynamics carried out by the pro-independence block, in the form of disobedience and creation of political and institutional structures parallel to those of the state as by citizen participation in these dynamics. At this cost (C_{SN}), the state's image abroad would acquire particular relevance: the impression given to the International Community in the face of such a conflict. Also, how such a conflict is handled internally could have political and electoral repercussions for the party in government.

Accordingly, the cost suffered by the pro-independence bloc (C_{EN}) would be represented by the state's action against that political movement, its political leaders, or even against the civilian population that adhered to that pro-independence strategy. Such action could include outlawing pro-independence political parties, shutting down certain mass media, prosecuting and imprisoning political leaders, or even using force to suppress political mobilizations. Additionally, the "escape point" (V_z) would be represented by the state's resistance threshold, which would be the point at which the state accepts the right of self-determination for the Basque Country.

However, why did all attempts to create a national front fail? In our opinion, two dimensions must be analysed to explain the failure of the national front game in ETA's case: the *collective dimension* and the *corporative dimension*. When we talk about the collective dimension, we refer to the pro-independence strategic logic, while the corporative dimension refers to the party/organization logic. The stag hunt game matrix can represent the game's collective dimension. Indeed, as commented before, mutual trust is the determining factor for the game's future.

III.4.3.5.3 The collective dimension.

The following matrix shows the outcomes of ETA and the PNV in the game. We have based the matrix on two variables: the violence of ETA and the development of a hypothetical pro-independence common strategy between the organization and the PNV:

ETA	PNV	
	Joint non-violent pro-independence strategy.	Non-joint strategy / ETA's violence.
	Joint non-violent pro-independence strategy.	4, 4
Non-joint strategy / ETA's violence.	2, 0	2, 2

The 4-4 outcome corresponds to the situation in which both ETA and the PNV maintain a joint non-violent pro-independence strategy until the end. Both actors theoretically prefer this option. Indeed, ETA violence would disappear, and achieving independence would probably be more probable than if both actors maintain divergent strategies. This is also the most optimistic option since it requires that both actors have complete confidence that the other will not withdraw from the game and change strategy.

The 0-2 outcome corresponds to the situation in which ETA maintains the joint non-violent pro-independence strategy, definitively abandons violence, and later, the PNV decides to break the joint strategy. In such a situation, the PNV would benefit since it would have eliminated its most significant opponent in the spectrum of Basque nationalism, standing as its hegemonic party.

On the contrary, the 2-0 outcome corresponds to when ETA breaks the joint non-violent pro-independence strategy to return to its negotiation strategy with the

state. Then, the PNV gets in a difficult situation since it has to readjust its strategic approach or continue by itself with the non-violent pro-independence strategy.

Finally, the 2-2 outcome corresponds to the situation in which both actors leave the joint non-violent pro-independence strategy to return to their corresponding individual strategy. The latter is the least optimistic option since it assumes that both actors are betrayed or, at least, that there is no necessary minimum degree of mutual trust between them for the collective dimension incentives to reward the corporative dimension ones.

As we have commented, the stag hunt game presents two Nash equilibriums: the one in which the actors trust each other (4-4) and the one in which the actors distrust each other (2-2). From a collective perspective, both ETA and the PNV should prefer the 4-4 option since it gives them the best results. Additionally, the 2-2 option would be the second-best option for both from a collective perspective since it would leave them in the exit box with their respective strategies.

We may think that the 2-0 and 0-2 options would be the respective preferred options for both players rather than the 2-2 option since the outcome obtained (2) by the player who benefits most is the same as in the 2-2 option, while the other player gets a lower output (0). That is logical reasoning from the corporative perspective, as we see below.

III.4.3.5.4 The corporative dimension.

In the previous point, we focused on the collective perspective to expose the different options the national front game offered. However, the collective perspective is insufficient to understand why all the attempts failed in the Basque case. Indeed, as commented before, in a cooperative game like the stag hunt game, the confidence between the players is essential for both of them to decide to act collectively and not abandon that strategy (4-4). Likewise, that confidence

can be determined based on several factors such as the state's attitude (aggressive or moderate) during the implementation of the pro-independence strategy or the forecasts that both players make about the individual results (electoral results, for example) that they will obtain. In other words, which one will be the hegemonic political option in Basque nationalism.

Therefore, the concept of hegemony, which has been studied and conceptualized from various perspectives in the social sciences²²⁰, is essential to understand the logic of the corporative dimension of the national front game. As Azkune recalls (2018: 114), Laclau defines hegemony as follows:

“La hegemonía no es, por consiguiente, una relación de alianza entre agentes sociales pre-constituidos, sino el principio mismo de constitución de dichos agentes (...) Hegemonías es la construcción de nuevos sujetos”. (Laclau, 1985:21 and 30)

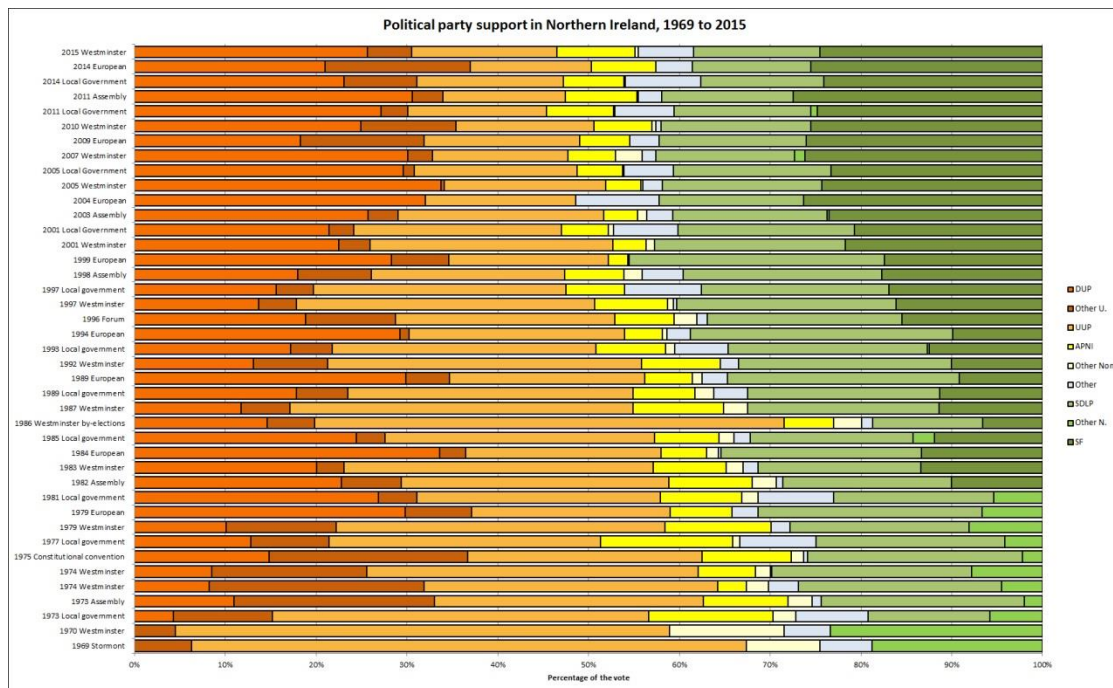
“Los objetivos de cualquier grupo en lucha por el poder solo podrían lograrse si este grupo operara hegemónicamente sobre fuerzas más amplias que sí mismo, que, a su vez, cambiarían su propia subjetividad” (Laclau, 2006:54)

Likewise, Zubiaga (2012: in Azkune, 2018: 85) points out that previously distant political areas may favour the equivalent articulation of separated demands. In that situation, tactical innovation on discourses and repertoires of contention is crucial for the emergence of the political situation, enabling the social rupture that opens the door to hegemonic struggles. Finally, polarization favours the gravitation towards more radical options of people who initially preferred more moderate options (ibid).

The previous reflections are particularly interesting for our case study, especially considering what happened in similar cases such as the Northern Ireland peace process and the Catalan pro-independence process. Although the political situation in Northern Ireland in 1998 and Catalonia during the second decade of

²²⁰ A schematic summary of the main perspectives used from the social sciences to address the issue of political hegemony can be found in Azkune, 2018: 110-115. Azkune also mentions several works and authors who have approached the subject, paying special interest in the reflections made by Laclau and Mouffe. Some of the works mentioned are the following: Laclau, 1985; 2006; Laclau & Mouffe: 1987; Butler, Laclau & Zizek, 2000; Howarth, 2008; Zubiaga, 2012;

the 21st century show apparent differences from the Basque case, we believe that the evolution of both processes can help us understand why the national front strategy failed in the Basque Country. In fact, in the two previous cases, before starting both processes, the political sector that held the hegemony of Irish and Catalan nationalism was the most moderate: SDLP and CIU²²¹ in the Catalan case. Likewise, the most radical sectors represented by Sinn Féin in Ireland and ERC and the CUP in Catalonia used to obtain lower electoral support and institutional representation. In the following graph, we can see the evolution of the vote received by the political parties of Northern Ireland in the elections held between 1969 and 2015.

Political party support in Northern Ireland, 1969-2015. Source: CAIN digital archive.
<https://cain.ulster.ac.uk/issues/politics/election/partysupport6915a.jpg>

²²¹ The electoral coalition *Convergència i Unió* (CiU) was created in 1978 as the consequence of the alliance between *Convergència Democràtica de Catalunya* (CDC) and *Unió Democràtica de Catalunya* (UDC) parties. It existed until 2015 when it was dissolved due to discrepancies between its members on what position to acquire in the pro-independence process. Subsequently, CDC was recast in the *Partit Democrat Europeu Català* (PDeCAT) and took part in the successive elections under the electoral mark *Junts Per Catalunya*.

We can see how the hegemony of Irish nationalism was in the hands of the SDLP until the peace process was consolidated in the early 2000s. After that, Sinn Féin increased its electoral support until it surpassed the SDLP in the mid-2000s and consolidated as the first reference of Irish nationalism-republicanism.

Indeed, although the Northern Ireland peace process would correspond more to the negotiation game model we will analyse in the next chapter, the Irish nationalist and republican organizations promoted creating a “pan-nationalist movement”. Its objectives were to strengthen the peace process's consolidation and favour the Irish nationalist-republican political objectives (see Murray, 1998; Alonso, 2004; O'Donnell, 2007; Pruitt, 2007). Moreover, as Alonso points out (2004: 703), Alec Reid, an Irish Catholic priest who was one of the peace processors, suggested the creation of a pan-nationalist front like the one that Basque nationalists attempted to create²²². Indeed, Reid believed that the only credible alternative approach which might interest the IRA was a "political coalition between the main nationalist parties, especially between the SDLP and the Sinn Fein". In that way, they could "create a powerful political force to persuade the IRA to desist from the armed struggle" (Adams, 2003; in Alonso, 2004: 702).

This reflection on the “pan-nationalist movement” is shared by one of the former IRA members that we have presented, whose individual thoughts and motivations we analyze later:

“There were internal discussions about ‘Is there any way possible the republicans could develop a pan nationalist front?’, because nationalism was divided. So is there any way we could create pan nationalist front with the Southern Government, the SDLP, ourselves, the Catholic Church...? Well, maybe not possibly the Catholic Church but mainly political groups, and we come together under a common platform demanding Irish unity. And if that happened, is there a possibility

²²² As the nationalist trade unionist German Kortabarria (ELA) revealed, Reid was responsible for drafting the Lizarra Declaration (Transcript of a seminar held in Bilbao at which Alec Reid spoke: “Testimonio del proceso de paz en Irlanda,” *Seminario organizado por la Fundacion Manu Robles-Arangiz Institutua*, Palacio Euskalduna, Bilbao, 29 June 2000; in Alonso, 2004: 703).

therefore that that would be much more successful than the armed struggle? I think there were people discussing that” (I-1).

However, that “pan-nationalist movement” did not culminate as the national front did in the Basque case with the Lizarra-Garazi agreement. Although, in part, thanks to that rapprochement between the different Irish nationalist-republican parties and organizations, the Good Friday Agreement was forged, and the violence used by the IRA was terminated. However, once the peace process was consolidated, this approach was diluted. Hence, the biggest beneficiary (in electoral terms) was Sinn Féin, which soon became the more popular reference of Irish nationalism-republicanism at the expense of the SDLP, as we see in the results of the Northern Ireland Assembly Election of 2017 reflected in the table below. Subsequently, in the 2020 general elections to the Irish Parliament, Sinn Féin achieved one of its most significant milestones as it was the most voted political party in the Republic of Ireland, obtaining 37 seats and 24.5% of the votes. Finally, Sinn Féin was not part of the Government because a historic coalition between Fianna Fáil and Fine Gael left the Republicans out of the Government. However, the truth is that the evolution of the institutional representativeness of Sinn Féin has seen a remarkable increase from the 1998 peace process to the present day.

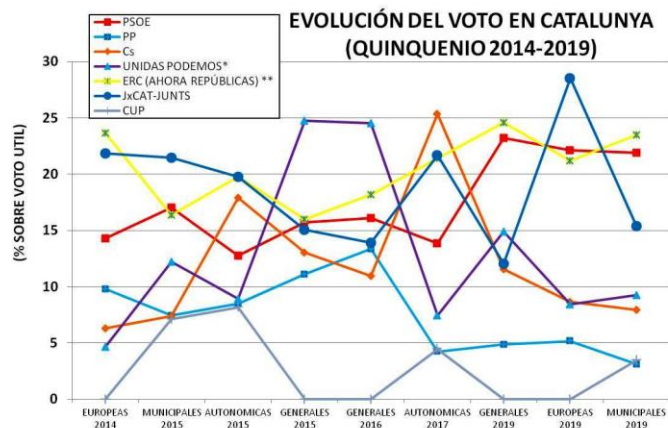
Party	No. 1st Preference Votes	% Votes	Change % Votes	No. Seats	Change No. Seats
Democratic Unionist Party (DUP)	225,413	28.06%	-1.12%	28	-10
Sinn Féin (SF)	224,245	27.91%	3.89%	27	-1
Ulster Unionist Party (UUP)	103,314	12.86%	0.29%	10	-6
Social Democratic and Labour Party (SDLP)	95,958	11.95%	-0.06%	12	-
Alliance Party of Northern Ireland (APNI)	72,717	9.05%	2.07%	8	-
Traditional Unionist Voice (TUV)	20,523	2.55%	-0.87%	1	-
Green Party (GP)	18,527	2.31%	-0.39%	2	-
Independent candidates (Ind)	14,407	1.79%	-1.94%	1	-
People Before Profit (PBP)	14,100	1.76%	-0.22%	1	-1
Progressive Unionist Party (PUP)	5,590	0.70%	-0.16%	0	-
Conservative Party (CP)	2,399	0.30%	-0.07%	0	-
Cross Community Labour Alternative (CCLA)	2,009	0.25%	-0.05%	0	-
United Kingdom Independence Party (UKIP)	1,579	0.20%	-1.26%	0	-
Citizens Independent Social Thought Alliance (CISTA)	1,273	0.16%	n.a.	0	-
Workers Party (WP)	1,261	0.16%	0.07%	0	-
Total	803,315	100.00%		90	-18

Draft results from the 2017 Northern Ireland Assembly Election. Source: CAIN digital archive: <https://cain.ulster.ac.uk/issues/politics/election/2017nia/ra2017.htm>

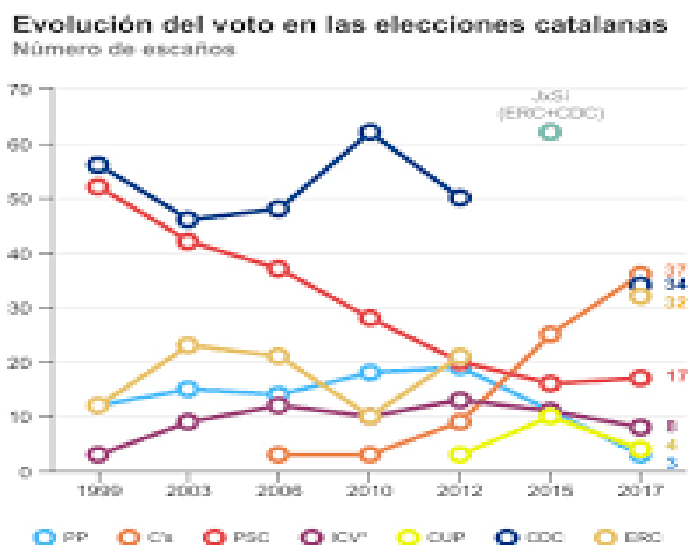
Something similar to what happened in Ireland happened several years later in Catalonia. The pro-independence process had an ascending development from 2012 to 2017²²³. It culminated with the declaration and subsequent suspension of the independent Catalan Republic on October 27 of that year, which was read by the legitimately elected president of Catalonia, Carles Puigdemont. Moreover, the pro-independence process of Catalonia brought about a profound change in the political sociology of the nationalist/pro-independence vote in Catalonia. We can see it clearly in the following graphics. In the first one, we can see the evolution of the vote in Catalonia for the different elections held between 2014 and 2019. In the second one, we can see the development of the distribution of

²²³ In this work we will not deepen the development of the Catalan independence process; for that purpose, the reader may consult Gibernau, 2013; Requejo & Sanjaume, 2013; Serrano, 2013; Calzada, 2014; Liñeira & Cetrà, 2015 or Azkune, 2018: 225-346, among others.

seats in the Parliament of Catalonia from 1999 to 2017; in the third one, we see the evolution of the vote of the political parties ERC and CiU (and subsequent acronyms) in the Spanish general elections from 1979 to 2019:

Source: <https://ignaciotrillo.wordpress.com/2019/06/03/37605/>

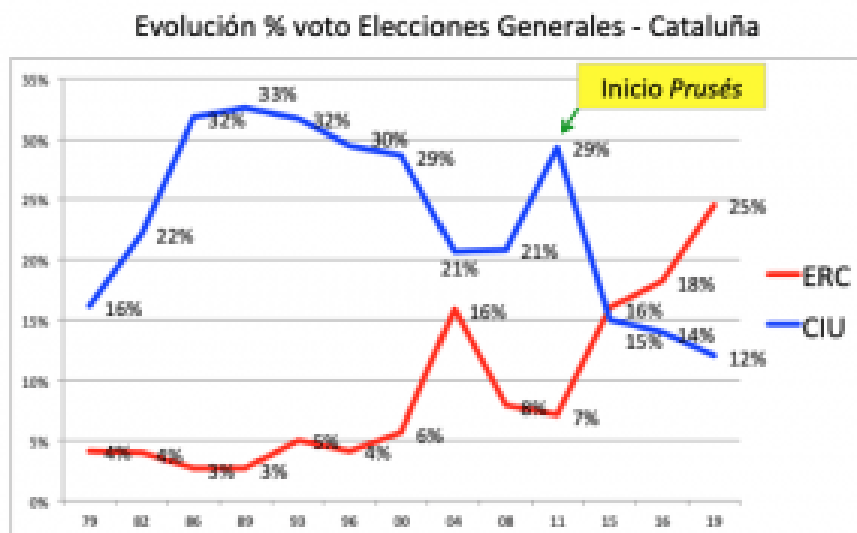

*En 2015, coalición Catalunya-Sí que es Pol. En 2017, CoC-Podem

Fuente: Generalitat de Catalunya

ABC

Source: https://www.abc.es/elecciones/catalanas/abci-resultados-elecciones-catalanas-arrimadas-gana-elecciones-cataluna-pero-independentistas-mantienen-mayoria-201712212239_noticia.html

Source: <https://www.dolcatalunya.com/2019/05/los-2-graficos-que-aterran-a-ci-u-y-tranquilizan-a-los-catalanes-libres-de-nacionalismo/>

If we look at the previous graphs, we can draw a clear conclusion regarding the electoral effect that the pro-independence process had on the Catalan nationalist parties: the political option that initially defended a more moderate position regarding independence, represented by CiU-PDeCAT-Junts per Catalonia, suffered a considerable electoral decline as the pro-independence process was progressing, while the electoral support obtained by the openly pro-independence parties such as ERC or CUP²²⁴ increased respectively. In other words, the pro-independence strategy undertaken in 2012 was not profitable for the nationalist moderate parties from the corporative dimension point of view.

Likewise, a determining factor in the case of the Catalan pro-independence process was the attitude that the Spanish state maintained during its implementation. In fact, unlike the mood of the British state regarding the peace process in Northern Ireland and the Scottish pro-independence process, the Spanish Government, then chaired by Mariano Rajoy, did not accept the holding

²²⁴ The pro-independence and anticapitalist party Candidatura d'Unitat Popular (CUP) achieved a great milestone in its history by winning ten seats in the elections to the Parliament of Catalonia in 2015, in the context of those political elections that were interpreted as plebiscitary. However, in the following elections to Parliament held in 2017, CUP only won four seats.

of a referendum on self-determination in Catalonia²²⁵, basing their negative on the current Spanish legality. Specifically, the art. 2 of the Spanish Constitution establishes that the Constitution itself “*se fundamenta en la indisoluble unidad de la Nación española, patria común e indivisible de todos los españoles*”, while the art. 8.1 says that “*Las Fuerzas Armadas, constituidas por el Ejército de Tierra, la Armada y el Ejército del Aire, tienen como misión garantizar la soberanía e independencia de España, defender su integridad territorial y el ordenamiento constitucional*”. Likewise, the art. 149 establishes that the state has exclusive jurisdiction over the authorization for popular consultations through a referendum, which has to be convened by the King (art. 62) and whose conditions and procedures must be regulated by an Organic Law (art. 92).

Therefore, given the Spanish Government’s refusal to hold a referendum, the Catalan pro-independence parties undertook a path of unilateralism that culminated in the approval by the Parliament of Catalonia of the “*Law of juridical transition and foundation of the Republic*²²⁶” on 2017 September 8. Consequently, on October 1, a self-determination referendum was held in Catalonia, and the proclamation and subsequent suspension of the Catalan Republic occurred on the 27th of the same month.

This unilaterality had a clear and forceful response from the Spanish state; On the one hand, it tried to prevent the holding of the October 1 referendum through

²²⁵ It is curious that a few years earlier Rajoy himself, when he was in the opposition, defended the holding of a referendum on the political status of Catalonia. However, it is true that Rajoy’s proposal, backed by 4 million signatures, was far from being a self-determination referendum for Catalonia, since he proposed all Spanish citizens to take part in that referendum on the following question: “*¿Considera conveniente que España siga siendo una única nación en la que todos sus ciudadanos sean iguales en derechos y obligaciones, así como en el acceso a las prestaciones públicas?*” (El País, 2006).

²²⁶ The object of that law was to guarantee legal certainty, as well as the orderly succession of administrations and the continuity of public services, during the process of transitioning to the independent State of the Republic of Catalonia. View the legal text at: http://noticias.juridicas.com/base_datos/CCAA/604655-1-20-2017-de-8-sep-ca-cataluna-transitoriedad-juridica-y-fundacional-de-la.html.

police violence against people who wanted to vote²²⁷. Likewise, after the Catalan Government gave validity to the referendum and Carles Puigdemont proclaimed and suspended the Catalan Republic, the Spanish state continued with the judicial action against the pro-independence leaders. Hence, based on art. one hundred fifty-five of the Constitution²²⁸, the Catalan Government was wholly ceased, and the Catalan Parliament's functions were limited. Thus, given the possibility of being arrested on charges of “rebellion” (art. 472 of the Spanish Criminal Code) or “sedition” (art. 544 of the Spanish Criminal Code), seven of the members of the Catalan Government, including the President Carles Puigdemont, sought refuge in different European countries. At the same time, another twelve were imprisoned after giving testimony at the Spanish *Audiencia Nacional* and tried and sentenced in 2019 to long prison terms, accused of sedition and embezzlement²²⁹.

The previous reflections on the Irish and Catalan processes acquire particular interest when analysing the Basque case. Indeed, from a corporatist point of view, what kind of motivation could the PNV have for getting involved in the national front strategy? As we have said before, ETA tried to create a national front since Franco's time, while the PNV had been more reluctant to participate. So, why did

²²⁷ The Catalan Government estimated in a document that there were more than 1000 injured due to police charges on October 1. Document available at: https://www.elnacional.cat/es/politica/documento-balance-danos-represion-1o_309957_102.html. Some videos of the pólíce actuation are available at: <https://www.youtube.com/watch?v=bBUJNbLa4ko>; https://www.youtube.com/watch?v=7ab1c1u-KoU&has_verified=1.

²²⁸ Art. 155:

1. *Si una Comunidad Autónoma no cumpliere las obligaciones que la Constitución u otras leyes le impongan, o actuare de forma que atente gravemente al interés general de España, el Gobierno, previo requerimiento al Presidente de la Comunidad Autónoma y, en el caso de no ser atendido, con la aprobación por mayoría absoluta del Senado, podrá adoptar las medidas necesarias para obligar a aquélla al cumplimiento forzoso de dichas obligaciones o para la protección del mencionado interés general.*

2. *Para la ejecución de las medidas previstas en el apartado anterior, el Gobierno podrá dar instrucciones a todas las autoridades de las Comunidades Autónomas.*

²²⁹ See full sentence at: <https://estaticos.elperiodico.com/resources/pdf/7/9/1571135685597.pdf>.

the Basque nationalist forces sign the Lizarra-Garazi pact in 1998, and the agreement was not possible in Txiberta in 1977?

Ludger Mees (2003; in Alonso, 2004: 705) thinks that in Lizarra-Garazi, the PNV was motivated to pursue such a method by the “honourable intention” to create favourable conditions that would help ETA end its violence. Some others, such as Txema Montero (former HB member and later close to the PNV) or Koldo San Sebastián (a PNV member), argued that “ETA’s military defeat” would have had negative political consequences for the Basque people and, more concretely, for the PNV (Alonso, 2004: 705). This hypothesis would have convinced the PNV of the need to look for votes in the nationalist constituency that traditionally supported the Abertzale Left (Alonso, 2004: 705).

Other factors to understand the PNV’s motivations to get involved in the national front strategy could be the rupture of the Ajuria Enea Pact and the mobilizations resulting from the death of Miguel Ángel Blanco. Those mobilizations were directed against ETA and the whole Basque nationalism (Sánchez-Cuenca, 2001: 200-202). In that regard, in 2005, Koldo San Sebastián (PNV) wrote the following:

En 1998, el Pacto de Ajuria Enea había saltado por los aires, el proceso autonómico estaba bloqueado y en franca descomposición, el pacto tripartito (PNV-PSOE-EA) estaba siendo roto por los socialistas (que ya lo habían abandonado en Araba y anunciaban a los cuatro vientos la buena nueva del “posnacionalismo”), lo rompieron definitivamente con el pretexto de un incidente menor (el voto afirmativo a favor de las selecciones deportivas vascas). Por otro lado, tanto el PP como el PSOE habían encontrado en el llamado “espíritu de Ermua” un arma poderosa para destruir al PNV y al nacionalismo vasco en general a los que trataban de confundir con ETA (San Sebastián, 2005).

This hypothesis is also defended by Llera (2001) and Domínguez (2003). Domínguez argues that after the mobilizations against Miguel Ángel Blanco’s death, the PNV was afraid of losing the institutional power in the Basque Country, so that was the determining factor in the party’s decision:

“Sorpresivamente, aquella movilización fue percibida como una amenaza no desde el mundo etarra, sino desde el nacionalismo institucional, que temía que el rechazo a ETA se tradujera en un rechazo al nacionalismo y ello provocara un cambio de mayoría política en Euskadi. El miedo a perder el poder como consecuencia de una reacción de hartazgo ante el terrorismo fue la causa de un cambio radical en el seno del PNV” (Domínguez, 2003; in Leonisio, 2015: 4).

Nevertheless, both Ollora and Arzallus argued that the Lizarra-Garazi Agreement arose after resuming conversations that had taken place a few years before and because of the rupture of the Ajuria Enea Pact (Iglesias, 2009; in Leonisio, 2015: 4). At any rate, the PNV found some collective or corporative incentive, which got it involved in the national front strategy.

In the following table, we can see the results of the political elections held in the Basque Country from 1994 to 1999:

Siglas	Votos			% Votos			Esaños		
	M95	J95	P94	M95	J95	P94	M95	J95	P94
OTROS	157.293	136.910	122.550	14,36%	12,54%	12,02%	345	20	11
PSE-EE/PSOE	188.105	185.972	174.682	17,17%	17,03%	17,13%	240	26	12
PP	160.702	171.973	146.960	14,67%	15,75%	14,41%	166	25	11
EAJ-PNV	310.659	315.621	304.346	28,36%	28,90%	29,84%	896	47	22
PSE-PSOE									
HB	160.280	160.552	166.147	14,63%	14,70%	16,29%	498	20	11
EA	118.482	120.960	105.136	10,82%	11,08%	10,31%	311	15	8
EH									
PNV-EA...(E99)									

Siglas	Votos			% Votos			Esaños		
	J99	P98	G96	J99	P98	G96	J99	P98	G96
OTROS	64.026	95.812	127.688	5,63%	7,66%	11,09%	0	4	1
PSE-EE/PSOE		220.052	298.499		17,60%	24,04%		14	5
PP	228.688	251.743	231.286	20,10%	20,13%	18,63%	0	16	5
EAJ-PNV		350.322	315.793		28,01%	25,43%		21	5
PSE-PSOE	226.187			19,88%			0		
HB			154.853			12,47%			2
EA		108.635	102.628		8,69%	8,35%		6	1
EH	225.796	224.001		19,85%	17,91%		0	14	
PNV-EA...(E99)	392.800			34,53%			0		

Source: Basque Government

As we can see in the first table, the PNV maintained its hegemonic position regarding electoral support between 1994 and 1995 since it remained in the three elections above 3000,000 votes. While it is true that both PP and PSOE also improved their results, it is no less accurate that in no case exceeded the sum of votes and seats that jointly added the PNV and EA. However, as we have said before, 1997 was a transcendent year for Basque nationalism, mainly due to the death of Miguel Ángel Blanco by ETA. The PP councillor's death created an

unprecedented social response in the Basque Country against ETA and moderate Basque nationalism represented by the PNV. That fact, together with the subsequent rupture of the Ajuria Enea Pact, could make the PNV think that corporately (from the party perspective), it would be more favourable to lean towards a more precise position in favour of the right of self-determination and, therefore, to join the national front strategy with other nationalist forces, included ETA.

Indeed, between 1998 and 1999, both ETA and the PNV exchanged individual strategies for the national front collective strategy. Nevertheless, what caused that collective strategy to be broken? ETA terminated de facto the Lizarra-Garazi accord with the suspension of the ceasefire (although the government agreements between the PNV, EA, and EH lasted until 2000). The organization argued that the PNV's and EA's "inaction" regarding the development of the process (specifically, the holding of national elections throughout the Basque Country) was the main reason for returning to armed struggle. What caused such "inaction"? On the one hand, as we can see in the following table, the electoral results immediately after the Lizarra-Garazi accord's signing show that EH and PP obtained the highest electoral revenue from said agreement. Thus, the PNV's political hegemony could be in danger.

Siglas	Votos			% Votos			Escaños		
	G00	M99	E99	G00	M99	E99	G00	M99	E99
OTROS	85.527	362.219	478.898	7,71%	31,60%	41,99%	0	638	61
PSE-EE/PSOE	266.583	219.451	212.167	24,03%	19,15%	18,60%	4	243	29
PP	323.235	293.255	220.859	29,14%	17,73%	19,37%	7	223	34
EAJ-PNV	347.417	96.817		31,32%	8,45%		7	616	
PSE-PSOE									
HB									
EA	86.557	36.116		7,80%	3,15%		1	141	
EH		228.169	228.528		19,91%	20,04%		679	29
PNV-EA...(E99)									

Source: Basque Government

This fact could influence the rational calculation the PNV made on the corporative benefits and costs the party could obtain through the national front strategy. Indeed, we obviously cannot know what would have happened if the PNV had accepted ETA's proposal to hold national elections in the Basque Country and create a sovereign Basque Parliament charged with drafting the Constitution of the future Basque state. However, given the change of vote trend during the Lizarra-Garazi accord period and once seeing what happened in Catalonia and Ireland, it is likely to think that the PNV's political hegemony could have been in danger if more profound development had happened through the national front strategy. In that regard, the words of the PNV member Koldo San Sebastián in an article written in the newspaper Deia in 2005 are very illustrative. According to San Sebastián, the PNV renounced its aspiration to maintain political hegemony as well as its decision autonomy during the Lizarra-Garazi accord in exchange for trying to end the ETA's violence:

Otro de los grandes errores del PNV en Lizarra fue el renunciar, en primer lugar, a su aspiración a la hegemonía política en el campo abertzale a cambio de una paz frágil, tutelada y, por lo visto más tarde, con trampa. Hegemonía no significa monopolio. Con esta renuncia -que se notó especialmente en las elecciones municipales y forales de 1999-, se reforzaban organizaciones y "agentes" más parecidos a una rémora que a entes efectivos. En segundo lugar, en Lizarra, el PNV renunció a la autonomía de decisión y a la independencia de criterio" (San Sebastián, 2005).

Does Union make force? Collective interests vs corporatist interests.

Based on the previous reflections, there is a question that we cannot answer but that has great interest; what option would ETA and the PNV have chosen if they had had to choose between the achievement of the right of self-determination and the ostentation of the political hegemony? In other words, which kind of collective or corporative incentives would have had more significant weight in their election? We have represented such options through the following matrix; the number 4 represents the preferred option, the number 1 the worst option, and the numbers 2 and 3 the intermediate options, respectively:

PNV / ETA	Self-determination– No ETA's Violence	No self-determination– ETA's violence
PNV's hegemony	4 – (2-3?)	(2-3?) - 1
ETA's hegemony	(2-3?) - - 4	1 – (2-3?)

The preferred option for the PNV and ETA would have been the one in which the right of self-determination is obtained, there is no ETA violence, and political hegemony is achieved²³⁰. Likewise, the worst option for both would have been the one in which they do not obtain the right of self-determination, ETA's violence continues, and it is the other who achieves the political hegemony. However, it is unclear which the second-best option for both would have been. One might think that in ETA's case, it would have been more likely to have prioritized collective interests over corporative ones than in the case of the PNV, simply because the PNV was already starting from a hegemonic position. As Publio Siro said, "the fall from above is much more dangerous."

Another factor that we cannot evaluate and could have had significant influence would have been the Spanish state's more or less repressive attitude against the members and the leaders of the Lizarra-Garazi agreement's political parties. Indeed, after seeing what happened in Catalonia, it seems logical to think that if the Lizarra-Garazi agreement had developed as ETA intended, the Spanish state would have acted as it did in Catalonia. That is the intervention of the political autonomy of the Basque Country (art. 155) and the prosecution and possible imprisonment of Basque nationalist political leaders. In that case, each leader's individual rationality would also have been a determining factor in the evolution of the process. That is to say, would the Basque political leaders have followed the pro-independence strategy if they had been imprisoned as it occurred in

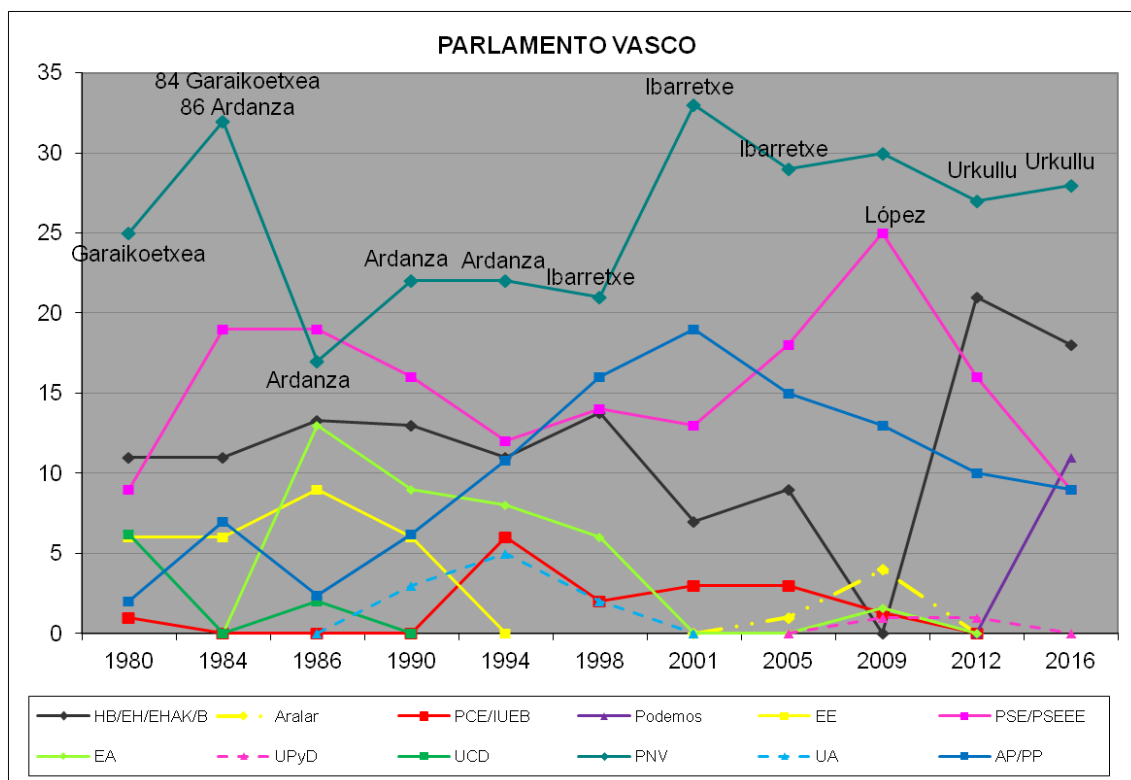
²³⁰ A third possibility could also fit; if the right of self-determination is not achieved, ETA maintains violence and it is a third party (not nationalist) that obtains the hegemony. This, in principle, would have been the worst option for both actors in terms of corporative and collective rationality. To some extent, something similar to that third possibility was what happened in the 2009 elections. In those elections, despite the PNV was the most voted party, as the Abertzale Left was outlawed, the union between the PSE and the PP led to a non-Basque-nationalist Government for the first time in the Basque Country.

Catalonia? Unfortunately, we cannot answer this question, which undoubtedly presents an essential factor in understanding the influence of individual rationality in collective decision-making.

Out of hypothesis, the truth is that Lizarra-Garazi ended in rupture and failed for the sovereigntist aspirations of Basque nationalists. At all events, similarly to the revolutionary-war game, the national front game did not start as such, except in the first phase in the case of Lizarra-Garazi. It did not reach the point when the game becomes a war of attrition between the pro-independence movement and the state, as in the Catalan case. Indeed, the war of attrition phase within the national front game begins when the pro-independence movement disobeys the state laws. In other words, when bilateralism becomes unilateralism. Moreover, from the moment the pro-independence movement acts unilaterally, it begins a political struggle to establish itself as the legitimate representative of the Basque society, understanding it as a legitimate political subject.

In such a situation, the question is which of the two actors will retire before the game, or in other words, which of the two will exceed the resistance threshold of the other player. In the Catalan case, it seems clear that the actor who exceeded the opponent's resistance threshold was the state, at least, until the day this paper is being written. On the other hand, in the Basque case, since the dynamic of disobedience and unilaterality proposed by ETA in the summer of 1999 was not implemented, the war of attrition phase in the national front game was not reached. Therefore, the final result was a draw to some extent, as occurred in the insurrectional game.

After the definitive rupture of the Lizarra-Garazi agreement, in the elections to the Basque Parliament in 2001, although the PP increased its votes considerably, the winner was the PNV, achieving the best results in its history. For its part, EH was falling apart, losing half of its representatives compared to 1998:

Source: <http://www.historiaelectoral.com/aeuzkadi.html>

With Lizarra-Garazi dead and reactivated ETA's armed campaign, the possibility of reissuing the national front strategy was closed. Indeed, it is clear that ETA and PNV did not trust each other enough to implement a joint strategy. In that regard, Koldo San Sebastián synthesizes PNV's reflection on Lizarra as follows:

"Con el Pacto de Lizarra, se consiguió un alto el fuego de catorce meses y se aprendieron algunas amargas lecciones. Que cuando la generación de Ajuriaguerra, Irujo o Robles-Arangiz se opusieron a frentes nacionales con ETA por medio, por algo sería. Que las condiciones de abertzale y nacionalista no son suficientes para constituir una mayoría parlamentaria, política" (San Sebastián, 2005).

After Lizarra-Garazi began a new cycle in which the armed activity of ETA was a commonly present factor in the political agenda of the Basque Country and Spain. Closed the national front door, ETA focused its armed activity on forcing a negotiation process with the Spanish state, just as it had done since the failure of the Txiberta talks until Lizarra-Garazi.

III.4.4 Negoziazioa.

III.4.4.1 Negoziazio saiakerak trantsizioan eta 80 hamarkadaren lehen erdian.

Asko izan ziren ETAk Espainiar Estatuarekin izandako elkarrizketa-saiakerak. Orotara, erakundeak 17 su-eten eman zituen bere historiako garai ezberdinetan elkarrizketa-prozesuak bultzatzeko asmoz (Egaña, 2017: 119). Francoren heriotza gertatu eta gutxira, ETArekin eta Espainiako Gobernuaren arteko lehen kontaktua burutu zen; 1975eko amaieran Marcelino Oreja Txomin Iturberekin eta *Argalarekin* batu zen birritan Ipar Euskal Herrian (Clark, 1990; in Núñez, 1995: 96). Orejaren asmoa zen ETArekin su-eten bat lortzea *indultu erreal* baten truke. Indultu hori azaroaren 25ean gertatu zen, baina horretatik kanpo geratu ziren “terrorismoa” egotzita kartzelaratuak zeudenak. Orejaren eskaintza burutu eta bi asteetara Guardia Zibilak lau pertsona hil zituen²³¹ Hego Euskal Herrian. ETAk, bere aldetik, Manuel Vergara guardia zibila hil zuen 1976ko urtarrilean, balizko su-etenaren inguruko zurrumurruak lurperatuz (Egaña & Giacomuzzi, 1992: 39-40). Hala ere, ordutik aurrera, elkarrizketak eta negoziatorako saiakerak areagotu ziren, batzuetan egoera bitxiak sortu zirelarik; izan ere, kasu batean torturatuak eta bere torturatua izandakoa negoziatio-mahairen bi aldeetan elkartu ziren (Clark, 1990; in Esser & Bridges, 2011: 63).

1976ko uztailaren 30ean bigarren indultu bat egon zen Espainian, baina 158 euskal presori ez zitzaion aplikatu, “Estatuaren segurtasuna” ren aurka atentatu zutelakoan. Urte bereko abenduan SECEDeko komandantea zen Ángel Ugarte ETA(m)-eko zein ETA(pm)-eko ordezkariekin batu zen Genevan. Ugartek²³² presoek kaleratzea, iheslarien bueltatzea eta alderdi politiko guztien legalizazioa eskaini zien erakundeei, haien desmobilizazio osoaren lehen pausua izango zen

²³¹ Ángel Esparza, José Ramón Rekarte, Kepa Tolosa eta Koldo López de Gereño, azken hori ETA(pm)-eko militantea zena (Egaña & Giacomuzzi, 1992:40).

²³² Ikusi Ugarte & Medina, 2005.

hiru hilabetetako su-etenaren truke (La Vanguardia, 2011). 1977an bigarren bilera burutu zen. ETA(m) bertaratu zen, eta amnistia eta alderdien legalizazioa burutu arte ez zuela Espainiako Gobernuarekin elkarrizketetan parte hartuko adierazi zuen. Hala ere, ETA(m)-k bost hilabetetako su-etena eskaini zion Ugarteri, amnistia eta “askatasun politiko”en truke. Izan ere, SECEDeko ohar informatibo²³³ batean agertu zenez, ETAk kolaborazioa eta jarduera armatuaren etenaldia eskaini zion Gobernuari, azken honek amnistiaren aldeko aitorpena egitekotan. Erantzun negatiboa jasota, ETA(m)-k kontaktuak moztu zituen Ugarterekin. ETA(pm)-k, aldiz, kontaktuak mantendu zituen²³⁴ (ik. Sordo, 2017: 62-66). Urte horretan ere KASeko eta Espainiako armadako ordezkarien arteko elkarrizketak egon ziren (Núñez, 1995: 96). Izan ere, KAS alternatiba bete arte borroka armatua erabiliko zuela adierazita zuen ETAk:

“Guk aldiz uste duguna zera da: 36-ko kolpe militarra oraino ez dela bukatu (...) Horregatik, ekintza armatu ofentsiboak egiten jarraituko dugu Euskaditik G.C., P.A., C.G.P., jauziak izan arte. Euskadi bere buruaren jabe izan arte. KASen alternatiba bete arte” (ETA, 1977).

Hala eta guztiz ere, 1978an ere saiakera ezberdinak egon ziren. Alde batetik, Kataluniako *president* eta euskal Lehendakaria ziren Josep Tarradellas eta Jesús María Leizaola ETA(m)-eko ordezkariekin batu ziren su-eten baterako aukerak neurtzeko. Halaber, Espainiako Gobernuak Ugarte bere kargutik kendu ostean, José María Portell kazetaria ibili zen ETArekin eta Gobernuaren arteko bitartekaritza lanetan. Behin baino gehiagotan bildu zen Portell Juan José Etxaberekin 1978ko lehen hilabeteetan. Bilera haietan, “*bakea presoen truke*” eskaintza egin zitzaion ETARI lehen aldiz (Sordo, 2017: 73). Bazirudien elkarrizketarako bideak bazeudela. Hala ere, biolentziaren mehatxua presente egon zen bi aldeetatik lehenengo momentutik. Izan ere, garai hartan Euskal Herrian destinoa zuen Luis Miguel Sordo Estella Espainiako armadaren koronel

²³³ “ETA y la amnistía”, Nota informativa. SECED (1977); in Sordo, 2017: 78-79.

²³⁴ Kontaktu haiek zirela bide, ETA(pm)-eko *Talde Bereziak* aldendu ziren erakundetik, 1977ko irailean ETA(m) erakundean sartzeko. Juan Maria Bandrés abokatuak hartu zuen era ez ofizialean ETA(pm)-en ordezkaritza elkarrizketa haietan (Letamendia, 1990 (3); in Egaña & Giacomuzzi, 1992).

ohiak aipatzen duenez, Inteligentzia Zerbitzuek bigarren plana zuten ETAk negoziatu ezean: “bortxazko eraso” (2017: 73-74). Halaber, 1978ko ekainean ETA(m)-eko komando batek Portell hil zuen Portugaleten. Juan Félix Eriz Portellekin aritu zen elkarrizketetan, eta bere ustez kazetariaren hilketa Espainiako Inteligentzia Zerbitzuen amarru baten ondorioz etorri zen, Portellek gerra zikinarekin zerikusia zuela sinistarazi baitzioten ETARI (Eriz, 1986; in Sordo, 2017: 256). Portellen hilketa eta egun batzuk geroago, Juan José Etxaberen kontrako atentatu bat gertatu zen, Etxabe larriki zaurituta eta bere emaztea, Agurtzane Arregi, hilik suertatu zirelarik. Bitxia irudi litekeen arren, Etxabe Portellen kontrako atentatuaren aurka azaldu zen ETAREN zuzendaritzaren aurrean (Ibid), eta Portell negoziazioaren eta konponbide politikoaren alde kokatzen zen, berak adierazi zuen bezala:

“Lo que más me asombra es su capacidad de recuperación. La policía detiene a mucha gente, pero la organización sigue fuerte. Ahí radica su éxito: ha calado en la juventud y (...) en el pueblo. Mientras no existan cauces políticos adecuados en Euskadi, ETA seguirá viva. (...) Tiene que haber aquí un Gobierno que comprenda la problemática del pueblo vasco y resuelva los problemas y reivindicaciones de los vascos. Mientras esto no ocurra, mucho me temo que la violencia persistirá en Euskadi” (Eriz, 1986; in Sordo, 2017: 72).

Hala ere, hilabete batzuk geroago, Espainiako orduko Barne Ministroa zen Rodolfo Martín Villak batzar bat eskaini zion ETA(m)-i. Martín Villak Suitzara bidaiatu zuen ETAREkin batzartzeko asmoz. Erakundea, aldiz, ez zen bertaratu, Espainiako Gobernuak kontaktuak publiko egitea onartu ez zuelako. Martín Villaren ustez, ETAK “bi Estaturen arteko elkarrizketak” bezala planteatu nahi zituen kontaktuak, eta hori onartezina zen Espainiako Gobernuarentzat (Morán, 1997; in Sordo, 2017: 78). Txiki Benegas ere, Eusko Kontseilu Nagusiko barne ardura zuelarik, saiatu zen *Argalarekin* batzartzen urte berean, baina ETAKo burukideak uko egin zion eskaerari, Benegasek Espainiako Gobernuaren babes ez zuelakoan (Núñez, 1995: 96-97). Bestetik, 1978an Bilboko Espainiako Poliziaren burua izendatua izan zen José Sainz ETAREkin hitz egiteko prest agertu zen, 1971-1974ra bitarte egin ei zuen bezala (La Vanguardia, 1978). ETAK, aldiz, 1978an *KAS alternatiba* birformulatu ostean, alternatibaren puntuetan

ezarri zituen negoziatziorako bere minimoak. Hortaz, erakundeak “erreformaren inguruko” elkarrizketetan parte hartuko ez zuela adierazi zuen:

“El Gobierno de Suárez en comunicados difundidos por diversos medios de propaganda ha utilizado al referirse a ETA la palabra “negociación” como una muestra de voluntad por su parte en solucionar pacíficamente la problemática del País Vasco (...) Pensamos que tal cuestión no es sino otra burda maniobra encaminada a hacernos sentar en una mesa, donde no vamos a lograr otra cosa que perder el tiempo hablando y posibilitando la táctica del “diálogo” y el “pacto” que el Gobierno y la burguesía española está promoviendo con objeto de ganar tiempo y asentar una reforma cada vez más reforzada y por tanto menos dispuesta a conceder algo” (ETA, 1978b; in Egaña & Giacomuzzi, 1992).

1979an beste kontaktu batzuk egon ziren ETA(m)-rekin zein ETA(pm)-rekin. Lehenengok KAS alternatiba ez zen beste planteamendurik ez zuten negoziatu nahi, eta elkarrizketek ez zuten ondorio handirik izan. Bigarrenek, aldiz, interes handiagoa erakutsi zuten akordio bat lortzeko Gobernuarekin.

Gauzak horrela, 1981ean, Espainiako orduko Barne Ministroak, Juan José Rosónnek, ETA(pm) erakundearen disolbatzea ekarri zuten elkarrizketei ekin zien, Mario Onaindiaren eta Juan María Bandresen bitartekaritzarekin. Izan ere, ETA(pm-VII)-k su-etena iragarri zuen 1981eko otsailaren amaieran, “23-F”-ko Estatu-kolpea gertatu eta gero²³⁵. Su-etena iragartzen zuen agirian ETA(m)-i berdin egiteko deia egiten zion. Kontaktua eta elkarrizketa ugariren ostean, 1982ko irailaren 30ean ETA(pm-VII) erakundeak bere disoluzioa iragarri zuen²³⁶. Hilabete batzuk geroago, PSOE Espainiako Gobernuan egonda, “birgizarteratze-plana” jarri zen martxan, biolentzia lagatzen zuten ETAkideei begira²³⁷. Halaber, José Barrionuevok, Espainiako Barne Ministroak, ETArekin negoziatzeko prest

²³⁵ 1981ean Espainiako Gobernuak “Alazán operazioa” jarri zuen martxan. Operazio horren helburua zen muga zaintzea armadarekin, ETArekin mugimenduak geldiarazteko (Sordo, 2017: 89-91).

²³⁶ ETA(pm) erakundearen ibilbidearen eta disoluzioaren inguruan ikusi, besteak beste, Llera, 1992; Giacomuzzi, 1997; Fernández Soldevilla, 2010 eta RTVEk ekoiztutako “Viaje hacia la paz, 25 años del fin de ETA Político-Militar” dokumentala. Eskuragarri: <https://www.youtube.com/watch?v=1dGalnEnl80> [Kontsulta: 2019-11-16].

²³⁷ ETA(m)-k ez zuen birgizarteratze-plana onartu, eta bere kide ohiak ziren Mikel Solaun eta Dolores Catarín “Yoyes” hil zituen 1984an eta 1986an Espainiako Gobernuaren plan horretan parte hartzeagatik.

zegoela adierazi zuen²³⁸, betiere erakundeak sei hilabetetako su-etena iragarritz gero (La Vanguardia, 1982).

Hurrengo urteetan dozenaka kontaktu egon ziren ETaren eta Espainiako Gobernuaren artean (El País, 1985). 1984an, Juan Félix Eriz enpresaburu gipuzkoarrak ETaren eta Gobernuaren arteko bitartekaritza lana egiteko enkargua jaso zuen, Espainiako Informazio Zerbitzuek deitutako *Wellington Operazioaren* baitan. Operazio horrek hamar urtetan betetzeko sei fase edukiko zituen; lehenengo fasean erreferendum bat planteatzen zen NFK-ren integrazioa EAEn erabakitzeko, eta, azkenengoan “autodeterminazio eskubidea aplikatzea egokia litzatekeen” aztertuko zen (Sánchez Cuenca, 2001: 124; Sordo, 2017: 111, 8. azpi-oharra). Erizek CESIDen proposamena helarazi behar zion ETari, baina irailaren 16an La Vanguardia (1985a) egunkarian kontaktuen inguruko informazioa zabaldu zen, eta horrek aipaturiko operazioa zapuztu zuen (Ibid). Garai hartan ere, Espainiako Gobernuko ordezkariak bildu ziren Eugenio Etxebeste “*Antxon*”ekin Santo Domingon (Sánchez Cuenca, 2001: 124).

Bestalde, orduan komandantea zen eta gerora Guardia Zibileko jenerala izan zen Enrique Rodríguez Galindo Etxaberekin bildu zen hainbat alditan 1984an. 1985ean Txomin Iturbek hartu zuen Etxaberen lekukoa elkarrizketetan. Iturbe, pare bat alditan bildu zen Galindorekin, baina 1986an atxilotua izan zen Frantzian. Elkarrizketa horiek, baina, giro nahasian gertatu ziren. Alde batetik, GAL²³⁹ eszenatoki politikoan agertu zen 1983an. Halaber, 1984an Espainiak eta Frantziak “Castellanako akordioa” sinatu zuten ETaren aurka era

²³⁸ Urte batzuk geroago, Felipe Gonzálezek eta José Barrionuevok berak ETarekiko negoziazioaren aukera astakeria zela adierazi zuten publikoki (La Vanguardia, 1985b).

²³⁹ Urte batzuk lehenago BVE, Triple A edo ATE bezalako talde ultraeskuindar paramilitarrek bere burua ezagutzera eman zuten. Haien ekintzarik esanguratsuenetariko bat *Argalaren* heriotza eragin zuena izan zen, 1978an. 1980ean, ETak talde haietan murgilduta omen zegoen Ramón Ledoren hilketari bere gain hartu zuen: “*ETA (...) reivindica la ejecución de Ramón Ledo Taboada efectuada el día 18 de julio en Bergara. Ramón Ledo formaba parte junto a otros elementos fascistas y miembros de la Guardia Civil de un comando de acción terrorista de los que funcionan bajo la denominación de Batallón Vasco Español y Triple A*” (ETA, 1980b).

koordinatuagoan aritzeko. Akordioaren puntuen artean, ordutik aurrera Frantziak ETAkideak bere lurraldetik deportatzeko hartutako konpromisoa zegoen (ik. Iparagirre, 1998). Lehenengo kanporatzeak 1984ko irailean etorri ziren; Juan Carlos García, José Manuel Martínez eta Pakito Lujanbio Madrileran eraman zituzten autoritate frantziarren kontrako erantzuna egon zen Euskal Herrian, iraila horretan interes frantziarren kontrako 28 sabotaje gertatu zirelarik (Egaña & Giacopuzzi, 1992: 91). 1984an ere Rafael Vera Espainiako barne Estatu-Idazkari-ordea izendatua izan zen, eta ETArekiko elkarrizketen ardura bere gain hartu zuen (urte batzuk geroago Estatu-Idazkaria izan zen Vera). Urte horretan bertan aldizkari batean eginiko adierazpenetan, Verak bi negoziazio-motaren arteko ezberdintasunez ohartarazten zuen: “negociazio politikoak” eta “negociazio funtzionalak”. Veraren ustez, posiblea zen Ezker Abertzalearekin negoziazio politikoak aurrera eramatea, ez, ordea, ETArekin; erakundearekiko negoziazioak, egotekotan, negoziazio funtzionalak izango zirela adierazten zuen politikari espainiarrak:

“En principio hay que diferenciar dos campos cuando se habla de la negociación. El campo de la negociación política y el campo de la negociación funcional. El primero, como su propio nombre indica, se mueve en el espacio-tiempo de lo político y admite como interlocutores a los partidos, a las instituciones del Estado y se organiza en el marco de los lenguajes políticos. La negociación funcional, por el contrario, constituye una práctica táctica de relación, de aproximación entre interlocutores no políticos, cuya finalidad está determinada por la consecución de unos determinados objetivos tácticos (...) Es decir, con ETA, que es una banda delincuencia, el Estado no puede negociar más que desde el punto de vista funcional (...) Se puede pensar en una negociación política con colectivos minoritarios como, por ejemplo, Herri Batasuna, pero nunca con una banda terrorista” (in Egaña & Giacopuzzi, 1992: 92).

Gauzak horrela, 1984tik 1989ra arte 63 euskal herritar deportatuak izan ziren frantziar Estatutik, eta beste 191 Espainiako poliziaren esku utzi zituen polizia frantsesak (Sordo, 2017: 113-116). Horrek ondorio zuzenak izan zituen ETAk zabaldua zituen elkarrizketa-bideetan. Izan ere, elkarrizketetan ETaren ordezkaritza zuen Txomin Iturbe bera deportatua izan zen 1986an, Gabonera hasiera batean, eta, azkenik, Aljeriara. Hain zuzen ere, Aljerian burutu zen

ordura arte ETaren eta Espainiako Gobernuaren artean izandako negoziazio-prozesurik sakonena.

III.4.4.2 Aljerreko elkarrizketak.

Txomin Iturbek errefuxiatu politikoaren estatusa izan zuen 1986ra arte Frantzian. Urte horretan atxilotua, epaitua eta urte bateko kartzela-zigorra kondenatua izan zen. Hala ere, epaian izandako akatsa bat zela bide, Iturbe ez zen kartzelaratua izan. Laster, baina, Iturberen deportaziorako tramiteak hasi zituen Estatu frantziarrak, eta 1986ko uztailaren 13an Iturbe Gabonera deportatua izan zen. Aurreko asteetan, Iturbe Julio Hierro Espainiako poliziako komisarioarekin batzartu zen Frantzian. Bileraren helburua bi aldeek balizko negoziazio baterako zuten benetako asmoa neurtzea zen. Espainiako Gobernuak positiboki baloratu zuen kontaktua (Ibid: 120). Gauzak horrela, elkarrizketekin segitzeko asmotan, Iturberen deportazio-kokapena aldatzen saiatu ziren bi aldeak. Espainiako Gobernuak Santo Toméa eraman nahi zuen, eta ETak zein Iturbek berak Kuba proposatu zuten. Hala ere, Kubak ez zuen Iturberen harrera onartu, eta azkenean Iturbe Aljeriara eramana izan zen, hasiera batean Espainiako Gobernuak jakin gabe (Pozas, 1992: 44). Behin Aljerian egonda, Iturbek ETak negoziaketak jarraitzeko zuen prestasuna helarazi zion Espainiako Gobernuari; Iturbek erakundearen asmoa helarazi zion Iñaki Esnaolari, horrek Xabier Arzallusi, EAJko buruzagiak Ardanza Lehendakariari eta azken honek Felipe González (Sánchez Cuenca, 2001: 124).

Aljerreko elkarrizketak fase ezberdinetan burutu ziren²⁴⁰. Lehen bilera 1986ko azaroan egin zen. Bertan Jorge Argote batu zen Iturberekin Aljeriako autoritateen bitartekaritzapean. Argotek birgizarteratzea eskaini zuen odol-delituak ez

²⁴⁰ Ikusi elkarrizketen kronologia in Sánchez-Cuenca, 2001: 127-130 eta Egaña & Giacomuzzi, 1992: 245-256.

zituzten ETAkideentzat, erakundeak su-etena iragarri gero. Iturbek, ordea, birgizarteratzea ez zutela onartuko erantzun zion Argoteri, eta KAS alternatiba ezarri zuen negoziaketarako oinarri gisa. Halaber, Iturbek negoziazio-mahai zabalagoa eratzea proposatu zuen. Bertan alde bakoitzeko lau pertsonak hartuko zuketena parte eta gutxienez militar batek Espainiako Gobernuaren ordezkarietan (Sordo, 2017: 125).

Bi hilabete geroago, 1987ko urtarrilean, beste bi bilera egin ziren Iturberen eta Espainiako Gobernuaren ordezkarien artean. Elkarrizketek, baina, ez zuten aurrerapen handirik ekarri aurrekoarekin alderatuta. Kontaktuak mantendu ziren, baina otsailaren 25ean Txomin Iturbe hil zen istripu baten ondorioz, eta gertakari horrek bigarren fase batera eraman zituen elkarrizketak. Izan ere, 1987ko maiatzean Ekuadorren deportatuta zegoen Eugenio Etxebestekin ("*Antxon*") kontaktatu zen Iturberen lekukoa har zezan Aljerian. Etxebestek parte hartu zuen lehen bilera abuztuan egin zen, ETAk Hiperkorreko atentatua burutu eta hilabete bat geroago. Etxebeste Aljeriara heldu baino egun batzuk lehenago, Rafael Vera ETArekin amaitzeko metodo polizialak ez ezik, negoziazioa ere beharrezkoa zela aitortu zion Joseba Azkarragari (*La Gaceta del Norte*, 1987-6-16; in Egaña & Giacopuzzi, 1992: 126).

Orotara, bost bilera antolatu zen 1987ko abuztutik 1988ko otsailera bitarte. Lehenengo hiruretan Etxebestek eta Manuel Ballesterosek hartu zuten parte, eta azken bietan Julen Elgorriaga izan zen Espainiako Gobernuaren alde ordezkatu zuena. Izan ere, Etxebestek negoziatzeko gaitasun politikoa izango zuen mintzakidea exijitu zuen negoziazio-mahairako (Sordo, 2017: 128). Elgorriagak ez zuen gai politikoetan sartzeko asmorik; ETako kideentzako birgizarteratzeko aukeraz aritu zen gehien bat bileretan, ETari bi hilabeteetako su-etena exijitzen ziolarik elkarrizketekin jarraitzeko (Ibid: 129). Hala ere, 1987ko abenduaren 11n ETAk Zaragozako Guardia Zibilaren kuartelaren aurrean bonba-auto bat leherrarazi zuen, 11 pertsona hilda suertatu zirelarik. Horren ondorioz,

Espainiako Gobernuak ETArekiko kontaktuak moztu zituen. Izan ere, Rafael Vera Aljeriara joan zen ETArekiko elkarrizketen amaiera adierazteko hango autoritateei. Halaber, Verak ziurtatu nahi zuen elkarrizketen amaieraren ondorioz Etxebeste eta Aljerian zeuden ETako gainontzeko kideak beste herrialde batera kanporatuak izango zirela. Aljeriarrek, baina, ETaren su-etena lortzea posiblea zelaz konbentzitu zuten Espainiako agintaria, eta kontaktua mantendu zen aljeriarren bitartekaritzaren bidez (Ibid: 129-130).

Gauzak horrela, 1988ko urtarrilean ETak bi hilabeteko su-etenen eskaintza egin zion Gobernuari Aljeriako Gobernuaren bitartekaritzapeko negoziazio-mahaia ofizialki eratuz gero. Julen Elgorriagak Aljeriara bidaiatu zuen Etxebesterekin biltzeko asmoz. Gobernuak, baina, ez zuen bat egin ETaren eskaintzarekin, eta erakundeak Emiliano Revilla enpresaburua bahitu zuen otsailean. Horren ondorioz, Gobernuak ETArekiko kontaktuak moztu zituen (Sánchez Cuenca, 2001: 125). Revilla 249 egun egon zen bahituta; denboraldi horretan, ETak 13 pertsona hil zituen (Egaña & Giacomuzzi, 1992: 147). Urriaren 30ean, ETak Revillaren askapena aditzera ematen zuen agirian su-eten baterako eskaintza berretsi zuen. Revillaren askapenaren ostean, Espainiako Gobernuak ETArekiko kontaktuak berrireki zituen Aljeriako Gobernuaren bitartekaritzari esker. (Sordo, 2017: 136-137).

Orduan hasi zen elkarrizketen azken fasea, 1989ko apirilera arte iraun zuena. Orotara sei bilera egin ziren. Bere aldetik, ETak bi su-eten eman zituen elkarrizketak burutzeko asmoz: lehena²⁴¹ 15 egunetakoa (1989ko urtarrilaren 8tik 23ra arte) eta bigarrena bi hilabetekoa (1989ko urtarrilaren 23tik aurrera). Horrela eman zuen aditzera ETak lehenengo su-etena:

“El 27 de enero de 1988, ETA hizo pública su oferta de tregua bilateral y condicionada a la constitución de una mesa negociadora entre el Estado español y el MLNV. Al fin del arresto del

²⁴¹ Hura izan zen ETak bere historian iragarritako lehen su-eten ofiziala. Hori baino lehen, 1977an, ETak izaera ofiziala izan ez zuen beste su-eten bat jarri zuen indarrean, Suárezek euskal presoekiko hartuko zuen jokabidea neurtzeko (Egaña & Giacomuzzi, 1992: 156).

industrial Emiliano Revilla en noviembre del 88, nuestra organización reiteró la oferta negociadora (...) ETA y el conjunto del MLNV ha venido propugnando una alternativa política democrática: la alternativa táctica de KAS (...) como una prueba más de la sinceridad de nuestra reiterada oferta negociadora, ETA declara una tregua oficial y unilateral de arsenal armado durante quince días a partir de mañana día 8 de enero” (ETA, 1989a).

Lehenengo bilera urtarrilaren 14an egin zen Aljerreko Mitak izeneko hotelean. Espainiako ordezkariak su-etenaren luzapena eskatu zien ETako ordezkariari. ETak, aldiz, hurrengo kontaktuen egutegia eratzea proposatu zuen. Azkenean, bigarren bilera baterako data adostu zen urtarrilaren 25erako. Bi egun lehenago, hilaren 23an, ETak su-etena bi hilabetetara luzatzen zuela adierazi zuen agiri baten bidez. Agiri horretan, lehenengo bileran adostutakoa aditzera ematen zuen erakundeak: (ik. Egaña & Giacomuzzi, 1992: 162-163).

- 1- *Se acuerda la formación de una Mesa de Conversaciones Políticas con el objetivo de iniciar un debate y un diálogo en torno a diferentes cuestiones que enmarcan el proceso de enfrentamiento existente.*
- 2- *Se acuerda la elaboración de un calendario común de trabajo a establecer en la primera reunión de la Mesa a celebrarse con fecha ya determinada.*
- 3- *Se acuerda la elaboración de un contenido de trabajo a establecer mutuamente en consonancia con el calendario de trabajo antes mencionado y los sucesivos órdenes del día que se vayan marcando. Por parte de ETA, se ha entregado ya un programa político global de debate.*
- 4- *Se acuerda la figura de interlocutores y asesores en función de la evaluación que se establezca en cada orden del día. En principio se acuerda para la primera reunión de la Mesa la continuidad de ambas representaciones actuantes.*
- 5- *Se acuerda como lugar de conversaciones Argelia.*
- 6- *Se acuerda la participación del Gobierno de Argelia como mediador y moderador tanto del proceso de conversaciones como de los compromisos mutuos que se vayan derivando de las mismas.*
- 7- *Se acuerda dar a conocer periódicamente de manera pública el desarrollo de la Mesa de Conversaciones en función del alcance, interés y los progresos de las mismas.*
- 8- *Se acuerda la creación de un período de distensión en el enfrentamiento, que propicie el marco de diálogo asumido por ambas partes. En ese sentido, ETA se compromete a respetar una tregua de la acción armada en todo el territorio del Estado español durante el período comprendido entre el día de hoy 23 de enero de 1989 hasta las 24:00 horas de la jornada de Aberri Eguna, día 26 de marzo de 1989 (...) este compromiso de tregua queda sujeto a los acuerdos especificados en el conjunto de la decisión.*
- 9- *Se acuerda por ambas partes la comunicación pública del encuentro y de su resultad con fecha 23 de enero de 1989, coincidiendo con la finalización de nuestra unilateral tregua de 15 días” (ETA, 1989b)*

Bigarren bilera urtarrilaren 25ean burutu zen. Eztabaidarako gai nagusiak, Etxebestek proposatu bezala, Espainiako Konstituzioa eta trantsizioa izan ziren (Sordo, 2017: 141). Eztabaidagaietan larregi sakondu ez arren, elkarrizketetarako egutegiaren zirriborroa adostu zuten bi aldeek. Otsailean beste bi bilera egin

ziren; lehena hilaren 14an eta bigarrena 20an. Aurreko bileran gertatu bezala, eztabaidatu zena gai politiko orokorrak izan ziren: Espainiako Konstituzioaren balizko aldaketa, KAS alternatibaren balizko inplementazioaren erritmoak, ZEN plana, NATO, eta abar (Egaña & Giacomuzzi, 1992: 174). Bilera haietan Etxebestek Hego Euskal Herrirako marko juridiko-politiko berri bat exijitu zuen, Autonomia Estatutuaren mugak salatu zituelarik (Sordo, 2017: 142). Gobernuaren ordezkariak, baina, ez zuten gai politikoetan sartu nahi eta presoenginguruan zentratu nahi zituzten elkarrizketak. ETAk, aldiz, gai politikoak jorratu nahi zituen presoena jorratu aurretik (Egaña & Giacomuzzi, 1992: 175). Horri buruz, presoengingurak berak adierazpen argiak egin zituen Egin egunkarian:

“Siendo cierto que todo pueblo empeñado en un proceso de liberación nacional y social tiene por objetivo la amnistía total, debe quedar claro, no obstante, al alcance preciso del concepto de amnistía: la amnistía no consiste en salir de la cárcel, sino resolver los problemas que nos han traído aquí. Por lo tanto, nuestra salida está determinada a la consecución de la alternativa táctica KAS” (Egin, 1989-3-11; in Egaña & Giacomuzzi, 1992: 180).

Martxoaren 14an bosgarren bilera burutu zen. ETAren su-etenak hilaren 26an zuen muga, eta bi aldeek su-etena luzatzeko asmoa zuten. Hala ere, ETAko ordezkariak Ajuria Eneako itunaren sinatzaileak hilaren 18rako “Bakea orain eta betirako” lelopean deitua zuten manifestazioa²⁴² elkarrizketetarako oztopotzat hartu eta hala jakinarazi zieten gobernukoari. Halaber, Etxebestek Gobernuaren ordezkariak premia zituen exekutiboak agiri publiko baten bidez elkarrizketen helburua negoziazio politiko zela adieraz zezan (Ibid: 184). Horrez gain, Etxebestek Espainiako Konstituzioaren aldaketa proposatu zuen, autodeterminazio-eskubidea bertan txertatzeko helburuarekin (Sordo, 2017: 142). Bere aldetik, Gobernuak elkarrizketekin jarraitzeko su-eten mugagabea eskatu zion ETARI.

²⁴² Corcuera barne ministroak manifestazioaren ideia luzatu zion Ardanza Lehendakariari. 200.000 gora pertsonak parte hartu zuten Bilbon ospatu zen manifestazioan, ordurako Euskal Herrian izandako manifestaziorik jendetsuenetarikoa izan zena (Pozas, 1992; in Murua, 2015: 39).

Martxoaren 22an azken bilera egin zen. Oso bilera luzea izan zen, hurrengo egunera arte luzatu baitzen. ETAk “elkarrizketen fasetik” “negoziazio fasera” igaro nahi zuen. Horretarako, erakundeak PSOE Ajuria Eneako itunetik ateratzea nahi zuen. Halaber, PSOEren eta Ezker Abertzalearen arteko mahai paraleloa sortzeko beharra aipatu zuen. Bere aldetik, Gobernuak su-etenaren luzapena ziurtatu nahi zuen, eta horretarako, baldintza batzuk ezarrita, ETAren eskakizunak aztertuko zituela esan zuen, betiere su-etena beste hiru hilabetez luzatuz gero (Sordo, 2017: 145). Azkenean, neurri handi batean, autoritate aljeriarren bitartekaritzari esker, su-etena beste hiru hilabetez luzatzeko akordioa lortu zen, “elkarrizketen fasetik” “negoziazio fasera” pasatzeko konpromisoarekin (Murua, 2015: 39). Halaber, hasieran Ezker Abertzaleak eta PSOEek osatutako eta gerora beste indar politikoei zabalduko zitzaien eztabaidarako mahai bat eratzea adostu zen (ETA, 1989a). Hala ere, ETAk zein Espainiako Gobernuak akordioa azaltzeko erabilitako terminologiaren inguruko ezadostasunek akordioaren apurketa eta su-etenaren amaiera ekarri zuten. Beste gauza batzuen artean, Gobernuaren aldetik elkarrizketen helburua “irtenbide politiko negoziatua” zela esan beharrean, “irtenbide adostu eta behin betikoa” zela adierazteagatik (Murua, 2015: 39).

Izan ere, Corcuera barne ministroak hurrengo adierazpenak egin zituen akordioaren inguruan:

“El Gobierno considera positivos los resultados del proceso de conversaciones políticas llevadas a cabo en Argel entre sus representantes y los de ETA, proceso que ha hecho posible la generación de un clima de distensión y la apertura de una expectativa de solución del problema. Asimismo, y en el marco de los principios del Estado de Derecho y de los acuerdos de los partidos políticos, es intención del Gobierno continuar una nueva fase de conversaciones que permita alcanzar una solución acordada y definitiva” (Gara, 2009).

ETAk, bere aldetik, aditzera eman zuen Gobernuarekin adostu ei zena agiri baten bidez:

“El Gobierno encuentra positivo los resultados obtenidos hasta ahora en el proceso de Conversaciones Políticas que se desarrollan en Argel entre sus representantes y los interlocutores de la organización ETA. Este diálogo ha posibilitado la generación de una etapa de distensión y la

apertura de expectativas para la resolución de este problema. En el marco de los principios democráticos y de los partidos políticos, es intención del Gobierno dar paso a una nueva fase de las Conversaciones en curso que posibilite el mantenimiento de la actual distensión y desemboque en una solución política negociada” (ETA, 1989c).

Lehenengo begiratuan bi adierazpenen arteko ezberdintasunek gaindiezinak ez diruditen arren, ETAk Aljerren adostutakoa adieraztea exijitu zion Espainiako Gobernuari, hasieran 24 orduko, eta, gero, beste 72 orduko ultimatum eman. Azken honek, baina, barne ministroaren adierazpenak mantendu zituen. Elkarrizketak ez mozteko azken saiakera apirilaren 3an egin zen. ETaren ordezkariak eskatuta, Gobernu aljeriarrak Espainiako ordezkariak deitu zituen komunikatuaren beste bertsio bat adosteko (Sordo, 2017: 148-149). Hala ere, akordioa ez zen lortu, eta hurrengo egunean ETAk su-etenaren amaiera iragarri zuen agiri baten bidez.

“Euskadi ta Askatasuna quiere denunciar ante la opinión pública la gravísima irresponsabilidad contraída por el Gobierno del PSOE al romper unilateralmente los acuerdos establecidos. ETA se declara, pues, desvinculada de dichos compromisos, viéndose obligada a utilizar, por consiguiente, aquellos otros medios que considere oportunos para la consecución de sus objetivos de soberanía nacional y social para nuestro pueblo. Así, ETA declara abiertos todos sus frentes de lucha a partir de las cero horas de hoy, 4 de abril de 1989. Euskadi ta Askatasuna quiere manifestar, asimismo, ante la opinión pública su ferviente deseo de contribuir a la normalización política y social de nuestro pueblo y su permanente oposición a retomar el proceso de conversaciones políticas a través de nuestros interlocutores oficiales en Argel, poniendo como única condición el compromiso formal por parte de los representantes del Gobierno español de respetar los acuerdos establecidos por ambas partes y ratificados por nuestra organización el 27 de marzo de 1989” (ETA, 1989d).

Aljeriako Gobernuak saiatu zen elkarrizketak birbideratzen iritzi publikoari zabaldutako ohar baten bidez, baina negoziatorako bidea itxita zegoen dagoeneko. Izan ere, 1989ko apirila horretan, ETAk 29 ekintza burutu zituen guztira, haien artean Juan Bautista Castellanos militarren eta Jose Calvo guardia zibilaren heriotzak eragin zituztenak (Egaña & Giacomuzzi, 1992; in Murua, 2015: 41). Era berean, Espainiako Gobernuaren presioa zela bide, Aljeriako Gobernuak bere lurraldean zeuden ETako ordezkariak eta gainontzeko kideak hirugarren herrialdetara deportatu zituen. Halaber, ETAk su-etena apurtu eta hilabete batera Espainiako Justizia ministroak preso sakabanaketari bultzada emango ziotela adierazi zuen. Abuzturako, Euskal

presoak 79 espetxe ezberdinetan sakabanatuta zeuden, Kanariar Irletako eta Ceutako zein Melillako espetxeak barne (Ibid: 42). Horrez gain, ETaren kontrako operazio polizialak zirela bide, berrogeita hamar lagunetik gora atxilotuak izan ziren (Ibid: 41). Negoziaziorako aukerak hilda zeuden.

III.4.4.3 1992ko gertakariak: negoziatziorako mugarrria.

Aljerreko elkarrizketak apurtuta, alde bikotasunerako aukerak gutxituz joan ziren; ETaren jarduera armatua berraktibatuta, bere militanteen atxiloketa ugarirekin Espainian eta Frantzian, euskal presoek sakabanaketa abiatuta eta Ajuria Eneako ituna berretsi zenez gero, etorkizun hurbilean negoziazio-prozesu berri bat irekiko ez zela espero zitekeen. Hala ere, 1992an beste saiakera bat gertatu zen. Aljerreko elkarrizketak amaitu eta hurrengo urtean bertan, Espainiako Gobernuak Etxebesterekin kontaktatu zuen berriro ere, azken hau Santo Domingon deportatuta zegoelarik. Elkarrizketak berrabiatzea eskaini zitzaion Etxebesteri, betiere ETak su-etena iragartzen bazuen (Ibid: 43). Leku ezberdinak planteatu ziren elkarrizketak burutzeko: Kuba, Aljeria eta Suedia, besteak beste. Azkenik, Suediako Gobernuaren oniritzia lortu zen, eta hala adierazi zion enbaxadore suediarak Rafael Verari (Fonseca, 1996; in Murua, 2015: 43). Hala ere, elkarrizketa-prozesu hura ez zen abiatu. Alde batetik, ETak negoziazio-prozesu eraginkor bat abiatzeko baldintzarik ez zegoela uste zuelako, eta, bestetik, Espainiako Gobernuak koste txikiagoa eragingo zioten beste kontaktu batzuetan sartuta zegoelako (Ibid). Izan ere, Rafael Vera eta Luis Roldán Ezker Abertzalearen ordezkariekin bildu ziren hainbat alditan 1991an zehar. Urte batzuk geroago Verak aitortu bezala, Gobernuaren berehalako kezka 1992ko Olinpiar Jokoetarako eta Exporako segurtasun neurriak ziren, eta horrek ekarri zuen harremanetarako bide berriak irekitzea. Izan ere, akordio orokor bat lortu ezean, Gobernuak ETaren zein Ezker Abertzalearen baitan barne-hausturak eragitea lortu nahi zuen elkarrizketekin (Ibid). ETak, aldiz, presioa

igo nahi zuen desgaste-gerran, balizko negoziazio-prozesu batean ahalik eta posizio indartsuenean egon ahal izateko. Izan ere, ETAk 18 pertsona hil zituen 1989an, 25 1990ean eta 44 1991n (Casanova, 2007; in Murua, 2015: 44).

1992 urtea, hortaz, gakoa zen bi aldeentzat; Espainiaren irudia nazioartean kolokan egon zitekeen ETAk kanpaina armatu erasokorra aurrera eramanez gero, eta Gobernuak, hori jakinda, negoziatorako jarrera baikorragoa har zezakeela pentsa zitekeen. Izan ere, 1992ko urtarrilean, Rafael Verak Etxebesterekin hitz egin zuen telefonoz, elkarrizketak berrabiatzea eskainiz ETAk bi hilabeteko su-etena iragarri gero. ETAk, baina, uko egin zion Gobernuaren eskaerari, 1992an zehar bere jarduera armatua mantenduz gero negoziatorako posizio indartsuago batean egongo zelakoan (Ibid). Hala ere, ETAREN kontrako jarduera poliziala ez zen moteldu, 1992ko urtarrilaren eta otsailaren artean ETAREN ustezko 60 kide eta kolaboratzaile atxilotuak izan zirelarik (Sordo, 2017: 162). ETARI emandako kolperik handiena martxoaren 29an etorri zen, erakundearen orduko arduradun nagusiak atxilotuak izan zirenean, hain zuzen ere, urte batzuk lehenagoko elkarrizketetan parte hartu zuen Enrique Rodríguez Galindok abiatutako operazio baten ondorioz (Ibid). Hurrengo hilabeteetan ETAREN kontrako kolpeak areagotu ziren, erakundearen estrukturari zein gaitasun operatiboari min handia eginez. Horrek ETAk balizko negoziazio-prozesu batera posizio indartsu batean heltzeko zuen asmoa deuseztatu ez ezik, Ezker Abertzalearen ildo politikoa kolokan jarri zuen ere. Oso adierazgarria da 1995ean KASEk idatzitako *Txinaurri* txostenean horren inguruan adierazitakoa:

“Atzera begirako azterketa eginez, 92rako planteatutako interbentzioa honelakoa izan zen: erresistentzia maila politikoki, eta borroka armatuarekin gogor joz. Pedagogia hori oso txertatua zegoen eta 91ean hausnarketa batzuk egin arren eta gizartearen aldaketen aurrean beste mota bateko lan politikoa egin beharra planteatu arren, praktikan oso gutxi garatu zen, Ezker Abertzalearen ildo politikoa txertatzeko zailtasunak areagotuz (...) ETAk 92an zehar jasandako kolpeen ondoren agertzen den “argazkia”n zalantzak, etsipena eta egoera oso zaila da nagusi. Gaur egunetik begiratuta, Ezker Abertzalearen egoera erabateko noraezarena izan zen” (KAS, 1994).

Gauzak horrela, 1992ko gertaeren ostean, ETAk *KAS Alternatibaren* onarpena ekarriko zuen negoziazio prozesu bat aurrera eramateko zituen esperantzak lurperatuta geratu ziren. Horrekin batera, Ezker Abertzaleak etorkizunean hartu beharreko norabide estrategikoari buruzko eztabaida sakonak burutu zituen hurrengo urteetan. Izan ere, KAS Alternatiba eguneratu eta Alternatiba Demokratikoa aurkezteaz gain, Ezker Abertzalearen baitan “Nazio eraikuntzako estrategia ofentsibo bat” inplementatzeko beharra azpimarratzen hasi zen 90 hamarkadaren erdialdean (Ahedo, 2006 (2): 487); hain zuzen ere, urte batzuk geroago Lizarra-Garaziko prozesuarekin saiatu zena. Orduan ere ETaren eta Espainiako Gobernuaren arteko elkarrizketak burutu ziren, baina ez zen inolako akordiotara ailegatu²⁴³.

Urte batzuk pasatu behar izan ziren ETaren eta Espainiako Gobernuaren arteko hurrengo elkarrizketak gertatu arte. 2005-2007 urteen artean burutu ziren haiek, eta azkenak izan ziren ETaren historian.

III.4.4.4 Zapateroren Gobernuarekiko negoziazio-prozesua (2005-2007).

III.4.4.4.1 Elkarrizketak su-etenaren aurretik.

2004ko abuztuan, ETAk gutun bat bidali zion Espainiako Gobernuari, zeinetan erakundeak "gatazka konpontzeko komunikazio bideak ezartzea" proposatzen zion exekutiboari. Gobernuak, ñabardurekin eta ez berehala, baina ETaren proposamena onartu zuen (El País, 2007a). Azaroan, Batasunak *Anoetako proposamena*²⁴⁴ aurkeztu zuen. 2005eko urtarrilean Batasunak beste gutun bat bidali zion Zapaterori, biolentziaren amaiera elkarrizketatua lortzeko

²⁴³ 1996an Alfredo Pérez Esquivel Nobel saridunak ETaren enkargua jaso zuen Espainiako Gobernuarekiko elkarrizketak berrabiarazten saiatzeko (El País, 1996; in Esser & Bridges, 2011: 64).

²⁴⁴ Ikusi Anoetako proposamenaren dokumentua: <https://e00-elmundo.uecdn.es/documentos/2004/11/14/batasuna.pdf> [Kontsulta: 2020-4-6].

ahaleginetan sartzeko eskatuz. Zapaterok biharamunean erantzun zuen, Donostiako Kursaalaren egindako ekitaldi batean, elkarrizketarako prest zegoela, "beharrezko baldintzak emanaz gero" (Ibid). Urte horretako maiatzaren 17an Espainiako Kongresuak ETArekiko elkarrizketak ahalbidetzen zituen mozio bat onartu zuen (El Mundo, 2005). Mozio hura, Ajuria Eneako Itunaren 10. puntuan oinarritzen zen, zeinak aukera ematen baitzion Gobernuari ETArekin elkarrizketak hasteko, erakundeak biolentzia uzteko borondatea argi eta garbi erakutsiz gero (Eguiguren & Aizpeolea, 2011; in Sordo, 2017: 272). Abenduan, *Bihar, Euskal Herria* elkarrizketa-liburuaren aurkezpenean, 2001etik aurrera Ezker Abertzaleko eta PSEko ordezkarien artean *Txillarre* baserrian izandako topaketen berri eman zuen Arnaldo Otegi; ordurako, komunikabide batzuetan topaketa haien inguruan ari ziren hizketan (Murua, 2010: 33). *Txillarre*ko topaketetan, beste gauza batzuen artean, Eguigurenek eta Otegi negoziazio-prozesua bi mahai paralelotan planteatzearen beharra azpimarratu zuten; *mahai teknikoa* eta *mahai politikoa*. Lehena ETAk eta Espainiako Gobernuak osatuko zuten, eta gatazkaren ondorio zuzenak (presoak, armak, biktimak...) jorratuko ziren bertan. Bigarrenean gai politikoetan sakonduko zen, eta euskal alderdi politikoek osatuko zuten (El País 2007a). Bi mahaietako planteamendu hura bateragarria zen, alde batetik, Zapateroren adierazpenarekin eta baita Ezker Abertzaleak 2004an publiko egindako *Anoetako proposamenarekin* ere. Hortaz, elkarrizketarako "sukalde-lana" bideratuta zegoela zirudien.

Izan ere, *Txillarre*ko topaketak publiko egin zirenerako, ETAren zein Espainiako Gobernuaren ordezkarien arteko lehen elkarrizketak burutuak ziren. Lehen elkarrizketak Genevan egin ziren 2005eko ekainaren 25etik uztailearen 14ra bitartean. Elkarrizketa horietan, Henri Dunant Zentroaren bitartekaritzapean, Jesus Eguiguren²⁴⁵ ETAren ordezkaritza batekin batu zen (Sordo, 2017:273).

²⁴⁵ Zapateroren Gobernuaren eta ETAren arteko negoziazio prozesuaren inguruko Eguigurenen bertsioa jasotzen da *Las claves de la paz: confesiones del negociador* (Eguiguren & Aizpeolea, 2011)

Lehenengo bilera haietan negoziazio prozesurako oinarrien akordio bat edo bide orri bat hitzartu zen, jorratu beharreko urratsak hitzartu zirelarik:

“1) Bide orriari buruzko akordioa; 2) Bide orria berrestea; 3) Su-etena eta Gobernuaren adierazpena; 4) Bilerak "mahai teknikoa"; 5) Bilerak "mahai politikoa"; 6) Akordioak onartzea; 7) Akordioak inplementatzea” (Eguiguren & Aizpeolea, 2011; in Romero, 2013: 42).

Uztailaren 14an eginiko bileran lehen akordio batera iritsi zen; ETAK su-eten iraunkorra iragarriko zuela adostu zen eta bere aldetik, Gobernuak adierazpen instituzional batekin erantzungo zion ETAREN erabakiari, erakundearekiko elkarrizketa prozesu ofizial bat irekiko zuela eta euskal herritarrek askatasunez harturiko erabakiak errespetatuko zituela aipatuz/adieraziz (Sordo, 2017: 273).

Elkarrizketen bigarren txanda 2005eko azaroaren 3tik 12ra egin zen Oslon. Orduan sortu ziren prozesuaren definizioari eta helburuei buruzko lehen desadostasunak. Gobernuaren iritziz, 2005eko maiatzaren 17an Espainiako Kongresuan onartutako mozioan ezarritakoaren arabera elkarrizketak izango ziren, hots, biolentziarik gabeko egoera batean ETAREN behin betiko amaiera elkarrizketatua bultzatuko zuten. ETAK, aldiz, gatazkak eragindako auzi politiko eta tekniko guztiak konpontzeko tresna gisa planteatzen zituen negoziazioak. ETAK prozesuari eman nahi zion izaera horren ondorioz, Alfredo Perez Rubalcabak, orduan PSOEek Espainiako Kongresuan zuen bozeramailea izanik eta hilabete batzuk geroago Espainiako barne ministroa izango zenak, elkarrizketak bertan behera uzteko eskatu zion Eguigureni (Romero, 2013:42).

Hala ere, azkenik bi aldeek uztailean adostutako bide-orria berretsi zuten akordio baten bidez. Henri Dunant zentroak jaso zuen akordioaren akta. 2007an argitaratutako 112. *Zutabe*an, ETAK akordioaren nondik norakoak aditzera eman

liburuan eta Angel Amigok zuzendutako *Memorias de un conspirador* dokumentalean: <https://www.eitb.tv/es/video/memorias-de-un-conspirador-memorias-de-un-conspirador/2545/50693/memorias-de-un-conspirador-memorias-de-un-conspirador/> [Kontsulta: 2020-4-10]. Negociazio prozesuari buruzko ETAREN bertsioa 112. *Zutabe*an aurki daiteke.

zituen. Bere aldetik, Eguigurenek ere akordio horren inguruko detaileak azaldu zituen 2011n argitaratutako liburu batean. Hurrengo taulan sintetizatu ditugu adostu ei ziren puntu nagusiak, aipaturiko bi iturrien arabera:

<u>Konpromiso politikoak</u>	<u>Aldebiko su-eten konpromisoak</u>	<u>Bestelako konpromisoak</u>
- Espainiako Gobernuak euskal herritarrek beren etorkizunari buruz erabakiko zutena errespetatzeko konpromisoa hartzen zuen.	- Espainiako Gobernuak presentzia poliziala mugatzeko eta jarduera politikoaren aurkako presio poliziala desagerrarazteko konpromisoa hartzen zuen	- <u>Istripuak</u> : unean uneko urraketak mahaian eztabaidatuko dira, aurrera jarraitzeko borondatearekin
- Espainiako Gobernuak Euskal Herriaren existentzia onartzen zuen, errealitate linguistiko, historiko, kultural eta sozio-politiko bezala.	- Espainiako Gobernuak esker abertzalearen antolakundeen jarduera "de facto" errespetatzeko konpromisoa hartzen zuen, beste indar politikoekiko aukera berdintasunean eta inolako eskubide zibil eta politikoren urraketarik gabe.	- <u>Hausturari buruzko irizpideak</u> : alde bakoitza bestearekin eta bitartekariekin bilduko da hautsi aurretik. Ez da dokumenturik argitaratuko prozesuan zehar.
- Akordioak Araba, Gipuzkoa, Bizkaia eta Nafarroa barnebiltzen zituen.	- Espainiako Gobernuak Guardia Zibila, Espainiako Polizia, Ertzaintza eta Frantziako Poliziaren aldetik inolako atxiloketarik ez burutzeko konpromisoa hartzen zuen.	- <u>Ofizialtasuna</u> negoziazioek ordezkartza ofizialak izango dituzte. Alde bakoitzeko bi lagun bakarrik egongo dira mahaian
- Euskal Herriaren etorkizunari buruzko akordioa euskal alderdi politiko, eragile sindikal eta ekonomikoen artean adostuko zela zehazten zen.	- ETAk, ekintza armatuen su-eten iraunkorra mantentzeko konpromisoa hartzen zuen.	- <u>Filtrazioak</u> negoziazioei buruzko filtrazio oro mahaian eztabaidatu eta konponduko da
- Espainiako Gobernuak euskal eragileek adosten zutena errespetatzeko konpromisoa adierazten zuen.	- ETAk, pertsona eta eraikinen aurkako ekintzarik ez burutzeko konpromisoa hartzen zuen.	- <u>Ordezkaritzen segurtasuna</u> : bitartekarien esku geratzen da, eta gobernu eskudunak egiten dira erantzule
- Espainiako legalitatea inoiz ez zen euskal herritarren borondatearentzat muga izango.	- ETAk, arma eta lehegailuen horniketa ekintzarik ez burutzeko konpromisoa hartzen zuen.	
Espainiako Gobernuak akordioaren edukiaren inguruan Estatu Ituna lortzeko konpromisoa hartzen zuen.		

Iturria: ETA, 2007d eta Eguiguren & Aizpeolea, 2011; in Romero, 2013: 43.

Hitzartutakoaren arabera, ETAk su-etena iragarriko zuen 2006 urtea hasi aurretik (Murua, 2010: 29). Hala ere, ETAk aurrerago adierazi zuen akordioaren mamia 2005eko abenduan hitzartu bazuten ere, 2006ko otsailera arte ez zutela behin betiko bertsoia zehaztu (Ibid: 30). Osloko bileretan ere berme batzuk adostu zituzten elkarrizketa prozesua hautsi ez zedin: batetik, ETAk su-etena mantentzea, eta, bestetik, Estatuko Segurtasun Indarren aldetik ETako edo Ezker Abertzaleko kideen atxiloketarik ez gertatzea, besteak beste (Sordo, 2017: 275). Halaber, erabili beharreko terminologiaren inguruan hainbat eztabaida izan ondoren, azkenean ETAk "su-eten iraunkorra" iragarriko zuen komunikatua ez

ezik, erakundearen iragarpenaren ondorioz Zapaterok egingo zuen adierazpenaren testua ere adostu zituzten (Ibid: 275-276). Abenduaren 31n beste bilera bat egin zuten epeak eta bestelako detaileak zehazteko. Ordutik aurrera prozesua beste fase batean sartu zen, ETAREN su-etenarenean, alegia.

III.4.4.4.2 Su-etenaren iragarpenetik Barajasera Loiolatik pasatuz. Gaizki hasten dena, gaizki amaitu ohi da.

Oslon hitzartutakoa mantenduz, ETAK su-eten iraunkorra iragarri zuen 2006ko martxoaren 22an zabalduko bideo baten bidez²⁴⁶. Ekainaren 29an José Luis Rodríguez Zapaterok adierazpen instituzionala egin zuen. Adierazpen horretan, Espainiako presidentek ETAREKIKO elkarrizketei ekingo ziela adierazi zuen, argi utziz kontu politikoaren inguruko eztabaidak alderdi politikoei zegozkiela, eta “alderdien legeak” indarrean jarraituko zuela:

“Precisamente, al amparo de la resolución adoptada por el Congreso de los Diputados en mayo de 2005, quiero anunciarles que el Gobierno va a iniciar un diálogo con ETA manteniendo el principio irrenunciable de que las cuestiones políticas sólo se resuelven con los representantes legítimos de la voluntad popular” (Rodríguez Zapateroren adierazpena (2006-6-29)²⁴⁷.

Ondorengo bileretan, ETAK kritikatu²⁴⁸ zuen Zapaterok irakurritako adierazpenaren edukia ez zela Oslon adostutakoa, Espainiako presidentek Espainiako konstituzioa ezartzen baitzuen negoziazio prozesuaren muga gisa, eta aurretik bi aldeek adostu zituzten beste gai batzuk aipatzen ez ei zituelako (Gara, 2007a). Eguigurenen ustez, aldiz, Zapaterok bete zuen Oslon hitzartutakoa; izan ere, Eguigurenek esandakoaren arabera, hitzartutako

²⁴⁶ Ikusi bideoa: <https://www.youtube.com/watch?v=2KeXxy5frs4> [Kontsulta: 2020-4-3].

²⁴⁷ Ikusi adierazpena: <https://www.elmundo.es/elmundo/2006/06/29/espana/1151589418.html> [Kontsulta: 2022-3-1].

²⁴⁸ Hala ere, Batasunak begi onez hartu zuen Zapateroren adierazpena, hura “positiboa eta sakonera politiko handikoa” zela argudiatuta. Ikusi albistea; <https://www.berria.eus/albistek/15350/batasunak-zapateroren-adierazpena-positiboa-eta-sakonera-politiko-handikoa-dela-iritzi-dio.htm> [Kontsulta: 2020-4-6].

pasarteez gain, alde bakoitzak pasarte gehiago gehitu ahal zizkion adierazpenari (Murua, 2010: 51).

III.4.4.4.3 Etengabeko “istripuak”. Konfiantza ahulduz doa.

Edonola ere, hori ez zen prozesuak bizi izan zuen lehen bihurgunea. Izan ere, su-etenaren iragarpena eta astebetara, Arnaldo Otegi eta Ezker Abertzaleko beste bi kidek Auzitegi Nazionalean deklaratu behar izan zuten Fernando Grande Marlaska epailearen aurrean, hogei egun lehenago deitutako greba²⁴⁹ egunean izandako istiluengatik. Behin-behineko espetxealdia agindu zitzaizen hiruei, fidantzapean saihesteko aukerarekin. Aurrekoaz gain, Grande Marlaskak, urtarrilean Batasunaren jardueren etenaldiaren luzapena erabaki zuenak, debekatu egin zuen alderdi abertzaleak apirilaren 5erako Donostiako Kursaalaren antolaturiko ekitaldi politiko bat (ik. El Correo, 2006). Marlaskak ere maiatzean deklaratzera deitu zituen Otegi eta Batasunako beste sei kide, alderdiaren Mahai Nazional berriaren eraketaz galdetzeko. Aurreko hilabetean, Auzitegi Nazionalek 15 hilabeteko kartzela-zigorra ezarri zion Otegi, 2003an *Argalari* egindako omenaldi batean parte hartzeagatik. Halaber, Batasunak ekainean Iruñean emango zuen prentsaurreko bat debekatu zuen Auzitegi Nazionaleko epaileak, eta egun batzuk geroago Marlaskak²⁵⁰ berak ere zuzendu zuen ETaren ustezko finantzaketa-sarearen aurkako operazio judiziala, hainbat pertsona atxilotuak izan zirelarik. Bestalde, apirilaren 18an Guardia Zibilak gizon bat atxilotu zuen Bizkaian, ETari diruz laguntzeko bonuak eramateagatik. Atxilotuak torturak salatu zituen epailearen aurrean, baina azken honek

²⁴⁹ Martxoaren 10ean greba orokorra deitu zen Euskal Herrian, Igor Angulo eta Roberto Saiz euskal presoen heriotzak salatzeko. Ikusi albistea: <https://gara.naiz.eus/idatzia/20060310/art154978.php> [Kontsulta: 2020-5-2].

²⁵⁰ Eguigurenen ustetan, Grande Marlaska izan zen prozesuaren blokeorako faktore nagusietako bat (Escrivá, 2006; in Sordo, 2017: 291).

fidantzarik gabeko espetxealdia ezarri zion²⁵¹. Horren ondorioz, aseguru-etxe baten aurkako *kale borrokako* eraso bat gertatu zen Getxon (Bizkaia)²⁵². Hala ere, hori ez zen izan su-etenaren iragarpenetik gertatutako lehen kale borrokako ekintza. Izan ere, Getxokoa baino egun bat lehenago, Barañaingo (Nafarroa) UPN-ko zinegotzi baten negoziua erre egin zen kale eraso baten ondorioz. Ezker Abertzaleak aipaturiko kale erasoak kritikatu zituen, "oso larriak" zirela argudiatuz (ik. El País, 2006).

III.4.4.4 Akordiorik ez mahai teknikoan.

Gauzak horrela, negoziazio prozesuaren bigarren fasearen (su-etenaren aldarrikapenaren ondorengo fasea) hasierarekin batera, Oslon aurreikusi ziren hainbat "istripu" gertatu ziren, prozesuaren beraren garapena arriskuan jar zezaketenak. ETAk arrisku-egoera hori plazaratu zion Espainiako Gobernuari ekainaren²⁵³ 22an eta 23an Genevan eta Lausanan egin ziren bileretan. Bilera horietan adostutako bide orriarekin jarraitu beharrean, Osloko akordioak ez betetzeagatik elkar kritikatzeko aritu ziren bi aldeak. ETAk Gobernuari aurpegiratu zizkion azken hilabeteetan egindako atxiloketak, Batasuna legeztatu ez izana eta prozesua blindatzeko PPrekin Estatu-itunik lortu ez izana. Halaber, erakundeak elkarrizketetako ordezkariak atxilotuak izango ez zirela ziurtatu nahi zuen (Sordo, 2017: 290). Era berean, ETAk mahai politikoa lehenbailehen martxan jarri nahi zuen, aldeaz aurretik mahai teknikoan inolako akordiorik lortu

²⁵¹ Ikusi albistea: <http://barcelona.indymedia.org/newswire/display/253115/index.php> [Kontsulta: 2020-4-4].

²⁵² Ikusi albistea: https://www.diariovasco.com/pg060424/prensa/noticias/Politica/200604/24/DVA-POL-022_amp.html [Kontsulta: 2020-4-4].

²⁵³ Ekainaren 18an Kataluniako Parlamentuak eta Espainiako Gorteek aldeaz aurretik onartutako Autonomia Estatutua onartzeko erreferenduma egin zen Katalunian, hura onartua izan zelarik. 2010ean, baina, horren edukiaren zati garrantzitsu bat baliogabetu egin zuen Konstituzio Auzitegiak, Kataluniako prozesu independentistaren enbrioia izan zen erantzun sozial handia sortuz.

beharrrik gabe, eta hala adierazi zion Gobernuari²⁵⁴, (Eguiguren & Aizpeolea, 201; in Sordo, 2017:290). Bere aldetik, Gobernuak ETari aurpegiratu zion *kale borrokaren* jarraipena eta enpresariei gutunak bidaltzea "zerga iraultzailea" ordaintzeko eskatuz (Ibid). Gauzak horrela, Lausanan egindako topaketak ia ez ziren gaitzespenen truketik haratago joan, aurreko kontaktuetan sortutako konfiantza-giroa ahulduz (Romero, 2013:43). Bilera haietan agerian geratu zen prozesuak hasieratik izan zuen arazoetako bat, neurri handi batean behintzat prozesuaren beraren amaiera ekarri(ko) zuena: Gobernuak mahai teknikoari lehentasuna eman nahi zion, mahai politikoaren aurrean; hortaz, mahai teknikoan ETaren borroka armatuaren behin betiko amaiera hitzartu osterako atzeratu egin nahi zituen Gobernuak mahai politikoan lor zitezkeen akordioak (Sánchez-Cuenca, 2009). ETarentzat, aldiz, *sine qua non* baldintza zen mahai politikoan akordioak lortzea mahai teknikoan aurrerapausoak egin ahal izateko. ETaren iritiz, Espainiako Gobernuak mami politikorik gabeko prozesu tekniko huts bat bilatzen ari zen (Murua, 2010: 56).

Gauzak horrela, abuztuan publiko egindako agiri batean, ETak gogor kritikatu zuen prozesuarekiko PSOEko Gobernuaren jarrera eta su-etena mantentzen zuela esan arren, Estatuaren errepresioak jarraituz gero ETAK erantzungo zuela adierazi zuen

"PSOEek, bere Estatu eredu propioa garatu eta Gobernuaren agintaritzan irauteko bitarteko soilean bilakatu nahi du prozesua (...) Errepresio egoera horren mantentzea batera ezina da gatazkaren konponketarako negoziazio prozesu baten garapenarekin. Ohartarazi nahi dugu, Euskal Herriaren aurkako eraso horiek jarraitzen badute, ETak erantzun egingo duela. ETak martxoaren 22ko

²⁵⁴ Bilera haietako akten laburpen polizial baten arabera (2019an, Auzitegi Nazionalak kasuaren sumario-sekretua kendu ondoren, publiko egin zirenak) ETak Gobernuari jakinarazi zion elkarrizketak gelditu egingo zirela bermeak bete arte, eta Gobernuak erantzun zion bermeak bi aldeek bete behar zituztela. Halaber, Gobernuak ziurtatu zuen lanean ari zirela Batasuna iraila-urrirako legezkoa izan zedin, eta konpromisoa hartu zuen atxiloketa gehiago ez egiteko, baina gogorarazi zion ez zituela epaileak kontrolatzen (ikusi akten laburpen poliziala: http://www.arcadiespada.es/wp-content/uploads/2011/03/20110329elpepunac_1_Pes_PDF.pdf [Kontsulta: 2020-4-4]. Hemendik aurrera, dokumentu horri erreferentzia eginez gero, "aktak" aipatuko dugu, nahiz eta akta ofizialak ez izan. Izan ere, dokumentuan bertan aipatzen da 2007an egin ziren bileretako akta bakarra jaso zutela bitartekariak, banku batean gorde omen zutena.

Adierazpenean adierazitako helburuak berresten ditu. Norabide horretan hartu behar dira konpromiso eta erabaki argiak". (ETA, 2006b).

Irailetik urrira bitartean burutu zen elkarrizketen bigarren txanda. Hala ere, aurrekoetan gertatu bezala, Oslon hitzartutako bide orria garatu beharrean, hitzartutakoa bete ez izana elkarri leporatu zioten (Murua, 2010: 58). Eguigurenek geroago aitortu zuen bezala, Oslon adostu zen su-etena iragarri ostean Gobernuaren eta ETAREN arteko lehen bileran hitz egin beharrekoa, hala nola, desmilitarizazioa eta presoak, baina lehen bilera hura, planteatu zen bezala, ez zen inoiz egin (Ibid). Urriko bileran Gobernuak atxiloketa berririk ez egiteko konpromisoa hartu zuen ETAK armen hornidurari uko egitearen baldintzapean. Halaber, espetxe politika malgutzea proposatu zuen, euskal presoen sakabanaketarekin amaitzeko behin-behineko eta pixkanakako neurrien aplikazioaren bidez²⁵⁵. ETAK, aldiz, mahai politikoaren akordioetan jarria zuen begirada, eta akordio teknikoak akordio politikoaren menpe jarri zituen.

Mahai politikoari dagokionez, Gobernuak nahi zuen Batasunak Alderdien Legea onartzea mahai politikoan parte har zezan, baina Batasunak ez zuen proposamen hori onartu. Hala ere, jakinda Ezker Abertzalearen parte-hartzerik gabe prozesua ez zela abiatuko, PSEko ordezkariak Batasunako ordezkariekin bildu ziren modu ofizial eta publikoan uztailaren 7an Donostian. Bileran ez zen gai handirik landu; PSEk legalitatera bueltatzeko urratsak eman zitzala eskatu zion Batasunari, eta azken honek mahai politikoa lehenbailehen martxan jartzeko premia gogorarazi zien PSEko ordezkariari (ik. El Mundo, 2006). Mahai politikoa martxan jartzeko, baina, aurreakordio bat behar zen alderdien artean, eta 2006ko udarako hura ez zen existitzen. Ezker Abertzalearen aldetik etengabeak ziren prozesuak bizi zuen krisi egoerari buruzko aipamenak. ETAK ere egoera horretaz ohartarazi zuen abuztuan zabalduko agiria batean (ETA, 2006b).

255

Ikusi

http://www.arcadiespada.es/wp-content/uploads/2011/03/20110329elpepunac_1_Pes_PDF.pdf [Kontsulta: 2020-4-10].

III.4.4.4.5 Loiolako elkarrizketak.

Egoera horretan, Oslon adostutako bide-orriaren arabeko mahai politikoa sortzea ezinezkoa zela ikusita, aurre-akordio bat lortzeko asmoz, eztabaida politikoetan parte-hartze zuzena izatea eskatu zitzaion EAJri. Uztailaren 26an, EAJren eta PSEren arteko bilera batean, bi alderdiek udazkenerako mahai politikoa eratzea posible ikusi zuten. Bi egun geroago Batasunak hausnarketa bera egin zuen EAJrekin izandako beste bilera batean (Gara, 2007d: 12). Abuztuaren 31n Batasunak eta PSEk eginiko bilera batean egutegi bat proposatu zen: irailaren 10etik 20ra bitarte hiru alderdien arteko bilera intentsiboak egingo ziren, oinarritzko akordioa lortzea helburu. Akordioa irailaren 31 baino lehen berretsi beharko zuten hiru alderdiek, mahai politikoa azarorako eratzeko (Murua, 2010: 65). EAJk, errezeloz, baina hiru alderdien arteko mahaiian parte-hartzea onartu zuen. Izan ere, Josu Jon Imaz, garai hartan EBBko burua zena, Espainiako Gobernuak prozesuarekiko zuen logikaren aldekoa zen, hau da, lehenik ETaren borroka armatuaren amaiera eta gero kontu politikoak, edo, beste era batera esanda, lehenengo mahai tekniko eta gero mahai politikoa (Sánchez-Cuenca, 2009; Murua, 2010: 63).

Gauzak horrela, 2006ko iraila eta azaroa bitartean EAJ, PSE eta Batasunako ordezkariak Loiolako basilikan bildu ziren akordio politiko erabakitzailea lortzeko asmoz. Guztira, hamabi bilera egin zituzten alderdi politikoek. Bilera haietako lehena irailaren 2an egin zuten. Bertan, oinarritzko puntu batzuk hitzartzeaz gain, hala nola, akta komunak beharrezan alde bakoitzak bere aktak jasoko zituela, hirurek azaldu zuten elkarrizketa haietatik lortzea espero zutena. Hitz egin beharrekoari buruz, aurreko hilabeteetan Batasunak prestatutako eta PSEk eta EAJk emendakinak eginiko gidoi antzeko bat hartu zen oinarri gisa, horrela zehaztu zena:

1. *Etorkizuneko akordiorako oinarri politikoak.*

- 1.1 *Euskal Herriaren (Pueblo Vasco, gaztelerazko jatorrizkoan) izaerari eta nortasun nazionalari buruz.*
 - 1.2 *Euskal herritarrei etorkizun politiko eta instituzionalari buruz modu libre eta demokratikoan erabakiak hartzea ahalbidetuko dieten mekanismoei buruz.*
 - 1.3 *Euskal herritar guztientzako eskubide guztien bermeari eta errespetuari buruz.*
 - 1.4 *Euskal Herriaren egituratze instituzionalari buruz.*
 - 1.5 *Akordioak esparru juridikoan txertatzeari eta herri berrespenari buruz.*
 2. *Alde askotako elkarrizketaren prozesu demokratikorako eskema orokorra.*
 3. *Akordio-markoaren kudeaketarako protokoloa.*
- (Eranskina) Bake, elkarrizketa eta akordiorako konferentziaren *adierazpena* (Murua, 2010: 79).

Irailaren 20an eta 21ean egin ziren hurrengo bilerak. Bilera emankorrak izan ziren, hitzartu beharreko gaiak eta puntuak zehaztu baitziren, eta lehen akordio-zirriborroa eztabaidatu zutelako (Ibid: 80). Laster, baina, bileren inguruko filtrazioak agertu ziren. Berez, negoziazio-prozesua deskorapilatzeke asmoz sekretupean eramango ziren hiru alderdien arteko topaketen berri eman zuen *El Correo* egunkariak irailaren 22an, Elizondo herrian egiten ari zirelakoan²⁵⁶. Alderdietako ordezkariak filtratutako informazioa ezeztatu zuten, eta bilerak ez ziren eten egin. Irailaren 23an egin zen hirugarren bilera. Bertan aurrerapauso handirik ez zen eman, baina egun horretako gertakari esanguratsuena ez zen Loiolan gertatu, Aritxulegin baizik. Egundorretan, *Gudari Eguna* ospatzeko, agerraldi publikoa egin zuten ETako ustezko hiru kidek ehunka pertsonen aurrean. Agiri bat irakurri ostean, zeinetan “*Euskal Herriaren independentzia eta sozialismoa lortu arte armak eskutan borrokan tinko jarraitzeko konpromisoa*” berretsi baitzuten, kaputxadunek zazpi salba jaurti zituzten airera, ETaren historian halako propaganda ekimena egin zen aldi bakarra izanik.

Aritxulegiko gertakariak urduritasuna ekarri zuen Loiolako mahaira, baina elkarrizketek jarraitu zuten, sekretupean. Elkarrizketak sekretupean gordetzea ez zen edonolako erabakia izan. Hain zuzen ere, urrian, Loiolako bilerak egiten

²⁵⁶ Eguigurenek eta Otegiak uste dute segurtasun indarrek orduan Batasunako kideei egiten zizkien telefono-entzuketan ondorioz atera zela filtrazioa. Ziur asko, haietakoren batek “eliza ondoan” aipatuko zuen telefonoaren bidez, eta entzuketan transkribatzaileek Elizondo herriari buruz ari zela ulertu zuten (Murua, 2010: 84-85).

ari zirelarik, Espainiako Auzitegi Nazionalak instrukzioa zabaldu zuen Juan José Ibarretxe Lehendakariaren kontra ez ezik, PSEko Patxi Lópezen eta Rodolfo Aresen aurka ere, Batasunako hainbat kiderekin bildu izanagatik. Bestalde, urriaren 25ean, Europako Parlamentuak, talde popularraren oposizioarekin, negoziazio-prozesua babesten zuen ebazpen bat onartu zuen²⁵⁷. Egun bat lehenago, ETAko komando batek 350 pistola inguru lapurtu zituen Vauverteko (Frantzia) arma-enpresa batean.

Prozesua amildegiaren ertzean zegoela zirudien, eta alderdi politikoen arteko akordioa ezinbestekoa zen berriro bideratzeko. Akordio hura *Bases para el diálogo y el acuerdo político*²⁵⁸ zirriborro-dokumentuan islatu zuten hiru aldeek urriaren 31n egindako bileran (Egaña, 2017: 118-119). Bost gai nagusitan banatu zen akordioa: nazio izaera, erabakitzeko eskubidea, aitortu beharreko beste eskubideak, lurraldetasuna eta akordioa gauzatzeko prozedura (Murua, 2010: 97). Dokumentuan Euskal Herriaren nazio izaera aitortzeaz gain, unean uneko bide legalak jarraituz edozein proiektu politiko gauzatzeko aukera bermatzeko konpromisoa hartzen zuten hiru alderdiek, betiere euskal jendartearen borondate politikoaren menpe egonda (Ibid: 252-253). Halaber, EA Eren eta NFKren arteko organo politiko-administratibo berri bat eta euro-erregio propio bat sortzearen aldeko konpromisoa hartu zuten hirurek. Horretarako bake konferentzia bat antolatuko zen, alderdien mahai politikoa eratzeko deia egingo zuena. Ondoren, mahai politikoak adostutako akordio zabalago batean oinarrituz, Hego Euskal Herriko lau herrialdeetako organo instituzional berria sortzearen inguruko erreferenduma antolatuko zen. Prozesu hura 2007-2008 urteetan zehar gauzatzeko asmoa zegoen (Ibid: 255-258). Hiru ordezkariak

²⁵⁷ Ikusi ebazpen horren nondik norakoak: <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20061025+ITEMS+DOC+XML+V0//ES&language=ES> [Kontsulta: 2020-4-26].

²⁵⁸ Ikusi dokumentua in Murua, 2010: 251-260).

norbere alderdiarekin berresteko enkargua hartu zuten, akordioa behin-betikoa izan zedin.

Hurrengo bilera azaroaren 8an egin zen, baina akordioa ez zen berretsi. Bai Batasunak eta baita PSEk ere emendakin batzuk gehitu zizkioten adostutako testuari, akordioaren behin-betiko berrespenarekin bateraezinak zirenak²⁵⁹. Batasunak proiektu politiko guztiak, independentzia barne, gauzagarriak izango zirela jaso nahi zuen adierazita akordioan. Era berean, Batasunak sortzeke zegoen lau herrialdeetako organo instituzionalaren esku utzi nahi zituen autonomia estatutu berri bat eratzeko ardura ez ezik, Euskal Herriaren etorkizun politikoa eta administratiboa erabakitzeko ardura (Ibid: 261-262). PSEk, bere aldetik, edozein erabakik edo proiektu politikok ordenamendu juridikoaren arauak eta prozedurak bete egin beharko zituela argi utzi nahi zuen akordioan. Halaber, PSEk proiektu politiko guztien bideragarritasunaren inguruko paragrafoa akordiotik kentzea proposatu zuen. Agerikoa denez, bi proposamen berrien arteko diferentziek akordioa lurperatu zuten. Azaroaren 10ean eta 15ean beste bi bilera egin ziren. EAJk proposamen batzuk jarri zituen mahai gainean Batasunak eta PSEk aurkeztutako bi testuaren arteko erdibidea lortzeko asmoz. Erdibideko puntu hartara heltzea, baina, ez zen posible izan, eta hiru alderdiek akordiorik gabe utzi zituzten Loiolako elkarrizketak.

III.4.4.4.6 Blokeotik eztanda.

Loiolako elkarrizketak blokeatuta, mahai teknikoa bildu zen abenduaren 12tik 15era Oslo inguruko herri batean. Bitartekaritza lanetan *Henri Dunant* Zentroko

²⁵⁹ Hasieran, Espainiako Gobernuaren onespena lortuta, urriaren 31n adostutako testua berretsiko zuen PSEk, baina Batasunak aldaketak eramango zituela jakin eta gero, haiek ere aldaketak planteatuko zituztela erabaki zuten. Hala ere, Eguigurenen ustez, Madrilgo PSOEn onespena lortu zuten, berez, Madrilen akordioaren implementazioak ekarriko zituen ondorioez kontziente ez zirelako, besteak beste, herri galdeketarena (Murua, 2010: 141-142).

kideak eta Norvegiako Gobernuko ordezkari bat egon ziren (Sordo, 2017: 304). Bilera haiek urrian hitz egindakoaren jarraipena izan ziren, baina tentsioa areagotuta zegoen ordurako. Batasunaren legeztatzeari begira, Gobernuak Alderdien Legearen berrikuspena egin eta espetxe politika arindu ahal izateko Espainiako Parlamentuaren gaikuntza eskatzea proposatu zuen (Ibid: 305). ETArekin aldetik, berriz, alderdien mahaian akordioa lortzearen menpe jarri zen Batasunaren balizko legeztatzea, eta, inondik inora, Alderdien Legearen barnean. Konkretuki, Loiolan Hego Euskal Herrirako proposatu zen organo instituzional berria sortzeko bideari ekin nahi zion ETAk. Azken bilera abenduaren 15ean egin zen. Aurrekoetan bezala, ez zen blokeoa askatzeko aurrerapausorik eman. Ordurako prozesuaren apurketa hipotesi nahiko probablea zen arren, azkenean hurrengo bilera 2007ko urtarrilean egitea adostu zen. Baina 2007ko urtarrileko bilera hura ez zen egin.

Negoiazio-prozesuaren egoera larria bistakoa izan zen prozesuaren hasieratik bertatik, baina azken bileretan izandako giroak alarma guztiak piztu zituen. Hala ere, Espainiako Gobernuak prozesua birbideratzeko esperantza ez omen zuen galduta 2006ko abenduaren amaieran. Izan ere, hilaren 29an emandako prentsaurreko batean, Zapaterok berak adierazi zuen: “duela urtebete baino hobeto gaude, eta urtebete barru orain baino hobeto egongo gara”. Errealitatetik oso urrun. Izan ere, hurrengo egunean ETako komando batek bomba-furgoneta bat leherrarazi zuen Madrilgo aireportuko T-4-ko aparkalekuan. Nahiz eta ETak lehergailuaren kokapenaz abisua eman hura lehertu baino ordubete lehenago, leherketak kalte material erraldoiak eragiteaz gain, Carlos Alonso Palate eta Diego Armando Estacio Ekuadorreko herritarrak hil zituen, bonbak eztanda egin zuen aparkalekuan lo egiten ari zirela. Erreakzioak berehalakoak izan ziren; abenduaren 30ean bertan Zapaterok “ETArekiko elkarrizketa ekimenen etena” iragarri zuen. Aizpeolearen arabera, Zapaterok “etena” terminoa erabili zuen eta

ez “haustura” argi uzteko ETA zela su-etena, eta, hortaz, negoziazio prozesua apurtzen zuena (ik. El País, 2007b).

III.4.4.4.7 Barajasetik Suitzara. Akordio negoziatu baterako azken aukera.

Jordi Évole kazetariari 2016an egindako elkarrizketa²⁶⁰ batean, Otegik ziurtatu zion abenduaren 29an bertan Jesus Eguigurenekin bildu zela Txillarre baserrian. Bilera horretan, PSEko buruak T-4ko leherketaren ostean prozesua berriro abiatzerik izango zenik ez zuela uste esan zion Otegi. Hala ere, prozesuarekin jarraitu ahal izateko Batasunak elkarrizketaren bidea ez ixteko moduko adierazpenen bat egin behar zuela gehitu zuen²⁶¹. Otegik, orduan, Batasunako beste kide batzuekin batera, prentsaurreko bat eman zuen, ETari su-etinari eusteko eskatuz. ETak 2007ko urtarrilaren hasieran igorritako agiri batean erantzun zuen 2006ko martxoan agindutako su-etinari eusten ziola. Era berean, T-4ko atentatuarekin bere asmoa ez zela hildakoak eragitea esaten zuen. Bestalde, Oslon adostutako puntuak ez betetzea eta Espainiako Konstituzioa negoziazioen tope politiko gisa jartzea leporatzen zion Gobernuari. Era berean, ETak EAJ kritikatzeko zuen, PSOEek prozesuan hartu zuen jarrera bera hartu izana leporatuta, eta PSOERI Estatuaren bigarren erreforma abian jartzea exijitzen zion:

“Espainiako Konstituzioaren eta legalitatearen mugak jarri dituzte prozesuaren tope bezala. Espainiako Gobernuak agintariak jakin beharko lukete ezingo dela bake prozesu bat eraiki gatazka eragin duten muga politiko berdinak mantendu (...) Espainiako Gobernuak bere su-etena konpromisoak bete gabe jarraitzen du (...) Bide beretik, Imazean PNVk azken hilabetetan erakutsitako jarrera salatu nahi dugu, ezker abertzalearen aurka Espainiako Gobernuaren ildoak elikatuz aritu baita. PSOE eta PNV prozesuari buruzko ikuspegi eta estrategia berdinean aritu dira, (...) PP-UPN eta Espainiar Estatuko eskuin faxista alboratu eta Espainiar Estatuaren bigarren erreforma egitera ausartu beharko lirake indar demokratikoak (...) PSOEek, gatazkaren oinarrian dagoen mami politikoari heldu behar dio horretarako, berandu baino lehen (...) Ekintza armatu honen helburua biktimarik eragitea ez zela irmoki adierazteaz gain, lehergailuaren kokagune zehatza azalduz hiru

²⁶⁰ Ikusi elkarrizketa osoa: https://www.atresplayer.com/lasexta/programas/salvados/temporada-11/capitulo-18-entrevista-arnaldo-otegi_5ad094dd7ed1a88d4ef8120c/ [Kontsulta: 2022-3-1].

²⁶¹ Ikusi elkarrizketaren zati hori: <https://www.youtube.com/watch?v=IVd3z8PZwpk> [Kontsulta: 2020-4-10].

dei egin ondoren, ordubete luzeko denbora tartean parkingaren aterarazte edo hustea egin ez izana salatu nahi dugu. Honela, gure doluminik sentituenak helarazi nahi dizkiegu ekintza honetan bizia galdu duten Carlos Alonso Palate eta Diego Armando Estacioren senide, lagun eta Ekuador herriari (...) Azkenik, ETAk martxoaren 24ko 00:00etan abiatutako ekintza armatuen etenaldi iraunkorra indarrean dagoela adierazi nahi du (ETA, 2007a).

Urtarrilean emandako elkarrizketa batean, Rodríguez Zapaterok ETArekiko elkarrizketa-bideak itxita zeudela berretsi zuen. Kazetariak Irlandako bake prozesua ekarri zion gogora Zapaterori T-4ko bonbaren osteko egoerarekin alderatzeko. Zapaterok erantzun zion momentu horretan ez zegoela inolako espektatibarik ETArekiko elkarrizketa-bideak berriro irekitzeko, eta Irlandako bake prozesutik Tony Blairren esperientziaz ikasi zuela:

“Al día de hoy, no. No, porque el atentado ha sido una opción muy grave. Al día de hoy, no. No hay ninguna expectativa. He de decir que el proceso de Irlanda no se parece en nada. Pero, sobre todo, no se parece en lo político. No se parece en lo político porque allí hubo un apoyo absoluto de los partidos al Gobierno y un ambiente muy distinto. Yo tomé buena nota de las informaciones y de la experiencia de Tony Blair. Una parte me la quedo para mí, para el futuro” (El País, 2007c).

Prozesuarekin jarraitzeko aukerak gutxi izan arren, otsailean ETAk gutun bat helarazi zion Zapaterori, zeinetan erakundeak berresten zuen bere “borondate argia elkarrizketaren, negoziazioaren eta akordioaren bidea suspertzeko” eta “behin betiko bakea” lortzeko, hasitako prozesuarekin jarraitzeko deia egiten ziolarik. Halaber, elkarrizketak abenduan izandako azken bileratik berrabiatzea proposatzen zuen, alderdi politikoen arteko akordio bat bilatzeko beharra azpimarratzen zuelarik (ik. Gara, 2007a; Murua, 2010: 303-305). Ezker Abertzaleak bere aldetik, *Marko Demokratikorako Proposamena*²⁶² aurkeztu zuen martxoaren 3an Iruñean egindako ekitaldi batean. Bertan bi egitura politiko-instituzional berri sortzea proposatzen zen: bat Hego Euskal Herriko lau lurraldeetarako (negoziazio mahaietan aipatutakoa) eta antzeko beste bat Ipar Euskal Herriko lurraldeetarako, biek ala biek erabakitzeko eskubidea izango zutelarik.

²⁶² <http://cspb.s.c.f.unblog.fr/files/2007/05/propositionpouruncadredmocratiquebec.pdf> [Kontsulta: 2020-4-28].

Espainiako Gobernuaren asmoei dagokienez, Angel Amigok zuzendutako dokumentalean²⁶³ Eguigurenek esaten duenaren arabera, T-4ko leherketaren ondoren Gobernuak prozesuarekin ez jarraitzea erabakita zuen, baina Tony Blair eta Gerry Adams bezalako pertsonen gomendioek iritzia aldarazi zioten Zapaterori. Izan ere, Gerry Adams bera izan zen ETaren gutuna Espainiako Presidenteari helarazi omen ziona. Zapaterok, orduan, ETarekiko elkarrizketa berriak irekitzea eta Gerry Adamsen nazioarteko bitartekaritza taldean parte-hartzea baimendu zuen (Ibid: 313).

Lehenengo kontaktuak martxoaren amaieran burutu ziren, Suitzan. Bileretako "akten" arabera, bilera hura PSEren eta Batasunaren arteko beste bilera baten ondoren egin zen, zeinetan PSEk Hego Euskal Herriko lau herrialdeetarako autonomia estatutu bat sortzearen ideia baztertu zuen²⁶⁴. Gobernuak nahi zuen ETak agiri baten bidez argi eta garbi adieraztea ez zuela atentaturik egingo su-etena indarrean zegoen artean. Horren ostean, Ezker Abertzalearen legalizazioa planteatuko zen²⁶⁵ (Gara, 2007a). ETak ez zuen Gobernuaren proposamena onartu "Gobernuaren estrategia elikatzea" izango zela argudiatuta (Murua, 2010: 183). Hain zuzen ere, ETaren ustez Gobernuak birnegoziatu nahi zituen 2005ean adostutako oinarriak, eta erakundea ez zegoen hori egiteko prest (Gara, 2007a). Gauzak horrela, ez zen aurrerapausorik eman eta inongo akordiorik ez zen lortu bilera hartan. Prozesua hiltzeko zorian zegoen, baina, hala ere, bitartekariak lortu zuten bi aldeek "erasorik ez egiteko akordio" ez ofiziala onartzea, eta beste bilera bat egiteko geratu ziren (Ibid).

²⁶³ Ikusi dokumentala: <https://www.eitb.tv/es/video/memorias-de-un-conspirador-memorias-de-un-conspirador/2545/50693/memorias-de-un-conspirador-memorias-de-un-conspirador/> [Kontsulta: 2020-4-28].

²⁶⁴ Ikusi http://www.arcadiespada.es/wp-content/uploads/2011/03/20110329elpepunac_1_Pes_PDF.pdf [Kontsulta: 2020-4-28].

²⁶⁵ Hain zuzen ere, hiru egun lehenago Ezker Abertzaleak *Abertzale Sozialisten Batasuna* alderdia erregistratu zuen maiatzeko hauteskundeetan parte hartu nahian.

Hurrengo kontaktuak burutu aurretik, ETAk elkarrizketa bat eman zuen *Gara* egunkarian. Elkarrizketa horretan, erakundeak prozesuaren inguruko bere hausnarketak batu zituen. Hasteko, prozesuaz ulertzen zuena azaldu zuen, “bake hutsetik” baino haratago zihoana ETAREN ustez:

“Prozesua=bake hutsa, prozesua=ETA desagerraraztea... horrelakoak entzun edo ulertarazi nahi izan dizkigute askok. Oker dabilta ordea. 2006ko martxoan esan genuen moduan (eta ondoren errepikatu), Euskal Herrian marko demokratiko bat eraikitzea eta euskal herritarrei beren etorkizunari buruzko hitza eta erabakia ematea da guretzat prozesua” (ETA, 2007b).

Horrez gain, ETAk 2006ko martxoaren 24ko agirian iragarritako konpromisoak mantentzen zituela adieraztearekin batera, posibletzat hartzen zuen biolentziarik gabeko eszenatoki politiko bat, “Euskal Herriaren kontrako erasoak” desagertuz gero:

“ETAk martxoaren 24ko bere konpromiso guztiak berresten ditu gaur. Are gehiago, Euskal Herriaren aurkako erasoak desagertzen badira, testuinguru horretan prestutasun osoa daukagu biolentziarik gabeko eszenario batekin konpromiso sendoak hartzeko, su-eten egoeraren baitan erantzun puntualetarako aukera indargabetuz ere” (Ibid).

Gobernuaren eta ETAREN arteko hurrengo bilerako²⁶⁶ giroa aurrekoarena baino are nahasiagoa izan zen. Imanol Muruak (2010: 183-184) aipatzen dituen iturri batzuen arabera, leku berean egon arren, bi aldeak ez ziren mahai berean eseri, Gobernuak hala exijitu zuelako. Gela ezberdinetan egon omen ziren, eta *Henri Dunant* Zentroko bitartekariak mezuak elkar trukatu zizkieten (Ibid). ETAk proposamen zehatza helarazi zion Espainiako Gobernuari. Bertan erakundeak ASB alderdiaren legalizazioa ez ezik, Alderdien Legearen derogazioa exijitzen zuen. Horrez gain, euskal alderdi politikoaren arteko akordio bat sustatu nahi zuen ETAk; akordio horren ondorioz, erakundeak Hego Euskal Herriko lau herrialdeetako organo politiko-administratiboaren sorrera bultzatu nahi zuen. Halaber, erakundeak indarrean zegoen legeriatik abiatzea onartzen zuen, baina aldi berean, argi uzten zuen legeriak ez zuela inola ere muga izan behar euskal gizartearen borondate politikoa garatzeko. Presoen aferari dagokionez, ETAk

²⁶⁶ Sordoren arabera (2017: 313) bilera apirilean egin zen. Muruaren arabera (2010: 190), ordea, maiatzaren hasieran.

preso gaixoak askatzea, *Parot Doktrinaren* derogazioa eta sakabanaketaren amaiera exijitu zuen. Aurrekoa betez gero, erakundeak su-etena mantentzeko eta balizko “erantzun armaturik” ez burutzeko konpromisoa hartzen zuen, akordioak inplementatuz gero, borroka armatua utzi eta bere estruktura militarrek deuseztatuko zituela adierazteaz gain. ETAk 2012rako planteatzen zuen prozesuaren garapenaren amaiera bere proposamenean. (Ik. Gara, 2007b eta Murua, 2010: 303-309).

Gobernuaren ordezkariak ez zuen proposamenaren dokumentua hartu eta bitartekarien esku utzi zuen, argudiatuz Gobernuaren ikuspuntutik prozesua hautsita zegoela eta jasotzeak kontrakoa agerian utz zezakeela (Gara, 2007b). Hala ere, bere proposamena aurkeztu zion erakundeari: ASB²⁶⁷ alderdiaren estatutuak Alderdiaren Legea egokitzea, eta, mahai politikoa eta teknikoa desblokeatzeko, ETAren aldetik atentatu gehiagorik egongo ez zela adieraztea agiri baten bidez, argi utzita akordio orok Espainiako Konstituzioaren muga izango zuela (Sordo, 2017: 317). Agerikoa denez, proposamenak ez ziren bateragarriak, batez ere, bi aldeek Espainiako Konstituzioa eta Alderdien Legea balizko akordioaren erdian jartzen zituztelako; ETAk, garatu beharreko markoak bezala, eta Gobernuak, aldiz, akordiorako muga gisa. Izan ere, Gobernuak uste zuen ez zegoela ezer gehiagorik hitz egiteko eta negoziazioak bertan behera uztea erabakita zuen. Hala ere, nazioarteko bitartekariak, batez ere *Henri Dunant* Zentroak eta Tony Blairrek, azken ahalegina egiteko konbentzitu zuten Gobernuak (Murua, 2010: 186).

²⁶⁷ 112. *Zutabe*-an ETAk zioen bilera horretan Gobernuaren ordezkariak esan ziola Ezker Abertzaleak maiatzeko hauteskundeetarako bultzatzen zituen herri plataformak legez kanpo utziko zirela, eta EAE-ANV-koekin zer gertatuko zen eztabaidagarria izan zitekeela (ETA, 2007d). Maiatzaren 5ean Espainiako Auzitegi Gorenak herri plataformen zerrenda guztiak eta EAE-ANV-ko alderdiaren 133 zerrenda baliogabetu zituen, eta hilaren 18an ASBren erregistroaren ukoa berretsi zuen.

Hurrengo azken aukera izan zen. Prozedura berritzailea izan zen ordura arte erabilitakoarekin alderatuta: bi bilkura paralelo antolatu zen, bata akordio politikoa erdiesteko, Batasunak eta PSEk osatu zutena, eta, bestea, ETAren eta Gobernuaren artekoa, “prozesuaren garapen globalaren diseinua egiteko”, biak nazioarteko behatzaileen bitartekaritzapean (Ibid). Bi mahai paralelo horiek maiatzaren 14tik 21era bitarte antolatu ziren, Genevan²⁶⁸.

Lehen bilera Gobernuaren eta ETAren artekoa izan zen²⁶⁹. Gobernua izan zen hitza hartu zuen lehena. Bilerak isilpekoak izan behar zireneko premisa ezarri, prozesua berriro irekitzeko borondatea aipatu zuen, baina argi utziz errail politikoan lor zitezkeen akordioak errail teknikoan emandako aurrerapenen ondorio izango zirela. Halaber, epaileek ETAren aurka jardungo ez zutenik ezin zuela bermatu onartu zuen, ezta negoziazioaren aldeko Estatu-itunik lortuko zutenik ere. ETArentzat, aldiz, gakoa errail politikoan zegoen. Hain zuzen ere, errail politikoan lurraldetasunari zein erabakitzeko eskubideari buruz akordioa lortuz gero, ETAk erakunde gisa desagertuko zela adierazi zuen (Sordo, 2017: 319).

Mahai politikoan lurraldetasuna eta erabakitzeko eskubidea izan ziren gai korapilatsuenak. Batasunak Hego Euskal Herriko lau herrialdeetarako autonomia erkidego berri bat sortzeko proposamena jarri zuen mahai gainean. Hura sortzeko azken erabakia EAEko eta NFKko biztanleen esku uzten zuen,

²⁶⁸ Bileretako “akten” arabera, Batasunako, PSOEko, ETAko eta Gobernuko bina ordezkari hartu zuten parte, eta *Sinn Féine*ko eta Irlandako Gobernuko beste bina ordezkari zein Norvegiako Gobernuko ordezkari batek osatu zuten bitartekarien taldea. Beste iturri batzuen arabera, Jonathan Powellek (Labour party) eta Gerry Kellyk (*Sinn Féin*) parte hartu zuten behatzaile gisa ETAren eta Gobernuaren arteko elkarrizketetan (Escrivá, 2006; in Sordo, 2017: 317-318). Elkarrizketa politikoak *Henri Dunant* Zentroaren, Sinn Féinen eta Gobernu britainiarraren zein Gobernu norvegiarraren bitartekaritzarekin burutu ziren (Murua, 2010: 190).

²⁶⁹ Muruak emandako informazioaren arabera, PSE eta Batasuna bildu ziren lehendabizi (2010: 190).

baina PSNk horren aldeko kanpaina egitea nahi zuen²⁷⁰. PSEk Gernikako Estatutua eta Nafarroako Foru Hobekuntza erreformatzea planteatu zuen aukeragisa (Sordo, 2017: 319). Bitartekariak Loiolako elkarrizketen berri izan zuten orduan, eta, hain zuzen ere, Loiolako akordioan oinarritutako dokumentu bat prestatzea proposatu zuten elkarrizketak bideratzeko. Bi aldeek onartu egin zuten eta hurrengo bilera baterako geratu ziren (Murua, 2010: 195). Hurrengo egunean bitartekarien proposamena prest zegoen. Bertan, beste puntu batzuen artean, EAEren eta NFKren arteko organo komun bat sortzea eta handik bost urtetara autonomia erkidego berri bat sortzeko pausuak ematea proposatzen zen (Ibid). Hala ere, Batasunak eta PSEk ez zuten bitartekarien proposamena onartu. Hurrengo bileran Eguigurenek erdibideko aukera bat proposatu zuen, non EAE eta NFK ez ziren desagertuko, baina organo komun bat sor zitekeen (Ibid: 195-198). Batasunak akordiorako aukera ikusi zuen Eguigurenen proposamenean. Hala ere, Madrilgo PSOEek Eguigurenen proposamena baztertu omen zuen, eztabaida berriro enkistatuz (Ibid: 199).

Errail teknikoaren bigarren bileran blokeoa agerian geratu zen; ETak akordio politikoa exijitzen zuen, eta hura lortuz gero erantzuteko aukerari uko egingo ziola eta bere estruktura militarrek deuseztatuko zituela adierazten zuen agiri bat publiko egiteko bere konpromisoa agertu zuen idatzitako dokumentu batean. Gobernuak positiboki baloratu zuen ETaren proposamena, baina erakundearen adierazpena lortu nahi zuen errail politikoan urratsak eman baino lehen. Gobernuak orduan euskal presoen egoera malgutzea (besteak beste, presoen hurbilketa edo indultuak planteatzea prozesuaren amaierarako) proposatu zion ETari, betiere erakundeak adierazpena egitearen baldintzapean. Ez zen adostasunik lortu, eta prozesuaren behin betiko amaiera agerikoa zen. Hain zuzen ere, bilera hura Gobernuaren eta ETaren arteko azkena izan zen. ETaren

²⁷⁰ Nazioarteko bitartekariak Batasunako ordezkariak esan zietenenez, autonomia-erkidego berri bat proposatzea aukera zilegi izan zitekeen, baina ez, ordea, PSNk horren inguruan hartu behar zuen jarrera inposatzen saiatzea (Ibid: 192).

iritziz, ez zegoen gutxieneko baldintzarik “bere hitza urratu zuen” gobernuarekin hitz egiten jarraitzeko (Gara, 2007b), eta prozesua salba zezakeen gauza bakarra akordio politikoa zen ETAREN aburuz.

Azken bilera maiatzaren 21ean izan zen. Mahai teknikoa ez zen egun horretan bildu. Mahai politikoan bitartekariak azken ahalegina egin zuten akordio politikoa erdiesteko. Proposamen berri bat jarri zuten mahai gainean, Loiolako akordioan eta Batasunak zein Eguigurenek egindako proposamenetan oinarrituta. Hiru fase proposatzen zen: lehen fasean oinarri politikoen inguruko akordioa erdietsi behar zen; bigarrenean, Hego Euskal Herriko lau herrialdeetarako marko politiko komun bat sortzeko bidea ireki, eta, hirugarrenenean, marko politiko berri hura hitzartu eta onartuko zen (Murua, 2010: 203-204). Muruaren arabera, Batasuna bitartekarien proposamena onartzeko prest agertu zen. Ez, ordea, PSE (Ibid: 204-205). Gauzak horrela, bitartekariak amaitutzat eman zituzten elkarrizketak. ETAko ordezkariak negoziazioak amaitutzat ematen zituela eta, horren ondorioz, “enfrentamendu armatua berrirekitzen” zela adierazi zien bitartekariak.

Eguigurenen ustetan Genevako azken saiakera hark ez zuen ezertarako balio izan: *“Elkarri errua botatzeko besterik ez zen izan. Gobernua han izan zen besteek esan ez zezaten beraiek altxatu zirela mahaitik, eta alderantziz”*. Otegiren arabera, aldiz, Genevan politikaz hitz egin eta negoziatu zuten, baina Nafarroako auzia eta erabakitze eskubidea izan ziren negoziazioak zapuztu zituzten gai nagusiak (Ibid: 190-191). Edonola ere, ekainaren 5ean ETAK su-etena behin betiko amaitzen zuela iragarri zuen, “negoziaketa prozesu batean aritzeko behar diren baldintza demokratiko minimorik” ez zegoela argudiatuta (ETA, 2007c) eta erakundearen historian izandako azken negoziazio-prozesuari behin betiko amaiera emanez.

III.4.4.5 The negotiation strategy as a game.

The study of negotiation processes has been approached from different perspectives within the game theory logic (v. García de Torres, 1995). One of them was the one proposed by Thomas Schelling (1964). Schelling focused on analysing games with multiple equilibria and developed the concept of a “focal point”, which considers environmental and cultural factors essential when seeking a negotiated solution. Specifically, Schelling raised the “focal point” concept. A focal point is a Nash equilibrium that stands out among the others in a game for different reasons, such as the level of commitment, the threat, the context in which the negotiation occurs, or the historical background. According to Schelling, players act following their intuition regarding what they believe the opponent will do. As Schelling pointed out, the negotiation is a matter of credibility (Myerson, 2009). Accordingly, Schelling argued that both players must conclude that breaking a pre-established agreement will entail higher long-term costs than short-term benefits (Mankiw & Taylor, 2017).

Based on the threat factor proposed by Schelling, Ellsberg (1968) presents a two-player model: "the blackmailer" and "the victim". Ellsberg concludes that "the victim" tends to resist based on their calculation regarding the critical risk, that is, his resistance threshold (García de Torres, 1995: 30). Ann Douglas (1957; in García de Torres, 1995: 31). pioneered the scientific description of negotiation processes, establishing three stages: 1) establishment of the rank of negotiation, 2) recognition of the rank, and 3) precipitation of the decision-making crisis. In the first phase, the discrepancies and antagonism between the two parties are manifested. In the second phase, areas of agreement are sought using defensive and offensive tactics, and the individual skills of the representatives who meet at the negotiating table become vital. Finally, in the third phase, both parties try to

force the other to accept their respective offer by threatening that such an offer may be the last one (Ibid: 32).

What was said in the previous paragraphs is interesting to address in this section. In fact, in this section, we will try to describe the strategic logic used by ETA in negotiating with the Spanish Government. Likewise, we will comment on those that, in our opinion and from a perspective of strategic rationality, were the leading causes of the failure of the negotiation processes between ETA and the Spanish Government.

III.4.4.5.1 Typology and description of the game.

Let us understand the negotiation strategy proposed by ETA as the process by which the organization tried to get the Spanish state to accept political concessions (either by conviction or in a forced manner). These concessions were first reflected in the *KAS Alternatiba* (1976-1978), in the *Alternatiba Demokratikoa* (1995) later, and in a less specific way in the *Anoetako Proposamena* (2004). In the three proposals mentioned above, there was a key factor, a minimum, that ETA established as a counterpart to abandon its armed strategy: the acceptance by the Spanish state of the right of self-determination for the Basque Country. However, unlike the revolutionary war strategy and that of the national front, with the negotiating strategy, the organization implicitly recognized its operational inability to achieve its political objectives if it were not through an agreement. In that sense, any agreement implies concessions on both sides, who, in turn, must have some incentive to accept them. Moreover, the balance between each party's incentives and concessions determines whether the negotiation ends in an agreement.

In game theory terms, we could identify the sub-game of negotiation as a simultaneous asymmetric cooperative game with transferable utility and

imperfect and incomplete information. It is a cooperative game with transferable utility because cooperation between actors is an inherent factor in any negotiation, but they can get different payoffs. Also, depending on the case, it could be understood as a zero-sum game or a non-zero-sum game. Indeed, negotiation can be interpreted as the process by which two players decide how to share a total profit = V . If V is a constant and invariable value, for example, the political representation in a parliament of 75 seats ($V=75$), when one player gets a payoff $V_1=30$, the other player gets a profit $V_2=V- V_1$, that is, $40=75-30$. However, V may not be a constant nor quantifiable value, for example, if V contains subjective elements such as social relevance, ideological issues, or other factors that are not quantifiable at first but provide an indirect benefit. In such a case, we could speak of a non-zero-sum negotiation logic, in which each player tries to convince the other that this indirect benefit compensates for what has not been achieved through a direct benefit. In that sense, if we understood that what ETA intended to negotiate was nothing other than the political sovereignty of the Basque Country, it would not be easy to propose the negotiation in any other way than a zero-sum game.

Indeed, is it possible to share the sovereignty of a concrete territory between two actors? One might think that, at present, the European Union is a clear example that it is possible. The member states of the European Union remain fully sovereign. Still, they agree to delegate a part of their sovereignty to independent institutions that represent Community interests at the same time. The decisions of these Community institutions are, in principle, binding on the member states. However, on countless occasions, its members have failed to comply with these Community decisions. In such cases, there is a sanctioning procedure²⁷¹ in the

²⁷¹ (If the authorities of a member state do not correctly apply EU law, the Commission may initiate a formal infringement procedure against that state. If the problem is not resolved, the Commission may refer the matter to the Court of Justice of the European Union (https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/applying-eu-law_es).

EU. However, no mechanism allows the expulsion of any member of the EU²⁷². That means that, although, in theory, there is a "shared sovereignty" between the member states and the EU, the power of "real sovereignty" remains in the states and not in the Community institutions, calling into question the integrity of this "shared sovereignty".

However, if we understand that ETA did not intend to negotiate the political sovereignty of the Basque Country, but the possibility that this political sovereignty could be decided through a referendum on self-determination, it is possible to apply a non-zero-sum logic in the negotiation process. The non-zero-sum perspective may be adequate if we understand that when a state allows the holding of a binding referendum on the self-determination of an internal territory, it does not imply that the state loses its sovereignty over that territory but rather the opposite. In that sense, did the United Kingdom lose part of its sovereignty when it accepted in 2012 that Scotland would hold a binding referendum on self-determination? It could be understood that with this decision, the United Kingdom gained credibility as a sovereign state and

²⁷² The Treaties of the European Union allow a member state to leave the organisation but does not provide for the possibility of expelling it if it infringes union rules. When a member country violates fundamental EU rights, Article 7 TEU can be activated. This procedure makes it possible to suspend the political rights of the offender within the organisation, such as his right to vote on Community decisions in the European Council. However, this procedure has never been activated. If the violation of the right is likely but has not yet occurred, the Council of the EU, the European Commission or the European Parliament may vote in favour of the Council studying the situation. It hears the reasons of the country under review and offers a recommendation. But when the violation is flagrant, the answer is more forceful. The Heads of state and Government of the twenty-seven countries, except for the one under investigation, decide unanimously whether European values have been violated. If so, it is up to the Council of the EU to remove the rights of the offender in qualified majority voting: 55% of member countries and 65% of the population. The first time Parliament recommended applying Article 7 TEU was in 2017 to penalise Poland for its judicial reform, which undermined the principle of the rule of law, but the suspension did not go ahead because Hungary voted against it. Parliament took the same step against Hungary in 2018 over its ban on hosting irregular migrants and refugees, but this time it was Poland that vetoed it (<https://elordenmundial.com/puede-la-union-europea-expulsar-a-un-miembro-que-infringe-las-normas-comunitarias/>)

legitimacy within a historical-political conflict to which it knew how to give a political solution. Moreover, the referendum's result favoured the non-independence position, so the United Kingdom did not lose its sovereignty over Scotland. If the result had been the opposite, and the United Kingdom had accepted it, as agreed, the United Kingdom would have lost its sovereignty over Scottish territory, although not simply by accepting a referendum on self-determination, but because Scottish society would have decided so.

In our opinion, both perspectives (zero-sum game and non-zero-sum game) are interesting in analyzing the dynamics of the negotiation game according to the logic used by ETA, which we present below.

III.4.4.5.2 The dynamic of the game.

Like in the insurrectional game and the national front game, the ideal model proposed by ETA in the negotiation game can be interpreted from the logic of the war of attrition using the formula $V_x = V_{OX} + \sum(V_{xN} - C_{xN})$. In this case, as in the national front game, V represent each player's political decision-making capacity. For example, let us suppose that the value desired by ETA (V_E) describes the situation in which a sovereign Basque state exists. Similarly, the reverse value (V_S) would represent a completely centralized Spanish state with no Basque singularity. In the same way, the cost of the state (C_{SN}) would be represented by the political attrition caused by ETA's armed activity, which could manifest itself in economic terms, in terms of outward image (the image that other states have of Spain) and the image inward (if the ruling party in Spain cannot control ETA's activity, it may be more likely to lose the next election).

On the contrary, the cost suffered by ETA (C_{EN}) would be represented by the state's action against the organization in the form of its members' arrests and deaths. On the other hand, the "escape point" (V_Z) would be represented, as in the national front game, at the point where the state accepts the right of self-

determination. Still, on this occasion, such acceptance occurs in a negotiated manner. Regarding the development of the game, following the proposal of Ann Douglas (1957), it is developed in three phases.

Phase 1 corresponds to the period of confrontation when the discrepancies and antagonism between the parties are manifested. During that period ETA and the state try to weaken as much as possible the other's position and maximize their own. In this phase, ETA uses violence as the primary method to pressure the state to agree to enter a negotiation process. On the other hand, in this first phase, the state does not contemplate negotiation as a strategic option and tries to end ETA only through police action, judicial action, or even the dirty war²⁷³. Therefore, this phase²⁷⁴ follows the classic logic of war of attrition in the form of a zero-sum game.

In the second phase, both sides recognize each other as interlocutors and test each other to seek areas of agreement. It is a phase of mutual recognition and rapprochement. The talks and negotiations are secret, and the contacts are not public since both parties maintain their respective pressure strategies. However, they decrease their intensity to some extent to not frustrate the options of

²⁷³Two CIA documents dated 1984 and declassified in 2020 ensure that Socialist President Felipe González gave his consent to create the GAL group in the 80s. View CIA's documents in: https://documentos.noticiasdegipuzkoa.eus/2020/06/19840119_CIA_terrorismo_vasco_y_Gobierno_espanol.pdf and https://www.naiz.eus/media/asset_publics/resources/000/712/017/original/CIA-GAL.pdf [Consulted: 2020-8-21].

²⁷⁴ A clear example of this phase of confrontation was seen in the period between the end of the Algiers talks and 1992. In that period, both sides tried to weaken their opponent as much as possible. ETA tried to wear down the Government with an eye on the political and media repercussion of its armed activity around the multiple celebrations that were to take place in Spain in 1992. In the same way, the Government tried to weaken ETA through several police operations, especially the one that took place in Bidart against its executive committee in 1992. Another clear example of this phase was experienced between the end of the Lizarra-Garazi process (end of 1999) until mid-2004 when the PSOE entered the Government of Spain. During that period, ETA intensified its armed activity, causing 46 fatalities. For its part, the Spanish state increases its offensive not only against ETA but also against what came to be known as "ETA's environment", by which different political organizations, media, etc. were illegalized. In that period, Organic Law 6/2002, of June 27, on Political Parties, was ratified.

achieving a negotiation. In the negotiation process between ETA and the Zapatero Government, this phase corresponded to the period from the PSOE entry into the government in 2004 (although leaders PSE and Batasuna leaders had been meeting secretly since 2001) until ETA's ceasefire in March 2005. The zero-sum logic applied in the previous phase transforms in this second phase. In this new phase, both players try to convince the opponent that both can achieve more significant benefits through negotiation rather than confrontation. The dove/hawks game can represent this phase. Indeed, in each game round, ETA and the state test each other and choose between an aggressive strategy (hawk) or a non-aggressive one (dove). The choice of such a strategy acquires great importance. If both choose strategy H, the options of achieving a solid negotiation disappear. However, at the same time, both know that if they choose a strategy D and the other a strategy H, the one who has chosen D will have lost that round and must assume the total cost.

The third phase corresponds to the negotiation itself. Although the details of the talks are not made public, they are no longer secret, and each side tries to impose its motion for a resolution and threatens to break the negotiations if it is not accepted. This third phase of the game follows, like the second, the logic of the hawk/dove game. In this case, the choice of strategy H or D acquires, if possible, greater relevance than in the previous phase since the achievement of a resolute agreement or the return to phase 1 of confrontation is at stake. In this third phase, the incentives to achieve a definitive solution are the cornerstone for the negotiation's success or collapse.

III.4.4.5.3 Incentives and motivations for a dialogued end of violence. Why look for a dialogued final?

What kind of incentives could the government and ETA have to look for a negotiated solution? Both had incentives to engage in a negotiation process at the Algiers and Loiola talks. Otherwise, they would not have taken place. Regarding the Algiers experience, on the one hand, by 1989, it was well known that in 1992 the Olympic Games were to be held in Barcelona, the Expo in Seville, Madrid was holding the European cultural capital, and, in addition, it was going to be the year of the fifth centenary of the arrival of Christopher Columbus to America. Therefore, the Spanish Government was fully aware that significant armed activity by ETA could lead to an image of weakness in the face of international opinion and considerable economic damage. Therefore, the government had a clear incentive to achieve the end of ETA before 1992. Indeed, although less intense than at the transition, ETA maintained considerable armed activity during the 80s. In this regard, it is noteworthy that while the Algiers talks were taking place, ETA carried out the Hipercor attack, which caused the most victims in the organisation's history. Given this fact, the Spanish Government could have definitively cut off talks with ETA. However, the talks continued because the Spanish Government understood that ETA's activity posed a threat at too high a cost or for some other reason.

Regarding ETA's incentives for negotiation, some internal voices in the organization had already begun to internalize that the negotiated exit should not be delayed. Indeed, by 1986 Txomin Iturbe had asserted that ETA could be defeated in the event of no early definitive negotiation (Clark, 1990; in Muro, 2008: 148). Likewise, according to Eugenio Etxebeste, the thought of having reached a limit in the armed struggle capacity was already emerging within the organization, as it was becoming a situation of "infinite tie" in the case of

continuing with the same dynamic (Gara, 2009). On the other hand, the mere fact that the government sat down to negotiate was a positive incentive at a symbolic level to ETA since, in some way, it was being recognized as a political interlocutor. In any case, the culmination of a negotiation process in which the KAS Alternative was accepted reflected ETA's maximalist objective at the time. Hence, the organization's incentives for negotiation were evident.

After the Algiers talks ended, the cycle of confrontation had a period of *détente* during the Lizarra Garazi process. Although it was not a typical negotiation process, and there was only one meeting between the Spanish Government and ETA, the Spanish Government made gestures in penitentiary matters by transferring several dozen Basque prisoners to prisons near the Basque Country. The above, although not an exceptional measure but the fulfilment of the Spanish legality itself in penitentiary matters, could be understood as a concession made by the Government to ETA so that it maintained the ceasefire. Likewise, President Aznar referred in November 1998 to ETA as the "Basque Liberation Movement". Aznar gave those remarks at a joint press conference with then-Palestinian leader Yasser Arafat. Although this fact may be merely anecdotal, it is noteworthy that the Nobel Peace Prize was awarded one month earlier to Northern Irish politicians John Hume and David Trimble "for their efforts to find a peaceful solution to the conflict in Northern Ireland²⁷⁵". That fact suggests a possible personal motivation that President Aznar could have had to enter talks with ETA and set himself up as the president who achieved the organisation's end. In any case, the Lizarra-Garazi process failed to implement a pro-independence strategy in the Basque Country. Consequently, ETA reactivated its armed struggle.

²⁷⁵<https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1998/summary/> [Consulted: 2020-10-26].

Finally, the context seemed favourable to the negotiations culminating in a final agreement in the last negotiation process. On the one hand, after the 9/11 attacks in New York and 11M in Madrid, the discourse and political practice against what came to be known as "global terrorism" were strengthened. In this context, ETA was increasingly isolated at the international level. On the other hand, the entry of the PSOE into the Spanish Government, which was primarily motivated by the attacks in Madrid in March 2004, with Zapatero at the head wielding an anti-war discourse that differed significantly from that used in previous years by the PP, seemed to favour the options for a dialogued end with ETA. Additionally, since the end of the Lizarra-Garazi process, although ETA maintained a constant armed activity, this had declined compared to previous years.

Moreover, the last deadly attack carried out by ETA before the 2006 truce was in May 2003. That could favour a rapprochement between the sides. It seemed, therefore, that the time might be right for a negotiation process between ETA and the Spanish Government to culminate in an agreement that concluded with the end of ETA's activity. However, unfortunately, that process also failed, as ETA broke the truce declared in 2006 and returned to phase 1 of confrontation.

III.4.4.6 The ultimatum game. Between fairness and rationality. Why did the negotiations fail?

One of the main reasons the different negotiation attempts failed was that ETA wanted to discuss political matters with the Government, but the Government did not want to argue with ETA on political issues and much less on self-determination (Clark, 1990; in Muro, 2008: 148). Indeed, in addition to the incentives that each side might have to negotiate, as Esser and Bridges point out, *negotiation involves an exchange of concessions, and research has shown that this exchange is facilitated when concessions by one party are reciprocated by the other party*

(2011: 73). Moreover, these concessions are the basis of any negotiation since, if one party considers the concessions given by the other unfair, the negotiation will most likely fail.

In that sense, what concessions were both parties willing to offer and accept to reach a final agreement? What would have been a "fair deal" for each party? ETA made a considerable concession with the ceasefire declaration in the last negotiation with the Zapatero government. Still, the delay in beginning the talks became an obstacle for ETA to make greater concessions since it could have made it feel in a situation of apparent relative weakness (Esser & Bridges, 2011: 69-70). Such a large unilateral concession also may raise the aspirations of the opponent, who then may attempt to exploit this perceived weakness (Siegel & Fouraker, 1960). However, the opposition to the negotiation process by the powerful minority PP effectively tied Zapatero's hands. Indeed, Zapatero did not have sufficient political capital (or political will) to make conciliatory gestures or reciprocate concessions quickly enough to keep the process on track. (Esser & Bridges, 2011: 73).

From ETA's collective rationality perspective, the origin of the problem was political as it understood that its armed activity was a consequence of this political problem. Therefore, for the organization, the fair option was the Government to accept the right of self-determination for the Basque Country. In that case, ETA was willing to end its armed activity (ETA, 2006a). On the other hand, from the Government's perspective, the problem's origin was the existence of ETA, so in their opinion, ETA's disappearance would end that problem. In fact, in the case of the Algiers talks, ETA demanded a new legal framework for the Basque Country and denounced the limitations of the Statute of Autonomy (Sordo, 2017:142). However, the Government's objective was not to initiate a negotiation process but to prolong the ceasefire indefinitely until ETA declared

the definitive end of its armed activity. In that case, at most, it would have made some gestures in prison policy through reintegration policies (Iglesias, 2009; in Murua, 2015:40). In the Loiola process, something similar happened. The Government proposed that firstly it was necessary to advance in the "technical table" (Government-ETA), that is, that ETA definitively ceased its armed strategy and then address some issues of a political nature in the "political table" (PSE-Batasuna). On the other hand, ETA's approach was the opposite: first, the political issues related to territoriality and the right to decide had to be addressed at the "political table" and, in the case of reaching an agreement on this matter, steps would be taken at the "technical table" towards its definitive cessation of violence.

Both sides' trade-offs were clear. ETA would only have voluntarily abandoned its armed strategy if, in return, it had obtained political concessions from the Government. In contrast, the Government would only have agreed to grant some political benefits (insufficient for ETA's claims) if ETA had declared the definitive cessation of its armed activity. Nevertheless, the concessions offered by both sides were not attractive enough to prevent the breakdown of talks and the start of another new cycle of confrontation. In other words, neither party understood that the cost/benefit ratio of breaking off the negotiations was high enough to provide new trade-offs and continue the negotiation. In that sense, Woodworth (2007) points out that the IRA was strong enough to be able to carry out a renewed campaign of violence in 1996, beginning with the Canary Wharf bombing in London, which caused sufficient economic damage to the British that, arguably, the peace process was accelerated. In ETA's case, even though it did bomb the Barajas airport in Madrid, it was simply unable to carry out a campaign of violence that would have produced sufficient economic hardship to effectively pressure the Spanish government to speed up the peace process (Esser and Bridges, 2011: 67-68). Therefore, both parties decided to break off the

negotiations because they believed they could obtain a better result through confrontation or future negotiating processes.

Nevertheless, how can such a decision be explained from the game theory perspective? If rational thought prompts us to accept any offer greater than zero, why did both ETA and the Spanish Government prefer not to get the opponent's offer and win nothing in the negotiation? As commented before, this may be explained by considering each actor's sense of fairness. Indeed, the *bounded* or *broad* rational human emphasis on a fair division suggests that players have preferences that do not depend solely on their payoff. They are ready to punish proposers offering only a tiny share by rejecting the deal (Nowak; Page & Sigmund 2000). In that sense, the logic exposed by the ultimatum game can help understand the decision of both the Government and ETA to prefer confrontation rather than to accept each other's counterparts

The following matrix could represent the logic of the ultimatum game. A player can make an offer of equal distribution between the parties ("fair proposal" (5.5)) or one in which the distribution is not equal ("unfair proposal" (7.3)). In both cases, the opponent can accept the offer and reach an agreement or not accept it. Logically, the opponent is more likely to accept an offer considered fair than one considered unfair. Also, depending on the forces correlation and the interest in reaching an agreement, the proposal will be more likely to be egalitarian. Additionally, each may have a different conception of a "fair proposal". Therefore, one can offer what they consider "fair", and the other may consider it "unfair".

	P-2	Accepts	Rejects
P-1			
F (Fair proposal)		(5,5)	(0,0)
U (Unfair proposal)		(7,3)	(0,0)

The ultimatum game representation matrix

Regarding the conceptions of "fairness", from ETA's perspective, the fair option (5.5) in political terms would have been the call for a referendum on self-determination for the Basque Country through which the Basque citizens could have decided in democratic terms if they wanted to establish itself as an independent state. In return, ETA would have abandoned the armed struggle. On the contrary, from the Spanish Government's perspective, the fair option (5.5) would have been ETA's decision to leave its armed activity. Then, they could have addressed technical issues such as those relating to prisoners and, where applicable, subjects of a political nature not contrary to the Spanish constitutional legal order, so, without any option to any approach to self-determination.

We could understand, therefore, that what ETA understood as a "fair proposal" (5.5) corresponded to what the Government understood as an "unfair proposal" (7.3) and vice versa. Therefore, there was no possibility of understanding when determining an agreement that could be considered "fair" by both parties. Likewise, Gil-White (2004) mentions "reputation" as another element to consider when understanding why there are actors who reject offers in the ultimatum game. Similarly, Stanish (2017: 47) thinks that adaptation favours fairness over reason when reputation is included in the ultimatum game. Intrinsically linked to reputation, social status would also appear as a factor in explaining such a situation. (Hu et al., 2015). In this sense, ETA could have found it challenging to explain to its militants and followers that its existence was ending without achieving its political objectives or, at least, an effective way to reach them in the future after so many years of armed struggle. Likewise, the Spanish Government would have had to explain to the Spanish public the acceptance of the right of self-determination for the Basque Country. This could have meant political attrition, and after accepting it for the Basque Country, it would most likely have had to deal with a similar situation in Catalonia or Galicia.

Nevertheless, that would have been possible if, instead of posing the negotiation (by both parties) as a zero-sum game, one side had convinced the other that it was a non-zero-sum game. Suppose ETA had convinced the Government that accepting the right of self-determination for the Basque Country represents implementing the Spanish democratic system. In that case, the Government could have understood it as a strategically rational decision for its interests.

Likewise, suppose the government had convinced ETA that in the absence of violence, all political projects, including the independence of the Basque Country, could materialize. In that case, ETA could have understood it as a "fair proposal" and declared the end of its armed activity.

Howsoever, neither party accepted any of the opponent's proposals and preferred to break the negotiations, assuming in the case of ETA that it could later resume them in a position of greater strength and thus get a more significant payoff, which finally did not happen.

III.5 Estrategia armatuaren mugak agerian (2007-2011). ETAREN jarduera armatuaren amaiera.

Aurretik aipatu dugunez, Frankismoaren amaieraren ostetik ETAK bi estrategia ildo izan zituen zabalik: negoziazio eta nazio frontea. Bigarren ildoaren unerik gorena Lizarra-Garaziko prozesuarekin bizi izan zen, eta negoziazioari dagokionez, 2005-2007ko prozesua izan zen behin betiko akordio bat lortzetik hurbilen egon zen esperientzia. Hala ere, biek porrotean amaitu zuten. 2005-2007ko negoziazio-prozesuaren ostean, ETAK gogoeta sakona egiteari ekin zion, bere jarduera armatuaren behin betiko amaiera ekarri zuena.

Loiolako negoziazio-prozesuaren porrotaren ostean, ETAK bere jarduera armatua berraktibatu zuen, aurrekoa bezalako beste prozesu bat bultzatzeko

asmotan. Hala ere, Loiolako su-etenaren amaieratik hiru urteetara, ETAk bere jarduera armatua behin betiko uzten zuela iragarri zuen. Erabaki hura ez zen Gobernuarekiko negoziazio-prozesu baten ondorioz etorri, eta ez zen egun batetik bestera etorri. Izan ere, urte batzuk geroago ETAk berak aitortu zuen bere jarduera armatuari amaiera emateko erabakia prozesu luzea izan zela:

“Prozesu mantsoa izan da borroka armatuari amaiera emateko gogoeta definitzera eraman gaituena. Ez da bat-bateko hausnarketa bat izan, denboran zehar egosten joan dena baizik, eta aldagai ugari barneratzen dituena. Batzuk prozesuan izandako aurrerabideei lotuak eta beste batzuk estrategia politiko-militarraren zantzuei lotuak (...) Elementu horiek aintzat hartuta, ETAk egindako gogoetaren arabera, estrategia aldaketa eta borroka armatuaren amaiera ez ziren hautu bat, askapen borroka geldialdian sar ez zedin ezinbestean hartu beharreko erabaki estrategikoa baizik (Soto, 2018: 109-110).

Aldaketa denboran ikusteko, jar gaitezen 2008ko urrian. Orduan, ETAk agiri bat helarazi zuen Lizarra-Garaziko hamargarren urteurrena gogoratzeko. Bertan kritikatu egiten zituen bidaide zaharrak, baina orduko ekimenaren garrantzia eta baliozkotasuna aldarrikatzen zuen:

“Lizarra-Garazi hitzarmena sinatu zenetik hamar urtetara, Euskadi Ta Askatasunak hitzarmen horretan Euskal Herriko eragile ezberdinek gatazka politikoaren erroen definizioaren eta berau konpontzeko burututako hausnarketaren gaurkotasuna aldarrikatzen du. Aitzitik, egun zein posiziotan daude hitzarmen hori sinatu zuten eragile eta alderdi politikoak? Batzuk inboluzio politiko abertzalean, beste batzuk –negociazio prozesuan erakutsi bezala– inolako konpromisorik eta erantzukizunik hartu nahi izan gabe”. (ETA, 2008b).

Eskema zaharrari eusten zion, beraz, eta berdin egin zuen hurrengo urtean, antzeko mezuak helaraziz:

“Ez dago tarterik, herri honetako indarrak berriz aukeratu beharrea daude: independentziaren bideari ekin ala beste 30 urtez porrot eginiko partizioaren eta ez ezagutzaren formulak errepikatzea, herri honen etorkizuna lokartzuz eta gatazka politikoa betikotuz (...) Aitzakiarik gabe herri honen aldeko indarrak batzeko unea da, abertzaleok independentziaren aroan sartu gaitezen” (ETA, 2009a).

Halaber, *Gara* egunkariari emandako elkarrizketa batean, indar abertzaleen arteko batuketa beharri eusten zion, baina esaten zuen barne eztabaida prozesuan zegoela, “estrategia politiko-armatua eraginkorra” sortzeko asmoz:

“Son aquellos que hace 30 años se alinearon con la reforma del Estado y que hoy citan la necesidad de crear un Estado Vasco quienes se tienen que poner en marcha para emprender una estrategia encaminada a esos objetivos. Se suele decir: Ardi galdua atzeman daiteke, aldi galdua berriz ez! Los

que tienen que facilitar el camino de la autodeterminación a este pueblo son los mismos que, hasta ahora, se lo han impedido labrando la vía autonómica. (...) Al igual que el resto de organizaciones y organismos, Euskadi Ta Askatasuna lleva a cabo una reflexión política continua, y al ser una organización armada, el hecho de ser eficaces y tener una estrategia efectiva se convierte en eje y preocupación de nuestra reflexión. En ese sentido, antes del verano acabaremos un proceso reflexivo y asambleario cuya finalidad consiste en fijar una estrategia político-armada eficaz" (ETA, 2009b)

Hortaz, esan daiteke 2009an ETAk jarraitzen zuela pentsatzen biolentzia politikoaren erabilpena bide eraginkorra izan zitekeela bere helburu politikoak lortzeko. Izan ere, *Garari* emandako elkarrizketa horretan ohar garrantzitsu bi egin zituen ETAk: batetik, abertzaleen arteko batuketa EAJrik gabe ere osa zitekeela, berari itxaron gabe; eta bestetik, ETAk aitortzen zuen Loiolatik aurrera garatu zuen jarduera armatua ez zela nahikoa beste negoziazio prozesu bat bultzatzeko:

¿De dónde vendrá el desbloqueo? Podía haber llegado desde diversas vías. Mucho hemos esperado por si podía venir desde el cambio de trayectoria del PNV o desde su división interna. Pero... balizko errota, irinik ez. Si la derecha autóctona, al menos, colocara sus intereses económicos en favor de la soberanía, tal como han hecho en Flandes, Escocia u otros países, otro gallo nos cantaría en nuestro país. Por tanto, el desbloqueo para que Euskal Herria pueda salir de esta situación de crisis vendrá de esa constatación: en primer lugar, de la interiorización de que estar esperando al PNV resulta baldío (...) el Estado ha dirigido todas sus fuerzas contra la izquierda abertzale y contra ETA, queriendo llevar el conflicto a los vértices Estado-izquierda abertzale, y ahí, evidentemente, el enemigo se siente más cómodo; y también porque ETA, en los últimos meses, no ha mostrado una línea lo suficientemente fuerte como para hacer daño al enemigo" (Ibid).

Hala ere, *Anoetako* eskemari eusten zion, hau da, bi negoziazio mahai proposatzen zituen: bata ETA eta Espainiako Gobernuaren artekoa, gatazkaren ondorioetara mugatua; eta bestea politikoa, alderdi nagusien artekoa. Bertan Ezker Abertzalea egotekoa zen, baina ez ETA. ETAk bere gain hartzen zuen negoziatziora heltzeko tresna izatea, baina ez negoziazio politikoan mintzakide izatea, hori Euskal Herria eta Espainiaren arteko negoziazioaren bidez hitzartu behar zela zioen.

Agiriez eta elkarrizketez gain, ETAk bere jarduera armatua mantendu zuen 2009ko lehen erdian. Horrek nolabaiteko indarra eman zion balizko negoziazio berri bat eragiteko. Baina Espainiako Gobernuak oso argi omen zeukan ETArekin negoziazio prozesu berririk ez zuela zabalduko. Izan ere, Alfredo Pérez

Rubalcabak, orduko Espainiako barne ministroak, 2008. urtearen amaieran hurrengo adierazi zuen elkarrizketa batean: "ETAk IRAk bezala amaitu ahal izan du, baina GRAPO bezala amaituko du". Era berean, argi uzten zuen izandako elkarrizketak iraganeko gertakariak zirela, eta ez zirela berriro gertatuko²⁷⁶". Bestalde, 2009ko ekainean emandako epaiaren bidez, Estrasburgoko Giza Eskubideen Auzitegiak Ezker Abertzalearen legekanporatzea babestu zuen, bere jardura instituzionalari behin betiko ateak itxiz.

Laburtzeko, 2009an ETAk jarraitzen zuen pentsatzen Espainiako Gobernuarekin negoziazio prozesu bat abiatu behar zela, eta borroka armatua eraginkorra izan zitekeela egoera horretara heltzeko. ETA/Espainiako Gobernuaren arteko negoziazioa barik, Euskal Herria/Espainiaren arteko negoziazioa planteatzen zuen. Halaber, indar abertzaleen arteko akordio eta ekinbide komun baten aldeko apustua egiten zuen.

Baina oztopoak nabariak ziren. Alde batetik, Lizarra-Garaziko porrotaren ondoren, Ezker Abertzaletik at, indar abertzale guztiek uste zuten ezina zela nazio frontea berpiztea ETAREN jardura armatua indarrean zegoen bitartean. Bestalde, Estrasburgoko Auzitegiaren ebazpenaren ondoren, Alderdi Politikoen Legea ontzat hartzen zueneko, Ezker Abertzaleari goitik behera murriztu zitzaion instituzioetan ordezkaritza politikoa lortzeko aukera, legeak debekatzen zuen eta, borroka armatua egon bitartean, behintzat. Gainera, Espainiako alderdi nagusien jarrerak ez zuen erakusten benetako gogorik negoziazioei ekiteko.

Gauzak horrela, 2009-2010 urteetan ETA egoera paradoxikoan aurkitzen zen; bide armatuari eusten zion beste negoziazio prozesu bat bultzatzeko asmotan, baina beste aldean, hau da, Espainiako Gobernuaren aldetik, ez zegoen inolako asmorik negoziazioei berriro ekiteko. Halaber, ETAREN jardura armatuaren

²⁷⁶ Ik. https://elpais.com/elpais/2008/12/13/actualidad/1229159821_850215.html [Kontsukta: 2022-1-12].

intentsitateak ez zuen eraginkortasun nahikorik izaten egoerari buelta emateko. Aldiz, ETArek eta Ezker Abertzalearen kontrako kolpe polizialak geroz eta ohikoagoak izaten ziren, ETAk agenda politikoan izan zezakeen eragina ahulduz. Bestalde, nazio frontearen aldeko apustua egiten zuen ETAk, baina gainerako indar abertzaleek uko egiten zioten aukera horri ETAk bere jarduerari armatua indarrean mantentzen zuen artean.

Aurretik aipatutakoak eta beste batzuk izan ziren, gure ustez, 2011an ETAk bere jarduerari armatuari behin betiko amaiera emateko faktore nagusiak, hurrengo AMIAN laburbildu ditugunak, alegia.

Indarguneak	Ahulguneak
<p>- JUSTIFIKAZIO IDEOLOGIKOAN:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Autodeterminazioa diskurtso demokratikoaren bidez defenda daiteke. - Abertzaleen arteko batasuna gauza desiragarria da abertzale askorentzat. <p>- BITARTEKOETAN:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ezker Abertzaleak mobilizaziorako ahalmen handia dauka; militantzia aktiboa. <p>- EMAITZETAN:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ezker Abertzalea euskal abertzaletasunaren ezkerreko erreferentzia nagusia da. 	<p>- JUSTIFIKAZIO IDEOLOGIKOAN:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Eredu iraultzailearen agorpena. - Jarduera armatua justifikatzeko zailtasunak. - Iritzi ezberdinak Ezker Abertzalearen baitan bide armatuari buruz. Barne-zatiketarako arriskua. <p>- BITARTEKOETAN:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ezker Abertzalearen ilegalizazioa dela eta, herri mobilizazioa garatzeko zailtasuna. - Jarduera armatua garatzeko zailtasunak, presio poliziala dela eta. <p>- EMAITZETAN:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Jarduera armatua ez da nahikoa izan beste negoziazio-prozesu bat abiarazteko. - Jarduera armatua oztopoa da nazio frontea eratzeko.
<p>- NAZIOARTEAN:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Testuinguru berria: gehiago onartzen da estatuen barne arazoetan esku-hartzea. - Autodeterminazio esperientzia berriak Europan: Kosovo, Ipar-Irlanda. <p>- EUSKAL HERRIAN:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Autodeterminazioaren aldeko jarrera euskal gizartean. - Euskal abertzaleen arteko akordioa posiblea litzateke biolentziarik gabeko egoera batean. 	<p>- NAZIOARTEAN:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Terrorismo globalaren</i> kontrako ekinbidea. - Estrasburgoko auzitegiaren 2009ko epaia. <p>- ESPAINIAN:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Jarduera politiko-instituzionala gauzatzeko ezintasuna. - Ezker Abertzalearen kideen aurkako ekinbide judiziala. - Negoziaziorako jarrerarik ez Espainiako Gobernuaren aldetik. <p>- EUSKAL HERRIAN:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ezkerreko abertzaletasunaren erreferentzialtasuna galtzeko arriskua.
Aukerak	Mehatxuak

Iturria: Autoreak eginda

III.5.1 Estrategia-eraketarako faktoreen analisisa. AMIA analisisa (2009-2010).

III.5.1.1 Estrategia eraketarako kanpoko faktoreak.

III.5.1.1.1 Aukerak.

XXI. mendeak nazioarteko testuinguru berri bat ekarri zuen, zeinetan, Estatuaren barne-arazoetan esku-sartzerik ez izateko politika zaharraren aurrean, gatazkak akordioaren bidez konpontzeari begira, nazioarteko komunitatearen interbentzioa eskatzea ohikoa izaten zen. Herriek euren barruko gatazkak euren artean bakarrik konpondu behar zituztelako aurreko ustetik, esku-hartzea legitimoa izan zitekeela pentsatzera pasatu zen. Paradigma berri hori bi elementu nagusitan oinarritu zen: “arrazoi humanitarioak” eta “demokraziaren hedapena”. Hortik tiraka, herrialde batean barne gatazka iraunkorrari kanpotik konponbidea eman nahi izatea ere justifika zitekeen, batzuetan esku-hartze militarra egiteko, baina baita ere aldean arteko negoziazioetan eragiteko, gatazkak bide baketsuen bidez konpontzen laguntzeko.

Demokrazia gakoa izanik, herritarren borondatean jarri zen protagonismoa, eta hor garrantzi berezia hartu zuen autodeterminazio eskubideak. Izan ere, Europako hainbat nazionalismok, gatazka politiko nazionaleri konponbidea bilatzeko asmoz, aukera egokitzat jo izan zuten autodeterminazioa, Halaber, Kosovoren²⁷⁷ 2008ko independentzia aldarrikapenak antzeko beste esperientzia batzuk aurrera eramateko aukera zabaldu zuen.

²⁷⁷ Jugoslaviako Errepublikaren aurkako gerra amaitu zenetik (1998-1999) 2008ra arte, Kosovo Nazio Batuen Erakundearen babespeko serbiar probintzia bat izan zen, Nazio Batuen Segurtasun Kontseiluaren 1244 ebazpenean ezarritakoa jarraituz. Hori horrela izan zen 2008ko otsailaren 17ra arte, Kosovoko Parlamentuak aldebakarrez Kosovoren independentzia aldarrikatu zuenean. Ez zen erreferendumik egin, ezta ohiko hauteskunde plebiszitariorik ere. Hala ere, Hashim Thaçi, Kosovoko Askapenerako Armadako (UÇK) kide ohia, 2007ko hauteskunde legegileetara aurkeztu zen independentzia aldarrikatzeko premisarekin, gerora

Kosovoko kasuaren berezitasunak eta euskal testuinguruarekiko aldea agerikoa izanda ere, egia da Kosovoko esperientziak hausnarketarako ondorio bat ekarri zuela: litekeena zela estatu independente berrien sorrera Europako testuinguruan, baita aldebakarreko independentzia aldarrikapenetik sortuak ere, nazioarteko zuzenbideak hala urratzen ez baitzuen²⁷⁸. EAJk “demokraziaren garaipen gisa” kalifikatu zuen Kosovoren independentzia²⁷⁹. Eusko Jaurlaritzak ere positibeusko alkartasunaki baloratu zuen Kosovoko esperientzia, burujabetzarako eskubidearen aldeko aldarria eginez (Eusko Jaurlaritzak, 2008). Zentzu berean, Ezker abertzalearen partetik, Batasunak txalotu egin zuen esperientzia hura, autodeterminazio eskubidearen aplikazioaren erakuslea izan zela esanez²⁸⁰.

gertatu zen bezala. Hura izan zen XXI. mendean European izandako aldebakarreko lehen independentzia aldarrikapena. Orduetik, iritzi ezberdinak egon dira nazioarteko komunitatean Kosovo Estatu gisa onartzearen inguruan. Hala, AEB Kosovoren independentziaren defendatzaile nagusietako bat izan da (AEBen jarrerari buruz, gogoratu behar da European dagoen base militar estatubatuar handiena (Camp Bondsteel) Kosovoko lurraldean dagoela). Aitzitik, Errusia eta Txina izan dira Kosovoren independentzia onartzearen aurka agertu diren nazioarteko potentzia nagusiak. Bestalde, Europar Batasunak estatu kide bakoitzaren esku utzi zuen Kosovoren estatus berriari buruzko jarrera. Horrela, Europar Batasuneko estatu kide askok Kosovoren independentzia onartu zuten 2008an bertan. Ez zen hala gertatu Espainiaren kasuan; tesi hau idazten den egunera arte Espainiak ez du Kosovo estatu subirano bezala onartu (Frantzia, aldiz, lehenetarikoa izan zen).

²⁷⁸ 2010ean, Hagako Nazioarteko Justizia Gorteak honakoa ebatzi zuen: "Nazioarteko zuzenbide orokorrak ez du inolako debeku aplikagarririk independentzia aldarrikapenei dagokienez. 2008ko otsailaren 17ko independentzia aldarrikapenak ez du nazioarteko zuzenbide orokorra urratzen, ezta Nazio Batuen Kontseilu Nagusiaren 1244 ebazpena ere" (Ik. <https://undocs.org/es/A/64/881> [Kontsukta: 2022-1-9]).

²⁷⁹ <https://www.eaj-pnv.eus/eu/berriak/17792/urkullu-herritarrek-erabakiak-askatasunez-hartzeko> [Kontsukta: 2022-1-9].

²⁸⁰ <https://kaosenlared.net/posici-n-de-batasuna-en-relaci-n-con-la-declaraci-n-unilateral-de-independencia-de-kosovo/> [Kontsukta: 2022-1-9]. Hala ere, urtebete geroago argitaratutako *Argitzen* txostenean Ezker Abertzaleak zalantzak agertu zituen Kosovoren kasuan aplikatutako metodoei buruz, “potentzien interesen arabera aukeratu” zirelakoan (ik. <https://eh.lahaine.org/ezker-abertzalea-publica-el-documento-do>) [Kontsukta: 2022-1-9].

Garai berean, eskoziar nazionalismoa goraldi une batetik pasatzen ari zen, 2014an egindako independentzia erreferendumarekin²⁸¹ joia jo zuena. Izan ere, 2007an SNP alderdi bozkatuena izan zen Eskoziako Parlamenturako hauteskundeetan eta lau urte beranduago lortu zuen gehiengo absolutua. 2008ko urtarrilean *Gara* egunkarian egindako elkarrizketa batean, ETAk berak Kosovoren eta bai Eskoziaren adibideak aipatzen zituen Europar Estatu berrien sormena “utopia” ez zela defendatzeko (ETA, 2008a)²⁸². Euskal gizartearen jarrerari zegokionez, Eusko Jaurlaritzak 2007an egindako *Soziometroaren* datuen arabera, euskal populazioaren %70 autodeterminazio-erreferendum bat antolatzearen alde zegoen²⁸³.

Beste alde batetik, aurreko hamarkadan Irlandako iparraldean hasitako bake prozesua eredu bihurtu zen Euskal Herrian, eta *Irlandako Foroan* baturik, eragile abertzaleek bestelako konponbide bat bila zitekeela hausnartu ahal izan zuten. Lizarra-Garaziko esperientzia gogoeta haren ondorio izan zen, eta porrotean amaitu arren, aukera modura geratu zen euskal abertzale askoren artean, betiere borroka armaturik gabe. Nazioarteko inplikazioa aktiboki bilatzen zen testuinguru horretan, Europar Batasunaren babesa lortzeko aukera ere aztertu zen. Hura ez zen aukera irrealia, Irlandaren kasuan hala gertatu baitzen, eta Loiolako negoziazioa-prozesuaren testuinguruan Europako Parlamentuak

²⁸¹ 2012an Erresuma Batuko eta Eskoziako Gobernuek Eskozian independentziari buruzko erreferenduma egitea adostu zuten 2014rako, biek hautestontzietatik aterako zen erabakia errespetatzeko konpromisoa hartuta. 2014ko irailaren 18an egin zen erreferendum hori, eta % 84,5eko partaidetzarekin, Erresuma Batuko kide izaten jarraitzearen aldekoak nagusitu ziren, botoen % 55ekin.

²⁸² Ik. <https://www.laopinioncoruna.es/espana/2008/01/05/eta-mira-kosovo-ejemplo-seguir-25465098.html> edo <https://www.elmundo.es/elmundo/2008/01/05/espana/1199496686.html>.

²⁸³ 35. Soziometroan hurrengo jasotzen zen euskal jendartearen autodeterminazioari buruzko iritzia inguruan: “*Hamar herritarretatik zazpiren iritziz Euskadik autodeterminazio erreferenduma egiteko eskubidea du eta %66k hurrengo urtetan autodeterminazio erreferenduma egitea nahi luketela diote (%25 nahiz eta indarkeria ez amaitu egitearen alde legoke eta beste %41 indarkeria behin betiko amaituko balitz). Beste %21ek ez lukete erreferendumik egitea nahi*” (5-6 orriak). https://www.euskadi.eus/contenidos/documentacion/sociometro_vasco_34/eu_soc34/adjuntos/07sv3_411.pdf [Kontsukta: 2022-1-30].

Euskal Herriko bake-ekimenari babesak emateko epai bat onartu baitzuen (Khatami, 2013:201).

Baina balizko esku-hartzea gertatzeko, borroka armaturik gabeko egoera batera heldu behar zen. Hortaz, ETari gogoetarako gaia aurkeztu zitzaion: nazioartean eta Euskal Herrian laguntzeko jarrera ager zitekeen, baldin eta bere ekinbide armatuari amaiera ematen bazion.

III.5.1.1.2 Mehatxuak.

Gerra Hotzaren amaieraz geroztik, biolentzia politikoaren erabilpena aldekatasuna galtzen joan zen munduan, batik bat mendebaldean. 2001eko New Yorkeko gertakariak erabakigarriak izan ziren aldeketa horretan, eta erabat aldatu zituzten erakunde armatuen aurkako estrategiak, terrorismo globalaren kontrako defentsa argudiatuta.

Euskal Herrian ere, zalantzarik gabe, Aznarren²⁸⁴ Gobernuak Alderdien Legearekin abiatutako eta PSOEek bere egindako aldaera hori nabaritu ahal izan zen argitasunez. Orduan, Ezker Abertzalearen antolakundearen legez-kanporatzeak eta bere militanteen atxiloketak hasi eta ugaltu ziren. Gainera, Espainiako Gobernuaren jarrera hori nazioarte mailan ere legitimatua izan zen, Ezker Abertzaleko antolakundeak nazioarteko erakunde terroristen zerrendetara gehituz²⁸⁵.

Egoera hartan, Ezker Abertzaleak Europar jarri zuen begirada, batez ere Estrasburgoko Auzitegian Batasunaren legez-kanporatzearen aurka jarritako helegiteak aurrera egingo zuelakoan. Ez zen horrela gertatu, eta Estrasburgoko

²⁸⁴ Jose Maria Aznarrek hauxe idatzi zuen bere memorietan: "Bagenekien ezin genituela bereizi erakunde terrorista bat eta, ustez, biolentzia ez den haren ingurunea, gauza bera da" (Whitfield, 2014:82).

²⁸⁵

Ik.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009E0468&qid=1412596355797&from=EN>

Auzitegiak Espainiako Alderdien Legea eta horren ondorioz burutu ziren alderdien legez-kanporatzeak berretsi zituen 2009an²⁸⁶. Une hartan, esan dezakegu, ETaren jarduera armatua eta Ezker Abertzalearen politika instituzionala aldi berean aurrera eramateko aukera itxi egin zela. Zentzu horretan, 2010eko hasieran, Rubalcabak mezu argia zuzendu zion Ezker Abertzaleari: “bonben eta botoen artean” aukeratzeko²⁸⁷, hots, borroka armatua egon artean politika instituzionaletik kanpo egongo zela. Era berean, 2007ko urrian Batasunako mahai nazionala atxilotua izan zen moduan, 2009ko urrian, Ezker Abertzaleko hainbat kide atxilotuak izan ziren Batasunaren mahai nazionala berreraikitzen saiatzea leporatuta, gerora *Bateragune* auzia bezala ezagutu zen prozesuaren ondorioz. Argi zegoen, beraz, ETaren jarduera armatua indarrean zegoen bitartean Ezker Abertzalearen ekinbide politiko-instituzionala guztiz blokeatuta egoteaz gain, haien kideak atxilotuak izateko arriskuan zeudela ETako kide izatea leporatuta.

Beste aldetik, Lizarra-Garaziko porrotaren ostean, itxi egin ziren Ezker Abertzalearekin elkarlana bultzatzeko bideak. Horretan eragiteko oztopo nagusia ETaren jarduera zen. Hura izan zen, hain zuzen ere, neurri handi batean, 2009an EA eta Ezker Abertzalearen arteko hauteskunde-aliantza sortzea galarazi zuena.

Horrez gain, Ezker Abertzaleari beste mehatxu bat gehitu zitzaion, ezkerreko abertzaletasunean zuen erreferentzialtasuna kolokan jarri zezakeena. Izan ere, 2009ko martxoaren 1eko Eusko Legebiltzarrerako hauteskundeetan Aralarrek

²⁸⁶ 6/2002 Lege Organikoa onartu eta berehala aplikatu zen Batasuna, Herri Batasuna eta Euskal Herritarrok legez kanpo utziz. Alderdien desegitea Auzitegi Gorenak dekretatu (2003ko martxoaren 27ko epaia) eta Konstituzio Auzitegiak abalatu zuen (5/2004 eta 6/2004 epaiak). Bai Batasunak eta bai Herri Batasunak demanda aurkeztu zuten Giza Eskubideen Europako Auzitegian 2004ko uztailaren 19an. 2007ko abenduaren 11n demandak partzialki onartu ziren. Hala ere, 2009ko ekainaren 30ean epaia atera zen, azaroaren 6an behin betiko bihurtu zena, alderdi abertzaleen errekursoaren kontra eta haien legez-kanporatzearen aurka zuten esperantza lurperatuz (Virgala, 2010: 415-416).

²⁸⁷ <https://www.publico.es/videos/207367/rubalcaba-o-bombas-o-votos> [Kontsulta: 2022-1-9].

62.214 boto (bozken% 6,05) eta lau eserleku lortu zituen, 2005ean lortu zuen boto kopurua bikoiztuz. Horrela, EAEko laugarren indar politiko bihurtu zen, EAJren, PSE-EEren eta PPren atzetik. Ezker Abertzaleak bultzaturiko *Demokrazia 3 Milioi* plataforma baliogabetu zuen Auzitegi Gorenak, eta nahiz eta plataforma horri lotutako boto baliogabeak 100.000 baino gehiago izan ziren (aurreko hauteskundeetan 4.000 boto baliogabe baino ez ziren zenbatu), argi zegoen Ezker Abertzalearen ilegalizazioaren aurrean Aralar espektro politiko horren erreferentzia berria bihur zitekeela. Izan ere, urte bereko ekainean burutu ziren europar parlamenturako hauteskundeetan Aralarrek (EArekin batera aurkeztu zena *Europa de los Pueblos-Verdes* koalizioaren baitan) parlamentari bat lortu zuen, botoen %6 eskuratuta.

Agerikoa zen, hortaz, ETAren jarduera armatuaren jarraipenak bi mehatxu nagusi sortarazten zizkiola Ezker Abertzaleari: alde batetik, jarduera politiko-instituzionalean aritu ezinean erreferentzialtasun politikoa galtzea eta, bestalde, haren kideen espetxeratzea.

III.5.1.2 Estrategia eraketarako barneko faktoreak.

III.5.1.2.1 Indarguneak.

Estrategia militarreko erakunde politikotzat jo izan zuen bere burua ETAk, arlo politikoari lehentasuna emanaz. Arlo politiko horretan zeuden, hain zuzen ere, 2009-2010 urteetan ETAk izan zitzakeen indargune gehienak. Maila ideologikotik hasita, eragile abertzaleen eskaerak, hau da, autodeterminazioa, euskararen garapena, zazpi herrialdedun Euskal Herri batua eta halako kontzeptuak era logikotzat eta naturaltzat hartzen ziren abertzale askoren aldetik. Eskera haiek, gainera, demokraziaren aldeko diskurtsoarekin bateragarriak ziren biolentziarik gabeko egoera batean. Halaber, abertzaleen arteko batasuna aukera arrazionala ez ezik, aurreko eskaerak bultzatzeko aukera

eraginkorra ere izan zitekeen abertzaleen helburuak lortzeari begira. Era horretara, jarduera armatua amaitzeak desio horietan lagun zezakeen, eskenatoki berrira eramanez. Iritzi horretakoa zen garai hartan Xabier Arzallus, 2004ra arte EBBko presidentea izandakoa:

“Pistolak tartean dauden artean, ez da polo soberanista izango, zulo soberanista baizik. Hori hala, eta ETA suntsitzea ia ezinezkoa dela jakinik, ETAk beste Xiberta bat antolatu beharko lukeela uste dut, euskal alderdi guztiak deitu, armak uzteko prest dagoela esan, eta aurrera begirako estrategia denon artean diseinatzeko ETA beste agente politiko bat gehiago bihurtu”²⁸⁸.

Bazirudien, beraz, ETAREN jarduera armatua gehiago zela oztopo pizgarri baino batuketa horretarantz jotzeko.

Beste indargune bat Ezker Abertzalearen militantzian aurkitzen zen, oso militantzia aktiboa eta politizatua baitzen. Ezker Abertzaleak mobilizaziorako ahalmen handia mantentzen zuen legez kanpo egon arren. Izan ere, Ezker Abertzaleak jarraitzen zuen izaten euskal abertzaletasunaren ezkerreko erreferentzia nagusia, etorkizunean, gauzak aldatu ezean, erreferentzialtasun hori zalantzan egon bazitekeen ere.

Azkenik, maila ideologikoz eta militantziaz gain, hirugarren faktore garrantzitsu batek ere jotzen zuen ildo berriaren alde: Ezker Abertzaleak harremana mantentzen zuen hurbileko beste alderdi batzuekin, eta horiekiko lankidetzarako aukerak bazeuden. Baina horretarako, aurretik aipatu dugun bezala, ETAREN jarduna oztopo gaindiezina zen.

III.5.1.2.2 Ahulguneak.

ETAK XX. mendeko 60 hamarkadan ekin zion bere jarduera armatuari, borroka armatua erabiltzen zuten mugimendu iraultzaileen gorakadaren testuinguruan. XXI. mendeko lehen hamarkadako testuingurua, ordea, oso desberdina zen. Hego Amerikako gerrilla batzuk oraindik aktibo bazeuden ere, hala nola FARC

²⁸⁸ Ik. <https://www.argia.eus/argia-astekaria/2189/xabier-arzalluz/oso> [Kontsulta: 2022-1-9].

eta ELN Kolonbian, XX. mendearen bigarren erdialdean sortutako mugimendu iraultzaile gehienek, hala nola Nikaraguako FSLN, El Salvadorko FMLN edo Uruguaiako MLN-*Tupamaros*, aspaldi atzean utzita zuten borroka armatua alderdi politiko bihurtzeko. Halaber, Provisional IRAk 2005ean kanpaina armatuaren amaiera iragarri ondoren, Europan, IRAren eta FLNCren zatiketa batzuk izan ezik, ETA jardunean zegoen azken erakunde armatua zen. Agerian zegoen, hortaz, XXI. mendeko Europako testuinguruan biolentzia politikoaren erabilera justifikatzea, maila ideologikoan zein estrategikoan, gero eta zailagoa zela ETA bezalako erakunde batentzat. Era berean, 2005-2007ko negoziazio-prozesuaren amaieratik 2010ra birtarte, ETAk bere jarduera armatua mantendu bazuen ere, ez zuen nahikoa intentsitate izan Espainiako Gobernuak erakundearekin beste negoziazio-eszenatoki bat planteatzeko. Era berean, euskal gizartearen zati batek aurretik emandako babesak galtzen hasia zen ETA. Erakundeak berak errealitate horren jabe zela aitortu zuen urte batzuk geroago egindako bere azken elkarrizketan:

“faktore soziala aztertuz, beste ondorio batzuk atera genituen. Garai batean, kontzientzia kolektibo bat eratu zen, non zapalkuntzaren aurrean ETAREN borroka armatuarekin identifikatzea gauza arrunta zen. Herri sektore zabaletan nagusi izatera iritsi zen ideia hori, eta borroka armatuaren praktikaren beharrezkotasuna ez zen zalantzan jartzen. Baina, enfrentamendu armatua hamarkadetan luzatzearekin eta borroka armatuaren erabilera faseak bete ahala (moldeetan, sutesenak, negoziazio prozesuak), ideia horren sendotasuna ere ahulduz joan zen. Eta higadura hori, jadanik oso nabarmena zen 2000ko hamarkadan zehar” (Soto, 2018; 210).

Aurrekoarekin lotuta, 2008an PSEko oinarriko militantea zen Isaias Carrascoren edo Inaxio Uriaren (abiadura handiko trenaren eraikitzearen enpresa esleipendunetako baten jabea) aurka egindako ekintzek, Ezker Abertzalearen barne-tentsioak areagotu zituzten borroka armatuaren jarraipena babesten zuten sektoreen eta borroka armaturik gabeko aldaketa estrategikoa planteatzen zutenen artean. Barne-disonantzia horiek presente egon ziren ETAk 2007an su-etena hautsi zuenetik, Ezker Abertzalearen barne kohesioa ahultzeaz gain, mugimendu politikoan zatiketa gertatzeko aukerak areagotzen zutenak. Errealitate hori agerian geratu zen 2009an. Urte horren azaroan, Ezker

Abertzaleko erreferentziazko kide batzuek agerraldi publiko bat egin zuten Altsasun. Bertan Ipar Irlandako bake-prozesuan aplikatutako Mitchell printzipioetan²⁸⁹ oinarritutako biolentziarik gabeko prozesu demokratiko baten sormena proposatu zuten, *Prozesu demokratikorako lehen urratsa: ezker Abertzalearen oinarriak eta borondatea*²⁹⁰ izeneko dokumentuaren bidez. Agerpen publiko hura Ezker Abertzaleak etorkizunean planteatu beharreko estrategiari buruzko barne-eztabaida baten atarian egin zen. Hain zuzen ere, eztabaida horren hasieran ikusi zen Ezker Abertzalearen baitan bi jarrera zeudela ETaren borroka armatuaren inguruan. Jarrera haiek txosten banatan islatu ziren, eztabaidaren hasieran militantziaren artean era nahasian banatu zirenak. Alde batetik, *Argitzen* txostena zegoen, borroka armaturik gabeko aldaketa estrategiko bat proposatzen zuen sektoreak bultzatuta zegoena, eta, bestetik, *Mugarri* txostena, zeinetan borroka armatuaren funtsezkotasuna aldarrikatzen baitzen:

“Ezker Abertzalearen 50 urteetako borroka estrategia politiko militarrean oinarritu da. Estrategia horrek, ibilbide gogor baina oparo horretan fase berriak ireki ditu askapen prozesuan. Fase horien baitan borroka armatuak funtsezko papera bete izan du baldintza berriak sortzeko, mugarri berriak ezartzeko eta askapen borrokan urratsak eman ahal izateko. Eta zer esanik ez, estatuaren zapalkuntzari egiteko. Aurkitzen garen fase politikoan borroka armatuak jokatzen duen papera ere funtsezkoa da. Borroka armatua Ezker Abertzalearen estrategiaren aktibo nagusietakoa da” (Mugarri – “Estrategia integrala” atala – Murua, 2015: 107)

Azkenik, *Mugarri* alboratu eta *Argitzen* izan zen barne prozesuan eztabaidatu zen txostena. Eztabaida 2010ean amaitu zen. Bertan parte hartutako %80ak *Argitzen* txostenean jasotakoaren alde bozkatu zuen (Whitfield, 2014: 220). Eztabaidaren ondorio gisa, *Zutik Euskal Herria* txostena argitaratu zuen Ezker Abertzaleak. Dokumentu horretan, esplizituki ez bazen ere, argi zegoen Ezker Abertzaleak estrategia politiko berri bat planteatzen zuela, zeinetan ETaren borroka armatuak lekurik ez baitzuen:

“Prozesu demokratikoa erabateko indarkeriarik eta esku sartzetik gabe garatu behar da, alderdien arteko elkarriketa eta negoziazioa Mitchell senatariaren printzipioen baitan arautuz. Inork ezingo

²⁸⁹ Ik. <https://es.alphahistory.com/Irlanda-del-Norte/principios-mitchell-negociaciones-de-paz-1996/> [Kontsulta: 2022-2-6].

²⁹⁰ <https://www.berria.eus/dokumentuak/dokumentua552.pdf> [Kontsulta: 2022-1-9].

*du indarkeria edo mehatxua erabili alde anitzeko negoziazioaren garapena edo emaitza baldintzatzeko, ezta prozesu horretan erdietsitako akordioa aldatzeko ere*²⁹¹”

Agerikoa zen, hortaz, ETAk bere jarduera armatuarekin jarraituz gero Ezker Abertzalearen estrategia berriarekin talka egingo zuela.

III.5.1.3 AMIA analisiaren ondorioak.

ETAk bere jarduera armatuari amaiera emateko eragina izan zuten arrazoi bilketa egiten saiatu gara. Aukerak, neurri on batean, nazioartetik zetozkion ETari. Euskal gatazkaren aitortza etor zitekeen aukera hauetatik, eta gatazka hura modu demokratikoan konpontzeko, autodeterminazio eskubidearen baliagarritasuna indartuta agertzen zen. Gainera, Ipar-Irlandako eta Kosovo adibideek Europako agenda politikoan jarri zuten autodeterminazioaren gaia, haren aplikazioa Euskal Herrian ere posible zitekeelako esperantza indartuz. Mehatxuak jarduera armatuarekin jarraitzeko eta Ezker Abertzaleak bere lan politikoa egiteko zailtasunekin lotuta zeuden. Mehatxu hauek baliogabetu egiten zituzten, gainera, aukerak; nazioartetik etor zitekeen laguntza edo aitortpena, gertatzekotan, derrigorrez jarduera armaturik gabeko egoera batean izango baitzen. Indarguneak, arlo politikoari zegozkion, oro har; bereziki, independentziaren aldeko indarren arteko metaketa sortzeari lotuta zeuden. Ahulguneak, azkenik, arlo militarri zegozkion bereziki, eta arlo politikoari ondoren. Ahulguneak eta mehatxuak oso loturik zeuden. Hau da, mehatxuak euren eragina zabaltzen ari zirela erakusten zen ahulguneetan. Ahulgune hauek baliogabetu egiten zituzten, gainera, aipaturiko indarguneak, eta zalantza handia jartzen zuen ordura arte jarraitutako bi estrategien eraginkortasunaren inguruan.

²⁹¹

Zutik

Euskal

Herria.

Eskuragarri:

<https://web.archive.org/web/20131030060538/http://www.ezkerabertzalea.info/doku/zutikeuska/lherria-eu.pdf> [Kontsulta: 2022-1-9].

Hain zuzen ere, ETAk 2010ean harturiko erabakia azaltzeko orduan eragin berezia izan zuen 1970eko hamarkadatik aurrera ETAk jarraitu zituen bi ildo estrategikoei lortutako emaitzarik ezak. Zentzu horretan, 2000ko hamarkadaren amaieran, ETAk egiazta zezakeen:

1. Negoziazio estrategiari zegokionez: borroka armatuak ez zuen presio nahikoa lortu Espainiako Gobernuarekin autodeterminazio negoziatu ahal izateko.

2. Nazio fronteari zegokionez: Lizarra-Garazitik aurrera, jarduera armatua bera oztopo bihurtu zen nazio frontea sortzeko, gainerako indar abertzaleek hura ez eratzeko arrazoi handiena izanik.

Izan ere, urte batzuk geroago, bere azken elkarrizketan, ETAk gai horren inguruan egindako hausnarketa aipatzen zuen bere jarduera armatuaren amaierarako faktore garrantzitsu gisa:

Batez ere, sortutako baldintza soziopolitikoek modu egokienean erantzutea izan zen estrategia politiko-militar batetik estrategia politiko batera igarotzeko erabakia hartzerantz bultzatu gintuena. Prozesua zegoen egoeran, borroka armatua indarrean mantentzea indar berriak metatzearekin eta independentziaren aldeko gehiengo sozial bat eraikitzeko aukerarekin bateragarri egin nahi izatea bide itxia zen. Ondorioz, borroka molde guztien osagarritasunaren printzipioa ez zen gehiago baliagarria” (Soto, 2018: 110).

Laburbiltzeko, AMIA analisi honen ondorioz, gure ustez, jarduera armatua bera izan zen ETAREN erabakirako funtsezko faktorea, hurrengo arrazoiengatik:

1. Ez zuen eraginkortasun nahikorik izan orduara arte aurrera eramandako estrategien bidez (nazio frontea eta negoziazioa) ezarritako helburuak lortzeko.

2. Jarduerak berak oso zail zeukan momentuan edota etorkizunean eraginkortasun maila handiagoa lortzeko.

3. Jardueraren jarraipenak ezinezkoa egiten zuen bai nazioarteko laguntzarako zein barruko aliantzarako aukera.

4. Jardueraren jarraipenak, bestalde, oztopatu egiten zuen, neurri handiz, Ezker Abertzalearen jardura politikoa, legez-kanporatzeak zirela bide.

5. Jardura armatuaren luzapenak Ezker Abertzaleko militantziaren desmobilizazioa eragin zezakeen, legez-kanporatzeak eta errepresioa zirela medio, eta, gainera, Ezker Abertzalearen baitan barne zatiketak eragin zitzakeen.

Aldeko eta kontrako faktoreen analisisian oinarrituz, esan liteke ETAk AM (ahulgune-mehatxu) strategiaren logika (The WT Strategy (mini-mini, Wehrich, 1982: 60) jarraitu zuela bere jardura armatua amaiera emateko orduan. Izan ere, biolentzia politikoaren erabilpenak ahulguneak areagotzen zizkion inplementatutako estrategiei zegokienez, eta, aldi berean, mehatxu bilakatzen ari zen Ezker Abertzalearen jardun politikorako.

III.5.2 ETAREN JARDURA ARMATUAREN BEHIN BETIKO AMAIERA.

Lecoursek esandakoaren harira (2007: 133-134), esan daiteke ETA bera konturatu zela batzuetan biolentziarik eza errentagarriagoa izan daitekeela termino politikoetan biolentziaren erabilpena baino. Izan ere, diskurtsoaren aldetik demokrazia, partaidetzaz edo helburu taktikoez hitz egiten zuen bitartean, bere jardura armatua oztopo bilakatzen ari zen planteatutako estrategietan aurrerapausoak egiteko. Esan liteke, hortaz, ETAk bereganatu zuela Laqueurrek biolentzia politikoaren eragin politikoari buruz adierazitakoa, hots, bere eragin politiko, oro har, mugatua dela eta berau erabiltzen dutenentzat kaltegarria izan daitekeela termino politikoetan (1987:203). Gauzak horrela, ETA Ezker Abertzaleak bere barne-eztabaidan adostutako norabide berrian laguntzeko prest agertu zen, eta aintzat hartu zuen bertan egindako gogoeta politikoa:

“Euskal Herria dugu erronka kolektiboa. Ukazio egoera gainditu eta Euskal Herriaren etorkizuna bermatuko duen eszenatoki demokratikoa eraikitzea. Bide horretan eragile guztion urrats sendoa eta konpromiso irmoak behar dira. ETA-k elkarlanerako eskuak luzatuak dituela adierazten du (...) ETA-k, bere aldetik, dagokion eremuan aldaketa politikoaren bidean beharrezkoak diren urratsak emateko prestutasuna adierazten du” (ETA, 2010a).

Aitzitik, joera berriak ez zuen ekarri erantzun positiborik Espainiako Gobernuaren aldetik, ETArekin harremanik ez izateko erabakia berrets baitzuen, are gehiago 2010ko martxoan ETAko kide batzuk kotxeak lapurtzen ari zirenean jendarmeriarekin sortutako tiroketa baten ondorioz Serge Nérin jendarmea hilik suertatu ostean²⁹². Hura izan zen ETAk bere historian eragindako azken hilketa, eta nahiz eta ETAk hilketa hura bere gogoaren kontrakoa izan zela aitortu (ETA, 2010b), argi zegoen gertaera horrek ez zuela aurrerapausoak egiteko.

Hala ere, bi faktore berrik jarduera armatuaren amaieraren alde jokatu zuten. Alde batetik, 2010eko martxoan *Bruselako Adierazpena*²⁹³ sinatu zuten bakegintzan ospe handia zuten munduko hogeit hamar pertsonak, Nobel saridunak euren artean. Bertan, onetsi egiten zen Ezker Abertzaleak harturiko bidea, eta dei egiten zitzaion ETARI eta Espainiako Gobernuari; lehenari su-eten iraunkorra iragartzeko eskatzen zitzaion, bigarrenari, bake iraunkorra lortzeko asmoz, tamaina bereko erantzun bat emateko eskatzen zitzaiolarik, Egun batzuk geroago, ETAk ontzat hartu zuen ekimena eta nazioarteko begiraleen garrantzia azpimarratu zuen, nahiz eta jarduera armatua desaktibatzeak ez zuela, berez, gatazka konponduko adierazi (Ibid). Beste aldetik, independentziaren aldeko indar metaketaren aldetik, 2010ko ekainean itun estrategikoa sinatu zuten Ezker Abertzaleak eta Eusko Alkartasunak. Bertan, Euskal Estaturanzko pausuak bideratu behar zirela adierazteaz gain, euskal gatazkaren konponbideari ekin behar zitzaiola ohartarazten zuten. Independentziaren aldeko mugimendu berriak hiru zutabe izango zituen: *indar metaketa, konfrontazio demokratikoa eta nazio eraikuntza* (Ezker Abertzalea; Eusko Alkartasuna, 2010).

²⁹² <https://www.diariodenavarra.es/archivo/actualidad/20100317/nacional/rubalcaba-eta-esta-lo-esta-este-asesinato-lo-viene-demostrar.html> [Kontsulta: 2022-2-6].

²⁹³ <https://web.archive.org/web/20120203141354/http://www.euskaria.eu/es/news/1270037007> [Kontsulta: 2022-2-3].

ETAk begi onez hartu zituen pausu haiek, eta 2010eko irailean “eraso ekintza armaturik ez burutzeko” erabakia hartu zuen. Gainera, dei egiten zion nazioarteko komunitateari gatazkaren konponketan parte hartzeko (ETA, 2010c). Aste batzuk geroago, ETA nazioarteko komunitateari zuzendu zitzaion berriro, pausu eta konpromiso berriak hartzeko bere borondatea adieraziz

“ETA gatazkaren konponbide demokratikoarekiko konpromisoan berresten da, elkarrizketa eta negoziazioaren bidez euskal herritarrok gure etorkizuna libre eta demokratikoki erabakitzeko prozesu demokratikoarekiko konpromisoan. ETA prest dago, gaur atzo bezala, Espainiako gobernuak borondatea izanez gero, prozesu demokratikoa abiarazteko beharrezkoak diren gutxiengo demokratikoak adosteko. Horrela jakinarazten diogu nazioarteko komunitateari ere eta dei egiten diogu ETAREN borondatea eta konpromisoari ardura historikoaz erantzun diezaion, mendetako gatazka politikoari konponbide iraunkor, justu eta demokratikoa egituratzen parte har dezan” (ETA, 2010d).

Aldi berean, independentziaren aldeko indarren aliantza ere aurrera zihoan. Irailaren 25ean “Gernikako Akordioa” moduan ezagutu zen *Bake bidean aterabide demokratikoen akordioa*²⁹⁴ sinatu zuten hogeitaka alderdik eta eragilek. Bertan “jarduera armatua behin betiko uzteko borondatearen erakusle gisa, nazioarteko komunitateak egiaztatzeko moduko su-eten iraunkorra eta aldebakarrekoa aldarrikatzea,” eskatu zioten ETARI. Era berean, nazioarteko komunitatea bitartekari izanda eta Mitchell printzipioetan oinarriturik, ETARI zein Espainiako Gobernuari biolentziarik gertatuko ez zela bermatzea eta normalizazio politikorantz aurrerapausoak ematea eskatzen zieten. ETAk, bere aldetik, erantzun zion eskaerari, eta 2011ko urtarrilean su-eten iraunkor eta egiaztagarria adierazi zuen:

“Azken hilabeteotan, Bruselatik Gernikara, mundu mailako izen handiko pertsonalitateek eta euskal eragile politiko eta sozial andanak, mendeetako gatazkari konponbide justu eta demokratikoa ematearen beharra nabarmendu dute. ETAk bat egiten du. Konponbidea elkarrizketa eta negoziazioa lanabes eta euskal herritarren borondatea iparrorratz duen prozesu demokratikoaren bidez etorriko da (...) Horrenbestez: Nazioarteko komunitateak egiaztatu ahalko duen su-eten iraunkor eta orokorra adieraztea erabaki du ETAk. Horixe da behin betiko konponbiderako prozesuarekiko eta konfrontazio armatuaren amaierarekin ETAk duen konpromiso irmoa” (ETA, 2011a).

²⁹⁴ Eskuragarri: https://gara.naiz.eus/agiriak/20100925_acuerdogernika.pdf [Kontsulta: 2022-2-6].

Espainiako Gobernuaren aldetik, ordea, ez zen erantzunik izan, eta aurreko politikari eutsi zion. *Sortu*, Ezker Abertzalearen alderdi berria ez zen legaltzat hartu. Hala ere, 2011an *Bildu* eta *Amaiur* aliantza berriek lorturiko emaitzak modu baikorrean baloratu zituen ETAk, eta egoera berriaren aldarri gisa irudikatu zituen. Era berean, erakundeak Gernikako Akordioan markatutako bide-orria onartu zuen gatazkaren konponbiderako:

“Hilabeteotan, ezker abertzalearen iniziatibaz eta beste sektore batzuetan ere egin den hausnarketaren ondorioz, egoera erabat aldatu da. Egun, burujabetzaren aldeko indarrek bere protagonismoa eta eraginkortasun politikoa berreskuratu dute, herri sektore zabaletan aldaketarako ilusioa eta esperantza piztuz eta indar metarako aukera eskainiz. Honekin batera, ETAk eman dituen urrats sakonak lagundurik, gatazka politikoaren konponbidearen aukera eta premia indarrez plazaratu da Euskal Herrian zein nazioartean. Euskal eragile ugari izenpetu zuten Gernikako Akordioa eta bertan jasotzen den oinarritzko ibilbide orria konponbide demokratikorako ukaezinezko erreferentzia bilakatu da” (ETA, 2011b).

Ondoren, Euskal Preso Politikoen Kolektiboak ere bat egin zuen akordioarekin, eta ondorioz Ezker Abertzaleak harturiko bidearekin:

“Bere abia irabazi, garatu eta gauzatu behar den ibilbide politiko bat, behin betiko konponbide demokratiko batera eraman behar gaituena: Euskal Herriaren aitortza, bere etorkizunaz duen erabakitze eskubidearen onarpena eta erabaki horren errespetua, hain justu». Eszenatoki Demokratiko hori gauzatzeko bidean erreferentzia da GERNIKAKO AKORDIOA EPPKrentzat, eta hein horretan Akordioarekin bat egiten dugula adierazi nahi diogu euskal jendarteari. Gatibu gauzkatzen estatuak inposatzen dizkiguten muga eta traba guztien gainetik, EPPKk, GERNIKAKO AKORDIOAREN baitan eta GERNIKAKO AKORDIOAREN edukiaren arabera, prozesu demokratikoan aurrera bultzatzeko konpromiso irmoa azaltzen du” (EPPK, 2011).

2011ko urrian, azkenik, Donostiako Nazioarteko Bake Konferentzia antolatu zen, bakegintzan ospe handia zuten nazioarteko pertsonekin, hala nola Kofi Annan, Jonathan Powell edo Bertie Ahern. Berrero ere, ETArri eskatzen zitzaion jarduera armatua behin betiko amaitzeko, eta Espainiako eta Frantziako Gobernuak elkarrizketan sartzea gatazkaren ondorioez hitz egiteko. Hiru egun geroago, 2011ko urriaren 20an, ETAk bere jarduera armatuaren behin betiko amaiera iragarri zuen, eta dei egin zien Espainiako eta Frantziako Gobernuak elkarrizketa zuzenei ekiteko, gatazkaren ondorioak konpontzeko:

“Euskal Herrian burutu berri den Nazioarteko Konferentzia garrantzi politiko handiko ekimena dela deritzogu. Adostutako ebazpenak gatazkaren konponbide osorako osagaiak biltzen ditu eta nazioartearen eta euskal jendartearen sektore anitzetan babesa du (...) Etorkizunari itxaropenez

begiratzeko unea da. Baita ausardiaz eta arduraz jokatzeko unea ere. Honenbestez, ETAk bere jarduera armatua behin-betiko amaitzea erabaki du. ETAk Espainia eta Frantziako gobernuei dei egiten die, gatazkaren ondorioei konponbide ematea helburu izango duen elkarrizketa prozesu zuzena zabaltzeko, konfrontazio armatua gainditu ahal izateko. Adierazpen historiko honekin ETAk bere konpromiso argi, sendo eta behin-betikoa erakusten du” (ETA, 2011c).

Adierazpen horrekin, ETAk hamarkada luzeetan zehar erabilitako biolentzia politikoari ateak itxi zizkion behin betiko.

IV BIOLENTZIA POLITIKOA ETA ARRAZIONALTASUN INDIBIDUALA. ETAKO ETA IRAKO KIDE OHIEN HAUSNARKETAK BIOLENTZIA POLITIKOAREN ERABILPENARI BURUZ. ANALISI KONPARATUA.

Kapitulu honetan biolentzia politikoaren azterketa egin dugu arrazionaltasun indibidualaren ikuspegitik. Horretarako, biolentzia politikoa erabili duten erakundeetako militante ohien gogoeta ekarri dugu. Konkretuki, jakin nahi genuen zeintzuk izan ziren haien pizgarriak eta motibazioak erakunde armatu batean sartzeko. Horrez gain, biolentzia politikoaren inguruan egindako hausnarketaren garapena ezagutu nahi genuen. Analisi sendoagoa izan zedin, eta kasu bakar bat aztertzeak ekar ditzakeen hutsune analitikoak saihesteko asmoz, kapitulu hau bi kasu ezberdinen arteko konparaketa bezala planteatu dugu: ETA eta IRA erakundeetako militante ohien artekoa. Guztira 19 elkarrizketa egin dira, 10 ETako kide ohien kasuan eta 9 IRAko kide ohien kasuan. Elkarrizketen bidez lortutako informazioa izan da tesiaren kapitulu honetan erabili dugun lehen mailako iturria.

Hiru zatitan banatu dugu kapitulu hau: lehenengoan elkarrizketatutako militante ohiek borroka armatuari ekiteko izan zituzten arazoietan eta motibazioetan zentratu gara, haurtzaro garaian bizitakoak zein gertakari konkretuek, tortura pairatzeak tarteko, izandako eraginean arreta berezia jarritz. Bigarrenean, elkarrizketatuen gogoetak jaso ditugu borroka armatuaren eraginkortasunari eta zilegitasunari buruz zein haren amaieraren inguruan. Hirugarrenean, elkarrizketatuek gaur egun borroka armatuaren erabileraren inguruan duten iritzia eta etorkizunari buruz duten ikuspuntua jaso ditugu.

IV.1 Arrazoiak eta motibazioak erakunde armatuan sartzeko.

Zeintzuk izan daitezke pertsona bat erakunde armatu batean militatzera eraman ahal duten arrazoiak? Nolako motibazioak izan ditzake biolentzia politikoa erabiltzeko prest dagoen pertsona batek? Ba al dute familia-giroak eta haurtzaro garaian bizitako gertaerek eraginik horrelako erabaki bat hartzeko orduan? Tortura pairatzeak indartu edo aldatu dezake erakunde armatuetako militanteek borroka armatuaren erabilerari buruz egiten duten hausnarketa? Aurreko galderei erantzuten saiatu gara atal honetan.

IV.1.1 Familia-giroa, haurtzaroa eta politikaren inguruko interesaren jatorria.

Elkarrizketatuen jatorria ezagutu nahi genuen, haien garapen politikoan eragina izan zezakeelakoan. Horregatik, haien familia-giroaz eta haurtzaroaz galdetu diegu, haurrak zirenean gatazka politikoaz kontzienteak ziren jakiteko. Horrez gain, politikarekiko interesa noiz eta zergatik piztu zitzairen eta militantzia politikoan noiz hasi ziren ere jakin nahi genuen. Aurrean dugu gai horien inguruan jasotakoa.

IV.1.1.1 ETAko militante ohiak.

Haurtzaro garaian euskal abertzaletasunaz zein gatazka politikoaz kontzienteak ziren jakin nahi genuen. Familia-giroari dagokionez, gehienek (E-3, E-4, E-5, E-6, E-8, E-9, E-10) esaten dute familia-giro abertzale batetik datozela, baina ñabardura batzuekin. Izan ere, batzuek zalantzarik gabe baieztatzen dute familia eta giro abertzale batean hezi zirela (E-4, E-6, E-8, E-9, E-10). Beste batzuek (E-3, E-5), aldiz, nahiz eta abertzaletzat hartu beraien familia eta ingurugiro hurbila, ez diote faktore horri garrantzi handirik ematen beraien garapen politikoaz azaltzeko orduan; bai EAJ alderdiaren inguruko familia batetik datozelako (E-5)

edo giro abertzalean baino langile mugimenduaren inguruko giroan hezi zirelako, nahiz eta horrek ere bere eragina eduki zuela aitortu:

“Mii aita estuwo trabajando en Euskalduna y recuerdo una vez yendo al médico con mi ama a Bilbao pararnos el autobús para cruzarlo y uno de ellos era él. Me acuerdo de que le preguntaba y que él más o menos me explicaba. (...) No tenías ningún concepto político con esa edad, lógicamente, pero sí sabías que algo pasaba” (E-3).

Familia-giro ezkertiarrean baina ez bereziki abertzalean hezi ziren beste batzuk (E-1, E-2), eta beste bat Espainiatik Euskal Herrira emigratutako familia batekoa izanik, aita salbu, ez du izan euskal abertzaletasunaren eraginik familiaren aldetik (E-7).

Haurtzaro garaian gatazka politikoaren inguruan zuten ikuspegiak galdetuta, denetariako erantzunak ematen dituzte. Batzuek esaten dute haurrak zirenen ez zirela oso kontzienteak gatazka politikoaren existentziaz, (E-1, E-7, E-10) edo batere ez (E-2). Besteek, ordea, gogoratzen dute haurtzaroan egoera politikoaren inguruko nolabaiteko kontzientzia zutela, arrazoi ezberdinengatik. Batzuek komunikabideen bidez heltzen zitzairen irudia gogoratzen dute:

“Eran los años de plomo, como se han conocido, cada dos por tres había ekintzas. Claro, tú en la tele veías lo que pasaba y en casa se comentaban esas cosas. También estaba el tema de la guerra sucia del GAL y demás. Era consciente de que algo había” (E-3).

“Komunikabide espainoletan egundoko presentzia zeukan ETAk, eta ETA munstro bat bezala bazegoen irudikatuta. (...) Oso azkar izan nintzen kontziente nintzela herria zapaldu baten semea” (E-4).

Beste batzuek, ordea, egoera politiko ez normalizatu batean bizi zireneko oroitzapena daukate:

“Nire aita euskalduna zen, eta gogoratzen naiz arazoak zituela, edo hori esaten zigun behintzat, kolean euskaraz hitz egiteko, eta horrek harridura sortu zidan, nahiz eta haur txikia izan” (E-5).

“Aita garai hartan normaltasunez ibiltzen zen kaletik nahiz eta errefuxiatua izan, eta txikitatik entzuten genituen elkarrizketak beste errefuxiatuekin. Gero, Hegoaldean geundela, hasi ziren ekintzak eta atentatuak ugaltzen, eta bai, kontzientea nintzen” (E-6).

“Haurtzaroko lehen oroitzapenetakoa daukat, halako arratsalde batez, polizia etxeko leihoaren aurka gomazko pilotak jaurtitzen, eta lau anaia-arrebok sukaldeko mahaiaren azpian ezkutatuta (...) ez nintzen gai jazoeren irakurketa politikoa egiteko, baina banuen halako kontzientzia instintiboa gure herrian bazegoela arazo bat, poliziarekin eta gobernuarekin lotuta” (E-8).

Aipatutakoaren arabera, esan daiteke elkarrizketatuen kasu batzuetan familia-giroak zein etxean eta haurtzaroan bizitakoak eragina izan zutela “zerbait gertatzen zela” konturatzeko; bai komunikabideetatik jasotzen zutenagatik (E-3, E-4), senitarteko zuzen batengandik entzundakoagatik (E-5, E-6) edo haurtzaroan bizitako gertakari konkretu batengatik (E-8). Hala ere, gehienek ez zuten egoera hori politikarekin zuzenki lotzen. Izan ere, politikarekiko kontzientzia eta interesa aurrerago piztu zitzaizen elkarrizketatuei. Kasu guztietan nerabezaroan piztu zitzaizen politikarekiko interesa; batzuetan institutua hastear zeukatenean (E-1, E-2, E-3, E-5, E-7, E-8, E-10) eta besteetan apur bat lehenago. Interesa alor askotatik etor daiteke: herri mailako dinamika sozialetatik (E-1), kalean eta komunikabideetan egoera politikoaz ikusten zutenagatik (E-4), adin horretan izaten den kuriositate arruntagatik (E-2) eta baita etxeko giroaren eraginagatik (E-6, E-9):

“Aita errefuxiatua zen (...) ETAko militante asko ezagutu genituen, errefuxiatuak eta abar BVE hasi zenean (...) Nik uste dut gaztetatik datorkidala politikarekiko interesa. Etxean mamatu nuen” (E-6).

“Aitak Ipar Euskal Herrira ihes egin behar izan zuen, polizia atzetik zebilkiolako. Bertan errefuxiatuen mundua topatu (ge)nuen, GAL taldeen eraiketak, eta abar. Giro zeharo politikoan murgilduta bizi ginen” (E-9).

Laster, politikarekiko interes hura parte-hartze politiko eta militantzia bilakatu zen elkarrizketatu guztien kasuan. Askok institutu garaia markatzen dute beraien militantzia politikoaren hastapen gisa (E-3, E-5, E-6, E-7, E-8), bai ikasle mugimenduan (E-3, E-6), gazte mugimenduan (E-7) edo gizarte mugimenduetan (E-5):

“Institutuan ere hasi nintzen nuklearraren aurkako mugimenduan, eta nire ustez orduan sortu zen nire kontzientzia, mobilizazio horietan. (...) Eta hortik abertzaletasuna sentitzera... lagun bat eta biok joaten ginen ekitaldi politiko guztietara, eta behin joan ginen HBren ekitaldi batera eta gogoan dut hunkituta gelditu nintzela hainbeste jende ikusteaz oihuka eta abar” (E-5).

Gainontzekoek, nahiz eta institutuko garaia ez aipatu espresuki, 15-16 adin tartean kokatzen dute beraien hastapena militantzia politikoan. Haietako batek

bere inguruko jendeak hartutako konpromiso politikoa identifikatzen du bere kasuan militantzia politikoan hasteko faktore pizgarri bezala:

“Ikusten duzu zure ezagun batek ihes egin behar izan duela, ez dakit nor harrapatu eta torturatu dutela... zuk ezagutzen duzun jendea. Eta horrek eragiten du zure garapenean eta hasten zara pentsatzen zer dagoen, zergatik dagoen eta nola jende horrek uzten duen daukan guztia, bere familia, bere lana... Eta bueno, orduan hasten zara zure buruarekin hizketan” (E-2).

Denbora pasa ahala, militantzia maila igo zuten erakunde armatuan sartu arte, batzuek errepresioarekin lotutako gertakari konkretu batzuen eraginez, hurrengo azpiatalean ikusiko dugunez.

IV.1.1.2 IRAko militante ohiak.

Elkarrizketatu gehienak hezi ziren gatazka politikoaren testuingurutik gertu. Familia-giroari dagokionez, esperientzia ezberdinez hitz egiten dute. Batzuek, ñabarduraz ñabardura, tradizio familiar errepublikar batetik datozela diote (I-1, I-4, I-6, I-9); beste batzuek tradizio politiko ezberdinen arteko nahasketaz hitz egiten dute beraien familiaren jatorriari erreparatzen diotenean (I-2, I-3, I-5); beste batek dio ingurune unionistan bizi zen tradizio errepublikarreko familia bat baino familia nazionalista zela berea (I-7); eta beste batek ingurune errepublikarrean bizi zen familia ez errepublikar batetik datorrela dio (I-8). Izan ere, bi kasutan izan ezik (I-1, I-3), gainontzekoek esaten dute haien familia-giroan politikak ez zeukala presentzia handirik:

“There was nothing in our house that would tell we were republicans. No pictures of martyrs or anything like that, and well, in anybody’s house really... I can’t remember seeing anything like that in the other houses” (I-5).

“My family was Republican by tradition, but I think I have to have some perspective on this because it wasn’t something that was overwhelming” (I-6).

“I think they didn’t want to influence any of us in terms of moving into republicanism because that was pretty much dangerous” (I-7).

Hala ere, nahiz eta kasu gehienetan familiaren aldetik eragin politiko txikia jaso, elkarrizketatu gehienek aitortzen dute haurrak zirenean, neurri handiagoan edo

txikiagoan, zuzenki edo zeharka, kontziente zirela gatazka politikoaren existentziaz, nahiz eta adin horrekin ez zuten termino politikoetan interpretatzen. Batek, adibidez, gogoratzen du haurra zenean abesti errepublikarrak abesten zituela, baina ez zekiela oso ongi zertaz ari ziren abesti horiek:

"We sort of grew up learning from songs and from music about the 1916 Rebellion, 1798 Rebellion, the famine, immigration... But generally, we hadn't really got into general politics, we just knew those people existed, and we knew there was a sort of friction between both communities" (I-5).

Beste batzuek gatazkaren inguruko oroitzapen argia dute; bai bizi ziren zonaldean soldadu britainiarren presentzia oso nabaria zelako (I-7), gatazkaren ondorioz senideen edo ezagunen atxiloketak eta heriotzak gertutik bizi zituztelako (I-1, I-3) edo gatazka politikoarekin zerikusia zuten gertakariak gertutik bizi izan zituztelako (I-2):

"I had three uncles in jail without trial, also some cousins. I knew people who were arrested and tortured, and I knew they weren't evil or bad... In my class in secondary school, more than a half of students were affected in some way directly by the troubles" (I-1).

"I certainly wouldn't have been able to describe it as political, but I was aware that there was something wrong in the community. I was aged 7, and that's the first recollection I have of something happening. Sammy Devenney²⁹⁵ was beaten up... He was a father, a daddy figure, not far from where I lived in the Bogside, and the B Specials at that time beat him up at his front door" (I-2).

"I'd have been very aware from a very, very young age (...) I'm just trying to remember the first time that the house was raided ... It was the B Specials who came in, and I never was so scared in my life" (I-3).

"I grew up in a rural area in the country, and there was a lot of stuff happening around where I lived. It was pretty intense in terms of unionist death squads and stuff like that, so people I knew were killed, and I'd have seen soldiers in the streets, so politics was just part of my life" (I-7).

Beste elkarrizketatu bik (I-4, I-8), aldiz, haurtzaro garaian gatazka politikoaz kontzienteak ez zirela baina 1969an, *Troubles*ak (gatazka modernoa) hasi zirenean, interes eta kontzientzia politikoa piztu zitzaizela esaten dute. Izan ere,

²⁹⁵ Sammy Devenney eskubide zibilen aldeko aktibista zen. 1969ko apirilaren 19an RUCeko kide batzuek bera eta bere bi alaba jipoitu zituzten haien etxean, Derryn. Urte horretako uztailaren 16an, 43 urte zituela, hil zen jipoiak eragindako bihotzeko baten ondorioz, bederatzi seme-alaba umezurtz utziz. Askok Sammy Devenney *Trouble*seko lehen biktimatza hartzen dute. 2012an Londreseko poliziak (MET) bere kasuaren inguruko artxibo batzuk birklasifikatu zituen. Inor ez da kasu honengatik kondenatua izan.

elkarrizketatu askoren kasuan, adin ezberdinekoak izan arren, 1960 hamarkadan zehar Ipar Irlandan gorpuztu eta indartu zen gizarte zibilen aldeko mugimenduak (NICRA) salatu zituen komunitate nazionalista irlandarraren²⁹⁶ eta unionista britainiarraren arteko ezberdintasun sozialak izan ziren haien interes eta kontzientzia politikoa sortzeko eta indartzeko pizgarri garrantzitsua. Hain zuzen ere, 60 hamarkadan komunitate nazionalistak pairatzen zuen bazterketak hasiera batean bizitzen zuten egoera hori gatazka nazional bat bezala baino gatazka sozial bezala interpretatzera eraman zituen elkarrizketatu batzuk:

“At the beginning, it was basic civil rights; it wasn’t a republican uprising (...) the protests started about civil rights. They weren’t about the partition of our country, which was the cause of all the problems we were facing, but it was the demand for jobs, for housing, for the right to vote” (I-2).

“I suppose that the thing that really grabbed me was the outbreak of the conflict in 1969. We got to ask ourselves why that happened, why they did this, and then I began to understand about the gerrymandering, and about the discrimination in housing, employment, etcetera” (I-5).

“I think my earliest memories would’ve been about the housing (...) was aware listening to my parents and neighbours, that my community didn’t receive the same equality and privileges that others did” (I-6).

“I used to take part in some of the protests with her about civil rights. So back in the 60s, I was interested, but I wasn’t very knowledgeable. It was a premature awareness of a need for a socio-political change here in Ireland. It was... I think ‘revolutionary’ could be a fair term” (I-8).

Halaber, beste elkarrizketatu batzuek (I-1, I-4, I-7) txikitatik bizi izandakoaren eta etxean entzundakoaren garapen logiko bezala ulertzen dute haien interesaren jatorria politikan. Izan ere, bai langile klaseko ingurugiro batean hezi izanagatik eta senideen eraginagatik (I-1) edo egoera orokorragatik bada ere (I-4), oso gazte piztu zitzairen politikarekiko interesa:

“I come from a work class background, and we saw the soldiers in the streets. In middle-class areas, they were less likely to be on the streets. In those areas, the conflict was not so visible (...) In my

²⁹⁶ Ipar Irlandako gatazka politikoaz aritzean batzuetan komunitate katolikoaz eta protestanteaz hitz egiten da. Gure ustez zuzenagoa da komunitate nazionalistaz edo errepublikarrak (irlandarra) eta komunitate unionistaz edo lealistaz (britainiarra) hitz egitea, bi komunitateen arteko gatazka erlijioso baina politikoa delako. Egia da historikoki Ipar Irlandako komunitate nazionalista katolikoa izan dela, komunitate unionista protestantea izan delarik (historikoki irlandarrak katolikoak eta ingelesak protestanteak izan diren bezala), baina, erlijioa ez izanik gatazkaren arrazoi nagusia, zuzenagoa iruditzen zaigu nazionalista/unionista banaketa erabiltzea. Hala ere, testuan zehar katoliko/protestante banaketa erabiltzekotan nazionalista/unionistarenari egiten zaio erreferentzia.

case, which is probably unusual, I was very politicised as a young person. (...) most of my politicization came from my father, who was very political. My father had been involved in the Republican Movement in the 1930s and 40s. He had been in jail etc. But I did not know this until just before he died when I was in my 30s” (I-1)

“In the late 1960s, it seemed as if the world was ready for a change, that you had demonstrations, protests, trouble in places like Paris, London, Derry, Chicago, Vietnam... What was the defining moment for me was... My father had fought fascism during the Second World War. He was actually captured and spent five years as a POW. So in the 1st of April 1970, I was just turning 13 years of age, and I decided to become a Republican” (I-4).

Gehienak 13 eta 20 urte artean zituztenean hasi ziren mugimendu errepublikarrean militatzen; kasu batzuetan mugimendu errepublikarraren gazte mugimenduan (I-2, I-4) (*Na Fianna Éireann* mutilentzat eta *Clann na nGael* nesKentzat) edo emakumeen antolakundean (I-3) (*Cumann na mBan*) militatzen hasi ziren IRAn sartu aurretik:

“When I entered into my teens, there had been an organisation it was called the Clann na nGael. It was young girls who had been involved at the low age of 16, from 13 to 16, and every Easter Sunday was about the Easter Rising. We marked it, we commemorated it and remembered it, and there had been a military parade, and they led the march, and it was through that that I became involved in the movement” (I-2).

“From a very young age, I suppose, I was involved. I was very young as well, maybe 13 in the Clann na nGael, and then from that into Cumann na mBan, and then onto the Army” (I-3).

“When I was 13. You become involved at that time, and you can kind of join the youth movement. Then you can get involved in more activities. It’s just a gradual process, so there isn’t one date or anything like that, say, that you become more involved. You’re involved, and that’s it” (I-4).

Era berean, 60 hamarkadaren amaieran eta 70 hamarkadaren hasieran gatazkaren gordinkeriak izan zuen gorakadaren eraginez (1969ko abuztua Belfasten, *Bloody Sunday* Derryn, *internment*²⁹⁷, eta abar) militantzia politikoari ekin zioten elkarriketatu askok.

IV.1.2 Gertakari konkretuen eragina erakunde armatuan sartzeko.

Kontziente izanda gertakari konkretu batzuek eragin berezia izan dezaketela gizaki batzuen garapen pertsonalean zein haien konpromiso politikoan eta

²⁹⁷ EpaiKETarik gabeko kartzelaldiak.

militantean, elkarrizketatuei galdetu diegu ea beraien kasu partikularrean egon al zen gertakari konkreturik eragin berezia izan zuena haien parte-hartze politikoaren maila igotzeko eta erakunde armatuan sartzeko erabakia hartzeko.

Izan ere, badaude gertakizun batzuk era batean edo bestean markatu gaitzaketenak, eta gure barnean geratzen direnak mota ezberdinetako ondorioak eraginez. Horregatik, eta jakinda gizakion arrazionaltasun indibidualaren baitako erabakitze-prozesuetan mota askotako faktoreek eragin dezaketela, jakin nahi genuen ea elkarrizketatuen kasu partikularrean egon al zen gertakari konkreturik eragin berezia izan zuena geroago erakunde armatuan sartzeko erabakia hartzeko. Hona gai horren inguruan jasotakoa.

IV.1.2.1 ETAko militante ohiak.

Elkarrizketatu guztiek esaten dute egon zirela gertaera batzuk beraien garapen politikoan eragina izan zutenak. Hala ere, ez dituzte gertakari horiek inplizituki lotzen erakunde armatuan sartzeko hartutako erabakiarekin. Alegia, gertakari horiek beraien garapen politikoan eragina izan zutela aitortu arren, ez dute uste erakunde armatuan sartzeko erabakia hartu zutenik gertakari konkretu bati erantzuteko beharra sentitzeagatik. Batek, adibidez, 60. hamarkadan munduan ugaltu ziren esperientzia iraultzaile ezberdinak gogoratzen ditu faktore eragingarri moduan: *“El mundo estaba polarizado, comunismo contra imperialismo. O elegías un campo o elegías el otro”* (E-10). Beste kasuetan, ordea, estatuaren biolentziak eragindako errepresioa aipatzen da (E-1, E-2, E-3, E-4, E-6, E-7, E-8, E-9), tortura kasuak edota euskal militanteen heriotzak gogora ekarriz:

“Badauzkat batzuk nigan eragin berezia izan zutenak: haietako bat izan zen Mikel Arregirena²⁹⁸, hori oso inpaktantea izan zen niretzat, ezin nuen sinetsi. Iruditzen zitzaidan... gogorra ez, ez dago

²⁹⁸ Mikel Arregi Herri Batasunako zinegotzia zen Lakuntzan Guardia Zibilak jarritako kontrol batean tirokatuta hil zenean. Arregi zihoan kotxea tirokatu zuen Guardia Zibilak, jarritako kontrolean gelditu ez izana leporatuta. Hala ere, hainbat lekukoren arabera, kontrol horren

hitzik hori deskribatzeko (...) Gero, Germán Rodríguezena²⁹⁹ ere bai (...) Pasaiakoa ere gogoratzen dut era berezi batean. Nik orduan banuen kontzientzia bat, eta gehiago hartzen nuen halako gauzak ikustean (...) Kasu batzuetan bai ezagutu nituen pertsona hurbil batzuk torturatuak izan zirenak eta alde egin behar izan zutenak. eta azkenean pentsatzen duzu zuk zerbait aportatu behar duzula. Eta horrela etorri zen nirea” (E-2).

“En mi cabeza lo que sí hizo como un clic fue en el año 93: lo de Anuk³⁰⁰ y Gurutze Jantzi³⁰¹, justo yo tenía 17 años. Fueron Xabier Kalparsoro y Gurutze Jantzi, los dos murieron por torturas. Bueno, a Anuk lo tiraron por la ventana en Bilbao y Gurutze Jantzi murió en comisaría. Y eso sí que me hizo reaccionar y pensar que había que hacer algo”. (E-3).

“1995ean identifikatzen direnean Lasa eta Zabalaren³⁰² gorpuzkinak. (...) Adinean gora joan ahala, atxiloketa eta torturak pairatzen hasten den jendea askoz ere gehiago gerturatzen da nire adinera eta nire inguru sozialera. Orduan, horrek bai ematen dit identifikazio bat eta errekonozitzen naiz guzti horretan, eta ulertzen dut ere nire txanda badela horretarako. Hala ere, ez dut sinestean dagoenik gauza konkretu bakar bat balantzaren pisua alde batera edo bestera eramaten duena” (E-4).

“Gogoratzen dut Anuk Kalparsororen kasua, bera ezagutzen nuen. Eta asko inpaktatu ninduen kasu horrek, Gurutze Jantzirena ere bai, baina Anukena bereziki. Eta justu kaptatu zidan pertsona kaptatu zidan garai horretan (...) esan zidan egun batzuk hartzeko eta pentsatzeko, baina berehala esan nion baietz” (E-6).

“Espainiako estatuaren errepresioa oro har: atxiloketak, tortura testigantzak, euskal militanteen heriotzak. Bereziki dut gogoan 1995eko urtea. Lasa eta Zabalaren gorpuzkinak identifikatu eta Euskal Herriratu zituztenean Ertzaintzak izan zuen jarrera oldarkorra; markatu ninduen” (E-8).

seinaleak ez zeuden jarrita Arregiren kotxea handik pasatu zenean (Iturria: Europa Press; <https://goo.gl/pSSSdW>).

²⁹⁹ 1978ko San Ferminetan Espainiako Polizia Nazionalak Germán Rodríguez hil zuen tiro batez Iruñeako zezen-plazan. 150 zauritu baino gehiago egon ziren interbentzio polizial horren ondorioz, haietako 11 balaz zaurituak izanik.

³⁰⁰ Xabier Kalparsoro “Anuk” 1993an hil zen Espainiako Polizia Nazionalak Bilbon duen polizia-etxeko leiho batetik erori ostean. Poliziaren bertsioaren arabera, Kalparsorok salto egin zuen polizia-etxeko bigarren pisuko leihotik handik ihes egiten saiatu zelarik. Bi poliziak seina hilabetetako espetxe-zigorra jaso zuten zuhurtziagabetasun ausartegia leporatuta.

³⁰¹ Gurtze Jantzi Herri Batasuneko zinegotzia zen Urrietako udalean 1993ko irailaren 23an Guardia Zibilak atxilotu zuenean. Atxilotua izan eta bi egun geroago hil zen, Guardia Zibilaren egoitzan. Bertsio ofizialaren arabera bihotzekoak jota hil zen. Operazio horretan atxilotutako beste pertsona guztiek torturak salatu zituzten. Jantziren kasua auzitegiatarako eraman zen, eta heriotza naturala izan zela argudiatuz, kasua itxi zen.

³⁰² 1983an Ipar Euskal Herrian errefuxiatuta zeuden Joxean Lasa eta Joxi Zabala ETAko militanteak bahituak, torturatuak eta erailak izan ziren, GAL erakunde parapolizialaren lehen hildakoak izanik. 1985ean ehiztari batek garezurrean tiroak zituzten giza gorputzen arrastoak aurkitu zituen Alacanteko inguru menditsu batean. 1995ean, gorpuzkinei autopsia eta ADN probak egin ostean, Lasa eta Zabalarenak zirela demostratu zen. 2000an Guardia Zibileko lau kide eta Gipuzkoako orduko gobernadore zibila kondenatuak izan ziren gertakari haiengatik.

“Esperientzia edo gertakari asko egon dira, baina bat aipatu behar badut Peru eta Steinen³⁰³ erailketa da, erakutsi baitzidan Estatua ez dagoela hor ni eta nire komunitatea babesteko, hura erasotzeko baizik” (E-9).

Esan daiteke, beraz, elkarrizketatu gehienen kasuan estatuaren biolentzia elementu inportantea izan zela beraien garapen politikorako, edo neurri batean markatu zituela, behintzat. Ez dute, aitzitik, kausa-efektuzko erlaziorik ezartzen gertaera horien eta gerora ETAn sartzeko erabakia hartzearen artean. Hala ere, kasu batzuetan neurri bateko inflexio puntutzat hartzen dituzte estatu-errepresio gertaera horiek, tortura tarteko dutenak bereziki, hurrengo puntuan sakonago ikusiko dugun bezala.

IV.1.2.2 IRAko militante ohiak.

Gertakari konkretu batzuek eragin berezia izan zuten elkarrizketatu askorengan. Hain zuzen ere, gehienek 60 hamarkadaren amaieran eta 70 hamarkadaren hasieran komunitate nazionalistaren kontra areagotu zen biolentzia eta errepresioa ekartzen dute gogora. Izan ere, 1969ko abuztuan Derryn gertaturiko *Battle of the Bogside* eta Belfasteko zonalde nazionalistako *Bombay Street*eko sutea (*Troubles*en hasieratzat hartzen diren bi gertakariak) zein 1971an Ipar Irlandan indarrean sartu zen *internmenta* lehenengo pertsonan edo oso gertutik bizi izan zuten elkarrizketatu batzuek, eta, beraien aitortzen duten bezala, esperientzia horiek erabat markatuta utzi zituzten, gertakari horien aurrean erantzuteko beharra sortu zitzaielarik:

“On the night of the 14th of August, it seemed as if all Belfast was burning. I was watching this from my granny’s house. At that time, I was scared, I was afraid, but then as I got older, I just knew instinctively that something was wrong” (I-4).

Batzuek ((I-3, I-5) komunitate nazionalista zibilaren aurkako erasotzat hartu zituzten gertakari horiek, guztiz babesgabe sentitu zirelarik:

³⁰³ 1984ko otsailaren 8an GALEk Angel Gurmindok “Stein” eta Bixente Perurena “Peru” Ipar Euskal Herrian errefuxiatuta zeuden ETako militanteak hil zituen Hendaian.

"We would have in 1969 what was known as the Bogside Riots, and I think they lasted for two weeks, and out of the Bogside, Riots was born Free Derry. There were barricades built. You had the burnings in Belfast where Catholics were getting burnt out of their houses (...) If we thought we were oppressed before that, we had no idea because the Brits did move on big time, and you couldn't move, you couldn't go anywhere, no matter where you looked. And from that, there was nothing but having to rise up" (I-3)

"I went home then (14th August 1969), I heard gunfire, which I never heard before (...) I think it was maybe the RUC who fired on us with a machine gun, a heavy machine gun. I was 14 years old, she was 15, so we were two obvious kids, but they fired (...) There were people burning houses that belonged to your friend and their families, people you knew, and you were just trying to stop them; that's all we were doing" (I-5).

Elkarrizketatu batek (I-6) dio bere kasuan *internmentaren* hasiera izan zela politikoki mugiarazi zuena eta gerora IRAn sartzeko erabakia bultzatu zuen arrazoi nagusietako bat. Halaber, garai horretan zuen gaztetasunak eta bestelako obligazio familiarrik ez izateak erabaki hori erraztu zuela onartzen du:

"That was a massive event (Internment without trial), and for me, that was the turning point. I was at an age when my mother couldn't keep me in the house any longer, but I hadn't settled down. I didn't have any family, no children, no wife... I had no extra obligations, so I was free to make those decisions. I think that has to be also taken into consideration" (I-6).

Beste batek (I-8) dio *Bloody Sunday*ko gertakarien ostean erabaki zuela IRAn sartzea; lan finkoa zeukan eta bizitza proiektu bat ere, baina ikusitako errepresioak bere lehentasunak aldarazi zizkion:

"Yes, it was the Civil Rights Movement that was the core of my mobilisation. There was a civil right march up in Derry, and there were a lot of people shot dead by the British state. I just decided that Sunday night or maybe on Monday... I had a job, I was working in the civil service, and I remember hearing the news before going to work and saying to myself, 'Fuck that! Nothing is going to change; we're going to have to get up and defend ourselves, stop protesting and take a bit of action.' After that, I pursued the IRA" (I-8).

Beste elkarrizketatu baten kasuan 1969ko abuztuaren 14an eta 15ean Belfasten izandako gertakari biolentoek inpaktu berezia izan zuen; bera *Springfield Road*koa izanik (istiluak zentratu ziren zonaldea) eta hamalau urterekin lehenengo pertsona bizi zuen egun haietan gertatutakoa. Izan ere, gehien bat markatu zuena izan zen ikustea bere lagun bat tirokatua hil zela auzoko jendeari laguntzen ari zitzaiolarik.

"We were going from street to street trying to stop these people burning houses. I was crossing Clonard Gardens, and somebody said they were down at the bottom of Waterville Street burning houses, so we went down, and before I got to the corner, I heard shots, very, very close. I looked

around the corner, and I saw a friend of mine, Gerald, with a chair on his head, getting hit by a bullet in the stomach. He dropped the chair and tried to hide in a lamppost, but they shot him twice more. At that moment, I panicked; I didn't know what to do, and I was frightened. The guy was a friend of mine" (I-5).

Horrek, berak aitortzen duen bezala, bere barneko zerbait aldatu zion; inflexio puntu bat izan zen berarentzat.

"I was something else the next morning. I wasn't a child anymore. (...) That next day, I remember going out into the street feeling completely different from the day before. I felt completely different. A different person. And that whole week was like establishing a sort of what your history, what your future was going to be" (I-5).

Beste batzuek, gertakari konkretu batzuek haiengan eragin berezia izan zutela aitortu arren, ez dute lotzen gertakari konkreturik IRAn militatzen hasteko hartu zuten erabakiarekin (I-1, I-2, I-7, I-9). Batek dio gertakari guzti haiek demostratu ziotela protesta baketsuak porrot egiten ari zirela, eta, hortaz, beste bide batzuk inplementatu behar zirela komunitatearen defentsarako (I-9). Antzeko iritzia dauka beste batek gogoratzen duenean bera bizi zen zonaldean *Glenanne gang* talde paramilitar unionistak komunitate nazionalistaren aurka erabilitako biolentziaren aurrean erantzuteko beharra sentitu zuela, hori izanik gerora IRAn sartzeko bere arrazoi eta motibazioetako bat (I-8).

Izan ere, errepresioa izan daiteke erakunde armatu batean sartzeko pertsona batek izan ditzakeen arrazoietako bat (Coser, 1970; Tilly, 1975a; Della Porta, 1995) baina ez du zertan arrazoi bakarra izan behar. Hurrengo atalean elkarrizketatuek borroka armatuari ekiteko izan zituzten motibazioetan zentratuko gara.

IV.1.3 Motibazio ideologikoak, estrategikoak edota emozionalak erakunde armatuan sartzeko?

Nolakoak izan ahal dira pertsona baten motibazioak erakunde armatu batean sartzeko? Ba al dago erakunde armatuetako militanteen perfil argirik? Noraino eragiten dute emozioek erakunde armatu batean sartzeko erabakia hartzeko orduan? Aurrekoak dira atal honetan erantzuten saiatu garen galdera batzuk.

Izan ere, erakunde armatuetako militanteen motibazioak eta perfilak anitzak izan daitezkeela jakin arren, militanteen hiru motibazio nagusi planteatu ditugu: motibazio ideologikoak, motibazio estrategikoak eta motibazio emozionalak. Aipatu kategoriak, ñabardurak ñabardura, Bosik eta Della Portak (2012) IRAko eta *Brigate Rosse*ko militanteen perfilak aztertzeke planteatzen dituztenekin bat datoz. Beraiek hiru profilez hitz egiten dute: perfil ideologikoa, perfil instrumentalista eta perfil solidarioa, horrela definitzen dituztelarik (362):

-**Perfil ideologikoa:** *They perceived their sociopolitical context as open to a potentially revolutionary situation, where particular transformative events worked to confirm and support previous views, up to legitimizing the choice for armed activism.*

- **Perfil instrumentalista:** *They joined the armed groups following their belief that armed activism would lead to concrete results.*

- **Perfil solidarioa:** *For those who followed a solidaristic path resorting to political violence was the result of escalating political conflict (...) Along with their peers, they felt compelled to join armed groups as a means of defending and avenging their own community rather than for more general political reasons.*

Lan honen kasuan, bildutako datuekin perfilak eratu beharrean, zuzenean galdetu genien elkarrizketatuei erakunde armatuan sartzeko izan zituzten motibazio nagusiak ideologikoak, estrategikoak edota emozionalak izan ziren, gai horren inguruko haien gogoeta ezagutzeko. Aurrean dugu elkarrizketatuek esandakoa.

IV.1.3.1 ETAko militante ohiak.

Gehienek ez dute motibazio bakar batekin lotzen beraien militantzia, eta arrazoi eta motibazio ezberdinen arteko nahasketaz hitz egiten dute ETAn sartzeko hartutako erabakia azaltzen dutenean. Batek (E-10) garbi dauka bere kasuan arrazoi ideologikoak izan zirela eragingarrienak:

“La razón principal es ideológica (y hago referencia sobre todo al proceso de 3 años antes de militar en la erakunde). Por ejemplo, en el 73 nos daban cursillos de 7 días, y de esos 7, 6 eran de formación ideológica (historia y cultura vasca, el libro Vasconia de Federico Krutwig, y sólo un día para echar tiros” (E-10).

Beste batek (E-3) lotzen ditu arrazoi ideologikoak eta estrategikoak bere erabakia azaltzeko orduan, arrazoi emozionalak baztertzen dituelarik, nahiz eta onartzen

duen aurretik atxilotua izanak ere nolabaiteko ondorio emozional bat eduki ahal zuela bere kasuan:

“Las razones ideológicas te llevan a las razones estratégicas, es decir; yo tengo unas ideas, yo tengo una ideología, y tienes un fin, que son las razones estratégicas. Y yo creí en un momento que, aunque quizás no iba a ser el medio más directo ni el más rápido, la lucha armada era una de las maneras de llegar a ese fin, conseguir esos derechos que creía que teníamos como pueblo. (...) Las convicciones políticas que yo tenía me llevaron a implicarme al máximo, porque creía que era una de las maneras que nos iban a ayudar a llegar a ese fin. (...) No fue desde luego por razones emocionales, aunque es posible que el plus de la detención también me influyera” (E-3).

Beste lau kasutan, ordea, garrantzi handiagoa ematen zaie arrazoi emozionalei (E-4, E-5, E-6, E-9), beste motatako motibazioen eragina ukatu gabe. Haietako batek (E-4) uste du emozioak direla lehenengo momentu batean eragin handiena izaten duen faktorea, baina gizakiok, izaki arrazional gisa, denborarekin emozio horiei logika bat ematen saiatzen gara; logika politiko bat kasu honetan:

“Nire iritziz emozioetatik hasten zara, bada zerbait emozionala, eta gero hitzak ematen dizkiezu emozio horiei. Nik uste dut erabat emozionala dela, eta gero, gu izaki emozionalak eta gizaki intelektual bezala uste dut denborarekin bakoitzak ibilbide ezberdina duela eta doala guzti hori politizatzen. Gero gorpuzten dituzu zure emozioak, askotan gizakiok bizitzen dugunean zerbait oso boteretsua askotan esaten dugu ez dagoela hitzik azaltzeko hori, eta niretzat politizazio guzti hori da hitzak jartzea emozio guzti horiei. Nire iritzia da oso emozionala dela” (E-4).

Antzeko iritzia plazaratzen du beste elkarrizketatu batek (E-6). Bere kasuan dio hasieran emozioak izan zirela militatzen hasteko faktore nagusia, baina denbora pasa ahala, emozio horiek lasaituz joan zirela formakuntza politikoa jasotzen zuen heinean:

“Agian nahasketa bat izan zen, baina nire kasuan uste dut arrazoi emozionalak izan zirela eragingarriena, ez nuen gehiegirik pentsatu (...) Ni orokorrean oso emozionala naiz, eta nire kasuan pisu gehien izan zuena izan zen hori (...) Formakuntza nahiko garrantzitsua izaten zen. Bai, gero kezkatzen zara, irakurtzen dituzu liburuak... Nik uste dut geroago emozioak apur bat lasaitzen direla” (E-6).

Hain zuzen ere, formazio politikoa izan zen elkarrizketatu batek (E-5) ETAn sartu aurretik igaro zuen fase bat, erakundean sartzeko erabakia hartua zuen arren. Hala ere, arrazoi emozionalak eta estrategikoak ere aipatzen ditu bere kasua azaltzeko; esaten du gaztetatik sinesten zuela borroka armatua biderik eraginkorrena zela independentzia lortzeko, eta aldi berean ETAn bi militanteren heriotzak era berezi batean hunkitu zuela aitortzen du:

“Ni politikan mugitzen hasi nintzenetik, ia hasieratik, nire barnean neukan oso garbi momentu horretan independentziaren alde borrokatzeko bide bakarra edo biderik eraginkorrena zela borroka armatua (...) Niretzat oso inportantea zen formakuntza. Nik nahiko gazetetik esaten nuen lehenengo formatuko nuela nire burua, hau da, ikasiko dut dena, eta dena behin ikasita eta formakuntza osatuta daukadanean egingo dut bestea (...) banuen nire lana, nire pisua... Baina egun batean esnatu nintzen eta esan nuen: “zu ez zara hankamotz, ez zara tontoa, ez zara torpea... eta hain konbentzitura baldin bazaude horrela egin behar dela zure herriaren alde borrokatzeko, zergatik ez duzu egingo? (...) Eta gogoratzen naiz asteburu batean Anuken eta Gurutze Jantziren heriotzak gertatu zirela, eta oso asteburu intentsua izan zen niretzat. Orduan, nik uste dut saihestezina zela. Alde batetik, nahiko heldua nuen erabakia aspaldidanik, eta beste alde batetik arrazoi sentimentalek edo emozionalek ere ziurrenik eragin handia izan zuten nik pauso hori emateko” (E-5).

Arrazoi emozionalak eta ideologikoak nahasten ditu beste batek (E-9). Bere kasuan haurtzarotik zetozkion arrazoi emozionalak aipatzen ditu, baina arrazoi ideologikoen eragina ere handia izan zela esaten du. Izan ere, elkarrizketatu honek dio berarentzat ETAn militatzea mundu mailako iraultzan parte hartzeko bide bat zela; ETako militanteak iraultzaile gisa ikusten zituen, eta hortaz, berak ere iraultzaile haietako bat izan nahi zuen:

“Argi dago nire haurtzaroak ETAn sartzeko arrazoi afektibo-emozionalak eman zizkidala: ETA “gu” ginen, gure komunitatea, gure herria. (...) Era berean, banuen borroka armatuaren irudi mitifikatua, erromantikoa. (...) Mundu Iraultzaren alde ari ginen. Gure aberria ez zen geografia bat, etorkizun ideia bat baizik. Euskal Herria ez zenez errealitate estatal bat, independentzia ez zegoenez gauzatua, hura edozer gauza izan zitekeen: utopia. ETako kideak utopia horren alde ziharduten iraultzaile gisa ikusten nituen, jende purua, garbia, eskuzabala, entregatua, ona, leiala, osoa... Eta nik neuk ere anbizioa nuen halakoa bilakatzeko: iraultzailea” (E-9).

Iraultza egiteko eta iraultzaile gisa bizitzeko ideia izan zen ere beste elkarrizketatu baten (E-7) arrazoietakoa bat ETAn sartzeko. Hala ere, arrazoi estrategikoen eragina ere aipatzen du, ETaren existentzia estatuaren biolentziaren eta independentzia lortzeko aukerarik ez egotearen ondorio bezala ulertzen baitu:

“ETAzalea nintzen. Baina gehien erakartzen ninduen iraultzaile bizimodua zen. Ekintzaile iraultzailearena, gazteago nintzenez hainbeste aipatzen zen praxia. (...) Gaztetatik ezagututakoaren ondorio logiko bat izan zen. Independentzia lortzeko biderik ez zegoen, eta independentistak jarraituak izan gara modu biolentean eta basatian. Horri erantzuteko bide zilegi eta argia iruditu zitzaidan ETak urteetan zehar egindako borroka” (E-7).

Beste elkarrizketatu bik (E-1, E-2), aldiz, ez dute aipatzen arrazoi berezirik ETAn militatzera bultzatu zituenik; beraien militantzia politikoaren garapen logiko gisa ulertzen dute ETAn sartu izana. Biak militante politikoak ziren beraien

herrian ETAn sartu aurretik, eta erakunde armatuan militatzea beraien militantzia politikoaren beste pauso bat bezala ulertu zuten orduan.

“Niretzat erakundearen sartzea izan zen pixka bat kate berdineko hurrengo urratsa (...) nire helburua zen herrian egotea eta eraldatzen saiatu, baina denborak eta batez ere etsaiak markatzen du noiz arte, eta horrela izan zen nire kasua. (...) Niretzat izan zen: erakundearen alde nago, uste dut erakundeak segitu behar duela bere jardunean uste baitut jarduera hori zilegia dela, baina klaro, guay dago esatea baina norbaitek egin behar du. Orduan, niri iritsi zitzaidan momentua erabakitzeke bai ala ez, nire txanda moduan zela ulertu nuen. Hurrengo urratsa bezala ulertu nuen” (E-1).

“Uste dut ez dagoela arrazoi bakar bat, bada bidea jarraitzea (...) Sentitzen nuen zerbait gehiago aportatu behar nuela nik hori konpontzeko. niretzat izan zen bidea jarraitzea eta beste konpromiso bat hartzea (...) Nire kasuan ez zen egon hausmarketa estrategikorik edo, egoerak eraman ninduen” (E-2).

IV.1.3.2 IRAko militante ohiak.

ETAko militante ohien kasuan gertatu bezala, IRAko militante ohien kasu gehienetan ere ez dago motibazio bakar argirik erakundearen militatzera bultzatu zituena. Askok aitortzen dute komunitate nazionalistaren kontrako bazterketak eta errepresioak eragina izan zutela erakunde armatuan sartzeko erabakia hartzeko orduan, baina faktore horrek eragin handiagoa edo txikiagoa izan zuen kasuaren arabera. Batek (I-1), adibidez, aitortzen du errepresioa izan zela bere kasuan eragina izan zuen arrazoietako bat IRAn sartzeko, aldiz, ez du uste emozioak izan zirenik bere erabakiaren parte inportante bat. Halaber, bizi zuen egoeraren aurrean oinarri ideologikozko erabaki arrazionaltzat hartzen du IRAn sartzeko urratsa. Hala ere, uste du beharbada beste pertsona batzuek arrazoi emozionalen ondorioz hartu zutela IRAn sartzeko erabakia, gatazkaren ondorioz senideren bat galdu zutenak, adibidez:

“Maybe that kind of events (the Bloody Sunday and the beginning of the internment) had some influence on me to get involved, but I would say that it was mainly a rational decision rather than emotional (...). In my case, this was an ideological and moral decision because I felt that I had a responsibility. Emotions may have had a part to play, but it was more a rational and moral decision to get involved rather than an emotional reason (...) I think there were people who got involved because of events or for emotional reasons. If someone loses a family member, for example, there might be an incentive to get involved, not necessarily for reasons of revenge but because people may feel they have to do something” (I-1).

Aldiz, beste elkarrizketatu baten kasuan (I-5) motibazio ideologikoen eta motibazio emozionalen eragin antzekoa izan zuten bere erabakian. Berak aitortzen duen moduan, ikusten zuen injustizia izan zen pizgarri handiena IRAn sartzeko. Halaber, elkarrizketatu honek onartzen du hasieran kostatu egin zitzaizkion defentsatik ofentsibarako urratsa onartzea eta ematea, hau da, biolentzia politikoa erabiltzea ikuspuntu ofentsibo batetik:

“Well, I’m not sure. I think it was a mixture of both ideological and emotional. I think this applies to most people too. I think after 1969-1970, different things were happening in different parts of the town, and what struck me more than anything else was the injustice (...) Our reluctance to use violence was pretty strong in us. We were reluctant to use violence against people. One thing was to protect ourselves, no problem with that, but with this sort of a reluctance to attack people, that was something that didn’t come very easily. It was just a thing we didn’t do. But they kept on attacking us, injustice on top of injustice, and then the IRA began to get stronger, and people were looking to the IRA, and the IRA was making statements... Everybody liked what they were saying” (I-5).

Beste batek (I-4), ordea, IRAn sartzeko erabakia hartu zuen garaian (gaztea zenean) oinarri ideologiko handirik ez zeukala aitortzen du, baina bizi zuen egoerak bultzatu zuen “aldaketa”ren alde egiteko:

“I just knew that if a change was on the agenda. I wanted to be part of that change, that I wanted to be part of that progressive change. But as having a clearly thought, ideological position... No, I wouldn’t have had it at that stage” (I-4).

Arrazoi estrategikoei dagokienez, elkarrizketatu batek (I-7) dio berak ulertzen zuela borroka armatua tresna taktiko bat bezala, hots, bizi zuten egoera hori aldatu ahal zuen bide bakar moduan. Halaber, bere kasuan emozioek eragin txikia izan zutela esaten du, baina bai, ordea, alde ideologikoak, hots, borrokaren ikuspuntu idealista bat kolonialismoaren kontrakoa, alegia:

“My view about the armed struggle was that it was of tactical use. Originally, there was no other option; the political dynamic wasn’t there, for example, so the armed struggle was there with the tactic, which at that stage was the only option to achieve your ends. (...) I think the emotional side of it would be the least of the influences, to be honest with you. I think, in my case, it was ideological and idealistic in a sense” (I-7).

Beste bi elkarrizketatuek (I-8, I-9), aldiz, zeharka bada ere, arrazoi emozionalen garrantzia azpimarratzen dute. Izan ere, eskubide zibilen aldeko mobilizazioen aurkako eraso eraginez, eta bereziki *Bloody Sunday*ren ostean, hartu zuten IRAn sartzeko erabakia. Hala ere, ez dute uste akzio-erreakziozko erabaki bat

izan zenik, aldez aurretik ezagutu zituztelako beste esperientzia errepresibo batzuk, baina eskubide zibilen aurkakoak bereziki hunkitu zituen, eta horrek beraien interes indibiduala interes kolektiboaren menpe kokatzera eraman zuen:

“It wouldn't have been strategic reasons, but it wouldn't have been reactionary... What's the option when things are happening? Is doing something about it that makes it reactionary? (...) But when a civil rights march was shot by the British Army, by the British paratroopers... And they had been massive killings prior to that, which didn't have the same effect on me! They shot 8 or 9 men dead in the New Lodge Road, in Ballymurphy... But there was something about that civil rights march very reminiscent of... I don't know” (I-8)

“It was the way that the civil rights marchers were being treated. If the peaceful protest was being met with attacks from those meant to uphold the law, then it seemed pointless to continue down that road. The idea that you were fighting back, literally and metaphorically, that you were going to change the future for you children, grandchildren meant more than the possible outcome for yourself” (I-9).

Horrez gain, haietako baten kasuan (I-9), behintzat, IRAn sartzea ez zen batbateko erabaki bat izan; hiru hilabetez egon zen sartuko zen ala ez pentsatzen. Azkenean, nahiz eta ezkondata zegoen eta neurri batean bizitza bideratuta zeukan, IRAko militante bihurtzea erabaki zuen

Ikusten dugunez, motibazio ezberdinak izan zituzten elkarrizketatuek borroka armatuari ekiteko; batzuek arrazoi emozionalak izan zituzten, beste batzuk estrategikoak edota ideologikoak, eta kasu askotan motibazio mota ezberdinen arteko nahasketa bat izan zuten. Motibazio horiek, baina, erakunde armatuan sartu aurretikoak izan ziren, hots, borroka armatua erabiltzera bultzatu zituztenak. Hala ere, behin erakunde armatuko militante izanda, denbora pasa ahala, baliteke borroka armatuaren inguruko iritzia aldatzea arrazoi ezberdinengatik. Arrazoi horietako bat tortura pairatzea izan daiteke, zeren beste pertsona batzuek pairatutako errepresioak elkartasunezko sentimendu bat sorbaitezake, baina norberaren azalean pairatzeak bestelako sentimenduak sor ditzake ere. Hurrengo puntuan tortura pairatzeak elkarrizketatuengan izan zuen eraginaz arituko gara.

IV.1.4 Torturaren eragina borroka armatuarekiko atxikimendurako.

Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsalaren³⁰⁴ 5. artikuluan eta *Eskubide Zibil eta Politikoen Nazioarteko Itunaren*³⁰⁵ 7. artikuluan jasotakoaren arabera, ezin da torturarik egin, ezta tratu edo zigor krudel, anker edo apalesgarririk ezarri inoren aurka. 1976ko irailaren 26an Espainiar Estatuak Eskubide Zibil eta Politikoen Nazioarteko Ituna sinatu zuen, 1977ko apirilaren 30eko BOEn argitaratu zuelarik³⁰⁶. Erresuma Batuak 1968ko irailaren 16an sinatu zuen, 1976ko maiatzaren 20an berretsi zuelarik. Bestalde, Espainiar Estatuak eta Erresuma Batuak 1985ean sinatu zuten 1987an indarrean sartu zen *Torturaren eta bestelako tratu edo zigor krudel, anker edo apalesgarrien aurkako Konbentzioaren Hautazko Protokoloa*, zeinek horrela definitzen baitu “tortura” bere 1. Artikuluan:

“Konbentzio honen ondoretarako, «tortura» terminotzat ulertuko da pertsona bati begira gauzaten den egintza oro, hala nahita min edo sufrimendu larriak, fisikoak nahiz mentalak eragiten dizkiona, horren helburua dela berarengandik edo hirugarren batengandik informazioa edo aitortpenen bat lortzea, gauzatu duen edo ustez gauzatu duen egintza batengandik zigortzea, edo pertsona hori edota beste batzuk ikaratzeara edo derrigortzea, edota edozein bereizkeria-motatan oinarritutako arrazoi batengatik, betiere, min edo sufrimendu horiek eragiten baditu funtzionario publiko batek nahiz funtzio publikoak gauzaten dituen pertsona batek, edo halakoek bultzatuta edo halakoek baimenarekin edo oniritziarekin jarduten dutenek. Ez dira tortura gisa hartuko zehapen legitimoen ondoriozko min edo sufrimenduak, edo zehapen horiei datxekizienak nahiz zehapen horiei begira intzidentalak direnak”³⁰⁷.

Baliteke pentsatzea tortura edo tratu txarrak jasotzeak ondorio larriak sor ditzakeela pairatzen dituzten pertsonengan. Sor dakizkiekeen ondorio psikologikoez gain, halako esperientzia bat bizi izateak ondorio emozional gogorrek ekar diezazkieke torturatuak izan diren pertsonen. Horrela, torturatuak izan ondoren pertsona horiek beldurra, amorrua, gorrotoa edota mendeku-grina bezalako emozioak izan ditzakete. Hortaz, jakin nahi genuen torturak nolako eragina izan zuen gure elkarrizketatuen kasuan. Horretarako, torturatuak izan

³⁰⁴ <https://dudh.es/giza-eskubideen-aldarrikapen-unibertsala/>

³⁰⁵ http://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/tratados_internacionales/eu_tratados/adjuntos/pr_otoc_facult_pacto_internac_dchos_civiles_y_politicos_eu.pdf

³⁰⁶ <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1977-10733>.

³⁰⁷ http://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/tratados_internacionales/eu_tratados/adjuntos/cv_nv_contra_tortura_y_otros_tratos_o_penas_crueles_eu.pdf.

zirela salatu zutenei galdetu diegu ea bizipen horrek indartu edo aldatu egin zuen aldez aurretik biolentzia politikoaren erabileraren inguruan egina zuten hausnarketa. Halaber, torturak salatu ez zituztenei ea aurrekoa gertatzea posiblea dela uste duten galdetu diegu. Aurrean dugu elkarrizketatuen gogoeta gai horren inguruan.

IV.1.4.1 ETAko militante ohiak.

1960-2014 urteen artean, gutxienez, 3415 EAeko biztanlek tortura pairatu zuten Espainiar Estatuaren indar polizialen eskutik. Haietako batzuek behin baino gehiagotan jaso zituen torturak. Orotara, 4113 kasu detektatu zituen 2017an publiko egin zen Eusko Jaurlaritzak UPV/EHUko Kriminologiaren Euskal Institutuari eskatutako ikerketa batek³⁰⁸. Hala ere, 1978ra bitarteko kasuak detektatutakoak (1081) baino askoz ere gehiago izan zireneko susmoa zutela adierazi zuten ikerketaren egileek (Etxeberria; Martín Beristain & Pego, 2017: 350). Halaber, ikerketa horretan gogoratzen dute badaudela Espainiako Auzitegi Gorenak 1979-1992 urteen artean emandako 20 epai tortura kasuak berretsi zituztenak, eta baita Giza Eskubideen Estrasburgoko Epaitegiak 2002-2011

³⁰⁸ Ikerketa honetarako 4225 espediente pertsonal eratu zen. Haietatik, 386 ikerketatik kanpo geratu ziren arrazoi ezberdinengatik: 292 NFE erkidegoari zegozkiolako; 26 beste erkidego batzuei zegozkielako; 31 salatutako gertaerak torturaren edo tratu txarren delituarekin harremanik ez izateagatik; 2 errepresaliei beldurragatik; 8 egiletza argi ez zegoelako; eta 27 beste arrazoi batzuegatik. Ikerketa horren ondorioak biltzen dituen txostena (Etxeberria; Martín Beristain & Pego, 2017) <https://goo.gl/QXsCrd> estekan kontsulta daiteke. Bestalde, 2016ko ekainean UPV/EHUko Kriminologiaren Euskal Institutuak antolatutako "Verdad y reconocimiento para las víctimas de tortura, tratos inhumanos y degradantes" udako ikastaroan Euskal Memoria Fundazioak parte hartu zuen gonbidatu bezala. Bertan, aipatutako fundazioko kideek beste datu batzuk eman zituzten; fundazioaren behin behineko datuen arabera, 1947-2014 urteen artean 4207 euskal herritarrek jaso zituzten torturak, 5022 kasu detektatu zituztelarik. Datu zehatzak eta ikastaro horretan emandako hitzaldiaren transkripzioa <https://goo.gl/Ehttg6> estekan kontsulta daitezke.

urteen artean emandako beste 7 epai ere³⁰⁹, zeinetan Espainiar Estatua kondenatzen baitzuten tortura saihestu ez izanagatik.

Torturak eragindako eragileei dagokienez, ikerketa honek hurrengo datuak aurkezten ditu: 1792 kasu egozten dizkio Guardia Zibilari, 1796 kasu Polizia Nazionalari, 336 kasu Ertzaintzari, 21 kasu espetxeetako funtzionarioei, 9 kasu Udaltzaingoari, 89 kasu beste indar batzuei, eta 96 kasutan zalantzak agertzen dituzte egilea zehazteko (Ibid: 154).

Goian aipatutako datuak kontuan hartuta elkarrizketatuei galdetu diegu ea bai atxiloteta-unean, polizia-etxean edota kartzelan pasatako denboran torturak edo tratu txarrak jaso zituzten. Haietatik seik diote behin bakarrik izan direla atxilotuak ETako militanteak izateagatik eta egonaldi bakarra pasa dutela kartzelan (E-1, E-2, E-5, E-6, E-7, E-8); bi behin baino gehiagotan izan dira atxilotuak baina egonaldi bakarra egin dute kartzelan (E-3, E-4); eta beste bi (E-9, E-10) birritan izan dira atxilotuak eta bina egonaldi egin dute kartzelan.

Torturaz edota tratu txarrez galdetzean, atxiloteta, inkomunikazio-epealdia eta kartzelan pasatako denbora bereizten dituzte. Izan ere, Frantziar Estatuan atxilotutakoak (E-1, E-2, E-3, E-4, E-7, E-8, E-9, E-10)³¹⁰ atxiloteta-unea bortitza izan zela aitortu arren, polizia-etxean igarotako egunetan jasotako tratua “egokia” izan zela adierazten dute, tratu txarrak edota torturarik jaso ez zutela

³⁰⁹ Ikerketaren txostenean 7 epai aipatzen dira, 2017ko abenduan argitaratu zela eta. Hala ere, 2018ko urtarrilean, Giza Eskubideen Estrasburgoko Epaitegiak beste bi zigor-epai eman zituen Espainiar Estatuaren aurka; 2008an atxilotuak izan ziren Igor Portuk eta Martin Sarasolak jasandako torturengatik, eta, hortaz, Giza Eskubideen Europako Hitzarmenaren 3. artikulua ez betetzeagatik. Halaber, 2007an Guardia Zibilak atxilotutako Gorka Lupiañezek ere torturak jaso zituela adierazi zuen Nazio Batuen Elkartearen Giza Eskubideen Batzordeak 2019ko maiatzean. Era berean, 2021eko otsailean, Estrasburgoko Auzitegiak berriro zigortu zuen Espainiako Estatua, 2011n Guardia Zibilak Ekin antolakundearen aurka egindako operazio baten harira Iñigo Gonzálezek jarritako tortura salaketak behar bezala ez ikertzeagatik.

³¹⁰ E-3, E-9 eta E-10 elkarrizketatuak atxilotuak izan ziren bai Espainiar Estatuan baita Frantziar Estatuan ere.

argi utziz. Hala ere, batzuen erantzuna ezberdina da kartzelan jasotako tratuari dagokionez. Batek (E-1), adibidez, bera egon zen moduluan bost presok beren buruaz beste egin zutela gogoratzen du, eta beste batek (E-9) dio kartzelan halako egoerak naturalizatu egiten direla:

“Nik esango nuke hala ere bai izan ditudala tratu txarrak kartzelan nengoenean nahiko konstanteak izan zirenak (...) Polizia-etxean ez ninduten ukitu, baina espetxean bai. Beraien aldetik probokazioak eta irainak eguneroko kontua izaten ziren (...) Ohitzen zara horrenbeste astakeria ikustera kartzelan... nire moduluan adibidez bost neska suizidatu ziren” (E-1)

“Kartzelan orotariko egoerak ezagutu ditut. Zazpi urtez egon naiz ondorengo erregimenarekin: 20 orduz ziegan egunero, bakar-bakarrik (...) Orobat, uste dut kartzela tortura “zuria” dela, gizakia bakardadera behartzen duelako, bere ingurune sozial-afektiboaz ebakiz... Kartzelak egiten dio gizakiari gizaki batek bere txakurrari egingo ez liokeena. Guzti hori ez da sartzen “tratu txarren” kategorian, kartzela “naturalizatu” egin delako” (E-9).

Aldiz, Espainiar Estatuan atxilotuak izan zirenen kasu guztietan tratu txarrak edota torturak salatzen dituzte, bai Polizia Nazionalaren eta Guardia Zibilaren aldetik (E-3, E-10) eta baita Ertzaintzaren aldetik ere (E-5, E-6, E-9), tortura fisikoak zein psikologikoak salatzen dituztelarik:

“En la segunda detención el trato fue muy violento, tanto en la detención como en el viaje a comisaria. Fui torturado por la Policía Nacional, no me aplicaron bolsa ni electrodos, fueron golpes, hacer ejercicio hasta la extenuación, escupir en el suelo y chupar el suelo, amenazas... Fue duro” (E-3).

“Ni Ertzaintzak atxilotu ninduen. Arkauten egon nintzen, eta tratu txarrak jaso nituen, bai fisikoak eta baita bestelakoak ere. Lau egun egon nintzen polizia-etxean, gero Auzitegi Nazionaleko epailearen aurrean salatu nuen, esan zidan que vaya con Dios” (E-5).

“Tortura psikologikoak jaso nituen. Ni momentuan ez nintzen konturatu, baina gerora konturatzen zara tortura mota bat dela hori ere” (E-6).

“1997an tratu txarrak jasan nituen Ertzaintzaren eskutik: legez kanpoko galdeketak, oihuak, irainak, lo egitea galaraztea, musika gorgarria entzunaraztea etengabe... lau egunez luzatu ziren tratu txarrak” (E-9).

“Si. Sufrí torturas en el 79, pasé 10 días en la comandancia de la Policía Nacional. También sufrí torturas la segunda vez, en la entrega a España pasé tres días en Madrid en manos de la Guardia Civil” (E-10).

Tortura eta tratu txarrak jasotzeak biolentzia politikoaren erabilpenaren inguruko hausnarketan eduki dezakeen eraginaz galdetuta, iritzi ezberdinak aurkitzen ditugu. Batzuek (E-5, E-6, E-9, E-10), nahiz eta torturak eta tratu txarrak

jasan zituztela adierazi, uste dute bizipen horrek lehendik borroka armatuaz egina zuten hausnarketa ez zuela gehiegi aldatu, atxilotuak izanez gero hori etorriko zitzaiela bazekiten eta:

“Nik banekien hori pasako nuela momentu batean edo beste batean (...) baina egia da zuk bizitzea, nola ez, indartzen duela lehen zeneukan ideia” (E-5).

“Nire ustez indartuta atera nintzen horretatik” (E-6).

“Esperientzia horrek indartu egin du nire ustea ezen biolentzia estatuaren eta boterearen natura funtsezkoenean dagoen. Borroka armatua boterearen biolentziari aurrez aurre begiratzeko deliberoa baino ez da” (E-9).

“No. Ya sabes de antemano que si eres detenido te van a torturar” (E-10).

Torturak jaso zituen beste batek (E-5), aldiz, onartzen du bizipen horrek eragin emozionala eduki zuela bere kasuan, baina ez ziola, ordea, aldez aurretik borroka armatuaz zuen ideia aldarazi:

“Después de ser torturado tienes ese sentimiento de rabia y de odio hacia ellos, te hacen pasar por un infierno. Eso se suma, no es que por eso vayas a hacer una cosa ni otra, pero está claro que es un plus (...) No me hizo ser ni más independentista ni creer más en el socialismo ni tampoco me hizo creer que la lucha armada era más necesaria que antes de haber pasado por ahí, pero ese sentimiento de venganza, de ajustar cuentas, está ahí” (E-5).

Polizia-etxean inkomunikatuta egondako egunetan tratatu txarrik jasan behar ez zuten artean iritzi ezberdinak daude torturaren eraginaren inguruan. Batzuek ez dute uste torturatua izateak alda lezakeela aldez aurretik borroka armatuaren erabileraz eginiko hausnarketa (E-1, E-2, E-7, E-8):

“Ez dut uste. Nik uste dut helduak garelako eta badakigulako zer egiten ari garen eta etsaia nor den eta zein den bere tresna, hau da, tortura (...) Uste dut mendekua ez dela egon gure jardunean, orokorrean behintzat, eta etorkizunari begira ere uste dut mendeku grinarekin bizi izatea kaltegarria dela. Ezin gara bizi gorrotoaren pentsaeran” (E-2).

Beste batek (E-4), ordea, nahiz eta bere kasuan inkomunikazio denboraldian tratatu txarrik ez jaso, bai uste du torturak era ezberdinetako ondorioak izan ditzakeela sufritzen duen pertsonaren baitako emozioetan eta hortik aurrerako bere arrazionaltasun indibidualean:

“Nik uste dut baietz. Zure larruan halako zauri bat zabaltzen dutenean nik uste dut gertatu daitekeela hori edo gerta daitekeela ere guztiz kontrakoa, hau da, guztiz desbinkulatzea guztiarekin. Baina bai, uste dut holako biolentzia bat zure azalean pairatzeak norberaren subjektibitatean,

ikuspegieta, emozioeta eta abarretan izan behar duela egundoko eragina. Baina pertsonalki ez dakit, ezin dut jakin” (E-4).

Elkarrizketatuek, beraz, oro har, ez dute uste torturak eragin handirik daukanik norberak biolentzia politikoaren erabileraren inguruan egindako hausnarketa pertsonalean. Alegia, nahiz eta torturak pertsona batengan izan ditzakeen ondorioak ez ukatu, ez dute pentsatzen haren ondorioz sor litekeen mendekugrinak eraldatzen dituenik aldeztatik erakunde armatu batean militatzea erabaki duen pertsona baten arrazoiak eta motibazioak. Aldiz, halako esperientzia batek, salbuespenak salbuespen, motibazio horiek indartu egiten dituela uste dute.

IV.1.4.2 IRAko militante ohiak.

1971n (*internment*³¹¹ martxan jarri zen urtean) Irlandako Errepublikak Erresuma Batuaren kontrako salaketa jarri zuen Europako Batzordean eta Estrasburgoko Epaitegian poliziak eta armadak Ipar Irlandako biztanleak torturatu zituelakoan. Konkretuki, salaketa horrek 14 pertsonen kasuei egiten zien erreferentzia, eta armadak zein poliziak atxilotuen galdeketetan erabili omen zituen bost teknika aipatzen zituen: lo-gabetzea, janari eta edari-gabetzea, atxilotuen aurpegia

³¹¹ *Internment* 1971ko abuztutik 1975eko abendura arte Ipar Irlandan indarrean egon zen atxilotze-politika izan zen (hamarkada batzuk lehenago *internment* erabilia izan zen IRAren aurka. Izan ere, 1922an sinatu zen *Special Power Act* arauen multzoan aurreikusten zen berau aurrera eramateko aukera). *Internment*aren bidez armadak edo poliziak atxilotu eta kartzelaratu ahal zuen jendea epaiketarik izan gabe, eta atxilotuaren epealdia zazpi egunetara luzatu ahal zen. 1971ko abuztuaren 9tik 12ra bitarte Britainia Handiko armadak eta Ipar Irlandako poliziak “Demetrius” operazioa aurrera eraman zuten. Operazio horren helburua NICRArekin, IRArekin eta mugimendu errepublikarrekin lotura omen zuten 450 pertsona atxilotzea zen. Azkenik 343 pertsona izan ziren atxilotuak operazio horretan. Aldi berean, 24 pertsona hil zen operazio horretan (IRAko bi militante, bi soldadu britainiar eta 20 zibil); haietatik 17 tiroz hil zituen armadak (11 Belfasteko *Ballymurphy* zonaldean). Atxilotuen artean 100 pertsona aske geratu ziren, gainontzekoak kartzelaratuak izan ziren epaiketarik gabe (iturria: BBC, <https://goo.gl/nBiVg8>). *Internment* indarrean egon zen urteetan (1971-1975) 1,981 pertsona izan ziren atxilotuak, haietatik 1,874 irlandar nazionalistak izan ziren, eta 107 lealista britainiarrek (iturria: CAIN web service, <https://goo.gl/sEg13S>). Gehiago sakontzeko ikusi McGuffin, 1973. Aurreko liburuaren atal batzuk eskuragarri daude CAIN artxibo digitalean, <https://goo.gl/nn9ui9>).

estaltzea, denbora luzez posizio behartuetan hormaren kontra jartzea atxilotuak eta denbora luzez zarata handia eragitea atxilotuei (Lauterpacht & Greenwood, 1980: 198). 1976an idatzitako txosten batean Europako Batzordeak torturatzat jo zituen aipaturiko bost teknika horiek³¹², baina urte bat geroago Estrasburgoko Epaitegiak teknika horiek ankerrak eta umiliagarriak zirela onartu bazuen ere, ez zituen, ordea, torturatzat hartu³¹³. 2014an garai hartako dokumentu batzuen desklasifikazioaren ostean³¹⁴, Irlandako Gobernuak kasuaren berrikusketa eskatu zuen, baina 2018an Estrasburgoko Epaitegiak berrikusketa hori ukatu zuen³¹⁵. Aipatutako dokumentuen artean Britainia Handiko orduko barne Ministroa (*Home Secretary*) zen Merlyn Reesek eta orduko Lehen Ministroa zen James Callagharek elkarri bidalitako gutun batzuk omen daude. Gutun haietan, Reesek onartzen du 1971-72 urteetan Ipar Irlandan tortura erabiltzeko erabakia Britainia Handiko ministroek hartutako erabaki politiko bat izan zela:

"If at any time methods of torture are used in Northern Ireland contrary to the view of the government of the day, I would agree that individual policemen or soldiers should be prosecuted or disciplined; but in the particular circumstances of 1971/72, a political decision was taken" (Merlyn Rees, 1977an idatzitako gutun batean. Iturria: BBC, <https://goo.gl/SbHBKy>).

Aurrekoa kontuan hartuta, eta jakinda elkarrizketatu guztiek kartzelaldia pasa zutela, jakin nahi genuen ea atxiloketa-unean, polizia-etxean edota kartzelan pasatako denboran torturak edo tratu txarrak jaso zituzten.

Elkarrizketatuen artean, lauk (I-1, I-2, I-4, I-5) egonaldi bana egin dute kartzelan, baina behin baino gehiagotan izan dira atxilotuak, batez ere 70 hamarkadan poliziak eta armada britainiarrak martxan jarri zuten "screening" politikaren ondorioz, zeinen bidez pertsona asko atxilotuak izan ziren Ipar Irlandan ordu

³¹² Ikusi Europako Batzordearen txostena: <https://goo.gl/MQv7di> (kontsulta: 2018-8-5).

³¹³ Ikusi Estrasburgoko Epaitegiak emandako epaia: <https://goo.gl/weVgnk> (kontsulta: 2018-8-5).

³¹⁴ RTÉk, Irlandako telebista publikoak, kasu horren inguruko dokumental bat ekoiztu zuen 2014an. Dokumental hori eskuragarri dago hurrengo estekan: <https://goo.gl/cqnaJD> (kontsulta: 2018-8-6).

³¹⁵ Ikusi Estrasburgoko Epaitegiak kasuaren berrikusketaren aurka emandako epaia: <https://goo.gl/8vZLWB> (kontsulta: 2018-8-5).

batzuez IRArekin lotura zutelakoan, gehienak aske geratu zirelarik. Beste elkarrizketatu guztiak behin izan dira atxilotuak eta egonaldi bana egin dute kartzelan.

Torturei eta tratu txarrei dagokienez, elkarrizketatu bakar batek (I-4) esaten du ez zuela tratu txarrik pairatu atxilotua izan zenean ezta kartzelan pasatako denboraldian ere. Bera 1972ko maiatza eta 1976ko martxoa bitarte atxilotua izan zen, eta, gogoratzen duenez, epealdi horretan IRArekiko harremana izategatik atxilotuak izan zirenek preso politikoaren statusa izaten zuten (“Special Category Status”), eta horrek, neuri batean bada ere, torturak eta tratu txarrak pairatzeko probabilitatea murrizten zuen bere ustez.

Gainontzeko elkarrizketatu guztiek atxiloketa-unean, inkomunikazioan edota kartzelan bertan tratu txarrak eta torturak pairatu izana salatzen dute. Behin baino gehiagotan eta garai ezberdinetan atxilotua eta kartzelaratua izan zen elkarrizketatu batek (I-1) gogoeta ezberdinak egiten ditu bere esperientziez. Hasteko, bere azken atxiloketa 90 hamarkadan izan zen, eta aldi horretan tratu txarrik pairatu ez zuela esaten du. Aldiz, 70 hamarkadan atxilotua izan zenean tratu txarrak eta torturak pairatu zituela dio. Halaber, bere ustetan ezberdina izaten zen armada britainiarrak edo RUCek (Ipar Irlandako polizia) burutzen bazuen atxiloketa; RUCen kasuan inkomunikazio epealdia luzeagoa izaten zen (zazpi egunetara iritsi ahal zen) eta jasotako tratua txarragoa izaten zen bere ustez. Tortura fisikoak eta psikologikoak salatu zituen, azken horiek txarrenak izan zirela aitortzen du. Halaber, garai hartan kartzelan pasatako denboran kartzelarien aldetik ere tratu txarrak jaso zituela salatzen du:

“The worse thing was whenever you were handed over to the RUC, which was the police force, and you were brought to the interrogation centre. They specialised in torture, and at that time, they could keep you up to seven days, and that gave them a lot of time to work on you. That was the worst. The British army would have punched you, made you stand against walls, But the RUC... That was definitely torture, what they did to you. It was physical, psychological as well because the whole thing about the torture is psychological generally speaking because they make you suffer in pain, but then they stop, and there's your opportunity to avoid the pain, which is a psychological thing” (I-1).

Beste elkarrizketatu bik (I-5, I-6) RUCek erabilitako bortizkeria aipatzen dute era berezi batean. Konkretuki, Castlereagh (Belfast) eta Ballymenako polizia-etxeetan jasotako tratua gogoratzen dute: kolpeak, plastikozko poltsa bat aurpegian jartzea arnasa galaraziz, mehatxuak eta bestelako esperientziak aipatzen dituzte:

“I was tortured before I went to prison on a couple of occasions. I was tortured in Castlereagh and in the barracks in Ballymena as well. It wasn't awful bad torture, but yeah... Well, I remember one of them burnt me with a cigarette, which was awful. They would've kicked you on the ground, hit you in the head, and that kind of stuff. In Ballymena, they kept me in a locker, and they were coming along with their batons and banging there” (I-5).

“When I was arrested and captured, I was then handed over into RUC custody, and I was taken to what at the time was the RUC torture centre Castlereagh (...) The commonest tactic used was to bring three or four large, big, strong policemen and then what they'd have done was to hold your elbow... It might not seem to be a lot, but the room was incredibly warm, and since we were deprived of liquids, and before long, the pressure was put constantly on the wrist, it felt almost similar to an electro-shock. The tactic was designed not to leave marks, but it was incredibly painful, to such an extent that after a number of days, I just went unconscious. I still was refusing to cooperate, so as a last effort to make me talk, they held me on the ground and put a plastic bag on my head so I couldn't breathe. That was terrible” (I-6).

Beste elkarrizketatu batek ere atxilotua izan zenean ez ezik, kartzelan pastako denboran ere tratu txarrak pairatu zituela salatzen du (I-7). Hala ere, esperientzia gogorra izan zela baieztatu arren, 70 eta 80 hamarkadan atxilotuek jasan behar izaten zuten tratua askoz ere txarragoa izaten zela esaten du, emakumeen kasuan bereziki. Hain zuzen ere, elkarrizketatu genituen hiru emakumeek (I-2, I-3, I-9) esperientzia gogorrek kontatzen dituzte, batez ere espetxean pasatako denboraz. Batek dio atxiloketan jasotako tratua “ohikoa” izan zela bere kasuan, hau da, kolpeak jaso zituela, ez ziotela lo egiten utzi, eta abar (I-2). Kartzelan pasatako denboraz esaten du beste emakume bakar batekin egon zela gizonen kartzela batean eta miaketa ugari izaten zituztela egunero, gizonen aurrean bilustu behar zutelarik. Antzeko tratua salatzen dute gainontzeko bi emakumeek (I-3, I-9). Haietako batek kontatzen du kartzelan zegoelarik parte hartu zuela “no-wash³¹⁶”

³¹⁶ 1980-81 bitarte Armagh espetxean zeuden preso errepublikarrek (emakumeek) estatus politikoa eskatzeko egin zuten protesta bat izan zen, zeinetan higiene pertsonalari uko egin baitzioten, urte batzuk lehenago Long Kesh kartzelan zeuden preso errepublikarrek (gizonek) egin zuten antzekoa. “No-wash” protestaren inguruan gehiago sakontzeko ikusi Loughran, 1986.

protestan, eta horren ostean kartzelariak ziegak garbitzeko erabilitako produktua oso gogorra zenez (behien ukuiluak garbitzeko produktu bera omen zen) osasun ondorio larriak eragin zizkiela preso batzuei:

“When the commander washed the cells, what they used was a detergent, a chemical that was used when they washed out cows’ shit, and when they’d have washed it out, the cows wouldn’t have been put back in for a week, the cattle couldn’t have been put back in for a week because of the fumes. So, they were using that to wash out our cells in the morning, and we were in that night. There were 32 women in protest, and I think 10 of them had already died from cancer. We have done an interview, and it has passed the third stage onto Europe, and all we want to do is make the Brits admit that they shouldn’t have had us in those cells the way that they did” (I-3).

Oro har, elkarrizketatuek ez dute uste esperientzia horretatik pasa izanak aldatu egin zuenik borroka armatuaren erabileraren inguruan lehendik egina zuten hausnarketa. Amorrua neurri batean bai, baina mendeku-grinarik ez; hori da batzuek aitortzen dutena. Batek dio esperientzia hori bizitzeak indartu zuela lehendik pentsatzen zuena, eta egotekotan zerbait era bereziko amorrua sortarazi ziona gose grebalarien heriotza izan zela (I-1). Baten ustez (I-5) mendeku-grinak gizatasuna kentzen dio pertsona bati; berak aitortzen duen moduan, Irlandako independentziaren aldeko borrokalari bat izanik soldadu britainiarren gizatasuna ez zuen ukatzen, bere ustetan moralitatea galduz gero kriminal bat bihurtuko baitzen:

“Revenge was never part of my make-up at all. It was simply a war for independence from Britain, and we were combatants, so I felt it that way. I always thought that the feeling of revenge would have made me wrong, weaker, because revenge is not a reason for anything. (...) I always thought of a soldier on the street as a human being and that what I was doing was fundamentally wrong, but I was prepared to do it, wrong and all as it was (...) If you lose the moral standard you become a criminal, so no, revenge was never part of me” (I-5).

Hain zuen ere, beste elkarrizketatu bik onartzen dute torturak pairatu zituzten garaian amorrua sentitu zutela hasieran, baina denbora pasa ahala amorru hori arrazionalizatu zutela berau desagerrarazteko (I-2, I-6). Baten ustez (I-2) tortura erabiltzen duen pertsona batek bere gizatasuna galtzen du, eta uste du torturatua izateak indartu egin zituela lehendik zituen ideiak:

“Yes, I was personally living in anger after all those strip searches, but it was angry at the individuals who allowed themselves in a job to treat another human being, regardless of what we have done, our punishment was jail, and they wanted to continue on with those punishments, so they were dehumanizing themselves. (...), but I never had this ‘Let’s get out and revenge what

happened to us!' We went to jail as politically motivated individuals who were fighting against the injustice of the British state, and that's what we wanted to change" (I-2).

Besteak, aldiz, tortura pairatu eta hurrengo hilabeteetan mendeku-grina sentitu zuela onartzen du, baina denborarekin sentimendu hori arrazionalizatu zuela bere torturatzailleak estatuaren parte bat gisa kontsideratzearen ondorioz, eta, hortaz, bere ikuspuntuak pertsonala baino politikoa izan behar zuela ulertuta:

"Well, in the first weeks or months, maybe even a year after that, there's a feeling or desire for revenge, but bit by bit, in my case and my personal views, the desire, need or feeling for revenge changed from personalising the interrogators and the torturers to see it as a function of the state. So my rationalisation was that the torturers, while are wisely despicable people, they were simply functionaries of the state. I think the point is to think that –this is how I eventually changed from thinking about it– it's not a personal issue but a political issue" (I-6).

Torturatua izatearen esperientzia eremu pertsonaletik baino eremu politikotik hausnartu zuten beste elkarrizketatu batzuek ere (I-3, I-7, I-8, I-9). Horrela, denek esaten dute tortura pairatzeak ez zuela aldatu borroka armatuaren erabileraren inguruan zuten iritzia; alde batetik, IRAn sartu zirenean bazekitelako atxilotuak izanez gero ziurrenik torturatuak izango zirela, eta bestalde, borroka armatuari funtzio taktiko bat ematen ziotelako.

Atal honetan elkarrizketatuek borroka armatua erabiltzeko izan zituzten arrazoiak eta motibazioak aipatu ditugu. Ikusi dugunez, motibazio ezberdinak aurki daitezke haien artean, kasu batzuetan alderdi emozionalak eragin handiagoa izanik beste kasu batzuetan baino. Torturari dagokionez, oro har ez dute uste hura pairatzeak aldatu zuenik lehendik borroka armatuaren inguruan egina zuten gogoeta.

Hurrengo puntuan elkarrizketatuek ETA zein IRA erakundeen jarduera armatuaren amaieraren inguruan eta gaur egun borroka armatuaren eraginkortasunaz egiten duten gogoetaz arituko gara.

IV.2 Borroka armatuaren inguruko iritziak eta jarrerak.

Atzera begirako gogoetek hausnarketa sakonagoak lortzeko balio izaten dute. Izan ere, baliteke momenturen batean akats edo porrot moduan baloratzen den zerbait asmatze edo garaipen gisa baloratzea behin denbora pasa dela, norberaren perspektiba eta gertakariak baloratzeko neurgailuak aldakorrek izan baitaitezke. Biolentzia politikoaren erabilpenaren inguruko gogoetarekin gauza bera gerta daitekeela uste dugu, eta hori aztertu nahi izan dugu atal honetan. Horregatik, ETAREN zein IRAREN jarduera armatuaren amaieraz galdetu diegu elkarrizketatuei. Konkretuki, jarduera armatuaren amaiera gertatu zen garaian izan zituzten emozioez eta egin zuten hausnarketa politikoaz galdetu diegu. Horrez gain, jarduera armatuaren amaiera ekarri zuen prozesuaren inguruan zer aldatuko luketen, eta egungo perspektibatik borroka armatuaren inguruko hausnarketa ezberdina egiten duten lehen egiten zutenarekin alderatuta jakin nahi genuen. Aurrean dugu gai horien inguruan jasotakoa.

IV.2.1 Borroka armatuaren amaierak eragindako emozioak.

Zeintzuk izan ziren elkarrizketatuek izan zituzten emozioak ETAREN zein IRAREN jarduera armatuaren amaiera iragarri zenean? Poza? Tristura? Emozio ezberdinen arteko nahasketa bat? Horixe jakin nahi genuen, eta horregatik 2011ko urrian ETAK bere jarduera armatua amaitutzat eman zueneko momentuan izandako emozioez galdetu diegu ETAKO militante ohiei. Halaber, 1998ko apirilean Ostiral Santuko Akordioak sinatu zireneko momentuaz galdetu diegu IRAKO militante ohiei. Aurrean dugu erantzundakoa.

IV.2.1.1 ETAKO militante ohiak.

2011ko urriaren 20an ETAK bere jarduera armatua behin betiko bukatzen zuela iragarri zuenean elkarrizketatu gehienak (E-1, E-2, E-4, E-5, E-7, E-8, E-9, E-10)

kartzelan aurkitzen ziren. Egoera horretan egonda, albisteak inpaktu berezia izan zuen haiengan, beraiek onartzen duten moduan, gehienek jarduera armatuaren amaiera etorriko zela alde aurretik bazekiten arren. Albisteak sortarazi zizkien emozioei dagokienez, elkarrizketatu gehienek emozio ezberdinen arteko nahaste batez hitz egiten dute. Batzuek umezurtz sentazioa izan zutela aipatzen dute (E-1, E-5, E-6, E-9), beste batzuek nora eza (E-8), zalantza existentziala (E-7) edo frustrazioa (E-3) aipatzen dutelarik. Bakar batek dio albisteak inolako sentimendurik eragin ez ziola (E-10). Halaber, tristura eta poza sentitu zutela gogoratzen dute batzuek (E-1, E-2); alde batetik, tristura ordura arte beraien erreferente politikoa irudikatzen zuen erakundearen amaiera bistan zegoelako, eta beste alde batetik, poza borroka armatuak sortarazten zuen sufrimendua bukatu zelako:

“Esango nuke hasieran behintzat tristura sentitu nuela, negar egin nuen, nik eta nire kideek uste dut, tristura handia. Umezurtz sentazio bat eduki nuen bat-batean. Ipar bat galtzen nuela edo, eta gero konturatu naiz ez dela horrela izan, baina bat-batean itzaltzen zaizu argi bat, zuretzat erreferentea dena (...) Alde batetik ikusten duzu sufrimendua eragiten duen zerbait amaitzen dela, baina nire kasuan gehiago izan zen tristura. Irakurketa hori ere egiten nuen, ze niretzat pozgarria da ere bai jakitea hemendik aurrera inork ez duela bide hori hartu behar izango, nik ez nuen hori amesten ere” (E-1).

“Ez dakit nola deskribatuko nukeen; halako nahaste bat: alde batetik poza, ze pentsatzen nuen bide natural bat zela, iritsi behar zena, eta beste aldetik kezka, tristura... Ez dakit, izan zen... sentimendu ezberdinak aldi berean” (E-2).

Hiru elkarrizketatuk (E-3, E-4, E-5) esaten dute albistea ezagutu zutenean, eta behin amaiera-prozesua ikusita, bere buruari galdetu ziotela ea zerbaitetarako balio izan zuen urte luzeetako borroka armatuak Haietako batek (E-5) dio espexetik atera zenean (jarduera armatuaren amaieraren garaian) konturatu zela euskal gizartea oso aldatuta zegoela espexera sartu zeneko garaiarekin alderatuta, Euskal Herriaren independentzia urrunago ikusi zuelarik:

“Una de mis primeras preguntas a mí mismo fue ¿para qué todo esto? Porque en ese momento te pones a pensar y ¿qué hemos conseguido? Si de los puntos que queríamos no hemos conseguido ni uno, literal, es más, estamos peor que hace tiempo. Entonces, eso pensé ¿para qué todo? Por otra parte, también piensas, una vez terminado, que igual se tenía que haber parado antes (...) fue una mezcla de sentimientos, de rabia, frustración... igual uno de los peores momentos que he pasado, porque no se había conseguido nada” (E-3).

“Egon nintzen pentsatzen jende asko nire ingurukoa gatazka eta estatuaren atzaparkada oso modu bortitzean pairatu duenak, senideak galdu dituztenak edo aspalditik dauden lagunak zigor oso luzeekin... eta egon nintzen pentsatzen jende guzti horrengan ea nola onartuko zuen, ea ulertuko zuen ala ez, eta gero, egon nintzen pentsatzen ea zerbaiteko balio izan zuen horrek guztiak, ea suposatuko duen zer bait positiboa zentzu askotan” (E-4).

“Gizartea aldatu da. Ni konturatu naiz gizartea aldatu dela orain. Ni kartzelan bizi nintzen burbuila batean, eta atera nintzenean konturatu nintzen ikusten nuen Euskal Herria ez zela nik utzi nuena, ez dauka zerikusirik (...) Batzuetan pentsatzen dut independentzia lortzeko helburua gaur egun badagoela askoz ere urrunago ni erakundearen edo kartzelan sartu ninduten garaian baino. “Orduan zertarako?” pentsatu nuen “ (E-5).

IV.2.1.2 IRAko militante ohiak.

1997ko uztailaren 20an Provisional IRA erakundeak bere azken su-etena indarrean jarri zuen. 1998ko apirilaren 10ean Ostiral Santuko Akordioa (*Good Friday Agreement* edo *Belfast Agreement*) sinatu zen. Zazpi urte beranduago, 2005eko uztailaren 28an, Provisional IRA erakundeak bere kanpaina armatuari amaiera eman zion bideoz grabatutako komunikatu baten bidez³¹⁷. Urte horretako irailean, IRAREN armagabetze prozesua ikuskatzen zuen nazioarteko batzordeak (IICD) hura amaituta zegoela egiaztatu zuen, eta hiru urte beranduago, 2008ko irailaren 3an, erakundearen egitura guztiak desagintzat jo zituen.

Bake prozesuak eta borroka armatuaren amaierak sortaraziko emozioez galdetu diegu elkarrizketatuei. Haietatik hiru kartzelan zeuden 1998an, Ostiral Santuko Akordioa sinatu zenean (I-1, I-2, I-7), eta gogoeta ezberdinak egiten dituzte garai hartako gertakariez. Haietako bik (I-2, I-7) diote bake akordioak sinatu baino lehen prozesuaren nondik norakoen inguruko informazioa (neurri batean, behintzat) heldu zitzaiela kartzelara. Batek akordioa Irlandako batasunerako aukera berri gisa ikusi zuela dio (I-2). Besteak, emozio kontrajarriak izan zituela onartzen du; alde batetik, hasiera batean borroka armatuari amaiera emateak

³¹⁷ Ikusi komunikatuaren bideoa: <https://bit.ly/2KFbhkP> (Kontsulta: 2018-8-10).

helburu politikoak lortu gabe tristura eragin ziola esaten du, baina, aldi berean, espetxetik aterako zela jakiteak poztasuna eragin zion. Izan ere, bere ustez oso zaila da halako egoera batean sentimendu eta emozio pertsonalak eta gogoeta politikoak ezberdintzea (I-7). Hirugarrenak (I-1), aldiz, prozesuaren inguruko informaziorik eza aipatzen du; bere ustez mugimendu errepublikarraren zuzendaritzak horrela egin zuen, hots, prozesuaren nondik norakoen detaile handirik militanteekin konpartitu gabe, barne mailako zatiketak ekiditeko helburuarekin. Hala ere, presoan artean iritzi ezberdinak zeudela aitortu arren, bere ustez preso gehienak ados zeuden borroka armatuaren amaierarekin. Izan ere, bere ustez mugimendu errepublikarraren zuzendaritzak konbentzitu behar izan zituen mugimenduko kideak borroka armaturik gabeko estrategia bat estrategia armatua baino eraginkorragoa izango zela, porrotaren ideia zabaldu ez zedin eta 1975eko eta 1994ko su-etenek sorturiko frustrazioak ekiditeko:

“The 1975 ceasefire was thus viewed as a disaster by many republicans, and the notion of ceasefires seemed to go out the window for a long time to come. Anyone proposing a new ceasefire in the late 1980s, therefore, had to be careful and prepare the ground well. (...) I think that that was a difficulty for many at the time of the ceasefire in 1994. I think that emotions intertwined with rational decision-making because the fact was that republicans, after all those years of armed struggle, were now stopping that armed struggle before they had attained their goals. The peace process had to be sold to them as a rational alternative to armed struggle – unarmed struggle. The difficulty is that when you start questioning the tactic of armed struggle, and you say that maybe we should stop this, some people say that if we stop this, the British have won, or if we stop this, what about the people who have been shot, tortured or have died because of the conflict?” (I-1).

Bere kasu partikularrean, bake akordioen puntu batzuekin ados ez zegoela aitortzen du, hala nola: *Sinn Féin* Ipar Irlandako Gobernuan sartzea edo, geroago, Ipar Irlandako polizia berriaren (PSNI)³¹⁸ sormena bultzatzea. Hala ere, kritikaz kritika, bake akordioekin bat egin zuela adierazten du.

³¹⁸ 2007ko urtarrilean Sinn Féin alderdiak Ipar Irlandako polizia eta justizia zerbitzuak onartzeko erabakia hartu zuen barne mailako bozketa batean. Erabaki horren ostean, autonomia itzuli zitzaion Ipar Irlandari, justizia eta barne eskuduntzak eskualdatu ziren, eta errepublikarren eta unionisten arteko Gobernuak eratu zen Ipar Irlandan.

Beste elkarrizketatu bik ere emozio kontrajarriak izan zituztela aitortzen dute (I-5, I-6). Batek esaten du urte batzuk lehenagotik pentsatzen zuela estrategia armatuak goia jo zuela, azken urteetan estrategikoki kaltegarri bihurtuz, beraz, ados zegoela borroka armatuari amaiera emateko erabakiarekin, baina, era berean, prozesua planteatu zen modua ez zitzaiola gustatu onartzen du (I-6). Besteak, ordea, borroka armatua amaituko zela jakin zuenean lasaitu hartu zuela dio (I-5). Hala ere, sentimendu nahasiez hitz egiten du; tristura ere sentitu zuen neurri batean:

“Relief, probably, more than anything. Relief. It was strange to think it was over, that it was finished. I wasn’t happy; it was confusing. (...) It was a sad time as well. (...) Everybody was ‘Why did they shoot that guy? What was that for?’ We were going nowhere; it was getting ugly. Attacking Miltown, beating people in funerals, we were taking soldiers and shooting them and... It was bad” (I-5).

Beste elkarrizketatu guztiek esaten dute pozaz hartu zutela erabakia (I-3, I-4, I-8, I-9) eta arrazoi ezberdinak ematen dituzte. Baten ustez azken urteetako nazioarteko egoerak (munduko beste gatazka politiko batzuen norabidea eta Ekialdeko Europaren kolapsoa) ez zuen ahalbidetzen estrategia armatuaren jarraipena (I-4). Beste baten iritziz, aurrerapen teknologikoen ondorioz geroz eta zailago zegoen borroka armatuaren bidezko garaipena (I-3), eta beste biek aukera berri gisa hartu zuten erabakia, bai maila politikoan eta baita maila pertsonalean ere (I-8, I-9).

IV.2.2 Borroka armatuaren amaieraren inguruko gogoeta politikoa.

Pertsonalki jarduera armatuaren amaierak eragindako emozioez gain, erabaki hori politikoki nola hartu zuten jakin nahi genuen. Hori dela eta, jarduera armatuaren amaiera politikoki garaipen bat bezala edo porrot bat bezala bizi zuten galdetu diegu. Aurrean dugu elkarrizketatuen iritzia.

IV.2.2.1 ETAko militante ohiak.

Kasu batzuetan ez dago erantzun borobilik, hau da, ez dute porrot/garaipen eskemaren baitako ikuspegi garbirik (E-2, E-7, E-8). Haietako batek dio ilusioa sentitu zuela inork gehiagorik borroka armatuaren bidea hartu beharko ez zuela jakin eta gero (E-2). Beste batek, aldiz, borroka-tresna baten amaiera baino borroka-molde baten amaiera bezala bizi eta neurri batean porrot sentazioa etorri zitzaiola aitortzen du (E-7), eta beste batek bai garaipeneko bai porrotako aztarnak ateratzen dizkio erabakiari (E-8). Bakar batek garaipen bat bezala bizi zuela adierazten du, baina ez lehenengo momentuan, behin denbora pasa zela (E-6). Beste batek dio bi aukera baino ez zegoela: erabakia bultzatzea edo mugimendu politikotik aldentzea, eta, hortaz, berak lehenengo aukera hartu zuen (E-10). Beste batek, momentu hartan hartutako erabakiarekin bat ez zetorrela onartu arren, porrot bat bezala bizi ez zuela adierazten du. Hala ere, orduan borroka armatuak zuen sostengu eskasak hausnarketa sakon bat merezi zuela esaten du:

“Nik momentuan egia esan ez nuen ikusten, hori hasteko, eta ondorioz ez nuen bizi garaipen bat bezala. Bizi nuen triste, baina ez porrot bat izan zelako (...) baina politikoki ez nintzen aldekoa, alde batetik arrazoi estrategikoengatik eta baita arrazoi emozionalengatik. (...) Hala ere, aurretik gogoratzen naiz pertsona batekin hitz egin izanaz horretaz, eta nik neuk esaten nuen agian paron bat egin behar zela, hau da, herriak ez badu ulertzen erakundeak egiten duena zerbait pentsatu behar da. Niri etortzen bazait nire oinarri sozialeko norbait esanez ze pasada den hau zerbait pentsatzen hasteko momentua da” (E-1).

Beste batzuek, ordea, argitasun handiagorekin esaten dute porrot bat bezala bizi zutela borroka armatuari amaiera emateko erabakia (E-3, E-4, E-5, E-9), arrazoi eta ikuspuntu ezberdinak planteatuz. Bat (E-3) oso argia da esaten duenenean egon zen amaiera ikusi eta gero, eta jakinda azken denboraldian sostengu txikia zuela borroka armatuak, lehenago eman behar zitzaiola amaiera jarduera armatuari. Hala ere, oso kritikoa agertzen da Ezker Abertzaleko buruzagi batzuek amaiera-prozesuan izandako jarrerarekin:

“Personalmente creo que la lucha armada debería de haber acabado antes si ya se veía este final. Primero porque ya faltaba apoyo social, eso estaba claro. Pero a nivel político yo vi que nuestros propios políticos no lo hicieron bien, se vieron presionados y acorralados. En parte me sentí un poco traicionado (...) Era “esto y te callas”. No hubo un proceso interno como tal para decidir qué se hacía. (...) No sabría decírtelo con una palabra, pero en gran medida hemos sido derrotados; hasta ahora no hemos ganado. Pero es que llegamos a un momento en el que ni siquiera nuestros propios políticos ni nuestra gente apoyaba ya la lucha armada” (E-3).

Antzeko iritzia plazaratzen du beste elkarrizketatu batek (E-9); bere ustetan, erabakia hartu baino lehenagotik entzuten ziren borroka armatuaren kontrako adierazpenak Ezker Abertzaleko buruzagi batzuen aldetik, eta horrek, beharbada, berak konpartitzen ez dituen irakurketa triunfalistak ekarri zituen geroago:

“Borroka armatuaren amaiera ez nuen garaipen gisa bizitu. Borroka armatuaren egin zuen, baiki, ezinezkoa baita borroka armatuak eskatzen duen sakrifizio terriblea eternalki luzatzea. Gure herria neka-neka eginda zegoen, 60 urteko sakrifizio deskribaezinak ahitua. Baina nekea, naturala izanagatik, ez da bateragarria garaipenaren ideiarekin. gero eta ohikoagoa zen Ezker Abertzaleko eledunak entzutea borroka armatua zalantzan jartzen, halako moduan non sentsazioa zabaltzen hasi zen egiturazko fenomeno zela, eta ez, ordura arte bezala, hainbat arduradun politikoen kontu indibiduala. Ordukoa da, halaber, “estrategia eraginkorra”-ren eufemismoa, zeinak ezkututzen baitzuen, sinpleki, borroka armatuaren amaiera. Proklama triunfalistak, funtsean, propaganda bezala ulertzen nituen” (E-9).

Aipatu kritikak are handiagoak dira amaiera-prozesua aurrera eramanean zen moduaz, hurrengo puntuan ikusiko dugunez.

IV.2.2.2 IRAko militante ohiak.

Elkarrizketatu batzuek garaipen gisa bizi zuten borroka armatuaren amaiera (I-2, I-3, I-5, I-6, I-8) eta beste batzuek esaten dute ez zutela ez garaipen bezala ezta porrot gisa hartu ere (I-1, I-4, I-7, I-9). Garaipentzat hartu zutenek, alabaina, IRaren garaipen militarra ezinezkoa izango zela onartzen dute, eta horregatik, termino politikoetan balorazio positiboa egiten dute bake akordioaren inguruan. Hala ere, batzuek hausnarketa kritikoak ere egiten dituzte. Batek kritikatzeko du bake akordioaren ostean Ipar Irlandako legebiltzarrerako antolatutako sistema parlamentarioa, zeinetan alderdi politikoek beren burua nazionalista irlandarrak

/ unionista britainiarrek bezala definitu behar duten aurkeztu ahal izateko³¹⁹, bere ustez horrek sektarismoa bultzatzen duelako (I-6). Beste batek uste du bake akordioak sinatu orduko mugimendu errepublikarraren baitan bazegoela ikuspegi erromantiko bat gatazkaren amaieraz, baina denborarekin ikuspegi erromantiko hura errealismo estrategiko bihurtu zela (I-2).

Garaipen moduan ikusi ez zutenen artean ere kritika batzuk agertzen dira. Baten ustez bake akordioetan presoen gaia ez zen behar bezala landu, preso ohien eskubideak kontuan hartu ez zirelako (I-9). Beste batek uste du borroka armatuaren amaiera estrategia armatuak goia jo zuela ulertzearen ondorioa izan zela (I-4). Beste batek hasiera batean bake akordioak burutu ziren moduekin ados ez zegoela aitortzen duen arren, kartzelatik ateratzean eta jendearekin hitz egin eta gero errealitatea aldatuta zegoela eta borroka armaturako tokirik ez zegoela konturatu zela esaten du:

"I remember going to a cafe in West Belfast and meeting different people that I knew, just informally, and I remember talking to one guy about the peace process, and he was saying, 'Listen, everybody's got work, there are no British soldiers on the streets, there are house raids, people are happy...' That was maybe one of the first times I went out on parole. And I realised then that everything had changed outside. The context was different, and there was no fire in the belly for armed struggle (...) You had to support the peace process because people wanted it" (I-1).

Ikusten dugunez, nahiz eta elkarrizketatuak ziklo armatuaren amaierarekin bat etorri, kasu askotan kritikoak agertzen dira erabakia hartu zen moduekin eta amaiera-prozesuaren hainbat punturekin. Izan ere, gehienek, ahal izatekotan, zenbait gauza aldatuko lukete amaiera-prozesuari dagokionez, aurrerago aipatuko dugunez.

³¹⁹ Ipar Irlandako sistema parlamentarioaren antolakuntzan sakontzeko ikusi Wilford, 2000.

IV.2.3 Borroka armatuaren amaiera-prozesuaren inguruko iritzia.

Borroka armatua aktibo dagoen egoera batetik jarduera armatuaren amaiera ematen den momentura arteko prozesuak luzeak eta korapilatsuak izaten dira. Batzuetan, barne-zatiketak gertatzen dira horrelako prozesuetan, beste batzuetan, nahiz eta barne-zatiketarik ez egon, borroka armatua uztea erabakitzen duen erakunde baten barneko iritzi disonanteak sor daitezke borroka armatua uzteko erabakiaren beraren inguruan, hura azaltzeko erabilitako diskurtsoaren inguruan edo hura bermatzeko aurrera eramandako prozesuaren inguruan. Hori dela eta, borroka armatuaren amaierako prozesuaz elkarrizketatuen iritzia ezagutu nahi genuen. Horregatik, gaur egungo perspektibatik begiratuta haien erakundeek jarraitutako prozesuaz zerbait aldatuko lukeen galdetu genien. Aurrean dugu erantzundakoa.

IV.2.3.1 ETAko militante ohiak.

Oro har, nahiko kritikoak agertzen dira elkarrizketatuak ETAREN jarduera armatuaren amaiera ekarri zuen prozesuarekin. Bakar batek dio ez lukeela jakingo esaten zer aldatuko lukeen prozesuari dagokionez (E-2). Beste bik Espainiaren eta Frantziaren jarrera kritikatzeko dute, alde biko prozesu batean parte hartu nahi ez izanagatik (E-8, E-10). Beste batek, aldiz, uste du akats bat izan zela Ezker Abertzaleak bake-prozesuan ahalegin guztiak jarri izana alde aurretik barne mailako egoera norabide sendo baterantz zuzendu gabe (E-6). Izan ere, berez, borroka armatuarekin amaitzeko erabakiarekin ezadostasunik adierazi ez arren, prozesua abiadura handiegiz eraman izana eta militantziarekin behar zen bezala eztabaidatu ez izana da elkarrizketatuen artean gehien errepikatzen diren kritikak (E-1, E-3, E-4, E-5, E-6, E-9). Barne mailan oso prozesu gatatzatsua izan zela diote. Ezker Abertzaleko sektore bat beste batzuen aurrean inposatu izana prozesuaren diseinuari eta haren denborei dagokienez kritikatzeko

dute, horrek Ezker Abertzalearekiko desafekzioa eta desmobilizazioa eragin zuela uste dutelarik:

“Aldatuko nuke momentu horretan eman zen prozesu hura, nire ustez askoz ere gardenagoa eta zintzoagoa izan behar zuena, gutxienez aurretik ematen zen bezalako. (...) Esan nahi dut, Ezker Abertzaleak funtzionatu du funtzionatu duen bezala, gerran geundelako eta gaudelako, eta zeuzkan bere markoak, eta marko horiek nire ustez errespetatu behar ziren, eta denborak esango zuen. (...) Nik gaur egun deskonfiantza dut nire egiturez, baina jarraitzen dut militarizatzen, baina zintzoki nik gaur egun deskonfiatu egiten dut gauza batzuez, eta lehen ez nuen egiten” E-1).

“Ir mucho más tranquilos. Antes de llegar a la rueda de prensa que se hizo habría que haber hablado con la organización, sobre todo con sus militantes. ¿Que tardas más tiempo,,? me da igual. Pero eso, haber hecho un proceso interno con todos o con la gran mayoría de los militantes. Pero un debate interno real” (E-3).

*“Nik uste dut borroka armatuaren fase historikoa amaitutzat ematearen inguruko oso iritzi ezberdinak zeudela, baina adostasun batekin. Mahai gainean zegoen borroka armatuaren fasea gainditu behar zela, baina zeuden posizio batzuk oso kontrajarriak zirenak nola egitearen inguruan eta ze nolako bide-orriren arabera egiten zen hori. Oso gatazkatsua izan zen eztabaida hori” (E-4).
“Nik uste dut oso inozoak izan ginela (...) ez genuen aurreikusi orain gertatu dena, eta nik uste dut hortik aurrera dena prefabrikatu zela bulegoetan, galdu zen herriarekiko kontaktu hori (...)beti borrokan egon den jendeak entzuten ditu gauza batzuk eta ados egin daiteke, baina jende horrekin hitz egin behar da eta azaldu behar zaio egiten dena, ze bestela desafekzioa sortzen da” (E-5).*

“Hasieratik zintzotasunez egin beharko zen prozesu hori barne mailan, tentsio guzti horiek ekiditeko. Nik uste dut jendea galdu dugula neurri handi batean horregatik. Nire ustez zintzotasun handiagoarekin egin izan behar zen” (E-6).

Aurretik aipatutako kritikez gain, prozesuaren diseinuan eta garapenean presoek auzia kontuan hartu ez izana oso hutsune handia da elkarrizketatu baten ustez (E-9):

“Prozesuak hutsegite handiak izan ditu, lehena Ezker Abertzaleak ETari bere borrokaren amaiera inposatu izana (...) Ezker Abertzaleak presa gehiegirekin jokatu zuen, larriduraz, eta beldurrez. Beldur zen, batetik, borroka armatuaren aldekoek eduki zezaketen indarrak, eta hasieratik lehentasun bezala markatu zuen balizko indar horiek neutralizatzea. (...) Inork ez zuen kalkulatu presoek auziak prozesuan izango zuen eragina. Noski, fase armatuari, gatazka armatuari, irtenbide bat eman behar zitzaion. Bukaera bat behar zen, historiaren atal hori itxi. Baina ez dago itxierarik presoek auziari konponbide bat eman gabe” (E-9).

Orokorrean, elkarrizketatuak kritikoak agertzen dira ETaren jardueraren amaiera ekarri zuen prozesuarekiko. Batez ere, Ezker Abertzaleko sektore batek prozesuak hartu beharreko norabidea eta jarraitu beharreko tempusak militantziarekin adostu gabe aurrera eramanez izana kritikatzeko dute. Hala ere, kritikotasun handiagoarekin edo txikiagoarekin bada ere,

elkarrizketatu guztiek bat egiten dute borroka armatuaren zikloa ixteko erabakiarekin.

IV.2.3.2 IRAko militante ohiak.

Elkarrizketatuetatik batek bakarrik esaten du pozik dagoela bake akordioekin lortutakoarekin (I-3). Gainontzekoek, batzuek gehiago eta beste batzuek gutxiago, bake akordioen eta haien ondorioz sorturiko egoera politikoaren eta sozialaren inguruko gogoeta kritikoak egiten dituzte. Halaber, bake akordioen inguruko zenbait gauza aldatuko luketela aitortzen dute. Hasteko, Ostiral Santuko Akordioa ez zela errepublikarren dokumentu bat izan, baizik eta Britainia Handiko eta Irlandako Gobernuen arteko akordio bat izan zela gogoratzen dute elkarrizketatu bik (I-1, I-2). Horrekin lotuta, batek Ostiral Santuko Akordioaren inplementaziorako beste akordiorik eza kritikatzeko du (I-2). Izan ere, akordioak sinatu zirenetik 20 urte baino gehiago pasa arren, orduan sortutako batzorde batzuek ez dutela beraien misioa bete gogoratzen du.

Halaber, batzuek preso ohien afera ere aipatzen dute (I-1, I-7, I-9). Izan ere, haien ustez preso ohiak gaur egun diskriminazioa jasaten dute lan batzuk lortu ahal izateko, zerbitzu batzuk jasotzeko edota nazioartera bidaiatzeko. Haietako batek (I-1) mugimendu errepublikarrak Ipar Irlandako zilegitasuna eta hango polizia eta justizia onartzea kritikatzeko du; bere ustez, horrek ezinegon sortu zuen aktibista errepublikar askoren artean:

“One of the big problems for republicans was their acceptance of the right of N.I. to exist until a majority there voted for unity. The illegitimacy of the state let was the justification for war in the first place from their perspective. For me, this was a mistake. (...) Supporting the judicial and policing institutions which enforced British law, which still continued to criminalise the republican military campaign, meant that de facto, they were supporting the right of the state to imprison republicans for engaging in republican activities (or simply being or having been members of the IRA) from 1969 until the IRA said its members had been stood down in 2005. A lot of activists had difficulties with that” (I-1).

Mugimendu errepublikarrak Ipar Irlandako polizia onartzea kritikatzeko beste elkarrizketatu batek (I-4). Horrez gain, bake prozesuaren garaian militanteekiko informazio eta gardentasun handiagoa egon ez izana akats bat izan zen bere ustez, horrek deskonfiantza sortu baitzuen militante batzuen aldetik. Beste baten iritziz Ostiral Santuko Akordioen gabeziarik handienetako bat izan zen egondako gatazka armatua gerra zibil moduan edo gatazka zibil moduan ez deskribatzea; hori dela eta, gaur egun ere zenbait aktibisten kontrako prozesu penalak aurrera eramaten direla salatzen du (I-6).

IV.2.4 Borroka armatuaren erabilerari, zilegitasunari eta eraginkortasunari buruzko gogoeta gaur egun.

Iritziak eta hausnarketak mantendu edo alda daitezke denborarekin. Batzuetan denborak balio izaten du ideiak indartzeko, eta beste batzuetan ideia eta iritzi berriak sortzeko. Zentzu horretan, baliteke militante ohien artean borroka armatuaren zilegitasunaren eta eraginkortasunaren inguruko iritziaren garapen pertsonalean ere ikuspegi ezberdinak topatzea. Horregatik, behin borroka armatuarekin amaitu zutenetik urte batzuk pasa direla, elkarrizketatuek, gaur egungo perspektibatik, borroka armatuaren eraginkortasunez eta zilegitasunez duten ikuspuntua ezagutu nahi genuen. Aurrean dugu jasotakoa.

IV.2.4.1 ETAko militante ohiak.

Gai hau jorratzean, elkarrizketatu askok borroka armatuaren zilegitasuna, eraginkortasuna eta ezinbestekotasuna ezberdintzen dute beraien hausnarketa plazaratzeko. Badaude batzuk funtsean borroka armatuarekiko iritzia aldatu ez dutenak, eta horrelaxe aldarrikatzen dute (E-1, E-2, E-6, E-7, E-9, E-10). Hortaz, lehen borroka armatuari ematen zioten zilegitasun eta eraginkortasun maila ez dela aldatu ondoriozta dezakegu.

Besteek, aldiz, ñabardura batzuekin, borroka armatuaren eraginkortasunaz eta ezinbestekotasunaz izan duten iritzi aldaketa aipatzen dute, batez ere, Euskal Herriko kasuari dagokionez. Hala ere, denek jarraitzen dute pentsatzen borroka armatua dela herriek duten aukera zilegia estatuen biolentziari erantzuteko. Horrez gain, gaur egungo perspektibatik begiratuta, haien ustez ETAren borroka armatua produktiboa edo positiboa izan ote zen galdetu diegunean, guztien ustez borroka armatuak ekarri ditu ondorio positibo batzuk, nahiz eta haietariko askok akatsak egin direla onartu eta autokritika egiten duten. Batek (E-1), adibidez, borroka armatuak ondorio positibo batzuk ekarri dituela uste du, eta, aldi berean, haren amaierak latente zeuden bestelako borroken indartzea etorri dela dio, hala nola, feminismoarena:

“Bai, ez daukat zalantzarik, bere fruituak eman ditu. Ezin da jakin nola eta non egongo ginatekeen borroka armatua existitu izan ez balitz, baina nire ustez borroka armaturik gabe ez ginateke egongo gaur egun erabakitzeko eskubideaz hitz egiten (...) garaipenak niretzat hor daude, asko ikusten ez direnak, baina hor daude. Eta gaur egun beharbada indartu dira borroka batzuk orain arte latente zeudenak, eta ziklo aldaketak ahalbidetu du borroka horiek indartzea, feminismoa adibidez” (E-1).

Beste elkarrizketatu bik (E-3, E-6), eraginkortasun puntu bat aitortzen diote borroka armatuari, burutu ziren akatsak aintzat hartzen dituztelarik:

“Creo que hoy tenemos unos mínimos que se consiguieron gracias a la lucha armada. ¿Qué se hicieron muchas cosas mal? Por supuesto, pero asumimos los errores” (E-3).

“Nire ustez eraginkortasun puntu bat izan du borroka armatuak. Nik uste dut produktiboa izan dela. Egia da gauza batzuk txarto egin direla, eta orain gauza horiek onartzen dira. Igual momentu hartan justifikatzen genuen, eta orain konturatzen gara ez zela justifikatu behar” (E-6).

Beste baten ustez (E-9) borroka armatua indarrean zegoen bitartean munduak gatazka politikoaren existentziaren berri zuen, eta haren emaitza zein izango zenaren inguruko ezjakintasuna oso nabaria zen bere ustez, aukera guztiak zabalik zeuden eta:

“Bakoitzak nahi duena pentsa dezake ETAren borroka armatuaz, baina hura zegoen bitartean inork ez zekien zein izango zen “gatazkaren” emaitza, aukera guztiak zabalik zeuden, baita ETAren “garaipenarena” ere (...), Borroka armatuak alde beligerante izatea ahalbidetzen zigun munduaren begietara, bi alde beligerante, espainiarrak eta euskaldunak (...) Gizadiaren historia gudez bete-betea dago, askapen guda eta kolonizazio guda. Eta jakina da guda galdu duena izaten dela azalpenak eman behar dituen, barkamena eskatu, edo autokritika egin. Baina funtsean ni ideia honekin geratzen naiz: Herri baten askapen borroka gauza ederra da” (E-9).

Beste elkarrizketatu biren ustez (E-4, E-5) borroka armatuak ondorio positiboak zein negatiboak ekarri zituen; ondorio positibo horiek garesti ordaindu direlakoan daude:

“Gure herriarentzat kontutan hartuta nola zegoen 1958an eta 60 urte beranduago, nik esango nuke borroka armatuak ekarri duela gauza positibo pila bat. Egia da negatibo asko ere eman dituela, hau da, holako lorpenak ez dira dohain jasotzen; estatuen biolentzia ez da geratu, hau da, oso garesti ordainduta lortu dira gauza positibo pila bat” (E-4).

“Ba nire erantzuna ez da ez bata ez bestea. Hau da, nik ez nuke inoiz esango ez duela ezertarako balio izan, ze ziur aski erakunderik gabe duela urte asko izango ginen beste autonomia arrunt bat” (E-5).

Hala ere, haien ustez borroka armatuak Euskal Herrian ondorio positibo batzuk utzi dituen arren, guztiek ziklo armatuaren amaiera aldarrikatzen dute, hortaz, gaur egungo Euskal Herriko testuinguruan ez dute borroka armatuaren erabilera bideragarri ikusten, hurrengo puntuan ikusiko dugunez.

IV.2.4.2 IRAko militante ohiak.

ETAko militante ohien kasuan gertatu bezala, elkarrizketatutako IRAko militante ohiek ez dute zalantzarik borroka armatuaren erabilera zilegia izan zela baieztatzeko orduan. Izan ere, denek diote ez zela mugimendu errepublikarra izan biolentziaren bidea hautatu zuena, baizik eta komunitate nazionalistaren kontrako diskriminazioaren eta biolentziaren ondorioz etorri zela Provisional IRA erakundearen sorrera eta urte luzeetako gatazka armatua:

“There was no seriousness taken, but not only that. Then there was a developing series of incidents which led to conflict, which led to streets being burned down, people being killed by the police before the IRA are shooting anybody (...) violence wasn't brought into the situation by republicans. Republicans decided initially to go on a defence strategy, and then they decided an offence strategy, because of the violence of the state, because they believed they had to oppose the violence of the state” (I-1).

“You had a state here, and there was a huge discrimination, inequality and everything else, and people wouldn't have rallied to arms... War came to us, we didn't go looking for it” (I-7).

Izan ere, elkarrizketatu batek IRAren estrategia armatua hasieran era defentsiboan planteatu zela azpimarratzen du, geroago ofentsibara igaro bazen ere:

“It was unavoidable. In the earliest faces of the armed struggle, it was purely defensive. (...) So, an armed defence was essential just to protect life and limb, and to protect the democratic movement” (I-6).

Beste batek (I-8) esaten du, bere kasuan behintzat, borroka armatua erabiltzeko erabakia hartzea ez zela batere atsegina izan, baina ez zuela inoiz pentsatu ez-legitimoa edo immorala zenik. Halaber, oro har IRAn militatutako jendea bere bizitza-proiektua zuen jende arrunta eta gaztea zela esaten du. Hortaz, uste du jende horrek pisuzko arrazoiak izan behar zituela borroka armatuaren bideari ekiteko eta bere bizitza-eredua guztiz aldatzeko, berak egin zuen moduan:

“The conditions were there for a starter. There wouldn't have been the literal thousands upon thousands of people joining the IRA if there wasn't a reason. What would you do? We're not insane; we're pretty decent people, the same as your own people. Why would intelligent young people learn how to use weapons and make bombs? It must be something pretty serious going on here” (I-8).

Estrategia armatuaren eraginkortasunari dagokionez, elkarrizketatu guztiek, ñabarduraz ñabardura, uste dute eraginkorra izan zela, batez ere gaur egungo egoera 1969an komunitate nazionalistak pairatzen zuenarekin alderatuta. Izan ere, batek (I-9) uste du borroka armatuari esker komunitate sentimendu bat sortu zela. Hala ere, estrategia armatua lehenago bukatu beharko zela aitortzen du, baina horren ardura Britainia Handiko zein Irlandako Gobernuena izan zela uste du:

“It is hard to think of it in terms of positivity or productivity, yet I do not believe that we would be in the position we are today had it not happened. A sense of community was formed during that time that I believe changed those who were part of it. (...) I don't believe the armed struggle had to go on for as long as it did, and again, I would put the blame for that on consecutive British Govts, Irish Govts, and people of influence who could have done more to bring about change but didn't” (I-9).

Antzeko iritzi bera dauka beste elkarrizketatu batek ere (I-7); bere ustez Gobernu britainiarrak ez zien negoziazioei ekin nahi IRArekin militarki amaitu ahal zuela uste zuelako, eta horregatik gatazka armatua luzatu zen horrenbeste:

“In terms of the stuff that happened throughout the years, anybody would say it shouldn't have happened, but again, looking back... Could have been stopped earlier possibly, but the British wanted to isolate and defeat the republican movement, and it took many years for them to realise that wasn't going to happen” (I-7).

Hain zuzen ere, borroka armatuaren eraginkortasunari buruz galdetuta, beste elkarrizketatu batek dio ezinezkoa dela jakitea nola egongo liritekeen borroka armaturik egon ez balitz, beraz, kosta egiten zaio eraginkortasun edota baikortasun terminoetan hitz egitea. Bere ustez askoz ere interesgarriagoa da galdetzea ea zergatik negoziazioak hain berandura arte ez ziren burutu (I-4).

Beste batzuek, ordea, estrategia armatua zalantzarik gabe eraginkorra izan zela uste dute (I-3, I-5, I-6). Batek, adibidez, 1994ko su-etenaren amaieraren ostean IRAk Londresen eta Manchesterren jarritako bonben ondorioz Gobernu britainiarra negoziazioetara bueltatu zela gogoratzen du, eta horrek biolentzia politikoaren eraginkortasuna frogatu zuen bere ustez (I-5). Beste batek uste du borroka armatuak eremu politikoan bai baina batez ere komunitate nazionalistaren egoera sozialean eta ekonomikoan ekarri zituela ondorio positiboak, eta hari esker Estatu Britainiarra komunitate hori kontuan hartzen hasi zela (I-6).

Laburbilduz; elkarrizketatuek, oro har, funtzio taktiko bat ematen diote borroka armatuari eta horren zilegitasuna ez dute zalantzan jartzen. IRAren kanpaina armatuari dagokionez, eraginkorra izan zela eta ondorio positibo batzuk ekarri zituela uste dute. Hala ere, nahiz eta IRAren helburu estrategikoak lortu ez direla onartu arren, egungo testuinguruan estrategia armatu baten inguruko ezadostasuna adierazten dute, baldintzak ezberdinak direlakoan, hurrengo atalean ikusiko dugunez.

IV.3 Borroka armatua gaur egun eta etorkizunari begira.

Aurreko ataletan elkarrizketatuek borroka armatuari ekiteko izan zituzten arrazoiak eta motibazioak aipatu ditugu. Halaber, borroka armatuaren amaierak sortaraziko emozioez eta haren ondorioz elkarrizketatuek eginiko gogoeta politikoaz ere aritu gara. Agerian geratu denez, elkarrizketatutako militante ohiek, ñabarduraz ñabardura, jarduera armatuaren amaierarekiko adostasuna adierazten dute, hainbat kasutan kritikotasuna agertzen duten arren. Horregatik, jakin nahi genuen nola ikusiko luketen estrategia armatu baten inplementazioa Euskal Herriko eta Ipar Irlandako gaur egungo testuinguruan, eta ea zer nolako iritzia duten gaur egun borroka armatuaren erabilpenaren alde egon daitezkeen norbanakoen edo taldeen inguruan. Horrez gain, borroka armatuarekiko beraien esperientzia nola azalduko lieketen gaur egungo gazteei galdetu eta etorkizunari begirako beraien gogoeta eskatu diegu. Aurrean dugu erantzundakoa.

IV.3.1 Borroka armatua gaur egun.

Aurreko atalean aipatu dugun bezala, elkarrizketatuek zilegitasun osoa ematen diote ETAREN zein IRAREN jarduera armatu historikoari. Era berean, borroka armatuaren bidez lortu nahi ziren helburu estrategikoak lortu ez direla onartu arren, eraginkortasun puntu bat ematen diote ETAREN borroka armatuari, gehiago IRAREN kasuan. Hala ere, gaur egun Euskal Herrian eta Ipar Irlandan borroka armatuak izango lukeen eraginkortasunari dagokionez iritzia aldatzen dira. Hain zuzen ere, haien iritzia ezagutu nahi genuen gaur egun estrategia armatu baten alde dauden taldeen eta norbanakoen jarreraz, eta, horrez gain, nolako arrazoiak ikusten dituzten gaur egun estrategia armatu baten alde ez egoteko.

IV.3.1.1 ETAko militante ohiak.

Elkarrizketatu guztiak bat datoz ziklo armatuaren amaierarekin. Borroka armatua tresna politiko moduan ulertzen dute, hortaz, haren amaiera termino estrategikoetan baloratzen dute. Batek dio gaur egun borroka armatuaren erabileraren inguruko hausnarketa arrazionalagoa egiten duela lehen egiten zuenarekin alderatuta (E-8). Bere ustez borroka armatua baldintza sozioekonomikoak aldatzeko tresna iraultzailea den heinean, bere garapena eta amaiera ere hausnarketa estrategiko baten ondorioz suertatzen dira. Hala ere, ETAREN kasuan jarduera armatuarekin amaitzeko, beste arrazoi batzuen artean, arrazoi etikoak ere egon zirela uste du.

Denek uste dute gaur egun iraganean baino baldintza okerragoak egongo liratekeela estrategia armatu bat martxan jartzeko. Baten ustez (E-10) ETAREN estrategia armatua estatuarekin negoziatzeko helburuarekin diseinatuta zegoen, eta gaur egungo testuinguruan zaharkitua ikusten du eredu hori, baina ez du baztertzen etorkizunean biolentzia iraultzaileko beste eredu batzuk sortzea:

“En estos momentos no se dan las condiciones adecuadas, priman las razones estratégicas. El anterior modelo de lucha armada ha quedado obsoleto. Hay que replantearlo todo. Dicho modelo, y desde el nacimiento de ETA, era para negociar con el estado. La izquierda abertzale le ha dado el finiquito. Pero eso no quiere decir que en el futuro no pueda volver a surgir una violencia revolucionaria (acaso de una manera diferente a lo conocido hasta ahora)” (E-10).

Aurreko hausnarketarekin lotuta, elkarrizketatu batek (E-7) pentsatzen du gaur egun borroka armatuaren alde egitea ETAREN legimitatearen kontra egitea dela, beraz, ez ditu begi onez ikusten erakundearen erabakia zalantzan jartzen dituzten ahotsak. Hala ere, legimitate horrek iraungitze data izan dezakeela gogoratzen du:

“Gaur egun borroka armatu bat praktikan jartzea, helburu politikoekin, ETAREN legimitatea zalantzan jartzea da, eta aspimarratzen dut “orain”. Izan ere, legimitate horrek epe luzean iraungitze data bat izan dezake” (E-7).

Beste batek (E-1) dio lehen zeuden arrazoiak aldatu ez arren, gaur egungo baldintzek ez dutela borroka armatuaren erabilera ahalbidetzen. Bere ustez erakundearen eta herriaren distantzia handiegia sortu zen, herria ETaren jarduera ez ulertzeraz eraman zuena, eta hortaz, horrelako egoera batean estrategia armatuaren eraginkortasuna eta jarraipena bera zalantzan jartzea logikoa iruditzen zaio (herriarekiko eta oinarri sozialarekiko distantzia hori beste elkarrizketatu batek ere (E-3) aipatzen du). Halaber, jarduera armatuaren amaieraren ostean sortu diren diskurtso militarista eta maskulinoak kritikatzeko ditu:

“Gaur egun iruditzen zait tresna horrek bazeuzkala zantzu batzuk jendeak ulertzen ez zituenak, eta hori ere kontuan hartu behar da (...) Ezin da egon holako distantziarik erakundearen eta herriaren artean. Azken finean, herriak ez badu ulertzen borroka armatuaren praktika, gutxienez galdetu behar diozu zure buruari e tresna hori eraginkorra den edo merezi duen erabiltzeak (...) Niri grazia egiten zidan baten bati entzuten nionean “es que yo soy más mili”, eta zer da hori? Militar bat zarela? (...) Nire ustez oso nabaria da gure epikan oso balore maskulinoak egon direla oinarrian, eta horregatik diskurtso batzuk eratu dira” (E-1).

Ba al dago baldintzarik borroka armaturako edo zein baldintza sortuko luke borroka armatuak gaur egun Euskal Herrian? Galdera hori planteatzen du beste elkarrizketatu batek (E-4). Bere ustez gaur egun Euskal Herrian borroka armaturako baldintzarik ote dagoen galdetu beharrean, planteatu behar dena da ea gaur egun borroka armatuaren ondorioz baldintza positiboak sortuko liratekeen, eta berak ezetz uste du.

Euskal Herriko testuinguruan, Ipar Irlandan ez bezala, ETaren borroka armatuaren amaierak ez du ekarri beste talde armatuen sorrerarik, baina bai, ordea, Ezker Abertzalearen estrategia aldaketaren inguruko sektore kritiko batzuk. Haiengatik galdetu diegu elkarrizketatuei. Gure inpresioa da ez dietela sektore haiei garrantzi gehiegirik ematen, eta, hortaz, ez dute hausnarketa handiegirik egiten. Batek dio beraiekin ados egon ez arren, beti saiatzen dela eurekin hitz egiten eta “zauriak ixten”, haietako batzuk bere lagunak dira eta (E-2). Beste batek sektore haien kritikak neurri batean uler ditzakeela aitortu arren, erabiltzen dituzten argudio politikoek ez dutela konbentzitzen esaten du (E-6).

IV.3.1.2 IRAko militante ohiak.

Aurreko atalean aipatu dugun moduan, elkarrizketatuek zilegitasun osoa ematen diote IRAk erabilitako borroka armatuari. Ez dute, aldiz, eragindako mina ukatzen, baina orduko egoera berriro errepikatuko balitz berdin jokatuko luketela uste dute. Hortaz, beraien iritzia borroka armatuaren inguruan, zilegitasun terminoetan, ez dela aldatu ondoriozta dezakegu:

“If I was faced with the same circumstances again, I would do it all again. Now, war is a terrible thing, and it’s how you get out of it, and I acknowledge that the republican movement has hurt people (...) We will stand over despite the fact that we did hurt people, we have to deal with trying to reconcile that, but a big hurt was inflicted in our community as well” (I-2).

“Armed struggle is not an easy option; it leads to much suffering. It should only be considered when all else fails” (I-9).

“To me, ideologically, I just felt that we used it when we needed to use it, and I believe we were on point” (I-7).

Hala ere, iritzi ezberdina daukate Irlandako gaur egungo testuinguruan estrategia armatuak daukan eraginkortasunaz eta zilegitasunaz. Baten ustez (I-8) orduko egoeraren eta gaur egungoaren arteko ezberdintasun nabariena da borroka armatuaren defendatzaileen kopurua, askoz ere txikiagoa dena gaur egun. Beraz, horrek gaur egun borroka armatuaren beharrik ez dagoela adierazten du bere iritziz:

“This wasn’t a marginalised small thing, so when people talk about ‘Don’t you think this is basically the same today as it was then? Well, where are the thousands of people supporting that? I consider the use of armed struggle to be legitimate. I still do, but not in the present circumstances. We don’t need armed struggle any longer. It did its job” (I-8).

Izan ere, gaur egun Ipar Irlandan borroka armatua erabiltzen duten taldeen³²⁰ inguruko iritzi negatiboa adierazten dute elkarrizketatu guztiek. Hasteko, talde

³²⁰ Ez da erraza Ipar Irlandan egun dauden talde armatu guztiak zerrendatzea edo haietako batzuen artean ezberdintze argia egitea, beste arrazoi batzuen artean, *Óglagh na hÉireann* (boluntario irlandarrak) izen generikoa maiz erabiltzen baitute. Hala ere, egun jarduten diren talde esanguratsuenak hurrengoak lirateke: CIRA (Continuity IRA), 1986an PIRatik ateratako barne-zatiketa, 2009an Ipar Irlandako Craigavon herrian polizia bat tiroz hil zuena (2011n erakundea bitan banatu zen); “The New IRA”, 2012an Real IRA (1997an PIRaren aldetik

ugari eta antolakuntza handirik gabekoak direlako, eremu politikoan sartzeko inongo asmorik ez dutelako eta nahasketa sortzen dutelako mugimendu errepublikarrean, bereziki gazteen artean (I-1, I-4). Horrez gain, talde horiek burutzen dituzten ekintzen inguruan oso kritiko agertzen dira elkarrizketatu batzuk; egiten dituzten ekintzek errepublikarren helburuei lagundu baino Gobernu britainiarrari aurrerapausorik ez egiteko aitzakia ematen diotelako uste baitute (I-2, I-4, I-6), edo haien jomugan zonalde nazionalistetako gazteak jartzen dituztelako, droga saltzen dutela argudiatuta (I-3):

“The statistics show you the majority of the shooting is done against young people in Catholic areas. They’re shooting their own, they’re running young people out of the cities and out of their areas for drugs, but they’re not showing any evidence to back up. That’s not fighting the British government, that’s not doing anything to reunite this country, and that is doing nothing for our people” (I-3).

Horrekin lotuta, elkarrizketatu batek (I-8) aipatzen du bere ustez estrategia armatu batek izan behar duen moralitatea talde horien ekinbidea kritikatzeko. Izan ere, IRAk bere jarduera armatua amaitzeko izan zituen arrazoien artean militarki ezin irabaztearen ideia barneratu zuela dio. Hortaz, bere ustez ez da moralki onargarria borroka armatua erabiltzea gerra irabazteko aukerarik ez duzula jakin arren:

“To an end, it’s morally incorrect. Part of the IRA’s logic about ending the conflict was when they realised, they weren’t going to win. (...) Why are you going to kill somebody if you’re not going to win? It’s not nice. There’s something awfully morally wrong about it” (I-8).

Antzeko gogoeta planteatzen du beste elkarrizketatu batek (I-2). Bere ustez bilatu behar dena gatazken konponbide politikoa da, eta ez konfrontazio armatuaren luzapena:

ateratako barne-zatiketa bat), RAAD (*Republican Action Against Drugs*) eta ÓnahÉ (Óglaigh na hÉireann) erakundeek sortu zuten taldea, 2012an Ipar Irlandako espetxe funtzionario bat tiroz hil zuena, alegia. Badaude bestelako talde batzuk, hala nola, *Irish Republican Liberation army* (IRLA) edo *Saoirse na hÉireann*, jarduera eskasa eta jatorri ez oso argia izan dutenak. Bestalde, ONH (Óglaigh na hÉireann) legoke, 2009an Real IRA erakundetik ateratako barne-zatiketa dena eta 2018ko urtarrilean borroka armatua uzten zuela adierazi zuena. Ostiral Santuko Akordioen kontrako talde errepublikar armatuen inguruan gehiago sakontzeko ikusi Frenett & Smith, 2012.

“You cannot take a life for taking a life. You cannot be so associated with or attached to a gun that you cannot stop firing it or giving it up. You have to be able to... All wars and all conflicts have ended with a political pathway opening up” (I-2).

Era berean, oro har, gaur egun borroka armaturako baldintza egokirik ez dagoela uste dute elkarrizketatuek, eta horregatik, ikuspegi politiko eta estrategiko batetik uste dute talde horien jarduera ez dela eraginkorra ezta produktiboa ere helburu errepublikarrentzat:

“I don’t believe there’s a role for armed struggle now in Ireland. I don’t believe that we could achieve anything valuable with it. I think it’s counterproductive that those dissenting republicans insist on vocally supporting the armed struggle (because I don’t think they have the capacity to deliver an armed campaign), but they’re doing it, and I see it as they’re giving substance and comfort to anti-republicanism” (I-6).

“They’re counterproductive because they are a distraction, and they allow unionists (those who’re negative) and the British government and services to have an excuse not to progress. Plus, they cause confusion” (I-7)

“The best thing is that they’re wrong as for a start: the conditions aren’t there. If the conditions were there, then there would be support. There are no circumstances on the ground to an armed guerrilla campaign” (I-8).

Hala ere, nahiz eta talde horien jarduerarekiko ezadostasuna garbi adierazi, elkarrizketatu bik (I-6, I-8) ez dute ukatzen talde horietako kide batzuek izan ahal duten “intentzio ona”, ezta haien gogoeta politikoen oinarri ideologikoa ere, baina bai, ordea, haien proposamen estrategikoa:

“I don’t think that there’s any dynamic today for armed struggle. No matter how much, ideologically, or theoretically, Britain has no right to be in Ireland, I still subscribe to that there, but how do you achieve an independent Ireland? At its very core, I’d say that there’s no reason for the armed struggle today” (I-6).

“I’m sure some of them are well-intentioned politically, but they’re wrong in my view” (I-8).

Elkarrizketatuek, beraz, ez dute ikusten borroka armaturako beharrik ezta baldintzarik ere gaur egun. Borroka armatua egun erabiltzen duten taldeen jarduerari estrategikoki kaltegarri deritzote, helburu errepublikarrei onura baino kaltea eragiten dielakoan, eta gazteen artean nahasketa sortzen dutelako. Izan ere, elkarrizketatuek gaur egungo gazteei beraien esperientzia borroka armatuarekin azalduko liekete, etorkizunean errepika ez dadin, hurrengo atalean ikusiko dugunez.

IV.3.2 Etorkizunari begira.

Nola azalduko liekete elkarrizketatuek beraien esperientzia gatazka politikoarekin eta borroka armatuarekin gaur egungo gazteei? Zein ideiarekin geratzea gustatuko litzaieke? Nolako gomendioak emango lizkieke etorkizunerako? Aurreko galderak planteatu dizkiegu elkarrizketatuei. Aurrean dugu erantzundakoa.

IV.3.2.1 ETAko militante ohiak.

Batzuek indibidualtasuna baztertzeko eta kolektibotasuna bultzatzeko gomendioa egingo liokete gaur egungo gazteei (E-1, E-5, E-7). Militantzia politikoak era kolektiboan pentsatzeko eta bizitzeko aukera eman dietela diote, eta harro sentitzen dira horretaz. Beste batek onartzen du kostatzea egingo litzaiokeela gaurko gazteei bere esperientzia azaltzea, baina saiatuko litzatekeela bere bizipenak kontatzen, arrazoi osoa duela pentsatu gabe, norberak bere ondorioak atera ditzala (E-2). Beste batek ideien balioa goraiatzeko du; ETAko militanteak izandakoek ez zutela militatu dirua irabazteko, baizik eta ideia batzuegatik egin zutela gogoraraziko lieke gaur egungo gazteei, kontuan hartuta akatsak egin direla eta pertsona bat hiltzea ez dela inondik inora gauza atsegina:

“Lo primero que les diría, sinceramente, es que no somos tan malos como nos pintan. Que paren a pensar, que aquí nadie se ha metido, nadie ha dado su vida, ha dejado atrás familia, trabajo y una vida porque sí, por dinero o por otra cosa. Tenías un sentimiento, un ideal, y no éramos policías que nos metíamos por un sueldo, no somos mercenarios (...) Que está claro que se han hecho cosas mal, y desde luego matar a alguien no es agradable para nada” (E-3).

Iragana ez ahazteko eta bizitaketik ikasteko gomendioa emango liekete beste bik (E-4, E-5). Halaber, bizitzaz gozatzeko baina tartean sinesten dutenagatik borrokatzeko esango liekete. Hain zuzen ere, militantzia politikoak askatasun

osoan bizitzeko aukera eman diela esaten dute bi elkarrizketatutak (E-7, E-9), eta hori, garesti ordaindu badute ere, oso gauza ederra dela diote:

“Inoiz ez naizela hain aske sentitu, inoiz ez dudala nire ingurukoak (bikotea, etxeakoak, lagunak...) hainbeste maite, inoiz baino gehiago ikasi dudala... “Zure bizitza zuk bizitzen ari zarenaren sentsazio hori” izan daiteke nire ustez guzti hori laburtu dezakeen esaldia” (E-7).

“Hogei urte daramatzat erbestean, haietako ia hamabi kartzela-zulo arlote honetan. Iraultza eta askatasun asmoak garesti ordaindu ditut, baina ez naiz damu. Askatasuna ezagutu dut. Askatasunean bizi izan nintzen, askatasun osoan, bai pertsona gisa, bai euskaldun gisa. Hori zer den, askatasun hori, sentitu egin behar da, bizitu, azaltzen hasi orduko ahanzten dut zer zen. Baina ezagun dut, bizitu dut, borroka klandestinoan. Horregatik bakarrik, merezi zuen” (E-9).

Aurrekoarekin lotuta, elkarrizketatuak ETAn izandako militantziaz damutzen ez direla esan genezake. Harrotasunez hitz egiten dute beraien militantziaz eta ondorio pertsonal gogorak eragin badizkie ere, esperientzia aberasgarritzat hartzen dute. Akatsak egon direla onartzen dute, eta gustatuko litzaieke gaur egungo gazteek akats horietatik ez ezik, militantziaren alde onetatik ere ikastea.

IV.3.2.2 IRAko militante ohiak.

Elkarrizketatu batzuek esaten dute gudaren krudeltasunaz eta basakeriaz hitz egingo lieketela gaur egungo gazteei (I-2, I-4, I-6, I-7). Halaber, gatazka armatuak ez direla zerbait erromantikoa edo heroikoa azpimarratuko liekete:

“Young people, particularly those within the republican tradition, can have romanticised the notion of what more was like... But we tell them how life was like; it was brutal and for some people, it was short, too short” (I-2).

“I would be open and honest with them, as much as I could. I would talk about the brutal reality of war. There’s no glamour with war” (I-4).

“It’s not that romantic. It’s brutal, it’s hard, and it isn’t something you would like to live through” (I-7).

Hortaz, ez dute iraganera itzuli nahi, ez dute inork gehiagorik beraiek egin zutena errepikatzea nahi; nahi dutena da beraien seme-alabak biolentziarik eta diskriminaziorik gabeko jendarte batean hezteak:

“I certainly don’t want us to go back to war, to that type of conflict... I still believe there are a lot of things that need to be changed, but I believe that they can be changed in different ways now. Because

I think that all sides probably, even though not all of them are prepared to say they might have being wrong, now all sides are prepared to say they don't want to go back to that type of situation. Anybody who has kids or plans to have kids, you want them to grow up in a society free of violence" (I-1).

Halaber, borroka armatuari ekiteko erabakia egoerak behartuta hartu zutela esango liekete. Pertsona arruntak eta pertsona onak direla eta bazirela erakunde armatuan sartu ziren garaian uste dute, eta haien komunitateak jasandako biolentzia izan zela justua zeritzoten kausa batean haien bizitza inbertitzeko arrazoi nagusia. Era berean, inondik inora erlijioan oinarritutako gatazka bat izan ez zela azaltzeaz gain, nahiz eta beraiekin bat ez etorri, haien arrazoiak uler ditzatela eskatuko liekete gaur egungo gazteei:

"I would like them to see an old man who at one stage was a decent human being and who considered himself to be a decent human being, who saw circumstances that existed needed to change. That's all I'd ask them to do. I wouldn't ask them to agree with me. I'd ask them to understand me (...). Why do you call it the Vietnam War and not the Buddhist-Christian war? Because the English and the Americans are friends because they're all almost Christian countries. So, where do we get our definitions? We never defined this as a religious war" (I-8).

Harro daude haien militantziaz, eta ez dute ezkututzen, baina aldi berean esango liekete armak hartzea azken errekurtsua dela, beste errekurtsu guztiek porrot egiten dutenean bakarrik erabili beharko litzatekeela.

"You have to be very, very sure before you take to arms that the outcome is one that it can only be achieved by arms and that it's right to do so, and finally, that the cost is worth it. Can you do it by any other means? If you can, then don't" (I-6).

Izan ere, batek (I-4) gogoratzen du estatistikek esaten dutela Irlandako gatazkan hildako gehienak 19-21 urte artekoak izan zirela. Bere ustez adin horretan gazteek ikasten eta mundua ezagutzen egon beharko lukete, eta ez gerra batean murgilduta:

"If you look at the age profiles of people who die in any war, the age profile is 19-20-21. 19 and 20 or 21-year-olds should not be fighting and dying on wars or prison; 19, and 20 and 21-year-olds should be going to university, should be travelling the world, they should be having a good time" (I-4).

Elkarrizketatuek, beraz, iraganean utzi nahiko lukete gatazka armatua, alde guztietatik eragindako sufrimendua ahaztu gabe eta egindako akatsetatik ikasiz. Era berean, gustatuko litzaieke gaur egungo gazteek jakin dezatela gaur egun

duten jendarte-eredua, neurri batean, iraganean borrokatutakoaren ondorioz lortu zela, eta haien esku dagoela biolentziarik gabeko etorkizuna eraikitzea.

CONCLUSIONS.

The main objective we have tried to achieve with this thesis has been to analyse the individual and collective rationality of those who have practised political violence. Throughout this thesis, we have addressed this question from various perspectives, moving from general theoretical considerations to analysing specific cases. On the one hand, we have analysed the development of ETA's collective rationality on the use of political violence. On the other hand, we have compared the individual rationality of former ETA and IRA members on the use of political violence. Next, we will summarise the main conclusions we have obtained regarding the research questions raised at the beginning of this thesis.

The first research question we raised was of a theoretical and general nature: can the use of political violence be conceived as a rational option for achieving political objectives?

The first conclusion we have obtained is that there is no unanimity in academia when defining violence and the different ways it appears in society. We believe this supposes a significant obstacle to conducting a rigorous analysis of this phenomenon. Moreover, it will not be easy to obtain conclusions with sufficient scientific rigour to extrapolate to other cases without agreed definitions. Nevertheless, we have tried to synthesise the main proposals for defining violence.

Regarding the legitimist definitions, we have concluded that they intrinsically make a value judgment when differentiating force from violence when referring to the state. From our point of view, the use of violence should not be considered a positive fact since it represents the failure of other non-violent methods to achieve the proposed end. However, differentiating violence from force connotes an attribution of negativity to the first and neutrality to the second, and we

believe that the same consideration should be applied when referring to both. Therefore, it seems more objective to us to generically use the term violence instead of force when referring to the state.

Concerning the observational definitions, they conceive violence as the use of physical force or its threat, which we consider correct but incomplete. We agree that using physical force is the most explicit representation of violence. However, we believe that the conceptualisation of violence should not be limited to the use of physical force but should include other actions of coercion, threat and blackmail.

In that regard, the structural definitions conceive violence as an intrinsic element of social structures, which can be manifested in different forms ranging from direct physical aggression to other less visible forms derived from social inequalities. According to our conclusions, structural definitions are correct in conceptualising violence as not only the direct expression of physical force. However, we believe that when it comes to seeking an "objective" definition of violence, it is important to delimit the concept to a framework that is not so broad. In that sense, the structural definitions usually do not differentiate between violence and conflict, that is, the causes and the consequences.

Concerning the issue of conflict, we have concluded that it is intrinsically linked to violence. Moreover, although not all conflicts degenerate into violent episodes, all violent episodes have their origin in some conflict situations, which can include very different motivations, such as political, economic, or merely interpersonal.

Regarding the definition of violence, based on Aróstegui's proposal (1994), we have concluded that violence can be defined as any attempt to resolve one conflict situation by not consensual ways, which essentially involves an act of imposition and may or may not include the use of physical force.

Likewise, respecting political violence, based on Gurr's definition (1970) we have concluded to understand it as the collective violence given within a conflict situation in a political community against its political regime, its rulers, or its policies.

Regarding considering political violence as a rational or irrational choice, firstly, we conceive rationality as the process by which individual and collective actors establish the most effective strategy to achieve their objectives. Starting from this definition of rationality, it is impossible to categorically affirm that the use of political violence responds to rational parameters, but neither is it an irrational approach. Therefore, we believe that the supposed rational/irrational dichotomy represents a duality. Hence, a strategy that someone can define as irrational can represent the most rational option for others, and both approaches may be perfectly correct in descriptive terms. We can compare this ambiguity with the *Wave-particle duality*, a fundamental piece of quantum physics, according to which light can be considered both a wave and a particle, both approaches being apparently opposite but correct at the same time. This equalisation may be illogical and even irrational for the large part of humanity that does not dominate the field of quantum mechanics. However, it was one of the most significant theoretical advances in the field of physics of all time.

On the interpretation of violence as an irrational act, despite some conceptual differences, both the structural functionalist and the social psychological perspectives interpret the use of violence as individual irrational behaviour that arises due to certain deviations from the social order (structural-functionalist perspective) or as a consequence of a mental state of frustration (social psychological perspective). According to these perspectives, the individuals who use violence do not do it to achieve a specific goal (whether political or not), but violence appears spontaneously rather than in an instrumental way. Concerning

these "irrational" perspectives, we have concluded that they may be adequate when analysing individualised violent phenomena outside the political sphere.

However, we have concluded that although this "irrational" approach can explain some spontaneous and not premeditated collective violent manifestations, this perspective is hardly applicable to studying the collective political violence carried out by organised groups. For that purpose, according to our conclusions, the application of the rational choice theory (RCT) perspective is methodologically more appropriate in academic terms than those mentioned above. Applying the RCT in the specific case of the analysis of political violence implies understanding violence as another method of action among all those available. Likewise, it leads us to accept the rationality of the actors who practice it. In that sense, we have concluded that interpreting the use of violence as a rational choice does not imply that it is positive, ethical, or moral but that it can follow an instrumental logic in strategic terms. Therefore, according to the perspective of the RCT, rationality can be understood as a synonym for instrumentality.

However, we should not confuse rationality with efficacy, which refers to the results obtained through some specific means. Moreover, a strategy may be ineffective when the results obtained are not as expected, but at the same time, it can be considered rational if the means follow a previously designed instrumental logic.

Based on the considerations above, we have tried to answer the following question: is it sustainable to think that a political violence strategy can be considered a rational option even though it is ultimately ineffective? On this issue, we have concluded that the ineffectiveness of a political violence strategy in a particular case (or even in many cases) does not necessarily imply that

implementing a violent political strategy is irrational. Similarly, the ineffectiveness of a non-violent strategy does not necessarily mean that the use of non-violent strategies is irrational. Both violent and non-violent strategies can be effective or ineffective, and our history is proof of this. Likewise, both can represent rational and irrational strategic approaches. For example, in the case of the Scottish pro-independence movement, a non-violent strategy proved effective since, in 2014, they managed to hold an independence referendum agreed with the British Government.

In contrast, implementing a similar strategy in the Catalan pro-independence movement case proved ineffective. Does that mean it is irrational to propose a non-violent strategy in the case of the pro-independence movements in the Spanish case? We do not hope so since, in such a case, someone could conclude that the most rational strategic option for that particular case would include the use of violence. Nevertheless, that reflection leads us to conclude that, analogously, a violent political strategy can be conceived rational, even though it does not necessarily mean that political violence is effective, essential, or inevitable, but neither otherwise.

Moving from the theoretical field to the analysis of particular cases, the second objective of this thesis was to explain the development of ETA's collective rationality on the strategic role it gave to the use of political violence. In this case study, we posed three general questions: 1) Can ETA's strategic development be explained as a rational strategical choice? 2) How did ETA's collective rationality develop around the strategic use of political violence? 3) What factors influenced ETA to undertake, modify and end its violent strategy? Below we will present the main conclusions we have obtained in this regard.

On the consideration of ETA's strategic approach as a rational strategical choice, although we have used the logic exposed by different games (game theory) to

interpret each of the three strategies used by the organisation, we have concluded that the three strategies used by ETA can also be interpreted as three different representations of the war of attrition model. This conclusion has led us to ask whether it can be considered a rational approach that the weaker actor (ETA) proposed an asymmetric war of attrition strategy against another more robust actor (the Spanish state).

On the above question, we have concluded that raising an asymmetric war of attrition by one actor against another clearly superior can represent a rational strategy. Moreover, Asako (2015a; 2015b) proposes a mathematical model of war of attrition between two players of asymmetric robustness in which it is mathematically possible that the weakest player ends up being the winner of the game. Therefore, extrapolating the above to the ETA's case, we can conclude that the strategic approach implemented by the organisation started from a rational basis, although it was ultimately ineffective in achieving its objectives. Similarly, we have concluded that the fact that ETA varied its strategy and the role it gave to political violence based on the particular conditions of each historical moment denotes rational thinking on the use of political violence.

Precisely, according to our conclusions, ETA gave a rational value to the use of political violence, which varied based on the different strategies it employed until ending its armed activity in 2011. Moreover, ETA was not born as an armed organisation or predisposed to implement a violent strategy. During its first years, ETA devoted itself mainly to theoretical-ideological work and to designing its organisational model. This ideological work led it to contextualise the Basque national conflict in anti-colonialist terms, following the postulates of the revolutionary and insurrectionary movements of the mid-twentieth century. Moreover, during its first years, ETA theorised about applying an insurrectional model in the form of the revolutionary war in the Basque Country. However,

ETA soon was aware that it did not have the sufficient operational capacity nor the popular support necessary to launch an insurrectional process in the Basque Country, so the organisation established a preliminary phase to promote this insurrectionary process. That preliminary phase consisted of implementing a spiral of action-repression-action against the state.

In this previous phase of action-repression-action, violence was the key factor, not only ETA's one but also that coming from the state. Moreover, according to ETA's plans, the expected indiscriminate repression of the state against ETA's actions would have created a direct response in the Basque Country against the regime, which would have increased the organisation's mobilising, militant, and operational capacity to be able to face the subsequent phases of the insurrectionary strategy. Hence, according to ETA's logic, the greater the repression, the greater the Basque "insurrectional intensity" and, therefore, the lower the state's benefit/cost ratio. In this way, ETA considered that the state, as a rational actor, would have ended up abandoning the game once it had verified that its costs were higher than its benefits.

However, the direct relationship that ETA expected to find between the level of its armed activity, state repression, and insurrectional intensity was not fulfilled. As a result, ETA did not achieve the exponential increase it hoped to accomplish in Basque civil society's support and direct participation in the insurrectional process. We have concluded that ETA's insurrectionary approach failed mainly due to two factors.

On the one hand, ETA's armed activity was not high enough to move from the action-repression-action phase to the revolutionary war phase. Its peak was reached with the action against Carrero Blanco, which, although representing a qualitative leap in the organisation's operational capacity, failed to generate the

ETA desired spiral effect. On the other hand, although during the Franco regime, ETA managed to get the support of a considerable part of the Basque society, especially during the Burgos process, that support did not translate into a substantial increase in its militancy and, therefore, in its operational capacity, without which the action-repression-action approach was unviable to succeed.

On the other hand, the political openness in Spain after Franco's death created new possibilities for political action and, at the same time, it hindered the ideological justification of ETA's insurrectionary approach. Thus, although the anti-colonialist and insurrectionary discourse promoted by ETA could have some acceptance in the context of the Franco dictatorship, the political opening in Spain after Franco's death diluted the options for such an approach to obtain great social acceptance and, therefore, success. The factors mentioned above, among others, caused ETA to change its strategic approach and the role it gave to political violence.

Hence, at the end of Francoism, ETA, aware of the limitations of its insurrectionary approach, decided to change its strategic model. From then until its armed activity ended, ETA used two strategies to achieve its objectives: the national front and negotiation.

To some extent, ETA's logic on the national front strategy had some similarities with the insurrectional approach. While the logic of ETA's insurrectional approach was based on the exponential increase of the "insurrectionary intensity", in the case of the national front strategy, the main factor was to achieve and maintain a high "pro-independence intensity". For this, the consolidation of one non-violent joint pro-independence strategy based on the principle of unilaterality was essential. In this case, ETA delegated the role it gave to political violence in implementing this common strategy together with the rest of the Basque nationalist organisations. In addition, a significant part of the Basque civil

society needed to acquire an actively favourable attitude toward such a strategy. However, unlike in the insurrectional game, in the national front game, the absence of violence was an essential factor since, otherwise, the activity of the pro-independence block would break up, as it happened.

According to our conclusions, two dimensions must be analysed to explain the failure of the national front game: the collective dimension and the *corporatist* dimension. We have explained both dimensions through the stag hunt game. We have concluded that from a collective perspective, the scenario preferred by the Basque nationalist parties in the Lizarra-Garazi process would have been the one that would have culminated in the holding of a referendum on self-determination as a prelude to the creation of an independent Basque state.

Thus, according to our conclusions, the rupture of this process and, therefore, the failure of ETA's national front strategy was fundamentally due to the rational corporatist calculation of the actors involved. Moreover, having analysed other similar processes, we have concluded that the more moderate sectors of the nationalist spectrum tend to obtain less corporatist return than the more radical sectors as this type of unilateral process is implemented, as it happened, for example, in the Catalan case. Likewise, in a cooperative game like the stag hunt game, the confidence between the players is essential. This necessary level of trust did not occur in the Basque case, specifically between ETA and the PNV, which precipitated the corporatist dimension imposed on the collective one.

In that sense, ETA argued that the PNV's and EA's "inaction" regarding the development of the non-violent joint pro-independence strategy was the main reason for the collapse of the Lizarra-Garazi process. Based on our conclusions, such inaction is perfectly understandable from a corporatist rational perspective, not so much from a collective rational perspective. Therefore, since the dynamic of disobedience and unilaterality proposed by ETA in the summer of 1999 was

not implemented, and the war of attrition phase was not reached, ETA ended its ceasefire and the national front strategy.

According to ETA's approach, violence acquired a fundamental function in the negotiation strategy. ETA implicitly recognised its operational inability to achieve the right to self-determination if it were not through an agreement with the Spanish state. Therefore, According to ETA's approach, in the first phase of confrontation, the use of violence was aimed at getting the Spanish state to conclude that it should negotiate with ETA the abandonment of the armed struggle. In a second phase, in which there were already contacts between the parties, the function of violence was to balance the nature of future negotiations in the terms in which ETA proposed them, that is, in political terms. In the third phase, in which negotiations took place and ETA decreed a ceasefire, violence acquired a threat function, pretending that the state, through a rational cost/benefit calculation, would conclude that it was more profitable for it to accept ETA's claims in exchange for the definitive end of its armed struggle than to break the negotiations and return to the first phase of confrontation.

The negotiation process with the Zapatero Government was the one in which both parties were closer to reaching a resolute agreement. According to our conclusions, the main reason for such a process not being successful was that neither side could convince the other that reaching an agreement, however imperfect, is better than breaking off the negotiations. Based on the logic set out by the ultimatum game, we have concluded that the key factor for this was that each party had a different concept from what would have been a fair negotiation.

From ETA's collective rationality perspective, the origin of the problem was political as it understood that its armed activity was a consequence of this political problem. Therefore, it would have been fair for ETA if the Spanish Government had accepted certain political concessions to end its armed activity.

Instead, from the Government's perspective, the origin of the problem was ETA's existence. Therefore, it would have been fair to them if ETA had abandoned its armed activity without any political counterpart in return. In any case, an agreement that would have made possible a negotiated end to ETA was not achieved, and the organisation undertook what was finally the last stage of its armed activity.

However, ETA soon noted its strategic limitations. On the one hand, it was clear that its armed activity had not been effective in overcoming the state's resistance threshold and achieving political concessions in a negotiation process, and it did not seem likely that that situation would change in the future. Similarly, after the failure of the Lizarra-Garazi process, the rest of the Basque nationalist forces had reiterated that as long as ETA did not abandon violence, they would not take part in any proposal for a national front.

Likewise, after the ruling of the Strasbourg court in 2009, in which the Organic Law 6/2002 of 27 June on Political Parties was ratified, the options for institutional participation of the Abertzale Left were null and void as long as ETA's armed struggle was active. In that sense, the Abertzale Left had already undertaken its strategic change in which ETA's armed struggle had no place. Therefore, if ETA had decided to continue with the armed struggle, it is likely that there would have been a split in the Abertzale Left and that ETA would have remained isolated and with hardly any social support.

For these and other reasons, ETA ended its armed activity in October 2011. ETA withdrew from the game, losing the war of attrition against the state without achieving its political objectives. In this sense, we have concluded that ETA's decision to end its armed activity resulted from an instrumental calculation of the lack of results obtained through the different strategies it carried out and the costs that would have meant continuing with the use of political violence. In

other words, ETA concluded that at the point in which it was in 2011, the use of non-violent means could prove more profitable in strategic terms than the use of political violence. Moreover, according to our conclusions, the fact that ETA put an end to the use of political violence in a unilateral way despite not having achieved its objectives proves that the organisation interpreted the use of violence in rational terms. Otherwise, if ETA had interpreted the use of political violence as an end in itself, the organisation would likely continue to exist today, although probably in a residual way.

Concerning the individual rationality according to which some people decide to get involved in armed organisations, we have compared the individual reflections of former ETA and IRA members on the use of political violence, as well as on the motivations they had to enter an armed organisation. We proposed three research questions: 1) what were the reasons and motivations they had to decide to become a member of an armed organisation? 2) How did they receive and interpret their organisations' decision to end the use of political violence? 3) What is their current reflection on the use of political violence? Below, we present the main conclusions that we have obtained in this regard.

On the origin of their interest in politics, most former ETA members say they belong to a nationalist tradition or a leftist-tradition family. Although not in all cases, many describe a politicised environment within their family atmosphere during their childhood. However, in terms of political awareness, one-half of the interviewees say they were unaware of a political conflict in the Basque Country during childhood. In the other half's case, they remember they were aware that "something out of the ordinary" was happening in the political arena. However, they point out that at that time, they would not have been able to describe in political terms what they perceived. Indeed, it was not until adolescence that they acquired a political consciousness and started with their political militancy during high school, both in student or youth movements and social activities.

In the case of the former IRA members, the influence of the family atmosphere in developing their political conscience seems to be lower. More than one-half of the interviewees say they do not come from a clear Republican tradition family. Moreover, they point out that politics did not have a significant presence in their homes. However, most of them recognise that they were aware of a political conflict in Northern Ireland during childhood. That awareness was either because they suffered its consequences directly with the arrest or the death of a close person or because the presence of the British armed forces was a constant in the area where they grew up. In most cases, when identifying the events that influenced the development of their political consciousness, the interviewees allude to the social exclusion suffered by the nationalist community, especially during the 1960s. In all cases, they place the beginning of their political militancy before the age of 20.

On the influence of repression to get involved more deeply in political militancy, we have concluded that it was more significant in the case of the former IRA members than in the case of the former ETA members. Even though all the former ETA members point out some concrete events that influenced their political development, most of them refer to events related to political repression and the death of some ETA members and supporters. Remarkably, they mention some cases of police abuses in which the use of torture was reported. However, they do not believe that those events had a cause-and-effect relationship that led them to decide to join ETA. However, in some cases, they say those events made them a turning point in developing their political thinking.

In the case of the former IRA members, most of them mention the discrimination and the violence suffered by the nationalist community in the 1960s as one of the main factors that prompted them to become more involved in political militancy and, in some cases, to join the IRA. The events in July 1969 in Belfast, the Bloody Sunday in 1972 in Derry, and the internment's implementation, are the most

mentioned. Nevertheless, not all of them relate a specific event that led them to decide to join the IRA. However, in some cases, they say that those events showed them that non-violent struggle had failed and, therefore, became one motivation to join the IRA.

On the reasons to join an armed organisation, in the case of the former ETA members, we find different profiles that refer to various motivations. None of those profiles seems to be predominant. However, the most repeated motivation among the interviewees is emotional. Indeed, in several cases, they say emotions initially were their primary impulse to consider joining ETA. However, they do not exclude the subsequent influence of other types of strategic and ideological motivations. Moreover, other interviewees mention ideological motivations (especially those related to revolutionary thinking) and strategic ones when explaining why they decided to join ETA. Some interviewees do not mention any specific motivations and define their entry into ETA as a higher stage in their political militancy.

In the case of the former IRA members, we do not find a predominant motivation that explains why they decided to join the armed organisation. There is a lower incidence of emotional motivations in the case of the former IRA members than in the ETA's case. The primary motivation to which they allude is a combination of ideological and strategic reasons influenced by the political and social exclusion suffered by the Irish nationalist community in Northern Ireland during the '60s and the '70s. They argue that the unfairness of that situation led them to conceive the armed struggle as a tactical tool to change their community's status quo.

Entering the field of emotions, even though some cases of torture were one of the factors that influenced some interviewees to join ETA, those who later reported having suffered mistreatment or torture do not believe that experience changed

their reasoning about the use of armed struggle. Nevertheless, they admit that experience had emotional consequences for them in the form of a certain feeling of anger, but they say that they knew in advance that they would likely suffer torture if arrested.

In the case of former IRA members, in general terms, they do not believe that going through a harrowing experience like suffering torture changed their opinion or their way of understanding the use of armed struggle. On the contrary, in some cases, they say that living that experience ratified and strengthened the reasoning they already had made about using political violence. However, some admit they felt anger and even needed revenge in the following months of being tortured. Still, they say that after a while, those emotions calmed since, as in the case of the former ETA members, being tortured was a risk they assumed when they decided to become IRA members.

On the emotions felt when they were aware of the end of the armed struggle, most talk about a combination of feelings and emotions. Both senses of joy and sadness. Joy because a strategy that had generated great suffering was ending. Sadness because they were losing what had been their primary political reference. In addition, in some cases, that sadness was motivated by how the end of the armed struggle materialised. In comparative terms, we appreciate a higher level of joy-emotions regarding the end of the armed struggle in the case of the former IRA members than in the case of the former ETA members.

In the case of the former ETA members, we asked them about their emotions when ETA announced its armed campaign's end on 20 October 2011. Most of the interviewees were in jail at that time. They allude to a combination of emotions. Some emotions that they repeat on several occasions are those of orphanhood, frustration, or existential doubt when losing what had been their primary

political reference. On the other hand, some also say that they felt joy because they thought nobody would have to take their path.

In the case of the former IRA members, we asked them about their emotions in 1998 when they knew about the signing of the Good Friday Agreement. Here we also find conflicting emotions when describing what they felt at that moment. On the one hand, some interviewees say that the IRA's announcement of the end of the armed struggle pleased them, partly because they had long thought the armed strategy had reached its limit. On the other hand, they also mention emotions like sadness and dissatisfaction with how the peace process was raised.

Regarding the political reflection that they carried out when the armed struggle ended, we find higher positive considerations in the case of the former IRA members than in the case of the former ETA members. In the case of the former ETA members, we find all kinds of answers. Some interviewees do not hesitate to say that they valued the decision to abandon the armed struggle as a defeat at that time. Some of them also criticise how the Abertzale Left raised and developed the process that culminated with the end of ETA's armed struggle. Others, however, have more difficulty assessing the decision regarding victory or defeat. Indeed, only one of the interviewees values the decision as a victory, although admitting that it was not at first, but having passed the time.

In the case of the former IRA members, most say that they understood the decision to end the armed struggle as a victory, while the rest believe that it was neither a victory nor a defeat. Those who considered it a victory recognise that the IRA could not have obtained a military victory, and therefore they value the agreement positively. One of them adds that in the beginning, the Republican movement had a romantic idea of what the end of the armed struggle would have been like, but over time, that idealism became political realism.

On the way the armed struggle was ended, many interviewees show criticism about how it was raised. In the case of the former ETA members, some criticise not the decision itself but how the process of ending violence was raised and developed. Most of them blame the position held internally by the leadership of the Abertzale Left during the process. Some claim that an internal sector prevailed over another, so that situation created a sense of disaffection. They also criticise the unwillingness of the Spanish and the French states to implement a process with guarantees. In the same way, they blame the prisoners' issue for not appearing on the process schedule. However, despite the criticisms above, all the interviewees show their agreement with the decision to end the armed struggle.

In the case of the former IRA members, only one of them claims to be satisfied with the peace process development. The rest show criticism about the process and its political and social consequences. They criticise the current situation that some former prisoners live in nowadays. After more than 20 years since the Good Friday Agreement, many former prisoners have difficulties finding a job or travelling abroad. Likewise, some interviewees openly criticise the political position that the Republican Movement has maintained since then until today, for example: when forming part of the Government of Northern Ireland or having accepted the new police service (PSNI), which, in their opinion, created frustration and disagreement within some sectors inside the movement. Despite all the critics, similarly to the former ETA members' case, the interviewees confirmed their commitment to the end of the armed struggle.

Regarding the reflection they make nowadays on the use of armed struggle, in the case of the former ETA members, most say that their opinion on the armed struggle has not changed over time. Some others raise critical thoughts on the effectiveness of political violence in the Basque case and the inexorability of its use. However, they do not put into question its legitimacy. Indeed, although they assume that the armed struggle did not achieve its intended objectives and that

there have been some big mistakes, they all believe that ETA's armed activity brought some positive consequences for the Basque Country. Nevertheless, everyone agrees when saying that the cycle of armed struggle in the Basque Country is definitely closed.

In the case of the former IRA members, none questions the legitimacy of the IRA's armed struggle. Indeed, the interviewees agree that it was not the Republican movement that chose the path of armed struggle, but the situation of discrimination suffered by the nationalist community led to the armed confrontation. All interviewees believe that the IRA's armed struggle was productive. Moreover, although some think that the IRA's armed campaign should have ended earlier, they think the British Government's lack of will for dialogue was why the armed struggle lasted so long.

Concerning the role they currently give to the armed struggle, the interviewees believe that today's conditions do not enable an armed strategy. In the case of the former ETA members, everyone believes that there are worse conditions for armed struggle nowadays than in the past. Some argue that during the last years before the end of ETA's armed struggle, there was a situation where Basque people, even a part of the Abertzale Left, did not understand nor share ETA's negotiation strategy. Hence, they believe implementing a new armed campaign would be ineffective.

In the case of the former IRA members, they say that if faced again with the same circumstances, they would take the same path they took in the past. However, they also think that the conditions that existed in the past for the armed struggle were significantly different compared with the current ones. Moreover, they believe that the armed activity that some groups opposed to the Good Friday Agreement maintain is contrary to Republican interests because it not only serves the British Government as an excuse not to take steps forward but also generates

confusion among young people. They add that these groups' popular support is much lower than that of the IRA. Thus, they understand that lack of support proves that armed struggle is unnecessary within the Irish current political context.

About the future, in both cases, they agree that they would not want anyone to take the path of armed struggle as they did. If they had to explain their experience within the armed struggle to young people nowadays and if they had to give them some advice about the future, the former ETA members would recommend that they think more in collective terms than in individualistic terms. They say they would talk about the positive part of political militancy and its negative consequences so that each could draw personal conclusions. Likewise, they would like the young people to understand that they joined ETA because they believed in some ideas. They also admit that there were some big mistakes, so they recommend young people enjoy life and fight for what they consider fair but without forgetting the mistakes made in the past.

Regarding the former IRA members, they say they would talk to the young people about how savage and cruel the war is. Likewise, they would make it clear to them that armed conflicts are not something romantic or heroic. Therefore, they say that they would not want to return to the past situation nor that anyone had to repeat what they did. They also say that they would like the youth to be clear that the decision to use political violence was taken to respond to the violence suffered by their community. Finally, they would remind them that it is up to the new generations to create a future where political violence will be outdated in Ireland.

References.

Abadie, A. & Gardezabal, J (2003). "The Economic Costs of Conflict: A Case Study of the Basque Country". *The American Economic Review*, 93(1): 113-132.

Abramson, G (2006). *Introducción a la teoría de juegos. Aplicaciones en el modelo matemático de sistemas biológicos*. Centro Atómico Bariloche, Instituto Balseiro y CONICET. Accesible at <https://goo.gl/IDsvxC>. [Consulted: 2018-10-10].

Abreu, C (2012). "La teoría de los grupos de referencia". *Ágora*, 31(2): 287-309.

Accinelli, E (2016). "La teoría de juegos evolutivos, naturaleza y racionalidad". In Juan José Jardón (ed.) *Temas de Teoría Económica y su Método*. Madrid. Aranzadi: 287-304. Accesible at: <https://goo.gl/v7vyJw> [Consulted: 2019-1-21].

Adams, G (2003). *Hope and History. Making Peace in Ireland*. Richmond. Hardie Grant Publishing

Agirreazkuenaga, J (1996). "Gizarte arazoak eta politikagintza Bilbon 1917-1922. Coyuntura social y política". *Bidebarrieta*, 7: 187-202.

Aguiar, F (1991). *Intereses individuales y acción colectiva*. Madrid. Fundación Pablo Iglesias.

Ahedo, I (2006). *El viaje de la identidad y el nacionalismo vasco en Iparralde (1789-2005)* (2 vol). Vitoria-Gasteiz. Eusko Jaurlaritza.

Aizpuru, M. & Martínez, F (2011). *Gaur egungo munduaren historia, 1945-200*. Bilbao. UEU.

Alonso, R (2004). "Pathways Out of Terrorism in Northern Ireland and the Basque Country: The Misrepresentation of the Irish Model". *Terrorism and Political Violence*, 16(4): 695-713. DOI: 10.1080/095465590898651.

Anai Artea (2011). *Las actas de Txiberta (1977)*. ISBN: 978-2-9507461-1-5. Accesible at: <http://anai-arte.com/-Publicaciones-.html> [Consulted: 2019-2-26].

Anderson, S; Goeree, J & Holt, C (1998). *The War of Attrition with Noisy Players*. Department of Economics. University Of Virginia. Electronic source. Accesible at: <http://www.people.virginia.edu/~cah2k/jai.pdf> [Consulted: 2019-1-15].

Apalategi, J (1985). *Los vascos, de la autonomía a la independencia. Formación y desarrollo del concepto de la nación vasca*. Donostia-San Sebastián. Txertoa.

Apalategi, J (2006). *Los vascos de la Nación al Estado*. Donostia-San Sebastián. Herritar-Berri SLU (First edition in 1979).

Arana Goiri, S (1980). *Obras completas de Sabino Arana Goiri* (3 vol). Donostia-San Sebastián. Sendoa.

Arantzadi y Etxebarria, E (2010). *Ereintza: Siembra de nacionalismo vasco*. Valladolid. Maxtor (First edition in 1935).

Arendt, H (2006a). *Sobre la revolución*. Madrid. Alianza Editores. (1st edition in English in 1963).

Arendt, H (2006b): *Sobre la violencia*. Madrid. Alianza Editores (1st edition in English in 1970).

- Aróstegui, J (1994). "Violencia, sociedad y política: la definición de la violencia". *Ayer*, 13: 17-56.
- Arregi, N (1981). *Memorias del KAS (1975-1978)*. Donostia-San Sebastián. Hordago.
- Arrow, K (1950). "A Difficulty in the Concept of Social Welfare". *The Journal of Political Economy*, 58(4): 328-346.
- Artze, J.A.; Knörr, G.; Beloki, J.R.; Lete, X.; Iriondo L. & Zubizarreta, I (1977). "Euskal kanta berria". *Jakin*, 4: 1-111.
- Arzalluz, X (2005). *Así fue*. Madrid. Foca.
- Asako, Y. (2015a). "One-sided Games in a War of Attrition". *The BE Journal of Theoretical Economics*, 15(2): 313-331.
- Asako, Y. (2015b). "One-sided Games in a War of Attrition". *WINPEC Working Paper Series No. E1420*. Accesible at: <https://goo.gl/uRbB5m>. [Consulted: 2019-1-24].
- Asensio, C.L (2012). "Una discusión teórica en torno al concepto de revolución". *Nómadas. Revista Crítica de Ciencias Sociales y Jurídicas*, 34(2): 449-459. Online version. Accesible at: <http://revistas.ucm.es/index.php/NOMA/article/view/41789>. (Consulted: 2017-8-23).
- Aya, R (1990). *Rethinking Revolutions and Collective Violence. Studies on Concept, Theory and Method*. Amsterdam. Het Spinhuis.
- Azkune, J (2018): *Can the subaltern states speak? Estatuaren eraldaketa eta burujabetza eskaerak Katalunian, Euskal Herrian eta Eskozian*. Doctoral thesis. University of the Basque Country (UPV/EHU). Accesible at: <https://addi.ehu.es/handle/10810/28966> [Consulted: 2019-8-3].
- Bakunin M (1867). *Federalismo, socialismo y antiteologismo: consideraciones filosóficas sobre el fantasma divino, sobre el mundo real y sobre el hombre*. Accesible at: <https://goo.gl/5qxUdz> [Consulted: 2018-11-7].
- Balcells, L (2010). "Rivalry and Revenge: Violence against Civilians in Conventional Civil Wars". *International Studies Quarterly*, 54(2): 291-313.
- Bárcena Ruiz, J. C (2008). *Aproximación a las Ciencias Sociales desde la Teoría de los Juegos*. Departamento de Fundamentos del Análisis Económico I. Facultad de Ciencias Económicas y Empresariales, University of the Basque Country (UPV/EHU). Accesible at: <https://addi.ehu.es/bitstream/handle/10810/12482/01-08.pdf?sequence=1> [Consulted: 2019-1-22].
- Bennett, P.G (1995). "Modelling Decisions in International Relations: Game Theory and Beyond." *Mershon International Studies Review*, 39(1): 19-52.
- Berria (2017). "Doluz jantzitako astea". (2017-5-6). Accesible at: https://www.berria.eus/paperekoa/1847/008/001/2017-05-06/doluz_jantzitako_astea.htm [Consulted: 2019-3-4].
- Bew, P. & Gillespie, G (1999). *Northern Ireland: A Chronology of the Troubles 1968-1999*. Lanham, MD. Scarecrow Press.
- Bilbao, K (2006). *Crónica de una izquierda singular. (De ETA-Berri a EMK-MC y a Zutik-Batzarre*. Electronic source. Accesible at: <https://goo.gl/jjP7md> [Consulted: 2018-11-27].
- Bishop, P. & Mallie, E (1988). *Provisional IRA*. London. Corgi.

- Blair, E (2009). "Aproximación teórica al concepto de violencia: avatares de una definición". *Política y Cultura*, 32: 9-33.
- Blume, T.W (1996). "Social Perspectives on Violence". *Michigan family review*, 2(1): 9-23. Online version. Accessible at: <http://quod.lib.umich.edu/m/mfr/4919087.0002.102?view=text;rgn=main#end-of-header> [Consulted: 2016-11-25].
- Bosi, L. & Della Porta, D (2012). "Micro-mobilization into Armed Groups: ideological, Instrumental and Solidaristic Paths". *Qualitative Sociology*, 35: 361-383.
- Boyle, M.J (2012). "Progress and Pitfalls in the Study of Political Violence". *Terrorism and Political Violence*, 24: 527-543.
- Bruni, L (1988). *ETA. Historia política de una lucha armada*. Tafalla. Txalaparta.
- Bueno, M (2014). "La lucha pro-amnistía en las provincias vasco-navarras en la transición española". *Gerónimo de Uztariz*, (30): 83-100. Accesible at: <https://dialnet.unirioja.es/download/articulo/5443578.pdf> [Consulted: 2019-6-1].
- Burton, A (1977). *Revolutionary Violence: The Theories*. London. Cooper.
- Butler, J.; Laclau, E. & Žižek, S (2004). *Contingencia, hegemonía universalidad*. Buenos Aires. Fondo de Cultura Económica. Accesible at: https://programadssrr.files.wordpress.com/2013/05/butler-j-laclau-e-c5beic5beek-s-contingencia-hegemonia-universalidad-2000_ocr.pdf [Consulted: 2021-12-28].
- Calvert, P (1974). *Análisis de la revolución*. Mexico DF. Fondo de cultura económica.
- Calzada, I (2014). "The right to decide in democracy between recentralisation and independence: Scotland, Catalonia and the Basque Country". *Regions Magazine*, 296(1): 7-8.
- Cardozo, M (2010). "'Su lugar en la lucha': Reflexiones en torno a las militantes del Movimiento de Liberación Nacional Tupamaros entre comienzos de los 60 y fines de los 70 en Uruguay". *Actas de las III Jornadas de Historia Género y Política en los '70* (Buenos Aires).
- Carnicero, C (2007). *La ciudad donde nunca pasa nada. Vitoria, 3 de marzo de 1976*. Vitoria-Gasteiz. Eusko Jaurlaritzza.
- Casanova, I (2007). *ETA 1958-2008 Medio siglo de historia*. Tafalla. Txalaparta.
- Casquete, J (1998). *Política, cultura y movimientos sociales*. Bilbao. Bakeaz.
- CC.OO de Euskadi (2001). *Biltzar* (ale berezia, azaroa). Accesible at: <https://goo.gl/cgLVRL> [Consulted: 2018-11-28].
- Cerdán, M. & Rubio, A (2003). *Lobo: un topo en las entrañas de ETA*. Madrid. Plaza & Janes Editores.
- Chacón, P.J (2014). "El concepto de independencia vasca en Sabino Arana Goiri". *Historia contemporánea*, 50: 75-103.
- Chenais, J.C (1981). *Histoire de la violence*. Paris. Robert Laffond (ed).
- Chinh, T (1967). *La resistencia vencerá*. Ediciones en lenguas extranjeras. Hanoi.

- Clark, R.P (1983). "Patterns in the Lives of ETA Members". *Terrorism: an international journal*, 6(3): 423-454.
- Clark, R.P (1984). *The Basque Insurgents. ETA, 1952-1980*. Madison. The University of Wisconsin Press.
- Clark, R.P. (1990). *Negotiating with ETA: Obstacles to peace in the Basque Country, 1975-1988*. Reno. University of Nevada Press.
- Coady, C.A.J (1986). "The Idea of Violence". *Journal of Applied Philosophy*, 3(1): 3-19.
- Cohen, M.D (2007). "Administrative Behavior: Laying the Foundations for Cyert and March". *Organization Science*, 18(3): 503-506.
- Coleman, J.S (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge. Harvard University Press.
- Coman, A. & Ronen, B. (2009). "Focused SWOT: diagnosing critical strengths and weaknesses". *International Journal of Production Research*, 47(20): 5677- 5689.
- Conversi, D (1993). "Domino effect or internal developments? The influences of international events and political ideologies on Catalan and Basque nationalism". *West European Politics*, 16(3): 245-270.
- Conversi, D (1997). *The Basques, the Catalans and Spain. Alternative Routes to Nationalist Mobilisation*. London. Hurst & Co.
- Conversi, D. (1999). "Ideological fragmentation, cultural nationalism and state violence: Euskadi and Catalonia (1939-1968)". *Canadian Review of Studies in Nationalism*, 26(1-2), 37-52. Accessible at: <https://goo.gl/tH7kku> [Consulted: 2019-2-7].
- Conversi D (2014). "Between the hammer of globalization and the anvil of nationalism: Is Europe's complex diversity under threat?" *Ethnicities* 14(1): 25-49.
- Coogan, T.P. (2000) *The IRA*. New York. Harper Collins.
- Corte, L.; Kruglanski, A.; Miguel, J.; Sabucedo, J.M. & Díaz, D (2007). "Siete principios psicosociales para explicar el terrorismo". *Psicothema*, 19(3): 366-374. Accessible at: <https://minerva.usc.es/xmlui/handle/10347/22621> [Consulted: 2021-12-28].
- Coser, L. A (1956). *Functions of Social Conflict*. New York. The Free Press.
- Coser, L. A (1970). *Continuities in the Study of Social Conflict*. New York. The Free Press.
- Craig, T (2014). "Monitoring the Peace? Northern Ireland's 1975 Ceasefire Incident Centres and the Politicisation of Sinn Féin". *Terrorism and Political Violence*, 26:307-319.
- Crenshaw, M (1978). *Revolutionary Terrorism: The FLN in Algeria, 1954-1962*. Stanford. University of Stanford, Hoover Institution Press.
- Crenshaw, M (1988). "Theories of Terrorism: Instrumental and Organizational Approaches". In David C. Rapoport, (ed), *Inside Terrorist Organizations*. New York. Columbia University Press: 13-31.
- Crenshaw, M (1992). "Current Research on Terrorism: The Academic Perspective". *Studies in Conflict and Terrorism*, 15: 1-11.

- Crenshaw, M (1995). "Thoughts on Relating Terrorism to Historical Contexts". In Crenshaw, M (ed.) *Terrorism in Context*. USA. Pennsylvania University Press: 3-26.
- Crenshaw, M (2001). "Theories of terrorism: instrumental and organizational approaches". In D.C. Rappoport (ed.): *Inside terrorist organizations*. London. Frank Cass Publishers.
- Dahrendorf, R (1959). *Class and Class Conflict in Industrial Society*. Stanford. Stanford University Press.
- Dahrendorf, R (1968). *Essays in the Theory of Society*. Stanford. Stanford University Press
- Davies, J.C (1962). "Towards a Theory of Revolution". *American Sociological Review*, 27(1): 5-18.
- Davies J.C (ed) (1971). *When Men Revolt and Why. A Reader on Political Violence*. New York. The Free Press. American Political Science Association.
- De la Granja, J.L (1995). *El nacionalismo vasco: un siglo de historia*. Madrid. Tecnos.
- De La Granja, J.L (2009). *Nacionalismo y II República en el País Vasco: Estatutos de autonomía, partidos y elecciones. Historia de Acción Nacionalista Vasca, 1930-1936*. Madrid. Siglo XXI de España Editores.
- De Pablo, S.; Mees, L. & Rodríguez Ranz, J.A (1999). *El péndulo patriótico. Historia del Partido Nacionalista Vasco (Vol 1)*. Barcelona. Crítica.
- Debray, R (1967). *Révolution dans la révolution? Lutte armée et lutte politique en Amérique latine*. Paris. Francois Maspero.
- Deia (2017). "Txiberta, la primera gran ruptura" (2017-4-23). Accesible at: <https://www.deia.eus/2017/04/23/politica/euskadi/txiberta-la-primera-gran-ruptura> [Consulted: 2019-2-26].
- Della Porta, D (1995). *Political Violence and the State*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Della Porta, D. & Mattina, L (1986). "Ciclos políticos y movilización étnica: el caso vasco". *Reis*, 35: 123-148.
- Demski, J.S. & Sappington, D (1984). "Optimal incentive contracts with multiple agents". *Journal of Economic Theory*, 33(1): 152-171.
- Deutsch, R. & Magowan, V (1973). *Northern Ireland, 1968-1973. A chronology of Events*. Belfast. Blackstaff Press.
- Di Pego, A (2006). "Poder, violencia y revolución en los escritos de Hannah Arendt. Algunas notas para repensar la política". *Argumentos. Estudios críticos de la sociedad*, 19 (52): 101-122.
- Díez Medrano, J (1999). *Naciones divididas. Clase, política y nacionalismo en el País Vasco y Cataluña*. Madrid. Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Dollard, J.; Miller, N. E.; Doob, L. W.; Mowrer, O. H.; & Sears, R. R. (1980): *Frustration and aggression*. Pennsylvania. Praeger. (1st edition: 1939).
- Domenach, J.M; Labortit, H; et al (1981). *La violencia y sus causas*. Paris. UNESCO.
- Domínguez, F (2003). *Las raíces del miedo*. Madrid. Aguilar.

- Douglas, A (1957). "The peaceful settlement of industrial and intergroup disputes". *Journal of Conflict Resolution*, 1: 69-81.
- Douglass, W.A. & Zulaika, J (1990). "On the interpretation of terrorist violence. ETA and the Basque political process". *Comparative Studies in Society and History*, 32(2): 238–257.
- Downs, A (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York. Harper and Row.
- Durkheim, É (1965): *El suicidio. Estudio de sociología*. Buenos Aires. Ed. Schapire. (First edition in French in 1897).
- Earl, P.E. & Edward E (2001). *The Legacy of Herbert Simon in Economic Analysis* (2 vol). Cheltenham and Northampton. Edward Elgar Publishing.
- Egaña, I. & Giacomuzzi, G (1992). *Los días de Argel. Crónica de las conversaciones entre ETA y el Gobierno Español*. Tafalla. Txalaparta.
- Egaña, I (2015). *Nuevo diccionario histórico político de Euskal Herria*. Tafalla. Txalaparta.
- Egaña, I (2017). *ETAren historia laburra*. Tafalla. Txalaparta.
- Egido, J.A (1993). *Viaje a la nada. Principio y fin de Euskadiko Ezkerra*. Tafalla. Txalaparta.
- Eguiguren, J. & Aizpeolea, L.R (2011). *ETA. Las claves de la paz: Confesiones del negociador*. Madrid. Aguilar.
- Egunkaria (1999). "Bilbok gainez egin zuen euskal presoen eskubideak aldarrikatzeko" (1999-1-10). Accessible at: <https://www.berria.eus/hemeroteka/egunkaria/pdfa/?data=1999-01-10&orria=006&zenb=Z0dubER5UGZudFNwZ3dWVzVhdEJydZ09> [Consulted: 2019-8-22].
- El Correo (2006). "El juez Grande-Marlaska prohíbe el acto de Batasuna del domingo en San Sebastián" (2006-4-5). Accessible at: https://www.elcorreo.com/vizcaya/pg060405/actualidad/politica/200604/05/ECD_rajoybatasuna.html [Consulted: 2020-4-4].
- El Mundo (2005). "Todo el Congreso excepto el PP respalda que el Gobierno dialogue con ETA si la banda deja las armas" (2005-5-18). Accessible at: <https://www.elmundo.es/elmundo/2005/05/17/espana/1116351081.html> [Consulted: 2020-3-31].
- El Mundo (2006). "Patxi López exige a Otegi que Batasuna sea legal si quiere reunirse de nuevo con el PSE" (2006-7-7). Accessible at: <https://www.elmundo.es/elmundo/2006/07/06/espana/1152180389.html> [Consulted: 2020-4-9].
- El País (1981). "El cautiverio del cónsul Beihl" (1981-2-21). Accessible at: <https://goo.gl/LRqXtE> [Consulted: 2018-11-28].
- El País, 1985. "Mandos militares y policiales dicen que desde agosto de 1984 ha habido decenas de contactos con ETA, pero no negociación" (1985-11-16). Accessible at: https://elpais.com/diario/1985/11/16/espana/500943608_850215.html [Consulted: 2019-11-16].
- El País, 1996. "Pérez Esquivel afirma que ETA requirió hace un mes su mediación" (1996-12-24). Accessible at: https://elpais.com/diario/1996/12/24/espana/851382011_850215.html [Consulted: 2020-1-21].

- El País (1999). "ETA diseñó la tregua inicialmente para cuatro meses, según Arzalluz" (1999-4-13). Accessible at: https://elpais.com/diario/1999/04/13/espana/923954402_850215.html [Consulted: 2019-8-20].
- El País (2005). "Aznar, en 1998: "He autorizado personalmente contactos" (2005-5-15). Accessible at: https://elpais.com/diario/2005/05/15/espana/1116108005_850215.html [Consulted: 2020-5-15].
- El País (2006). "Batasuna considera muy graves los dos ataques y se solidariza con las víctimas" (2006-4-25). Accessible at: https://elpais.com/diario/2006/04/25/espana/1145916004_850215.html [Consulted: 2020-4-5].
- El País (2007a). "Así fue el diálogo con ETA". (2007-6-10). Accessible at: https://elpais.com/diario/2007/06/10/domingo/1181447553_850215.html [Consulted: 2020-4-2].
- El País (2007b). "Zapatero da ya por liquidado el proceso de final dialogado del terrorismo tras el atentado de ETA" (2007-1-2). Accessible at: https://elpais.com/diario/2007/01/02/espana/1167692402_850215.html [Consulted: 2020-4-10].
- El País (2007c). "Entrevista con José Luis Rodríguez Zapatero" (2007-1-14). Accessible at: https://elpais.com/diario/2007/01/14/espana/1168729201_850215.html [Consulted: 2020-4-27].
- Ellsberg, D (1968). *The Theory and Practice of Blackmail*. Santa Monica. RAND Corporation. Available at: <https://www.rand.org/pubs/papers/P3883.html> [Consulted: 2020-6-11].
- Elster, J (1984). "Marxismo, funcionalismo y teoría de juegos. Un alegato a favor del individualismo metodológico". *Zona abierta*, 33: 21-62.
- Elster, J (1985). *Making Sense of Marx Paperback (Studies in Marxism and Social Theory)*. London. Cambridge University Press.
- Elster, J (1988). *Uvas Amargas. Sobre la subversión de la racionalidad*. Barcelona. Peninsula.
- Elster, J (1995). *Tuercas y tornillos. Una introducción a los conceptos básicos de las ciencias sociales*. Barcelona. Gedisa.
- Elster, J (1996). "Rationality and the Emotions". *The Economic Journal*, 106(438): 1386-1397.
- Elster, J (2002). *Alquimias de la mente. La racionalidad y las emociones*. Buenos Aires. Paidós.
- Elster, J (2005). "En favor de los mecanismos". *Sociológica*, 19(57): 239-273.
- Elster, J (2010). *La explicación del comportamiento social: más tuercas y tornillos para las ciencias sociales*. Madrid. Gedisa.
- Emerson, L; Orr, K. & Connolly, P (2014). *Evaluation of the Effectiveness of the 'Prison to Peace: Learning from the Experience of political ex-Prisoners' Educational Programme*. Queen's University Belfast. Online version. Accessible at: <https://goo.gl/WV84h8> (Consulted: 2017-1-11).
- Eriz, J.F (1986). *Yo he sido mediador de ETA*. Madrid. Arnao Ediciones.
- Escrivá, A (2006). *ETA: el camino de vuelta*. Barcelona. Seix Barral.
- Esnaola, E (2018). "Abertzaleak ados zirenekoa". *Berria* (2018-9-13). Accessible at: https://www.berria.eus/paperekoa/1915/002/001/2018-09-13/abertzaleak_ados_zirenekoa.htm [Consulted: 2019-7-9].

Esser, J.K. & Bridges, C.M (2011). "Negotiating with Terrorists: The Case of the Basques and Spain". *Peace and Conflict*, 17(1): 60-76.

Estrada, F (2007). "Herbert A. Simon y la economía organizacional". *Cuadernos de Economía*, vol. XXVI, 46: 169-199. Online version. Accesible at: <http://www.redalyc.org/pdf/2821/282121961007.pdf> (Consulted: 2018-4-22).

Etxeberria, F., Martín Beristain, C., & Pego, L (2017). *Proyecto de investigación de la tortura en el País Vasco (1960-2013)*. Donostia-San Sebastián. Giza Eskubide, Bizikidetzeta eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusia – Eusko Jaurlaritza.

Fanon, F (2006). *Los condenados de la tierra*. México D.F. Fondo de cultura económica (First edition in French 1961). Accesible at: <https://goo.gl/KzXYr2> [Consulted: 2018-11-5].

Feather, N. (1982). *Expectations and Actions*. Hillsdale. Erlbaum.

Feierabend, I.K.; Feierabend, R.L.; & Nesvold, B.A. (1969). "Social change and political violence: cross-national patterns. Violence in America." *Historical and Comparative Perspectives*, 1: 632-687.

Feierabend, I.K.; Feierabend, R.L.; & Nesvold, B.A. (1973). "The comparative study of revolution and violence". *Comparative Politics*, 5(3): 393-424.

Fernández Soldevilla (2009a). "Ellos y nosotros. La cumbre de Chiberta y otros intentos de crear un frente abertzale en la transición". *Historia del presente*, 13, 2009/1 II época: 97-114. Accesible at: <https://goo.gl/pRKbN1> [Consulted: 2019-2-27].

Fernández Soldevilla (2009b). "De las armas al parlamento. Los orígenes de Euskadiko Ezkerra". *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*, 8: 245-265. Accesible at: <https://goo.gl/gbhryp> [Consulted: 2019-3-6].

Fernández Soldevilla (2010). "Agur a las armas. EIA, Euskadiko Ezkerra y la disolución de ETA político-militar (1976-1985)". *Sancho el sabio: Revista de cultura e investigación vasca*, 33: 55-96.

Fernandez Soldevilla, G (2014). *Los orígenes de KAS, la Coordinadora Abertzale Sozialista*. Electronic source. Accesible at: <https://gaizkafernandez.com/2014/08/13/los-origenes-de-kas-la-coordinadora-abertzale-sozialista/> [Consulted: 2019-5-6].

Fernández Soldevilla, G (2017). "De Aberri a ETA, pasando por Venezuela. Rupturas y continuidades en el nacionalismo vasco radical (1921-1977)". *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, (51): 219-264. Accesible at: <https://goo.gl/oUuoLJ> [Consulted: 2019-2-7].

Flyvbjerg, B (2006). "Five Misunderstandings about Case Study Research". *Qualitative Inquiry*, 12(2): 219-245.

Fonseca, C (1996). *Negociar con ETA. De Argel al Gobierno del PP. Crónica de un diálogo siempre negado*. Madrid. Ed. Temas de Hoy.

Fontana, H. (1992). "Carlos Martínez Moreno testigo de cargo". *Revista Iberoamericana*, 58(160): 1049-1057.

Forest, E (2013). *Operación Ogro. Cómo y por qué ejecutamos a Carrero Blanco*. Bilbao. Baigorri Argitaletxea. (18th edition; first edition in 1974).

Frenett, R. & Smith M.L.R (2012). "IRA 2.0: Continuing the Long War—Analyzing the Factors Behind Anti-GFA Violence". *Terrorism and Political Violence*, 24: 375–395.

- Gallastegi, E (1993). *Por la libertad vasca*. Tafalla. Txalaparta.
- Galtung, J (1964). "A Structural Theory of Aggression". *Journal of Peace Research*, 1(2): 95-119.
- Galtung, J (1969). "Violence, peace, and peace research". *Journal of peace research*, 6(3): 167-191.
- Galtung, J (2003). "Violencia cultural". *Gernika Gogoratu*, doc 14.
- Gara (2007a). "Madrid exigió en marzo más pasos y ETA le instó a cumplir el acuerdo base" (2007-6-23). Accessible at: <https://gara.naiz.eus/paperezkoa/20070623/25259/es/Madrid-exigio-marzo-mas-pasos-ETA-le-insto-cumplir-acuerdo-base> [Consulted: 2020-5-1].
- Gara (2007b). "El PSOE dijo no al acuerdo político tras comprometerse ETA a desmantelar sus estructuras militares como consecuencia del proceso" (2007-6-24). Accessible at: <https://gara.naiz.eus/paperezkoa/20070624/25494/es/El-PSOE-dijo-no-acuerdo-politico-tras-comprometerse-ETA-desmantelar-estructuras-militares-consecuencia-proceso> [Consulted: 2020-5-1].
- Gara (2007c). "75 años de la aparición de Jagi-Jagi, el semanario separatista vasco" (2007-9-23). Accessible at: <https://goo.gl/AtQJzT> [Consulted: 2019-2-19].
- Gara (2007d). "2005-2007. Proceso de negociación. En busca de un acuerdo político resolutivo" (September 2007 – Informative supplement).
- Gara (2009). "De Argel a 2009, del «resistir es vencer» al «convencer es vencer»" (2009-1-23).
- Garaialde, J [Erreka] (1980). "VII asamblea y el nacimiento de EIA. Una estrategia para el socialismo en Euskai". *IPES formazio koadernoak*, 1: 31-36.
- Garate, G (1971). *Marxen marxismoa*. Bilbao. Mensajero.
- García de Torres, E (1995). *Comunicación y movimientos estratégicos en la negociación*. Doctoral Thesis. Universidad Autónoma de Madrid. Accessible at: <https://eprints.ucm.es/1811/1/T20440.pdf> [Consulted: 2019-11-11].
- Garmendia, J.M (1979). *Historia de ETA* (2 vols). Donostia-San Sebastián. Ed. Luis Haranburu.
- Garmendia, J.M (2000). "ETA: nacimiento, desarrollo y crisis (1959-1978)". In A. Elorza (coor). *La historia de ETA*. Madrid. Temas de hoy: 77-170.
- Garver, N (1968). "What Violence Is". *The Nation*, 209: 817-822.
- Giacopuzzi, G (1997). *ETA pm. El otro camino*. Tafalla. Txalaparta.
- Giacopuzzi, G (1998). *ETA. Historia política de una lucha armada (2ª parte)*. Tafalla. Txalaparta.
- Gibernau, M (2013). "Secessionism in Catalonia: After Democracy". *Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics*, 12(4): 368-393.
- Giddens, A (1987). *The Nation-State and Violence: Volume two of a Contemporary Critique of Historical Materialism*. Berkeley. University of California Press.
- Gil-White, F.J (2004). "Ultimatum game with an ethnicity manipulation. Foundations of human sociality: Economic experiments and ethnographic evidence from fifteen small-scale societies". *Field Methods*, 260-304. Accessible:

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.133.4319&rep=rep1&type=pdf>
[Consulted: 2019-3-27].

Gómez Oliver, M (2008). "El Movimiento Estudiantil español durante el Franquismo (1965-1975)". *Revista Crítica de Ciências Sociais*, 81: 93-110.

González Calleja, E (2002). *La violencia en la política. Perspectivas teóricas sobre el empleo deliberado de la fuerza en los conflictos de poder*. Madrid. CSIC.

González Calleja, E (2011). "Charles Tilly y el análisis de la dinámica histórica de la confrontación política". In Funes, M.J (ed). *A propósito de Tilly. Conflicto poder y acción colectiva*. Madrid. Centro de Investigaciones Sociológicas: 33-48. Online version. Accessible at: http://www2.uned.es/gesp/2008_2009/charles_tilly/documentos/Eduardo_Gonzalez_Calleja.pdf
(Consulted: 2017-8-4).

González Calleja, E (2017). *Asalto al poder. Violencia política organizada y las ciencias sociales*. Madrid. Siglo XXI de España Editores.

Green, K.C (2002). "Forecasting Decisions in Conflict Situations: A Comparison of Game Theory, Role-playing, and Unaided Judgement." *International Journal of Forecasting*, 18(3): 321-344.

Grundy, K.W & Weinstein, W.A (1974). *The Ideologies of Violence*. Columbus. Merrill.

Guevara, E (1960). *La Guerra de guerrillas*. Online version. Accessible at: <http://stella.psuw.org/ve/wp-content/uploads/2009/06/microsoft-word-la-guerra-de-guerrillas-che-guevara.pdf> [Consulted: 2017-8-18].

Guillén, A. (1969). *Estrategia de la guerrilla urbana*. Montevideo. Ediciones Liberación.

Gurr, T.R (1970). *Why Men Rebel*. Princeton. Princeton University Press.

Gurr, T.R (1988). "Empirical Research on Political Terrorism: The State of the Art and how it might be Improved". In Slater, R.O & Stohl, M (eds). *Current Perspectives on International Terrorism*. London. Palgrave Macmillan: 115-154.

Gurruchaga, C.; San Sebastián, I (2000). *El árbol y las nueces. La relación secreta entre ETA y PNV*. Madrid. Temas de hoy.

Gurrutxaga, A (1985). *El código nacionalista vasco durante el franquismo*. Barcelona. Anthropos.

Güth, W.; Schmittberger, R.; & Schwarze, B (1982). "An experimental analysis of ultimatum bargaining". *Journal of Economic Behavior & Organization*, 3(4): 367-388.

Gutiérrez Cayón, N (2016). *El juego del ultimátum con información asimétrica: un experimento económico*. End-of-degree thesis. University of Cantabria. Available at: <https://repositorio.unican.es/xmlui/bitstream/handle/10902/8362/GUTIERREZCAYONNOE.pdf?sequence=1> [Consulted: 2019-3-26].

Guzmán, Á. (1990). *Sociología y violencia*. CIDSE, Centro de Investigaciones y Documentación Socioeconómica. Documento de Trabajo n. 7. Cali. Online version. Accessible at: <http://biblioteca.clacso.edu.ar/Colombia/cidse-univalle/20121129035655/doc7.pdf> [Consulted: 2019-6-9].

Haba, E.P (2018). "¿Qué quiere decir «racional»? (multiusos de ese término persuasivo)". *Revista de ciencias sociales*, 160: 165-189.

- Habermas, J (1996). *Teoría y praxis*. Buenos Aires. Sur.
- Habermas, J (2000). *Perfiles filosóficos-políticos*, Madrid. Taurus.
- Harbaugh, W.T.; Krause, K. & Liday, S.G (2002). "Bargaining by children". University of Oregon. Working Paper. Accesible at: <https://pages.uoregon.edu/harbaugh/Papers/KidBargaining.pdf> [Consulted: 2019-3-26].
- Harbaugh, W.T.; Krause, K. & Vesterlund, L (2007). "Learning to bargain". *Journal of Economic Psychology*: 127-142
- Hardin, R (1995). *One for All. The Logic of Group Conflict*. Princeton. Princeton University Press.
- Harsanyi, J.C (1967). "Games with incomplete information played by "Bayesian" players, I-III Part I. The basic model". *Management science*, 14(3): 159-182.
- Harsanyi, J.C (1968a). "Games with incomplete information played by "Bayesian" players, I-III Part II. Bayesian equilibrium points". *Management science*, 14(5): 320-334.
- Harsanyi, J.C (1968b). "Games with incomplete information played by 'Bayesian' players, part III. The basic probability distribution of the game". *Management Science*, 14(7), 486-502.
- Harsanyi, J.C. & Selten, R (1988), *A General Theory of Equilibrium Selection in Games*. Cambridge. MIT Press.
- Hayes, M (1998). "The Evolution of Republican Strategy and the 'Peace Process' in Ireland". *Race and Class*, 39(3): 21-40.
- Hirschman, A.O (1986). *Interés privado y acción pública*. México DF. Fondo de cultura económica.
- Hobbes, T (2014). *Leviatán*. Mexico D.F. Fondo de cultura económica. (First edition in English in 11651).
- Hodges, D.C. & Guillén, A (1975). *Revalorización de la guerrilla urbana*. Montevideo. Ediciones Liberación. Online versión accesible at: <https://leomera.noblogs.org/files/2010/08/Sint%C3%ADtulo-1.pdf> [Consulted: 2019-2-4].
- Hoffman, E.; McCabe, K.; & Smith, V.L (1996). "Social distance and other-regarding behavior in dictator games". *The American economic review*, 86(3): 653-660. Accesible at: <https://goo.gl/tFkGyp> [Consulted: 2019-3-26].
- Hook, S (1932). "Violence". *Encyclopedia of Social Science*, vol VI: 264-267.
- Hordago (1979). *Documentos Y* (18 vol). Donostia-San Sebastian. Lur.
- Horgan, J.; & Taylor, M (1997). "Proceedings of the Irish Republican Army general army convention, December 1969". *Terrorism and Political Violence*, 9(4): 151-158, DOI: 10.1080/09546559708427434.
- Horkheimer, M. (1973). *Crítica de la razón instrumental*. Buenos Aires. Sur.
- Howarth, D (2008). "Hegemonía, subjetividad política y democracia radical". In Chrtichley, Marchart (Coor). *Laclau. Aproximaciones críticas a su obra*. Buenos Aires. Fondo de Cultura Económica.
- Hu, J.; Blue, P.R.; Yu, H.; Gong, X.; Xiang, Y.; Jiang, C. & Zhou, X (2015). "Social status modulates the neural response to unfairness". *Social cognitive and affective neuroscience*, 11(1): 1-10.

- Hume, D (1998). *Tratado sobre la naturaleza humana*. Madrid. Tecnos. (First edition in English in 1738).
- Huntington, S.P. (2006). *Political Order in Changing Societies*. London. Yale University Press.
- Ibarra, P (1984). "Movimiento obrero en Bizkaia. 1962 – 1977". *Nacionalismo y socialismo en Euskadi. IPES formazio koadernoak*, 4: 181-188.
- Ibarra, P (1987). *La evolución estratégica de ETA (1963-1987)*. Donostia-San Sebastián. Kriselu.
- Iglesias, M.A (2009). *Memoria de Euskadi*. Madrid. Aguilar.
- Iparagirre, P (1998). *Deportación. El mal menor*. Tafalla. Txalaparta.
- Iraola, I (2014). "Abertzaletasunaren bilakaera espainiar inmigrazioarekiko: erreakziotik integraziora". *Uztaro*, 90: 99-119. Accesible at: <https://goo.gl/uySBJ6> [Consulted: 2019-2-5].
- Iriarte, J.M (1980). "La crisis ideológica en 1970. El proceso de Burgos. Aportaciones del marxismo revolucionario ante el problema nacional". *IPES formazio koadernoak*, 1: 24-31.
- Irvin, C.L (1999). *Militant Nationalism: Between Movement and Party in Ireland and the Basque Country*. Minneapolis. University of Minnesota Press.
- Iztueta, P (1998). "Nazio-arazoaren pedagogia: Irlandatik Euskal Herrira". *Uztaro*, 27: 83-105.
- Iztueta, P. & Apalategi, J (1977). *El marxismo y la cuestión nacional vasca*. Zarautz. Itxaropena.
- Jáuregui, G (1981). *Ideología y estrategia política de ETA: Análisis de su evolución entre 1959 y 1968*. Madrid. Ed. Siglo XXI.
- Jenkins, J.C (1983). "Resource mobilization theory and the study of social movements." *Annual review of sociology*, 9(1): 527-553.
- Jeram, S. & Conversi D. (2014). "Deliberation and Democracy at the End of Armed Conflict: Post-conflict Opportunities in the Basque Country". In J.E. Ugarriza & D. Caluwaerts (Eds). *Democratic Deliberation in Deeply Divided Societies. From Conflict to Common Ground*. Basingstoke, Hampshire/New York. Palgrave Macmillan: 53-72.
- Jiménez, D (2009). "Análisis cuantitativo del terrorismo internacional en Europa occidental (1968-2008)". *Athena Intelligence Journal*, 4(1): 119-154.
- Jones, S. & Libicki, M (2008). *How Terrorist Groups End: Lessons for Countering Al Qaida*. Santa Monica, California. RAND Corporation.
- Jorge, G. (1994). *Historia de 13 palomas y 38 estrellas: las fugas de la Cárcel de Mujeres*. Montevideo. Tupac Amaru Ediciones.
- Kalberg, S (1980). "Max Weber's Types of Rationality: Cornerstones for the Analysis of Rationalization Processes in History". *American Journal of Sociology*, 85(5): 1145-1179.
- Kalyvas, S (2006). *The Logic of Violence in Civil Wars*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Khatami S (2013). *Peace-making in the Basque Country. The History, and the Possibilities of the Peace Process Between the Government of Spain and the Basque Separatist Organization ETA*. Bloomington. Author House.
- Keane, J (2000). *Reflexiones sobre la violencia*. Madrid. Alianza Ed.

Kennedy-Pipe, C (1997). *The Origins of the Present Troubles in Northern Ireland*. New York, Routledge.

Kerr, S.L (2016). *Violence, de-escalation and Nationalism: Northern Ireland and the Basque Country*. Doctoral thesis. University of Ottawa. Accessible at: https://ruor.uottawa.ca/bitstream/10393/35320/1/Kerr_Stephanie_2016_Thesis.pdf [Consulted: 2017-1-5].

Klandermans, B (1984). "Mobilization and participation: Social psychological expansions of resource mobilization theory". *American sociological Review*, 49: 583-600.

Klandermans, B (1985). "Individuals and collective action". *American Sociological Review*, 50: 860-861.

Klandermans, B (1997). *The Social Psychology of Protest*. Oxford. Blackwell Publishers.

Krutwig, F [F. Sarrailh de Ihartza] (1966a). "Nacionalismo revolucionario", *Branka*, 1: 7-33. Available at: http://www.ehk.eus/images/MLNV/V_BATZARRA/DOK-Nacionalismo_Revolucionario.pdf [Consulted: 2022-8-3].

Krutwig, F [F. Sarrailh de Ihartza] (1966b). "Estrategia guerrillera". *Branka*, 2: 20-42.

Krutwig, F [F. Sarrailh de Ihartza] (1967). "Estrategia guerrillera (II)". *Branka*, 3-4: 53-76.

Krutwig, F [F. Sarrailh de Ihartza] (2006). *Vasconia*. Donostia-San Sebastián. Herritar berri S.L.U (First edition in 1963).

La Vanguardia, 1978. "Bilbao: El nuevo jefe superior de Policía reiteró su intención de hablar con ETA" (1978-4-2). Accessible at: <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1978/04/02/pagina-14/33753233/pdf.html> [Consulted: 2019-11-16].

La Vanguardia (1982). "Interior podría negociar con ETA. Barrionuevo lo condiciona a que en seis meses no haya atentados" (1982-12-23). Accessible at: <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1982/12/23/pagina-13/32959559/pdf.html> [Consulted: 2019-11-20].

La Vanguardia (1985a). "Próxima reunión del CESID con ETA en Ginebra para estudiar la negociación" (1985-9-16). Accessible at: <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1985/09/16/pagina-4/32866248/pdf.html> [Consulted: 2019-11-20].

La Vanguardia (1985b). "Felipe González: Hablar de negociación política con ETA es un disparate" (1985-9-17). Accessible at: <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1985/09/17/pagina-16/32866304/pdf.html> [Consulted: 2019-11-23].

La Vanguardia, 2011. "Cronología de la negociación con ETA" (2011-10-19). Accessible at: <https://www.lavanguardia.com/politica/20111019/54233371442/eta-negociacion/index.html> [Consulted: 2019-11-15].

Lachmann, R (1997). "Agents of revolution. Elite conflicts and mass mobilization from the Medici to Yeltsin". In Foran, J (ed.) *Theorizing revolutions*. London & New York. Routledge: 73-101.

Laclau, E (1985). "Tesis acerca de la Forma Hegemónica de la Política". In Aricó, J. & Labastida Martín Del Campo, J (Coor). *Hegemonía y alternativas políticas en América Latina*. Mexico. Siglo XXI.

- Laclau, E (2006). "¿Por qué la construcción del pueblo es la tarea principal de una política radical?". *Cuadernos del CENDES*, 23(62): 1-36.
- Laclau, E. & Mouffe, C (1987). *Hegemonía y Estrategia socialista hacia una radicalización de la democracia*. Madrid. Siglo XXI.
- Laitin, D (1995). "National Revivals and Violence". *European Journal of Sociology*, 36: 3-43.
- Laitin, D (1996). "Resurgimientos nacionalistas y violencia". *Sistema. Revista de Ciencias Sociales*, 132-133: 193-230.
- Laqueur, W (1979). *Le terrorisme*. Paris. PUF.
- Laqueur W (1987). *The Age of Terrorism*. Boston. Little, Brown and Company.
- Larrañaga, A (2013). "EAE-ANV: sorrera eta ibilbidea errepublika-garaian (1930-1936)". *Uztaro*, 85: 49-71. Accesible at: <http://www.uztaro.eus/artikuluak/103/eae-anv-sorrera-eta-ibilbidea-errepublika-garaian-1930-1936/1335> [Consulted: 2019-2-27].
- Larson, J (1977). "La guerrilla en América Latina. ¿Terrorismo o guerra popular?". *Papers: Revista de Sociología*, 7: 91-112.
- Lasheras, A (2001). *Gasteiz, 3 Marzo 1976*. Vitoria-Gasteiz. Arabera.
- Lauterpacht, E & Greenwood, C. J (1980). *International Law Reports*, 59. Cambridge. Cambridge University Press.
- Le Bon, G (2000). *Psicología de las masas*. Madrid. Morata (1st edition in French in 1895).
- Lecours, A (2007). *Basque Nationalism and the Spanish State*. Reno. University of Nevada Press.
- Lenin V.I (1914). *El derecho de las naciones a la autodeterminación*. Marxist internet archive. Accesible at: <https://goo.gl/itn6uZ> [Consulted: 2018-11-7].
- Lenin, V.I (1920). *Informe de la Comisión para los Problemas Nacional y Colonial*. Marxist internet archive. Accesible at: <https://goo.gl/1WvHR3> [Consulted: 2018-11-7].
- Leonisio, R (2015). "Ida y vuelta. El discurso de Euskal Herritarrok sobre la violencia en la tregua de Lizarra". *Inguruak*, 59: 1-22. Accesible at: <http://inguruak.eus/public/journals/1/archivos/59-1.pdf> [Consulted: 2019-8-20].
- Letamendia, F (1980). "La construcción de una alternativa revolucionaria: de la V Asamblea, ETA a KAS". *IPES formazio koadernoak*, 1: 10-16.
- Letamendia, F (1990). *Euskadi, Pueblo y Nación* (3 vols). Donostia-San Sebastián. Kriselu.
- Letamendia, F (1994). *Historia del nacionalismo vasco y ETA* (3 vol). Donostia-San Sebastián. R&B Editores.
- Letamendia, F (2019). *Udalbiltza – Udalbide*. Auñamendi Eusko Entziklopedia. Electronic source. Accesible at: <http://aunamendi.eusko-ikaskuntza.eus/eu/udalbiltza-udalbide/ar-141562/> [Consulted: 2019-7-8].
- Leyton, A. & Toledo, F.I (2012). *A propósito de la violencia: reflexiones acerca del concepto*. Universidad de Chile. Accesible at:

<http://repositorio.uchile.cl/bitstream/handle/2250/116376/MEMORIA%20FINAL%202012.pdf>

(Consulted: 2017-7-1).

Leyva, M.A.L (2007). *La encrucijada: entre la protesta social y la participación electoral* (1988). Mexico D.F. Flasco.

Licitra, J (2018). *38 Estrellas: La mayor fuga de una cárcel de mujeres de la historia*. Buenos Aires. Editorial Planeta.

Liñeira, R. & Cetrà, D (2015). "The independence case in comparative perspective". *The Political Quarterly*, 86(2): 257-264.

Llera, F.J (1992). "ETA: Ejército secreto y movimiento social". *Revista de Estudios Políticos*, 78: 161-190.

Llera, F.J (2001). "La encrucijada vasca", *Revista de Occidente*, 241: 89-113.

López Adán, E (1974). *El nacionalismo vasco: 1876-1936*. Hendaia. Mugalde.

López Adán, E (1999). "Txillerdigiren pentsaera politikoa". *Jakin*, 114: 67-83. Accesible at: <https://www.jakin.eus/show/5b5632d9c7b54dca2b160841fb4254f5ccd73bb1> [Consulted: 2019-2-20].)

López Adán, E (2012). *ETAren estrategia armatuaren historiaz*. Baiona. Maiatz.

Lorenzo Espinosa, J.M (2018). *ETA. La historia no se rinde*. Boltxe Liburuak.

Lorenzo Espinosa, J.M. & Zabala, M (1999). *José Antonio Etxebarrieta. Los vientos favorables*. Tafalla. Txalaparta.

Loughran, C (1986). "Armagh and Feminist Strategy: Campaigns around Republican Women Prisoners in Armagh Jail". *Feminist Review*, 23 (1): 59-79.

Mankiw, N.G. & Taylor, M.P (2017). *Economía*. Madrid. Ediciones Paraninfo, SA.

Mansvelt Beck, J. & Markusse, J.D (2008). "Basque Violence: a Reappraisal of Culturalist Explanations". *European Journal of Sociology*, 48(1): 91-118.

Marcuse, H (1970). *Ética de la revolución*. Madrid. Ed. Taurus.

Marighela, C (1969). *Mini manual del guerrillero urbano*. Online version. Accesible at: <https://www.marxists.org/espanol/marigh/obras/mini.htm> [Consulted: 2019-2-4].

Markic, O (2009). "Rationality and Emotions in Decision Making". *Interdisciplinary Description of Complex Systems*, 7(2): 54-64.

Mars, P (1975). "Nature of Political Violence". *Social and Economic Studies*, 24(5): 221-239.

Martínez Meucci, M.A (2007). "La violencia como elemento integral en el concepto de revolución". *Revista Politeia*, 39, vol. 30: 187-222.

Maskin, E (1999). "Nash equilibrium and welfare optimality". *The Review of Economic Studies*, 66(1): 23-38.

Mattei, F (1986). "Olsón e la 'Legge Ferrea' della partecipazione". *Rivista Italiana di Scienza Politica*, 16 123-148.

- Maynard Smith, J. (1974). "Theory of games and the evolution of animal conflicts". *Journal of Theoretical Biology*, 47: 209-221.
- Maynard Smith, J. (1982) *Evolution and the Theory of Games*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Maynard Smith, J. & Price, G.R (1973). "The logic of animal conflict". *Nature*, 246 (5427): 15.
- McAdam, D.; Tarrow, S. & Tilly, C (2001). *Dynamics of Contention*. Cambridge. Cambridge University Press. (Spanish versión: McAdam, D.; Tarrow, S. & Tilly, C (2005). *Dinámica de la contienda política*. Barcelona, Hacer Editorial).
- McCarty, N. & Meirowitz, A (2007). *Political Game Theory*. Cambridge. Cambridge University Press.
- McEvoy, K (1998). "Prisoners, the Agreement, and the Political Character of the Northern Ireland Conflict". *Fordham International Law Journal*, 22(4): 1539-1576.
- McGuffin, J (1973). *Internment*. Tralee. Anvil Books.
- McKearney, T (2011). *The Provisional IRA. From insurrection to Parliament*. Gill & Macmillan. Dublin.
- Mees, L (1990). "El nacionalismo vasco entre 1903 y 1923". *Vasconia: Cuadernos de historia*, 17: 115-139. Accessible at: <http://www.euskomedia.org/PDFAnlt/vasconia/vas17/17113140.pdf> [Consulted: 2019-2-6].
- Mees, L (1996). "El nacionalismo vasco y España: reflexiones en torno a un largo desencuentro". *Espacio, Tiempo y Forma, Serie V, HlStoria Contemporánea*, 9: 67-83. Accesible at: <https://goo.gl/rop2JP> [Consulted: 2019-2-5].
- Mees, L (2003). *Nationalism, Violence and Democracy. The Basque Clash of Identities*. Houndmills. Palgrave Macmillan
- Merlyn Rees, M (1985). *Northern Ireland: a personal perspective*. London. Methuen.
- Merton, R. (1964): *Teoría y estructuras sociales*. México D. F. Fondo de cultura económica.
- Miller Moya, L. M (2004). "Acción colectiva y modelos de racionalidad". *Estudios fronterizos*, 5(9): 107-130.
- Moloney, E. (2010): *Voices from the Grave. Two Men's War in Ireland*. London. Faber and Faber limited.
- Montero, M (2014). "El nacionalismo moderado durante la transición. La conquista de la hegemonía en el País Vasco". *Cuadernos de historia contemporánea*, 36: 331-351.
- Moore, B. (1966). *Social origins of dictatorship and democracy: Lord and peasant in the making of the modern world*. Beacon. Boston.
- Morán, S (1997). *ETA entre España y Francia*. Madrid. Ed. Complutense.
- Moreno, F. (2009). "Violencia colectiva, violencia política, violencia social. Aproximaciones conceptuales". *Violencia y salud mental*, 19: 19-36.

- Mosterín, J (1973). "El concepto de racionalidad". *Teorema: Revista internacional de filosofía*, 3(4): 455-480.
- Moxon-Browne, E (ed) (1993). *European Terrorism*. Aldershot. Dartmouth publishing company.
- Muro, D (2007). *Ethnicity and Violence. The Case of Radical Basque Nationalism*. New York & London. Routledge.
- Muro, D (2008). *Ethnicity and Violence. The Case of Radical Basque Nationalism*. London. London School of Economics.
- Muro, D (2012). "Introducción. ¿Es eficaz el terrorismo?". *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, 112: 7-27.
- Murray, G. 1998. *John Hume and the SDLP: Impact and Survival in Northern Ireland*. Dublin. Irish Academic Press.
- Murua, I (2010). *Loiolako hegiak*. Donostia-San Sebastián. Elkar-Berria.
- Murua, I (2015). *Ekarri armak. ETaren jardun armatuaren bukaeraren kronika*. Donostia-San Sebastián. Elkar- Berria.
- Myerson, R.B (2009). "Learning from Schelling's Strategy of Conflict". *Journal of Economic Literature*, 47(4), 1109–1125.
- Nakayama, M. (1980) "Nash equilibria and Pareto optimal income redistribution". *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 48(5): 1257-1263.
- Nardin, T (1971). *Violence and the State. A critique of Empirical Political Theory*. Beberly Hills. Sage Publications.
- Nash, J.F (1950). "Equilibrium Points in N-Person Games." *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 36(1): 48–49.
- Nash, J.F (1950b). "The Bargaining Problem". *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 18(2): 155-162.
- Nash, J.F (1951). "Non-cooperative Games". *Annals of mathematics*, 54(2): 286-295.
- Nash, J.F (1953). "Two-person Cooperative Games". *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 21(1): 128-140.
- Newell, A. & Simon, H (1956). "The Logic Theory Machine: A Complex Information Processing System". *Institute of Radio Engineers, Transactions on information theory*, 2(3): 61–79.
- Newell, A.; Shaw, J. & Simon, H (1959). "Report on a general problem-solving program". *Proceedings of the International Conference on Information Processing*: 256-264. Accessible at: <https://goo.gl/SSYYVV>. (Consulted: 2018-4-24).
- Nieburg, H.L (1969). *Political Violence: The Behavioral Process*. New York. St. Martin's Press.
- Nowak, M.A.; Page, K.M. & Sigmund, K (2000). "Fairness versus reason in the ultimatum game". *Science*, 289(5485): 1773-1775. Accessible at: <http://science.sciencemag.org/content/sci/289/5485/1773.full.pdf> [Consulted: 2019-3-26].
- Núñez, L (1995). *La razón vasca*. Tafalla. Txalaparta.

- Núñez, L (coor). et. al (1993). *Euskadi eta askatasuna. Euskal Herria y la libertad* (8 vols). Tafalla. Txalaparta.
- O Bradaigh, R (1975). "Brit withdrawal now inevitable". *Republican News*, 25 October 1975.
- O Ruairc, L (2008): *A History of the Provisional Irish Republican Army and Sinn Fein*. Electronic source. Accesible at: <http://indiamond6.ulib.iupui.edu:81/LOR290308.htm>. [Consulted: 2017-8-13].
- O'Brien (1997). *A Pocket History of the IRA*. The O'Brien Press. Dublin.
- O'Donnell, C (2007). "Pan-nationalism: Explaining the Irish Government's Role in the Northern Ireland Peace Process, 1992–98". *Contemporary British History*, 21(2): 223-245. DOI: 10.1080/13619460600785325.
- Odriozola, J.M (2014). *Bortxaren kontakizunetik kontakizunaren bortxara*. Tafalla. Txalaparta.
- Odriozola, O (2016). *Erakunde bat baino gehiago: ETA herri mugimendu gisa (1958-1968)*. Doctoral thesis. University of the Basque Country (UPV/EHU).
- Odriozola, O. & Saratxo, M (2017). "Los inicios de ETA. En busca de apoyo popular para una estrategia insurreccional (1958-1968)". Paper presented at *I Congreso Internacional: Territorios de la memoria. El franquismo a debate*. University of Valladolid (2017-11-20 – 2017-11-23).
- Odriozola, O. & Saratxo, M (2018). "Marxismoa, nazio auzia eta biolentzia. ETaren V. Biltzarraren garaiko eztabaidak eta jarrerak". In Barcena, I (coor). *Marx guztiontzat!*. Arre. Pamiela: 108-121.
- Ojeda Revah, M (2017). "México y España, cuarenta años de un reencuentro". *Inundación Castálida*, 2(1): 18-19.
- Olariaga, A. & Egaña, I (2018). *Txabi Etxebarrieta eta euskal 68aren oihartzuna*. Donostia-San Sebastián. Iratzar fundazioa. Accesible at: <http://iratzar.eus/eu/2-albisteak/192-txabi-etxebarrieta-eta-euskal-68aren-oihartzuna> [Consulted: 2019-2-13].
- Olson, M (1992). *La lógica de la acción colectiva. Bienes públicos y la teoría de grupos*. Mexico DF. Ed. Limusa. (1st edition in English: 1965. *The Logic of Collective Action. Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge. Harvard University Press).
- Opp, K (1989). *The Rationality of Political Protest: A Comparative Analysis of Rational Choice Theory*. Boulder. Westview Press.
- Ortigosa, J.L (2013). *La cuestión vasca. Desde la prehistoria hasta la muerte de Sabino Arana*. Madrid. Visión Libros.
- Osborne, M.J. & Rubinstein, A (1994). *A Course in Game Theory*. Cambridge, & London. The MIT Press.
- Páez, D.; Valencia, J.F. & Echebarría, A (1993). "Racionalidad individual y colectiva: el caso del nacionalismo radical vasco". *Revista latinoamericana de psicología*, 25(1): 73-83.
- Pareto, V (1935). *The Mind and Society* [Trattato Di Sociologia Generale]. Harcourt. Brace.
- Parsons, T (1964). "Some Reflections on the Place of Force in the Social Process". In Eckstein, J.L (ed). *Internal War: Problems and Approaches* New York. The Free Press: 33-70.

- Parsons, T (1999). *El sistema social*. Madrid. Alianza Editorial.
- Paxton, R.O. (2005). *Anatomy of fascism*. Penguin Books. UK.
- Pécaut, D (2003). *Violencia y Política en Colombia: Elementos de reflexión*. Bogotá. Hombre Nuevo Editores.
- Perez-Agote, A (1984). *La reproducción del nacionalismo. El caso vasco*. Madrid. CIS - Siglo XXI.
- Peterson, T. & Wallesteen, P (2015). "Armed Conflicts, 1946-2014". *Journal of peace research*, 52(4): 536-550.
- Pindyck, R.S (2009). *Lecture notes on Game Theory*. Sloan School of Management. MIT. Electronic source. Accesible at: http://web.mit.edu/rpindyck/www/Courses/GT_05a.pdf . [Consulted: 2019-1-15].
- Pinta, P (2015). *El cese de la lucha armada. Un estudio sobre la supervivencia y desactivación de las organizaciones insurgentes en américa latina (1970-2000)*. Doctoral thesis. Universidad Complutense de Madrid. (Online version available at: <http://eprints.ucm.es/29402/1/T35938.pdf>. [Consulted: 2017-8-7].
- Pizzorno, A (1994). "Identidad e intereses". *Zona abierta*, 69: 136-141.
- Platt, T (1992). "La violencia como concepto descriptivo y polémico". *Pensar la violencia – Revista internacional de ciencias sociales*, 132: 173-180.
- Polak, B (2007). *Econ 159: Game Theory*. Open Yale courses, Department of Economics, Yale University. Availabe at: <https://oyc.yale.edu/economics/econ-159> [Consulted: 2019-1-22].
- Porrero, P (2006). *Del rupturismo al reformismo Principio y fin de los organismos estatales de oposición democrática en la Transición (1974-1977)*. Centro de Investigaciones y Documentación Socioeconómica, Universidad del Valle. Accesible at: <http://www.pte-jgre.com/historia/ruptu.pdf> [Consulted: 2019-2-27].
- Pozas, A (1992). *Las conversaciones secretas Gobierno-ETA*. Barcelona. Ediciones B.
- Pruitt, D.G (2007). "Readiness theory and the Northern Ireland conflicto". *American Behavioral Scientist*, 50(11): 1520-1541.
- Rapoport, D (1992). "Terrorism". In Hawkeworth, M & Kogan, M (eds). *Encyclopedia of Government and Politics* (vol. 2). London. Routledge: 1.061-1.080.
- Rayo, R (2015). *El Dilema del Prisionero en la Teoría de Juegos*. B.A Project. University of Valladolid. Accesible at: <https://uvadoc.uva.es/bitstream/handle/10324/21043/TFG-E-210.pdf;jsessionid=16B0D7BE8AFFDCF6F442F40DA1E5F630?sequence=1> [Consulted: 2022-1-16].
- Raynaud, P (1985). 'Les origines intellectuelles du Terrorisme'. In Furet, F; Liniers, A & Raynaud, P. *Terrorisme et Democratie*. París. Fayard: 35-135.
- Rees, M (1985). *Northern Ireland: a personal perspective*, London. Methuen.
- Reinares, F (2011). *Patriotas de la muerte. Quiénes han militado en ETA y por qué*. Madrid. Taurus.
- Renobales, E (2005). *ANV, el otro nacionalismo: historia de Acción Nacionalista Vasca-Eusko Abertzale Ekintza*. Tafalla. Txalaparta.

- Renobales, E (2010). *Jagi-Jagi. Historia del independentismo vasco*. Bilbao. Ahaztuak 1936-1977.
- Renobales, E (2011). *La ruptura de Txiberta. Lo que no pudo ser*. Bilbao. Ahaztuak 1936-1977.
- Requejo, F. eta Sanjaume, M (2013). "Recognition and political accommodation: from regionalism to secessionism. The Catalan case". *Political Theory Working Paper*, 13.
- Rex, J (1981). *Social Conflict: a Conceptual and Theoretical Analysis*. London. Longman.
- Romero, A (2013): "El proceso de negociación con ETA durante la etapa de José Luis Rodríguez Zapatero (2004-2011)". *HAO*, 30: 39-51.
- Rosenberg, S.W (1995). "Against neoclassical political economy: A political psychological critique". *Political Psychology* 16(1): 99-136.
- Ross, J.I (1992). "Contemporary Right-Wing Violence in Canada: a Quantitative Analysis". *Terrorism and Political Violence*, 4(3): 72-101.
- Roucek, J.S (2014). "La sociología de la violencia". *Revista Mexicana de Opinión Pública*, January – June: 139-148.
- Rousseau, J.J (1999). *Discurso sobre el origen de la desigualdad*. Ellaleph.com. Online version (First edition in French in 1755). Accessible at: <http://www.enxarxa.com/biblioteca/ROUSSEAU%20Discurso%20sobre%20la%20desigualdad.pdf> [Consulted: 2019-3-20].
- Rule, J (1989): *Theories of Civil Violence*. Berkeley-Los Angeles-London. University of California Press.
- Ryan, M (1994). *War and Peace in Ireland*. London. Pluto.
- Salamanca, M.E (2007). *Violencia política y modelos dinámicos: un estudio sobre el caso colombiano*. Zarautz. Alberdania.
- San Sebastián, K (2005). "Triunfo y tragedia de Lizarra". *Deia* (2015-9-16). Accessible at: <https://www.eaj-pnv.eus/eu/agiriak/4776/triunfo-y-tragedia-de-lizarra> [Consulted: 2019-9-3].
- Sánchez Jiménez, J (2003). "La violencia en sus relaciones y sus consecuencias. La perspectiva sociohistórica". *Documentación social. Revista de estudios sociales y de sociología aplicada*, 131: 31-56.
- Sánchez J.M. & Pena, J.A (2002). "La ética en la economía o el absurdo del dilema del prisionero". Department of Applied Economy, University of A Coruña. Accesible at: <http://webs.ucm.es/info/ec/jec8/Datos/documentos/comunicaciones/Fundamentos/Pena%20Jose%20Atilano.PDF> [Consulted: 2019-3-20].
- Sánchez, G.; Meertens, D. & Hobsbawm, E.J (1984). *Bandoleros, gamonales y campesinos: el caso de la violencia en Colombia*. Bogotá. El Ancora Eds.
- Sánchez-Cuenca, I (2001). *ETA contra el Estado. Las estrategias del terrorismo*. Barcelona. Tusquets.
- Sánchez-Cuenca, I (2007). "Cooperar por principio". *Revista internacional de sociología (RIS)* Vol 15, 46: 11-35.
- Sánchez-Cuenca, I (2009). "ETA: del proceso de paz al regreso de la violencia". In A. Bosco & I. Sánchez-Cuenca (eds). *La España de Zapatero. Años de cambios, 2004-2008*. Madrid. Fundación Pablo Iglesias: 129-152. Electronical source available at:

[http://recursos.march.es/web/ceacs/proyectos/dtv/pdf/ETA%20proceso%20de%20paz%20\(Bosco\).pdf](http://recursos.march.es/web/ceacs/proyectos/dtv/pdf/ETA%20proceso%20de%20paz%20(Bosco).pdf) [Consulted: 2020-4-6].

Saratxo, M (2013). "Gerra iraultzailetik nazionalismo iraultzailera. Nazio-arazoaren eta biolentziaren inguruko hausnarketaren garapena ETAn (1958-1970)". *Uztaro*, 87: 93-110.

Saratxo, M & Zabalo, J (2013) "Jarduera armatuaren amaiera. ETAn erabakirako arrazoiak". *Jakin*, 197: 11-33. Accessible at: <https://www.jakin.eus/show/4bfd71f658de97a692b601f6d097171867ae10ae> [Consulted: 2021-12-28].

Sartori, G (1999). "Comparación y método comparativo". In Russo, J. & Ruíz de Azúa, M.A. *La comparación en las ciencias sociales*. Madrid. Alianza Editorial.

Schelling, T (1964). *La estrategia del conflicto*. Madrid. Tecnos. (1st edition in English in 1960).

Schmid A.P (1985). *Political Terrorism. A Research Guide to Concepts, Theories, Data Bases and Literature*. Amsterdam. Transaction Books. (First edition printed in 1984).

Scokpol, T (1984). *Los Estados y las revoluciones sociales: Un análisis comparativo de Francia, Rusia y China*. Mexico. Fondo de cultura económica.

Sémelin, J (1983). *Pour sortir de la violence*. Paris. Les Édition Ouvrières.

Serrano, I. (2013). "Just a matter of identity? Support for independence in Catalonia". *Regional & Federal Studies*, 23(5): 523-545.

Siegel, S. & Fouraker, L.E (1960). *Bargaining and Group Decision Making. Experiments in Bilateral Monopoly*. London. McGraw-Hill Book Company.

Simon, H (1955). "A Behavioral Model of Rational Choice". *Quarterly Journal of Economics*, 69: 99-118.

Simon, H (1957). *Models of Man: Social and Rational*. London. Chapman & Hall.

Simon, H (1976). *Administrative Behavior. A Study of Decision Making Processes in Administrative Organization*, Third Edition. London. The Free Press, Collier Macmillan Publishers. (1st edition printed in 1956).

Simon, H (1983). *Reason in Human Affairs*. Oxford, Basil Blackwell.

Skyrms, B (2001). *The Stag Hunt*. Presidential Address. Pacific Division of the American Philosophical Association. Accessible at: <http://www.socsci.uci.edu/~bskyrms/bio/papers/StagHunt.pdf> [Consulted: 2019-3-21].

Skyrms, B (2004). *The Stag Hunt and the Evolution of the Social Structure*. Cambridge. Ambridge University Press.

Smelser, N (1989). *Teoría del comportamiento colectivo*. Mexico D.F. Fondo de cultura económica. (1st edition: *Theory of collective behavior*. New York. The Free Press. 1962.

Smith, M.L.R (1995). *Fighting for Ireland? The Military Strategy of the Irish Republican Movement*. London. Routledge.

Sordo, L.M (2017). *Promesas y mentiras. Las negociaciones entre ETA y los Gobiernos de España (1976-2006)*. Madrid. Tecnos.

- Sorel, G (1999). *Reflections on violence*. London. Cambridge University Press. (1st edition in French in 1908).
- Soto, I (2018). *ETA-ren zuzendaritzarekin azken elkarrizketa. Gernikatik Arnagara*. Tafalla. Gara-Txalaparta.
- Stalin, V (1913). *El marxismo y la cuestión nacional*. Marxist internet archive. Accessible at: <https://goo.gl/e6CcrV> [Consulted: 2018-11-12].
- Stanish, C (2017). *The evolution of human co-operation. Ritual and social complexity in stateless societies*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Straus, S (2008). *The Order of Genocide: Race, Power, and War in Rwanda*. Ithaca. Cornell University Press.
- Streb, J (1998). "El significado de racionalidad en economía". UCEMA: Argentina. Available at: <https://ucema.edu.ar/publicaciones/download/documentos/139.pdf> (Consulted: 2021-6-8).
- Sullivan, J (1988). *ETA and Basque Nationalism: The Fight for Euskadi, 1890–1986*. London. Routledge.
- Tanaka, M (1994). "Individualismo metodológico, elección racional, movilización de recursos y movimientos sociales: elementos para el análisis". *Debates en Sociología*, 19: 219-256.
- Tanter, R & Midlarsky, M (1967). "A theory of revolution". *Journal of Conflict Resolution*, 11(3), 264-280.
- Tarde, G (2011). *Las leyes de la imitación y la sociología*. Madrid. Centro de Investigaciones Sociológicas y Agencia Estatal Boletín del Estado (1st edition in French in 1890).
- Taylor, P (2011). *Talking to Terrorists: A Personal Journey from the IRA to Al Qaeda*. London. Harpen Press.
- Thornton, Th.P (1964). "Terror as a Weapon of Political Agitation". In Eckstein, H (ed). *Internal War. Problems and Approaches*. New York. The Free Press of Glencoe: 71-99.
- Tilly, C (1975a). *The rebellious century*. Cambridge. Harvard University Press.
- Tilly, C (1975b) *The Formation of National States in Western Europe*. New Jersey. Princeton University Press.
- Tilly, C (1978a). *From mobilization to revolution*. New York. McGraw-Hill.
- Tilly, C (1978b). *Collective Violence in European Perspective*. CRSO Working Paper, 178. Online version. Accessible at: goo.gl/ovvcTM. (Consulted: 2017-1-13).
- Tilly, C (1987). *Social Conflict*. The Working Paper Series. C.S.S.C. No.43. June. New York. New School for Social Research.
- Tilly, C (1995). *Las revoluciones europeas: 1492-1992*. Barcelona. Crítica.
- Tilly, C (2007). *Violencia colectiva*. Madrid. Ed. Hacer.
- Trotsky, L (2001). *La revolución permanente*. Marxist internet archive. Accessible at: <https://goo.gl/wXvk81> [Consulted: 2018-11-7] (1st edition in 1930).
- Txillardegui (1972). *Hizkuntza eta pentsakera*. Bilbao. Gero.

- Txillardeggi (1973). *Proyecto de manifiesto vasco*. Hendaia. Mugalde.
- Txillardeggi (1995) *Euskal Herriua helburu*. Tafalla. Txalaparta.
- Txillardeggi (1997). *Euskal Herria en el horizonte*. Tafalla. Txalaparta.
- Ubasart-González, G (2019). "ETA and state action: the development of Spanish antiterrorism". *Crime, Law and Social Change*, 72: 569-586.
- Ugarte, A. & Medina, F (2005). *Espía en el País Vasco*. Barcelona. Plaza & James.
- Val del Omo, A (2004). *3 de marzo: una lucha inacabada*. Vitoria-Gasteiz. Fundación Federico Engels. Accessible at: <https://web.archive.org/web/20070927203803/http://www.engels.org/pdf/3marzo.pdf> [Consulted: 2019-5-3].
- Valencia, J.F (1990). "La lógica de la acción colectiva: tres modelos de análisis de la participación política no institucional". *Aprendizaje, Revista de psicología social*, 5(2-3): 185-214.
- Van der Dennen, J (1980). *Problems in the Concepts and Definitions of Aggression, Violence, and Some Related Terms*. Rijksuniversiteit Groningen, Polemologisch Instituut. Online version accessible at: <http://www.rug.nl/research/portal/files/2897217/PROBLEM2.pdf> (Consulted: 2017-2-17).
- Vargas Alonso, F.M (2001). "El Partido Nacionalista Vasco en guerra: Euzko Gudarostea (1936-1937)". *Vasconia*, 31: 305-343. Accessible at: <http://www.euskomedia.org/PDFAnlt/vasconia/vas31/31305343.pdf> [Consulted: 2019-2-21].
- Vargas Alonso, F.M (2002). "Los batallones de los nacionalismos minoritarios en Euzkadi: ANV, EMB, STV (1936-1937)". *Vasconia*, 32: 517-547. Accessible at: <https://core.ac.uk/download/pdf/11498859.pdf> [Consulted: 2019-2-7].
- Vázquez, J.C. & Amézquita, J.A (2016). "Una aproximación elsteriana del terrorismo racional". *Revista de Ciencias Sociales (Cr)*, 2(152): 107-116.
- Vidal de la Rosa, G (2008). "La Teoría de la Elección Racional en las ciencias sociales". *Sociológica*, 67: 221-236.
- Villena, M.G. & Villena, M.J (2005). "La teoría de juegos evolutivos (TJE) y la economía evolutiva de Thorstein Veblen: ¿Es vebleniana la TJE?". *Cuadernos de Economía*, vol. XXIV, 42: 13-48.
- Virgala, E (2010). "El Tribunal Europeo de Derechos Humanos avala la ilegalización de Batasuna (aspectos positivos y algunos pocos negativos de su jurisprudencia)". *Revista de derecho constitucional europeo*, 13: 415-436.
- von Neumann, J (1928). "Sur la théorie des jeux". *Comptes rendus de l'académie des sciences*, 186(25): 1689-91.
- von Neumann, J. & Morgenstern, O (1944). *Theory of Games and Economic Behavior*. New Jersey. Princeton University Press.
- Waldman, P (1997). *Radicalismo étnico. Análisis comparado de las causas y efectos en los conflictos étnicos*. Barcelona. Akal.
- Walter, E.V (1964): "Power and Violence". *American political science review*, 58 (2): 350-360.
- Warner, M & Crisp, R (1990). *Terrorism, Protest and Power*. Aldershot. Edward Elgar Pub.

- Watson C.J (2007). *Basque Nationalism and Political Violence: The Ideological and Intellectual Origins of ETA*. Reno. University of Nevada Press.
- Weber, M. (1946). *From Max Weber: Essays in Sociology*. New York. Oxford University Press.
- Weihrich, H. (1982). "The TOWS matrix: A Tool for Situational Analysis". *Long Range Planning*, 15(2): 54-66.
- Weinstein, J (2007). *Inside Rebellion*. Cambridge. Cambridge University Press.
- White, R.W (1989). "From Peaceful Protest to Guerrilla War: Micromobilization of the Provisional Irish Republican Army" *American Journal of Sociology*, 94(6): 1277-1302.
- White, R.W (2000). "Issues in the Study of Political Violence: Understanding the Motives of Participants in Small Group Political Violence". *Terrorism and Political Violence*, 12(1): 95-108.
- Whitfield, T (2014). *Endgame for ETA. Elusive Peace in the Basque Country*. London. Oxford University Press.
- Wieviorka, M (1992). "Terrorismo y violencia política". *Revista Internacional de Sociología, Tercera Época*, N. 2: 169-178. Online version. Accessible at: <https://www.insumisos.com/lecturasinsumisas/TERRORISMO%20Y%20VIOLENCIA%20POLITICA%20Michel%20Wieviorka.pdf> (Accessed: 2017-8-21).
- Wieviorka, M (2003). *The Making of Terrorism*. Chicago. Chicago University Press.
- Wilford, R (2000). "Designing the Northern Ireland Assembly". *Parliamentary Affairs*, 53 (3): 577-590.
- Wilkinson, P (1979). "Terrorist Movements". In Alexander, Y; Carlton, D & Wilkinson, P. *Terrorism: Theory and Practice*. Boulder, Colorado. Westview Press.
- Wilkinson, P (1986). *Terrorism and the liberal state*. London. MacMillan.
- Wilkinson, P. & Stewart, A.M (eds) (1987). *Contemporary research on terrorism*. Aberdeen. Aberdeen University Press.
- Woodworth, P (2007). "The Spanish-Basque peace process: How to get things wrong". *World Policy Journal*, 24(1): 65-73.
- Wright, S (1981). "A Multivariate Time Series Analysis of the Northern Irish Conflict, 1969-1976". In Alexander, J. & Gleason, J.M. *Behavioural and quantitative perspectives on terrorism*. New York. Pergamon Press: 283-328.
- Wright, S. & Webb, D (2004). *Multivariate Time Series Approaches to Analysing the Northern Irish Conflict: Lessons for Future Sub-state Conflict Control*. Online version. Accessible at: goo.gl/Z0Dd7Q (Consulted: 2017-1-10).
- Zabalo, J (2004). "¿Es realmente cívico el nacionalismo catalán y étnico el vasco? *Papers*, 72: 67-85.
- Zabalo, J. & Odriozola, O (2017). "The Importance of Historical Context: A New Discourse on the Nation in Basque Nationalism?" *Nationalism and Ethnic Politics*, 23(2): 134-154. DOI: 10.1080/13537113.2017.1311140.
- Zabalo, J. & Saratxo, M (2015). "ETA ceasefire: Armed struggle vs. political practice in Basque nationalism". *Ethnicities*, 15(3): 362-384. DOI: 10.1177/1468796814566477.

- Zabalza, R (2015). *ETA: Una historia en imágenes. 1951-1978*. Tafalla. Txalaparta.
- Zallo, R (2001). *El país de los vascos. Desde los sucesos de Ermua al segundo Gobierno Ibarretxe*. Madrid. Editorial Fundamentos.
- Zallo, R (2014). "La Transición vista desde el País Vasco: una interpretación". *VientoSur* (2014-2-17). Accessible at: <https://vientosur.info/spip.php?article8760> [Consulted: 2019-6-1].
- Zedong, M (1935). *Sobre la táctica de la lucha contra el imperialismo japonés*. Marxist internet archive. Accessible at: <https://www.marxists.org/espanol/mao/escritos/TAJI35s.html>. [Consulted: 2019-1-30].
- Zedong, M (1936). *Problemas estratégicos de la Guerra revolucionaria de China*. Accessible at <https://www.marxists.org/espanol/mao/escritos/PSRW36s.html>. [Consulted: 2019/1/30].
- Zedong, M (1938a). *El problema de la independencia y autodecision dentro del frente único*. Marxist internet archive. Accessible at: <https://goo.gl/6uCEM9>. [Consulted: 2018/11/8].
- Zedong, M (1938b). El papel del partido comunista chino en la guerra nacional. Accessible at: <https://www.marxists.org/espanol/mao/escritos/CPNW38s.html>. [Consulted: 2019/1/30].
- Zimmermann, E (2012). *Political Violence, Crisis and Revolutions. Theories and research*. London. Routledge.
- Zubiaga, M (2007). *Mekanismoak eta prozesuak Leitzarango eta Urbina-Maltzagako liskarretan*. Doctoral thesis. University of the Basque Country (UPV/EHU).
- Zubiaga, M (2012). "Poder como hegemonía". In Ahedo, I. & Gorostidi, I (eds). *Política Integral*. Iruñea-Pamplona. Pamiela.

ETAren dokumentuak³²¹.

- ETA, 1974. *Agiria*, 1974ko azaroa.
- ETA, 1976. *Relación actividad armada-actividad de masas*.
- ETA, 1977. *Euskal Herriari ETAren gutuna* (1977-8-28).
- ETA, 1978a. *Zutabe 1*. 1978ko otsaila.
- ETA, 1978b. *ETAk Euskal Herriari*. 1978 maiatza.
- ETA, 1980a. "ETA ante el Parlamento vascongado". 1980eko otsaila.
- ETA, 1980b. "Comunicado de ETA al pueblo vasco" (1980-7-21).
- ETA, 1989a. "Comunicado de ETA al pueblo vasco" (1989-1-7).
- ETA, 1989b. "Comunicado de ETA" (1989-1-23).
- ETA, 1989c. "Comunicado de ETA" (1989-3-27).

³²¹ Frankismoaren garaiko dokumentu gehienak Hordago, 1979 zein Núñez et. al, 1993 bildumetan kontsultatu dira, eta erreferentzia zuzena egiten zaie testuan zehar.

- ETA, 1989d. "Comunicado de ETA" (1989-4-4).
- ETA, 1996. *EAJren Euzkadi Buru Batzarrari* (1996-3-19).
- ETA, 1998a. *ETAren agiria Euskal Herriari*. 1998ko iraila.
- ETA, 1998b. *ETAren agiria Euskal Herriari*. (1998-12-20).
- ETA, 1999a, *ETAren agiria*. (1999-2-18).
- ETA, 1999b. *ETAri elkarrizketa Egunkarian*. 1999-5-10.
- ETA, 1999c. *Hitzarmen berrirako proposamena*. 1999ko abuztua.
- ETA, 1999d. *ETAren agiria Euskal Herriari*. (1999ko abuztua).
- ETA, 1999e. *ETAren adierazpena Euskal Herriari*. (1999ko azaroa).
- ETA, 2000a. *Zutabe 88. Euskal Herriko Legebiltzarra. Zergatik ez?* 2000ko abendua.
- ETA, 2000b. *Zutabe berezia Lizarra-Garaziren inguruan (z/g)*.
- ETA, 2003. *Zutabe, 100*. 2003ko apirila.
- ETA, 2006a. *Zutabe 110*. 2006ko apirila.
- ETA, 2006b. *ETAren agiria Euskal Herriari*. (2006ko abuztua).
- ETA, 2007a. *ETAren agiria Euskal Herriari* (2007ko urtarrila).
- ETA, 2007b. *ETAri elkarrizketa Garan* (2007-4-3). Accessible at: <https://gara.naiz.eus/paperezkoa/20070408/12121/eu/Erasoak/desagertzen/badira/prest/gaude/biolentziarik/gabeko/eszenario/batekin/konpromiso/sendoa/hartzeko/> [Consulted: 2020-4-30].
- ETA, 2007c. *ETAren agiria su-etenaren hausturaz*. 2007ko ekaina. Accessible at: <https://www.berria.eus/dokumentuak/dokumentua845.pdf> [Consulted: 2022-2-6].
- ETA, 2007d. *Zutabe 112*. 2007ko iraila.
- ETA, 2008a. *ETAri elkarrizketa Garan* (2008-5-1).
- ETA, 2008b. *ETAren agiria Euskal Herriari*. 2008ko urria.
- ETA, (2009a). *ETAren agiria Euskal Herriari*. 2009 January.
- ETA, (2009b). *Entrevista a ETA*. 2009 May 25, Gara.
- ETA (2010a). *ETAren agiria Euskal Herriari*, 2010 martxo.
- ETA (2010b). *ETAren agiria Euskal Herriari*, 2010 apirila. Accessible at: <https://www.berria.eus/dokumentuak/dokumentua1927.pdf> [Consulted: 2022-2-6].
- ETA (2010c). *ETAren agiria Euskal Herriari*, 2010 iraila 5. Accessible at: <https://www.berria.eus/dokumentuak/dokumentua661.pdf> [Consulted: 2022-2-6].
- ETA (2010d). *ETAren agiria nazioarteari*, 2010 iraila 15. Accessible at: <https://www.berria.eus/dokumentuak/dokumentua667.pdf> [Consulted: 2022-2-6].

ETA (2011a). ETAREN adierazpena. Accessible at: <https://www.berria.eus/dokumentuak/dokumentua707.pdf> [Consulted: 2022-2-6].

ETA (2011b): ETAREN agiria Euskal Herriari, 2011 uztaila.

ETA, 2018. *Zutabe*, 114 – *Azken zenbakia*. 2018ko apirila.

Bestelako eragileen dokumentuak.

ETA; EAJ; EA, 1998. Hitzarmena ETA, EAJ, EA (Lizarra-Garazi). 1998 abuztua.

EAJ; EA, 1998. Hitzarmenaren garapenerako proposamena (Lizarra-Garazi). 1998 abuztua.

EAJ, 1998. EAJren oharra akordioaren inguruan (Lizarra-Garazi). 1998 abuztua.

EAJ, 1999. *EAJ-PNVko EBBk Herriari*. 1999-12-2. Accessible at: <https://www.eaj-pnv.com/documentos/documentos/166.htm#EI%20EBB%20del%20PNV%20A%20LA%20OPINI%20D3N%20PUBLICA> [Consulted: 2019-8-30].

EAJ, EH, EA, EB, AB, BATZARRE, ZUTIK, 1999. *Euskal presoek eskubideen alde*. Agiria. Accessible at: <https://www.eaj-pnv.eus/es/adjuntos-documentos/531/htm/index.htm> [Consulted: 2019-8-23].

EPPK (2011). *Euskal Preso Politikoek Kolektiboak Gernikako Akordioarekin bat egitea erabaki du*. 2011 iraila. Accessible at: <https://fdocuments.mx/document/iraila-2011.html?page=2> [Consulted: 2022-2-6].

Eusko Jaurlaritza, 2008. *Eusko Jaurlaritzaren adierazpena Kosovoren independentziari buruz*. Accessible at: https://www.euskadi.eus/web01-s2oga/eu/contenidos/noticia/declar_20080217_kosovo/eu_prensa/gabinete_prensa.html [Consulted: 2021-9-21].

Ezker Abertzalea; Eusko Alkartasuna (2010). *Indar politiko independentisten arteko akordioaren oinarri estrategikoak*, 2010 ekaina. Accessible at: https://gara.naiz.eus/agiriak/20100620_euskalduna2.pdf [Consulted: 2022-2-6].

KAS, 1994. *Txinaurri txostena*.

Lizarra-Garaziko Foroa, 1999. *Lizarra-Garazi foroaren jarduerarako plangintza – 1999*. Accessible at: <https://www.eaj-pnv.eus/es/adjuntos-documentos/532/htm/index.htm> [Consulted: 2019-8-23].

Udalbiltza, 1999. *Udalbiltzaren adierazpen politikoa*. 1999ko iraila. Accessible at: <https://www.eaj-pnv.eus/es/adjuntos-documentos/544/htm/index.htm#2> [Consulted: 2019-8-21].